

Zeitschrift
für
Katalanistik

28 (2015)

Zeitschrift für Katalanistik

Revista d'Estudis Catalans

Begründet von / Fundada per
Tilbert Dídac Stegmann

Herausgegeben von / Editada per
Roger Friedlein, Claus D. Pusch,
Hans-Ingo Radatz, Gerhard Wild

Vol. 28 (2015)

Freiburg / Bochum 2015

ISSN 0932-2221

<https://doi.org/10.46586/ZfK.2015.I-392>

Aufsätze sowie Rezensionsexemplare werden an die Redaktionsadresse (siehe unten) erbeten. · Els textos i els exemplars de ressenya s'han d'enviar a l'adreça de la redacció (veg. a baix).

Zeitschrift für Katalanistik 28

ISSN 0932-2221 · www.katalanistik.de/zfk

© Romanische Seminare der Universitäten Freiburg und Bochum
Freiburg im Breisgau / Bochum 2015
Alle Rechte vorbehalten.

Sie finden den vollständigen Text der ZJK 28 im Internet unter folgender Adresse /
Podeu trobar el text complet de la ZJK 28 a internet a l'adreça següent:
<<http://www.katalanistik.de/zfk>>

Aquesta publicació s'ha realitzat amb el suport de · Diese Publikation erscheint mit Unterstützung von:

Institut Ramon Llull, Barcelona

Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg im Breisgau

Ruhr-Universität, Bochum

Otto-Friedrich-Universität, Bamberg

J. W. Goethe-Universität, Frankfurt am Main

und in Zusammenarbeit mit · i en col·laboració amb:

Deutscher Katalanistenverband e.V. /
Associació Germano-Catalana, Kiel

Redaktion: Claus D. Pusch (Freiburg i. Br.)

Redaktionelle Mitarbeit: Annett Azbel (Bochum)

Satz: Claus D. Pusch (Freiburg i. Br.)

Redaktion und Vertrieb / Redacció i distribució: Zeitschrift für Katalanistik, Universität
Freiburg, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau

Tel. +49 / (0)7 61 / 2 03 31 96, Fax +49 / (0)7 61 / 2 03 31 95,

E-mail <zfk@katalanistik.de>.

Bestellungen bitte an die Redaktionsadresse. /

Dirigiu les comandes de subscripció a l'adreça de la redacció.

Druck: rombach digitale manufaktur Freiburg i. Br. <www.rombach-rdm.de>

Inhaltsverzeichnis

Índex

■ Dossier:

*Varia sociolinguística: Estudis recents referents al català ·
Neuere Studien zum Katalanischen*

- Ulrich Hoinkes (Kiel) · Claus D. Pusch (Freiburg im Breisgau):
Prefaci 3
- Hanna Budig (Alacant / Bamberg):
*Comunitat lingüística i conflicte lingüístic: revisió d'uns termes
sociolingüístics respecte al discurs valencià* 5
- Ulrich Hoinkes (Kiel):
*Indexing Romance Language Use? Zur Anwendbarkeit eines
aktuellen Theoriemodells aus den USA auf die sozio-
linguistische Analyse der romanischen Sprachen und ins-
besondere des Katalanischen* 19
- Aurélie Joubert (Leicester):
*Deux langues à valeurs contrastées : Représentations et
perceptions de l'occitan et du catalan* 37
- Raquel Casesnoves (Barcelona) · Josep Àngel Mas (Gandia):
Un tema oblidat: les relacions interdialectals del català 55
- Vanessa Tölke (Freiburg im Breisgau):
*L'ús de les llengües minoritàries en les xarxes socials: el
valencià en Twitter* 95

Sebastià Moranta (Marburg): Sprach- und Identitätsdiskurse: Mallorca und die Republik Moldau im Vergleich	117
Claus D. Pusch (Freiburg im Breisgau): Sprachlandschaft in der Grenzregion: Eine <i>Linguistic Land- scape Study</i> in Llívia (Cerdanya)	149
■ Aufsätze · Articles	
Pep Valsalobre (Girona): Sobre la transmissió manuscrita de l'obra poètica de Fran- cesc Fontanella: els cançoners principals i l'ordenació dels textos	167
Eulàlia Miralles (València): Algunes reflexions sobre la disposició textual d'un cançon- ner barroc (BLM, ms. 68). Per a una lectora: un llibre- ofrena i un testament literari	187
Joaquim Martí Mestre (València): Comparació interdialectal al segle XIX. <i>Las joyas de la Roser</i> / <i>Les choyes de Roseta</i>	231
Mònica Tarrés · Aurora Bel (Barcelona): L'adquisició del català en infants portuguesos: un estudi sobre l'ús i el coneixement dels pronoms clítics	261
Llorenç Comajoan Colomé (Vic / Barcelona): L'adquisició i l'ensenyament dels usos del passat: anàlisi de manuals de català com a segona llengua.....	283
Núria Bastons Vilallonga (Barcelona): Manuals i ensenyament del català: algunes reflexions	307

■ Dokumentation · Documentació

Annett Azbel (Bochum) · Julian Brock (Bochum) ·
 Jenny Brumme (Barcelona) · Sarah Gemicioglu (Bochum):
 Tagungsbericht 24. Katalanistentag / 24è Col·loqui Ger-
 mano-català: Kulturen im Kontakt / Cultures en contacte 323

Julia Fuchs (Frankfurt am Main):
 Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den
 Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommer-
 semester 2014 und im Wintersemester 2014/2015 331

■ Buchbesprechungen · Ressenyes

Francesc M. Rotger (coordinador): *Albert Camus i les Balears*
(Flors dins la mar). Palma: Edicions Documenta Balear,
 2014. [Horst Hina, Freiburg im Breisgau] 341

Trinidad Marín Villora: *Entre espacios, entre exilios. Los espacios*
del exilio en la narrativa mexicana de Anna Seghers, Max Aub y
Pere Calders. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2013.
 [Neus Ortega, Barcelona] 346

Josep Solervicens / Antoni L. Moll (eds.): *La poètica europea de*
la Il·lustració. Raó & cànon. Lleida: Punctum & Mimesi,
 2014. [David Nelting, Bochum] 351

Vicent Salvador / Manuel Pérez Saldanya (eds.): *L'obra literà-*
ria de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil.
 València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2013.
 [Maria Lacueva i Lorenz, Saarbrücken] 358

Ramon Llull: *Doctrina pueril. Was Kinder wissen müssen* (übers.
 von Elisenda Padrós Wolff). Berlin: LIT, 2010.

Hans-Ingo Radatz (Hg. und Übers.): *Jordi de Sant Jordi: Der*
letzte Trovador. Eine Anthologie. Berlin: LIT, 2011. [Julian
 Brock, Bochum] 367

Josep Gifreu: <i>El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjans (1976–2013)</i> . Bellaterra / Barcelona / Castelló de la Plana / València: Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra / Universitat Jaume I / Universitat de València, 2014. [Nel·lo Pellicer i Rossell, València]	370
Joaquim Arnau (ed.): <i>Reviving Catalan at School: challenges and instructional approaches</i> . Bristol / Buffalo / Toronto: Multilingual Matters, 2013. [Anna Subarroca Admetlla, Freiburg im Breisgau]	375
Vasco da Silva / Andrea Rössler (Hrsg.): <i>Sprachen im Dialog. Festschrift für Gabriele Berkenbusch</i> . Berlin: edition tranvía Verlag Walter Frey, 2015. [Claus D. Pusch, Freiburg im Breisgau]	383
Hinweise zur Texteinrichtung · Normes per a la preparació dels textos · Guidelines for the submission of texts	387

Dossier

Varia sociolinguistica

Estudis recents referents al català

Neuere Studien zum Katalanischen

Homenatge a / Hommage an Georg Kremnitz

Coordinació · Koordination:

Ulrich Hoinkes (Kiel) · Claus D. Pusch (Freiburg i. Br.)

Frontispici amb utilització d'un document fotogràfic de <<http://blogs.iec.cat/socs/2015/03/17/georg-kremnitz-a-la-seccio-filologica/>>.

Prefaci

Ulrich Hoinkes (Kiel)

Claus D. Pusch (Freiburg im Breisgau)

Georg *Jordi* Kremnitz és una referència obligatòria i una autoritat per a tots els que s'interessen per la sociolingüística, especialment en l'àmbit romànic. Kremnitz, d'origen suabi, va dur a terme una part dels seus estudis universitaris a la universitat de Tubinga i va ser en la fase inicial de la seva carrera acadèmica professor titular a la universitat de Münster a Westfàlia. Després i fins a la seva recent jubilació va ser professor catedràtic de Filologia Romànica a la universitat de Viena, Àustria. Kremnitz ha atret, orientat i apassionat més d'una generació de joves lingüistes romanistes envers les llengües anomenades minoritàries o minoritzades i que avui en dia se situen més sovint sota etiquetes com “menys utilitzades”, “menys esteses” o “menys apreses”. Entre aquestes llengües, la primera que va interessar i inquietar en Georg Kremnitz va ser l'occità, al que va dedicar la seva tesi doctoral, publicada l'any 1974, i més tard, una monografia amb estudis crucials (Kremnitz, 1981). Totes dues varen impulsar de manera considerable l'interès científic per la situació sociolingüística al domini lingüístic del sud de França i dels seus voltants. Però al mateix temps, Kremnitz donava a conèixer i popularitzava amb el mateix impacte la sociolingüística catalana entre els romanistes de llengua alemanya, sobretot amb al seu llibre *Sprachen im Konflikt. Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten* (Kremnitz, 1979), una antologia comentada de textos clau de (socio)lingüistes catalans i valencians dels anys 1960 i '70, traduïda a l'alemany. A partir d'aquí, Kremnitz va desenvolupar noves teories pròpies sobre el fenomen del plurilingüisme social que van culminar en la publicació d'una nova monografia de gran ressò (Kremnitz, 1990). Però en la seva llarga trajectòria científica, Kremnitz no s'ha limitat a l'estudi dels idiomes que es parlen als dos costats dels Pirineus: també ha treballat intensament sobre aspectes de la França plurilingüe (a la que ha dedicat la seva monografia més recent; cf. Kremnitz, 2015), de la Francofonia d'ultramar (sobretot del Carib), de les llengües d'Amèrica del Sud i del domini daco-romànic. La

seva extensa bibliografia publicada a Cichon et al. (eds. 2005) dona testimoni d'aquestes amplíssimes activitats científiques.

Volem retre homenatge a en Georg Kremnitz mitjançant aquest dossier temàtic amb motiu del seu 70è aniversari i del seu honorable nomenament com a membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. No es tracta d'una *Festschrift* en el sentit tradicional, però esperem tanmateix que a en Georg li faci il·lusió que uns quants joves —i menys joves— investigadors es reuneixin per a realitzar aquesta col·lecció d'estudis dedicada a la seva figura de gran renom en l'àmbit de la catalanística. Té el propòsit de fer paleses les múltiples facetes dels estudis sociolingüístics actuals centrats en el català i focalitzar algunes qüestions terminològiques i metodològiques. Així, un dels objectius principals del dossier és il·lustrar el dinamisme amb el que s'està desenvolupant aquesta disciplina, d'una banda pel que fa als objectes d'estudi i d'altra banda pel que fa a les eines que s'hi apliquen: una disciplina en la que en Georg Kremnitz ha tingut i hi continua tenint una influència cabdal.

Doncs: per molts anys, Jordi! ■

■ Referències bibliogràfiques

- Kremnitz, Georg (1974): *Versuche zur Kodifizierung des Okzitanischen seit dem 19. Jahrhundert und ihre Annahme durch die Sprecher*, Tübingen: Narr.
- (1979): *Sprachen im Konflikt. Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten. Eine Textauswahl*, Tübingen: Narr.
- (1981): *Das Okzitanische. Sprachgeschichte und Sprachsoziologie*, Tübingen: Niemeyer.
- (1990): *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit: institutionelle, gesellschaftliche und individuelle Aspekte. Ein einführender Überblick*, Wien: Braumüller.
- (2015): *Frankreichs Sprachen*, Berlin / Boston: De Gruyter.
- Cichon, Peter et al. (eds. 2005): *Entgrenzungen. Für eine Soziologie der Kommunikation. Festschrift für Georg Kremnitz zum 60. Geburtstag*, Wien: Ed. Praesens.

- Ulrich Hoinkes, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Romanisches Seminar, Leibnizstraße 10, D-24118 Kiel, <hoinkes@romanistik.uni-kiel.de>.
- Claus D. Pusch, Albert-Ludwigs-Universität, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, <claus.pusch@romanistik.uni-freiburg.de>.

Comunitat lingüística i conflicte lingüístic: revisió d'uns termes sociolingüístics respecte al discurs valencià

Hanna Budig (Alacant / Bamberg)

■ 1 Introducció: identitat, pluralitat i polarització dins del domini lingüístic català¹

Però ara, al País Valencià, ¿qui és només “valencià”? No ens enganyem: no hi ha cap valencià que sigui exclusivament valencià. Ser valencià és ser alguna cosa més que valencià; és ser dels “Para ofrendar nuevas glorias a España”, o és ser “catalanista”. Es tracta d'una tria “nacional”. (Fuster, 1996: 169s.)

La realitat sociocultural de la “comunitat lingüística catalana”,² tan estretament lligada a la pràctica lingüística i a l'autopercepció, torna a gaudir d'una gran rellevància política. És una qüestió que es veu adreçada cada dia per més catalans, que reivindiquen el seu reconeixement com a poble amb una llengua, història i cultura pròpies, caracteritzat a més per ser una gran potència econòmica. Aquestes característiques conformen la base de la reivindicació del dret a configurar la seua pròpia realitat, en forma d'un nou estat: *Catalunya, nou estat d'Europa?*

Però aquesta problemàtica no es limita al Principat. Tot i que molts catalans reclamen la independència de la seua regió, els arguments històrics, culturals i lingüístics que esgrimeixen afecten tot un territori que va

---

1 Aquest treball s'ha fet al si de del Programa de Doctorat internacional “Intercultural and Historical Transfers in Medieval Mediterranean Europe” (<<http://www.ivitra.ua.es/doctorado/doctorado.htm>>) de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC/2012/022], Universitat d'Alacant, i del projecte d'investigació Prometeo-II/2014/018 (Programa Prometeo de la Generalitat Valenciana per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, cofinançat pel FEDER de la UE).

2 Utilitze l'expressió *comunitat lingüística catalana* entre cometes, perquè la unitat lingüística que representa és controvertida des d'un punt de vista polític i conceptual. Per a referir-me a aquest domini lingüístic de forma neutra utilitzaré el terme *catalanofonia*.

més enllà dels límits de la comunitat autònoma. No hem d'oblidar que el domini lingüístic català inclou pràcticament tota la costa mediterrània, Catalunya, València, la Franja de Ponent, Andorra,³ les Illes Balears, la Catalunya Nord i l'Alguer. De manera que la comunitat lingüística de parla catalana pot definir-se com un espai supraregional amb una llengua comuna, però amb variants diverses, on el fet lingüístic, i el discurs social⁴ que s'hi associa, són ben diferents depenent de les regions.

L'objecte d'estudi del meu article és la situació a la Comunitat Valenciana, on des del final del Franquisme han sorgit diverses forces de caire tradicionalista i regionalista que han desenvolupat un discurs cada vegada més anticatalà. Aquestes forces, que amb el seu discurs pretenen reafirmar la identitat valenciana i la “independència lingüística”⁵ pel que fa al Principat, van assolir la majoria absoluta amb la victòria electoral del *Partit Popular de la Comunitat Valenciana* (PPCV) el 1995.⁶ Aquest discurs s'oposa a una concepció pancatalanista i catalanòfila de la catalanofonia, com la que van proposar alguns intel·lectuals valencians durant els anys 60 i que va trobar bastant difusió social. Aquesta concepció es pot trobar, per una banda, en la descripció sociolingüística de la situació precària del català en el context històric i sociopolític espanyol en forma de *Conflicte lingüístic* (Aracil, 1965; Ninyoles, 1969) i, per altra, en la tematització crítica i autoreflexiva dels

3 Sobre la història i la situació lingüística a Andorra, vegeu Sinner (2004).

4 En aquest context, el terme *discurs* s'ha d'entendre en sentit sociològic ampli, és a dir, com un “context, norma o estructura” social que representa els successos i afirmacions predominants “en una època a un lloc” concret (Keller, 2011: 82).

5 En sentit estricta, és massa general parlar de llengua en aquest context. Seria més adequat emprar la diferenciació proposada per Kailuweit (1990) entre els termes *Genolekt* (varietat oral parlada de forma espontània) i *Grammolekt* (varietat estàndard nomativitzada). De manera que el secessionisme valencià es podria definir com una competició provocada políticament entre el gramolecte valencià i el gramolecte català. Aquesta competició té com a objectiu l'establiment d'un ús i una consciència lingüístics diferents dels catalans. Si tenim en compte la semblança dels genolectes de les dues varietats i la política lingüística de la Generalitat Valenciana, que bandeja el català en favor del castellà, en el cas de la llengua valenciana seria més correcte parlar de *Politolekt*, terme encunyat per Berschin / Radatz (2015).

6 La dreta va aconseguir la majoria absoluta el 1995 gràcies a un pacte (el Pacte del Pollastre) del PPCV amb el partit regionalista-anticatalanista Unió Valenciana i va desbancar així els socialistes, que governaven des de 1983. Durant els anys següents el PPCV va aconseguir absorbir aquesta força política i posicionar-se en el centre d'un valencianisme espanyolista i anticatalà (vegeu Flor, 2011: 115–125). A Mallorca i Aragó, els governs conservadors també van aconseguir imposar un discurs anticatalà (vegeu Viadel, 2009: 401–225).

particularismes i conflictes regionals a València, així com la seua contextualització històrica i sociocultural dins dels *Països Catalans* (Fuster, 1962).

A diferència dels treballs d'investigació que s'han dut a terme fins ara —sobretot a Catalunya, però també a València—, que, depenent del posicionament de l'autor, destacaven les semblances o diferències de les dues regions i es caracteritzaven per una argumentació de caire normatiu,⁷ en aquest treball intentarem descriure la relació conflictiva entre els parlants del genoclecte “valencià-català”, a fi de desenvolupar una perspectiva objectiva i descriptiva sobre el controvertit concepte polític de “comunitat lingüística catalana”. Amb aquest objectiu, analitzarem i revisarem de forma crítica les definicions sociolingüístiques de *comunitat lingüística i conflicte lingüístic*, des d'una perspectiva de l'anàlisi del discurs. Com a resultat d'aquesta revisió, arribarem als conceptes de *comunitat discursiva* i *discurs identitari*, els quals ens ofereixen un nou enfocament per a la investigació, que té en compte tant els aspectes socials, com es aspectes cognitius i lingüístics del conflicte.

■ 2 Comunitat lingüística i comunitat discursiva

La identitat o la nacionalitat valenciana, així com la llengua o la comunitat lingüística que s'hi associen, no són fàcils de determinar, a causa de la polèmica que les envolta. Des del punt de vista de la lingüística, la qüestió no planteja cap dubte (Raith, 2004: 143s.): Es pot determinar l'homogeneïtat d'un sistema lingüístic a partir de la investigació i la comparació de les estructures lingüístiques, l'evolució i la variació. En aquesta línia, Bloomfield (1933: 29) defineix una comunitat lingüística (*speech-community*) com a “[a] group of people who use the same system of speech-signals”. Pel que fa a la Filologia Romànica, l'homogeneïtat estructural dels diversos dialectes del diasistema català és clara, cosa que permet als lingüistes de determinar la unitat i els límits de la catalanofonia (Pradilla Cardona, 2010: 165). Però, alhora, és ben conegut el fenomen —que es torna a demostrar amb els cas valencià— que la continuïtat lingüística no és cap garantia perquè els parlants d'un determinat genoclecte s'identifiquen amb la comunitat lingüística.

---

7 Aquesta tendència es troba fins i tot en els treballs escrits en alemany sobre aquest tema, vegeu Voss (2002) com a representant de la posició valencianista i Doppelbauer (2006) com a representant de la pancatalanista.

Des d'un punt de vista purament filològic, el secessionisme lingüístic a la Comunitat Valenciana no seria explicable (Radatz, 1993). De manera que proposem adoptar la Teoria de la contingència “cultural” suggerida per Reckwitz (2004), que pren en consideració

[l]es classificacions simbòliques, codis culturals i horitzons de significat implícits i, normalment, no conscients que s'expressen mitjançant les diferents pràctiques humanes — en diferents èpoques i espais— i les fan possibles. (Reckwitz, 2004: 3)⁸

Aquesta perspectiva ens permet conceptualitzar el català com a un sistema de realitats socials i lingüístiques construïdes mitjançant el discurs. Idea que ens permet anar més enllà de la definició tradicional essencialista de la “identitat ètnica” (Gusmani, 1999: 333).⁹

Atès que les argumentacions culturals i històriques que parteixen de l'existència fàctica d'una “comunitat lingüística catalana” *sui generis* no són massa útils per a la comprensió del conflicte —tenint en compte la dissonància evident entre “valencians” i “catalans” quant a la qüestió lingüística i identitària—, seguint la línia de Gumperz (1962) Pradilla Cardona (2012: 166s.) proposa que seria més productiu parlar de *comunitat comunicativa* o *comunitat de parla*, és a dir, d'una comunitat que es comunica realment a través de determinats signes i regles lingüístics. Segons aquesta terminologia, es podria distingir entre diferents espais funcionals i simbòlics: “La suma de les comunitats de parla defineix la comunitat lingüística” (*ibid.*: 176). En aquest sentit, la comunitat lingüística catalana seria el domini lingüístic català. Tot i que la llengua comuna permet la interacció comunicativa en aquest àmbit, les diverses comunitats de parla li atorguen poc valor simbòlic i funcional a causa de la divisió político-administrativa de les diverses regions on es parla català. En canvi, la llengua emprada per una comunitat de parla pot gaudir de molt valor a causa de la seua quotidianitat i pot provocar un lligam emocional i identitari molt fort a una determinada regió. De manera que un individu se sent “català”, “mallorquí” o “valencià” i, per tant, anomena la seua llengua “català”, “mallorquí” o “valencià”.

---

8 En l'original: “die impliziten, in der Regel nicht bewussten symbolischen Ordnungen, kulturellen Codes und Sinnhorizonte, die in unterschiedlichsten menschlichen Praktiken – verschiedener Zeiten und Räume – zum Ausdruck kommen und diese ermöglichen”.

9 Fem servir l'expressió “essentialista” en el sentit proposat per Janicki (2008: 417): “I refer to the essentialist view of meaning and definitions, that is, roughly, the view that words have essential meanings and that one correct definition of a word/concept is in principle possible”.

Malgrat això, aquesta mena d'autodenominació territorial no exclou necessàriament la pertinença a una comunitat lingüística, cultural i històrica.¹⁰ La distinció entre comunitat de parla i comunitat lingüística proposada per Pradilla Cardona (2012) resulta molt productiva per a les meues reflexions, ja que se centra en la interacció sociocultural real i no en la interintel·ligibilitat que ve donada per la llengua comuna, com fa l'argumentació lingüística. En canvi, considerem necessari completar la seua diferenciació entre relacions properes i llunyanes dins d'una comunitat lingüística amb altres factors. Atès el caràcter polèmic que ha pres el discurs desenvolupat a València des dels anys de la Transició, considerem que és imprescindible tenir en compte el contingut i el context d'aquest enfrontament (introduït de forma implícita amb el terme *comunitat de parla*). De manera que la perspectiva de l'anàlisi del discurs s'adiu molt bé a l'objectiu de retre compte del fenomen valencià-català en tota la seua dimensió. Aquesta perspectiva se centra en la construcció lingüístico-discursiva de la realitat i, com a conseqüència, en les estructures de poder que propaguen el discurs social i modelen la percepció de la societat.¹¹ Així, el valor simbòlic que s'atorga a la llengua d'una comunitat, articulat mitjançant el discurs polític i social, es converteix en el punt central de l'anàlisi dels conflictes que sorgeixen en una comunitat lingüística. M'agradaria adoptar també el terme *comunitat discursiva* proposat per Warnke i Spitzmüller (2008), ja que combina la perspectiva del context sociopolític amb l'enfrontament lingüístic i cognitiu present en la catalofonia. Amb aquest terme, Warnke i Spitzmüller fan referència explícita

a les noves conceptualitzacions que defineixen les comunitats lingüístiques no com a grups homogenis, sinó com a entitats dinàmiques interconnectades, en què s'insereixen voluntàriament els parlants. (Warnke / Spitzmüller, 2008: 34)¹²

---

10 Fuster (1962) ha descrit i analitzat de forma crítica l'evolució de la denominació dels pobles i la llengua en els territoris de llengua catalana conquerits i dotats d'entitat pròpia per Jaume I ("Regne de València", "Regne de Mallorca"), així com el significat que se'ls ha atribuït al llarg del temps.

11 En aquest context resulta molt productiva la teoria dels *Idealised Cognitive Models* de Lakoff (1987), ja que tant els models cognitius individuals i col·lectius com la seua expressió lingüística articulada en el discurs poden ser conceptualitzats mitjançant aquesta teoria.

12 En l'original: "neuere Konzeptionalisierungen, die Sprachgemeinschaften nicht als homogene Gruppen, sondern als dynamische, vernetzte Gebilde verstehen, denen sich Sprecher selbst zurechnen".

Aquesta diferenciació conceptual provoca que el terme de *comunitat lingüística* siga irrellevant, ja que per definició limita l'anàlisi del discurs difós en una comunitat determinada i exclou categòricament els processos de negociació de la identitat individual o col·lectiva, amb els quals els actors discursius expressen lingüísticament la seua percepció pròpia i de l'altre. La particularitat pel que fa al conflicte valencià-català és el fet que la llengua comuna és, alhora, instrument de l'enfrontament lingüístic i objecte de la discussió quant al significat. Fet que implica que els enunciats lingüístico-discursius i la consciència col·lectiva associada passen a formar part de l'anàlisi sociocultural i lingüístico-cognitiva del concepte de comunitat lingüística.

■ 3 Conflicte lingüístic i discurs identitari

El terme *conflicte lingüístic* va ser definit i utilitzat de forma unívoca per primera vegada pel sociolingüista valencià Aracil (1965).¹³ En aquest treball, també pren com a punt principal de les seues reflexions teòriques la determinació de la relació entre llengua, societat i política, i, més concretament, les “condicions externes” per a l'existència i subsistència d'un sistema lingüístic. En aquesta línia, proposa la *consciència lingüística* i, particularment, el *control lingüístic* (tan relacionat amb l'ordenació política i social) com a elements constitutius d'un sistema lingüístic i, per tant, com a conceptes centrals a l'hora de descriure el conflicte lingüístic (Aracil, 1986: 21s.):

Una ullada ràpida ja suggereix que les condicions polítiques juguen sovint un paper decisiu, directe o indirecte en la història dels idiomes. [...] un nombre cada vegada més gran de funcions lingüístiques indispensables a la subsistència d'un idioma [...] són controlades de molt a prop per l'Estat: i és justament l'Estat qui pot concedir o prohibir als idiomes directament o indirectament, l'exercici de la major part de funcions ‘públiques’.
(*ibid.*: 27)

Segons Ninyoles (1972) aquest poder de determinació que la política exerceix sobre la llengua adopta els trets de “conflicte social” quan el seu ús es veu condicionat per causes econòmiques, socials i culturals que no són acceptades pels parlants. En aquestes circumstàncies, les diferències lingüístiques es poden transformar en símbols d'una oposició social fona-

---

13 “Fou així que, *fante de mieux*, vaig arribar a usar sistemàticament un terme —‘conflicte lingüístic’ (= *linguistic conflict*)— que ningú, que jo sàpiga, no havia assajat mai de definir.” (Aracil, 1986: 22)

mental (vegeu Ninyoles, 1972: 29). El fet de reconèixer la llengua com a motiu del conflicte explica clarament per què se sol produir una confusió entre els termes *conflicte social* i *conflicte lingüístic*, alhora que en relativitza la importància. La relació entre conflicte lingüístic i el context cultural en què sorgeix es veu més clara en aquesta definició presentada el 1977 en el *Congrés de Cultura Catalana* a Barcelona:

Hi ha conflicte lingüístic quan dues llengües clarament diferenciades s'enfronten l'una com a políticament dominant (ús oficial, ús públic) i l'altra com a políticament dominada. Les formes de dominació són variades: des de les netament repressives (com les que ha practicat l'Estat espanyol sota el franquisme) fins a les políticament tolerants, la força repressiva de les quals és fonamentalment ideològica (com les que practiquen els Estats francès o italià). Un conflicte lingüístic pot ser latent o agut, segons les condicions socials, culturals i polítiques de la societat en què es presenta. (Congrés de Cultura Catalana, 1978: 13)

A l'hora de descriure la problemàtica valenciana, alguns autors parlen d'un “conflicte lingüístic doble” (Doppelbauer, 2006 i 2008; Bodoque Arribas, 2011), és a dir, d'un conflicte espanyol-català, per una banda, i d'un conflicte valencià-català, per una altra. Però el context polític, social i cultural del conflicte intern català és ben diferent del context del conflicte espanyol-català, en el marc del qual es va encunyar el terme. A continuació farem una anàlisi crítica de l'abast d'aquest concepte, per a la qual cosa ens centrarem en quatre factors determinants:

1.) El control lingüístic de caire polític postulat per Aracil (1965) també té una gran influència pel que fa a la imposició del secessionisme lingüístic en el discurs valencià-català, com es demostra clarament en el segon Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana de 2005 —el Nou Estatut—, que prescriu que “[l]a llengua pròpia de la Comunitat Valenciana és el valencià”.¹⁴ Altres mostres d'aquest control lingüístic són la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) el 1998,¹⁵ la prohibició de l'emissió de TV3 (la Televisió Catalana) a la Comunitat Valenciana el 2007 i la demanda de la Generalitat Valenciana en contra de la definició de llengua valenciana¹⁶ que recull el *Diccionari Normatiu del Valencià* (DNV, 2014). En

14 Article 6.1. de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana de 2005.

15 Es pot trobar més informació sobre el desenvolupament del debat polític sobre el nom i l'estatus de la llengua parlada a València segons el *Nou Estatut* i el *Dictamen* de l'AVL en Doppelbauer (2008).

16 Segons el DNV, la definició de *valencià* és la següent: “Llengua romànica parlada a la Comunitat Valenciana, així com a Catalunya, les Illes Balears, el departament francès

totes aquestes accions podem observar el control lingüístic o, més aviat les competències de control polític, que la Generalitat Valenciana exerceix sobre la definició de la “llengua pròpia”, així com del seu ús. A pesar d’això, no es pot parlar de conflicte lingüístic en sentit estricte (com el definia Aracil), ja que la divisió en autonomies de l’Estat espanyol implica que cada govern autonòmic disposa de competències pròpies —per exemple, quant a les qüestions de política lingüística—, que no són compartides amb altres autonomies. De manera que la Generalitat Valenciana pren les seues decisions quant a política lingüística de forma autònoma i independentment de la política lingüística i els usos de les altres regions de parla catalana. Aquestes decisions no tenen cap repercussió en la realitat lingüística de les altres regions, però sí que tenen una gran influència en l’afebliment de la vitalitat i la força de la catalanofonia vista com a conjunt.

2.) No es pot parlar de conflicte lingüístic en el sentit que hem descrit abans, ja que el discurs secessionista fa referència a dos genolectes molt semblants, que es reflecteix en el gramolecte, cosa que no permet parlar de dues llengües diferenciades. Altres factors que caracteritzen el conflicte lingüístic tampoc no es veuen reflectides en aquest cas, com ara el domini polític del parlant d’una varietat sobre el de l’altra o la distribució diglòssica¹⁷ entre els dos genolectes, que implicaria que un és la llengua de prestigi i l’altre és percebut com a una llengua menor. Les diferències genolectals no presenten una relació directa amb les fronteres político-administratives de les comunitats autònomes¹⁸ i són preses en consideració en l’estandardització del català (vegeu Alcover, 1939–1962, i Marí, 2010). La norma de Pompeu Fabra (1868–1948) del 1913, adoptada per l’IEC, va ser adaptada a la varietat valenciana el 1932 amb les *Normes Ortogràfiques de Castelló*,

---

dels Pirineus Orientals, el Principat d’Andorra, la franja oriental d’Aragó i la ciutat sarda de l’Alguer, llocs on rep el nom de català”. En produir-se la publicació del diccionari de l’AVL, la Generalitat Valenciana va exigir que “adequaren la definició de valencià a l’Estatut”. Al començament de febrer del 2014, diversos mitjans de comunicació catalans i valencians es van fer ressò de les paraules següents del secretari general del PPCV, Serafín Castellano: “amb aquesta definició de valencià l’Acadèmia Valenciana de la Llengua perdía la raó de ser i s’enfrontava al sentiment de la majoria del poble valencià”; vegeu, per exemple, *VilaWeb* del 04-02-2014.

17 Vegeu Ferguson (1971 [1959]).

18 Com també assenyala Radatz (1993) en la seua anàlisi lingüística crítica de l’argumentació del secessionisme valencià, on afirma que no es pot definir cap conjunt d’isoglosses significatiu que permeta distingir el català occidental de la Comunitat Valenciana amb el català occidental del Principat.

que van ser acceptades per les institucions lingüístiques i culturals rellevants de València.

3.) A pesar d'això, els anys següents els valencians anticatalanistes van promoure el retret que la “norma barcelonina” havia oprimint la valenciana i parlaven d'un “imperialisme català”, al qual no s'havien de sotmetre: “no mos fareu catalans”. Però, si el comparem amb el conflicte espanyol-català, aquest “conflicte” no té cap base lingüística —malgrat les diferències genolèctals—, per la qual cosa es revela com a un conflicte cultural entre la identitat de València i la de Catalunya. Els valencians que defensen la idea que el valencià és una llengua “independent” del català, pretenen expressar una voluntat d'autoafirmació de la identitat valenciana i, per això, remarquen que no són catalans, no parlen català i no volen tenir res a veure amb Catalunya.

4.) En última instància, aquesta afirmació fa que el contingut simbòlic atribuït a la llengua nacional siga el centre del conflicte lingüístic. Mas (2012) analitza l'expressió lingüística de la polarització ideològica a València associada al conflicte lingüístic. En el seu treball, identifica quatre prototips lingüístics del discurs polític —el secessionista (*secessionist*), el particularista (*particularist*), el convergent (*convergent*) i l'uniformista (*uniformist*)—, que anomena “models de llengua” o “models de parlants”, ja que són emprats per grups socials determinats, implicats en el discurs ideològic, que trien una variant lingüística concreta a fi de subratllar la seua posició política (Mas, 2012: 292). Seguint aquest fil, sembla adequat qualificar el conflicte present a la catalanofonia com a un *discurs identitari*, que amb la polèmica tractada determina i conforma de forma decisiva la percepció i forma d'expressió de la “llengua pròpia” i de la “comunitat lingüística”.

■ 4 Conclusions i perspectives de futur

El polèmic discurs present a la Comunitat Valenciana sobre la “llengua pròpia” i la identitat demostra que una unitat lingüística real pot ser amenaçada, no tan sols per factors extralingüístics com ara la repressió per part d'una altra comunitat lingüística, sinó també —com remarca Fuster (1996)— per decisions o posicions polítiques i nacionals dins de la mateixa comunitat lingüística. Aquestes decisions poden, al seu torn, ser promogudes per part de l'estat central.

En aquest context, l'anàlisi crítica i la delimitació dels conceptes socio-lingüístics *comunitat lingüística* i *conflicte lingüístic* ens ha portat a la conclusió

que aquests no resulten un marc conceptual suficient per a la caracterització dels conflictes lingüístics i identitaris en una comunitat lingüística. Per una banda, el concepte de *conflicte lingüístic* s'utilitza de forma indiscriminada per a referir-se a situacions sociopolítiques i sistemes no comparables, així com a la seua influència en la llengua. Per altra, els dos conceptes mostren una tendència a “essencialitzar” i simplificar el desenvolupament històric d'una comunitat lingüística i cultural, fet que provoca que no contemplen els processos discursius d'interpretació i negociació de la percepció cultural pròpia i aliena, que es poden constituir en noves realitats lingüístiques.

Com a alternativa a aquests termes, hem proposat *comunitat discursiva* i *discurs identitari*, conceptes que permeten analitzar i descriure situacions de conflicte dins d'una comunitat lingüística on el confrontament no té el seu origen en la variació genoelectal, sinó que es construeix de forma discursiva a fi d'expressar el concepte propi i diferenciador d'identitat i comunitat. Amb aquesta nova perspectiva, es poden explicar els actors socials del discurs de forma més esclaridora, fenomen d'una gran importància, ja que són els subjectes que determinen i modifiquen l'existència i contingència històrica de la comunitat a través del discurs social. Per tant, a l'hora de descriure la problemàtica valenciano-catalana, sembla que l'anàlisi de les diferents concepcions d'allò “propi” i d'allò “aliè”, que es presenten de forma lingüística-conflictiva en el discurs a estudiar, és un punt de referència obligatori. ■

■ Bibliografia

- Alcover, Antoni M^a. / Moll, Francesc de B. (1939–1962): *Diccionari català-valencià-balear* (10 vols.), Palma de Mallorca: Moll.
- Aracil, Lluís V. (21986): “Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa Nova” [1965], dins: id.: *Papers de Sociolingüística*, Barcelona: Edicions de la Magrana, 21–38.
- Berschin, Benno / Radatz, Hans-Ingo (2015): “Mediale Emergenz als Indikator eigensprachlicher Selbstbehauptung. Das Beispiel der (west-) europäischen Regionalsprachen (WERS)”, dins: Kailuweit, Rolf (ed.): *Medien und Minderheiten*, Freiburg: Rombach, 65–83.
- Bodoque Arribas, Anselm (2011): “El model valencià de política lingüística”, *Revista de Llengua i Dret* 56, 143–171.
- Bloomfield, Leonard (1956 [1933]): *Language*, New York: Henry Holt and Co.

- Congrés de Cultura Catalana (1978): *Resolucions*, vol. I, Barcelona: Països Catalans.
- Doppelbauer, Max (2006): *Valencia im Sprachenstreit. Sprachlicher Sezessionismus als sozialpsychologisches Phänomen*, Wien: Braumüller.
- (2008): “Wie aus dem valencià eine eigenständige Sprache wurde. Kritische Analyse des *Dictamen* und des *Nou Estatut*”, *Zeitschrift für Katalanistik* 21, 281–296.
- Ferguson, Charles (1971 [1959]): “Diglossia”, dins: *id.* (ed.): *Language Structure and Language Use*, Stanford: Stanford University Press, 1–26.
- Flor, Vicent (2011): *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*, Catarroja / Barcelona: Afers.
- Fuster, Joan (1962): *Qüestió de noms*, Barcelona: Edicions d’aportació catalana.
- (42013 [1962]): *Nosaltres, els valencians*, Barcelona: Edicions 62.
- Fuster, Joan / Iborra, Josep (1996): *Breviari cívic*, Barcelona: Edicions 62.
- Gumperz, John J. (1971 [1962]): “Types of linguistic communities”, dins: *id.* (ed.): *Language in Social Groups. Essays by John J. Gumperz, selected and introduced by A. S. Dil*, Stanford: Stanford University Press, 97–114.
- Gusmani, Roberto (1999): “Ethnos und Sprachgemeinschaft”, dins: Reiter, Norbert (ed.): *EuroLinguistik – ein Schritt in die Zukunft. Beiträge zum Symposium vom 24. bis 27. März 1997 im Jagdschloß Glienicke (bei Berlin)*, Wiesbaden: Harrassowitz, 329–335.
- Janicki, Karol (2008): “How Cognitive Linguistics can help to solve political problems”, in: Kristiansen, Gitte / Dirven, René (eds.): *Cognitive Sociolinguistics: Language, Variation, Cultural Models, Political Systems*, Berlin: De Gruyter, 417–541.
- Kailuweit, Rolf (1997): *‘Vom EIGENEN Sprechen’ – eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759–1859)*, Frankfurt am Main: Peter Lang (Variolinguä; 4).
- Keller, Reiner (42011): *Diskursforschung. Eine Einführung für SozialwissenschaftlerInnen*, Wiesbaden: VS Verlag.
- Lakoff, George (1987): *Women, fire, and dangerous things. What categories reveal about the mind*, Chicago [et. al.]: University of Chicago Press.
- Marí, Isidor (2010): “La nova gramàtica de l’Institut d’Estudis Catalans”, *Llengua i ús* 49, 18–26.

- Mas, Josep-Àngel (2012): “Catalan as a pluricentric language: the Valencian case”, dins: Muhr, Rudolf (ed.): *Non-dominant Varieties of Pluricentric Languages. In Memory of Michael Clyne*, Wien et al.: Peter Lang, 283–300.
- Ninyoles, Rafael L. (1969): *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*, Barcelona: Edicions 62.
- (1972): *Idioma y poder social*, Madrid: Tecnos.
- Pradilla Cardona, Miquel Àngel (2012): “Comunitat lingüística vs comunitat comunicativa. Un debat inacabat en el marc de la Catalanofonia”, dins: Doppelbauer, Max / Kremnitz, Georg (eds.): *El concepte de Països Catalans. Llengua, literatura, cultura*, Wien: Ed. Praesens, 160–171.
- Radatz, Hans-Ingo (1993): “«Katalanisch» oder «Valencianisch»? Zum sprachlichen Sezessionismus im Land Valencia”, *Zeitschrift für Katalanistik* 6, 97–120.
- Raith, Joachim (2004): “Sprachgemeinschaft – Kommunikationsgemeinschaft”, in: Ammon, Ulrich et al. (eds.): *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society*, Berlin et al.: De Gruyter (HSK; 3.1), 146–158.
- Reckwitz, Andreas (2004): “Die Kontingenzzperspektive der ‚Kultur‘. Kulturbegriffe, Kulturtheorien und das kulturwissenschaftliche Forschungsprogramm”, dins: Jaeger, Friedrich / Rüssen, Jörn (eds.): *Handbuch der Kulturwissenschaften. Band III: Themen und Tendenzen*, Weimar: Metzler, 1–20.
- Sinner, Carsten (2004): “Sprachen und Sprachkontakt in Andorra: ein Überblick”, *Zeitschrift für Katalanistik* 17, 91–110.
- Viadel, Francesc (2009): “No nos fareu catalans”. *Història inacabada del blaverisme*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- Voss, Antje (2002): *Das Valencianische zwischen Autonomie und Assimilation. Sprachgeschichtliche und soziolinguistische Untersuchungen zu einer spanischen Comunidad Autónoma*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Warnke, Ingo / Spitzmüller, Jürgen (2008): “Methoden und Methodologie der Diskurslinguistik – Grundlagen und Verfahren einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen”, dins: *id.* (eds.): *Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*, Berlin, New York: De Gruyter, 3–54.

■ **Bibliografia electrònica**

VilaWeb (04.02.2014): “Les amenaces de Fabra a l’AVL frenen la presentació del ‘diccionari normatiu’”, <<http://www.vilaweb.cat/noticia/4171020/20140204/amenaces-fabra-lavl-frenen-presentacio-diccionario-normatiu.html>> [última consulta: 16.09.2014].

Acadèmia Valenciana de la Llengua (ed.) (2014): *Diccionari Normatiu Valencià*, <<http://www.avl.gva.es/dnv>> [última consulta: 16.09.2014].

■ Hanna Budig, Universitat d’Alacant / Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Institut für Romanistik, An der Universität 5, D-96047 Bamberg, <hanna.budig@uni-bamberg.de>.

Zusammenfassung: Der vorliegende Beitrag befasst sich mit dem Phänomen des sprachlichen Sezessionismus in der *Comunitat Valenciana* und somit mit Sprach- und Identitätskonflikten innerhalb einer Sprachgemeinschaft. Angesichts konkurrierender Deutungen einer historischen, kulturellen und sprachlichen Identität im katalanisch-sprachigen Raum, werden die soziolinguistischen Konzepte von *Sprachgemeinschaft* und *Sprachkonflikt* kritisch rekapituliert und mit einer diskurstheoretischen Perspektive konfrontiert. Mit den aus dieser Perspektive gewonnenen Begriffen der *Diskursgemeinschaft* und des *Identitätsdiskurses* deutet sich eine Forschungsperspektive an, die sowohl die sozialen, kognitiven und sprachlichen Aspekte des Konflikts berücksichtigt. ■

Summary: The present contribution deals with the phenomenon of linguistic secessionism in the *Comunitat Valenciana* and therefore with intra-communal conflicts over language and identity. In view of the fact that competition among views on historical, cultural and linguistic Catalan identity is still fierce, the sociolinguistic concepts of *linguistic community* and *linguistic conflict* will be reviewed critically and confronted from the perspective of discourse theory. The terms won from this perspective – *discourse community* and *identity discourse* – suggest an approach which takes account of the social, cognitive and linguistic aspects of the conflict. [Keywords: València; linguistic community; linguistic conflict; discourse community; identity discourse] ■

Indexing Romance Language Use? Zur Anwendbarkeit eines aktuellen Theoriemodells aus den USA auf die soziolinguistische Analyse der romanischen Sprachen und insbesondere des Katalanischen

Ulrich Hoinkes (Kiel)

■ 0 Einleitung

Seit ihren Anfängen als eigenständiger Forschungsbereich, also seit Mitte der 1960er Jahre, wird die europäische Soziolinguistik durch Theorien, Modelle und Traditionen aus Nordamerika geprägt. In diesem Beitrag möchte ich nun auf eine aktuell einflussreiche nordamerikanische Schule aufmerksam machen, die bislang in Europa nur wenig wahrgenommen worden ist. Sie findet ihre Wurzeln zum einen in der von William Labov begründeten Forschungsrichtung der *social dialectology*, zum andern in der *cultural anthropology*, einer speziellen, in den USA fundierten Forschungsrichtung der Ethnologie und wird durch Namen wie Michael Silverstein, Asif Agha, Barbara Johnstone oder Kathryn Ann Woolard repräsentiert. Mit diesem Ansatz zentral verbunden ist der Begriff der sozialen Indexikalität sprachlicher Äußerungen.

■ 1 Indexikalität

■ 1.1 Definition *Index*, *indexikalisch*

Indexikalität (*indexicality*) geht terminologisch auf die Semiotik von Charles Sanders Peirce (1839–1914) zurück, der im Bereich der kommunikativen Zeichen zwischen Ikon, Index und Symbol unterscheidet. Index ist dabei der Zeichentyp, der je nach Aspekt das Anzeichen, das Kennzeichen oder das Wahrzeichen seines Objekts darstellt. Die Beziehung zwischen Index und Objekt ist nicht nur interpretativ, sondern in irgendeiner Form auch

real gegeben. In der Sprachwissenschaft wird der Begriff ‚indexikalisch‘ bereits 1954 von Yehoshua Bar-Hillel zur Kennzeichnung sprachlicher Ausdrücke benutzt, die in besonderer Weise kontextabhängig sind.¹ Das Paradebeispiel für sprachliche Indexikalität ist somit die Deixis, da ihre Formen nur in Bezug auf Person, Ort und Zeit der Sprechhandlung verstehbar sind. Das sozialwissenschaftliche Verständnis von Indexikalität erweitert diese Kontextabhängigkeit sprachlicher Äußerungen nun auch auf das intersubjektive Erleben von Gruppe, (Lebens-)Raum und gemeinsamer Zeiterfahrung, drei soziale Dimensionen, in denen sämtliches Sprechen bzw. Kommunizieren gebunden ist. Dieser Interpretation liegt die Überzeugung zugrunde, dass es überhaupt keine völlig kontextunabhängigen Äußerungen bzw. Kommunikationsformen gibt.

■ 1.2 Soziale Indexikalität²

Als Instrumentarium soziolinguistischer Analyse wird mit dem Begriff der Indexikalität die beobachtete Realität (Untersuchungsobjekt ist die soziale Interaktion) zum einen wissenschaftlich kategorisiert, zum anderen aber auch in ihren pragmatischen bzw. genauer ethno-pragmatischen Mustern beschrieben. Die kontextuelle Kategorisierung erfolgt dabei auf den höheren Ebenen durch die Sprachgemeinschaft selbst, und zwar sowohl durch ihr besonderes Sprachverhalten als auch durch die von ihr hervorgebrachte Sprachreflexion. Der Prozess der Indexikalisierung sprachlicher Variation ist also für den Sprachforscher letztlich keine taxonomische Verortung, sondern ein Phänomen, das er am Sprachgebrauch selbst – dem öffentlichen wie auch dem privaten – beobachten und erkennen muss.

■ 1.3 Das Beispiel der *latinos*

Geben wir kurz ein Beispiel für diesen Prozess. Wenn z.B. die Gruppe der mittel- und südamerikanischen Einwanderer in den USA durch eine besondere Form des *codeswitching* bzw. *codemixing* charakterisiert ist, das unter der Bezeichnung *spanglish* allgemein bekannt geworden ist, dann erfolgt im Bewusstsein der Sprachgemeinschaft zwangsläufig eine soziale Indexikalisierung dieser Sprecher als *latinos*, die mit dieser Sprechweise und darüber hinaus mit weiteren sozial-kontextuellen Gegebenheiten assoziiert werden. Der Prozess kann im Bewusstsein der Sprachgemeinschaft so weit

---

1 Bar-Hillel, Yehoshua (1954), „Indexical Expressions“, *Mind* 63, 359-376

2 Hillary Parsons Dick (2011: 228) definiert *social indexicality* wie folgt: „Language varieties point to, presuppose, and enact culturally specific personae, images of people associated with patterned ways of using language.“

voranschreiten, dass die Verwendung der sprachlichen Variation, also des *spanglish*, einen sozial symbolisierenden Charakter annimmt, über den schließlich ein öffentlicher Diskurs erfolgt und der in ganz unterschiedlichen Kommunikationsformen, z.B. im Bereich von Comedy-Veranstaltungen, zum Tragen kommt. Hilary Parsons Dick (2011) weist darauf hin, dass die soziale Indexikalisierung von Migranten in den USA soziale Strukturmuster festigt, die auch diskursanalytisch nachvollzogen werden können. Zu ihnen gehört die Konstruktion einer „permanenten Andersartigkeit“ der Migranten und ihre Einordnung als niedrige soziale Gruppe, die Dick als eine Form der U.S.-eigenen *racialization* interpretiert. Sie gelangt dabei auf der Basis der jüngeren Indexikalisierungs-Forschung zu Problemen der Migration zu einer ähnlichen Interpretation der sozialen Wirklichkeit wie Teun van Dijk, dessen von Barcelona aus betriebene Rassismusforschung seit den 1990er Jahren im Rahmen der Kritischen Diskursanalyse vergleichbare Ergebnisse für Amerika, aber auch für Europa abbildet (vgl. Van Dijk, 2005).

■ 2 Enregisterment

■ 2.1 Register und Enregisterment nach Agha

Mit dem Begriff der Indexikalität eng verbunden ist derjenige des *enregisterment*, den Asif Agha seit ca. 2000 in die Debatte eingebracht hat und der sich seitdem einer beachtlichen Akzeptanz erfreut. Agha (2003: 231) leitet den Begriff direkt von dem Terminus *register* ab und definiert „processes of *enregisterment*“ als „processes through which a linguistic repertoire becomes differentiable within a language as a socially recognized register of forms“. In einem späteren Aufsatz bietet Agha (2005) eine noch etwas genauere Definition an, die vor allem den Zusammenhang von Indexikalität und Enregisterment klärt: „processes whereby distinct forms of speech come to be socially recognized (or enregistered) as indexical of speaker attributes by a population of language users.“

Agha hat seinen Begriff des *register* in jüngerer Zeit immer deutlicher hin zu dem eines sozial ‚registrierten‘ kommunikativen Verhaltensmusters entwickelt, das in komplexen Mechanismen der Interaktion innerhalb einer Spechergemeinschaft ausgehandelt und stereotypisiert wird, wobei die soziale Rolle des Sprechers in den Augen Aghas letztlich entscheidender ist als die Realisierung der von ihm verwendeten sprachlichen Varietät.³ Aller-

---

3 In seinem 2007 erschienen Buch *Language and Social Relations* definiert Agha Enregisterment

dings liegt auch bei Agha der Fokus weiterhin auf der Sprache als sozialem Kommunikationsmittel und darüber hinaus auch als Mittel zur Schaffung einer sozialen Identität. Prozesse des Enregisterment, also der Herausbildung sozialer Register im Agha'schen Sinn fungieren quasi wie ein Spiegel der sich einander gegenüber stehenden und sich voneinander abgrenzenden Identitätsmuster, die in der Gesellschaft jeweils durch Sprache und sprachliche Variation ausgehandelt werden. Dabei spielen die unterschiedlichsten Konstellationen von Gruppen, Lebensräumen und Synchronien eine entscheidende Rolle, weshalb auch der Aspekt der Indexierung stets pertinent bleibt. Registerbestimmte Identitäten orientieren sich eben an diesen sozialen Gruppen, Lebensräumen und gemeinsamen Zeiterfahrungen. Sie werden durch Formen des Sprechens bestimmt, die ihrerseits wiederum besprochen werden können, und zwar konkret durch meta-sprachliche Diskurse (Barbara Johnstone nennt das *talk about talk*).

■ 2.2 Musterstudien zum Enregisterment

Der Enregisterment-Begriff ist bislang in einer Reihe konkreter Fallstudien, insbesondere auf Kommunikationsräume in Asien, angewendet worden (vgl. Sze-Wei Liao, 2010; Goebel, 2010). Diese Studien machen deutlich, dass das Modell hervorragend dafür geeignet ist, Sozialstrukturen, die uns in Europa weitgehend fremd sind, über die Analyse sprachlicher Verhaltensmuster aufzudecken und in ihrer Dynamik nachzuvollziehen. Allerdings lassen Studien wie die von Zane Goebel zum Verhältnis von Javanesisch und Indonesisch in Stadtvierteln von Semarang auf Java vermuten, dass der Ansatz auch bei der Übertragung auf eine städtische Soziolinguistik in Europa einen wertvollen Analysebeitrag leisten würde. In Europa wäre Brüssel möglicherweise eine der Städte, in denen die sozialen Regeln der Mehrsprachigkeit auf der Grundlage eines Enregisterment-Modells aufschlussreich beschrieben werden könnten.

---

ment wie folgt : „processes whereby diverse behavioral signs (whether linguistic, non-linguistic, or both) are functionally reanalyzed as cultural models of action, as behaviors capable of indexing stereotypic characteristics of incumbents of particular interactional roles, and of relations among them.“ (Agha, 2007: 55)

■ 3 Die europäische Soziolinguistik der Stadt

■ 3.1 Europäische Methodentradition

Die europäische Soziolinguistik der Stadt nimmt bislang kaum auf diese oder andere nordamerikanische Forschungslinien Bezug. Schaut man beispielsweise einmal auf die recht reichhaltige Forschung zu Stadtsprachen im frankophonen Raum oder in Italien, so fällt auf, dass nur wenige dieser Studien sich einem eindeutigen theoretischen Modellrahmen zuordnen lassen, der dann meistens auf den Traditionslinien der durch Michel Foucault begründeten Diskursanalyse und der durch Pierre Bourdieu geprägten Kulturtheorie liegt. Allerdings ist der stark philosophische Charakter dieser beiden Theorieansätze oft ein Hindernis dafür, aus ihnen überzeugende Modelle für die empirische Arbeit zu entwickeln, so dass sich in der jüngeren europäischen Soziolinguistik, und nicht nur derjenigen zur Stadt, Ermüdungserscheinungen beim theoretischen Rekurs auf Foucault und Bourdieu abzeichnen.

■ 3.2 Das Beispiel der Stadtsprache Roms

Nimmt man den 2012 erschienen Band *Lasciatece parlà* zur heutigen Stadtsprache Roms, dem *romanesco*, zur Hand, so findet man hier in 21 Kapiteln ein sehr facettenreiches und detailliertes Porträt dieser städtischen Varietät. Dieses Porträt vollzieht sich aber im Wesentlichen auf einer rein deskriptiven Ebene, die kaum je theoretische Prämissen oder sozialstrukturelle Analysen zur Geltung bringt. Selbst der von Antonella Stefinlongo verfasste Beitrag zum Thema *La percezione dell'identità linguistica di Roma* muss hier passen, da die Verfasserin auf keine soziolinguistischen Studien zurückgreifen kann. An der Stelle beispielsweise, an der sie das sprachliche Verhalten der vielen Migranten und auch der Jugendlichen in Rom charakterisiert und feststellt, dass diese typisch romanese Züge in das von ihnen gesprochene bzw. erlernte Italienisch aufnehmen, kann sie dies nur grob spekulativ kommentieren:

Principalmente il dialetto, dunque, sembra esercitare una certa attrazione simpatetica sui nuovi arrivati e, nello stesso tempo, essere utilizzato da una fascia di popolazione più ampia e su un territorio più esteso: dai romani delle fasce sociali più basse, e, a macchia di leopardo, dagli abitanti sia del centro sia delle periferie; [...] A Roma il fenomeno del recupero dialettale sta assumendo le forme di una vera e propria riappropriazione del romanesco che riguarda soprattutto le generazioni più giovani ([...]), dove viene usato, senza distinzione diastratiche, sia come un vero e proprio codice di gruppo ([...]), sia come registro diafasico dello standard. (Stefinlongo in D'Achille et al., 2012: 66)

Solche Äußerungen machen neugierig auf eine fundierte soziolinguistische Analyse der Stadtsprache Roms, lassen aber auch erkennen, dass es eine solche bislang noch nicht gibt. Zugleich zeigt sich, dass kein adäquates Begriffsinventarium Verwendung findet, um im konkreten Fall die städtische Dialektforschung auf einer für die empirische Arbeit sinnvollen Grundlage voranzutreiben.⁴

■ 3.3 Zur Frage des Methodentransfers aus den USA

Wenn man nun einerseits das hohe soziolinguistische Niveau betrachtet, auf dem Goebel die städtische Mehrsprachigkeit auf Java untersucht, und andererseits das verbreitete Methodendefizit in der europäischen Stadtsprachenforschung erkennt, so drängt sich die Frage auf, ob ein weiterer Methodentransfer aus Nordamerika der europäischen Soziolinguistik gut täte. Solche Methodentransfers hat es ja bereits seit den Anfängen der Disziplin gegeben. So hat beispielsweise die Diglossieforschung in der Tradition von Charles Ferguson und Joshua Fishman die Anfänge der Soziolinguistik zu romanischen und anderen europäischen Sprachen sehr lange und maßgeblich geprägt. Ebenso ist die Methode der Ethnographie des Sprechens, die von John Joseph Gumperz und Dell Hymes entwickelt wurde, bis heute in vielen europäischen Studien zur Soziolinguistik übernommen worden. Letztere ist im Übrigen zu den Ansätzen der Indexikalitäts- und Enregisterment-Forschung affin, legt aber als Methode sehr viel weniger Wert auf Formalisierung.⁵

■ 4 Geordnete Indexikalität

■ 4.1 Der programmatische Beitrag von Michael Silverstein

Einen programmatischen Beitrag zur Weiterentwicklung der Enregisterment-Forschung hat Michael Silverstein vorgelegt. In seinem 2003 veröffentlichten Beitrag mit dem Titel *Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life* erläutert er das Prinzip der geordneten Indexikalität, dem zufolge die Indexikalisierung als ein schrittweiser sozialanthropologischer Prozess interpretierbar ist. Die Signalwirkung, die von Silversteins Aufsatz nach-

---

4 Versuche der europäischen Stadtsprachenforschung und der Soziolinguistik im allgemeinen, eine spezielle Raumlinguistik (*linguistique spatiale*) zu entwickeln, sind noch nicht weit gediehen. Neuerdings setzen sich die französischen Vertreter der *linguistique urbaine* mit der noch jungen Theoriebildung der *Studies of Linguistic Landscape* auseinander, von der sie sich jedoch wiederum zu unterscheiden suchen (vgl. Bulot, 2013).

5 In der Ethnographie ist der Forscher mehr ein freier Beobachter.

weislich ausgegangen ist, hängt offensichtlich mit dem Faktum zusammen, dass er Wege aufzeigt, auf denen die methodisch relativ offene Forschung der sprachwissenschaftlichen Ethnographie (in der Tradition von Gumperz) und die interdisziplinär nicht festgelegte Forschungsrichtung der *social dialectology* (in der Tradition von Labov) stärker formalisiert werden können.⁶ Ohne mich auf die äußerst komplexe Methodendiskussion, die von den Vorschlägen Silversteins ausgeht, einzulassen, möchte ich im Folgenden doch versuchen, eine mögliche Relevanz dieser ethnomethodologischen Präzisierung für die Soziolinguistik der romanischen Sprachen zu verdeutlichen.

■ 4.2 Die drei Ordnungen sozialer Indexierung (nach B. Johnstone)

Dazu greife ich die Vorschläge Silversteins in der Interpretation von Barbara Johnstone auf. Johnstone hat, zusammen mit zwei Kolleginnen, eine Pilotstudie zur geordneten Indexikalität unternommen, um die Herausbildung von *social dialect*-Formen in der U.S.-Stadt Pittsburgh (Pennsylvania, 2,6 Mio. Einwohner) zu untersuchen (Johnstone et al., 2006). Sie legt dabei das von Silverstein entworfene Analyseschema an und unterscheidet drei Arten von Indexierung:

- Die **geographische Indexierung**, aufgrund deren der Sprachforscher in lokal oder regional verorteten Sprechergruppen konstant auftretende Sprachvariationen ausfindig macht. Diese Sprachvariationen bestimmen die Sprechergruppen, begründen sich aber nicht aus deren sozio-kultureller Homogenität und auch nicht notwendigerweise aus den regionalsprachlichen Traditionen des Gebietes. Damit passen auch die Varietäten von Stadtsprachen in dieses Untersuchungsschema. Denn gerade hier ergeben sich durch Migrations- und Globalisierungserscheinungen sehr komplexe und heterogene Sozialstrukturen, die zum Teil zu einer deutlichen Entdialektalisierung geführt haben. Die beobachtbaren Phänomene der geographischen Indexierung, die Silverstein *n-th-order indexicals* nennt, sind also in diesem Fall größtenteils Phänomene einer Redialektalisierung, in die vor allem auch junge Menschen einbezogen sind.

---

6 In Bezug auf Labov geht es wohl auch darum, die Affinität seiner soziolinguistischen Forschungstradition zur *Cultural Anthropology* zu unterstreichen. Labov (2010) selbst zeigt deutliche Tendenzen, den von ihm gesehenen Zusammenhang von Sprache, Gesellschaft und Kultur in den Interpretationsbereich der Kognitionswissenschaften zu verlagern.

- Die **soziale Indexierung**, die Silverstein als *n+1-th-order indexical* fasst. Hierbei geht es im Wesentlichen um den Prozess der Bewusstmachung sprachlicher Symbolfunktionen innerhalb der Sprechergruppe selbst. Die Selbstwahrnehmung der Sprecher führt zu einer Identitätskonstruktion, die auf der Basis kommunikativer Eigenheiten des Sprachgebiets selbst (z.B. des Stadtviertels) vorgenommen wird. Diese identitätsstiftenden Eigenheiten sind aber mit sozialen Struktur- und Abgrenzungsprozessen verwoben, so dass die sprachliche Variation sogleich zu einem ‚marker‘ (im Sinne Labovs) für soziale Stratifikation oder Gruppenzuordnung wird und auch soziale Hierarchien konsolidiert. Damit verbunden ist nicht nur der Gebrauch, sondern auch die bewusste Unterdrückung dieser Sprachvarianten in bestimmten soziokulturellen Kontexten.
- Eine **Indexierung dritten Grades** liegt quasi dann vor, wenn aus der sozial indexierten Sprachvariation ein soziales Register im Sinne von Agha wird (Enregisterment). Der Prozess ist selbstverständlich nur formal von der sozialen Indexierung zweiten Grades unterscheidbar. Er ist nach Silverstein vor allem dadurch gekennzeichnet, dass innerhalb der Sprechergemeinschaft eine meta-pragmatisch generierte Interpretation der sprachlichen Variation erfolgt. Dabei werden die distinktiven sprachlichen Merkmale im kommunikativen Raum explizit sozial verortet und bewusst, also reflexiv, zur Identitätskonstruktion herangezogen. Auf dieser Ebene entwickeln sich *stereotypes* im Sinne von Labov, also sprachliche Formen, die vor allem sozialdiskursiv thematisiert werden, deren tatsächliches Vorkommen aber möglicherweise sogar in den Hintergrund tritt. Johnstone et al. (2006) beschreiben die *third-order-indexicality* in Bezug auf ihre Fallstudie zu Pittsburgh wie folgt:

People noticing the existence of second order stylistic variation in Pittsburghers' speech link the regional variants they are most likely to hear with Pittsburgh identity, drawing on the increasingly widely circulating idea that places and dialects are essentially linked (every place has a dialect). These people, who include Pittsburghers and non-Pittsburghers, use regional forms drawn from highly codified lists to perform local identity, often in ironic, semiserious ways. (Johnstone et al., 2006: 82 f.)

■ 4.3 Die methodologische Relevanz des Enregisterment-Ansatzes

Die entscheidende Frage, die sich bei einer Übertragung dieses Ansatzes auf die sozialen Sprachverhältnisse in Europa stellt, kann wie folgt formuliert werden: Schafft die Unterscheidung einer sozialen Indexierung zwei-

ten und dritten Grades neue Interpretationsmöglichkeiten, um die Aufrechterhaltung von Regionalsprachformen und Regionalsprachen in Städten, aber auch in administrativ-politisch abgrenzbaren Regionen Europas besser zu verstehen und zu erklären? Der bereits angesprochene Fall einer offensichtlichen Redialektalisierung der Stadtsprache Roms scheint in Richtung einer positiven Beantwortung dieser Frage zu gehen. Grundsätzlich aber ist das Phänomen von Stadtsprachen – mit Ausnahme von Rom und eventuell noch weiteren Ausnahmen in Italien – in der europäischen Romania weniger stark ausgeprägt. Die *sociolinguistique urbaine* beispielsweise, wie sie von Thierry Bulot entwickelt worden ist, nimmt kaum noch Rekurs auf die tatsächlichen *pratiques linguistiques* der Stadtbewohner (vgl. Bulot / Bauvois / Blanchet, 2001). Statt dessen werden die komplexen *pratiques discursives*, also die diskursiven Verhaltensmuster in den Mittelpunkt der Untersuchung gestellt. Dabei geht es Bulot um die theoretische Bestimmung eines diskursiv geprägten städtischen Raums, der vor allem durch die konfliktive Vielfalt ethnischer und soziokultureller Einflüsse bestimmt wird.⁷

Im Grunde sind die Interessenschwerpunkte des Enregisterment-Ansatzes und der französischen *sociolinguistique urbaine* nicht so weit voneinander entfernt. Methodologisch aber liegen Welten zwischen diesen beiden sprachwissenschaftlichen Annäherungsformen. Ein linguistisch beschreibbarer Stadtdialekt, und sei er auch nur auf wenige Merkmale beschränkt, liegt jedenfalls nicht im Interesse der französischen Forschungsrichtung. Das Problem der Indexierung ist ihr damit weitgehend fremd, aber auch jeglicher Anschluss an varietätenlinguistische Konzepte des europäischen Strukturalismus.

Verallgemeinernd lässt sich vermuten, dass die europäische Soziolinguistik in Bezug auf multiethnische Sprachräume – also insbesondere in Bezug auf städtische Untersuchungsgebiete – von einem Rekurs auf die anthropologische Theoriebildung profitieren kann, gerade auch um ihre eigenen Forschungstraditionen dialektologischer und varietätenlinguistischer Natur besser einbinden zu können.

---

7 Bulots Theorie zufolge muss sich die Soziolinguistik mit der Geographie in folgender Weise verbinden: „La rencontre entre sociolinguistique (urbaine) et géographie (sociale) procède donc d'un double mouvement d'intégration de la dimension spatiale dans l'étude des discours tenus sur les langues et les pratiques linguistiques effectives et d'intégration de la dimension symbolique et langagière dans la lecture des rapports individuels et collectifs à l'espace. La convergence est encore renforcée par la priorité commune accordée à la mise en évidence des enjeux de pouvoir et des inégalités sociales.“ (Bulot / Veschambre, 2006: 48)

■ 5 Katalonien – ein Fall von *third-order*-Indexikalität?

■ 5.1 Die Sonderstellung Kataloniens in der nordamerikanischen Soziolinguistik

Zum Beispiel ist der Fall des Katalanischen dafür prädestiniert, sich den Parametern der Indexikalitäts-Forschung zu stellen. Diese Einschätzung wird durch die amerikanische Forschung selbst gestützt, die dem Katalanischen seit Jahrzehnten einen besonderen Platz in der Soziolinguistik mit Blick auf Europa einräumt.⁸ Beispielsweise ist die Amerikanerin Kathryn Ann Woolard nicht nur eine bekannte Vertreterin des Indexikalitäts-Ansatzes, sondern auch eine renommierte Katalanistin. Woolard promovierte Anfang der 1980er Jahre mit einer Arbeit über die Sprachverhältnisse in Katalonien bzw. genauer Barcelona in den so entscheidenden Jahren 1979/80 (Woolard, 1989). Ihre damalige Studie lag voll und ganz auf der methodischen Linie der soziolinguistischen Ethnographie und bringt viel persönliche Beobachtung und Auswertungen informeller Gespräche in die Darstellung der katalanischen Sprachverhältnisse in Barcelona ein. Der interpretative Fokus ihrer Arbeit ist aber auch für spätere Ansätze wegweisend, was man schon an den Kapitelüberschriften wie *A Crisis in the Concept of Identity* oder *Rights and Duties of Language Choice* ablesen kann.

■ 5.2 Sprachideologie und soziale Identität in Katalonien

Kathryn Woolard, heute Professorin für *Anthropology* an der *University of California San Diego*, hat sich in ihrer theoretischen wissenschaftlichen Arbeit vor allem mit Fragen der gesellschaftlichen Identitätsbildung und der Sprachideologie auseinandergesetzt. Sie vertritt dabei die im Rahmen dieses Beitrags skizzierte Forschungslinie und bereichert sie um Aspekte, die ihre Anwendbarkeit auf europäische Sprachverhältnisse sehr deutlich vor Augen führen. In einem programmatischen Artikel zum Thema *Ideologies linguistiques* aus dem Jahre 2008 verweist sie auf den essentiellen Zusammenhang von sozialer Indexikalisierung und identitätsbezogener Authentizität des Sprachverhaltens.⁹

---

8 Auf den besonderen Fall der spanischen Mehrsprachigkeitsverhältnisse und speziell die Wichtigkeit des Katalanischen als soziolinguistisches Untersuchungsobjekt weist z.B. Joshua Fishman in seiner 1991 erschienen Publikation *Reversing Language Shift* explizit hin (Fishman, 1991: 295).

9 „Autenticitat s'entén com l'expressió genuïna i essencial d'una entitat o d'un “jo” (self). [...] La veu “autèntica” se sent com a icònica de “l'esperit” d'una comunitat particular. [...] Mentre que la funció referencial de la llengua és ideològicament crucial en l'esfera

Die soziale Indexikalisierung des Sprechens, die durch die sprachliche Variation ebenso wie die Sprachenwahl hervorgerufen werden kann, bestimmt demnach in erster Linie die Selbst- und Fremdbestimmung des Sprechers als Person innerhalb der Gesellschaft, genauer gesagt als Typus von *personae*, wie die amerikanische Forschung terminologisiert. Wichtig ist dabei die Feststellung, dass nicht die referentielle Funktion des Sprechens in der Öffentlichkeit maßgebend für den Identitätsbildungsprozess ist, sondern die persönliche und integrativ auch auf die eigene bzw. partikuläre Sprachgemeinschaft bezogene Authentizität des Sprechens, die eine Form der nicht-referentiellen Indexikalisierung konstituiert. Woolard bringt es wie folgt auf den Punkt:

La importància de la veu autèntica està en el que indica sobre qui parla, més que no pas en el que es diu. (Woolard, 2008: 183)¹⁰

■ 5.3 Nationenbegriff und Einsprachigkeit in Katalonien

Woolards Aussage, dass die Sprachenwahl in Mehrsprachigkeitsverhältnissen – ebenso wie die Wahl einer sprachlichen Varietät in monolingualen Gemeinschaften – grundsätzlich nicht unabhängig von sprachideologischen und identitätskonstituierenden Verhaltensmustern in der Gesellschaft gesehen werden kann, ist sehr grundlegend. Sie zeigt auf, warum Indexikalisierungs- und Enregisterment-Prozesse in modernen komplexen Gesellschaftsformen so wesentlich sind und dass sie oft über die referentielle Bedeutung des Sprechens selbst hinausweisen. Dieser Interpretationsweise zufolge kann ein Migrant beispielsweise kaum je ein Bekenntnis zu einer katalanischen Identität authentisch hervorbringen, wenn er dies – aus biographischen Gründen – auf Spanisch tut. Ebenso wäre die politische Rede eines Abgeordneten in der Generalitat, die der Unabhängigkeits-

---

pública de l'animat, la funció pragmàtica de la indicitat social (indexicality) és primordial en la ideologia de l'autenticitat. La parla esdevé no solament un signe indicatiu sinó fins i tot una icona d'un tipus particular de persona. Aquesta relació icònica de la llengua a la persona és de fet l'essència de l'autenticitat. Entra dins d'aquesta lògica que l'adquisició d'una segona llengua exigeixi deixar de parlar una primera llengua. Els parlants no es poden arriscar que els rastres lingüístics de la identitat anterior espatllin la seva assertió d'una nova identitat valorada. La importància de la veu autèntica està en el que indica sobre qui parla, més que no pas en el que es diu. En algunes circumstàncies bilingües, de fet, l'ús de la llengua minoritària té, per a alguns interlocutors, exclusivament el valor d'índex social, no el seu valor referencial.“ (Woolard, 2008: 183)

10 „Die Wichtigkeit des authentischen Sprechens liegt in dem, was es über den, der spricht, anzeigt, mehr als in dem, was gesagt wird.“ (Übers. des Verf.)

förderung Kataloniens das Wort redet, unglaublich, fände sie nicht in der Landessprache statt.

Im besonderen Falle Kataloniens ist diese kategorische Sichtweise durchaus berechtigt. Sie deckt sich nicht nur mit dem seit Jahrzehnten eingehaltenen Kurs der offiziellen Sprachpolitik der Generalitat – offensichtlichstes Beispiel ist die verordnete Einsprachigkeit in öffentlichen Schulen des Landes –, sondern bestätigt sich auch durch vielfältige Beweise der Unerreichbarkeit einer ausgeglichen zweisprachigen Gestaltung des öffentlichen Lebens – ein Grund dafür, dass der Gebrauch des Katalanischen in Katalonien bei Nicht-Katalanischsprechern immer wieder offene Hassreaktionen heraufbeschwört.

■ 5.4 Katalanisch in Migrationskontexten

In seinem 2013 erschienen Buch *Fragmentierte Nation – globalisierte Region* arbeitet Patrick Eser die politisch-ideologische Genese und Gestaltung des katalanischen Nationalismus von der postfrankistischen Ära bis heute detailliert auf. Dabei setzt er sich auch mit dem Problem der Migration nach Katalonien auseinander und betont, dass Katalonien in seinem offiziell propagierten Integrationskonzept kompromisslos die Idee der Einsprachigkeit vertritt:

Die Betonung der Rolle der Sprache hat sich während der Regierungszeit des moderaten Nationalismus, ausgehend vom Gesetz zur Normalisierung der katalanischen Sprache, als Konstante der Integrationspolitik erwiesen. Die in diesem Gesetz vorgesehene bevorzugte Behandlung der eigenen Sprache, der „*llengua propia*“, findet sich in der Migrationspolitik der *Generalitat* wieder. Erst durch den Erwerb der katalanischen Sprache könne die erfolgreiche Integration in die katalanische Gesellschaft erreicht werden. (Eser, 2013: 222)

Das Konzept der *llengua propia* führt die interaktional-soziolinguistische Argumentation Woolards mit der politisch-ideologischen Darstellung Easers im Falle Kataloniens zusammen. Der derzeitige Präsident der Generalitat, Artur Mas, hat dieses Verhaltensmuster in seinen politischen Reden sogar bis zu dem Imperativ verdichtet, die Einwanderer in Katalonien hätten – als Teil der (partikularen) katalanischen Gesellschaft – nicht nur die katalanische Sprache zu beherrschen, sondern auch die Identität Kataloniens zu verteidigen (vgl. Eser, 2013: 221).

Selbst wenn man unterstellt, dass dieses kompromisslose Ideologisierungsmuster in Katalonien eine integrative Wirkung zeigt – immerhin ist der Erfolg der katalanischen Sprachpolitik seit den 1980er Jahren bis heute

unübersehbar –, so lässt sich diese Wirkung wohl kaum an der Zahl der Migranten messen, die nach ihrer Einwanderung in Katalonien das Katalanische als Zweitsprache erlernen, beherrschen und anwenden. Allein der hohe Anteil an lateinamerikanischen Einwanderern steht diesem Modell des Sprachwechsels massiv entgegen. Auf der anderen Seite gibt es gerade in jüngerer Zeit Studien, die belegen, dass die Tendenz, das Katalanische statt des Spanischen oder einer anderen Migrantensprache zu verwenden, gerade bei gemischten Paaren und Familien mit Migrationshintergrund deutlich nachweisbar ist (vgl. Boix-Fuster / Torrens Guerrini, 2011). Der Grund dafür ist auf dieser Ebene der privaten Interaktion sicherlich in der von Woolard beschriebenen Ideologie der Authentizität zu finden.

■ 5.5 Die katalanische Gesellschaft unter der Perspektive des Enregisterment

Wenn der interaktionale Reflex der katalanischen Gesellschaft also darin besteht, die katalanische Sprache zu einem sozialen Register zu machen, mit dem die Sprecher Integration und viele weitere Konnotationen des gesellschaftlichen Erfolgs verbinden, so drängt sich die Frage auf, wie dieses Register auch von den Migranten erreicht werden kann bzw. wie auch sie zum Prozess des Enregisterment beitragen.

Die Antwort hierauf ließe sich m. E. in empirischen Studien finden, deren Ziel es sein müsste, das Kommunikationsverhalten und die diskursiven Praktiken von Interaktanten zu beschreiben, die sich als Privatpersonen – mehr oder minder beeinflusst von dem Druck öffentlicher Diskurse und institutioneller Normen – in mehrsprachigen Gruppen bewegen und hierbei ihre Identität als Gruppenmitglieder auf verschiedenen Ebenen bestimmen. Die von Emili Boix-Fuster und Rosa M. Torrens Guerrini 2011 herausgegebene Studiensammlung *Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana* ist ein guter Anfang in diese Richtung. Diese Untersuchungen beziehen aus vorstrukturierten Interviews gewonnene metasprachliche Diskurse von Probanden ein, die über ihr Sprachwahlverhalten in familiären Kontexten Rechenschaft abgeben. Im Sinne der Enregisterment-Theorie könnten diese Aufnahmen auch als metapragmatische Daten analysiert werden.

Allerdings kommt es darauf an, die Wahl des Spanischen oder einer anderen Migrantensprache bzw. die Verwendung von *codeswitching* zwischen mehreren Sprachen in der alltäglichen Konversation in Katalonien nicht ohne Weiteres als eine soziale Indexierung zu verstehen, die die permanente Andersartigkeit der Migranten in der Art und Weise kennzeichnet,

wie sie offensichtlich in der U.S.-amerikanischen Gesellschaft für die *chicanos* und andere Einwanderer typisch ist (siehe die Erläuterungen weiter oben).¹¹

Vermutlich stehen den Migranten in Katalonien wie auch in anderen europäischen Mehrsprachigkeitskontexten neben dem politisch gewollten und die Authentizität des Sprachhandelns indizierenden Sprachenwechsel noch andere Möglichkeiten des Enregisterment zur Verfügung. Im konkreten Fall wäre dabei an eine Vielzahl von möglichen Bekenntnissen zur Katalanität zu denken, die sich in einer Vorphase des Enregisterment als Indexikalität zweiter Ordnung zu erkennen geben. Beispielsweise könnten typisch katalanische Kurzformeln wie *prou*, *anem*, *bon profit* oder *amb compte* zu Markern in der Alltagskonversation werden, die auch bei Nicht-Katalanischsprechern indexikalisierte Ausdrücke bilden. Ebenso ist es vorstellbar, dass ritualisierte Entschuldigungen für das Nicht-Verwenden der katalanischen Sprache in bestimmten Gesprächen mit Katalanen eine markierte Indexikalisierungsfunktion annehmen. Allerdings ist zu beachten, dass all diese Marker wohl auch un-authentisch (z.B. ironisierend) verwendet werden können und dabei ihre Indexikalisierungsfunktion verlieren würden.

■ 6 Fazit

Die Bedingungen für das Enregisterment von markierten Elementen einer ‚eigenen‘ bzw. regionalen Sprache in multilingualen Kontexten sind noch nicht hinreichend erforscht. Sie können aber mit Sicherheit nur dann erkannt werden, wenn der Indexikalisierungsprozess auch Phänomene der dritten Ordnung umfasst. Diese Phänomene der dritten Ordnung sind aber in Katalonien durch institutionelle Gegebenheiten, nicht zuletzt auch durch Einfluss der Medien, und Maßnahmen der Sprachpolitik, explizit gegeben. Wenn Barbara Johnstone darauf hinweist, dass in Pittsburgh die Existenz von T-Shirts mit Aufschriften lokaler Sprachformen als Enregis-

---

11 Katalonien bietet ein hervorragendes Beispiel dafür, dass soziale Mechanismen der Sprachenwahl durch die historisch etablierte (und zeitweilig dominante) Ko-Präsenz einer Nicht-Landes-Sprache (des Kastilischen) in Verbindung mit sozialen Registern des Sprachverhaltens sehr differenziert zu interpretieren sind. Frekko (2009) führt dazu aus, dass Identitätsbildungsmuster, die normalerweise auf einer internen Sprachvariation beruhen, in Katalonien (bzw. den Katalanischen Ländern) zum Teil durch den registerspezifischen Gebrauch von Kastilisch und / oder Katalanisch überlagert werden. Frekko schlägt explizit vor, auch dieses Phänomen unter dem Aspekt des Enregisterment zu analysieren.

terment höherer Ordnung gewertet werden muss (*talk about talk*), so ist diese Stufe durch die politischen und ökonomischen Rahmensetzungen in Katalonien längst erreicht. Was allerdings fehlt, ist der soziolinguistische Blick auf die Zusammenhänge, die hier hinsichtlich persönlicher Sprachverhaltensmuster bestehen. Um genau diesen Blick zu schärfen, scheint der Ansatz der geordneten Indexikalität eine besonders gut geeignete Methode zu sein.

Um es am Ende noch einmal deutlich hervorzuheben: Die *third-order*-Indexikalität liefert einen adäquaten methodischen Rahmen dafür, auf sprachliche und soziale Verhaltensphänomene in multilingualen Gesellschaften hinzuweisen, die nicht allein an der Performanz sprachlicher Variation festzumachen sind. Entscheidend ist in diesem Zusammenhang der diskursive Umgang mit identitätsstiftenden Indices des sprachlichen und sprachbezogenen sozialen Handelns, der gerade auch im privaten Bereich einen definitorisches Charakter für soziale *personae* annimmt und in diesem Sinne integrativ wirken kann. Der europäischen Soziolinguistik muss in jedem Fall daran gelegen sein, gerade auch für diese höheren indexikalischen Formen des Sprachgebrauchs eine methodologische Perspektive zu entwickeln. ■

■ Auswahlbibliographie

- Agha, Asif (2003): „The social life of cultural value“, *Language & Communication* 23, 231–273.
- (2005): „Voice, Footing, Enregisterment“, *Journal of Linguistic Anthropology* 15, 38–59.
- (2007): *Language and Social Relations*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Boix-Fuster, Emili / Torrens Guerrini, Rosa M. (eds. 2011): *Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*, Lleida: Pagès.
- Bulot, Thierry / Bauvois, Cécile / Blanchet, Philippe (eds. 2001): *Sociolinguistique Urbaine. Variations linguistiques : images urbaines et sociales = Cahiers de Sociolinguistique* 6.
- / Veschambre, Vincent (2006): „Sociolinguistique urbaine et géographie sociale : hétérogénéité des langues et des espaces“, in Séchet / Veschambre (eds.), 305–324 (zitiert nach <<http://books.openedition.org/pur/1924>>).

- D'Achille, Paolo / Stefinlongo, Antonella / Boccafurni, Anna Maria (eds. 2012): *Lasciatece parlà. Il romanesco nell'Italia di oggi*, Roma: Carocci.
- Dick, Hilary Parsons (2011): „Language and Migration to the United States“, *Annual Review of Anthropology* 40, 227–240.
- Eser, Patrick (2013): *Fragmentierte Nation – globalisierte Region? Der baskische und katalanische Nationalismus im Kontext von Globalisierung und europäischer Integration*, Bielefeld: transcript.
- Fishman, Joshua, A. (1991): *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, Clevedon [et al.]: Multilingual Matters.
- Frekko, Susan E. (2009): „“Normal” in Catalonia: Standard language, enregisterment and the imagination of a national public“, *Language in Society* 38, 71–93.
- Goebel, Zane (2010): *Language, Migration, and Identity: Neighborhood Talk in Indonesia*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnstone, Barbara / Andrus, Jennifer / Danielson, Andrew E. (2006): „Mobility, Indexicality and the Enregisterment of ‘Pittsburghese’“, *Journal of English Linguistics* 34, 77–104.
- Liao, Sze-wei (2010): *Identity, Ideology, and Language Variation: A Sociolinguistic Study of Mandarin in Central Taiwan*, Davis: University of California (PhD Diss., <<http://linguistics.ucdavis.edu/pics-and-pdfs/DissertationLiao.pdf>>).
- Morford, Janet (1997): „Social Indexicality in French Pronominal Address“, *Journal of Linguistic Anthropology* 7:1, 3–37.
- Séchet, Raymonde / Veschambre, Vincent (eds. 2006): *Penser et faire la géographie sociale : Contributions à une épistémologie de la géographie sociale*, Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Tacke, Felix (2015): *Sprache und Raum in der Romania. Fallstudien zu Belgien, Frankreich, der Schweiz und Spanien*, Berlin / Boston: De Gruyter.
- Silverstein, Michael (2003): „Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life“, *Language and Communication* 23, 193–229.
- Van Dijk, Teun A. (2005): *Racism and discourse in Spain and Latin America*, Amsterdam [et al.]: Benjamins.
- Woolard, Kathryn A. (1989): *Double talk. Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*, Stanford, CA: Stanford University Press.

— (2008): „Les ideologies lingüístiques: Una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística“, *Revista de Llengua i Dret* 49, 179–199.

■ Ulrich Hoinkes, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Romanisches Seminar, Leibnizstraße 10, D-24118 Kiel, <hoinkes@romanistik.uni-kiel.de>.

Resum: La indexicalització social i l'*Enregisterment* són termes centrals d'un model teòric provinent del Estats Units que té per finalitat descriure la connexió entre formes de variació lingüística i comportament social a un nivell de taxonomia formal. La visió central d'aquesta teoria dona importància a la interrelació entre actuació social i consciència lingüística. Volem il·lustrar que amb aquesta metodologia es poden donar nous impulsos a l'anàlisi de problemàtiques actuals de la sociolingüística europea com 'migració i llengua' o 'vida urbana i usos lingüístics'. Ens interessa particularment el cas del català que la teoria nord-americana de l'*Enregisterment* ja ha tractat d'un temps ençà. Així es podrà comprovar que comportaments explícits com el canvi de llengua o l'ús emblemàtic de formes lingüístiques poden servir com a expressió d'una indexicalització social del català. Aquesta es pot analitzar fent veure que una actuació social autèntica i la integració social a Catalunya s'assoleixen bàsicament a través de formes de l'*Enregisterment* lingüístic. ■

Summary: Social indexicality and enregisterment are basic notions of a theoretical model elaborated in the USA, whose aim is to describe the relationship between the use of language variation and patterns of social behavior on a level of formal classifications. This analytical approach is characterized by focusing on the interrelation of social performance and language awareness. In our contribution we want to show how this modern methodology can give new impetus to the study of today's problem areas in Europe like 'migration and language' or 'urban life and language use'. In particular, we are interested in the case of Catalan which has been treated for some time by proponents of the North-American enregisterment theory. This leads us to indicate that explicit ways of social conduct like language shift or the emblematic use of linguistic forms can be interpreted with regard to the social indexicality of Catalan. We thus analyze them in a way which shows that authenticity and integration in Catalan society can be achieved to a considerable extent by practicing forms of linguistic enregisterment. [Keywords: Social indexicality; enregisterment; sociolinguistics; language variation; urban dialect; multilingualism; migration; Catalan] ■

Deux langues à valeurs contrastées : Représentations et perceptions de l'occitan et du catalan

Aurélie Joubert (Leicester)

Les langues catalane et occitane en tant que sujets d'analyse sociolinguistique ont été maintes fois mises en parallèle, notamment dans une perspective historiographique au vu des entrelacements et concordance des mouvements de renaissance respectifs au XIXème siècle et pendant la première moitié du XXème siècle (Lamuela, 1987 ; Lafont, 1997 ; Rafanell, 2006). Cependant, nombreux sont les détracteurs des principes comparatifs appliqués aux domaines occitan et catalan à l'époque moderne à cause d'une dissemblance dans les contextes sociaux actuels des deux langues, empêchant une comparaison méthodique et scientifique selon certains. Il semble que les Occitans refusant l'élément comparatif s'arrêtent à la différence de reconnaissance officielle de la pluralité linguistique entre l'Espagne et la France et les Catalans critiquant cette démarche la visualisent comme un abaissement du statut du catalan comparé à une langue menacée en France. Cette vue me paraît limitée pour les raisons suivantes : premièrement, une étude mettant en relief les points de contraste entre le catalan et l'occitan permet d'affiner la compréhension des mécanismes d'évolution, par exemple la perte de prestige de l'occitan ou le sentiment fort de l'identité catalane. Deuxièmement, cette vue réticente de la comparaison entre le catalan et l'occitan omet l'analyse des pratiques linguistiques à un niveau local, et non national, c'est-à-dire qu'elle exclut la possibilité d'étudier les situations transfrontalières des deux langues et considère de façon assez réductrice que l'occitan est rattaché au territoire linguistique français et le catalan à l'Espagne. Finalement, une étude comparative ou contrastive détaillée peut par exemple supplanter les conclusions rapides établissant une situation de substitution linguistique pour l'occitan et de maintenance pour le catalan (Paulston, 1987 : 43), pour mettre en relief les causes des différences entre ces deux communautés réparties de part et

d'autre de la frontière franco-espagnole.¹ En vue d'une analyse de contraste sur les perceptions des valeurs de l'occitan et du catalan, ce chapitre énoncera, premièrement, la conception de ces deux langues de la part des experts, ou plus exactement, des sociolinguistes occitans et catalans. Deuxièmement, le sujet des consciences linguistiques individuelles et collectives sera approfondi en particulier en ce qui concerne la situation transnationale des deux communautés avant de conclure sur des remarques démontrant la dynamique de fonctionnement du système de valeur attribué à ces deux langues minorées.

■ 1 Deux sociolinguistiques à la périphérie

Les sociolinguistiques occitane et catalane sont deux disciplines qui ont décrypté les causes et les conséquences de la minorisation d'une communauté linguistique sur tout un territoire. En effet, puisque les communautés linguistiques sont tombées graduellement sous le contrôle et la dominance d'une communauté plus forte militairement, l'occitan et le catalan se sont vus confrontés à l'essor d'une langue nationale (l'espagnol ou le français) qui bénéficiait d'une association légitimatrice avec un Etat-Nation et donc d'un pouvoir symbolique plus élevé (au sens de Bourdieu, 1982) car cette association réunit langue, nation et territoire (Kremnitz, 2013 : 110). De cette similarité dans l'évolution externe de deux langues et du sort marginalisant de leurs locuteurs, les sociolinguistiques occitane et catalane se sont vues regroupées sous le terme de sociolinguistique périphérique (Lafont, 1997 : 55) ou même jointe en une discipline englobante de « sociolinguistique catalano-occitane » selon Boyer (2013 : 139). Elles ont aussi été décrites par les termes sociolinguistiques « militantes » ou « impliquées » (Boyer, 2013 : 139) car elles se rejoignent pour dénoncer une situation de domination linguistique et établir un cadre théorique poussé autour de la notion de conflit linguistique (Aracil, 1965 ; Ninoyles, 1969 ; Vallverdú, 1970 ; Boyer, 1986 ; Kremnitz, 1981).

Cependant, même si ces branches d'étude se sont fait écho à des moments clé dans l'élaboration des théories et de leurs applications, il me semble qu'elles ne se recourent pas totalement à cause, justement, d'éléments que nous pouvons ici mettre en contraste. Par exemple, si la sociolinguistique occitane met l'accent sur l'individu (comme illustre le concept de praxématique, selon Lafont, 1997) et plus précisément sur l'internalisa-

---

1 Et aussi sur le territoire italien qui ne sera pas traité ici.

tion de la dévalorisation de la pratique linguistique de l'occitan (la fameuse aliénation linguistique), la sociolinguistique catalane se focalisant sur le cas de la Catalogne Sud a davantage travaillé sur l'aspect collectif revendicatif et identitaire qui oppose la communauté catalane, réunie autour de la bourgeoisie influente de Barcelone, au pouvoir de Madrid. Les Catalans ont aussi fait de la normativisation et de la normalisation de la langue une priorité (Kremnitz, 1981), la première étape étant de fournir des références orthographiques et grammaticales précises et communes à la langue, la deuxième étant de la (ré)introduire dans tous les domaines de la vie publique ou privée des locuteurs. En contraste, les Occitans ont concentré leurs efforts sur une désaliénation (Lafont, 1997) en se concentrant principalement sur les rapports langue-locuteurs-société et n'ont pas dirigé leurs efforts sur le rapport identitaire intra-groupe. Finalement, ce qui unit ces disciplines, ce sont les analyses des phénomènes d'ordre sociologiques propres aux langues minorisées, et par cela aussi, le développement d'un cadre théorique sociolinguistique approprié aux rapports de force entre communautés linguistiques.

Un élément primordial des développements théoriques de ces disciplines est l'interprétation du phénomène de diglossie. Dans la définition de Ferguson (1959), les distributions de fonctions de langue (*Low variety* et *High variety* en sociolinguistique anglophone) qui correspondent aux différences de statut et de contexte d'utilisation entre une langue non-officielle restreinte au domaine privé (L) et une langue officielle rattachée au domaine public (H), se trouvent en situation stable de complémentarité. Or, les sociolinguistiques occitane et catalane mettent toutes deux l'emphase sur une dérive vers la substitution linguistique en faveur de la langue dominante, et sur les moyens de récupération d'une position Haute de fonction de langue, soit par l'utilisation d'un mouvement politique et social plus global en Catalogne espagnole, soit en se servant des atouts culturels de la langue occitane en France (le pouvoir symbolique de la littérature sans quoi l'occitan est une langue « nue » ; Sauzet, 2008). Ces deux sociolinguistiques ont en commun le fait de conceptualiser la diglossie en tant que prémices d'une substitution linguistique, conceptualisation typique des groupes tirant à plus d'autonomie et de reconnaissance au sein d'un territoire multilingue (Gumperz, 1968 : 247). Au cours des années 1980, le catalan a récupéré plusieurs aspects des fonctions de langue dite dominante (allant de la reconnaissance légale à un certain prestige social) tandis que la « spirale diglossique » (Boyer & Gardy, 2003) est restée au centre des analyses du domaine occitan, donnant lieu à une discipline focalisée sur les ori-

gines et fonctionnements sociétales hiérarchiques et inégalitaires mettant de côté les différents contextes de la situation communicative (Kremnitz, 2005) pour se focaliser sur le droit à une compétence linguistique décomplexée. Pour finir, il faut noter que les effets des batailles académiques contre la diglossie se sont reflétés dans les conceptualisations modernes des langues. Par exemple, l'importance de la normalisation linguistique, teintée de revendications politiques chez les Catalans du sud, a donné naissance à la perception des Catalans comme « fanatiques » (O'Donnell, 1996) alors que les Occitans donnent une place primordiale à la littérature en espérant capitaliser ce marché linguistique (Bourdieu, 1982 ; Sauzet, 2008) et redonner les lettres de noblesse à une langue décrite par certains comme un vulgaire patois. Ces quelques remarques détaillant la démarche intellectuelle des sociolinguistes catalans et occitans permettent non seulement d'observer certains effets de la formalisation de la réalité diglossique par les experts mais mettent aussi en lumière une certaine représentation des deux langues minorées plus ou moins bien diffusée et acceptée par l'ensemble des locuteurs.

■ 2 Consciences linguistiques individuelles et collectives

En termes de vitalité ethno-linguistique, la langue catalane est considérée comme étant plus en sécurité (Williams, 2005) car, parmi de nombreuses raisons, les membres de la communauté linguistique sont plus solidaires et s'identifient plus facilement à la notion de groupe partageant des traits culturels propres (Paulston, 1987). Dit autrement, la langue catalane est définie et perçue de façon plus nette socio-psychologiquement. Par exemple, la mémoire collective catalane n'a pas été discontinuée ou déconstruite (Marfany, 2001 : 487). Schlieben-Lange (1971 : 299) explique que la conscience linguistique est « la conscience qui accompagne toute activité linguistique » et qu'elle montre « une identification troublée » pour les Occitans. La conscience linguistique comporte un rapport d'historicité et établit le lien entre la représentation de la langue et le positionnement du locuteur. Elle peut aussi être étudiée de manière collective lorsqu'elle représente la conscience de l'ensemble d'une communauté. Son analyse dans le cas occitan peut montrer la déconstruction massive d'un sentiment identitaire et la censure d'un désir de langue (Sauzet, 2008).

La conscience linguistique se réfère à la réalisation de ce que la langue représente pour les locuteurs mais aussi la prise en compte du contexte d'utilisation ou « éléments externes propres à la communauté linguistique

dans son ensemble » (Kremnitz, 1993 : 101). Par exemple, elle peut rassembler la connaissance de la localisation géographique de la communauté, les développements historiques principaux, certains traits dialectaux particuliers à certaines régions, des normes prescriptives et aussi des acteurs culturels (chanteurs, auteurs) pouvant représenter la langue. Ces éléments de connaissance font partie de la partie cognitive des attitudes linguistiques (qui sont aussi composées d'une partie affective et conative selon Baker, 1992) qui servent à ancrer la langue dans une lignée spatio-temporelle. Ces connaissances constituent donc une base épistémologique s'acquérant de façon naturelle avec le développement linguistique et aussi à travers l'aide d'un enseignement particulier. La perte de conscience linguistique passe par une disparition des références culturelles accompagnant la langue ne laissant que l'acte communicatif isolé. Par conséquent, la situation d'une langue à portée symbolique limitée par le monopole d'une langue dominante mène à une perception de langue sans ancrage géographique, culturel ou métalinguistique. À l'inverse, les efforts de revitalisation des minorités en danger passent par une (re)découverte des cartes linguistiques, de l'histoire de la langue et des acteurs culturels principaux qui fonctionnent comme symboles phares et repères référentiels d'une culture en voie de disparition. Le maintien ou la récupération d'une conscience linguistique est une étape indispensable pour la récupération d'un sentiment de cohésion d'une communauté linguistique distincte.

Pour les cas présentés ici, les Catalans sont réputés pour avoir une conscience centrée sur un sentiment identitaire fort (Atkinson, 2000 ; Woolard, 1989 ; Pujolar, 2001) et les Occitans ont une conscience plus fragmentée et évasive, qui ne s'articule pas autour d'un nom propre précis, surtout pour les anciennes générations qui préfèrent encore le terme *patois* ou *langue d'Oc* et ne s'associe pas au terme *occitan* (Wüest & Kristol, 1993 : 11). Les attitudes sont importantes à étudier pour les langues minorées car elles ont le potentiel d'être un élément révélateur du soutien déclaré envers une langue dominée. Donc, si des signes de promotion, de tolérance ou de rejet envers une langue peuvent être détectés, les attitudes correspondantes révéleront un renforcement des liens entre membres de la communauté minorée, une attitude d'apathie ou une assimilation à la langue dominante (Kremnitz, 1993 : 111). Certaines informations métalinguistiques peuvent être détectées à travers des idées, des croyances ou des valeurs communément perçues et reconnues pour une langue donnée. Un autre outil d'analyse important ici est le concept d'idéologies (Blommaert, 2005) qui regroupent toutes les idées ou croyances, qu'elles soient bien fondées ou

non, qui caractérisent une langue et ses locuteurs. Les idéologies fonctionnent comme une justification des attitudes des locuteurs. Elles couvrent donc les idées qui peuvent paraître naturelles et parfaitement acceptées ainsi que les manipulations qui ont pour objectif d'avoir un effet sur les locuteurs (Woolard & Schieffelin, 1994 : 58). Les différentes composantes de cette analyse des attitudes et des idéologies englobent les niveaux micro-sociolinguistiques (perceptions socio-psychologiques des locuteurs) et macro-sociologiques (représentations sur une plus grande échelle). Dans cette démarche, les idées représentant une langue et les réactions qu'elles provoquent peuvent être considérées comme des éléments de constructions sociales qui se manifestent au moment énonciatif du discours (Fairclough, 1995). Les extraits d'entretiens analysés ci-dessous ont été récoltés entre 2008 et 2012 avec des locuteurs de tout âge et de tout milieu venant de l'ensemble des aires linguistiques catalane et occitane. Ces analyses mettent en relief des évaluations différentes de la valeur d'une compétence en catalan et en occitan dans plusieurs contextes.

Premièrement, les différences entre les attitudes des locuteurs catalans et occitans peuvent se noter dans les premiers contacts des membres de ces communautés avec l'école nationale. RBG (73 ans vivant à Barcelone) et CC (75 ans vivant près de Montauban) parlent du contexte scolaire de leur enfance au moment où les langues non-nationales (ici catalan en Espagne et occitan en France) n'étaient pas les bienvenues dans les salles de classe.

RBG : Le directeur de l'école a convoqué ma mère quand j'avais sept ans et lui a dit « avec votre fille, c'est pas la peine, elle est idiote. On lui parle et elle reste là, elle vous fixe ». Il a dit que j'étais idiote. Ma mère lui a répondu : « non, elle n'est pas idiote, ce qui se passe c'est que la gamine, elle a jamais entendu cette langue [le castillan] à la maison ». Donc, forcément, je comprenais pas ce qu'on me disait. (...) J'ai appris [à parler castillan] petit à petit mais pauvre de moi.

Dans cette anecdote, RBG exprime sa surprise par rapport à l'ignorance du directeur de l'école (l'utilisation de "forcément") qui ne comprenait pas les raisons des difficultés de RBG en classe. Il est intéressant de noter le soutien de la mère qui défend sa fille auprès du directeur de l'école. Même si cette expérience n'est pas agréable (« pauvre de moi »), cette locutrice ne remet pas en question son utilisation du catalan et explique qu'elle a dû s'adapter et donc apprendre le castillan. Du côté occitan en France, CC explique qu'elle a, elle aussi, dû s'adapter à un nouveau contexte de communication et à la langue imposée par l'école. A la question, « c'était interdit de parler patois à l'école ? », CC répond :

CC : Oui, oui absolument c'était interdit, il fallait pas parler patois. M'enfin, il fallait parler français quand même à l'école. Mais, là, pendant quelques temps j'étais la risée de l'école parce que je parlais patois. Oui j'étais la seule parce que les autres filles de mon âge... Elles parlaient français. (...) De toute façon moi, je me suis intégrée à l'école et j'ai jamais essayé de parler patois. J'ai toujours essayé de parler français (..) c'est pour ça que mon mari, il voulait pas que je parle patois à ma fille. Mais bon, il avait raison.

Cette situation fait écho, dans un premier temps, à la situation précédente dans laquelle la langue maternelle minorisée n'est pas autorisée (« c'était interdit ») et démontre les effets pratiques de la diglossie et de l'imposition de la langue nationale. Cependant, il est évident que CC a été plus ridiculisée (« j'étais la risée de l'école »), non pas à cause des remarques du directeur de l'école comme dans l'exemple ci-dessus mais par ses camarades du même âge. Cela indique donc un manque évident de solidarité intra-groupe et même un moment d'humiliation pour CC à cause de sa langue maternelle. Dans cette anecdote, on comprend la façon dont les représentations de la valeur (ou absence de valeur) de la langue ont été internalisées comme l'a dit Lafont (1997) et ont donné lieu à la substitution linguistique (« il voulait pas que je parle patois à ma fille, il avait raison ») en domaine occitan en France, car elle a atteint les locuteurs dans leur estime de soi.

En plus des contextes scolaires, il est important d'observer les valeurs identitaires attachées à la langue. Comme il a été évoqué ci-dessus, le combat contre le paradigme diglossique a eu divers effets. En Catalogne, le renforcement des sentiments identitaires et la nuance politique qu'ils peuvent comporter est détectable dans le discours des locuteurs. Cet informateur d'une vingtaine d'année venu de Majorque étudier à Barcelone décrit ses habitudes linguistiques :

JB : Oui, j'essaie toujours de parler catalan mais ça m'est égal. Il y a beaucoup de gens qui ne parlent que catalan même avec les gens qui ne parlent que castillan, ils ne changeront pas de langue. Moi, ça me dérange pas. Je suis catalan light. Je chercherai pas le conflit pour une question de langue.

Dans les mots de JB, on voit une analogie entre défense poussée du catalan et refus d'utilisation de la langue dominante. Ce locuteur revendique un aspect plus atténué (« light ») et moins conflictuel dans la pratique de sa langue maternelle. Cet extrait rappelle l'engagement extrême de certains Catalans, pouvant être politisé, qui a été décrit comme un genre de *fanatisme* dans O'Donnell (1996). On peut soutenir que les Catalans « non-light » sont perçus comme entretenant un conflit linguistique d'un autre

type parce qu'il n'est plus basé sur une différence de statut et de fonctions de langues mais sur une pratique linguistique refusant toute adaptation aux interlocuteurs monolingues castillan. Si les Catalans fiers de leur langue ne veulent pas se faire assimilés à cette catégorie de militants considérés purs et durs, ils doivent le signaler par l'utilisation d'un adjectif qui allège cette impression de militantisme contre la langue dominante et contre sa communauté. Il y a de nombreuses indications que la hiérarchie linguistique ou diglossie n'existe plus en Catalogne espagnole mais l'idée de conflit linguistique reste omniprésente dans le discours des locuteurs.

En ce qui concerne les Occitans, il est clair que la bataille contre la diglossie et contre l'internalisation de la dévalorisation de l'occitan ou du patois a été menée en insistant sur l'existence d'une littérature prestigieuse, passée et présente, qui ancre la langue dans un rapport d'historicité et lui donne un certain rayonnement. RB, étudiant à l'université de Pau, explique les différences de représentations de l'occitan selon certains membres de la communauté :

RB : Le vecteur de la langue, pour moi, essentiellement il est ancré dans l'usage agricole et on revient au clivage entre les troubadours et la littérature et les paysans qui parlent à leur troupeau... (...) y'a vraiment les militants occitans, qui sont pas forcément les mêmes que les vieux qui ont encore la langue héritée. Et je sais pas si le courant passe forcément entre les deux (...)

Il est important de souligner dans cet extrait le mot « clivage » qui divulgue la fragmentation perçue dans la communauté occitane et illustre l'opposition de contextes de communication très variés (« les troubadours et la littérature » vs. « les paysans et leur troupeau »), ou des distinctions selon les générations (« les vieux » vs. « les militants »). RB se réfère ici au manque de cohésion de la communauté occitane lié à la désintégration du sentiment identitaire et aux niches sociales isolées dans lesquelles la pratique de l'occitan a été poussée et a survécu. Un autre trait intéressant identifié par RB, qui est lié au phénomène de revalorisation de l'occitan, est le changement de valeurs attribuées au mot « patois ». Il raconte cette anecdote se passant dans un bar en présence d'un ami, AD, et d'un nouveau client.

RB : AD qui lui [au nouveau client] a posé la question « est-ce que tu parles occitan ? » et lui il a dit « non, je parle patois ». AD il disait que « patois » c'était péjoratif, et pour l'autre c'était une fierté. Donc, c'est marrant parce que le stigmaté, il a été intériorisé et retourné comme quelque chose de prestigieux. C'est marrant... c'est un peu la frontière entre l'intellectualisation du truc et le côté hérité.

Ici aussi, on voit une opposition entre la conception d'une pratique intellectuelle et d'une pratique naturelle (« héritée ») de l'occitan. Le contenu sémantique péjoratif du terme *patois* est changé par le locuteur lui-même. On a donc une distinction entre la perception du terme *patois* à l'intérieur d'un groupe qui devient positive et la vue plus « intellectualisée » qui reste négative parce qu'elle reste dépendante du contexte social et non pas de la situation de communication immédiate et qui préfère le terme *occitan*.

En résumé, ces extraits d'entretiens révèlent des consciences linguistiques assez traumatisées, confuses et fragmentées dans le domaine occitan alors qu'elles paraissent moins complexes en Catalogne sud mais exacerbées par un conflit linguistique entre langue de la communauté et langue nationale. Cette partie met en relief les interactions entre contexte d'utilisation, représentations de la valeur d'une langue et conscience et attitudes des locuteurs. Elle a souligné en particulier les mécanismes socio-psychologiques menant à une situation de substitution linguistique pour l'occitan en France.

■ 3 Une double situation transnationale

Visualiser les groupes occitan et catalan comme des ensembles homogènes est une approche simpliste et coupée de la réalité. La situation transnationale des deux communautés permet à l'enquêteur d'affiner les éléments de l'analyse de l'impact des politiques linguistiques nationales et de scruter une éventuelle traversée des frontières des valeurs attachées à ces langues. Il s'agit donc d'évaluer les similarités et les différences dans les perceptions des langues en question chez les Catalanophones et les Occitanophones de part et d'autre de la frontière. Le passage suivant donne des détails sur les valeurs et fonctions attribuées à l'occitan en Espagne (souvent désigné sous le nom d'araneis) et au catalan en France dans le contexte scolaire et dans les rapports identitaires des locuteurs.

Premièrement, dans les contextes scolaires, on peut remarquer une forte présence du français dans les écoles catalanes si on observe les récits de FP, 78 ans.

A : Et à l'école c'était comment ?

FP : C'était tout en français. À l'école, il fallait parler français. L'institutrice, elle était catalane, mais il fallait parler français. (...) Dehors, oui, on parlait catalan avec les copains, avec les copines.

L'obligation de parler français dans le contexte scolaire (« Il fallait parler français ») est similaire au cas occitan de CC mais le catalan reste la langue véhiculaire de la majorité des élèves lorsqu'ils sortent de l'école (« en dehors on parlait catalan avec les copains et les copines ») et il ne reste pas confiné à une utilisation en famille mais fonctionne aussi en tant que lien d'une communauté. Cette situation est différente de celle de CC qui s'était retrouvée seule occitanophone dans son école et donc isolée et marginalisée à cause de cette compétence linguistique. Le sens identitaire catalan est réel et il inclut l'enseignante (« la maîtresse était catalane ») même si FP ne fait pas mention d'une potentielle compétence linguistique. Il est clair dans les paroles de FP et le reste de l'entretien qu'il n'y a aucun ressentiment ou honte à savoir parler catalan devant les autres élèves ou la maîtresse.

Du côté espagnol, TB explique une répartition de contextes d'utilisation des langues entre l'occitan, langue dominée, et le castillan, langue dominante, qui reproduit le schéma diglossique précédent représentant différentes fonctions entre le catalan et le français.

TB : Quand je suis allée au collège, tout était en castillan. Avec les amis, en dehors des cours, on parlait aranais.

De ces deux extraits, on peut remarquer l'absence de conflit linguistique. Le catalan et le français en France et l'occitan et le castillan en Espagne ne sont pas utilisés au même moment et n'apparaissent pas en compétition mais plutôt en situation de distribution complémentaire.

Au fil du temps, l'enseignement du catalan en France et de l'occitan en Espagne s'est développé, surtout dans les années 1970 et 1980 (Couffin, 2009 ; Vernet i Llobet, 1994). JL, 45 ans, explique qu'il pouvait prendre des cours de catalan au lycée à Perpignan.

JL : Quand j'étais au lycée, il y avait une heure de catalan par semaine pendant la cantine. Il fallait vraiment avoir envie pour y aller.

Depuis 1951 et la loi Deixonne, le catalan n'est plus banni des écoles françaises (les cours de catalan sont maintenant répandus dans l'école publique et il existe aussi des écoles d'immersion complète en contrat avec l'Etat français, la *bressola*²). Le catalan était une option pour JL et il accentue la détermination nécessaire pour suivre les cours (« il fallait le vouloir ») qui n'étaient pas organisés de façon favorable (« pendant la cantine »). A l'op-

---

2 Voir <www.bressola.cat>.

posé de la situation de CC qui a fait le choix de ne pas transmettre l'occitan à sa fille, on peut voir ici la volonté dont fait preuve JL pour développer une pratique et des connaissances de catalan.

Du côté espagnol, l'aranais s'enseigne et s'apprend à l'école de nos jours. CE, 44 ans, maîtresse d'école, nous informe sur une situation qu'elle juge difficile.

CE : Oui c'était notre lutte, contre certains Aranais qui ne voulaient pas que l'aranais soit obligatoire à l'école, ils auraient préféré en option mais (...) moi je pense qu'il faut obliger un peu (...) pour les administrations, on peut trouver du travail, et c'est une façon d'intégrer les gens.

Dans cette citation, on peut remarquer plusieurs fonctions de l'apprentissage de l'aranais : un côté utilitaire (« on peut trouver du travail ») et un outil d'intégration (« on peut intégrer les gens »). Vielha et sa région contiennent un grand nombre de résidents castellanophones ou catalanophones (ou autre) venant de l'extérieur de la vallée de l'Aran. Un enseignement obligatoire et non optionnel de l'aranais renforce, selon CE, les liens intra-communautaires et un sentiment d'identité qui passe par la connaissance de la langue. TB, 42 ans, nous parle de la définition de l'identité aranaise :

TB : Moi, je pense qu'une personne qui est née ici est aranaise. Je me suis marié avec un Aranais, donc on parle en aranais.

TB établit une relation forte entre terre d'origine et identité (« une personne qui est née ici est aranaise »). Pour TB, l'aranais est la langue commune et véhiculaire à la maison.

À côté de Prades, dans les Pyrénées orientales de France, FP introduit un autre élément dans la définition de son identité catalane et de celle de son mari :

FP : On est catalans. Et maintenant, on parle toujours français. Et pour devenir catalan, on se marie avec un Catalan. (...) [en parlant des Catalans de la Catalogne du sud] C'est des gens d'Espagne, ils sont en Espagne. C'est des Espagnols, comme nous, on est Français.

FP illustre dans cet extrait d'une part la différenciation entre identité (« on est catalans ») et pratique linguistique (« on parle toujours français ») symptomatique de la fracture entre une identité ethnique et une identité linguistique, et d'autre part la marque très forte de l'identité nationale qui

créée une différenciation dans la communauté transnationale catalane (« C'est des Espagnols comme nous, on est Français »). Ici, on voit que les politiques de promotion du catalan en place depuis le statut d'autonomie de la Catalogne et les conséquences que ces politiques ont pu avoir sur les revendications d'une langue « normale » en compétition avec la langue nationale n'ont pas atteint la partie française de la Catalogne et en particulier chez les populations âgées vivant à la campagne qui conçoivent leur pratique du catalan comme quelque chose de désuet. L'identité catalane est revendiquée plus haut pour cette informatrice mais elle semble être supplantée et passer au second plan lorsque le sujet national est abordé. Bien entendu, il faut prendre en compte le milieu, l'âge et d'autres composantes qui font de cette informatrice un cas qui ne peut être généralisé. D'autres informateurs de la Catalogne Nord (plus jeune et ayant suivi des cours de catalan par exemple) verront un lien avec la communauté catalane espagnole et, au contraire, essaient de le renforcer. Ici, on peut voir une grande différence en termes de conscience linguistique et l'effet d'une conscientisation sur l'évaluation de la langue en tant qu'élément identitaire propre et indépendant du monopole de l'Etat-Nation.

Au niveau identitaire, les Aranais se trouvent dans une situation où ils subissent également l'influence du contact avec non seulement les Castellaphones ou Espagnols mais aussi les Catalans et les Français, voisins très proches et situés du côté plus accessible de la montagne. Le sens d'identité aranais reste donc très local, ce qui peut être un obstacle pour la construction d'une identité occitane globale et transfrontalière. ME nous parle de ce qu'il pense de l'Occitanie.

ME : Maintenant, pour la survie de la langue, il faudrait un sentiment de grande langue mais l'Occitanie, d'ici, on l'a jamais eue ! Moi, je me sens aranais et pas occitan parce que l'histoire a été différente et on nous a jamais fait sentir occitan.

Ce que dit ME ici est très révélateur du besoin d'augmentation de pouvoir symbolique de la langue occitane qui pourrait bénéficier d'un qualificatif de « grande langue ». Ensuite, il passe à ce qu'il ressent au niveau identitaire et exprime une perception constructiviste de l'identité occitane (« On nous a jamais fait sentir occitan »). Il y a l'idée ici que l'occitan n'a jamais été utilisé comme outil de construction d'une identité globale. La raison est sans aucun doute que ces méthodes sont associées aux Etats-Nations qui « font sentir » des éléments communs aux citoyens d'une même nation (Anderson, 1991). L'Occitanie n'a pas pu « faire sentir » aux

Occitans un lien unitaire à cause d'un manque de pouvoir symbolique face aux langues nationales.

D'une perspective transnationale, il est vrai que les locuteurs évaluent leur rapport identitaire au Val d'Aran et à Perpignan dans une connexion au local, à moins que leur identité ne soit choisie et décidée après la récupération de tous les éléments d'une conscience linguistique, comme le montre l'exemple de JL. L'interdiction des pratiques des langues dominées à l'école a conduit à une substitution linguistique si le sentiment de lien identitaire intra-groupe n'a pas compensé la pression du prestige social de la langue dominante. En analysant les besoins d'adaptation des locuteurs de langues minorisées et les contrastes dans les maintenances des langues en tant que lien de cohésion de groupe, on comprend les mécanismes du passage d'une diglossie stable à une substitution linguistique en France.

■ 4 Conclusions

L'étude d'une partie des valeurs perçues du catalan et de l'occitan reflète une situation complexe et faite de plusieurs couches sociologiques et socio-psychologiques. Les mouvements intellectuels et politiques de revendication et de revalorisation de ces deux langues ont suivi deux approches similaires dans l'analyse de leur situation de langue minorisée mais différentes dans les moyens disponibles pour lutter contre une hiérarchie linguistique : un aspect conflictuel dans les contacts de langues persiste chez les Catalans du sud alors qu'il n'apparaît pas chez les Catalans déconscientisés des Pyrénées Orientales. Pour le cas occitan, la remontée de la valeur de la langue grâce à des objets de prestige comme la littérature ou la reconscientisation possible lors de cours optionnel ou ouverture d'école immersive ou de sections bilingues a découlé sur la disparition du sentiment d'aliénation (Kremnitz, 2003) mais a aussi donné lieu à une fragmentation du sentiment identitaire et communautaire. Cette question (et peut-être problème) de l'identité occitane est aussi présente dans le monde occitano-phonie de la vallée de l'Aran où les informateurs savent que leur dialecte aranais est un dialecte occitan mais ne ressentent pas une identité occitane.

Cette division entre le savoir et le ressentir, entre l'aspect cognitif et l'aspect émotionnel est une grande partie du travail qualitatif qui a été effectué autour de la notion d'attitudes (Baker, 1992). Les nuances entre ce que les locuteurs pensent, déterminé en partie par la conscience linguistique, et ce qu'ils ressentent pour cette langue est une distinction fondamentale dans le cas occitan comme dans le cas catalan. En effet, l'attache-

ment des anciennes générations vivant en France envers l'occitan (ils seraient plus à même d'utiliser le mot « patois ») n'a pas été détruit, c'est la représentation de la valeur sociale de la langue qui a été touchée par les représentations négatives. Ici, on peut voir les effets des idéologies promonolingues françaises sur la pratique des locuteurs de langue régionale, c'est-à-dire l'effet du macro-système sur les pratiques linguistiques au micro-niveau.

Ces remarques nous aident à comprendre l'influence des idéologies sur les attitudes. De ce fait, si la communauté catalane en Espagne perçoit le conflit linguistique avec la langue nationale, c'est parce que l'idéologie de langue « normale » à travers la normalisation a évincé la possibilité de co-existence stable et équilibrée entre les deux langues et a exacerbé le conflit pour défendre les intérêts de la langue catalane qui n'est pas dénouée de pouvoir symbolique grâce à la position sociale et politique forte de sa communauté. L'occitan, pour se défendre, a utilisé les armes dont il disposait, surtout la littérature, même si la plupart des Occitanophones du début du XXe siècle n'avait que très peu conscience de cette littérature. En d'autres termes, les Occitans et les Catalans ont en commun l'utilisation des méthodes de revalorisation et des idéologies, copiées sur un modèle servant à promouvoir les langues dominantes. En effet, l'idée de la recherche de l'hégémonie d'un groupe et la poursuite d'un pouvoir symbolique académique couronné par l'obtention d'un prix Nobel de littérature, sont des moyens de revalorisation par le haut typiques des langues dominantes.

En tenant compte de ces perspectives pour les planifications du catalan et de l'occitan, il semble raisonnable de vouloir éviter les modèles idéologiques produits par les langues dominantes et de tenter d'envisager un mode de pensée alternatif pour une planification de langue minorisée adaptée. Le pluralisme des identités à l'époque postmoderne, par exemple, est une réalité qui pousse les experts à redéfinir cette notion. On peut aussi conceptualiser un prestige de langue lié aux contextes de communication ou aux communautés de pratique pour l'occitan, non pas seulement à une pratique réservée à une élite intellectuelle. Les idéologies sont donc des idées sans origine particulière qui circulent à travers l'enseignement, certes, mais aussi, et de façon plus importante dans notre monde actuel, grâce aux médias, aux réseaux sociaux ou aux conversations de tous les jours. Les valeurs ou idéologies ne sont pas fixes mais font partie d'un ensemble dynamique de représentations qui évoluent avec les langues elles-mêmes, avec les communautés qui s'en servent et avec les phénomènes plus globaux de la société qui les entourent. ■

■ Bibliographie

- Anderson, B. (1991) : *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London : Verso.
- Aracil, L. V. (1965) : *Conflit linguistique et normalisation dans l'Europe nouvelle*, Nancy : C.E.U.
- Atkinson, D. (2000) : « Minoritisation, identity and ethnolinguistic vitality in Catalonia », *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 21, 185–197.
- Baker, C. (1992) : *Attitudes and Language*, Clevedon : Multilingual Matters.
- Blommaert, J. (2005) : *Discourse: a critical introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1982) : *Ce que parler veut dire : l'économie des échanges linguistiques*, Paris: Fayard.
- Boyer, H. (1986) : « “Diglossie” : un concept à l'épreuve du terrain. L'élaboration d'une sociolinguistique du conflit en domaines catalan et occitan », *Lengas* 20, 31–54.
- (2013) : « Le sociolinguiste peut-il être neutre ? », in Kremnitz (dir.), 139–143.
- Couffin, P. (2009) : « Le patois est mort ! Au secours le patois revient ? Soixante ans de militantisme et d'avancées pour définir une politique d'enseignement public de l'occitan », *Lengas* 65, 117–166.
- Fairclough, N. (1995) : *Critical Discourse Analysis*, Harlow: Longman.
- Ferguson, C. A. (1959) : « Diglossia », *Word* 15, 325–340.
- Kremnitz, G. (1981) : « Du 'bilinguisme' au 'conflit linguistique'. Cheminement de termes et de concepts », *Langages* 61, 63–74.
- (1993) : *Multilinguisme social*. Trad. d'Ulrich Malsch, Barcelona : Edicions 62.
- (2000) : « Pompeu Fabra i l'espai occitanocatalà », in : Ginebra, J. / Martínez Gili, R. D. / Pradilla, M. A. (eds.) : *La lingüística de Pompeu Fabra*, Alacant / Barcelona : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili, 257–278.
- (2001) : « Le travail normatif en occitan », in : Boyer, H. / Gardy, P. (coord.) : *Dix siècles d'usages et d'images de l'occitan*, Paris : L'Harmattan, 21–42.
- (2003) : « Un regard sociolinguistique sur les changements de la situation de l'occitan depuis 1968 », in : Castano, R. / Guida, S. / Latella, F. (eds.) : *Scène, évolution, sort de la langue et de la littérature d'oc : Actes du sep-*

- tième Congrès international de l'Association Internationale d'Etudes Occitanes, Reggio Calabria–Messina, 7–13 juillet 2002, Roma : Viella, 1323–1358.*
- (2005) : « La linguistique du XIXe siècle, une linguistique a-communicative. Quelques réflexions », *Lengas* 57, 111–123.
- (2013) : « Questions de terminologie et de concepts », in Kremnitz (dir.), 103–113.
- (dir. 2013) : *Histoire sociale des Langues de France*, Rennes : Presses Universitaires de Rennes.
- Lafont, R. (1997) : *Quarante ans de sociolinguistique à la périphérie*, Paris : L'Harmattan.
- Lamuela, X. (1987) : *Català, Occità, Friulà: llengües subordinades i planificació lingüística*, Barcelona : Quaderns Crema.
- Marfany, J.-L. (2001) : *La llengua maltractada: El castellà i el català a Catalunya del segle XVI al segle XIX*, Barcelona : Editorial Empúries.
- Martel, P. (2007) : *L'école française et l'occitan. Le sourd et le bègue*, Montpellier : Presses universitaires de la Méditerranée.
- O'Donnell, P. (1996) : « “I'm Catalan but I'm not a fanatic”. Shifting tides in Catalan public opinion », *Language Problems and Language Planning* 20, 44–52.
- Paulston, C. B. (1987) : « Catalan and Occitan: comparative test cases for a theory of language maintenance and shift », *International Journal of the Sociology of Language* 63, 31–62.
- Pujolar, J. (2001) : *Gender, Heteroglossia and Power. A sociolinguistic study of youth culture*, Berlin : Mouton de Gruyter.
- Rafanell, A. (2006) : *La il·lusió occitana*. 2 volumes, Barcelona : Quaderns Crema.
- Sauzet, P. (2008) : « Se pòt existir una lenga sens una marina de guèrra? A prepaus de l'occitan », in : Massip, A. (ed.) : *Llengua i identitat*, Barcelona : Publicacions de la Universitat de Barcelona, 109–133.
- Schieffelin, B. / Woolard, K. / Kroskrity, P. (eds. 1998) : *Language Ideologies: Practice and theory*, Oxford : Oxford University Press.
- Schlieben-Lange, B. (1971) : « La conscience linguistique des Occitans », *Revue de linguistique romane* 35, 298–303.
- Vernet i Llobet, J. (1994) : « La regulación del plurilingüismo en la administración española » in : Bastardas, A. / Boix, E. (eds.) : *La organización política de la diversidad lingüística*, Barcelona : Octaedro, 141–155.

- Williams, G. (2005) : *Sustaining Language Diversity in Europe: Evidence from the Euromosaic project*, New York : Palgrave MacMillan.
- Woolard, K. (1989) : *Double talk. Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*, Stanford : Stanford University Press.
- / Schieffelin, B. (1994) : « Language ideology », *Annual Review of Anthropology* 23, 55–82.
- Aurélie Joubert, University of Leicester, School of Modern Languages, University Road, GB-Leicester, LE1 7RH, <aj174@leicester.ac.uk>.

Resum: Aquest article presenta un estudi comparatiu de les situacions sociolingüístiques del català i de l'occità. Encara que aquestes dues llengües bessones hagin estat analitzades en paral·lel fins a l'edat moderna, s'oposen ara a causa de les diferències de reconeixement institucional i les possibilitats de manteniment. L'estudi de comparació, o diguem de contrast, recerca els orígens de les discrepàncies de les situacions occitana i catalana pel que fa a la consciència lingüística i les relacions d'identitat dels parlants. L'anàlisi del tractament del concepte de diglòssia pels sociolingüistes occitans i catalans revela les semblances i diferències en les teoritzacions de les relacions de poder entre llengües dominants i llengües minoritàries a través de dos territoris: França i Espanya. L'aspecte transnacional d'ambdues llengües, amb l'occità parlat a la Vall d'Aran i el català del Rosselló, s'examina i demostra l'impacte de les polítiques lingüístiques de França i la falta d'identificació a una comunitat global occitana. D'aquesta manera, les conclusions destaquen com les ideologies sobre les llengües que es troben al nivell "macro" poden afectar les representacions socio-psicològiques de l'occità i del català. ■

Summary: This chapter presents a comparative analysis of the Catalan and Occitan sociolinguistic situations. Whereas these two sister languages have often been studied in parallel up until the modern period, they are now often opposed because of the differences in institutional support and prospects of maintenance. This comparative or contrastive study investigates the origins of the discrepancy of the Occitan and Catalan situations in terms of the speakers' linguistic conscience and linguistic identity. An analysis of the treatment of diglossia by Occitan and Catalan sociolinguists sheds lights on the similarities and differences in the theorisation of power relations between dominant and dominated languages over two territories, France and Spain. The transnational aspect of these two languages, with Occitan being spoken in the Aran valley and Catalan in the region of Roussillon, is also examined and demonstrates the impact of national policies in France and the lack of global community identification for Occitan. In this way, the findings highlight the manner in which language ideologies present at the macro-level, can affect the speakers' socio-psychological representations of Occitan and Catalan. [Keywords: Occitan sociolinguistics; Catalan sociolinguistics; Romance sociolinguistics; diglossia; language ideologies; language attitudes; linguistic conscience; linguistic identity; transnational situation; power relations] ■

Un tema oblidat: les relacions interdialectals del català

Raquel Casesnoves (Barcelona)
Josep Àngel Mas (Gandia)

■ 1 Introducció

La recerca¹ que presentem en aquest article pretén contribuir al coneixement d'un ítem poc analitzat: les actituds interdialectals dels parlants de les principals varietats diatòpiques del català, demogràficament i sociolingüísticament parlant. Perquè encara que es pot ben afirmar que alguns estudis sobre actituds lingüístiques que s'han desenvolupat al nostre àmbit són referència internacional, no és menys cert que la recerca s'ha centrat més en la comparativa entre català i castellà, ateses les urgències del conflicte lingüístic, i menys en les relacions interdialectals.

A més, l'escassetat d'estudis sobre actituds interdialectals es torna inexistència si ens referim a les que mantenen els parlants de l'anomenada varietat central respecte de les altres. Hi ha algun estudi de la manera amb què els mallorquins perceben la varietat pròpia i l'estàndard de Catalunya, n'hi ha més sobre la manera en què ho fem els valencians, però no n'hi ha cap que analitzi la visió dels barcelonins sobre cap altra varietat del català. El nostre estudi es proposa de pal·liar aquest dèficit, partint de la idea que l'anàlisi de les relacions interdialectals, en tots els sentits, és essencial per tal de conèixer el grau de cohesió de la comunitat lingüística catalana.

És cert, però, que una mirada panoràmica a la recerca internacional sobre actituds lingüístiques ens mostra unes tendències que es corresponen al que acabem de descriure en el cas del català. Tant pel que fa al predomini inicial dels estudis sobre les actituds referides a llengües en situacions de bilingüisme social, a partir de les nocions de diglòssia i conflicte lingüístic, com per l'anàlisi preferent de les actituds de parlants de varietats

---

1 Aquest treball s'ha realitzat en el marc del projecte *La previsión del futuro de las comunidades bilingües en contextos multilingües: el caso catalán aquende y allende nuestras fronteras*, finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat (Ref. 2010-16066).

constitutives i la poca atenció en les actituds dels parlants de les constituents cap a la resta.

Pel que fa al primer aspecte, la recerca s'inicia amb el treball pioner de Lambert *et al.* (1960) i continua ben activa en els nostres dies, de manera que ja es constaten algunes tendències que es poden considerar generals. Per començar, sabem que les actituds, encara que presenten resistència al canvi, no són immutables, sinó que cal relacionar-les amb els factors macrosocials. Són, alhora, una predisposició per a l'acció social i un resultat d'aquesta (Baker, 1992) o, en paraules de Woolard (1998), constitueixen un filtre interpretatiu entre els factors macrosocials i el comportament. Per descomptat, això implica partir d'una noció de l'actitud lingüística com un tipus d'actitud social que es refereix no sols a les varietats lingüístiques (llengües, dialectes, registres) sinó també als seus parlants.

El cas dels parlants del francès quebequés, probablement el més estudiat, il·lustra aquesta relació entre el nivell psicosocial de l'actitud i les normes generals d'actuació social. Així, en la dècada dels seixanta Lambert va descriure una situació que avui denominariem de *dominació simbòlica* en el sentit del sociòleg Bourdieu (1985) en què l'anglès era considerada la llengua de poder i de prestigi i el francès quebequés, com a llengua dominada, era menyspreada més pels propis francòfons que no pels anglòfons. A més, el francès europeu era considerat el model de llengua correcta i per això els parlants de francès quebequés valoraven sempre millor aquesta varietat que no la pròpia endovarietat. Però uns anys més tard, es detecta un punt en què les diferències no són significatives entre el francès europeu i el quebequés: el de les actituds respecte de la identificació, afectiva si es vol, amb l'endogrup (Genesse i Holobow, 1989). Aquesta dimensió actitudinal ha passat a agrupar-se sota el nom de "solidaritat" i a hores d'ara, solidaritat i estatus o prestigi són les dimensions avaluatives universalment considerades més importants (Kircher, 2009: 59).

Entremig, el 1977 s'havia publicat la *Charte de la Langue Française*, que va fixar el francès com a única llengua oficial de la regió. Tot i que els canvis actitudinals van tardar uns quants anys a poder ser observats, la recerca posterior aplicada a altres llengües en contacte demostraria tant la influència de la política lingüística en les actituds, com la tendència a canviar primer les relacionades amb la solidaritat que les que tenen a veure amb el prestigi (Ryan, Giles i Sebastian, 1982; Byers-Heinlein, 2002).

Quant a la segona qüestió, la de l'estudi de les actituds interdialectals que se centra en les dels parlants d'unes varietats i *oblida* les d'altres, ja hem avançat alguna característica general: la recerca se sol ocupar de les actituds

dels parlants de varietats consecutives. Així, per exemple, s'han exposat tots els matisos de les actituds dels quebequesos cap a la varietat pròpia i el francès europeu (Bourhis i Lopicq, 1993; St-Laurent, 2008), però no les respectives dels francesos. El mateix passa amb els angloparlants de diversa procedència respecte de l'anglès estàndard (Bourhis i Giles, 1976; Trudgill, 1999). La distinció entre varietats constitutives i consecutives, neutra i objectiva, no és el factor determinant.

Cal introduir-hi la idea de poder, de dominació, per establir un paral·lisme entre les recerques interlingüístiques i les interdialectals: en ambdós casos s'estudien de manera preferent les actituds dels parlants de les varietats no dominants. Això no vol dir que l'interés provinga sempre de la defensa de les varietats (llengües, dialectes) que es troben en la posició més feble, tot i que siga així sovint, especialment si parlem de la relació entre llengües diferents, gràcies a la dimensió prospectiva de la sociolingüística. En el cas de les varietats d'una mateixa llengua, la motivació de la recerca sol ser més aviat la prevenció de les actituds secessionistes, explícites en algunes d'aquestes varietats no dominants, però no en les dominants.

Això explicaria, en part, la focalització dels estudis interdialectals en els parlants d'unes varietats i el poc interès pels de les altres, les més ben *situades*. En qualsevol cas, el marc de l'estudi de les llengües pluricèntriques resulta adequat per a aquesta anàlisi. Tant des dels inicis d'aquest tipus d'estudis a finals del segle passat (Clyne, 1992), com en la nova embranzida actual (Muhr, 2012), la qüestió de les actituds ha estat central en la descripció de les relacions entre varietats més o menys estandarditzades d'una mateixa llengua. Hi dedicarem el tercer epígraf, després de la revisió de la recerca actitudinal referida al català que farem en el segon. Avancem, però, que no són encara tan freqüents els estudis de camp sobre actituds en aquest marc del pluricentrisme, sinó que hi trobem més sovint comentaris de tipus més general, teòrics —que poden servir de base per a formular hipòtesis en treballs de recerca com el nostre.

El punt quart de l'article es dedica a la descripció de la metodologia i la tècnica que hem fet servir, el *matched-guise*. Aquesta tècnica recordem que consisteix bàsicament a enregistrar locutors que llegeixen el mateix text en dues o més formes diferents (llengües, dialectes, registres...) per fer-los escoltar després als informants que actuen com a 'jutges': han de mesurar en quin grau s'hi atribueixen als locutors determinats trets de personalitat (intel·ligència, fiabilitat, etc.) sense saber, però, que hi ha locucions d'un mateix locutor. Així, si després, en analitzar les dades, comprovem que han avaluat de manera diferent locutors que en realitat eren el mateix, les dife-

rències s'hauran d'interpretar com a actituds diferents cap a les varietats lingüístiques usades i els parlants que les fan servir.

Aquesta tècnica, que segueix l'anomenada *orientació mentalista*, d'acord amb la qual les actituds no són observables directament, és la preferida en les recerques sobre actituds. Les *veus disfressades*, com s'ha anomenat en català, defugen també el problema de la imatge social de les entrevistades i altres mètodes de recerca directa, segons el qual les actituds fetes explícites no sempre coincideixen amb les inconscients, sinó que poden respondre més a la imatge que l'entrevistat vulga donar. D'altra banda, tindrem en compte les crítiques que s'han fet a la tècnica en el disseny de la nostra recerca, com veurem al punt quart esmentat adés. El treball es tancarà amb un apartat de síntesi dels resultats i conclusions generals.

■ 2 Els estudis sobre actituds lingüístiques en l'àrea catalanoparlant

Els estudis pioners sobre actituds en la nostra àrea lingüística, com els d'altres camps de la sociolingüística *latu senso*, són citats profusament en la bibliografia internacional. Ens referim als treballs de Woolard (1984, 1989) i Woolard i Gahng (1990), que van ser dels primers a mostrar uns resultats clarament allunyats del concepte, diguem-ne tradicional, de dominació en una situació de contacte de llengües i a posar en relleu l'excepteionalitat del català entre les llengües minoritzades. Mitjançant la tècnica del *matched-guise*, van mostrar com el català encetava la política de normalització amb una base actitudinal ben positiva: tant en la dimensió de prestigi com en la de solidaritat, els joves de Barcelona que hi van participar van avaluar més positivament els parlants de català que no de castellà.

Quasi coetani del primer (l'experiment de Woolard es va realitzar el 1980) és el treball de Ros (1982). Aquest, com els de Blas (1995) i Gómez Molina (1998) se centren en la comparació entre el català i el castellà a València i tenen també en comú la voluntat de descriure i preveure el comportament lingüístic a través de les actituds, el primer tot just promulgada la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià i els altres quan se'n podien avaluar els efectes. Tots aquests estudis utilitzaren també la tècnica del *matched-guise*, encara que sense descriure lingüísticament les varietats de valencià estàndard, castellà estàndard i castellà no estàndard analitzades. Els resultats mostren com amb els anys el castellà va deixant de ser la llengua de prestigi per excel·lència.

El treball de Boix (1993) té com a objectiu l'anàlisi actitudinal d'un comportament concret que, des de la posada en marxa de polítiques lin-

güístiques favorables al català, podia haver canviat en alguna mesura: la convergència lingüística amb l'interlocutor, tant cap al català com cap al castellà. A través la tècnica dels diàlegs segmentats, Boix mostra una major adhesió identitària dels catalanoparlants que mantenen la seua llengua, mentre que els castellanoparlants no convergents sembla que ho fan més a causa d'una inseguretat lingüística respecte de la seua competència en català.

El treball de Newman, Trenchs-Parera i Ng (2008), centrat a Catalunya, confirma un cert valor del bilingüisme com a tret de solidaritat. Això, junt a l'acceptació de l'ús informal de les llengües dels immigrants, s'atribueix a una mena de "linguistic cosmopolitanism", segons el qual els parlants estan ben disposats a travessar les fronteres etnolingüístiques si la situació ho requereix i es mostren predisposats també a la convergència lingüística en qualsevol llengua, si tenen la competència necessària. En aquest sentit, el bilingüisme actiu és percebut com una eina per a l'harmonia social, més enllà de l'adhesió a una hipotètica i única *llengua pròpia*. I això independentment de si la llengua d'origen és el català o el castellà, fins al punt que els autors es pregunten si no ens trobem davant del sorgiment d'una mena d'identitat lingüística bilingüe.

Cal esperar pràcticament al canvi de segle per trobar els primers estudis d'actituds interdialectals entre parlants de diferents varietats del català. Villaverde (1998) analitza les actituds cap a les varietats d'estàndard mallorquí i central del català i cap a l'estàndard castellà d'alumnes de cursos per a adults de Mallorca. Els resultats no presenten diferències significatives entre les valoracions de les varietats del català quan es comparen entre elles, però sí una preferència per la varietat central a l'hora de contrastar-la amb el castellà. L'autor assenyala un contrast entre les actituds que deriven del seu test i els discursos sobre l'estàndard central o català, que amaga una actitud positiva "que contradia certs prejudicis expressats obertament pels illencs sobre els catalans del Principat" (Villaverde, 1998: 63).

De la seua banda, Casesnoves i Sankoff (2004), que apliquen la tècnica del *matched-guise* a l'anàlisi de les actituds cap al valencià, el català central i el castellà per part de joves valencians troben, a banda que el castellà continua sent la llengua de prestigi (a diferència del que mostraven altres estudis, vegeu més amunt) i que el conflicte normatiu amb el català provoca una actitud de rebuig cap aquesta varietat, una gran ventall d'actituds segons aspectes identitàris, polítics i territorials.

Uns anys més tard, Casesnoves (2010) fa una rèplica de l'estudi per tal de comprovar els efectes dels canvis demogràfics i polítics. Demostra la dificultat del valencià per a guanyar estatus, encara que el castellà en perd.

Un canvi considerable és la davallada en valors de solidaritat del valencià, que fa concloure a l'autora que hi ha un declivi, tot i que no una pèrdua absoluta, del valor simbòlic de la llengua històrica. Un altre és que les actituds van fent-se més homogènies, menys dispars i menys polaritzades, sobretot en relació amb les valoracions cap al català central.

■ 3 El pluricentrisme de la llengua catalana

Com hem avançat a la introducció, el marc teòric de les llengües pluricèntriques resulta idoni per tal d'explicar la focalització de la recerca en actituds interdialectals en els parlants de varietats no dominants. De bon començament, es pot dir que la proposta de substituir el terme *llengua policèntrica* pel de *llengua pluricèntrica* sorgeix de la necessitat d'afegir la relació de dominació, o preponderància si es vol, d'una varietat sobre les altres a la mera descripció quantitativa del policentrisme, que es limita poc més que a constatar que hi ha més d'un centre que proposa normativa per a una llengua o alguna de les seues varietats. En paraules de Michael Clyne (1992), l'autor de referència en aquest camp, dins la recopilació d'estudis que se'n considera *fundacional*: “the question of ‘pluricentricity’ concerns the relationship between language and identity on the one hand, and language and power on the other” (ibíd.: 455).

Cal subratllar que en un primer moment la recerca es va centrar en llengües *grans*, parlades en més d'un estat, com ara l'anglès, l'alemany, el francès o l'espanyol, llengües totes amb centres de decisió i de poder estatals reconeguts internacionalment. No obstant això, abans d'entrar a veure l'aplicació al cas del català, que haurà d'incloure necessàriament una altra dimensió de dominació en relació al castellà, és convenient revisar algunes aportacions generals, que aprofundeixen en els factors de poder i d'identitat assenyalats adés.

Quant al poder, en el sentit més ampli, les varietats d'una llengua considerada pluricèntrica se solen classificar en *varietats dominants* i *varietats no dominants* a partir dels criteris següents, d'acord amb Rudolf Muhr, un dels autors de referència d'aquest camp en l'actualitat (2012: 36–38):

- 1) El grau de centralització, que té a veure amb la demografia i amb “*the amount of effort*² a nation puts into the codification and spread of its variety”.

---

2 El subratllat és nostre. En una aplicació a la llengua catalana, és evident que Catalunya ha posat una *quantitat d'esforç* considerablement més gran que la resta de territoris per a l'estandardització del corpus i en l'expansió d'aquest.

- 2) L'acceptació del plurilingüisme, en el sentit que els parlants de dialectes constitutius, és a dir, els ciutadans dels països d'origen de les llengües, solen tindre dificultats per acceptar que la *seua* llengua també *pertany* a altres països. D'altra banda, les elits culturals d'aquests altres països —de dialectes consecutius— solen rebutjar la codificació de la seua pròpia varietat, amb arguments *científics* de salvaguarda de la unitat de la llengua per damunt de tot, des d'una posició d'avantatge cultural respecte de la resta de la població que “heavily profit from their knowledge of transnational norms”.
- 3) L'impacte de les normes d'una varietat en el conjunt de la llengua —de la normativa—, que permet parlar de *full-centres*, *half-centres* and *rudimentary centres* (Ammon, 1989: 89–91). Els primers, els centres pròpiament dits, pertanyen a varietats usades per un percentatge alt de parlants i influeixen en les normes comunes de la llengua; els *mitjos centres* només fan algunes adaptacions de les normes generals i no influeixen en la normativa general, mentre que els centres rudimentaris, de varietats amb poca població, no creen norma sinó que es limiten a divulgar-la.
- 4) La *quantitat* de codificació assolida: si hi ha diccionaris específics o de pronúncia de la varietat, etc. En molts casos, les varietats més *febles* només disposen de vocabularis amb el lèxic més distintiu.
- 5) L'ús de materials endonormatius i exonormatius, de manera que com menor siga l'ús de materials produïts a partir d'altres varietats i per a aquestes, més *dominant* és la varietat en qüestió.
- 6) La situació general de la varietat lingüística en el seu context, tenint en compte la seua posició social general: si és llengua única, llengua dominant, llengua minoritzada, en procés d'estandardització, etc.

D'aquesta manera, el *poder* s'entén d'una manera àmplia, com la situació més afavorida per la totalitat o la majoria d'aquests criteris, que és la que gaudeixen les varietats dominants. El fet que els estudis dins el marc del pluricentrisme s'hagen centrat ben prompte en l'anàlisi dels factors que frenen l'estandardització de les varietats no dominants, en subratlla una perspectiva, diguem-ne, crítica.

Quant al factor de la identitat, d'altra banda, aquest té més a veure amb l'existència mateixa del pluricentrisme: “the concept of ‘dominant’ and ‘non dominant’ varieties is dependant on the *acceptance of pluricentricity* within a variety of a pluricentric language and on the will of the minor varieties to keep their linguistic identity” (Muhr, 2012: 35). És a dir: cal que una part important dels parlants d'una varietat no dominant tinga la voluntat de mantindre'n els trets distintius per tal de poder parlar de pluricentrisme.

Però l'acceptació del caràcter pluricèntric d'una llengua no sol ser general, sinó conflictiva, de manera que un tret característic dels parlants de la varietat dominant –i de les elits de la no dominant, com hem apuntat adés– és la resistència a acceptar-lo. Amb això entrem de ple en el terreny de les actituds lingüístiques. Les següents marquen un contrast entre les varietats dominants i les no dominants (*op. cit.*: 28–29 i 40–41):

- 1) Els parlants de les varietats dominants es veuen i són vistos com els custodis de la norma, mentre que les normes de les altres varietats es consideren desviades, massa flexibles, no estàndard, exòtiques, arcaïques.
- 2) Només s'atorga funció identitària a la varietat dominant, mentre que aquesta funció s'ignora o s'obvia pel que fa a les no dominants (els parlants de les quals són sovint difícilment acceptats com a membres d'una altra nació).
- 3) Els canvis i les innovacions en les varietats dominants són vistos com a evolució lingüística, mentre que el desenvolupament de les no dominants es veu com un perill per a la unitat de la llengua.
- 4) Només les varietats no dominants es consideren *dialectals*.
- 5) Les elits culturals –incloent-hi les que tenen una varietat no dominant com a vernacle– prioritzen les formes pròpies de la varietat dominant.

A hores d'ara, és difícil encara trobar l'adjectiu *pluricèntrica* aplicat a la codificació i l'estandardització del català, tot i la relativa facilitat amb què sembla que s'hi podria aplicar la major part de criteris esmentats més amunt. A banda d'algun ús merament com a sinònim de *policèntric*, i fins i tot d'algun altre una mica superficial, diríem que només se n'ha parlat en sentit propi i amb un cert deteniment en els treballs de Martines i Montoya (2011), Riutort (2011) i Mas (2012). Els tres coincideixen a considerar el català una llengua pluricèntrica, i a descriure la varietat oriental-central com la dominant, després d'aplicar-hi d'una manera més o menys explícita els criteris definitoris.

El caràcter pluricèntric del català té unes arrels històriques molt anteriors a la codificació pròpiament dita de la llengua (pensem en Ramon Llull o en la *valenciana prosa*, per exemple), però el fet determinant per a afirmar-lo sense embuts és l'existència actual de dos centres amb l'encàrrec oficial de treballar en aquesta codificació, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL). El fet que l'IEC siga anterior –vora un segle– i estiga pensat per al conjunt de la llengua mentre que l'AVL només es dedica a l'àmbit valencià, respon també a una característica típica del pluricentrisme com és la *asimetria*: el centre més antic es troba

situat en el territori de la varietat dominant, que pugna per ser el *veritable* model de llengua (Clyne, 1992).

La dificultat d'acceptar el caràcter pluricèntric de la norma és també un tret definidor d'aquestes llengües, com s'ha vist, i afecta la nostra d'una manera notable. De fet, fins a l'actualitat no hi ha cap text de les institucions esmentades que reconega no ja el treball, sinó la mera existència de l'altra. La *resistència* per part de l'IEC era previsible d'acord amb el marc general de les llengües pluricèntriques, com hem vist. També concorda amb la idea de construir un únic cos normatiu, tenint en compte, això sí, els *dialectes* més importants (composicionalitat) i acceptant-ne les variants (polimorfisme) per a un ús restringit en l'àmbit propi. A hores d'ara, però, sobta la distància entre aquell intent de centralisme barceloní i la realitat pluricèntrica:³

Des d'una perspectiva purament diatòpica, per tant, el català ja no es pot veure en clau de centre i perifèria com es veia ara fa vint anys, sinó que s'ha de veure com es veu per exemple l'alemany, això és, com una llengua amb diversos centres irradiadors d'estàndard: el català és una llengua pluricèntrica. (Riutort, 2011: 57)

Aquest contrast entre la realitat constatable i el discurs oficial, que continua obviant fins i tot el policentrisme,⁴ no sols té unes arrels marcadament ideològiques i actitudinals, sinó que també té conseqüències d'aquest tipus. En l'àmbit de la recerca, produeix un interès quasi exclusiu per les actituds dels parlants de varietats no dominants, generalment per tal de *prevenir* que la reivindicació de la varietat pròpia pugui desembocar en secessionisme lingüístic. Deixant de banda que aquest temor sembla sovint exagerat (no és inversemblant un idioma austríac diferenciat de l'alemany?), considerem que és important completar la recerca amb l'estudi de les actituds dels parlants de les varietats dominants.

Perquè també des de la perspectiva de la unitat de la llengua, el coneixement de les actituds dels parlants de totes les varietats és essencial: les forces centrífugues que empenyen cap a la disgregació no ho fan només

---

3 L'evidència del caràcter pluricèntric de la llengua catalana és tan gran que, tot i que els estudis citats són recents, el català ja s'ha afegit al catàleg de llengües pluricèntriques en la convocatòria del tercer congrés internacional d'estudi d'aquestes llengües: <http://www.surrey.ac.uk/englishandlanguages/news_and_events/events/2014/pluricentric_languages_worldwide_and_pluricentric_theory.htm>.

4 Cal dir que darrerament s'estan fent sentir algunes *veus autoritzades* que demanen explícitament la coordinació entre les institucions codificadores en la gestió del polimorfisme (per exemple, Argenter, 2009 o Sistac, 2010).

des de la vora del cercle, sinó també des del centre. La desafecció ha de ser mútua perquè arriben a crear-se *noves llengües* a partir de codificacions diferenciades; de fet, el cas prototípic del serbocroat s'esdevé després d'una guerra. En un sentit invers, si les reivindicacions de representativitat i preservació de les varietats no dominants són ateses satisfactòriament, l'alternativa de la secessió lingüística pot ser superada per la de la gestió autònoma dins el marc comú de la llengua i la norma bàsica (Muhr, 2008).

En el nostre cas, partim de la hipòtesi general que les valoracions de l'exovarietat seran millors per part dels parlants de les varietats no dominants, valencià i balear, quant a prestigi si més no. Per començar, perquè aquests coneixen més la varietat estàndard catalana que no a l'inrevés, en el sentit que és més probable que un barceloní pugui pensar que és incorrecte l'ús del possessiu *meua* o la pronúncia d'una neutra tònica que el fet que un valencià considere *meva* fora de la norma. A més, aquest desconeixement de les variants normatives pròpies d'altres varietats per part dels parlants de la varietat dominant s'hauria d'entendre dins del marc general d'una *estandardització difusa* de la llengua en conjunt.

El terme *difús* aplicat a l'estàndard serveix per posar de manifest que els límits que separen el que s'hi ha d'incloure i el que no són molt més imprecisos en els usos socials que en la norma fixada. Hi té a veure, òbviament, un nivell de competència lingüística inferior al que tenen els grups socials d'altres llengües de l'entorn no minoritzades que normalment fan ús de l'estàndard. El conflicte lingüístic amb el castellà, que continua senyorejant la major part dels àmbits d'ús formal, pot ser determinant en aquest punt. Però no explica del tot, per si sol, la tolerància social potser excessiva amb l'ús de formes no normatives en situacions formals. En paraules de Riutort (2011: 60–61) no hi ha “cap mena de control social sobre aquesta norma estàndard que obligui el parlant a cenyir-s'hi d'una manera estricta en totes aquelles situacions que requereixin el seu ús, tal i com es fa a les altres llengües del nostre entorn”.

Riutort destaca aquest caràcter difús en contrastar el capteniment de les nostres *élits* socials i culturals amb les d'una llengua com l'alemany, en la qual diu que un comportament com el descrit suposaria el “suïcidi social” de qui el practicara. La comparació amb aquesta llengua té l'avantatge que ambdós, català i alemany, comparteixen el tret del pluricentrisme, però mentre que el nostre seria un estàndard pluricèntric difús, el de l'alemany és un estàndard pluricèntric fixat o *respectat* pels seus parlants. S'hi podria adduir el conflicte lingüístic en què viu immers secularment el català com a causa d'aquesta distinció, però la comparació entre llengües amb un estàn-

dard de límits i usos més imprecisos (*diffuse*) i un altre de fixat (*focused*) es troba en termes molt similars en l'article de Jahr i Janicki (1995) que compara l'estandardització del noruec i del polonés, llengües estatals ambdues.

Sens dubte, es tracta d'una qüestió actitudinal (amb forts components socials, com és habitual) digna d'estudi. Mancats d'aquest tipus de recerca a hores d'ara, assumim el caràcter difús de l'estàndard com la suma de la manca de competència general de la població, especialment la no escolaritzada en català, i una mena de permissivitat social cap a l'ús de variants i varietats no estàndard en situacions que l'haurien de requerir.

D'altra banda, cal suposar que una població com la que analitzem, amb un cert nivell cultural –tot i que alguns entrevistats poden cursar primer curs a la facultat– reflectirà en alguna mesura aquell comportament atribuït a les elits de prioritzar les formes de la varietat dominant. Pel que fa als barcelonins, la segona actitud típica de les llengües pluricèntriques i asimètriques ressenyada més amunt, els farà considerar que el seu és el *veritable estàndard*, la qual cosa, sumada al desconeixement de les altres varietats, els hauria de portar a una consideració notablement més baixa de les exovarietats que de la pròpia.

Des del cantó dels valencians i els residents a les Illes Balears, sembla plausible pensar que hi haurà fortes diferències entre els qui se senten més identificats nacionalment, o culturalment si més no, amb Catalunya i els qui hi volen marcar la màxima distància i prioritzen una identitat nacional espanyola. En el cas dels valencians, menys per als mallorquins, la superposició de l'eix ideològic de la identitat social i el d'esquerra-dreta (Mas, 2008: 87) fa esperar uns índexs més favorables a la varietat dominant i els parlants catalans com més a l'esquerra de l'eix ideològic s'autoidentifiquen.

■ 4 Consideracions metodològiques

L'instrument de l'anàlisi interdialectal està compost d'un test de reaccions subjectives que forma part de la tècnica del *matched-guise* i que vam adaptar a les nostres necessitats. Amb això volem dir que, a causa de les diferències fonètiques entre les varietats del català estàndard, vam optar per enregistrar diferents locutors, deixant de costat l'altra opció que hauria implicat recórrer a un actor que poguera imitar els tres accents. La solució que hem triat s'ha fet servir en nombrosos estudis (Cooper i Fishman, 1974; Nesdale i Rooney, 1996; Ladegaard, 2000), precisament quan resulta difícil d'aconseguir parlants amb un nivell de competència similar en les varietats avaluades, que no són usades *naturalment* en el mateix context espacial. Amb les

respostes obtingudes a aquest test es construïran les variables dependents, que conformen l'objecte d'estudi. També vam administrar un qüestionari sociolingüístic, compost de 67 preguntes, d'on extraurem les característiques sociodemogràfiques i els trets ideològics i d'identitat dels informants que serviran com a variables independents, els factors explicatius de la diversitat d'actituds.

■ 4.1 Les veus

Com hem explicat adés, tot i que la versió original del *matched-guise* està basada en locucions d'un sol parlant, nosaltres no vam buscar un locutor capaç d'interpretar diferents accents, sinó que hem recorregut a parlants reals. Tenint en compte que la *varietat dominant* del català és la del Principat, la varietat que representa l'exovarietat tant a les Illes com al País Valencià és el català central. Com que de *varietats no dominants* n'hi ha més d'una i tant el valencià com el català de les Illes es configuren com a exovarietats a Catalunya, vam haver de triar-ne una. La varietat elegida va ser el valencià, perquè és aquesta varietat, la segona més parlada de la llengua catalana amb aproximadament un terç dels seus parlants, la que ha comportat més polèmica social, ideològica i actitudinal, respecte de la unitat o no d'aquesta llengua, incloent-hi l'existència d'una institució normativa oficial com és l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. En definitiva, perquè és pel valencià que es pot dir sense embuts que la nostra és una llengua pluricèntrica, amb tot el component actitudinal que això pot comportar, com hem vist més amunt.

En el nostre estudi es van avaluar 2 veus femenines i 2 de masculines, que junt amb un primer enregistrament que només servia per preparar l'oïda i familiaritzar l'enquestat amb l'experiment i el tipus de preguntes, fan un total de 5 mostres de parla diferents. Originalment, les veus que es feien avaluar eren només masculines (Lambert *et al.*, 1960: Lambert i Gardner, 1959), però ràpidament es va veure la necessitat de contrastar els resultats tenint en compte el sexe dels locutors (Preston 1963), especialment després que Labov (1966) demostrara que hòmens i dones fan servir la llengua de manera diferent.⁵ A hores d'ara, i després de revisar els tre-

---

5 Labov va constatar que les dones usaven amb més freqüència que els hòmens les formes o variables estàndard. Anys més tard, i per donar resposta als contraexemples trobats arreu, formularà, d'una manera molt més raonada i contundent, un principi general que limitaria aquest comportament de les dones a les variables sociolingüístiques establertes (Labov, 2001). L'explicació d'aquesta conducta típica de les dones i que gaudeix

balls internacionals més recents sobre actituds lingüístiques *a la Lambert* en els quals es té en compte el sexe dels locutors (Andrews, 2000 i 2003; Bayard, 2000; Dennison, 2006; Laur, 2008; Loureiro-Rodriguez *et al.*, 2013; Newman *et al.*, 2008) sembla haver-hi consens en el fet que la parla d'hòmens i la parla de dones no es perceben de manera semblant i que per tant s'hi avaluen de manera diferent. A més, podem dir que sovint les veus de dones s'avaluen millor que les dels hòmens, però no podem obviar el fet que moltes vegades això depèn tant de la llengua o varietat lingüística que es fa servir com dels valors socials i culturals de la comunitat de parla que estudiem. El paper i la posició que la dona ocupa en la societat i, sobretot, l'acceptació o no del canvi de rol que tradicionalment han tingut les dones interfereix, inevitablement, en la manera en que s'avalua la seua parla.

A casa nostra, els treballs sobre actituds que han aplicat aquesta tècnica o bé enregistraven només dones (Gómez Molina, 1998; Woolard, 1984, 2009; Woolard i Gahng, 1990), o bé només hòmens (Blas, 1995; Casesnoves, 2001; Casesnoves i Sankoff, 2004; Ros, 1982) o bé tots dos gèneres però sense tenir-ho en compte a les anàlisis (Villaverde, 1998). També hi ha qui, com Pieras-Guasp (2002), no expliciten en cap lloc el gènere dels locutors que han fet avaluar. A la llum de tota aquesta documentació, seria teòricament injustificable menystenir el sexe dels locutors i per això vam optar per duplicar les veus, enregistrant un home i una dona per cadascuna de les varietats.

	Locutors	Endocatalà	Exocatalà
Barcelona	Eva i Jordi Anna i Oriol	Català (central)	Valencià
València	Eva i Jordi Anna i Oriol	Valencià	Català (central)
Palma	Eva i Jordi Anna i Oriol	Català (de les Illes)	Català (central)

Taula 1. Tipus de varietat lingüística dels locutors.

A la taula 1 apareixen els locutors o parlants ideals que es van incloure en cadascun dels experiments que vam fer a les tres ciutats. Anomenem *endocatalà* la varietat de català parlat a la pròpia comunitat i *exocatalà* la vari-

---

d'acord general, és aquella que apel·la a l'ús que fa el sexe femení de símbols externs per marcar i establir l'estatus social.

etat dels parlants de la comunitat veïna. Hem optat per posar sempre els mateixos noms ficticis, segons el tipus de varietat que representen en cada lloc, per motius de claredat expositiva.

■ 4.2 El text

El fragment que els locutors van llegir corresponia a un article publicat en la secció de successos del diari català d'edició bilingüe *El Periódico*. Això ens proporcionava un text d'un tema sense connotacions culturals o polítiques, que després vam adaptar morfològicament i lèxicament a les varietats catalanes estàndards del País Valencià i de les Illes Balears. La durada de la lectura es situa entorn al minut.

■ 4.3 El test

La prova es realitzava en línia, a través d'una pàgina web on, després de triar la llengua del qüestionari, apareixia un full explicatiu amb les instruccions bàsiques per completar-lo correctament. Els canals usats per a la captació d'estudiants van ser fonamentalment dos: a través dels professors i col·legues coneguts o contactats via llistes de distribució de correu electrònic, els quals ens van deixar una estona el seu grup de classe, o bé a través del *treball de camp* d'un parell d'estudiants que es van passejar durant dos mesos per les instal·lacions de les universitats intentant convèncer els universitaris de fer la prova al moment o des de casa. La figura 1 mostra la distribució dels estudiants que van completar la prova segons la presència o absència d'alguna persona que controlara la seua realització.

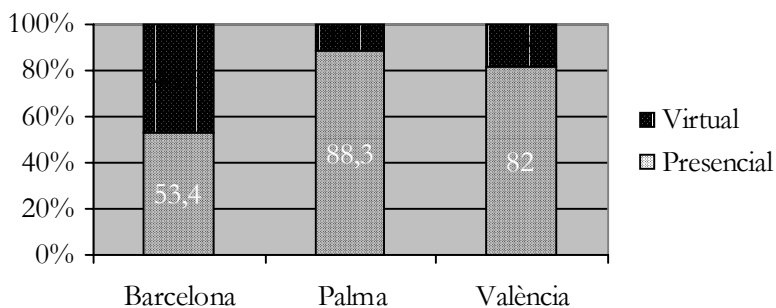

Figura 1. Distribució dels estudiants segons modalitat d'enquesta.

El test avaluador compost de 5 fulls separats (1 full per veu que escoltaven) comprenia tres tipus de preguntes. A la primera qüestió l'estudiant havia de mesurar en una escala de 5 graus, d'*impossible* a *segur*, el possible origen del locutor: de la ciutat o capital, d'un poble de la comunitat, o de la comunitat de parla catalana veïna (Catalunya, en el cas de València i Palma i el País Valencià en el cas de Barcelona). Aquesta qüestió no és gens fútil, perquè ens serveix per cerciorar-nos que la majoria d'estudiants reconeix tant la identitat lingüística dels locutors com la geogràfica, molt especialment a l'hora d'avaluar l'exovarietat.

Al segon tipus de pregunta requeríem puntuar el locutor que acabaven d'escoltar en una escala tipus Likert de set nivells (de *totalment d'acord* a *totalment en desacord*) sobre una sèrie de trets socials i personals. La tria de les 12 característiques que finalment vam usar respon a criteris d'analogia i similitud amb els estudis precedents fets a casa nostra: *divertit, digne de confiança, simpàtic, obert, té sentit de l'humor, generós, intel·ligent, segur d'ell mateix, culte, treballador, responsable, urbà*. A priori, els sis primers adjectius mesurarien la solidaritat o el grau d'identificació amb el grup social que representa el locutor, mentre que els sis últims servirien per avaluar l'estatus socioeconòmic, el prestigi que hi té dins de la societat.

El tercer i darrer tipus de pregunta interpel·la més directament l'informant, en el sentit que li demanem que ens diga, també en una escala Likert, el seu grau d'acord sobre el fet que el locutor pugui ser un professor d'universitat (*Prof*), el seu cap (*Cap*) o el seu amic (*Amic*) i, finalment, si li agrada que els seus fills parlaren com ell (*Fills*).

■ 4.4 El qüestionari sociolingüístic

Després d'escoltar i avaluar les mostres de parla, els estudiants van completar un altre qüestionari de 67 preguntes, classificades per temes, entre les quals vam incloure tant qüestions de caire demogràfic i social (edat i gènere, nivell d'estudis, ocupació i lloc de naixement dels progenitors), com lingüístiques (nivell subjectiu de competència en diverses llengües, llengua inicial, definida com aquella en què es va aprendre a parlar i tria de llengua en diversos contextos o usos lingüístics) i ideològiques (tant a nivell polític, demanant que s'autoposicionen en una escala els límits de la qual estan representats per l'extrema esquerra i per l'extrema dreta), com d'identitat, requerint que ens indiquen el grau en què es consideren part del propi

grup de valencians/catalans/d'una de les Illes segon el cas, així com del grup de parla veïna,⁶ del grup d'espanyols, d'estrangers o d'altres.

Considerant que la identitat social és un concepte relatiu, en el sentit que es construeix, evoluciona i canvia per similitud o diferència amb els membres de diferents categories socials (Anderson, 2005), vam construir un parell d'índexs relatius (els *subtractive indices* de Ros, Cano i Huici, 1987): a la puntuació que rep la identificació bàsica, amb els membres de la comunitat de parla pròpia, li sostraguem, per una banda, la identificació amb els membres de l'exocomunitat, obtenint així l'índex *Identitat valenciano-catalana* (Ivc) i l'índex *Identitat illencocatalana* (Ilc) i, per una altra, la puntuació de la identificació amb els membres de l'Estat espanyol, amb tres índexs que vam anomenar *Identitat valencianoespanyola* (Ive), *Identitat catalanoespanyola* (Ice) i *Identitat illencoespanyola* (Ile).

■ 4.5 Els participants

El total d'universitaris que completaren l'enquesta ascendeix a 606, repartits en tres mostres de població independents segons la ciutat en què estudiaven: Barcelona (221), València (189) o Palma (196). Tots ells estaven inscrits en universitats públiques⁷ i distribuïts en diferents branques d'estudi.

La descripció que farem dels jòvens no és exhaustiva perquè està limitada a les característiques que hem considerat que eren més pertinents en aquest treball: el gènere, l'origen, la llengua inicial, la identitat social i l'auto-posicionament polític. Quant als dos darrers trets, no sempre destacats en estudis com el nostre, fan referència a factors macrosocials que considerem essencials per tal d'explicar les actituds lingüístiques en casos de conflicte lingüístic i pluricentrisme. Del moment que pot no haver-hi consens sobre la pròpia identitat social i que els diversos grups ideològics poden tindre posicionaments diferents sobre el paper social de les llengües i la relació entre les varietats, es tracta de factors que no es poden menystenir.

---

6 Aquesta pregunta només es va incloure en els qüestionaris de València i Palma, prenent com a grup de referència *els catalans*, en tots dos casos. Al de Barcelona l'opció d'identificació amb un exogrup de la mateixa comunitat de parla no hi apareixia perquè ni valencians ni mallorquins/menorquins/eivissencs/formenterencs no exerceixen aquesta funció d'oposició-inclusió entre la població catalana. En altres paraules: hem actuat així perquè hi ha una ideologia identitària segons la qual tots els parlants de català són catalans, mentre que no n'hi ha cap que afirme que els catalans són nacionalment valencians o illencs.

7 Excepte 18 estudiants, el 9,5%, de la Universidad Cardenal Herrera de València.

La presència d'estudiants de gènere masculí en les universitats espanyoles se situava, el curs 2009/2010, al voltant del 45%, proporció que baixa fins el 39% si tenim en compte els que es van titular el curs anterior (Ministerio de Educación, 2009). En el nostre estudi, la freqüència d'informants hòmens també és menor que la de les dones en totes les mostres, especialment en la de Barcelona (cf. figura 2). L'escassa representativitat dels graus en enginyeria i arquitectura, tradicionalment associats al gènere masculí, ajudaria a explicar aquesta gran desproporció.

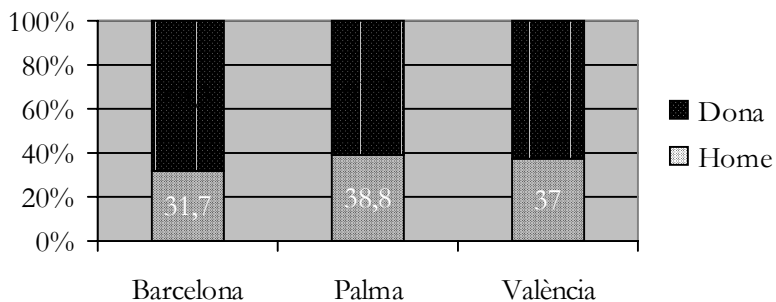

Figura 2. Distribució dels universitaris de Barcelona, Palma i València per gènere (en percentatges).

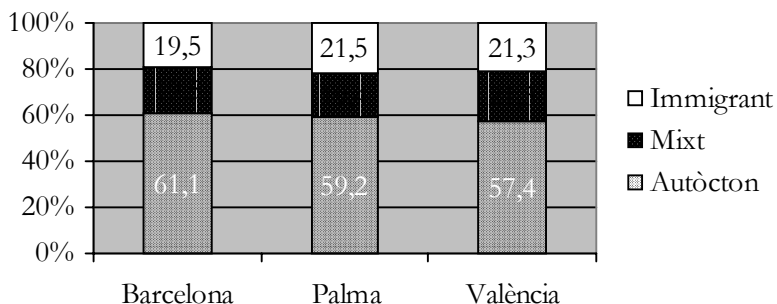

Figura 3. Distribució dels universitaris de Barcelona, Palma i València segons l'origen (en percentatges).

Els resultats sobre el lloc de naixement són contundents: la immensa majoria d'informants ha nascut a la mateixa comunitat on estudia. Tot i això, cal tenir en compte que els estudiants de la mostra de Barcelona nascuts a d'altres llocs representen el 20% de la mostra (12% a d'altres comunitats i 8,5% a l'estranger). La variable construïda per considerar l'origen dels joves està basada, però, en les dades de la procedència dels progenitors (cf. figura 3). Els estudiants autòctons —el pare i la mare dels quals han nascut a la comunitat en què hi viuen o en una altra on també es parla català—, constitueixen al voltant del 60% de les mostres, 20% els mixtos —l'un dels dos progenitors prové d'una zona castellanoparlant de l'estat espanyol o de l'estranger— i 20% els immigrants.

En relació amb la llengua inicial dels enquestats (figura 4), crida molt l'atenció la sobrerepresentació dels catalanoparlants en les tres mostres, particularment en la de Barcelona, on la diferència entre la freqüència de joves amb el català com a llengua inicial (61,4%) i la de la població de Catalunya en general (32%) arriba als 30 punts. En els altres dos casos, les diferències oscil·len entre els 10 (42,5% de joves de la mostra de València i 32% de la població del País Valencià que declara parlar valencià a casa) i els 16 punts (58,6% d'estudiants de la mostra de Palma i 43% de la població que té el català com a llengua inicial a les Illes Balears).

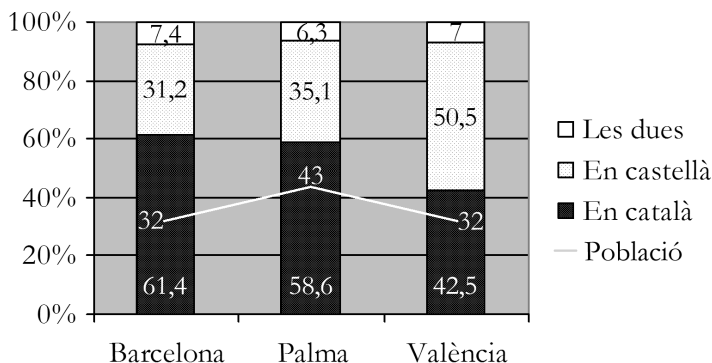

Figura 4. Distribució dels estudiants segons la llengua materna en comparació amb la llengua inicial de la població de cadascuna de les comunitats en què hi estudien (Fonts: Generalitat de Catalunya 2009; Generalitat de Catalunya i Govern de les Illes Balears 2004 i SIES 2010).

Pel que fa a la identitat, les mitjanes dels índexs que donen compte de la relació entre els membres de la comunitat i els membres de l'Estat espanyol (que varien entre 0 i 1) ens indiquen un joc de relacions molt diferent entre les tres ciutats. El valor de 0,70 entre els estudiants de Barcelona evidencia un sentiment d'allunyament dels espanyols que comença a minvar entre els jòvens de Palma (0,65) i que acaba per anivellar-se entre els de València (0,53).

< 0	0,53	0,65	0,70	1>
<i>+ Espanyols</i>	<i>Ive</i>	<i>Ile</i>	<i>Ice</i>	<i>- Espanyols</i>

Figura 5. Mitjanes dels índexs sostractius Ive, Ile i Ice.

Els índexs que mesuren la relació entre les comunitats, la pròpia i la de referència, són bastant similars als dos territoris en què es van crear, València i Palma, ja que en tots dos casos els valors indiquen distanciament dels membres de l'exocomunitat, Catalunya.

< 0	0,71	0,75	1>
<i>+ Catalans</i>	<i>Ilc</i>	<i>Ivc</i>	<i>- Catalans</i>

Figura 6. Mitjanes dels índexs sostractius Ilc, Ivc.

A partir dels índexs que mesuren la relació entre els membres de l'endocomunitat i els espanyols, vam crear tres grups o categories, en funció de la preponderància d'una de les dues identitats: més espanyols, per igual espanyols i de l'endocomunitat, menys espanyols o més de l'endocomunitat. En canvi, amb els índexs que es van construir en relació amb l'exocomunitat només es van diferenciar dos grups. La taula 2 ens mostra la distribució de tots els grups.

		Barcelona	Palma	València
Ice/Ile/ Ive	Més espanyols	9,5	15,6	16,4
	Per igual	23,5	30,2	56,1
	Menys espanyols	67,0	54,2	27,5
Ilc/Ivc	Més catalans		48,0	21,5
	Menys catalans		52,0	78,5

Taula 2. Distribució dels estudiants segons les diferents opcions d'identificació amb els grups de referència.

Finalment, l'escassa o nul·la representació d'estudiants en els extrems de la ideologia política ens va forçar a reagrupar diferents posicions: a) l'extrema esquerra amb l'esquerra; b) el centre-esquerra; c) el centre, el centre-dreta i la dreta i d) els apolítics o aquells que o bé rebutgen o bé no saben posicionar-s'hi que, per la seua significació, formen un grup.

Grups	Barcelona	Palma	València
Extrema esquerra, esquerra	44,5	37,4	39,9
Centre-esquerra	16,4	13,8	10,1
Centre, centre-dreta, dreta	19,1	17,4	23,4
Apolítics	20,0	31,3	26,6

Taula 3. Distribució dels universitaris de Barcelona, Palma i València per ideologia política (en percentatges).

Gairebé o fins i tot més del 40% dels estudiants de cadascuna de les ciutats es posiciona a l'esquerra, entre el 16 i el 10% al centre-esquerra, al voltant d'un 20% oscil·la entre el centre i la dreta i, finalment, queden els que es consideren apolítics que representen el 20%, el 27% i el 31% d'universitaris de les mostres de Barcelona, València i Palma respectivament.

■ 4.6 Les anàlisis estadístiques

Després de normalitzar les dades referents a les variables dependents, les actituds lingüístiques, en una escala de 0 a 100, la primera qüestió que se'ns plantejava era de quina manera procedíem en l'anàlisi estadística. Teníem tres opcions: o bé examinar cadascun dels trets i de les preguntes per separat, com van fer originalment Lambert i els seus col·legues (Lambert *et al.*, 1960) i d'altres autors més recentment (Casesnoves i Sankoff, 2004); o bé explorar amb una anàlisi estadística específica si les respostes confirmaven l'estructura de les dues dimensions en què s'han vingut reagrupant els trets (estatus i solidaritat), com han fet alguns altres estudiosos (Woolard, 1989; Trenchs-Parera i Newman, 2009; Laur, 2008); o bé, per últim, estudiar les respostes per separat pressuposant que existeix una estructura en dos components però sense fer cap anàlisi que ho corrobore, com han fet la majoria a casa nostra (Blas Arroyo, 1994; Gómez Molina, 1998; González i Blas Arroyo, 2011). És evident que la reducció de les 16 escales de dades a dos factors facilita molt el maneig de les respostes així com la seua interpretació, però no sembla correcte donar per fet una determinada composi-

ció sense haver-ho demostrat. Per això vam optar per fer una *Anàlisi de components principals* (PCA), perquè ens permetrà saber quins són els trets que provoquen reaccions similars i, per tant, certificar la seua configuració.

Per una altra banda, per poder comparar les mitjanes dels components o factors que resulten del PCA hem de realitzar una prova estadística anomenada *T-test* que ens permetrà saber si la puntuació mitjana d'una variable és diferent a la d'una altra (el resultat ens informarà de les probabilitats que aquesta diferència no siga a causa de l'atzar).⁸ Amb els resultats d'aquesta prova tindrem una visió general de les percepcions lingüístiques dels jòvens en cada territori, de la valoració que fan de la pròpia varietat estàndard en comparació amb la varietat veïna.

Les valoracions no solen ser, però, uniformes. Diferents factors socials, ideològics i lingüístics poden influir en les nostres percepcions. Per esbrinar si la percepció de les relacions interdialectals que tenen els jòvens que es posicionen a l'esquerra política és diferent de la d'aquells que es posicionen a la dreta, per exemple, haurem de fer de nou la prova T-test. Per examinar de manera completa les relacions interdialectals i saber si diferents grups de joves les perceben també diferentment, repetirem la mateixa prova de comparació de mitjanes però en cadascuna de les categories definides per les variables independents considerades en aquest treball:

- 1) Sexe de l'informant (xic, xica).
  - 2) Llengua inicial declarada (català, castellà, les dues).
  - 3) Origen (autòctons, mixtos, immigrants).
  - 4) Identitats territorials-estatal (Ive, Ice, Ile).
  - 5) Identitats territorial-catalana (Ivc, Ilc).
  - 6) Ideologia política (esquerra, centre-esquerra, centre-dreta, apolítics).
- Abans d'arribar-hi, ens haurem d'endinsar en les respostes a la qüestió sobre la identificació geogràfica de la veu escoltada.

■ 5 Resultats

■ 5.1 L'origen geolingüístic dels locutors

La inclusió d'aquesta pregunta tan bàsica respon a la necessitat de ratificar que els informants estan avaluant la varietat que *a priori* pensem que representa l'accent del locutor enregistrat; una qüestió incomprensiblement

---

8 Es considera que la diferència entre dos mitjanes és estadísticament significativa quan les probabilitats que siga per atzar és d'1 de cada 500 ($P = <0,05$) i doblement significativa quan les probabilitats es redueixen a l'1 de cada 1.000 ($P <0,01$).

ignorada en els estudis *matched-guise* i que ens pot ser de gran ajuda a l'hora d'interpretar les dades. La taula 4 presenta les mitjanes estandarditzades (entre 0 i 100) sobre l'origen dels locutors de la pròpia comunitat (*endocomunitat*) i de la comunitat veïna (*exocomunitat*) en l'enregistrament en què parlaven en català. Les cel·les ratllades representen una desviació respecte del resultat esperat.

		ENDOCATALÀ		EXOCATALÀ	
		Eva	Jordi	Anna	Oriol
Barcelona	Capital	0,77	0,85	0,11	0,23
	Poble	0,63	0,54	0,36	0,47
	País Valencià	0,16	0,13	0,87	0,77
Palma	Capital	0,71	0,71	0,39	0,41
	Poble	0,58	0,73	0,37	0,30
	Catalunya	0,44	0,26	0,83	0,82
València	Capital	0,62	0,43	0,23	0,26
	Poble	0,70	0,51	0,35	0,35
	Catalunya	0,35	0,70	0,94	0,93

Taula 4. Origen geolingüístic dels locutors de l'endocomunitat i de l'exocomunitat.

La identificació de la varietat de l'exocomunitat no presenta cap problema, ja que tots els informants, de totes tres ciutats, consideren aquests parlants ser originaris de la comunitat veïna (les ponderacions per l'Anna i l'Oriol, parlants prototips d'aquesta varietat, oscil·len entre 0,77 i 0,94). En canvi, sí que presenta problemes la identificació de la pròpia varietat normativa. Efectivament, mentre que els estudiants de Barcelona van respondre d'acord a les nostres expectatives, identificant els locutors de Catalunya amb parlants de la capital (mitjanes de 0,77 i 0,85 per l'Eva i el Jordi respectivament), els informants de Palma van considerar que la varietat estàndard que parlava el Jordi era típica tant de la capital com d'un poble de l'illa (amb unes puntuacions molt semblants, de 0,71 i 0,73) i els universitaris de València (amb una mitjana de 0,70), finalment, van jutjar que el Jordi del País Valencià parlava en català central.

Tractem ara d'explicar aquestes desviacions gens fútils. Per una banda, resulta que el locutor del País Valencià presenta dos trets fonològics que, efectivament, l'apropen a la varietat del català central: la fricació de la

palatal sonora africada en valencià [dʒ] en <major>, <joieria>, <afegir> i l'obertura de la vocal tònica [ɔ] en el mot <però>. Hem d'afegir, a més, un tret morfològic: l'ús de l'infinitiu *detenir* en compte del *detindre* valencià. Aquests trets que en la preparació de la tècnica no ens van semblar rellevants, potser no ho haurien sigut tampoc per als estudiants si l'ordre dels enregistraments haguera sigut diferent. Creiem que aquest factor ha sigut molt més determinant que no els purament lingüístics per una raó, i és que en el cas dels homes primer van escoltar l'endovarietat, mentre que en el cas de les dones va ser a l'inrevés. Per tant, quan van avaluar Jordi no tenien cap referent, mentre que quan van jutjar la parla de l'Eva ja havien escoltat l'accent català de l'Anna.

Per una altra banda, també ens van passar per alt alguns trets lingüístics molt concrets del locutor de l'endovarietat de les Illes que podrien explicar perquè els estudiants no l'acaben d'identificar com a parlant de la varietat estàndard. El ieisme no etimològic, consistent en la despalatització de la consonant lateral palatal /λ/ en les paraules <lladres> i <vermell>,⁹ i el tancament de la vocal neutra [ə] i l'emudiment de [t] en <integrant> [inteyran], pel que fa als trets fonològics. L'altre tret és morfològic i té a veure amb l'ús de l'article salat, en compte del literari, en la contracció <des del fons des carrer>. En comparació, la locutora dona de l'endovarietat de Mallorca no produeix cap d'aquests trets que es consideren propis d'un registre col·loquial.

Resumint, els resultats d'aquesta pregunta bàsica ens seran de gran ajuda per poder interpretar correctament els judicis que provoca el locutor home de l'endovarietat, a qui no s'ha considerat un parlant prototípic de l'estàndard, ni a València ni a Palma.

■ 5.2 Els components dels judicis sobre les llengües

En aquesta secció presentem els resultats de l'anàlisi de factors, també coneguda com anàlisi de components principals, que, com hem explicat abans, serveix per reduir el conjunt original de dades a un altre de nou, però simplificat o menor. És així que podem comprovar fins a quin punt es reproduïxen les dues dimensions semàntiques, d'estatus i solidaritat, que s'han vingut distingint en els treballs sobre actituds lingüístiques.

9 No s'ha de confondre el ieisme no etimològic amb la iodització o ieisme etimològic, fenomen genuí consistent a pronunciar [j] els mots provinents dels grups C'L, G'L, T'L i LY del llatí vulgar, en mots com <ull>, <ovella>, <fulla>.

Els resultats de les anàlisis¹⁰ per al català de Jordi (taula 5) confirmen l'existència de tres factors en tots tres conjunts de dades (un per cada ciutat objecte d'estudi), l'un dels quals està compost pels trets que representen la solidaritat (Factor 1: *divertit, digne de confiança*,¹¹ *simpàtic, obert, sentit de l'humor i generós*) i un altre pels de l'estatus (Factor 2: *intel·ligent, segur d'ell mateix, culte, treballador, responsable i urbà*). El tercer factor reagrupa les respostes a les quatre preguntes que van estar formulades de manera semblant (interpel·lant l'informant sobre les probabilitats de mantindre amb la persona escoltada un tipus qualsevol de relació, professional o d'amistat) i segura-

	Factor 1: Solidaritat			Factor 2: Estatus			Factor 3: Proximitat		
	B	P	V	B	P	V	B	P	V
Divertit	,84	,85	,87						
Digne de confiança	,35	,46	,54	,63	,61				
Simpàtic	,85	,81	,83						
Obert	,77	,80	,78						
Sentit de l'humor	,88	,86	,85						
Generós	,76	,72	,64						
Intel·ligent				,69	,74	,75			
Segur d'ell mateix				,81	,74	,80			
Culte				,86	,83	,84			
Treballador				,85	,84	,79			
Responsable				,86	,80	,78			
Urbà				,61	,57	,53			
Fills							,72	,72	,73
Professor							,87	,86	,72
Cap							,84	,84	,85
Amic							,72	,72	,71

Taula 5. Matriu dels valors més alts per al català de Jordi (varietat estàndard pròpia) en cada ciutat d'estudi (B = Barcelona; P = Palma; V = València).

- 10 A l'apèndix es troben les taules amb tots els el valor de les arrels característiques dels factors i el percentatge de variància explicada.
- 11 Aquest adjectiu presenta una alta comunalitat o valor junt amb els altres adjectius que integren el factor d'estatus en el conjunt de dades de Barcelona i de la ciutat de Palma i un valor força baix en el factor *solidaritat* del conjunt de València. Això vol dir que la *confiança* s'associa més amb la resta de característiques que integren l'estatus que no amb les de la solidaritat.

ment per això van estar avaluades també de manera similar. L'hem batejat amb el terme de *proximitat*, perquè pensem que transmet aquest desig d'establir o no una relació amb una persona.

La distribució dels factors per a la locutora Eva, *parella lingüística* de Jordi en el sentit que tots dos noms al·ludeixen a l'endovarietat, és exactament la mateixa. Cal fer notar, a més, que el tret *confiança* presenta una comunalitat més alta en el factor de l'estatus que en el de la solidaritat tant a Barcelona com a Palma, i això, en totes dues taules. Per tant, la classificació de les característiques no varia segons el sexe del locutor, la qual cosa indica que els jòvens avaluen el català estàndard, independentment de si el parla un home o una dona, seguint els mateixos paràmetres. Això no té res a veure amb el fet que després la parla d'homes i dones provoque reaccions diferents.

	Factor 1: Solidaritat			Factor 2: Estatus			Factor 3: Proximitat		
	B	P	V	B	P	V	B	P	V
Divertit	,84	,79	,81						
Digne de confiança	,32	,48	,58	,63	,59				
Simpàtic	,85	,80	,84						
Obert	,78	,81	,79						
Sentit de l'humor	,88	,86	,87						
Generós	,76	,72	,67						
Intel·ligent				,80	,82	,77			
Segur d'ell mateix				,74	,80	,69			
Culte				,86	,85	,79			
Treballador				,87	,87	,81			
Responsable				,82	,83	,81			
Urbà				,53	,54	,59			
Fills							,69	,65	,74
Professor							,83	,80	,84
Cap							,84	,84	,83
Amic							,75	,72	,58

Taula 6. Matriu dels valors més alts per al català d'Eva en cada ciutat d'estudi (B = Barcelona; P = Palma; V = València).

Resumint, de les setze variables originals que teníem en principi, hem arribat, a través de les anàlisis de components principals, a obtenir-ne tres, dues de les quals fan referència a les dimensions clàssiques d'estatus i solidaritat i l'altra a la proximitat. Això corrobora la divisió dels trets que altres treballs han fet (exceptuant un tret, el de *confiança*, que les noves variables de solidaritat no computen, en el cas de Barcelona i Palma) i ens facilita la comprensió i manipulació de les dades en les anàlisis de comparació de mitjanes.

■ 5.3 La percepció de les relacions interdialectals entre els joves universitaris

En aquesta secció presentem els resultats generals de la prova estadística de comparació de mitjanes que ens permetrà saber com es perceben les varietats del català en cadascun dels territoris. Comparem els factors de l'estatus, la solidaritat i la proximitat del català estàndard propi (endovarietat) del locutor masculí, Jordi, amb els mateixos factors del català estàndard veí (exovarietat) del locutor masculí, Oriol (taula 7), i repetim la mateixa comparació però amb les locutores femenines de l'endovarietat, Eva, i de l'exovarietat, Anna (taula 8).

Factors	Estatus			Solidaritat			Proximitat		
	Mitjana dels locutors		P	Mitjana dels locutors		P	Mitjana dels locutors		P
	J	O		J	O		J	O	
Barcelona	0,80	0,69	<,01	0,65	0,60	<,01	0,79	0,60	<,01
Palma	0,61	0,71	<,01	0,47	0,60	<,01	0,61	0,67	<,01
València	0,70	0,71	n.s.	0,58	0,55	<,05	0,61	0,63	n.s.

Taula 7. Comparació de les mitjanes entre els locutors de l'endovarietat (Jordi = J) i de l'exovarietat (Oriol = O).

Els universitaris de la ciutat de Barcelona avaluen sistemàticament millor l'endovarietat (Jordi) que l'exovarietat (Oriol), mentre que els joves de Palma fan exactament el contrari: puntuen sempre més alt l'exovarietat que la pròpia. Els estudiants de la ciutat de València només avaluen millor la pròpia varietat en el factor de la solidaritat, sense fer distincions significatives entre les dues varietats en les altres dimensions d'estatus i de proximi-

tat. Les valoracions dels estudiants de Barcelona es corresponen amb les de parlants de varietats *dominants*, mentre que les de Palma s'adaptarien a les de parlants de varietats no dominants amb certes connotacions d'autoodi (similars a les del Québec dels anys 70 comentades abans), i les dels jòvens de València, tot i ser també típiques de varietats no dominants, traspuen una demanda de reconeixement de la varietat pròpia.

Els resultats es podrien interpretar, doncs, en aquests termes si no fóra perquè sabem que al locutor de l'endovarietat de Palma no se l'acabava d'identificar amb un parlant prototípic de l'estàndard. Per això no resulta gens estrany que en comparar-la amb el català central els estudiants privilegien abans una varietat aliena que una de pròpia, dubtosament estàndard. Al País Valencià, per una altra banda, els resultats semblarien més difícils d'interpretar, ja que l'endovarietat ha sigut considerada més aviat pròpia d'un parlant de català central (un *fals parlant*, podríem dir-ne) i atés que de la comparació amb el locutor que realment prové de Catalunya en surt beneficiat, tot i així, aquest *fals parlant*. Les puntuacions de la taula 4 més amunt mostren unes puntuacions altes en totes les opcions de resposta que ens condueixen a pensar que els estudiants dubten de l'origen del locutor. Si aquest locutor en surt beneficiat precisament en la solidaritat és perquè, comparat amb el de Catalunya, resulta ser *més* propi de València, tot i que no acaba de ser identificat com a valencianoparlant pròpiament dit.

El model de percepcions que provoquen les veus femenines és igual al model masculí entre els joves de la ciutat de Barcelona –que consideren significativament sempre millor la locutora de la varietat pròpia–, quasi conforme entre els de la de València –que puntuen més alt l'endovarietat en el factor que mesura la solidaritat però també en la proximitat–, i completament diferent entre els estudiants de Palma, que qualifiquen sistemàticament millor la locutora de l'endovarietat Eva que no de l'exovarietat, Anna.

Factors	Estatus			Solidaritat			Proximitat		
	Mitjana dels locutors		p	Mitjana dels locutors		p	Mitjana dels locutors		p
	E	A		E	A		E	A	
Barcelona	0,72	0,60	<,01	0,54	0,48	<,01	0,67	0,51	<,01
Palma	0,66	0,60	<,01	0,50	0,47	<,05	0,63	0,54	<,01
València	0,61	0,61	n.s.	0,47	0,40	<,05	0,55	0,50	<,01

Taula 8. Comparació de les mitjanes entre les locutores de l'endovarietat (Eva = E) i de l'exovarietat (Anna = A).

Aquests resultats mostren la distància més gran entre les valoracions de la varietat pròpia i l'aliena, favorable a la pròpia, en els entrevistats de Barcelona. Això concorda perfectament amb el que és esperable entre parlants de varietats dominants en llengües (o potser en varietats) que no acaben d'acceptar el pluricentrisme. En canvi, els entrevistats de València mostren una adhesió a la pròpia varietat que parteix de l'assumpció d'aquest pluricentrisme, històric i estructural. Sembla que es troben en el senderi de l'anivellament entre les varietats, en què l'autonomia és l'opció desitjada i no la secessió, a partir del respecte i el coneixement mutu (Muhr, 2008). En el cas de Palma, finalment, no hi ha dubte de l'adhesió a la pròpia varietat i, per tant, es podria interpretar, si no tinguérem en compte més dades a l'abast, com un desig de secessionisme.

■ 5.4 Les diferències interdialectals entre els grups d'informants

Examinem a continuació si entre els grups que hem distingit segons les característiques sociodemogràfiques, lingüístiques i ideològiques que hem considerat en aquest treball existeixen diferències en les percepcions de les relacions interdialectals. Per esbrinar això hem de fer un total de $2 \times 3 \times 15$ comparacions, d'acord a les dues varietats lingüístiques, segons els tres components de les actituds en els quinze grups d'informants i això dues vegades, atenent el sexe del locutor. En resulta, doncs, una gran quantitat de mitjanes i de tests de significació que no són fàcils de presentar de manera visual. Amb el fi de reduir tot aquest material i de fer-lo més entenedor hem transformat els resultats quantitius de cada cel·la de la taula i per cada comparació hem extret la puntuació més alta, segons si la diferència era significativa estadísticament. La figura 7 il·lustra aquest procediment en el grup d'informants de Barcelona que té com a llengua inicial el català i en el que té tant el català com el castellà per al factor de la solidaritat.

Factor: Solidaritat						
Grup	Locutors homes			Locutores dones		
	Mitjana Jordi (Endo)	Mitjana Oriol (Exo)	Jordi vs. Oriol	Mitjana Eva (Endo)	Mitjana Anna (Exo)	Eva vs. Anna
Català	0,67	0,63	<,01	0,55	0,50	<,01
Les dues	0,65	0,60	n.s	0,54	0,44	n.s

ENDO/ENDO
—/Endo

Figura 7. Reducció dels resultats quantitius en cada cel·la de la taula de forma esquemàtica i visible.

Així, el primer **‘ENDO’** en versaletes i en negreta de la primera fila de la cel·la de reducció indica el resultat de la comparació de les mitjanes dels locutors homes en el grup ‘català’, que en aquest cas és més alta per al locutor de l’endovarietat i estadísticament significativa, i el segon **‘ENDO’** es refereix a la mateixa comparació però entre les locutores dones, amb un resultat semblant. La segona fila mostra el resultat de les mateixes comparacions per al grup ‘les dues’; el guió ‘—’ de la segona fila indica que el resultat del test estadístic no és significatiu i a més que les puntuacions són essencialment similars (amb 5 punts de diferència com a màxim), mentre que el terme ‘Endo’ en minúscules indica també que el resultat del test no és significatiu però que, en aquest cas, la puntuació que rep l’endovarietat és molt més alta (per damunt dels 5 punts).

A la ciutat de Barcelona (taula 9), el predomini de l’endovarietat és pràcticament absolut i per tant el model d’actituds lingüístiques és semblant en tots els grups diferenciats. Les excepcions, poques, no destaquen per afavorir l’exovarietat en cap cas, sinó per avaluar ambdues varietats de forma semblant. És el cas dels immigrants, dels que no volen posicionar-se políticament i dels que tingueren català i castellà com a llengua inicial a l’hora de valorar la solidaritat, i dels espanyols i dels estudiants de centre esquerra quan valoren també la dimensió de la solidaritat però només quan les locutores són dones.

	Grups	N	Estatus	Solidaritat	Proximitat
			Homes/Dones	Homes/Dones	Homes/Dones
Variables	General	221	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
Llengua inicial	Català	132	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Castellà	67	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Les dues	16	ENDO/—	—/Endo	ENDO/Endo
Origen	Autòctons	135	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Mixtos		ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Immigrants	43	ENDO/ENDO	—/—	ENDO/ENDO
Sexe	Xics	70	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Xiques	151	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
Identitat catalano-espanyola	Espanyols	21	ENDO/—	ENDO/—	ENDO/—
	Catalans i espanyols	52	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Catalans	148	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
Política	Esquerra	98	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Centre esquerra	36	ENDO/ENDO	ENDO/—	ENDO/ENDO
	Centre-Dreta	42	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO	ENDO/ENDO
	Apolítics	44	ENDO/ENDO	—/—	ENDO/ENDO

Taula 9. Comparació de les mitjanes dels factors d'estatus, solidaritat i proximitat de l'endovarietat i l'exovarietat dins dels grups de les variables independents considerades: informants de la ciutat de Barcelona.

Els estudiants de la ciutat de València mostren unes actituds molt més diverses que no els de la ciutat de Barcelona. Només els que tingueren com a llengua inicial el valencià i els autòctons es conformen amb el model de percepció general descrit més amunt i que, recordem-ho, es caracteritza per afavorir l'endovarietat només en la dimensió de la solidaritat i parcialment en la de proximitat (quan la locutora és una dona). En aquest perfil també podrien entrar els 'valencians', els 'no catalans' i les xiques, perquè seguint bàsicament el mateix patró resulta que el test de comparació no és estadísticament significatiu en avaluar la proximitat de les varietats. Un segon model, un xic diferent, el trobem entre els estudiants d'esquerra i els fills de parelles mixtes i d'immigrants, que no perceben cap diferència entre les varietats, excepte quan afavoreixen la locutora dona de la pròpia varietat en el component de la solidaritat o d'identitat. Hi podríem afegir-ne també els apolítics, els espanyols i els xics, la particularitat dels quals seria la d'avaluar-la més alta també en la proximitat (de manera significativa o no). Per

últim, un altre grup que es podria encabir en aquest segon model seria el de valencians i espanyols, amb la peculiaritat que consideren que l'endovarietat té més prestigi social que l'exovarietat, però només quan el locutor és un home.

Un tercer i últim perfil d'actituds destaca per privilegiar, en alguna de les dimensions, l'exovarietat i el trobem entre els estudiants que tingueren com a llengua inicial el castellà, entre els que es consideren tant valencians com catalans i entre els que es posicionen en el centre esquerra però també entre el centre i la dreta. En qualsevol cas i d'acord amb els resultats explicats abans (cf. secció 5.1) això només ocorre quan el locutor és un home, possiblement perquè no tenen molt clar el seu origen.

	Grups	N	Estatus	Solidaritat	Proximitat
			Homes/Dones	Homes/Dones	Homes/Dones
Variables	General	189	—/—	ENDO/ENDO	—/ ENDO
Llengua inicial	Valencià	79	—/—	ENDO/ENDO	—/ ENDO
	Castellà	94	EXO/—	—/ ENDO	EXO/—
	Les dues	13	—/—	—/—	—/—
Origen	Autòctons	108	—/—	ENDO/ENDO	—/ ENDO
	Mixtos	40	—/—	—/ ENDO	—/ —
	Immigrants	40	—/—	—/ ENDO	—/ —
Sexe	Xics	70	—/—	—/ ENDO	—/ Endo
	Xiques	119	—/—	ENDO/ENDO	—/ Endo
Identitat valenciano-espanyola	Espanyols	31	—/—	—/ ENDO	—/ Endo
	Valencians i espanyols	106	ENDO/—	—/ ENDO	—/—
	Valencians	52	—/—	ENDO/ENDO	—/ Endo
Identitat valenciano-catalana	Valencians i catalans	26	Exo/Exo	—/—	Exo/—
	No catalans	95	—/—	Endo/ ENDO	—/ ENDO
Política	Esquerra	75	—/—	—/ ENDO	—/—
	Centre esquerra	19	—/—	—/ Endo	Exo/ Endo
	Centre-Dreta	44	—/—	—/ ENDO	Exo/ ENDO
	Apolítics	50	—/—	—/ ENDO	—/ ENDO

Taula 11. Comparació de les mitjanes dels factors d'estatus, solidaritat i proximitat de l'endovarietat i l'exovarietat dins dels grups de les variables independents considerades: informants de la ciutat de València.

Els estudiants de la ciutat de Palma, per la seua banda, manifesten un patró d'actituds gairebé similar i molt conforme amb el general, un patró que, com hem vist, es caracteritzava per l'avaluació tan diferent que es feia de les varietats segons si els locutors eren homes o dones. Però la baixa consideració de l'endovarietat en el cas del locutor home s'ha de relacionar amb el fet que l'associen amb parlants rurals, no estàndards i sense prestigi. Així, els resultats de les comparacions interdialectals indiquen la preferència per l'exovarietat quan el locutor és un home però la de l'endovarietat quan el locutor és una dona per al conjunt de la mostra i també per al grup de llengua inicial català, el conformat pels estudiants que s'identifiquen més com a Il·lencs o de qualsevol de les Illes que com a espanyols o com a catalans, així com el de les xiques. Per a la resta de grups no es configura cap

	Grups	N	Estatus	Solidaritat	Proximitat
			Homes/Dones	Homes/Dones	Homes/Dones
Variables	General	179	EXO/ENDO	EXO/ENDO	EXO/ ENDO
Llengua inicial	Català	105	EXO/ENDO	EXO/ENDO	EXO/ ENDO
	Castellà	58	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ ENDO
	Les dues	11	Exo/Endo	EXO /—	Exo/—
Origen	Autòctons	105	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ ENDO
	Mixtos	34	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ ENDO
	Immigrants	36	EXO/—	EXO/—	Exo / —
Sexe	Xics	69	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ Endo
	Xiques	110	EXO/ENDO	EXO/ENDO	EXO/ ENDO
Identitat illenco-espanyola	Espanyols	28	EXO/—	EXO/—	—/ Endo
	Il·lencs i espanyols	54	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ ENDO
	Il·lencs	97	EXO/ENDO	EXO/ENDO	EXO/ ENDO
Identitat illenco-catalana	Il·lencs i catalans	86	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ ENDO
	No catalans	93	EXO/ENDO	EXO/ENDO	EXO/ ENDO
Política	Esquerra	66	EXO/ENDO	EXO/—	EXO/ ENDO
	Centre esquerra	26	EXO/—	EXO/—	—/ ENDO
	Centre-Dreta	33	Exo /ENDO	—/ENDO	Exo/ ENDO
	Apolítics	54	EXO/—	EXO/—	—/ ENDO

Taula 12. Comparació de les mitjanes dels factors d'estatus, solidaritat i proximitat de l'endovarietat i l'exovarietat dins dels grups de les variables independents considerades: informants de la ciutat de Palma.

model de percepcions substancialment diferent, tot i que els podem agrupar segons el diferent grau en què s'hi ajusten

En primer lloc, el grup de llengua inicial castellà, el dels xics, els fills de pares autòctons i de parelles mixtes, els que s'identifiquen tant amb els espanyols com amb els illencs i el grup que se posiciona políticament a l'esquerra, tots ells s'allunyen del patró general només per no afavorir la locutora de la pròpia varietat estàndard en la dimensió de la solidaritat (el resultat de la comparació no és estadísticament significatiu). En segon lloc, el grup d'estudiants que s'identifica com a espanyols, el grup que es posiciona a l'esquerra així com el d'estudiants que no vol definir-se políticament es distancien encara un poc més perquè, a més de no afavorir la locutora de l'endovarietat en la solidaritat, tampoc l'afavoreixen en la dimensió de l'estatus ni el locutor de l'exovarietat en la dimensió de la proximitat. I en tercer i últim lloc caldria mencionar els immigrants i els pocs estudiants amb llengua inicial català i castellà, que coincideixen en no afavorir en cap dimensió l'endovarietat, així com els estudiants de centredreta, que el que fan és no distingir l'exovarietat, almenys de manera significativa.

■ 6 Conclusions

Aquesta recerca ha posat de manifest la importància d'alguns aspectes poc o gens contemplats en l'anàlisi de les actituds interdialectals del català o, fins i tot, en un àmbit més ampli: la importància del sexe i de la identificació dialectal dels locutors. La importància d'una pregunta, la de la identificació de l'origen dels locutors, generalment menystinguda, es revela capital en aquest estudi en què la interpretació, de no tenir-la en compte, seria totalment la contrària.

En termes generals, els resultats de la nostra recerca concorden amb els previsibles en el marc del pluricentrisme lingüístic: hi ha una adhesió forta cap a l'endovarietat, que es combina amb un cert rebuig de les exovarietats només per part dels parlants de la varietat dominant, el barceloní en aquest cas. Els parlants d'aquesta varietat demostren una actitud general coherent amb les actituds més específiques i generals en les llengües pluricèntriques, que es poden resumir en el fet de resistir-se a considerar estàndard qualsevol varietat de la llengua que no siga la pròpia, la dominant. L'actitud dels parlants de les altres varietats, especialment de la valenciana, mostra un desig de preservar-ne els trets distintius que és de fet, com hem vist, defi-

nitiori del pluricentrisme: hi ha pluricentrisme perquè un grup considerable de parlants de varietats no dominants vol que n'hi haja.

Aquesta actitud, que recorda la *ingroup loyalty* dels escocesos cap a la varietat pròpia de l'anglès (Coupland i Bishop, 2007), no suposa en absolut una valoració negativa de l'estàndard del català central per part de valencians i mallorquins. Els mallorquins fins i tot valoren millor aquesta varietat que no la pròpia en alguns ítems, tot i que els resultats relatius al locutor home de l'endovarietat s'han de prendre amb prevenció, atès que la identificació ha sigut un tant problemàtica, ja que la major part dels entrevistats consideren que la seua parla no s'adequa a l'estàndard. També hi ha una distorsió d'aquest tipus en el cas valencià: sembla que els entrevistats han pres com a exogen el locutor home de l'estàndard propi. Ens inclinem a pensar, però, que aquesta identificació és un tant confusa, atesos els límits difusos de l'estàndard general i dels estàndards particulars, i s'ha de prendre més aviat com una marca que allò que estan sentint no és valencià *del tot/genú/autèntic*.

Siga com siga, la combinació de l'adhesió a la varietat pròpia en el cas de les locutores dones amb l'absència de posicions secessionistes de manera general, fa pensar en una aposta per l'estandardització autònoma per part de valencians i mallorquins. La posició dels barcelonins només pot ser qualificada de centralista. Això pot indicar que, malgrat tot, el treball de les actituds en el sistema educatiu ha donat els seus fruits allà on s'ha dut a terme: on menys suport dels governs autònoms es podia esperar, paradoxalment. Això ens porta a obrir un interrogant relatiu a un futur hipotètic: ara que Catalunya sembla decidida a fer via per si sola, vol dir que ho farà també lingüísticament? A la vista dels resultats, el secessionisme per la via de l'ostracisme privilegiat, del desinterés i fins i tot del rebuig de les varietats en pitjor posició també en el conflicte lingüístic amb el castellà, no sembla un futurible desgavellat. ■

■ Referències

- Ammon, Ulrich (1989): «Towards a descriptive framework for the status/function (social position) of a language within a country», in: Ammon, Ulrich (ed.): *Status and Function of Languages and Language Varieties*, Berlín / Nova York: De Gruyter, 21–106.
- Anderson, Benedict (2005): *Comunitats imaginades*, Catarroja: Afers (1a ed. en anglès 1983).

- Andrews, David R. (2000): «Male versus female: The role of gender in a matched-guise experiment», *Australian Slavonic and East European Studies* 14, 29–43.
- (2003): «Gender effects in a Russian and American matched-guise study: A sociolinguistic comparison», *Russian Linguistics* 27:3, 287–311.
- Argenter, Joan A. (2009): «Per una norma en la diversitat o per una diversitat de normes?», in: Kabatek, Johannes / Pusch, Claus D. (eds.): *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*, Aquisgrà: Shaker, 33–42.
- Baker, Colin (1992): *Attitudes and Language*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Bayard, Donn (2000): «The cultural cringe revisited: changes through time in Kiwi attitudes toward accents» in: Bell, Allan / Kuiper, Koenraad (eds.): *New Zealand English*, Victoria: Victoria University Press, 297–326.
- Blas Arroyo, José Luis (1995): «De nuevo el español y el catalán, juntos y en contraste. Estudio de actitudes lingüísticas», *Sintagma* 1, 29–41.
- Boix, Emili (1993): *Triar no és trair*, Barcelona: Edicions 62.
- Bourdieu, Pierre (1985): *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*, Madrid: Akal (1a ed. en francés 1982).
- Bourhis, Richard Y. / Giles, Howard (1976): «The language of cooperation in Wales: A field of study», *Language Sciences* 42, 13–16.
- / Lopicq, Dominique (1993): «Québécois French and language issues in Quebec», in: Posner, Rebecca / Green, John N. (eds.): *Trends in Romance Linguistics. Vol. 5: Bilingualism and Linguistic Conflict in Romance*, Berlin: Mouton de Gruyter, 345–381.
- Byers-Heinlein, Krista (2002): *Quebec Anglophones' Attitudes to French and English: A Long-term Follow-up*, Montréal: McGill University (tesi doctoral inèdita).
- Casesnoves, Raquel (2001): «Les évaluations effectuées par des filles et des garçons dans un contexte de langues en conflit» In: Mopoho, Raymond (ed.): *Linguistic Diversity and Identity. Papers from the 25th Annual Meeting of the Atlantic Provinces Linguistic Association*, Halifax: Dalhousie University, 79–97.
- (2010): «Changing linguistic attitudes in Valencia: The effects of language planning measures», *Journal of Sociolinguistics* 14:4, 477–500.
- / Sankoff, David (2004): «Transmission, education and integration in projections of language shift in Valencia», *Language Policy* 3:2, 107–131.

- Clyne, Michael (1992): *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations*, Berlín / Nova York: Mouton de Gruyter.
- Cooper, Robert L. / Fishman, Joshua A. (1974): «The study of language attitudes», *International Journal of the Sociology of Language* 3, 5–19.
- Coupland, Nikolas / Bishop, Hywel (2007): «Ideologised values for British accents», *Journal of Sociolinguistics* 11:1, 74–93.
- Dennison, Christy L. (2006): *The Effect of Gender Stereotypes in Language on Attitudes Toward Speakers*, Pittsburgh: University of Pittsburgh (tesi de màster inèdita).
- Generalitat de Catalunya (2009): *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008 (EULP)*, <<http://www.idescat.cat>>.
- Generalitat de Catalunya / Govern de les Illes Balears (2004): *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2004 (EULIB)*.
- Genesse, Fred / Holobow, Naomi E. (1989): «Change and stability in intergroup perceptions», *Journal of Language and Social Psychology* 8:1, 17–39.
- Gómez Molina, José Ramon (1998): *Actitudes lingüístics en una comunitat bilingüe y multilectal. Àrea metropolitana de València*, València: Universitat de València (Cuadernos de Filología; Anejo XXVIII).
- González, Juan / Blas Arroyo, José Luis (2011): «Patterns of change and continuity in the language attitudes of several generations in two bilingual Spanish communities: the rural regions of Els Ports and Matarranya», *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 15:2, 119–215.
- Jahr, Ernst H. / Janicki, Karol (1995): «The function of the standard variety. A comparison of Norwegian and Polish», *International Journal of the Sociology of Language* 115 (*Sociolinguistics in Norway*), 25–45.
- Kircher, Ruth (2009): *Language Attitudes in Quebec: a contemporary perspective*, Londres: University of London (tesi doctoral inèdita).
- Labov, William (1966): *The Social Stratification of English in New York City*, Washington: Center for Applied Linguistics.
- (2001): *Principles of Linguistic Change. Social Factors*, Malden: Blackwell.
- Ladegaard, Hans J. (2000): «Language attitudes and sociolinguistic behaviour: Exploring attitude-behaviour relations in language», *Journal of Sociolinguistics* 4:2, 214–233.
- Lambert, Wallace E., / Gardner, Robert C. (1959): «Motivational variables in second-language acquisition», *Canadian Journal of Psychology* 13, 266–272.

- / Hodgson, Richard / Gardner, Robert C. / Fillenbaum, Samuel (1960): «Evaluational reactions to spoken languages», *Journal of Abnormal Social Psychology* 60:1, 44–51.
- Laur, Elke (2008): *Contribution à l'étude des perceptions linguistiques. La méthodologie des faux-couples revisitée*, Montréal: Office Québécoise de la Langue Française.
- Loureiro-Rodríguez, Veronica / Bogges, May M. / Goldsmith, Anne (2013): «Language attitudes in Galicia: Using the matched-guise test among high school students», *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 34:2, 136–153.
- Martines, Josep / Montoya, Brauli (2011): «Monocentrism vs. pluricentrism in Catalan», in: *Línguas Pluricêntricas. Variação Linguística e Dimensões Socio-cognitivas*, Braga: Universidade Católica Portuguesa, 185–195.
- Mas, Josep Àngel (2008): *El morfema ideològic. Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*, Benicarló: Onada.
- (2012): «Catalan as a pluricentric language: the Valencian case», in Muhr (ed.), 283–300.
- Ministerio de Educación (2009): *Datos y cifras del sistema universitario. Curso 2009/2010*, Madrid: Secretaria General Técnica, <<http://www.mecd.gob.es/dctm/ministerio/educacion/universidades/estadisticas-informes/datos-cifras/2009-datos-y-cifras-09-10.pdf?documentId=0901e72b8009f6bb>> ([2 de desembre del 2013]).
- Muhr, Rudolf (2008): «The pragmatics of a pluricentric language: A comparison between Austrian German and German German», in: Schneider, Klaus / Baron, Ann (eds.): *Variational Pragmatics: A Focus on Regional Varieties in Pluricentric Languages*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 211–244.
- (ed.) (2012): *Non-dominant Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture. In memory of Michael Clyne*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Newman, Michael / Trenchs-Parera, Mireia / Ng, Shukhan (2008): «Normalizing bilingualism: The effects of the Catalan linguistic normalization policy one generation after», *Journal of Sociolinguistics* 12:3, 306–333.
- Nesdale, Drew / Rooney, Rosanna (1996): «Evaluations and stereotyping of accented speakers by pre-adolescent children», *Journal of Language and Social Psychology* 15, 133–154.

- Pieras-Guasp, Felipe (2002): «Direct vs. indirect attitude measurement and the planning of Catalan in Mallorca», *Language Problems & Language Planning*, 26:1, 51–68.
- Preston, Malcom S. (1963): *Evaluational reactions to English, Canadian French and European French voices*, Montréal: McGill University (tesi de màster inèdita).
- Riutort, Macià (2011): «Les varietats estàndards catalanes com a condicionants d'un futur diccionari alemany-català», *Zeitschrift für Katalanistik* 24, 53–72.
- Ros, María (1982): «Percepción y evaluación social de hablantes de cinco variedades lingüísticas», in: Ninyoles, R. Lluís (ed.): *Estructura social al País Valencià*, València: Diputació de València, 664–696.
- / Cano, J. Ignacio / Huici, Carmen (1987): «Language and intergroup perception in Spain», *Journal of Language and Social Psychology* 6, 243–259.
- Ryan, Ellen B. / Giles, Howard / Sebastian, Richard (1982): «An integrative perspective for the study of attitudes towards language variation», in: Ryan, Ellen B. / Giles Howard (eds.): *Attitudes towards Language Variation: Social and Applied Contexts*, Londres: Edward Arnold, 1–19.
- SIES (Servici d'Investigació i Estudis Sociolingüístics) (2010): *Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2010. Síntesi de resultats*, <http://www.cece.gva.es/polin/docs/sies_docs/encuesta2010/> ([1 de desembre del 2013]).
- Sistac, Ramon (2010): «Variació lingüística, terminologia i estàndard», in: *Espais terminològics 2009: terminologia i variació geolingüística*, Barcelona: Termcat, 15–40.
- St-Laurent, Nathalie (2008): *Le français et les jeunes*, Québec: Conseil Supérieur de la Langue Française <<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubF223/F223.pdf>> (25.10.2013).
- Trenchs-Parera, Mireia / Newman, Michael (2009): «Diversity of language ideologies in Spanish-speaking youth of different origins in Catalonia», *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 30:6, 509–524.
- Trudgill, Peter (1999): «Accommodation between dialects», in: Linn, Michael D. (ed.): *Handbook of Dialects and Language Variation*, Londres: Academic Press, 307–342.
- Villaverde, Joan Albert (1998): «Avaluació de varietats lingüístiques implicades en un procés de substitució: català i castellà a Mallorca», *Llengua i ús* 12, 59–65.

- Woolard, Kathryn A. (1984): «A formal measure of language attitudes in Barcelona: a note from work in progress»m *International Journal of the Sociology of Language* 47, 63–71.
- (1989): *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*, Stanford CA: Stanford University Press.
- (1998): «Language ideology as a field of inquiry», en: Schieffelin, Bambi *et al.*: *Language Ideologies. Practice and Theory*, Oxford: Oxford University Press, 3–48.
- (2008): «Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística», *Revista de Llengua i Dret* 49, 179–199.
- (2009) «Linguistic consciousness among adolescents in Catalonia: A case study from the Barcelona Urban Area in longitudinal perspective», *Zeitschrift für Katalanistik* 22 (*Llengua i joves als Països Catalans*), 125–149.
- / Gahng, Tae-Joong (1990): «Changing language policies and attitudes in autonomous Catalonia», *Language in Society* 19, 311–330.

■ Apèndix

Factor	Barcelona		Palma		València	
	Arrel caracte- rística	Percentatge de variància	Arrel caracte- rística	Percentatge de variància	Arrel caracte- rística	Percentatge de variància
Solidaritat	8,1	50,7	8,7	54,7	8,8	55,1
Estatus	2,1	13,1	1,6	10,3	1,7	10,6
Proximitat	1,5	9,6	1,4	9,2	1,2	7,4

Taula I. Components principals de la veu de Jordi: variància explicada.

Factor	Barcelona		Palma		València	
	Arrel caracte- rística	Percentatge de variància	Arrel caracte- rística	Percentatge de variància	Arrel caracte- rística	Percentatge de variància
Solidaritat	8,1	51,0	8,9	55,7	8,6	53,6
Estatus	1,7	11,2	1,6	10,0	1,7	10,4
Proximitat	1,7	10,6	1,4	8,6	1,2	7,7

Taula II. Components principals de la veu d'Eva: variància explicada.

- Raquel Casesnoves, Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, C/ Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <raquel.casesnoves@upf.edu>.
- Josep Àngel Mas, Universitat Politècnica de València, Departament de Lingüística Aplicada, Campus de Gandia, Paranimf 1, E-46730 Grau de Gandia, <jamas@upv.es>.

Zusammenfassung: In diesem Beitrag werden die sprachlichen Einstellungen bezüglich der wichtigsten Varietäten der katalanischen Sprache, Barceloninisch, Valencianisch und Balaerisch, analysiert. Mit diesem Ziel und der Technik des *matched-guise* wurde die Bewertung durch die Sprecher im Hinblick auf ihre eigene sowie eine andere Varietät untersucht. Im Falle der Valencianisch- und Balaerisch-Sprecher wurde dabei die Varietät Kataloniens als Exovarietät getestet, während es für die Sprecher des Barceloninischen das Valencianische war. Die Studie belegt einerseits den Einfluss des Geschlechts des Sprechers auf die Bewertung der Sprachvarietät und andererseits das Problem ihrer geographischen Identifizierung. Diese Identifizierung erweist sich als fundamental, wenn es um Sprachen mit geringer Variabilität geht oder wenn der Sprecher von dieser nur eine unklare Vorstellung hat. Die Ergebnisse werden im Rahmen des Konzepts der plurizentrischen Sprachen interpretiert; sie weisen auf eine starke Bindung an die eigenen Varietät hin, die nur von Seiten der Barceloninisch-Sprecher, also der dominierenden Varietät, von einer Ablehnung der anderen Varietäten begleitet ist. ■

Summary: This article analyzes language attitudes regarding the most important varieties of Catalan: Catalan from Barcelona, Valencia and the Balearic Islands. With this objective and using the *matched-guise* technique, we studied how speakers of these varieties evaluate their own variety and one other. In the case of Valencian and Balearic speakers, the exovariety assessed was Catalan from Barcelona, while speakers from Barcelona evaluated the Valencian variety. The study shows the influence of the speakers' gender when rating a language, as well as the problems to identify it geographically. This identification is essential when considering languages with little variation or when speakers know it diffusely. The results are interpreted in the framework of pluricentric languages: speakers adhere considerably to their own variety, which is only accompanied with the rejection of foreign varieties by speakers from Barcelona, the dominant variety. [Keywords: Language attitudes; *matched-guise*; Catalan varieties; pluricentric languages] ■

L'ús de les llengües minoritàries en les xarxes socials: el valencià en Twitter

Vanessa Tölke (Freiburg im Breisgau)

La comunicació mitjançant l'ordinador (*Computer Mediated Communication* o CMC) són les interaccions comunicatives realitzades a través d'Internet (McQuail, 2010: 552). L'anàlisi de la llengua emprada en la CMC és un dels nous objectius de la recerca sociolingüística, en la qual també s'inclou l'estudi de les llengües minoritàries, àmbit extremament interessant e innovador. La CMC es realitza fonamentalment a través de xarxes socials com Twitter i Facebook, molt populars entre usuaris de totes les edats encara que són els més joves el sector que n'optimitza l'ús com a eines virtuals de comunicació.

Twitter, representant de la xarxa social per excel·lència, se situa en el centre de la investigació d'aquesta recerca en la qual intentem aproximar-nos a la qüestió de si Twitter, com a mitjà de comunicació, pot contribuir a mantenir una llengua minoritària, com el valencià, i ajudar a normalitzar-ne l'ús.

La utilització del valencià en les xarxes socials encara no ha estat gaire estudiada per part de la comunitat científica; sobretot, cal dir que no s'ha investigat des d'una perspectiva sociolingüística.¹ La situació del valencià és extraordinària perquè, per una banda, s'ha reconegut filològicament i científicament com una varietat del català, però, per una altra banda, existeix una tradició relativament antiga de distingir el valencià del català i, per tant, de considerar el valencià una llengua independent del català (cf. Doppelbauer, 2006: 122ss.). La situació diglòssica valenciana, entre el valencià i el castellà, provoca que la descripció sociolingüística d'aquesta comunitat sigui encara més complexa com a conseqüència de l'aparent doble conflicte politicolingüístic. Conseqüentment, l'estudi de l'ús del valencià en la xarxa

---

1 L'únic cas conegut durant el temps de la recerca és el del comunicador valencià Eugeni Alemany que al seu blog (<<https://ultramarinosalemany.wordpress.com>>) està realitzant una enquesta no oficial sobre l'ús del valencià en les xarxes socials Twitter i Facebook però els resultats encara no s'han publicat (cf. Alemany, 2014).

Twitter que s'ha dut a terme en aquest treball ha suposat un desafiament enorme. Per desenvolupar el tema objecte d'estudi, en aquest treball es segueix la següent estructura.

En primer lloc, es realitza una introducció al món de Twitter i una discussió breu sobre la classificació de la xarxa com a mitjà oral o escrit. En segon lloc es presenta la metodologia amb la qual s'ha investigat l'ús de la llengua en Twitter a la comarca de la Marina Alta (Alacant). En tercer lloc, es presenta l'anàlisi, que està dividida en dues parts. Per un costat, s'ha estudiat la relació entre l'ús del castellà i el valencià a partir d'un corpus basat en converses extretes de Twitter. Per un altre costat, s'han intentat trobar respostes a la qüestió de si els usuaris joves de Twitter s'apropen més en els seus tuits al model de llengua parlada o si més bé fan servir una varietat escrita quan tuitegen (o piulen²).

L'objectiu d'aquest treball és oferir una mostra de l'ús del valencià en la xarxa Twitter. En la investigació s'ha tingut en compte la situació diglòssica entre el castellà i el valencià, l'aparent situació conflictiva entre dues varietats de la mateixa llengua, com és el cas del valencià i el català en la Comunitat Valenciana, i el procés de normalització del valencià.

■ 1.1 Twitter: Presentació de la xarxa social

La xarxa social Twitter³ va ser fundada l'any 2006 i té actualment més de 284 milions de comptes actius en tot el món (cf. Kemp, 2014: 4).⁴ Des de juliol de l'any 2012, Twitter també és accessible en català (CCMA, 2014).⁵ Twitter s'ha definit com una forma de *microblogging* (Java et al., 2009: 118) en què els usuaris poden publicar missatges de text, que hi apareixen cronològicament en forma de blog en els seus perfils amb un límit de 140 caràcters. D'aquesta manera, és possible generar tuits (publicacions) amb temes diversos i de publicar-los i llegir-los en temps real (*op.cit.*: 119). Les publicacions apareixen en el perfil de l'usuari i s'envien automàticament als

---

2 Segons Termcat (2014) els verbs *tuitejar* i *piular* i els seus derivats es poden utilitzar com a sinònims. El mateix passa amb els substantius *tuit* i *piulada*. Per tant, les formes procedents del nom comercial de la xarxa Twitter, com *tuit*, *tuitejar*, *retuit* i *retuitejar*, actuen com a sinònims complementaris de *piulada* i derivats i són emprades en aquest treball.

3 Nom d'origen anglès, derivat de *to tweet*.

4 Altres dades informen que l'any 2010 hi havia 100 milions d'usuaris actius (Crystal, 2011: 54).

5 La xarxa social Facebook també té versió en català igual que altres xarxes com Youtube o Google+.

seguidors, en altres paraules, a altres usuaris que segueixen l'autor del missatge en la xarxa. De manera que és possible que els seguidors reenvien el mateix tuit, és a dir, que facin un retuit (Crystal, 2011: 36–37).

La limitació de caràcters ha provocat que Twitter també hagi estat designat com el sistema SMS d'Internet (Crystal, 2011: 36–37). El límit de 140 caràcters redueix les opcions gramaticals i gràfiques de l'usuari (*op.cit.*: 20). Per aquesta raó en els tuits no es troben estructures sintàctiques molt desenvolupades, sinó més aviat una aproximació a la llengua parlada i informal, regida pel principi d'economia.

■ 1.2 La comunicació en Twitter: llengua oral o llengua escrita?

Com que no es obvi si la llengua en Twitter es pot classificar com a llengua parlada o escrita, és necessari un estudi exhaustiu de la llengua usada en aquesta xarxa per poder definir les característiques d'aquesta forma de comunicació. En el context d'aquesta investigació, Twitter s'ha entès com a híbrid entre la comunicació escrita i l'oral en la qual els usuaris imiten conscientment l'oralitat i construeixen així una mena de proximitat fictícia (Kailuweit, 2009: 1).

Malgrat que les publicacions en Twitter a primera vista no semblen dialògiques, aquesta xarxa, igual que el xat (Kailuweit, 2009: 2), pot ser considerada com una nova forma de comunicació virtual basada en l'escriptura, perquè en els tuits es pot establir una interacció natural entre els usuaris amb l'ús de la @ més el nom de l'usuari a l'inici d'un tuit, com podem comprovar en l'exemple (1a) i (1b).

- (1) a. @AB Princesaaaaa per MOOOLTS anys! mos hem de vore fa moooooolt. Muaaa (Parlant DV, tuit 233)
 b. @DV Piliiii moltíssimes gràcies, si, ja toca voremos que a jp no et vaig vore. T'estime (Parlant AB, tuit 6223)

Els missatges són més curts que en la comunicació oral, no obstant això, s'estableix un intercanvi semblant al de la comunicació oral en què se simula la llengua oral en forma escrita i el receptor pot reaccionar quasi immediatament al tuit rebut. Així, és possible que l'oralitat s'imiti conscientment.

A partir d'aquest fet, sorgeix la pregunta de si es pot fer servir la terminologia de Koch / Oesterreicher (2011) i, per tant, emprar els termes de llengua de la proximitat (*Nähesprache*) i llengua de la distància (*Distanzsprache*).

che) i definir la comunicació en Twitter com a oralitat concepcional (*konzeptuelle Mündlichkeit*). Després d'una anàlisi detallada, la comunicació dins Twitter mostra característiques clares de la llengua de la proximitat, com la privacitat, la intimitat i l'espontaneïtat (cf. exemple 1), però s'hi poden trobar també aspectes que, segons el model de Koch / Oesterreicher, es poden classificar en la distància comunicativa com la distància física, l'oficialitat, etc. (Koch / Oesterreicher, 2011: 12).

En relació amb aquesta heterogeneïtat es qüestiona si la terminologia de Koch / Oesterreicher és adequada per a l'àmbit de la comunicació en CMC, especialment en Twitter. En aquest context cal subratllar, tal com defensa Kailuweit (2009: 14) pel que fa al xat, que la majoria dels usuaris volen construir una proximitat fictícia amb les seves contribucions. Per aconseguir-ho, utilitzen instruments que es poden classificar com a escrituralitat medial (*ibid.*).

Com ja s'ha mencionat, es troben també formes comunicatives amb elements de distància en la comunicació de Twitter, com s'observa en l'exemple (2), en què es mostra el compte del diari *Ara* (2015), un espai informatiu que publica tuits sobre notícies actuals.

- (2) El consell de ministres aprova la privatització parcial d'Aena. Un 28% del seu capital s'estrenarà a borsa (ARAeconomia, 23.01.2015)

Aquest tuit no reflecteix la llengua oral i es classificaria com a llengua de la distància. Més endavant veurem que el corpus utilitzat en aquest estudi no correspon a la llengua de la distància perquè es tracta només de perfils d'usuaris joves amb contingut informal. Per tant, la declaració de Kailuweit (2009: 14) sobre la construcció d'una proximitat fictícia sí que es pot confirmar en aquest cas. Així doncs, imitacions de sons com *bebe* o *haha* per a expressar una rialla, l'ús d'acrònims com *lol* o l'expressió d'emocions amb emoticones i altres elements es poden interpretar com a signes clars de la proximitat i l'oralitat i es poden trobar en les dades com a característiques de CMC (Crystal, 2011: 48). D'altra banda, la prosòdia en Twitter només es pot tractar de forma limitada, per exemple pot ser indicada amb l'onomatopeia o l'ús de majúscules (*op.cit.*: 20), tal com demostren els exemples (3), (4) i (5).

- (3) Com una floor que ebria de besos esclata PUM XIM PUM XIM...
(Parlant PX, tuit 16148)

- (4) Una dona s'acaba de clavar dos dits sencers al nas amb la intenció de llevar – se un moc i NO ÉS BROMA. Espere que tinga sort i el puga treure (Parlant JJ, tuit 9869)
- (5) Necessite anar-me'n a la platja, JA! (Parlant MM, tuit 12849)

En definitiva, la comunicació en Twitter pot ser definida com un híbrid entre la llengua parlada i la llengua escrita. Es tracta d'enunciats escrits que semblen tenir més característiques de la llengua oral, o de la comunicació de la proximitat, que no pas característiques de la comunicació de la distància o de la llengua escrita (Crystal, 2011: 21). Amb tot, una classificació exacta només és possible si s'analitzen tuits publicats en la xarxa. En el cas del valencià, s'investiga en profunditat aquest aspecte en l'anàlisi de l'apartat 3.2. La finalitat és confirmar la hipòtesi que les publicacions de Twitter simulen la comunicació oral en forma escrita i poden ser interpretades, per tant, com a híbrids entre la comunicació oral i escrita, encara que això no es pot generalitzar a tota la comunicació generada en Twitter.

■ 2 Metodologia

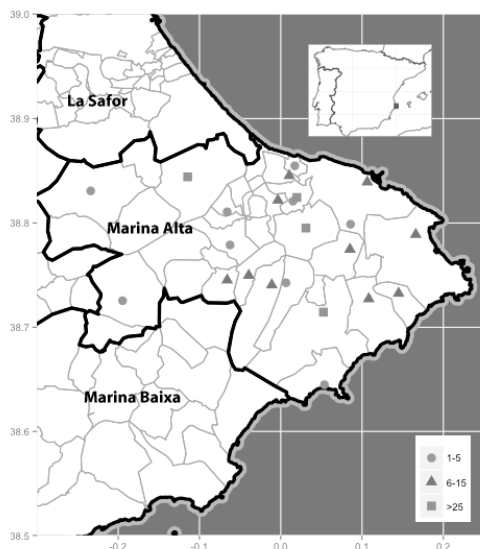
Després d'exposar el marc teòric d'aquesta recerca, es presenta la metodologia seguida per aconseguir l'objectiu del treball. L'estudi s'ha iniciat amb la creació d'un corpus format per missatges de la xarxa Twitter, fet que ha permès estudiar l'ús de la llengua.⁶ En un període de cinc mesos, s'ha creat una base de dades amb 324.879 mostres, que són un total de 32.155 tuits de 241 usuaris. Els retuits, és a dir, els missatges reenviats, no s'han inclòs en el corpus perquè molt sovint no provenien dels usuaris seleccionats.

Pel que fa a la creació del corpus, s'ha utilitzat la tècnica del *data mining* (Han / Kamber, 2011). Això significa que amb el paquet *Twitter* (Gentry, 2009), disponible en el programa R (R Core Team, 2014), s'ha generat una API (*application program interface*) amb la qual s'ha establert una connexió entre el programa R i la xarxa Twitter. Així doncs, s'ha configurat de manera semiautomàtica el corpus i en un període de temps de cinc mesos s'ha pogut confeccionar una base de dades basada en els tuits dels usuaris seleccionats.

---

6 El corpus s'ha realitzat en el marc del projecte doctoral de l'autora, que es desenvolupa a la Universitat de Freiburg dins del grup de recerca DFG 1624 "Frequency effects in language" i es titula "Frequenzeffekte bei der Normierung romanischer Minderheitensprachen: Das Beispiel des Valencianischen" (en preparació).

Dins el marc d'aquest projecte, la xarxa Twitter s'ha definit com un text (Milner, 2011), és a dir, com un arxiu de llengua virtual. Les dades extretes són *screen-based*, això vol dir que són produïdes pels usuaris i recollides en línia pel científic (Androutsopoulos, 2013: 240), mentre que les dades que són *user-based* impliquen la interacció entre el científic i els usuaris (*ibid.*). D'acord amb els criteris de Herring / Barab / Kling (2004: 351–354), les dades de CMC s'han reunit seguint el criteri del mostratge individual o del mostratge en grup (*sampling by individual or group*). En conseqüència, s'han respectat criteris sociodemogràfics com per exemple la procedència dels usuaris i les seves edats. De vegades ha resultat complicat obtenir aquestes dades personals, per aquesta raó només s'han seleccionat els perfils d'usuaris actius en els quals l'edat dels parlants (entre 15 i 35 anys) i la procedència⁷ eren evidents. Després, els seguidors dels subjectes escollits que tenien més o menys la mateixa edat i que mostraven al seu perfil la seva procedència també han estat inclosos en la base de dades. Així, ha estat possible establir relacions comunicatives entre els usuaris seleccionats. Per tant, s'ha pogut mostrar la comunicació d'una part de la comunitat lingüística valenciana en una xarxa social.

Mapa 1: Origen dels parlants en el corpus.

7 La informació sobre la procedència dels usuaris s'ha pogut deduir de la indicació del lloc geogràfic o de les coordenades exactes (*geotagging*) que apareixen en els perfils.

Pel que fa a l'origen dels parlants, s'ha limitat a usuaris que provenen de la comarca valenciana de la Marina Alta, província d'Alacant, com es pot veure en el mapa 1. El corpus està format per parlants dels següents pobles d'aquesta comarca: Alcalalí, Beniarbeig, Benissa, Benitatxell, Calp, Castell de Castells, Dénia, el Verger, Gata de Gorgos, Jesús Pobre, la Vall de Gallinera, Llíber, Ondara, Orba, Parcent, Pedreguer, Pego, Sagra, Sanet i Negrals, Teulada, Xàbia i Xaló.

Un altre aspecte que juga un paper molt important en aquesta investigació és la protecció de dades. Quant a això es pot dir que només s'han utilitzat perfils als quals es pot accedir lliurement, és a dir, que són perfils públics. A més, en aquest treball quan s'ha treballat amb citacions de tuïts s'han utilitzat sempre pseudònims per garantir la privacitat dels parlants i per assegurar el màxim anonimat.

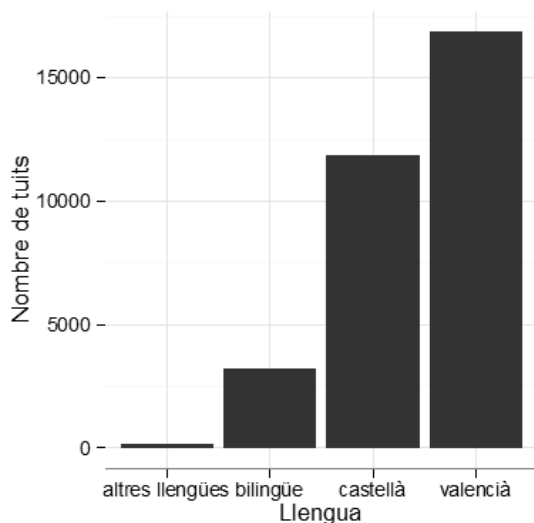
En resum, es pot dir que el corpus *Twitter* serveix com a reproducció de la llengua dels joves valencians procedents de la Marina Alta dins d'una xarxa social. Si es té en compte l'aspecte del valencià com a llengua minoritària, l'anàlisi del corpus *Twitter* esdevé molt interessant perquè els mitjans digitals solen ser classificats com a mecanismes importants per a la revitalització de les llengües minoritàries (cf. Jones, 2013: 58). A través de les xarxes socials com Twitter, però també de Facebook o altres xarxes, els parlants de la llengua minoritària es troben diàriament en contacte amb la seva llengua. Gràcies a la mediatització, la llengua pot experimentar una ampliació (Moring / Husband, 2007: 78) i, per tant, el seu ús es pot normalitzar. En el següent capítol s'aprofundeix en l'ús de la llengua en Twitter.

■ 3.1 Anàlisi I: L'ús del valencià i el castellà en Twitter

En aquest apartat es tracta el primer objectiu de la investigació: analitzar l'ús de les llengües en la comunicació de Twitter. Concretament, hem examinat quina de les llengües oficials de la Comunitat Valenciana és la més utilitzada pels tuïtaires per poder així saber si el valencià és una llengua viva en la xarxa social Twitter.

En examinar quantitativament els tuïts del corpus *Twitter* s'ha observat que d'un total de 32.155 tuïts, uns 16.881, és a dir, més de la meitat dels tuïts, exactament un 52,5%, estan escrits completament en valencià, mentre que un total d'11.897 tuïts, un 37%, estan escrits en castellà. També cal destacar que s'han trobat elements bilingües (valencià–castellà) en 3.215 tuïts (10%). A més, unes 160 entrades (0,5%) estan escrites en altres llen-

gües (sobretot en anglès), o bé la llengua del tuit no és identificable. Tal com demostra el gràfic 1, es veu una clara tendència a utilitzar el valencià en les comunicacions produïdes en Twitter.

Gràfic 1:
Nombre de tuits per
llengua en el corpus
Twitter.

A banda del fet comprovat que la majoria dels tuits estan escrits en valencià, el bilingüisme és un aspecte especialment interessant que caracteritza la realitat sociolingüística de la Comunitat Valenciana, tot i que els tuits bilingües només representen un 10% del corpus. En els tuits identificats com a bilingües, els joves utilitzen les dues llengües (valencià i castellà) i canvien la llengua dins d'un mateix tuit. En aquest cas es poden produir dos tipus de canvis. D'un costat el canvi pot ser intrafrasal, com veiem en l'exemple (6):

- (6) @AidaColom bon diaaa!!! Auras descansat eee?? Jajajaa yo tinc una soon!!! Me vas abandonar en alma, sols stava tu cuerpo serrano!!
(Parlant KD, tuit 29)

L'usuari en l'exemple (6), a banda d'utilitzar la grafia castellana, com per exemple en *yo*, que també podria ser interpretat com a element castellà, canvia completament al castellà al final de la frase (*tu cuerpo serrano*), fet que pot ser considerat com a exemple d'un canvi intrafrasal.

D'un altre costat, el canvi de llengua en un tuit bilingüe pot ser interfrasal, tal com ho demostra l'exemple (7):

- (7) @ArantxaPrz vale ya me paso q creo q el miércoles ya stoy d vacas
jijiji encara tens internet?? (Parlant TF, tuit 93)

Les dues frases en el tuit de l'exemple (7) no estan exactament segmentades per un punt, però l'onomatopeia *jijiji* demostra que s'acaba la primera frase i, per tant, es pot definir aquest canvi com a interfrasal, ja que després el parlant continua el seu tuit en valencià (*encara tens internet?*).

El fet que els joves generin tuits bilingües reflecteix la seva realitat lingüística diària, però el nombre limitat de tuits bilingües demostra també que en certa manera els parlants tendeixen a distingir entre les dues llengües, és a dir, donen funcions diferents a cada llengua a l'hora de comunicar-se en la xarxa. Per tant, caldria aprofundir en quines estructures comunicatives apareix el fenomen de tuits bilingües. Això també significa que, per exemple, s'haurien d'examinar més detalladament les estructures lingüístiques dels seguidors dels parlants en el corpus *Twitter* per veure en quines situacions, o sigui comprovar amb quins usuaris, els parlants canvien al castellà. Tanmateix, aquest objectiu excedeix l'abast d'aquesta recerca i es portarà a terme en un proper estudi.

En resum, es pot afirmar que en el corpus analitzat existeix un gran nombre de tuits escrits completament en valencià, encara que també es poden trobar, en una quantitat més baixa, tuits en castellà, tuits bilingües i fins i tot tuits en els quals la llengua no s'ha pogut identificar. No obstant això, el fet que la majoria de tuits siguin en valencià demostra que aquesta llengua gaudeix d'un ús normal entre els parlants. En definitiva, el resultat obtingut en aquesta anàlisi demostra la vitalitat del valencià en una comarca com la Marina Alta on la presència de llengües estrangeres, com a conseqüència de la immigració europea i el turisme, fan més difícil l'ús del valencià en determinats àmbits.

■ 3.2 Anàlisi II: L'ús de diferents varietats de la llengua

Després de comprovar que els parlants del corpus utilitzen generalment més el valencià que no pas el castellà, el següent pas ha estat examinar quina varietat de la llengua fan servir els usuaris quan tuitegen.

Per refutar la hipòtesi anteriorment comentada sobre el caràcter oral de la comunicació en la xarxa social Twitter, que sembla aparentment un mitjà

de comunicació basat en la llengua escrita, en aquest apartat s'exposa si els tuits examinats en l'estudi contenen un major percentatge d'elements de la llengua oral o, per contra, de la llengua escrita. Concretament, s'ha determinat si els parlants utilitzen característiques típiques i prominents del valencià que poden ser considerades sovint com a elements clarament col·loquials, perquè no estan integrades en la normativa oficial valenciana, o si, en canvi, fan servir elements de la llengua escrita que corresponen normalment amb formes del català estàndard, basat en el català oriental, o amb formes que també són acceptades per la normativa oficial valenciana.⁸

En relació amb l'aspecte de la normativa, cal mencionar que existeixen diferents normes prescriptives en el territori de parla valenciana, de les quals només una, la de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), és considerada com la norma oficial valenciana (cf. Estatut d'Autonomia, 2006, Art. 6.8). En les normes existents es fan patents les ideologies de les institucions normatives. Es podria dir que hi ha tres ideologies representades en tres normes diferents en el territori de parla valenciana. A continuació, es presenten breument les tres institucions normatives.

Com ja s'ha mencionat, la institució en matèria lingüística de la Comunitat Valenciana és l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Fundada l'any 1998, la seva tasca és tant elaborar com promoure la normalització lingüística del valencià, que inclou també la seva normativització basant-se en les normes de Castelló (GVA, 1998). L'AVL defensa la unitat de la llengua catalana i defineix el valencià com a:

llengua romànica parlada a la Comunitat Valenciana, així com a Catalunya, les Illes Balears, el departament francès dels Pirineus Orientals, el Principat d'Andorra, la franja oriental d'Aragó i la ciutat sarda de l'Alguer, llocs on rep el nom de català. (AVL, 2014)

La institució ha publicat diferents documents normatius com la *Gramàtica Normativa* (AVL, 2006a), el *Diccionari Ortogràfic i de Pronunciació del Valencià* (AVL, 2006b) i, darrerament, de moment només en una versió en línia, el *Diccionari normatiu valencià* (AVL, 2014), que respecta les normes de Castelló de l'any 1932 (AVL, 2005) basades en les normes de Pompeu Fabra de principis del segle XX, però adaptades a les particularitats de la varietat valenciana (Ferrando Francés / Nicolás Amorós, 2011: 365).

---

8 Pel que fa la classificació dialectal en els territoris de parla catalana, veieu per exemple Veny (2007).

Una altra institució normativa és l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). La seva normativa pren com a base les normes de Pompeu Fabra i defensa la unitat de la llengua catalana (cf. IEC, 2013). L'abast de la normativa emesa per l'IEC compren tots els territoris on es parla català, és a dir, respecta totes les varietats del català i intenta tenir en compte les variants dialectals en els seus documents normatius com, per exemple, en el *Diccionari de la Llengua Catalana* (IEC, 2007) i la *Gramàtica Normativa* (IEC, 2014). La normativa de l'IEC no ha estat considerada la normativa lingüística oficial per part del govern de la Generalitat Valenciana, però aquesta és semblant a la normativa de l'AVL perquè les dues es basen, en certa manera, en les normes de Pompeu Fabra, que en el cas de la normativa oficial valenciana s'han adaptat en les Normes de Castelló (GVA, 1998). A més, les dues normatives tenen un caràcter convergent (cf. Gifreu, 2014: 175ss.).

Finalment, cal esmentar una altra institució normativa que ha pretès normativitzar el valencià, la Real Acadèmia de Cultura Valenciana (RACV), la qual segueix les normes del Puig creades l'any 1979 per codificar el valencià (cf. Àrias i Burdeos, 2006: 15). La RACV nega la unitat de la llengua i refusa adaptar la normativa catalana basada en les normes de Pompeu Fabra (cf. Andrés Durà, 2014). Fet que demostra la negació, per part de la RACV, del català i del valencià com a varietats de la mateixa llengua.

Tenint en compte aquestes tres institucions normatives (AVL, IEC i RACV), es pot parlar de tres models normatius (cf. Mas Castells, 2008: 123ss.). L'IEC representa un model uniformista i convergent que reconeix la unitat de la llengua catalana. La institució normativa oficial de la Comunitat Valenciana, l'AVL, constitueix un model convergent i particularista que també defensa la unitat de la llengua, però té en compte les particularitats del valencià. En darrer lloc, la RACV representa un model secessionista basat en la independència lingüística del valencià respecte al català (*ibid.*).

L'AVL és la institució oficial de referència de la llengua al territori valencià. Per tant, cal comprovar si els joves usen aquesta normativa en les xarxes socials com Twitter.

Per desenvolupar la investigació, s'han seleccionat variables lèxiques i morfosintàctiques amb variació dins dels diferents models normatius. Un primer exemple és el verb *eixir* que està considerat com un tret característic i prominent del valencià.⁹ Aquest verb es troba en els documents norma-

---

9 Les dades sobre el grau de prominència de les variants mencionades provenen del projecte doctoral de l'autora (Tölke, en preparació).

tius de les tres institucions (IEC, AVL i RACV). L'IEC, però, marca el verb *eixir* com una variant del verb *sortir*, el qual no es considera com una forma típicament valenciana, ja que es fa servir, sobretot, per gran part dels catalanoparlants excepte els del territori valencià i de l'Alguer (cf. Veny, 2007). Aquesta variant (*sortir*) no està recollida en els documents normatius de la RACV (cf. López Verdejo, 2010); d'aquesta manera es pretén subratllar la diferència entre el català i el valencià i marcar el caràcter autònom del valencià. En el quadre 1 es mostren altres variables lèxiques i morfosintàctiques amb variació que formen part de les característiques examinades en aquest estudi.

no.	variable	variant	IEC	AVL	RACV
1	<i>eixir</i> <i>sortir</i>	VAL CAT	✓ variant ✓	✓ ✓ variant	✓ ✗
2	<i>hui</i> <i>avui</i>	VAL CAT	✓ variant ✓	✓ ✓ variant	✓ ✗
3	<i>Preposició en davant topònims</i> <i>Preposició a davant topònims</i>	VAL CAT	✗ ✓	✗ ✓	✓ ✗
4	<i>aixina</i> <i>així</i>	VAL CAT	✓ variant ✓	✓ variant ✓	✓ ✓ variant

Quadre 1: Variables amb variació i la seva acceptació en les normatives.

Per a cada variable del quadre 1, s'ha analitzat quines variants figuren com a acceptades en els documents normatius de les tres institucions lingüístiques estudiades. Tot seguit, s'exposen els resultats d'aquestes variables. La variable 1 (*eixir* / *sortir*) ja ha estat explicada anteriorment. La variable 2 conté els adverbis *hui* i *avui*. L'adverbi *hui* es considera la variant típica valenciana. En el quadre es veu que la forma *hui* està acceptada en dues institucions normatives valencianes, l'oficial de l'AVL i l'extraoficial de la RACV. En la normativa de l'IEC, la forma es considera com a variant de la forma *avui*. La variable 3 fa referència al cas de la preposició davant de topònims. La variant prominent valenciana és la preposició *en* davant d'un nom propi de lloc, p.ex. *Visc en Alacant*, encara que aquesta variant només és acceptada per la RACV. La preposició *a* davant topònims, és a dir, *Visc a Alacant*, és la variant acceptada per les institucions de l'AVL i l'IEC. En darrer lloc, en la variable 4 s'estudien les formes *aixina*, com a variant prominent valenciana, i *així*, com a variant catalana. La forma valenciana està

integrada en la normativa secessionista de la RACV i apareix com a variant en les normes de l'AVL i l'IEC.

És una conclusió lògica que totes les variants prominents valencianes com el verb *eixir*, l'adverbi *hui*, la preposició *en* davant topònims i l'adverbi *aixina* estiguin integrades en la normativa de la RACV, és a dir, la normativa secessionista, perquè la seva intenció és remarcar les diferències entre el valencià i el català. Les variants catalanes com el verb *sortir*, l'adverbi *avui*, la preposició *a* davant de topònims i l'adverbi *així* es troben totes en la normativa de l'IEC, que subratlla la unitat de la llengua catalana. A més, tots els trets valencians estan acceptats com a variants al costat de les formes catalanes. Finalment, l'AVL, la normativa oficial valenciana, accepta les variants *eixir* i *hui* i marca les correspondències amb *sortir* i *avui* com a variants. Això demostra l'actitud particularista d'aquesta normativa que d'un costat confirma la unitat del català però de l'altre té també la intenció de subratllar les particularitats de la varietat valenciana. L'AVL, però, no accepta l'ús de la preposició *en* davant de topònims. A més, marca la forma *aixina* com a variant col·loquial de l'adverbi *així*.

Un major aprofundiment en el corpus *Twitter* ha permès observar quin és l'ús de les quatre variables amb variació descrites anteriorment. Aquesta informació es presenta en el quadre 2, en què es mostren les freqüències absolutes i relatives d'una mostra de variables amb variació que s'observen en el corpus *Twitter*.

no.	variable	freqüència absoluta	freqüència relativa
1	<i>eixir</i>	140	0,95
	<i>sortir</i>	8	0,05
2	<i>hui</i>	627	0,87
	<i>avui</i>	93	0,13
3	Preposició <i>en</i> davant topònims	115	0,37
	Preposició <i>a</i> davant topònims	197	0,63
4	<i>aixina</i>	92	0,51
	<i>així</i>	88	0,49

Quadre 2: Freqüències en el corpus *Twitter*.

En general, si s'examinen les freqüències de les variants (cf. quadre 2 i gràfic 2), es pot veure que en el corpus *Twitter* s'utilitzen tant les formes considerades formes particulars valencianes, com les formes catalanes. Si

s'observen més en detall les variables 1 i 2, es comprova que les formes prominents valencianes (*eixir* i *buu*) són utilitzades més sovint que les corresponents catalanes (*sortir* i *avui*), tant si ens fixem en les freqüències absolutes com en les freqüències relatives. Per una banda, cal tenir en compte que els mots valencians estan admesos en les tres normatives, tot i que l'IEC accepta aquestes formes només com a variants. Per una altra banda, les variants catalanes (*sortir* i *avui*) són oficials en la normativa de l'IEC, però solament apareixen com a variants en la normativa oficial valenciana de l'AVL i no estan acceptades en la normativa secessionista de la RACV.

En examinar la variable 3, s'adverteix que la forma catalana (és a dir la preposició *a* davant de topònims) és la que s'utilitza més sovint (freqüència absoluta: 197, freqüència relativa: 0,63) pels parlants en el corpus estudiat. En canvi, la forma considerada com a típicament valenciana (preposició *en* davant de topònims) és usada amb una freqüència menor (freqüència absoluta: 115, freqüència relativa: 0,37). De fet, com podem veure en el quadre 1, només la normativa de la RACV accepta aquesta variant. Tant l'AVL com l'IEC no accepten la preposició *en* davant de topònims, sinó que és la preposició *a* l'única vàlida davant de topònim.

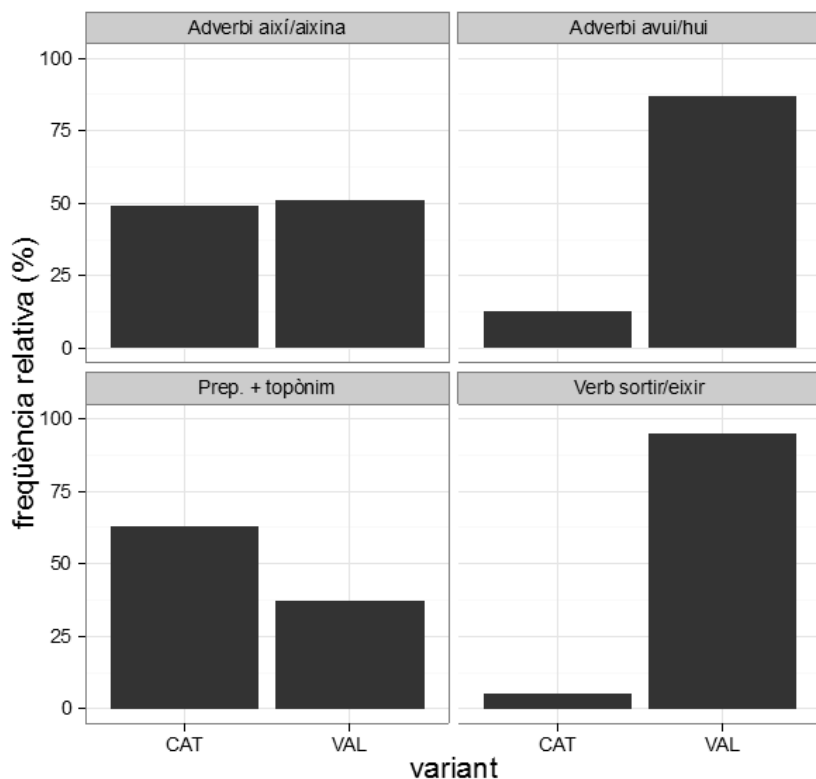
Pel que fa a la variable 4, es confirma que les variants *aixina* (freqüència relativa 0,51) i *així* (freqüència relativa 0,49) tenen una freqüència d'aparició molt semblant en el corpus *Twitter*. No obstant això, la variant valenciana *aixina* únicament està acceptada com a forma principal per la RACV, la qual considera l'adverbi *així* com a variant d'aquest mot. En canvi, l'AVL i l'IEC recullen el mot *aixina*, però com a forma col·loquial de l'adverbi *així*.

Si es comparen les freqüències d'ús de les variants (cf. gràfic 2) amb les acceptacions en les normatives, es pot dir que les formes que estan acceptades per la normativa oficial valenciana, és a dir, per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, són utilitzades amb major freqüència pels parlants en el corpus *Twitter*. Contràriament, les formes que la normativa oficial no accepta, com per exemple el cas de la preposició *en* davant de topònims, són menys utilitzades en el corpus *Twitter*.¹⁰ A més, s'observa que els usuaris utilitzen les formes catalogades per l'AVL com a variants col·loquials, com és el cas de l'adverbi *aixina*, amb una freqüència semblant a la de l'adverbi *així*, considerat acceptació principal per l'AVL i l'IEC.

---

10 S'ha de tenir en compte igualment que alguns autors constaten que l'ús de la variant preposició *a* davant circumstancials de lloc és generalment molt més freqüent en la comarca de la Marina Alta que no pas en altres comarques (cf. Beltran i Calvo, 2011: 250; Colomina, 1985: 47).

Gràfic 2: Freqüència relativa de les variables amb variació en el corpus *Twitter*.

D'un costat, aquests resultats es poden considerar com una mostra de l'èxit de la normativa oficial del valencià de l'AVL, que se segueix en els centres educatius, tant als centres d'educació primària i secundària com a les universitats públiques de la Comunitat Valenciana. D'un altre costat, d'aquestes observacions es pot deduir que resulta complicat definir la comunicació en la xarxa Twitter. En el corpus, es poden trobar formes de la llengua oral i col·loquial que no es troben acceptades en cap model normatiu, amb excepció del model secessionista, que no és normatiu però es considera responsable de la normativització del valencià i intenta sempre potenciar totes les formes del valencià diferents del català, encara que aquests casos són relativament reduïts en el corpus analitzat. En les varia-

bles objecte d'aquest estudi, són les variants normativitzades les que tenen major presència. Per tant, es podria dir que són elements estandarditzades que pertanyen més a la parla escrita que no pas a la parla oral.

En resum, atès el resultat obtingut es pot afirmar que la definició exposada en l'apartat 1, que considera la comunicació en la xarxa Twitter com un híbrid entre la llengua parlada i la llengua escrita, és totalment justificada, perquè en la comunicació tenim tant elements de la llengua oral com de la llengua escrita.

■ 4 Conclusió

Per concloure l'anàlisi del corpus *Twitter*, es pot afirmar que el valencià és la llengua d'ús habitual per part dels tuitaires joves de la Marina Alta que tenen entre 15 i 35 anys. De fet, l'anàlisi del corpus ha permès comprovar que es produeixen més tuits en valencià que tuits en castellà. A més, els tuits bilingües, és a dir, en castellà i valencià, es produeixen de manera molt reduïda en els usuaris estudiats. Aquest comportament lingüístic pot ser considerat com una prova de l'ús normal del valencià en la xarxa Twitter. Les xarxes socials esdevenen un reflex de la vida real d'aquesta comarca on la població utilitza el valencià en tots els àmbits de la vida, igual com ocorre amb parlants de qualsevol altra llengua, situació que contribueix a la normalització del valencià. Un altre element que indica una normalitat en l'ús del valencià és que només 37 dels 32.155 tuits totals analitzats en el corpus són publicacions que tracten sobre la situació del valencià, és a dir, s'adverteix que sols en un nombre escàs de tuits els usuaris parlen sobre el valencià i el conflicte lingüístic, com és el cas de l'exemple (8). Aquest exemple de tuit tracta indirectament de la definició i la denominació complicada del valencià i d'altres varietats catalanes, com el català parlat a la comunitat autònoma d'Aragó, i el fet que tots els catalanoparlants es poden entendre sense problemes perquè el català està constituït per un conjunt de varietats que tenen una mateixa base.

- (8) M'està sorprenent que al Congrés dels Diputats estan parlant constantment en Valencià!! O és català? Iber? LAPAO? Serà vlc xq ho entenc tot! (Parlant JJ, tuit 24667)

La resta dels tuits estudiats contenen temes diversos que no tenen res a veure amb la llengua, sinó que es relacionen amb temes quotidians. Aquest fet també és una mostra de la situació normalitzada de la llengua. En el cas

dels subjectes estudiats, el valencià s'utilitza de manera habitual i sense por perquè els joves es relacionen amb el seu entorn diàriament amb la seva llengua, fet que contribueix a la utilització normal del valencià en les xarxes socials, com Twitter.

Comptat i debatut, en aquest estudi s'ha demostrat que el valencià està ben viu a la comarca de la Marina Alta i que ha traspassat les fronteres d'intercanvi físic d'informació per a utilitzar-se en un espai virtual d'abast internacional en què s'equipara a l'estatus d'altres llengües. D'acord amb les paraules del guionista i comunicador valencià Eugeni Alemany en una entrevista en el diari digital *La Veu del País Valencià* (2014):

El futur del valencià està en les xarxes socials (...) la normalització del valencià passa per les xarxes (...) perquè amb les xarxes socials, el que dius s'escriu, és llegit per altres persones i això significa un aparador molt bestial per veure la presència de la nostra llengua. (Part, 2014) ■

■ Referències

- Acadèmia Valenciana de la Llengua (2005): *Dictamen sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, <<http://www.avl.gva.es/va/acordsAVL/main/03/document/NOMENTITAT.pdf>> [25.10.2015].
- (2006a): *Gramàtica normativa valenciana*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- (2006b): *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- (2014): *Diccionari normatiu valencià*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, <<http://www.avl.gva.es/dnv>> [25.10.2015].
- Alemany, Eugeni (2014): “Comunitat Twittera Valencianoparlant”, dins: *Ultramarinos Alemany*. Blog personal <<https://ultramarinosalemany.wordpress.com>> [25.10.2015].
- Andrés Durà, Raquel (2014): “¿Quién divide el catalán? El caso valenciano”, *La Vanguardia*, 25.09.2014, <<http://www.lavanguardia.com/local/valencia/20140925/54415385961/quien-divide-catalan-caso-valenciano.html>> [25.10.2015].

- Androutsopoulos, Jannis (2013): “Online data collection”, dins: Mallinson, Christine / Childs, Becky / Van Herk, Gerard (eds.): *Data collection in sociolinguistics: Methods and applications*, New York: Routledge, 236–251.
- Àrias i Burdeos, Juli Amadeu (2006): *Els verps en Llengua Valenciana i la seua flexió*, València: Real Acadèmia de Cultura Valenciana.
- Araeconomia @ARAEconomia, <<https://twitter.com/ARAEconomia/status/558596596943056896>> [25.10.2015].
- Beltran i Calvo, Vicent (2011): *Atles lingüístic de la Marina Alta*, Ondara: MACMA.
- Colomina i Castanyer, Jordi (1985): “El parlar de la Marina Alta”, *La Rella*, 37–54.
- Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA) (2014): “Dos anys de twitter en català, però només 160.000 tuitaires”, <<http://www.ccma.cat/324/Dos-anys-de-twitter-en-catala-pero-nomes-160000-tuitaires/noticia/2441339/>> [25.10.2015].
- Crystal, David (2011): *Internet linguistics: a student guide*, London: Routledge.
- Doppelbauer, Max (2006): *València im Sprachenstreit. Sprachlicher Sezessionismus als sozialpsychologisches Phänomen*, Wien: Braumüller.
- Ferrando Francés, Antoni / Nicolás Amorós, Miquel (2011): *Història de la llengua catalana*, Barcelona: Editorial UOC.
- Generalitat Valenciana (GVA) (1998): “Llei 7/1998 de 16 de Setembre de Creació de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua”, <http://www.docv.gva.es/fileadmin/user_upload/docvpub/Compendios/ACADEMIA_VALENCIANA_DE_LA_LENGUA.pdf> [25.10.2015].
- (2006): “Llei Orgànica 1/2006, de 10 d’abril, de Reforma de la Llei Orgànica 5/1982, d’1 de juliol, d’Estatut d’Autonomia de la Comunitat Valenciana”, <http://www.docv.gva.es/datos/2006/04/11/pdf/2006_4177.pdf> [25.10.2015].
- Gentry, Jeff (2009): *twitteR: R based Twitter client*, <<http://CRAN.R-project.org/package=twitteR>> [25.10.2015].
- Gifreu, Josep (2014): *El català a l’espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mèdia (1976–2013)*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Han, Jiawei / Kamber, Micheline (2011): *Data Mining: Concepts and techniques*, Oxford: Elsevier.

- Herring, Susan C. / Barab, Sasha / Kling, Rob (2004): “Computer-Mediated Discourse Analysis: An approach to researching online behavior”, dins: Barab, Sasha / Kling, Rob / Gray, James H. (eds.): *Designing for virtual communities in the service of learning*, New York / Cambridge: Cambridge University Press, 338–377.
- Institut d’Estudis Catalans (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, versió en línia, Barcelona: IEC, <<http://dlc.iec.cat>> [25.10.2015].
- (2013): *Normes ortogràfiques. Presentació*, versió en línia, Barcelona: IEC, <<http://normesortografiques.espais.iec.cat>> [25.10.2015].
- (2014): *Gramàtica de la llengua catalana*, versió en línia, Barcelona: IEC, <<http://www.iecat.net/institucio/seccions/filologica/gramatica>> [25.10.2015].
- Java, Akshay / Song, Xiaodan / Finin, Tim / Tseng, Belle (2009): “Why we twiTTER: An analysis of a microblogging community”, dins: Zhang, Haizheng (ed.): *Advances in Web Mining and Web Usage. 9th International Workshop on Knowledge Discovery on the Web, WebKDD 2007, and 1st International Workshop on Social Networks Analysis, SNA-KDD 2007*, Berlin / Heidelberg: Springer, 118–138.
- Jones, Elin Haf Gruffydd (ed.) (2013): *Social media and minority languages: Convergence and the creative industries*, Bristol: Multilingual Matters.
- Kailuweit, Rolf (2009): “Konzeptionelle Mündlichkeit?! Überlegungen zur Chat-Kommunikation anhand französischer, italienischer und spanischer Materialien”, *PhiN: Philologie im Netz* 48, 1–19, <<http://web.fu-berlin.de/phin/phin48/p48t1.htm>> [25.10.2015].
- Kemp, Simon (2014): “Digital Statshot 003. A compendium of digital statistics”, Singapore: We are social, <<http://de.slideshare.net/wearesocialsg/we-are-socials-digital-statshot-003>> [25.10.2015].
- Koch, Peter / Oesterreicher, Wulf (2011): *Gesprochene Sprache in der Romania: Französisch, Italienisch, Spanisch*, Berlin / New York: De Gruyter.
- López Verdejo, Voro (2010): *Diccionari general de la Llengua Valenciana*, València: Real Acadèmia de Cultura Valenciana, <<http://diccionari.llenguavalenciana.com/general/>> [25.10.2015].
- Mas Castells, Josep Àngel (2008): *El morfema ideològic. Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*, Benicarló: Onada.
- McQuail, Denis (2010): *McQuail’s Mass Communication Theory*, London: Sage.

- Milner, Ryan (2011): “The study of cultures online: Some methodological and ethical tensions”, *Graduate Journal of Social Science* 8:3, 14–35.
- Moring, Tom/ Husband, Charles (2007): “The contribution of Swedish-language media in Finland to linguistic vitality”, *International Journal of the Sociology of Language* 187–188, 75–101.
- Part, Leo (2014): “Enquesta d’@EugeniAlemany sobre l’ús del #valencià a les xarxes socials”, *La Veu del País Valencià*, 2.11.2015, <<http://www.laveupv.com/noticia/11722/enquesta-deugenialemany-sobre-lus-del-valencia-a-les-xarxes-socials>> [25.10.2015].
- R Core Team (2014): *R: A language and environment for statistical computing*, Wien: R Foundation for Statistical Computing, <<http://www.R-project.org/>> [25.10.2015].
- TERMCAT (2015) <<http://www.termcat.cat/ca>> [25.10.2015].
- Tölke, Vanessa (en preparació): *Frequenzeffekte bei der Normierung romanischer Minderheitensprachen*, Freiburg im Breisgau: Albert-Ludwigs-Universität [tesi doctoral].
- Veny, Joan (2007): *Petit atlas lingüístic del domini català*, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans.

- Vanessa Tölke, Albert-Ludwigs-Universität, Graduiertenkolleg DFG 1624 “Frequenzeffekte in der Sprache”, Belfortstraße 18, D-79098 Freiburg im Breisgau, <vanessa.toelke@frequenz.uni-freiburg.de>.

Zusammenfassung: Die Intention des vorliegenden Beitrags ist es, den Gebrauch des Valencianischen innerhalb des sozialen Netzwerks Twitter zu untersuchen. Es wird sich der Frage angenähert, ob Twitter zum Erhalt von Minderheitensprachen, wie dem Valencianischen, beitragen und somit als Stütze für die Normalisierung des Sprachgebrauchs gelten kann. In diesem Kontext wird ebenfalls versucht, die Kommunikation innerhalb von Twitter zu definieren und Aussagen darüber zu treffen, ob es sich bei der in Twitter benutzten Sprache um geschriebene oder gesprochene Sprache handelt. Dieser Fragestellung wird anhand einer quantitativ ausgerichteten Studie nachgegangen, indem ein auf dem Netzwerk Twitter basierendes Korpus analysiert wird. Zusätzlich wird untersucht, inwieweit sich die untersuchten Sprecher des Korpus beim Twittern an der offiziellen valencianischen Sprachnorm, vorgegeben durch die *Acadèmia Valenciana de la Llengua*, orientieren.

Die Analyse zeigt, dass das Valencianische die gebräuchlichste Sprache unter den Sprechern des Korpus ist, was als ein Nachweis für den normalisierten Gebrauch des Valencianischen zumindest in einer spezifischen Region der valencianischen Gemeinschaft, der Marina Alta, gelten kann. Außerdem kann die Hypothese bestätigt werden, dass sich die Kommunikation im Netzwerk Twitter aus einem Hybrid von gesprochener und geschriebener Sprache konstituiert. ■

Summary: This article's aim is to analyze the use of Valencian in the social network Twitter. It addresses the issue of whether Twitter can contribute to the preservation of minority languages such as Valencian and can thus be regarded as a support for the normalization of the language. In this context an attempt is made to define communication within Twitter and to establish whether the language used in the network is characterized as spoken or written language. These questions are explored via a quantitative approach, based on a corpus of tweets in Valencian. The article further examines to what extent Twitter users follow the official Valencian language norm, represented by the *Acadèmia Valenciana de la Llengua*.

The analysis reveals that Valencian is the most commonly used language amongst the speakers of the corpus, which could serve as evidence for the normalized use of Valencian at least in a specific region of the Valencian Community, the Marina Alta. Additionally, the hypothesis that communication in Twitter is composed of a hybrid of spoken and written language can be confirmed. [Keywords: Valencian Catalan; language conflict; norm conflict; computer-mediated communication] ■

Sprach- und Identitätsdiskurse: Mallorca und die Republik Moldau im Vergleich

Sebastià Moranta (Marburg / Göttingen)

■ 1 Einleitung

Im europäischen Forschungsdiskurs werden soziologische Phänomene, Ideologien und Einstellungen, die sich auf die komplexen Verbindungen zwischen Sprachen und Ethnien in Mehrvölkerstaaten beziehen, zunehmend vergleichend analysiert, obwohl die historischen Entwicklungen und der soziopolitische Referenzrahmen der betrachteten Gemeinschaften offensichtliche Unterschiede aufweisen.¹ Bochmann (1999) vertritt die Überzeugung, dass Galicien und Moldawien, die geographischen Extremregionen der Romania, auffallende Parallelismen hinsichtlich des Status der jeweiligen Amtssprachen und der Diskussionen aufweisen, die über sie geführt werden. Dieser Ansatz wird auch in der folgenden Arbeit verfolgt.

Dabei ist der von Antos (1996: 7–53) vorgeschlagene theoretische Ansatz der „Laien-Linguistik“ von besonderer Relevanz. Dieser thematisiert unter anderem die Debatten zwischen Fachleuten und Laien in Bezug auf Streitfragen der Sprachnorm, die Werke von Linguisten, die sich an Sprecher ohne spezifische sprachwissenschaftliche Ausbildung richten und das Urteil der Öffentlichkeit gegenüber der von offiziellen Einrichtungen vorangetriebenen Sprachplanung (Kailuweit, 2002a: 53–55; 2002b: 169). In den beiden Territorien, mit denen wir uns hierbei beschäftigen werden, nämlich der Insel Mallorca und der jungen Republik Moldau, sind Reflexionen über Sprache im öffentlichen Diskurs² omnipräsent, und es

-
- 1 Dieser Aufsatz stellt eine erheblich erweiterte Version des Artikels dar, der mit dem Titel „Sprachnormierungsräume, Ethnizität und Konflikt auf Mallorca (Spanien) und in der Republik Moldau: ein Vergleich“ im folgenden Sammelband veröffentlicht wird: Fournier-Kiss, Corinne / Krakenberger, Etna / Chariatte, Nadine (eds.): *Räume der Romania. Beiträge zum 30. Forum Junge Romanistik in Bern (27.–29. März 2014)*, Frankfurt am Main: Peter Lang, i. Dr.
  - 2 Als „öffentlichen Diskurs“ (*discursu publicu*) verstehen wir mit Calaforra (2007: 52) denjenigen, der durch „atributos de *autoridad* (es decir, aquel que producen los intelec-

erscheint häufig schwierig, dass sich die Befürworter von Sprachen bzw. Varietäten verständigen, die sich in Kontakt befinden und miteinander konkurrieren.³ Nach Bourdieu werden Sprachen und kommunikative Kompetenz als kulturelles Kapital und Dominanzmedium verstanden (vgl. Boix i Fuster / Vila i Moreno, 1998: 137–152), weshalb nicht nur Sprachakademiker, Linguisten und „Gelehrte“ sich dazu berechtigt fühlen, diesbezüglich öffentlich Stellung zu nehmen. Manchmal handelt es sich um Diskussionen über die Zustimmung bzw. Ablehnung der Sprachnorm, in diesem Fall des Standardkatalanischen auf Mallorca und des Standardrumänischen in Moldawien; in anderen Fällen konzentriert sich die Aufmerksamkeit auf die Sprachpolitik und die Rolle, welche die in der Gesellschaft traditionell hegemonischen Sprachen, also das Spanische und das Russische, heutzutage weiter spielen.⁴

Die vorliegende Studie ist im Rahmen des Forschungsprojekts „Sprach- und Identitätsdiskurse auf Mallorca (Spanien) und in der Republik Moldau: eine vergleichende soziolinguistische und kulturwissenschaftliche Studie der Konflikte zwischen Katalanisch und Spanisch auf Mallorca sowie Rumänisch und Russisch in Moldawien“ entstanden, das die Zusammenhänge zwischen Sprache, Identität, sozialer Ungleichheit und politischen Bestrebungen von ethnischen Gruppen und lokalen Eliten analysiert. Dafür wird ein interdisziplinärer Ansatz genutzt, der auf einer kombinierten Anwendung der *Critical Discourse Analysis* mit der aus der linguistischen Anthropologie hervorgegangenen Sprachideologienforschung im Sinne von Milani / Johnson (2008) basiert, die auf den Grundkonzepten von Ideologie, Macht und Geschichte beruht. Dabei wird ein Textkorpus untersucht, aus dem hier nur ausgewählte Auszüge beispielhaft wiedergegeben werden können. Die Auswahl wurde nicht nur nach zeitlichen Kriterien getroffen, sondern insbesondere anhand der Repräsentativität der

---

tuales y políticos) y *difusión* (canalizado por medios y técnicas de distribución masiva)“ charakterisiert ist.

- 3 Die in den 1970er und 1980er Jahren durch die katalanischen und valencianischen Soziolinguisten eingeführte Perspektive des Sprachkonflikts lässt sich beispielsweise mit Dungacius (2005: 83) Behauptung vergleichen, der „Kultur- und Identitätskrieg“ sei nicht nur ein Begleitphänomen der Republik Moldau, sondern ihr Synonym, „mit kurzen Waffenstillständen“.
- 4 Unter den augenscheinlichen Unterschieden zwischen den beiden Realitäten lohnt es sich, deren unterschiedliche politische Konstitution hervorzuheben – die Staatlichkeit des heutigen Moldawiens gegenüber einer *comunidad autónoma* in der Verwaltungsstruktur Spaniens, was die ungleiche Autonomie auch im Hinblick auf sprachpolitische Maßnahmen bedingt.

Texte, wobei unterschiedliche Textsorten, die Vielfältigkeit der Argumente bzw. ihre Wiederholung, die Verbreitungskanäle und der Hintergrund der Autoren (einheimische Linguisten, Schriftsteller, Journalisten, Politiker etc.) berücksichtigt werden. Die Analyse ermöglicht uns, die Verhältnisse von Macht und Dominanz sowie die Legitimationsstrategien hinter den Sprachdiskursen der Unitaristen und der Partikularisten bzw. Sezessionisten zu erschließen.

■ 2 Standardsprache und partikularistische Positionen auf Mallorca

Seit den letzten Jahren des Franco-Regimes ist Spanien anfällig für Identitätskonflikte, was darin begründet liegt, dass in einigen autonomen Verwaltungsregionen die sprachliche Vielfalt gesetzlich verankert ist, wobei Spanien der Verfassung von 1978 zufolge über eine einzige hegemoniale Sprache verfügt, deren Beherrschung für alle Staatsbürger verpflichtend ist. Was den moldauischen Staat betrifft, sind die Identität der Moldauer, die Bezeichnung der Landessprache sowie die sprachpolitischen Maßnahmen fast ein Vierteljahrhundert nach der im August 1991 erlangten Unabhängigkeit immer noch ein zentrales Diskussionsthema, wozu die interethnischen Spannungen im Land sowie die Grenzlage zwischen dem Einflussbereich Russlands und Rumänien entscheidend beitragen. Kremnitz (2008: 7–8) zufolge liegt die Ursache für derartige Kontroversen in der wissenschaftlich unzureichenden Differenzierung zwischen „Sprache“ und „Varietät“. Auf diese terminologische Herausforderung geben die Sprachwissenschaftler bis heute keine eindeutige Antwort, was dazu führt, dass sprachpolitische Fragen für ein breites Laienpublikum häufig als Mittel im Kampf um die soziokulturelle Vorherrschaft eingesetzt werden.

Vor diesem Hintergrund hat der sprachliche Sezessionismus (beziehungsweise Partikularismus) in einigen zweisprachigen Regionen Spaniens ab den 1970er Jahren eine entscheidende Rolle gespielt. Die institutionelle Unterstützung variierte dabei von Fall zu Fall.⁵ Insbesondere die peripheren Gebiete des katalanischen Sprachraums zeichnen sich durch diesen Sezessionismus aus, vor allem die autonome Region València, wo im jüngsten Autonomiestatut von 2006 für die kooffizielle Sprache explizit die

---

5 Ein bekanntes Beispiel hierfür ist Galicien, wo die seit den 1980er Jahren offizielle Standardsprache (das sogenannte *galego exxebre* bzw. *constrito*) mit verschiedenen Gegenvorschlägen zur Sprachnormierung seitens der Reintegrationisten und Lusitanisten (*galego satelizado* bzw. *extenso*) konkurriert.

Glottonyme *valencià* und *idioma valencià* sowie *llengua pròpia* genannt werden, wodurch man sich jeglicher Assoziierung mit der Bezeichnung *català* verwehrt.⁶ Ein ähnliches Verhalten, das uns hier besonders interessiert, ist auch im Fall der Bewohner der Balearen zu beobachten, allerdings in abgeschwächter und weniger organisierter Art und Weise.⁷

In der Tat hatten die partikularistischen Einstellungen im Hinblick auf die autochthone Sprache Mallorcas – der seit den 1970–1980er Jahren sogenannte *gonellisme* – kaum eindeutige politische Auswirkungen, seitdem im Autonomiestatut von 1983 und in seiner revidierten Fassung von 2007 (Art. 4 Abs. 1) die „*llengua catalana, pròpia de les Illes Balears*“ als Amtssprache (neben dem Spanischen) anerkannt wurde.⁸ Ab und zu legt man trotzdem Nachdruck auf die Absicht, im Gegensatz zum Standardkatalanischen die *modalitats balears* bzw. das sogenannte *bon mallorquí* auf verschiedene Weise als Schriftsprache zu fördern, wie es während der beiden Legislaturperioden unter der Präsidentschaft von Jaume Matas (1996–1999 und 2003–2007) und insbesondere unter der Regierung von José Ramón Bauzá (2011–2015), beide vom *Partido Popular* (PP), der Fall war (vgl. Bibiloni, 2015: 127–129).⁹ Was angestrebt wird, würde also bedeuten, die

---

6 Siehe EACV (2006), Art. 6.

7 Kremnitz (2008: 11) kommentiert die Unstimmigkeiten bezüglich der Einordnung des Valencianischen zwischen den meisten Forschern einerseits und den Sezessionisten andererseits folgendermaßen: „[...] il est évident que l’opinion unanime des chercheurs est confrontée à une volonté politique contraire, qui semble actuellement trouver auprès de la population un certain appui qui toutefois est loin d’être général“. Die Forschung über den sprachlichen Sezessionismus in València verfügt schon über eine umfangreiche Bibliographie, darunter einige Monographien (Viadel, 2006; Doppelbauer, 2007; Flor, 2011) und zahlreiche Aufsätze in Sammelbänden und Fachzeitschriften. Im Gegensatz dazu sind die akademischen Texte, die sich mit dem mallorquinischen Partikularismus befassen – hinsichtlich der Geschichte des Schreibens auf der Insel wie auch als zeitgenössischer Identitätsdiskurs –, bislang eher spärlich (vgl. Massot i Muntaner, 1985; Berkenbusch, 1994; Calaforra / Moranta, 2005 und 2008; Herling, 2008: 173–196; Radatz, 2010: 95–113).

8 Siehe EAIB (2007). Im Art. 35 („Ensenyament de la llengua pròpia“) wird präzisiert, dass diese „d’acord amb la tradició literària autòctona“ unterrichtet wird, dass „[les] modalitats insulars del català, de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, han de ser objecte d’estudi i protecció, sens perjudici de la unitat de la llengua“, und dass die Universität der Balearen (UIB) die offizielle beratende Einrichtung für alle Angelegenheiten ist, die die katalanische Sprache betreffen. Die gesetzliche Formulierung darf wie eine Art Kompromisslösung zwischen den unitaristischen (bzw. katalanistischen) und partikularistischen Sprachdiskursen wahrgenommen werden.

9 Vgl. Manresa (2015) für eine Synthese der bisherigen Laufbahn des *Gonellismus* in der balearischen Politik (Stand: April 2015). Während des Wahlkampfs vor den Regional-

Genolekte der autochthonen Bevölkerung, d.h. ihre familiäre Sprachkompetenz, zur Kategorie eines Gramolekts – hier verwenden wir die Terminologie von Kailuweit (2002b: 170) – aufzuwerten, was gelegentlich in leichtsinniger populistischer Ausdrucksweise formuliert wird: „Es es poble qui crea sa llengua, no es lingüístes“ (Font Rosselló, 2014: 47). Es handelt sich dabei um Diskurse, die in der Regel ein ganz bestimmtes politisches Bild vermitteln: das eines kulturell meist zentralistischen und im Allgemeinen liberal-konservativen Spaniens. Solche Denkweisen passen reibungslos mit einem ausgewogenen Regionalismus zusammen, und ihre Anhänger heißen die Aufrechterhaltung der diglossischen Sprachverwendung der spanischen Sprache sowie der lokalen Varietäten gut und fürchten die politische katalanische Nationalbewegung, da diese eine Gefahr für die vererbten spanischen Machtstrukturen darstellt (Calaforra / Moranta, 2005: 71–72). So will die Ende 2013 gegründete *Fundació Jaume III*, die in letzter Zeit den Gonellismus vertritt, „conservar el dialecte mallorquí davant les amenaces del sobiranisme“ (Manresa, 2015), wobei mit „sobiranisme“ die katalanische Unabhängigkeitsbewegung und deren Auswirkungen auf die katalanistischen Gruppen auf den Inseln gemeint ist. Da der spanischen Sprache – aus der Sicht der Regionalisten – die Funktion als Prestigesprache sicher ist, bemühen sie sich vor allem darum, die sprachliche Verbundenheit zwischen den Sprechern der katalanischen, valencianischen und balearischen Varietäten infrage zu stellen, wenn nicht gar offen zu verneinen.¹⁰ Dementsprechend wird von den einheimischen Partikularisten verständlicherweise nicht versucht, gegenüber dem Hochspanischen eine alternative Standardvarietät bzw. *Ausbausprache* durch *language-reshaping* im Sinne von Kloss (1967: 29–33) zu etablieren.

Als der Normalisierungsprozess der katalanischen Standardsprache (regionalen Norm) in den 1980er Jahren¹¹ ins Rollen kam, wurde diese nor-

---

wahlen vom Mai 2011 gab der künftige Präsident Bauzá in einer Videoaufnahme einen Vorgesmack auf sein sprachpolitisches Programm: „Los libros de texto se editarán en nuestras modalidades lingüísticas: mallorquín, menorquín, ibicenco y formenterense. Se suprimen los libros de texto en catalán“. Diese Äußerungen galten als Zugeständnis an die seit 1999 gegen das Standardkatalanische und die *Llei de normalització lingüística* aktive *Fundación Círculo Balear*.

- 10 Laut Manresa (2015) ist der Gonellismus „una espècie d'estat d'opinió latent“, „un endemisme polític, cultural i social sense estructurar però sempre avinent, amb caliu a les cendres“.
- 11 Die *Llei de normalització lingüística de les Illes Balears* wurde vom balearischen Parlament im April 1986 gebilligt, drei Jahre nach dem Inkrafttreten des ersten Gesetzes zur Sprachnormalisierung in Katalonien (1983).

mierte, überdachende Varietät von einem Teil der Bevölkerung der Inselgruppe als fremdartig und künstlich auferlegt empfunden, da sie sich in einer Grauzone zwischen dem Spanischen (das im größten Teil des 20. Jahrhunderts im institutionellen Kontext der Schulen, regionalen Verwaltungen und öffentlichen Kommunikationsmedien als einzige Hochsprache vermittelt wurde) und den lokalen, meist mündlichen Sprachvarietäten bewegte, von denen jede einzelne mit den Glottonymen *mallorquí*, *menorquí* und *emissenc* über eine lange eigene Tradition verfügt.¹² Wie Massot i Muntaner (1985: 18) mit Bezug auf eine Aussage von Alfred Morel-Fatio aus dem Jahr 1888 behauptet:

Encara al final del segle XIX un filòleg francès posava en relleu que els mallorquins –com els valencians o els menorquins– estaven convençuts que no parlaven català, sinó *mallorquí* (*valencià* o *menorquí* respectivament): «Hente giebt kein Valencianer, kein Mallorcaner, kein Menorcaner zu, dass er catalanisch rede: alle sind überzeugt, dass sie nur das valencià, das mayorquí, das menorquí sprechen» (A. MOREL-FATIO, *Das Catalanische*, 671).

So wurde das vom seit 1907 in Barcelona ansässigen *Institut d'Estudis Catalans* propagierte Sprachmodell von seinen Gegnern bisweilen politisch instrumentalisiert, z.B. während der Wahlkämpfe, um kritische Einstellungen gegenüber der katalanischen Sprache zu provozieren und ein bei einem Teil der Inselbewohner latentes Misstrauensgefühl gegen den Katalanismus zu schüren.¹³ Auf diese Weise erscheint der Antikatalanismus – *méfiance anticatalane* nach dem Motto von Ninyoles (1971: 114–122, 191–199) in seiner Kritik der valencianischen Gesellschaft aus sozialpsychologischer Sicht – als Sonderfall des Konservatismus gegenüber den Unsicherheiten des Demokratisierungsprozesses.¹⁴

12 Vgl. Massot i Muntaner (1985: 13–58) und Mas i Forners (2002) über die auf Mallorca geläufigen Sprachbezeichnungen ab dem 14. Jahrhundert und die Veränderungen im sprachlichen Bewusstsein der Inselbewohner. Darunter werden z.B. *pla*, *vulgar*, *romanc*, *mallorquí*, *llengua mallorquina*, *català*, *catalanesc*, *llemosí*, *llengua materna*, *llengua vulgar*, *llengua pàtria*, *llengua vernaclea*, *nostra llengua*, *llenguatge balear* etc. erwähnt.

13 Was die Präsenz von dialektalem Vokabular der Balearen im Standardkatalanischen betrifft, das auf dem *model composicional* basiert, wurden im normativen *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC) von 1995 mehr als 600 Wörter und Redewendungen aufgenommen (Miralles, 1997: 71–73). Vgl. auch Veny (2005) für eine Übersicht über die Integration der diatopischen Varietäten in den katalanischen Standardwortschatz.

14 Obgleich, wie Payeras (2004) behauptet, „ni tot el català era sinònim d'antifranquisme ni tot el franquisme d'anticatalanisme“.

■ 3 Sprachpolitik zwischen Moldovenismus und Rumänismus

In der ehemaligen Moldauischen Sozialistischen Sowjetrepublik (MSSR) (1940–1941; 1944–1991) wurde von den lokalen kommunistischen Eliten nach den Richtlinien der Moskauer Führungsspitze eine teilweise vergleichbare Ideologie verbreitet, der Moldovenismus, ein identitäres Projekt, das das Konzept einer ethnolinguistischen Differenzierung zwischen Moldauern und Rumänen bekräftigt (Dungaciu, 2005: 83).¹⁵ Dieser basiert auf der Bestätigung einer sogenannten „moldauischen Sprache“ (*limba moldovenească*) und eines moldauischen, nicht-rumänischen Volkes (*poporul moldovenească*), indem er die rumänische Ethnizität der historischen Bevölkerung Bessarabiens verneint.¹⁶ Die Theoretisierung des Moldovenismus erfolgte erst ab den 1920er Jahren in der Moldauischen Autonomen Sozialistischen Sowjetrepublik (MASSR) innerhalb der Ukrainischen SSR durch sowjetische Linguisten und Historiker, obgleich sich schon einige Vorläufer gegen Ende des 19. Jahrhunderts im Zarenreich im Sinne der Begründung eines von den Mundarten Bessarabiens ausgehenden slawisierten Dialekts spüren lassen.¹⁷ Bei der Festlegung der Sprachnormen in der Region handelt es sich um einen heterogenen, oft widersprüchlichen Vorgang, der den Schwingungen der Sprach- und Nationalitätenpolitik der UdSSR unterzogen (King, 2000: 63–119; Fouse, 2000: 88–91; Bojoga, 2005: 220–229) und

---

15 Vgl. Ciscel (2007: 6): „The nearly two hundred years of colonial occupation has withered the ethno-national identity of the Romanian-Moldovan population in the country. This has allowed the acceptability of a separate Moldovan identity and nation to emerge among the majority of the population“.

16 Dungaciu (2005: 85) verurteilt dabei eine sophistische Gleichsetzung einer moldauischen Bürgerschaft (*cetățenie*) mit einer vermeintlichen moldauischen Ethnizität (*etnicitate*). Vgl. Coseriu (1999: 206): „Die Befürworter einer moldauischen Sprache verwechseln das genealogische Kriterium mit dem arealen und die Sprachgeschichte mit der politischen Geschichte [...]“. „Moldauisch“ als Glottonym und „moldauische Sprache“ wurden tatsächlich infolge der Annexion Bessarabiens durch Alexander I. im Jahre 1812 aufgrund der Furcht vor einer eventuellen Vereinigung der Region mit den rumänischen Fürstentümern im Kontext der Russifizierungspolitik der autochthonen Bevölkerung von den Beamten des Zarenreiches immer häufiger verwendet. Zu jener Zeit wurde die Bezeichnung jedoch synonym zu derjenigen des „Rumänischen“ oder im dialektologischen Sinn verwendet.

17 Vgl. Coseriu (1999: 206–209); Bojoga (2005: 215–224); Dungaciu (2005: 84–86); Bochmann (2015: 55–60). Die MASSR am linken Dnisterufer wurde im Oktober 1924 als eine Art Brückenschanze gebaut, die die bolschewistische Revolution später gezielt nach Bessarabien und sogar nach Rumänien sowie auf die Balkanhalbinsel verbreiten sollte.

spürbar auch von den wechselnden bilateralen Beziehungen zwischen Moskau und Bukarest beeinflusst war.¹⁸

Einige Überlebende der Stalinschen Säuberungen wurden mit einer Reinigung anderer Art beauftragt, diesmal von sprachlichem Charakter. Die Offenheit gegenüber den Bemühungen zwischen 1933 und 1938, Neologismen mit romanischer Basis vom literarischen Rumänischen in das „Moldauische“ aufzunehmen, wurde jetzt zur Feindseligkeit gegenüber solchen Vokabeln. Und in einem Kontext, in dem in Bukarest aufeinanderfolgende Regierungen eine steigende germanophile Orientierung aufwiesen, war die Abneigung auf sprachlicher Ebene ein Reflex der politischen Feindschaft gegenüber Rumänien (Deletant, 1989: 193–194). Diese Aufgabe hatte unter anderen der junge Linguist I. D. Cioban¹⁹ inne, der dazu aufgerufen war, die Grundlagen einer moldauischen *newspeak* festzusetzen. Diese sollte die zur Kategorie einer Standardvarietät erhobene Umgangssprache mit Wörtern slawischer Herkunft gemäß den damaligen Tendenzen zusammenführen, während die Grammatik des schriftlichen Rumänischen vereinfacht und die westlichen Einflüsse („französierte rumänische Wörter“) soweit immer möglich abgelehnt wurden, da man sie mit den bürgerlichen Intellektuellen aus dem benachbarten Rumänien identifizierte:

Колективу де ауторь с’а пус ка цель ла мунка са сэ кураце лимба молдовенякэ де кувинтеле ромынешть французите, нейнцэлесе де нороду молдовенеск, ынтродусе кындава де душманый нородулуй, ши ын рынд ку аяста с’а стэрунт сэ апуше кыт май мулте кувинте ынtrate ын траю нородулуй молдовенеск ын легэтурэ ку зыдрия социалистэ, ка неологизме, дин ліндылє нороаделор фрэцешть русакэ ши украинякэ. Ку о ферялэ с’ау пуртат авторий кытре кувинтеле шєля, карє ну-с тарє рэспындитє, сфэдоасє орь тьяр нэскопшитє де оамень осэдынь п[р]ин кабинетє.²⁰ (Cioban, 1940: 5)

18 Vgl. Cabal Guarro (2013: 344–349) für eine Synthese der Phasen der Sprachpolitik in der Sowjetunion.

19 I. D. Cioban ist der Verfasser der Werke *Граматика лимбий молдовенешть* [Grammatik der moldauischen Sprache] (1939), *Кувинтелиик орфографик молдовенеск* [Moldauisches orthographisches Wörterbuch] (1940) und *Принципиале де базэ але ортографией ши ортопией молдовенешть* [Grundlagen der moldauischen Orthographie und Orthoepie] (1945), mit denen er die Normen der „moldauischen Sprache“ ausgearbeitet hat. Vgl. Cioban (1940) und Bojoga (2005: 221–222).

20 [Colectivul de autori s’a pus ca țeli la munca sa să curățe limba moldovenească de cuvintele românești francezite, neînțelese de norodu moldovenesc, introduse cîndva de dușmanii norodului, și în rînd cu aiasta s’a stăruit să apușe cît mai multe cuvinte întrate în trau norodului moldovenesc în legătură cu zidirea soțialistă, ca neologhizme, din lîndjile

Die Jahre, die der Wiederherstellung der MSSR unmittelbar folgten, sind durch die Förderung eines russisch-moldauischen Jargons, einer unbeständigen Hybride geprägt, deren wesentliche Ressourcen die Lehnwörter aus dem Russischen waren. Anfang der 1950er Jahre kommt jedoch ein Wandel in der offiziellen Einstellung in Gang, der sich in der – von dem Institut für Linguistik der Akademie der Wissenschaften der UdSSR und deren lokalem Tochter-Institut für Geschichte, Sprache und Literatur organisierten – „Wissenschaftlichen Sitzung über Fragen der moldauischen Linguistik“ im Dezember 1951 in Chişinău widerspiegelt, die Bojoga (2005: 224) als „véritable moment crucial dans la politique linguistique de cette région“ bezeichnet hat.²¹ An der Tagung waren einige der angesehensten sowjetischen Sprachwissenschaftler jener Zeit, wie V. V. Vinogradov, B. A. Serebrennikov, S. B. Bernštejn, R. G. Piotrovskij und die Romanisten V. F. Šišmarëv, R. A. Budagov und D. E. Michal’či, die speziell zu diesem Anlass aus Moskau gekommen waren, nebst moldauischen Kollegen wie N. G. Corlăteanu, I. C. Varticean und dem schon erwähnten I. D. Cioban beteiligt. Kurz danach werden diese Beiträge in einem Band publiziert, der wegen der intellektuellen Autorität der teilnehmenden Linguisten über eine offenkundige präskriptive Absicht verfügt (Šišmarëv / Suchotin / Mi-

---

noroadelor frăţeşti rusă şi ucrainică. Cu o fereală s’au purtat avtorii către cuvintele şelea, care nu-s tare răspindite, sfâdoase ori tjiar născöite de oameni osădjji p[r]in cabinete.) (wörtliche Transkription im lateinischen Alphabet)

[Colectivul de autori şi-a pus ca ţel al muncii sale să cureţe limba moldovenească de cuvintele româneşti franţuzite, neînţelese de poporul moldovenesc, introduse cândva de duşmanii poporului şi, în această privinţă, s-a străduit să includă cât mai multe cuvinte intrate în viaţa poporului moldovenesc referitor la construcţia socialistă, ca neologisme, din limbile popoarelor frăţeşti rusă şi ucrainică. Avtorii au tratat cu precauţie acele cuvinte care nu sunt foarte răspândite, conflictive sau chiar născöcite de oameni aflaţi prin cabinete.] (meine Übertragung ins Standardrumänische)

[Das Autorenkollektiv hat sich zum Ziel seiner Arbeit gesetzt, die moldauische Sprache von französisierten rumänischen Wörtern zu reinigen, die für das moldauische Volk unverständlich sind und einstmals von den Volksfeinden eingeführt wurden. In diesem Sinne hat man versucht, die maximale Anzahl von Wörtern aus dem Alltagsleben des moldauischen Volkes zu berücksichtigen, die mit dem Aufbau des Sozialismus zusammenhängen, wie zum Beispiel Neologismen, die aus den Sprachen der russischen und ukrainischen Brudervölker stammen. Die Autoren haben jene Wörter mit Vorsicht behandelt, deren Gebrauch nicht weit verbreitet ist, wie auch konflikträchtige Ausdrücke und sogar diejenigen, die an den Schreibtischen erfunden wurden.] (meine Übersetzung)

21 Siehe „Научная сессия по вопросам молдавского языкознания“, *Советская Молдавия*, 13.12.1951 <<http://www.andreilupan.com/loaditem.do?id=300120370>> [30.5.2015].

chal'ci, 1953).²² Dies spiegelt einen neuen kognitiven Ansatz in der sowjetischen Linguistik wider, nachdem Stalin selbst die Thesen von N. Ja. Marr – die „Neue Lehre von der Sprache“ (*новое учение о языке*), früher als Japhetentheorie bekannt – in der *Pravda* in Verruf gebracht hatte.²³ Während jenes akademischen Treffens wird der eindeutig romanische Charakter des „Moldauischen“ anerkannt, was zuvor oft nicht der Fall war, und dabei die Einbeziehung der historisch-vergleichenden Methode für die wissenschaftliche Sprachanalyse, wie zum Beispiel bei Budagov (1953: 121–126), für unabdingbar erklärt. Šišmarëv (1952: 101–105) erläutert seinerseits, in den Fürstentümern Moldau und Walachei habe sich trotz der dialektalen Vielfalt eine einzige Literatursprache herausgebildet, und er lässt daher verstehen, die Sprache der MSSR sei eine Varietät des gemeinsamen Rumänischen, obwohl er diesen Begriff hierfür nicht verwendet. Diese Anzeichen eines Wandels in der offiziellen Einstellung tragen dazu bei, dass in den 1950er Jahren die engen Verwandtschaftsverhältnisse zwischen „Moldauisch“ und Rumänisch immer öfter akzeptiert werden, und es wird auf Ciobans Orthographie und Sprachkonzept verzichtet.

Die Politik der Anerkennung von zwei verschiedenen Sprachen – „Zweisprachentheorie“ (*teoria celor două limbi*) – erlangt jedoch ab der zweiten Hälfte der 1960er Jahre neue Stärke, was nicht zuletzt durch eine Verschlechterung in den Beziehungen zwischen Moskau und dem zunehmend autarken Regime von Nicolae Ceaușescu bedingt war. Die Geschichte Besarabiens sowie der Sprache der ethnischen Moldauer wurde infolgedessen zielgerecht nach Modellen gedeutet, die erneut die „jahrhundertelangen“ allgemeinslawischen und russischen Einflüsse hervorheben, was jederzeit positiv und bereichernd konnotiert wirkt. Wie zum Beispiel bei Corlăteanu (1979: 3–4), dessen Thesen sich in dieser Hinsicht den Leitsätzen der kommunistischen Führung anpassen mussten:

Молдавский – один из старописьменных языков Советского Союза. Его книжно-письменные традиции уходят в глубь веков. При этом одна из его самых характерных черт состоит в том, что, будучи по этногенезису и структуре романским языком, молдавский язык в его истории был тесно связан со

22 Deletant (1989: 196) erklärt, dass die zeitliche Abgrenzung der verschiedenen Phasen in den Theorien um das „Moldauische“ und dessen Verhältnisse zum Rumänischen „are marked by the publications and pronouncements of Soviet Russian Romance scholars and not by those of their Moldavian counterparts“.

23 Es handelt sich um den Aufsatz „Марксизм и вопросы языкознания“ [Marxismus und Fragen der Sprachwissenschaft], der im Juni 1950 in der wichtigsten Tageszeitung des Landes veröffentlicht wurde.

славянским языковым миром. Да и письменность молдаван на протяжении всей истории была славянской. Классик молдавской литературы, Алеку Руссо, писал, что письменная форма молдавского языка «началась с кирилловских букв». Это тот самый алфавит, который так восторженно охарактеризовал известный французский языковед Ж. Вандриес: «... славянский алфавит Кирилла и Мефодия – настоящий шедевр». В настоящее время около 60 языков мира пользуются названным алфавитом. Молдавские летописи и народные романы, произведения писателей, классиков и современных, писались и пишутся славяно-русским алфавитом. Эта традиция многовековая, прочная, надежная. Она сближает молдавскую культуру, как и культуры других советских народов, с богатейшей русской культурой.²⁴

Dabei zeigt sich offenbar die auf semantischen Ressourcen basierte Legitimationsstrategien des sowjetischen Status quo, die die Ideen von Tradition, historischer Kontinuität und symbolischer Identifizierung mit dem Slawischen festigen, das wiederholt als Hyperonym für die russischen Kultur und Sprache angewendet wird; wie auch das Unterstreichen der historisch begründeten Eignung des kyrillischen Alphabets (als slawisches Alphabet schlechthin) zur Gestaltung der Schrift in der Region oder der wiederkehrende Mythos der „Freundschaft der Völker der Sowjetunion“ unter der Ägide des russischen Volkes. Daher ist es nicht überraschend, dass die rumänistische intellektuelle Elite, die sich ab den 1970er Jahren allmählich herausgebildet hatte, später mit der *Perestrojka* und *Glasnost* eine kompromisslose Position für die Wiederbelebung der kulturellen und historischen Bande zwischen Moldauern und Rumänen sowie die Verkündung einer gemeinsamen, als *română* anerkannte Standardsprache vertreten hat. Bei der von Gorbačëv angetriebenen Nationalitätenpolitik zum Aus-

---

24 [Das Moldauische ist eine der Sprachen der Sowjetunion, die über eine lange schriftsprachliche Tradition verfügen. Ihr Gebrauch als Literatursprache geht Jahrhunderte zurück. Eines ihrer beachtlichsten Merkmale besteht auch darin, dass das Moldauische, obwohl es sich nach seiner Ethnogenese und Struktur um eine romanische Sprache handelt, im Laufe seiner Geschichte eng mit der slawischen Sprachwelt verbunden war. Außerdem war die Schrift der Moldauer historisch betrachtet slawisch. Ein Klassiker der moldauischen Literatur, Alecu Russo, hat geschrieben, die schriftliche Form des Moldauischen „habe mit dem kyrillischen Alphabet begonnen“. Dies ist das gleiche Alphabet, das der berühmte französische Linguist J. Vendryes so mit Begeisterung wie folgt charakterisiert hat: „... das slawische Alphabet von Kyrill und Method ist ein echtes Hauptwerk“. Heutzutage verwenden etwa sechzig Sprachen in der Welt dieses Alphabet. Die moldauischen Chroniken und die Volksromane, die Werke der klassischen und zeitgenössischen Schriftsteller wurden und werden im Alphabet der russischen Slawen geschrieben. Es handelt sich also um eine jahrhundertelange, solide und resistente Tradition, die die moldauische Kultur, genauso wie die Kulturen der anderen sowjetischen Völker, an die überreiche russische Kultur annähert.] (meine Übersetzung)

klang der Sowjetunion handelt es sich um die Zeit eines kulturellen Aufbruchs, die in mancher Hinsicht Parallelen mit dem Wiederaufleben der minorisierten Sprachen Spaniens in der späten Franco-Zeit erkennen lässt.

Der Moldovenismus als ideologisches System wurde allerdings in der Republik Moldau schon bald nach der Unabhängigkeit wieder gefördert – insbesondere in den Jahren 2001–2009, in denen die Partei der Kommunisten (*Partidul Comunistilor din Republica Moldova*, PCRM) an der Macht war – und stellt in seiner Auseinandersetzung mit dem Rumänismus einen der Hauptstreitpunkte bezüglich der ethnokulturellen Identität der Moldauer und des umkämpften *nation-building* dar (Bojoga, 2005: 229–236; Dungaciu, 2005: 91–113; Belina / Arambaşa, 2007: 192–194).²⁵ Die Diskussion um den gesetzlichen Status der sprachlichen Dualität *moldovenească / română* im unabhängigen Moldawien ist bis heute nicht abgeschlossen, weshalb hier ein kurzer Überblick gegeben werden soll: Gegen Ende der Sowjetzeit legten drei zwischen August und September 1989 gebilligte Gesetze (*Legea cu privire la statutul limbii de stat a R. S. S. Moldoveneşti*, *Legea cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul R. S. S. Moldoveneşti* und *Legea cu privire la revenirea limbii moldoveneşti la grafia latină*) tatsächlich die – seitdem mit lateinischem anstelle des kyrillischen Alphabets geschriebene – *limba moldovenească* als einzige Amtssprache fest, sie glichen allerdings die beiden Glottonyme an, indem die „identitatea lingvistică moldo-română realmente existentă“ („real existierende moldo-rumänische sprachliche Identität“) erklärt wurde (AL, 1990: 5). Zwei Jahre später bezieht sich die Unabhängigkeitserklärung (27. August 1991) auf *limba română* als *limbă de stat* und ratifiziert die Wiedereinführung der lateinischen Schrift. Jedoch wird im Art. 13 Abs. 1 der 1994 verkündeten Verfassung erneut die Sprachbezeichnung *limba moldovenească* als einzig offizielle angeordnet (CRM, 2003: 10), was während beinahe zwei Jahrzehnten von den unitaristischen (rumänistischen) Sektoren abgelehnt worden war. Einstweilen hat das Verfassungsgericht am 5. Dezember 2013 vor dem Hintergrund des gegenwärtigen liberalen, pro-rumänischen, die EU-Integration anstrebenden Parlaments verfügt, dass der Text der Unabhängigkeitserklärung den Status einer Verfassungsnorm besitzt und somit Vorrang vor dem Verfassungstext von 1994 hat. Es handelt sich um einen klugen juristischen Kniff, um den offiziellen Cha-

25 Vgl. Dumbrava (1998: 50–51) für einen Überblick über die drei Orientierungen angesichts der Problematik von Sprache und Identität: Die Moldovenisten bzw. Antiunionisten, die (Pro)Rumänisten und die Anhänger der russischen Sprache und Kultur. Die dritte Gruppe stellt jedoch nur eine kleine Minderheit dar, deshalb findet die Auseinandersetzung hauptsächlich zwischen den beiden ersten statt.

runder der *limba română* wiederherzustellen. Dabei ist bedeutsam, dass der Gerichtsbeschluss auf die „wissenschaftliche Sprachbezeichnung“ anspielt, indem er behauptet, dass der Sprachname „doar prin prisma adevărului științific, fără imixtiunea politicului“ („nur durch das Prisma der wissenschaftlichen Wahrheit, ohne die Einmischung des Politischen“) festgelegt werden muss. Somit nimmt er ausdrücklich auf die Kriterien der Akademie der Wissenschaften sowie auf eine rumänische Nation Bezug, die sich in zwei rumänischen Staaten, Rumänien und die Republik Moldau, gestaltet. Dies stellt heutzutage (Frühling 2015) die in Chișinău offiziell vorherrschende Ideologie dar.

Einer der auffälligsten Höhepunkte der staatlichen Sprachpolitik hinsichtlich dieses Konflikts ist das kontroverse *Dicționar moldovenesc-românesc* von Stati (2003), dessen Inhalt von Sprachwissenschaftlern in Moldawien sowie in Rumänien schonungslos verspottet wurde und dessen hoch polemisiertes Vorwort zur ersten Auflage einen Schlüssel zum Unwillen des „offiziellen Ideologen des Moldovenismus“ gegenüber Rumänien bietet (Bojoga, 2005: 235–236; 2008b; 2013: 39–45; Dungaciu, 2005: 84–85, 109–113; Lórinzi, 2005):

Dicționarul moldovenesc-românesc confirmă rădăcinile multisekulare ale limbii moldovenești, divulgând ipocrizia politicianistă în ambalaj lingvistic.

Faptul că limba unui popor se identifică cu naționalitatea lui subliniază caracterul indestructibil al acestei unități. Înlăturarea unei componente – a limbii duce la dispariția ceialte – a poporului. Dacă lichidăm lingvonimul – „întiul semn distinctiv și cel mai caracteristic unui popor“ (Al. Zub), privăm comunitatea dată de elementul coagulant, unificator, prefăcând-o într-o mulțime eterogenă, sau [...] într-o toapă (turmă), care poate fi lipsită de orice, inclusiv de țară.

Discriminarea lingvonimului *limba moldovenească* urmărește deznaționalizarea moldovenilor, prefacerea lor în toapă românească, care mîne-poimîne ar vota orice, inclusiv înglobarea ocinei strămoșești – a Moldovei în componența unei noi Români Mari. Acesta este țelul final, „eminamente politic“, al campaniei românești de anihilare a limbii moldovenești. Academicianul românesc M. Cîmpoi o spune pe șleau: „Prin promovarea noțiunii de ‚limba moldovenească‘ se urmărește: renunțarea categorică la statalitatea românească a Republicii Moldova“. (1994).

Deci dezicerea, renunțarea de lingvonimul *limba moldovenească* înseamnă dezicere, renunțarea de Statul Moldovenesc, acceptarea statalității românești.²⁶ (Stati, 2003: 6)

26 [Das *Wörterbuch Moldanisch-Rumänisch* bestätigt die jahrhundertealten Wurzeln der moldauischen Sprache und enthüllt die Heuchelei der Politikerkaste in sprachlicher Verpackung. Die Tatsache, dass die Sprache eines Volkes mit dessen Nationalität identifiziert wird, kennzeichnet den unzerstörbaren Charakter dieser Einheit. Das Entfernen einer Komponente – der Sprache – führt zum Verschwinden der anderen – des Volkes. Wenn wir das Glottonym – „das erste und charakteristischste Unterscheidungsmerkmal

Die von Stati (2003; 2008) eingenommene Perspektive stellt sich, wie manche rumänistische Intellektuelle – häufig mit hyperbolischer Ausdrucksweise in ihrer Kritik – hervorgehoben haben, in eine Linie mit den sowjetisch-moldauischen Theoretikern des sprachlichen Sezessionismus der 1930-1940er Jahre, sogar mit ähnlicher Rhetorik und Stil.²⁷ Diesbezüglich hat sich beispielsweise Bojoga (2005: 236) unerbittlich geäußert: „[...] les actuels dirigeants de Chisinau sont revenus par ce dictionnaire à la politique linguistique de l'époque stalinienne“. Diese Ansicht erinnert an die Positionierungen bei vergleichbaren Debatten um die Verbreitung des Standardkatalanischen, deren Gegner von den Katalanisten in der zurückschauenden Beurteilung oft diskursiv mit der Rhetorik und den Zielen der franquistischen Sprachpolitik in Verbindung gebracht werden.

---

eines Volkes“ (Al. Zub) – vernichten, berauben wir die betroffene Gemeinschaft des verfestigenden, verbindenden Elements, indem wir sie in eine heterogene Menge oder (...) in eine Masse (Herde) verwandeln, der jedwede Sache entzogen/aberkannt werden kann, einschließlich ihr eigenes Land. Die Diskriminierung des Glottonyms *moldauische Sprache* führt zur Entnationalisierung der Moldauer, deren Verwandlung in rumänische Masse, die, morgen oder übermorgen, für irgendetwas abstimmen wird, sogar für die Eingliederung des Erbes unserer Vorfahren, Moldawiens, als Bestandteil eines neuen Großrumäniens. Das ist das, „im Wesentlichen politische“, Ziel der rumänischen Kampagne, um die moldauische Sprache zu vernichten. Der rumänische Akademiker M. Cimpoi sagt, ohne ein Blatt vor den Mund zu nehmen: „Indem man den Begriff ‚moldauische Sprache‘ fördert, verfolgt man den kategorischen Verzicht auf die rumänische Staatlichkeit der Republik Moldau“ (1994). Deswegen bedeutet die Ablehnung, der Verzicht auf das Glottonym *moldauische Sprache*, dass man die moldauische Staatlichkeit ablehnt, auf sie verzichtet, und die rumänische Staatlichkeit annimmt.] (meine Übersetzung)

27 Vgl. Bojoga (2013: 42): „Într-adevăr, Stati nu face altceva decât să reia argumentele ideologice din anii '30–'40 ai secolului trecut, prin aceasta situându-se în proximitatea imediată a lui P. Chior, L. Madan și I. D. Ceban [și], cei care s-au străduit să creeze o limbă ‚moldovenească‘ rudimentară, prin simplificarea limbii române – reducerea la minimum a vocabularului, poluarea limbii literare cu regionalisme, rusisme și cuvinte create ad-hoc –, inoculând astfel primitivismul lingvistic și subcultura“. [In der Tat tut Stati nichts anderes als die ideologischen Argumente der 30-40er Jahre des vergangenen Jahrhunderts wieder aufzunehmen, wodurch er sich in die unmittelbare Umgebung von P. Chior, L. Madan und I. D. Cioban stellt, die sich bemüht haben, eine rudimentäre „moldauische“ Sprache durch die Vereinfachung des Rumänischen – Minimierung des Wortschatzes, Verschmutzung der Literatursprache mit Regionalismen, Russismen und Ad-hoc-Wörtern – zu erschaffen, indem sie auf diese Weise den Primitivismus und die Subkultur in die Sprache eingepfropft haben.] (meine Übersetzung)

■ 4 Die „wissenschaftliche Wahrheit“ und die Kontroverse um die Sprachennamen

Jedes Glottonym ist unweigerlich mit einem kulturellen, politischen und symbolischen Rahmen verbunden, der mit den Konzepten der Gemeinschaft und Zugehörigkeit verknüpft ist. Die Frage, wie im Rahmen des moldauischen Sprachkonfliktes die Sprache der Moldauer und des jungen Staates benannt werden soll, spiegelt einen starken Identitätskonflikt wider. Unter Akademikern, von denen mehrheitlich die sprachliche Einheit des Rumänischen, also der Unitarismus, befürwortet wird, gelten die diesbezüglichen Äußerungen von Eugenio Coseriu als einflussreiches Argument *ex auctoritate* und wird hierbei die „wissenschaftliche Wahrheit“ wiederholt als unbestreitbarer Beweis und Gemeinplatz angebracht (vgl. Bochmann, 1997: 82–84; 2012: 609–610). Zu den zahlreichen Beispielen, welche die oben genannte Situation beschreiben, zählt auch Dungaciu (2005: 78), der im „Identitätsdossier“ in seinem Essay *Moldova ante portas* einleitend die ermahnenden Worten des Linguisten wiedergibt:

Vom Standpunkt des Sprachwissenschaftlers aus ist es entweder eine naive Unterstellung oder ein wissenschaftlicher Unfug, von einer moldauischen Sprache zu sprechen. Vom Standpunkt des Historikers und unter praktischen Gesichtspunkten ist diese Behauptung absurd und illusorisch. Vom politischen Standpunkt aus ist es eine Annullierung der ethnischen und kulturellen Identität eines Volkes und damit ein ethnisch-kultureller Genozid.²⁸

Es ist bekannt, dass Coseriu die Bemühungen derjenigen belächelte, die sich dafür einsetzen und aussprechen, die „moldauische Sprache“ als eine vom dakorumänischen Dialekt abgetrennte anzusehen. Dieses Vorhaben wird im Zuge einer ‚aufgeklärten‘ Argumentation von ihm rücksichtslos zerlegt.²⁹ Ein solches Vorhaben sei laut Coseriu „eine Chimäre“, „eine wissenschaftliche Verunglimpfung“, eine Illusion, reiner Unsinn, etwas Absurdes und Lächerliches, eine „Täuschung, die zunehmend groteskere Züge annehmen kann“ sowie „wahnwitzige sowjetische Moldauphantastereien“, die, lässt er sich empört zugestehen, „in der Vulgärideologie vieler Länder fest verwurzelt“ seien (Coseriu, 1999: 205–214). In Coserius Untersuchung fällt einerseits seine Befürwortung des Diskurses des Wissen-

28 Deutsche Fassung von Coseriu (1999: 214).

29 Vgl. hierbei unsere Vorstellung vom „discurs lingüistic il-lustrat“ (Calaforra / Moranta, 2008: 76).

schaftlers in seinem Fachgebiet auf und andererseits das rhetorische Beharren auf der Bedeutungslosigkeit der extralinguistischen politischen Realität, die jedoch zweifelsfrei von großer gesellschaftlicher Signifikanz ist.³⁰

Ein ähnliches Verständnis liegt beispielsweise der Argumentation des Philologen Francesc de Borja Moll in der berühmten *Polèmica d'en Pep Gonella* zugrunde, die im Jahr 1972 im *Diario de Mallorca* erschienen ist (Calaforra / Moranta, 2008). Dieser antwortete einer unter Pseudonym veröffentlichenden, unbekanntem Person bzw. Gruppe, die bestimmten Intellektuellen der Insel vorwarf, ein im Hinblick auf die Besonderheiten der Sprache der Inselbewohner zu wenig angemessenes Katalanisch zu verwenden – „*Barcelonismes en lloc de purismes*“ lauten sehr aufschlussreich die ersten Beiträge von Gonella in der Diskussion (Moll, 1972: 9–24). Moll unterstellt seinem Antagonisten, über linguistische Fragen geurteilt zu haben, ohne in diesem Bereich über ausgewiesene Kenntnisse zu verfügen (Moll, 1972: 25–35). Als späterer Herausgeber des gesamten Briefwechsels wirft er Gonella und dessen Anhänger im Vorwort zudem vor, noch nicht einmal der Rechtschreibung mächtig zu sein:

Precisament una de les grans llenegades comeses pels gonellistes ha estat de voler plantejar i resoldre qüestions tècniques dins un camp en el qual no havien entrat pel portell de l'estudi disciplinat, ni tan sols de la part més elemental com és l'ortografia. (Moll, 1972: 7)

In seiner ersten Erwiderung beschuldigt Moll ihn, dass er ein Pseudonym annimmt, „per dedicar-se a desorientar parlant de matèries científiques a les quals ni sap per on hi van“, und verlangt von Gonella, dass dieser „manifesti el seu vertader nom i llinatges, i aleshores sabrem en virtut de quins estudis gosa donar lliçons de lingüística“ (Moll, 1972: 34). Der Linguist kommentiert also mit dem einem Experten eigenen charakteristischen Diskurs sehr ernsthaft das Täuschungsmanöver seiner Laien-Gegner.

Es besteht offenkundig eine weitere Analogie zwischen beiden Territorien, dieses Mal in Bezug auf die für den Einheitsnamen oder die „wissenschaftliche Bezeichnung“ der einheimischen Sprache verwendeten Euphemismen und Periphrasen, die oftmals dazu dienen, diese zu ersetzen. Sie entstehen infolge von Vorsichtsmaßnahmen, Unwissen, Ablehnung oder strategischen Interessen. So ist die Verschleierung der Namen der Sprache,

---

30 Vgl. Calaforra (1999: 111–132) über Argumente *ex auctoritate* und die „prioritat discursiva del científic“.

Katalanisch und *Rumänisch*, zu einer einflussreichen diskursiven Praxis geworden. Zu Zeiten der Rehabilitierung der jahrzehntelang unterdrückten Sprache sollte der paraphrastische Gebrauch, der von den Unitaristen in der Öffentlichkeit oft aus Rücksichtnahme gegenüber den Antikatalanisten propagiert wurde, die Identifikation und Eintracht unter der Mehrheit der Bevölkerung fördern. Deren ablehnende Haltung ging zum Teil auf die bestehenden Altlasten des vorherigen politischen Regimes zurück (diesbezüglich lassen sich, wie oben bereits angedeutet, Parallelen zwischen dem sowjetischen Moldawien und dem franquistischen Spanien erkennen). In diesem Sinn wurde die zunächst vage Konzeption einer gemeinsamen Identität, die zumindest für Teile der Gesellschaft tragfähig war, als erster Schritt zum zukünftigen Erfolg des Normalisierungsprozesses angesehen.

So verbreitete sich seit der Übergangszeit von der Franco-Diktatur zur Demokratie, der sogenannten *Transición*, der Begriff *la nostra llengua* im gesamten katalanischsprachigen Gebiet und vor allem in den Bereichen, in denen der Begriff *català* nicht auf ungeteilte Zustimmung stößt. Diese Begriffsbezeichnung wird bis heute synonym zu *llengua pròpia* verwendet, welche in der Gesetzgebung Kataloniens, Valèncias und der Balearen verankert ist – und die von ihren Gegnern dafür kritisiert wird, dass sie das Kastilische implizit als etwas Fremdes, gar Unerwünschtes diskriminiere.³¹ Die Linguistin Aina Moll moderierte im Jahr 1989 beispielsweise eine Fernsehsendung mit einem offenkundigen didaktischen Zweck, die den besagten Titel *La nostra llengua* trug und deren Adressaten die auf den Balearen lebenden Zuschauer waren (Moll, 1990). In der Niederschrift der Sendung betonte die Autorin die notwendige Verpflichtung des Großteils der balearischen Gesellschaft zugunsten der Förderung der Standardsprache („Hem de ser conscients que aquest recobrament només serà possible si el volem tots, o si més no la immensa majoria“) und zeigte sich besorgt über die von ihr entdeckten feindseligen Einstellungen („vaig trobar també un clima popular d'enfrontament i d'una certa crispació per motius lingüístics, que no havia conegut mai en forma tan aguda“) (Moll, 1990: 8–9). In den letzten Jahrzehnten hat der Katalanismus glücklicherweise die Zweckmäßigkeit verstanden, auf seinen ethnischen Charakter zu verzichten und stattdessen den Diskurs der sozialen Kohäsion hervorzuheben. Aus diesem Grund besteht man darauf, das Katalanische als Integrations-

---

31 Bedeutend sind die Arbeiten von Branchadell (1997: 19–38, 139–185) und Pradilla Cardona (1999: 4–6) über die liberale Kritik der Maßnahmen zur positiven Diskriminierung zugunsten des Katalanischen und des Begriffs *llengua pròpia*.

weg für anderssprachige Menschen zu präsentieren, „una llengua que ens uneix“, wie es in einem Video heißt, das von der *Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears* im Jahr 2001 während des ersten *Pacte de Progrés* (der Koalition von Linksparteien mit den Regionalisten von *Unió Mallorquina*) im Auftrag gegeben wurde.³² Im einführenden Text war das Folgende zu lesen:

L'escola, avui, és un reflex de la realitat social i cultural de les illes Balears. Centenars de persones arriben a les illes procedents d'arreu del món amb llengües i cultures diferents a la nostra. L'escola és el primer àmbit social que rep els infants i les famílies nouvingudes, i té la responsabilitat d'acollir-los i d'integrar-los en una societat i en una llengua desconeguda per a tots ells. Aprendre català és un dret que tenen tots els alumnes i l'escola els ha de facilitar aquesta via d'integració.

Einen auffälligeren, tabuisierenden Fall stellt die Umschreibung *la lengua cooficial distinta del castellano* dar, welche in jüngster Zeit in einer von der balearischen Regierung veröffentlichten Ausschreibung zur Einwerbung von Subventionen verwendet wurde.³³ In juristischen Texten findet man mitunter den Begriff *lengua autonómica* als Deckbezeichnung für die jeweiligen offiziellen Regionalsprachen. Es ist jedoch kein Zufall, dass diese im Verfassungstext (*las demás lenguas españolas*) nicht genannt werden, obwohl die *Constitución española* im Art. 3 Abs. 2 sie anerkennt und deren offiziellen Charakter gemäß den entsprechenden Autonomiestatuten voraussieht.

Ähnlich verhält es sich mit der übermäßigen Benutzung von Ersatzbezeichnungen wie z.B. *limba de stat*, *limba noastră*, *limba maternă*, *limba natală*, *limba oficială*, *limba de instruire*, *limba neamului*, *limba strămoșească*, *limba strămoșilor*, etc. im Fall Moldawiens (Condrea, 2002: 8; Bojoga, 2005: 233; 2010; 2013: 116–142). Dabei handelt es sich um eine Praxis, die vom Vermächtnis der Zeiten der MSSR geprägt ist, als der Terminus *limba română*

32 Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (2001): *Una llengua que ens uneix*, Palma <http://www.edu3.cat/Edu3tv/Fitxa?p_id=85615> [30.5.2015]. Diese Rhetorik ist mit dem Motto „L'obra que uneix tot un poble“ zu vergleichen, mit dem vom Verlag *Editorial Moll* für das *Diccionari català-valencià-balear* (1930–1962) geworben wurde. Ein ähnliches Beispiel für die Anwendung solcher mehrdeutiger Sprachbezeichnungen, diesmal in Moldawien, ist der Begriff *limba care ne unește* („die Sprache, die uns verbindet“), mit dem ein Lehrwerk für Rumänisch betitelt ist (Bărbuță et al., 2003). Vgl. das Kapitel „Limba care ne unește sau denumirea ambiguă a limbii“ von Bojoga (2013: 61–68).

33 „Resolución del consejero de Educación, Cultura y Universidades...“ vom 9.10.2012 <<http://www.caib.es/aboibfront/es/2012/15/1275/resolucion-del-consejero-de-educacion-cultura-y-un>> [30.5.2015].

untersagt war. In diesem Kontext kommt dem Konzept *limba noastră* eine zentrale Bedeutung zu. Dieses zielt darauf ab, die Sprecher auf emotionaler Ebene anzusprechen und zu binden, und führte dazu, dass seit dem Jahr 1994 die Nationalhymne aus den ersten fünf Strophen des Gedichts „Limba noastră“ (1917) von Alexei Mateevici besteht.³⁴

■ 5 Identitätsdiskurse und Kritik an überregionalen ethno-symbolischen Projekten (*Països Catalans* und *România Mare*)

Jaume Matas i Palou, der damalige Präsident der Autonomen Gemeinschaft der Balearen, hat im Rahmen eines im Dezember 2003 im *Club Siglo XXI* in Madrid gehaltenen Gastvortrages die angeblichen Annexionsbemühungen Kataloniens in Bezug auf die Balearischen Inseln scharf abgewiesen – mit anderen Worten, er lehnte in seiner Rede die Idee der *Països Catalans* als potentielle politische und administrative Einheit und sogar als Kulturgemeinschaft mit einem kollektiven historischen Hintergrund kategorisch ab.³⁵ Der Verfasser jener Madrider Rede ist allerdings der Anwalt und Journalist Antonio Alemany Dezcallar, der in zahlreichen Presseartikeln die Katalanisten aus liberal-konservativer Sicht kompromisslos kritisierte:

Y tenemos algunos problemas llamémoslos “políticos” como es esta insistencia de un Carod-Rovira en predicar una especie de “anchluss” [sic] para incorporarnos a unos Países Catalanes que no han existido nunca, jamás, ni en la Historia ni en el sentimiento. O esta financiación solapada desde instituciones catalanas de quintas columnas catalanistas locales. O un Maragall que, sin consultarnos, se empeña en revivir una Corona de Aragón nucleada en torno a Cataluña. (Alemany Dezcallar, 2011: 42)

In Moldawien lassen sich ähnlich hitzige Reaktionen beobachten, die sich mit der jüngsten Staatsgründung und den Konflikten der postsowjetischen Zeit teilweise erklären lassen. Besonders in Erinnerung geblieben ist ein Fernsehauftritt des Präsidenten Vladimir Voronin im April 2009, als dieser anlässlich der Auseinandersetzungen in Chişinău, die auf Beschwer-

---

34 Vgl. Bojoga (2005: 212–213). Hier nur die erste Strophe: „Limba noastră-i o comoară / În adâncuri înfundată / Un şirag de piatră rară / Pe moşie revărsată“. [Unsere Sprache ist ein Schatz / In den Tiefen verschlossen, / Eine Kette von edlen Steinen / Auf unser Land verstreut.] (meine Übersetzung)

35 Unter *Països Catalans* verstehen deren Befürworter seit der *Renaixença* die Gesamtheit der katalanischsprachigen Gebiete. Diese waren zwischen 1162 und 1714 politische Einheiten unter der Krone von Aragon.

den von Wahlbetrug nach dem kommunistischen Sieg bei den Parlamentswahlen folgten, die Verantwortung hierfür dem „românism fundamentalist și agresiv“ („aggressiven und fundamentalistischen rumänischen Nationalismus“) zuschrieb, welcher von den Regierenden in Bukarest genährt und unterstützt werde. Diese Stellungnahme, welche die Komplexität der moldo-rumänischen Beziehungen zeigt, wies die Idee eines wiederhergestellten Großrumäniens kategorisch zurück und bekräftigte die zu jener Zeit vorherrschende linguistische Ideologie: „Vorbim aceeași limbă, chiar dacă o numim diferit“ („Wir sprechen die gleiche Sprache, auch wenn wir sie unterschiedlich nennen“) (Voronin, 2009).³⁶

Bei den Bewegungen, die sich für die Katalanischen Länder und ein neues Großrumänien einsetzen, handelt es sich also um grenzüberschreitende, d.h. überregionale bzw. transnationale ideologische Projekte, die sich radikal gegen die Interessen des politischen und wirtschaftlichen Establishments in Spanien und in Moldawien stellen. Dennoch wird die Idee einer sprachlichen, historischen und kulturellen katalanischen bzw. moldo-rumänischen Sprach- und Kulturgemeinschaft von den intellektuellen und akademischen Eliten, die natürlich Teil eines möglichst großen symbolischen Markts und von diesem abhängig sind, allgemein akzeptiert und gefördert.

In Katalonien, València und auf den Balearen lassen sich dementsprechend zwei Identitätsdiskurse ausmachen, die nebeneinander existieren und sich gewissermaßen gegenseitig bedingen: der (pan)katalanische und der spaniolistische. Bezüglich der Republik Moldau führt Cărauş (2002) eine anschauliche Klassifizierung konfliktreicher Identitätskonstruktionen an und erwähnt als Ausgangspunkte den rumänischen sowie den moldauischen Diskurs, die sich jeweils im europäischen und neosowjetischen Diskurs radikalieren (vgl. Cîscel, 2007: 6–15, 69–94).³⁷

---

36 Mit dem Begriff „Großrumänien“ (*România Mare* bzw. *România Întregită*) ist das Königreich Rumänien in seiner größten territorialen Ausdehnung von 1918–1940 gemeint.

37 Diese Identitäten werden oft mit gegensätzlichen Vorstellungen von Modernität und UdSSR-Nostalgie assoziiert, wie z.B. bei Cîscel (2007: 11): „[...] the social criterion produces two competing identities for the indigenous people of Moldova: ancient Moldovanism, valorized by Soviet ideology, or modern Romanianism“.

■ 6 Zweisprachigkeit im Spannungsfeld zwischen Zentrum und Peripherien

Eine weitere Gemeinsamkeit besteht im Hinblick auf die wirtschaftliche und kulturelle Unterordnung gegenüber den staatlichen Zentren, die außerhalb der jeweiligen peripheren Regionen liegen und deren symbolische Vergegenständlichungen Madrid und Moskau sind (Bochmann, 1999: 255; Moranta, 2013: 167). Bei alledem haben die Rückbesinnung und -gewinnung der jahrzehntelang unterdrückten Identitäten im sprachlich-kulturellen Bereich dazu geführt, dass weitere Referenzzentren entstanden sind, nämlich Barcelona und Bukarest. Diese neuen Realitäten haben die Bedeutsamkeit und teilweise sogar den bevorzugten Gebrauch entweder des Spanischen oder des Russischen und ihre Funktion als allgemein verbreitete Sprachen jedoch nicht in Frage gestellt. Diese Beobachtung spiegelt sich in der Verherrlichung der sozialen Zweisprachigkeit wider, einem Phänomen, das unter katalanischen Soziolinguisten seit langem unter dem Begriff *bilingüisme com a mite* bzw. *bilingüisme mític* bekannt ist (Aracil, 1986: 39–57) und zum Ziel hat, eine hierarchische Konzeption zu etablieren, die den politischen Status quo der Sprache des Gesamtstaats bekräftigt und seine jeweiligen geographisch-strategischen Zielsetzungen unterstreicht. Mit den Worten von Aracil (1986: 43):

Segurament, el mite implica amb insistència que el català i el castellà són compatibles (d'una banda), mentre que (de l'altra), no ho són i mai no han d'estar al mateix nivell. Llur reconciliació és jeràrquica. Són complementaris perquè no són pas iguals. Si no m'equivoco, això és precisament el quid de la qüestió. El mite presenta com a indiscutible que el nostre bilingüisme és harmoniós, estable i inamovible.

In Moldawien war vergleichsweise oft die Rede von einem *bilingvism armonios* zwischen „Moldauisch“ und Russisch (vgl. Condrea, 2002: 10–12; 2003: 6–7). Es handelte sich allerdings um einen unausgewogenen sozialen Bilinguismus, der eine allgemeine Diglossie als Folge der jahrzehntelangen Russifizierungspolitik verbarg (vgl. Condrea, 2009: 176–181), wie es auch in den anderen nicht-russischen Republiken der Sowjetunion – jeweils mit einer lokalen Nationalsprache neben dem Russischen – der Fall war.³⁸ Bis

---

38 Ein Beleg dafür sind, wie bereits erwähnt, die zwei Legislaturperioden in den 2000er Jahren, in denen die Partei der Kommunisten an der Macht war; oder die Umfrage von 2008, die Szul (2009: 323) wiedergibt und laut der Putin und Medvedev, mit 77% und 61% der Stimmen der Befragten, damals die meistgeschätzten Politiker bei den moldauischen Bürgern waren. Nichtsdestoweniger würden nach derselben Untersuchung

heute bleibt in der Tat die russische Präsenz in ganz verschiedenen Bereichen kultureller Natur – wie z.B. in den audiovisuellen Medien, in der Presse und im Verlagswesen – sowie in der Wirtschaft stark verwurzelt, zudem sind russische Soldaten weiter in der separatistischen Pridnestrowischen Moldauischen Republik als Friedenstruppen stationiert. In diesem Sinne lässt sich bei einem Teil der Bevölkerung die auch für andere postsowjetische Länder charakteristische nostalgische Sehnsucht nach dem vorigen Regime bemerken, zumal die schwere Wirtschafts- und Sozialkrise der 1990er Jahre den Sinn des Zerfalls der UdSSR und der nationalistischen Forderungen, die in Moldawien hauptsächlich mit der rumänistischen Sache assoziiert werden, in Zweifel gezogen haben. Die bis heute ungelöste Situation des Transnistrien-/Pridnestrowien-Konflikts (vgl. Meurs, 2007), wie auch die russische Politik bezüglich der Krim und der Ostukraine infolge des Kiewer Euromaidans (November 2013) und die Andeutungen des Präsidenten Vladimir Putin auf das zaristische Gebiet Neuruslands (*Novorossija*) lassen auf das Fortbestehen dieser Verhältnisse schließen. In diesem Kontext ist die Präsenz des Rumänischen („Moldauischen“) in zahlreichen Gebrauchsbereichen der jungen Republik immer wieder umstritten und defizitär.

■ 7 Purismus und Interferenz in epilinguistischen Diskursen

Oft wird die sogenannte „moldauische Sprache“ als nichts Weiteres als ein in den städtischen Gebieten entstandener Jargon, *o română de stradă*, betrachtet, der sich aus den Sprachkontakten und den Einverleibungen zahlreicher Entlehnungen aus dem Russischen entwickelt hat und selbst von den eigenen Sprechern als hybride Sprachvarietät angesehen wird (Bojoga, 2008a; 2013: 46–52). Die Einstellung, in den mündlichen Formen der eigenen Muttersprache eine unvollständige und „verschmutzte“, „verstümmelte“, „verdorbene“ Ausdrucksform, einen „sprachlichen Mischmasch“ zu sehen und gleichzeitig das Standardrumänische als Prestigesprache zu verehren, bringt den historischen Entwicklungsprozess zum Aus-

---

71% der Moldauer für den Beitritt des Landes in die Europäische Union stimmen; vgl. den Presseartikel „Putin și Medvedev, în topul preferințelor moldovenilor“ (*Adevărul*, 28.10.2008). Die PCRМ hat sich oft durch ihre pragmatischen Einstellungen bezüglich des Verhältnisses zur EU sowie zu Russland charakterisiert, wie es das Motto im Wahlkampf der Parlamentswahlen von April 2009 andeutet: „Moldova europeană – o conștrui împreună!“ [Das europäische Moldawien bauen wir zusammen!]

druck, der die Bevölkerung von Bessarabien bis in die Gegenwart prägt.³⁹ Dabei ist ein auffälliges sozialpsychologisches Phänomen zu spüren, das die Minderwertigkeitskomplexe der Moldauer gegenüber Rumänien hinsichtlich ihrer kollektiven Identität aufgrund der Phasen der systematischen Entnationalisierungspolitik seit 1812 enthüllt.⁴⁰

Ähnliches vollzieht sich im katalanischen Sprachgebiet. Dort artikuliert sich seit der späten Franco-Zeit immer stärker die Besorgnis, das Katalanische verarme aufgrund der zahlreichen „Sprachbarbarismen“, welche infolge des Sprachkontakts mit dem Kastilischen entstanden sind und entstehen, wie dies im letzten Jahrhundert der Fall war, was eine typische Erfahrung unter unterdrückten, minorisierten Sprachgemeinschaften darstellt. Und doch lassen sich im partikularistischen Diskurs auf Mallorca auch konträre Ideen verzeichnen, wie zum Beispiel die des Purismus.⁴¹ Demzufolge seien die Sprachvarietäten der Insel, so die Gonellisten, „reiner“ als das Standardkatalanische. Zum Teil wird dies mithilfe des Verweises auf die geographische Isolation begründet, die verhindere, dass – wie auf dem Festland häufiger geschehen – Formen in Vergessenheit geraten oder als veraltet bezeichnet werden. Llorenç Villalonga, wohl der bedeutendste mallorquinische Romanautor des 20. Jahrhunderts, schrieb wenige Jahre vor dem Ausbruch des spanischen Bürgerkriegs in der konservativen Tageszeitung *El Día* die Artikelserie „Mallorca y Cataluña“ über das Verhältnis Mallorcas zu Katalonien vor dem Hintergrund der getrüben Zeiten der Zweiten Spanischen Republik (Villalonga, 2002: 150–158). Diese Texte entfalten einen antikatalanischen Diskurs, der bis zur Gegenwart in seinen wichtigsten Zügen in einigen Medien, Foren und politischen Kreisen der Insel ständig zu spüren ist. Was die Ausführungen Villalongas über das traditionelle Idiom der Mallorquiner betrifft, basiert seine Wahrnehmung auf offensichtlich puristischen Kriterien, die er dem „künstlichen“ Normkatalanischen gegenüberstellt (meine Hervorhebung):

---

39 Vgl. Erfurt (2012: 617): „Gegen die sich beharrlich haltenden Bewertungen, dass das Rumänische der Moldauer ‚verschmutzt‘, ‚unrein‘, ‚rückständig‘ und auf jeden Fall schlechter als das Rumänische in Rumänien sei, versucht ein moldauischer Nationalismus anzutreten, der auf sprachliche Eigenständigkeit und eigene historische Erfahrungen setzt“.

40 Solche Einstellungen sind im Übrigen auch in anderen post-sowjetischen Gesellschaften angesichts der entstandenen hybriden Soziolekte geläufig, wie es die Diskussionen um den Suržyk (*суржик*) in der Ukraine und die Trasjanka (*трасянка*) in Weißrussland zeigen (vgl. Ciscel, 2007: 31; Hentschel / Zaprudski, 2008).

41 Zu den Begriffen „Purismus“ und „Antipurismus“ vgl. Thomas (1991: 124–133) und Boix i Fuster / Vila i Moreno (1998: 163–164).

Mallorca tiene su personalidad bien acusada: conserva sus costumbres y su *lengua familiar* (*harto más pura y menos artificiosa que el catalán de la última bornada*) y sin renegar de todo ello, sino amándolo mucho, quiere seguir siendo una región española, sin otros derechos ni otros deberes que las demás regiones, de las que se siente hermana. [...] Mallorca sabe [...] que su individualidad no peligra junto a Iberia y que peligra en cambio, junto a Cataluña, que empezaría por absorber *nuestra lengua mallorquina (no catalana)* y nuestras costumbres.⁴² [*El Día*, 6.7.1932] (Villalonga, 2002: 149–150)

An dieser Stelle bedarf es der zusätzlichen Bemerkung, dass die Berufung auf das Reinheitskriterium eine Strategie darstellt, die sehr mit reaktionärem Gedankengut verbunden ist (Calaforra / Moranta, 2005: 65). Diese Ideologie im Hinblick auf die traditionellen Inselmundarten gegenüber der normierten, literarischen Sprache des *Institut d'Estudis Catalans* ist in Zusammenhang mit konkreten Debatten der Sozialgeschichte, oft aus der Sicht der von uns in der Einleitung dieses Aufsatzes schon angedeuteten „Laien-Linguistik“, zu bringen. Beispiele dafür sind die Diskussionen über das *mallorquí que ara es parla*, d.h. die mallorquinische Umgangssprache, im Gegensatz zur Sprachkonzeption der Dichter der *Renaixença* – was der Erzherzog Ludwig Salvator von Österreich-Toskana „reprästinatorische Schule“ nennt – in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (vgl. Massot i Muntaner, 1985: 81–114); und jene über das *català heavy* oder das *català light* als Sprachmodell für die Massenmedien in den 1980–1990er Jahren in Katalonien, deren Folgen heutzutage z.B. in den neuesten linguistischen Kriterien des Unternehmens *IB3* (Radio und Fernsehen der Balearen) sowie in den Ansichten der *Fundació Jaume III* und ihres „Hauptphilologen“ Xavier Pericay⁴³ sichtbar werden.

---

42 Etwa zwei Wochen später (*El Día*, 21.7.1932) besteht Villalonga mit ähnlichen Worten auf der Besonderheit des Mallorquinischen und drückt, mit mittelalterlichen Konnotationen („feudo catalán“), wieder das Misstrauen zu Kataloniens Imperialismus aus: „Ignoro por qué parte de la prensa del continente se figura que Mallorca es un feudo catalán. Acaso la analogía de nuestra lengua con la catalana (repárese que digo analogía, porque el mallorquí tiene su individualidad bien característica, harto más pura que el catalán artificioso de última hora) haya contribuido a tal confusión“ (Villalonga, 2002: 152).

43 Pericay war einer der Einführer der Diskussion um die *català heavy* und *català light* in den Medien Kataloniens in den 1980–1990er Jahren (Pericay / Toutain, 1986; Pericay, 1987). Nachdem er seinen Wohnsitz nach Mallorca verlegt hat, hat er zuletzt versucht, jene Thesen auf die Balearen zu übertragen, hat das Sprachmodell des autonomen Fernsehsenders entscheidend beeinflusst und das Handbuch *Un model lingüístic per ses Illes Balears* (Fundació Jaume III, 2015) verfasst.

■ 8 Schlussbetrachtung

Der linguistische Unitarismus (sowie der politische Katalanismus) verteidigt die Integrität der katalanischsprachigen Gebiete als eines gemeinsamen Kulturraums. Auf der Akzeptanz dieser Aussage durch etwa zehn Millionen Katalanischsprecher und -sprecherinnen beruht die Beständigkeit der Sprachgemeinschaft. Ähnlich verhält es sich mit dem rumänischsprachigen Gebiet: Dieses umfasst aus historischer Perspektive sowie aus aktueller Sicht neben Rumänien auch den Raum zwischen den Flüssen Pruth und Dnister, also die heutige Republik Moldau. Die Intellektuellen aus Bessarabien – in der Dialektik von Identität und Differenz begriffen – haben sich, wie in diesem Aufsatz gezeigt wurde, mehrheitlich für die moldo-rumänische Identität entschieden.

Die „Einheit der Sprache“ (*la unitat de la llengua*) auszurufen hat sich seit langem zu einem Gemeinplatz unter den dem Katalanismus treuen Akademikern, Sprach- und Literaturwissenschaftlern, Schriftstellern und Lehrenden herauskristallisiert. Nichtsdestotrotz haben die populistischen Handlungen, die Wahlmehrheiten sowie das demographische Gewicht der alloglotten, meist spanischsprachigen Einwanderer die Sprachfragmentierung vorangetrieben und die katalanische Kultur auf den Balearen in eine immer prekärer werdende Situation gebracht. In der heutigen Republik Moldau existieren, wie wir gezeigt haben, bezüglich der offiziellen Sprachpolitik, der Förderung des Standardrumänischen, der anhaltenden Kontroverse zwischen „Moldauisch“ und Rumänisch, der Position der (meist) rumänischen Intellektuellen sowie der Rolle des Russischen und der Rechte der russischsprachigen Bevölkerung ebenfalls bestimmte soziolinguistische Phänomene, die somit aufschlussreiche Parallelen zur sprachlichen Situation auf Mallorca nahelegen. Beide Gebiete am Rande Europas – die touristische Insel im westlichen Mittelmeer sowie der kleine Vielvölkerstaat im Osten – lassen sich diesbezüglich als Mikrokosmos für viele Spannungen in heutigen mehrsprachigen Gesellschaften verstehen. ■

■ Bibliographie

[AL] (1990): *Actele legislative ale R. S. S. Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină* / *Законодательные акты Молдавской ССР о придании Молдавскому языку статуса*

- государственного и возврате ему латинской графики, Chişinău: Cartea Moldovenească.
- Alemaný Dezcallar, Antonio (2011): *Los discursos del poder. Estado, autonomía, economía y sociedad en Baleares*, Inca: Gráficas Mallorca.
- Antos, Gerd (1996): *Laien-Linguistik: Studien zu Sprach- und Kommunikationsproblemen im Alltag. Am Beispiel von Sprachratgebern und Kommunikationstrainings*, Tübingen: Niemeyer [Reihe Germanistische Linguistik; 146].
- Aracil, Lluís Vicent (2^a1986): *Papers de sociolingüística*, Barcelona: La Magrana [Els Orígens; 9].
- Bărbuță, Ion / Callo, Tatiana / Cojocaru-Zavadschi, Ala / Constantinovici, Elena / Cucu, Lucia (2003): *Limba care ne unește. Manual. Nivelul 1*, Chişinău: Departamentul Relațiile Interetnice / Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.
- Belina, Bernd / Arambaşa, Mihaela (2007): „Alltägliche Identitätskonstruktionen in der Republik Moldau zwischen Rumänismus und Moldovenismus“, *Europa Regional* 15:3, 189–198.
- Berkenbusch, Gabriele (1994): „Mallorquinisch oder Katalanisch? Standard oder Varietät? Auf den Spuren von Pep Gonella“, in: Berkenbusch, Gabriele / Bierbach, Christine (eds.): *Soziolinguistik und Sprachgeschichte. Querverbindungen*, Tübingen: Narr, 81–97.
- Bibiloni, Gabriel (2015): „Mallorca“, in: *divÈrsia* 7, „La llengua catalana del present al futur“, Barcelona: Càtedra UPF sobre Diversitat Social, 119–132, <http://www.upf.edu/diversia/_pdf/Mallorca.pdf> [15.6.2015].
- Bochmann, Klaus (1997): „Der Name der Sprache und die wissenschaftliche Wahrheit. Ein sprachpolitischer Erlebnisbericht aus der Republik Moldova“, *Quo vadis, Romania? Zeitschrift für eine aktuelle Romanistik* 10, 77–85.
- (1999): „À l’Est comme à l’Ouest, où les extrêmes (géographiques) se touchent: Moldavie et Galice devant le problème de la langue“, in: Álvarez, Rosario / Vilavedra, Dolores (eds.): *Cinguidos por unha arela común. Homenaxe a Xesús Alonso Montero*, Santiago de Compostela: Monteagudo, 249–263.
- (2012): „Die Staatsprache – ‚Moldauisch‘ oder ‚Rumänisch‘?“, in Bochmann et al. (eds.), 609–616.
- (2015): „Das Moldauische. Vom langsamen Sterben einer neuen Sprache“, *Quo vadis, Romania? Zeitschrift für eine aktuelle Romanistik* 45, 54–64.

- / Dumbrava, Vasile / Müller, Dittmar / Reinhardt, Victoria (eds.) (2012): *Die Republik Moldau / Republica Moldova. Ein Handbuch*, Leipzig: Leipziger Universitätsverlag / Moldova-Institut Leipzig.
- Boix i Fuster, Emili / Vila i Moreno, F. Xavier (1998): *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona: Ariel.
- Bojoga, Eugenia (2005): „L'évolution des normes linguistiques du roumain dans la République de Moldavie“, in: Sinner, Carsten (ed.): *Norm und Normkonflikte in der Romania*, München: Peniöpe [Études Linguistiques / Linguistische Studien; 1], 212–243.
- (2008a): „Limba ‚moldovenească‘ – o română de stradă“, *Contrafort* 10 (168), <<http://www.contrafort.md/old/2008/168/1577.html>> [30.5.2015].
- (2008b): „Limba ‚moldovenească‘ și dicționarul lui V. Stati“, *Contrafort* 7-8 (165-166), <<http://www.contrafort.md/old/2008/165-166/1515.html>> [30.5.2015].
- (2010): „‚Limba de stat‘ sau deruta identitară reflectată în denumirea limbii în Republica Moldova“, in: Valentová, Libuše (ed.): *Ipostaze ale identității românești / Podoby rumunské identity*, Praha: Ústav románských studií FFUK, 99–113.
- (2013): *Limba română – ‚între paranteze‘? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova* (Vorwort von Vitalie Ciobanu), Chișinău: Editura Arc.
- Branchadell, Albert (1997): *Liberalisme i normalització lingüística*, Barcelona: Empúries.
- Budagov, Ruben A. [Будагов, Р. А.] (1953): „Молдавский язык среди романских языков (К постановке вопроса)“, in: Šišmarëv et al. (eds.), 121–134.
- Cabal Guarro, Miquel (2013): „El rus com a *lingua franca* als estats post-soviètics“, *Treballs de Sociolingüística Catalana* 23, 343–373 <<http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/83151/82858>> [30.5.2015].
- Calaforra, Guillem (1999): *Paraules, idees i accions. Reflexions „sociològiques“ per a lingüistes*, València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Biblioteca Sanchis Guarner; 48].
- (2007): „El mesianismo ofendido: el discurso público en Polonia sobre la Unión Europea“, *La Torre del Virrey* 3, 52–58.

- / Moranta, Sebastià (2005): „Propostes i despropòsits: aspectes del gonellisme“, *Els Marges* 77, 51–73, <<http://www.raco.cat/index.php/Marges/article/view/142364/193918>> [30.5.2015].
- / — (2008): „Francesc de Borja Moll i el discurs lingüístic il·lustrat“, *Els Marges* 84, 75–86, <<http://www.raco.cat/index.php/Marges/article/view/142177/193706>> [30.5.2015].
- Cărauș, Tamara (2002): „Republica Moldova: identități false, adevărate sau naționale?“, *Contrafort* 4–5, 90–91, <<http://www.contrafort.md/old/2002/90-91/338.html>> [30.5.2015].
- Cioban, I. D. [Чьобан, И. Д.] (1940): *Кувьителник орфографик молдовенеск*, Тирасполь: Единтура де Стат а Молдовеї.
- Ciscel, Matthew H. (2007): *The Language of the Moldovans: Romania, Russia, and Identity in an ex-Soviet Republic*, Lanham / Plymouth: Lexington Books.
- Condrea, Irina (2002): „Denumirea limbii ca instrument în lupta politică“, *Limba Română* 4–6, 6–14, <<http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2818>> [30.5.2015].
- (2003): „Politica lingvistică – o problemă spinoasă în R. Moldova“, *Limba Română* 1, 6–8, <<http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2637>> [30.5.2015].
- (2009): „Forme și cauze ale diglosiei în Republica Moldova“, in: Kahl, Thede (ed.): *Das Rumänische und seine Nachbarn. Beiträge der Sektion „Sprachwandel und Sprachkontakt in der Südost-Romania“ am XXX. Deutschen Romanistentag*, Berlin: Frank & Timme, 175–185.
- Corlăteanu, Nicolae G. [Корлэтяну, Н. Г.] (1979): „В. И. Ленин и развитие национальных языков“, *Вопросы языкознания* 28, 3–10.
- Coseriu, Eugenio (1999): „Die östliche Latinität“, in: Förster, Horst / Fassel, Horst (eds.): *Kulturdialog und akzeptierte Vielfalt? Rumänien und rumänische Sprachgebiete nach 1918*, Stuttgart: Thorbecke [Schriftenreihe des Instituts für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde; 8], 197–214.
- [CRM] (2003): *Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.94*, Chișinău: Lavalat-Info.
- Deletant, Dennis (1989): „Language policy and linguistic trends in Soviet Moldavia“, in: Kirkwood, Michael (ed.): *Language Planning in the Soviet Union*, London: Macmillan, 189–216.

- Doppelbauer, Max (2007): *València im Sprachenstreit. Sprachlicher Sezessionsismus als sozialpsychologisches Phänomen*, Wien: Braumüller [Ethnos; 67].
- Dumbrava, Vasile (1998): „Auf der Suche nach einer Identität. Veränderungen des Sprachbewußtseins in der Republik Moldova in den neunziger Jahren“, *Grenzgänge. Beiträge zur einen modernen Romanistik* 5:10, 45–54.
- Dungaciu, Dan (2005): *Moldova ante portas*, Bucureşti: Tritonic.
- [EACV] (2006): *Llei Orgànica 1/2006, de 10 d'abril, de reforma de la Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*, <<http://www.gov.gva.es/documents/67594484/0/EA.pdf/20382e40-ed44-479e-a179-3d68b6989c54>> [30.5.2015].
- [EAIB] (2007): *Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears*, <http://www.caib.es/webcaib/govern_illes/estatut_autonomia/doc/Estatut_Autonomia.pdf> [30.5.2015].
- Erfurt, Jürgen (2012): „Sprachen und Sprachpolitik“, in Bochmann et al. (eds.), 617–628.
- Flor, Vicent (2011): *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*, Catarroja / Barcelona: Afers [Recerca i Pensament; 61].
- Font Rosselló, Joan (2014): *En defensa des mallorquí*, Palma: Fundació Jaume III de Mallorca.
- Fouse, Gary C. (2000): *The Languages of the Former Soviet Republics: Their History and Development*, Lanham / New York / Oxford: University Press of America.
- Fundació Jaume III (2015): *Un model lingüístic per ses Illes Balears. Llibre d'estil*, Palma: Fundació Jaume III de Mallorca.
- Hentschel, Gerd / Zaprudski, Siarhiey (eds.) (2008): *Belarussian Trasjanka and Ukrainian Suržyk: Structural and Social Aspects of Their Description and Categorization*, Oldenburg: BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg [Studia Slavica Oldenburgensia; 17].
- Herling, Sandra (2008): *Katalanisch und Kastilisch auf den Balearen*, Heidelberg: Winter.
- Kailuweit, Rolf (2002a): „Lingüística lega’, un enfoque para tratar la historia de la normativa – el ejemplo del castellano, gallego y catalán posfranquistas“, in: Wesch, Andreas / Weidenbusch, Waltraud / Kailuweit, Rolf / Laca, Brenda (eds.): *Sprachgeschichte als Varietätengeschichte / Historia de las variedades lingüísticas. Anlässlich des 60. Geburtstages von Jens Lüdtke*, Tübingen: Stauffenburg, 53–62.

- (2002b): „Català heavy – català light: una problemàtica de la ‘lingüística de profans’“, *Zeitschrift für Katalanistik* 15, 169–182.
- King, Charles (2000): *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*, Stanford: Hoover Institution Press [Studies of Nationalities].
- Kloss, Heinz (1967): „‘Abstand languages’ and ‘Ausbau languages’“, *Anthropological Linguistics* 9:7, 29–41.
- Kremnitz, Georg (2008): „Sur la délimitation et l’individuation des langues. Avec des exemples pris principalement dans le domaine roman“, *Estudis Romànics* 30, 7–38.
- Lőrinczi, Marinella (2005): „La sconfitta del buon senso linguistico: il primo dizionario moldavo-romeno, a oltre un anno dalla sua pubblicazione“, in: Guardiano, Cristina / Calaresu, Emilia / Robustelli, Cecilia / Carli, Augusto (eds.): *Lingue, istituzioni, territori. Riflessioni teoriche, proposte metodologiche ed esperienze di politica linguistica. Atti del XXXVIII Congresso internazionale di studi della Società di linguistica italiana (SLI). Modena, 23-25 settembre 2004*, Roma: Bulzoni [Pubblicazioni della Società di Linguistica Italiana; 49], 175–191.
- Manresa, Andreu (2015): „Gonellisme a la política“, *El País*, 25.4., <http://cat.elpais.com/cat/2015/04/25/actualidad/1429984150_129840.html> [30.5.2015].
- Mas i Forners, Antoni (2002): „De *nationes seu linguae a cuius regio, eius lingua*: les denominacions gentilícies de la llengua de Mallorca durant l’edat mitjana“, in: *Homenatge a Guillem Rosselló Bordoy*, vol. 2, Palma: Societat Arqueològica Lul·liana, 585–606.
- Massot i Muntaner, Josep (²1985): *Els mallorquins i la llengua autòctona*, Barcelona: Curial [Biblioteca de Cultura Catalana; 1].
- Meurs, Wim van (2007): „Eingefrorene Konflikte. Wie weiter mit den Quasistaaten?“, *Osteuropa* 57 (11), 111–120.
- Milani, Tommaso M. / Johnson, Sally (2008): „CDA and Language Ideology – Towards a Reflexive Approach to Discourse Data“, in: Warnke, Ingo H. / Spitzmüller, Jürgen (eds.): *Methoden der Diskurslinguistik: Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*, Berlin / New York: De Gruyter [Linguistik – Impulse & Tendenzen; 31], 361–384.
- Miralles, Joan (1997): „Entorn de la problemàtica de la introducció de mots usuals a les Illes Balears en el *Diccionari de la llengua catalana*“, in: *Jornades de la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans a Mallorca (18 i*

- 19 d'octubre de 1996), Barcelona / Palma: Institut d'Estudis Catalans / Universitat de les Illes Balears.
- Moll, Aina (1990): *La nostra llengua*, Palma: Moll [Tomir; 15].
- Moll, Francesc de Borja (1972): *Polèmica d'en Pep Gonella*, Palma: Moll [Les Illes d'Or; 104].
- Moranta, Sebastià (2013): „Eugeniu Coșeriu și așa-zisa ‚limbă moldovenească‘: afinitate hispanice (Valencia, Insulele Baleare, Galicia)“, *Limba Română* 5–6 (215–216), 164–170, <<http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2295>> [30.5.2015].
- Ninyoles, Rafael Lluís (1971): *Idioma i prejudici*, Palma: Moll.
- Payeras, Miquel (2004): „El cercle gonella (1971–2004)“, *Diari de Balears*, 27.6.
- Pericay, Xavier (1987): *Llibre d'estil del Diari de Barcelona. Un model de llengua pels mitjans de comunicació*, Barcelona: Empúries.
- / Toutain, Ferran (1986): *Verinosa llengua*, Barcelona: Empúries.
- Pradilla Cardona, Miquel Àngel (1999): „La llengua catalana al tombant del mil·lenni“, *Llengua i Ús* 14, 4–12.
- Radatz, Hans-Ingo (2010): *Das Mallorquinische: gesprochenes Katalanisch auf Mallorca. Deskriptive, typologische und soziolinguistische Aspekte*, Aachen: Shaker [Biblioteca Catalànica Germànica – Beihefte zur Zeitschrift für Katalanistik; 8].
- Stati, Vasile (2003): *Dicționar moldovenesc-românesc*, Chișinău: Tipografia Centrală [Pro Moldova]. [2., erw. Aufl. (2011): *Dicționar moldovenesc-român*].
- (2008): *Pentru limba noastră moldovenească. Studiu istoric, sociolingvistic*, Chișinău: Tipografia Centrală.
- Szul, Roman (2009): *Język, naród, państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Šišmarëv, Vladimir F. [Шишмарев, В. Ф.] (1952): „Романские языки Юго-Восточной Европы и национальный язык Молдавской ССР“, *Вопросы языкознания* 1, 80–106.
- / Suchotin, Viktor P. / Michal'či, Dmitrij E. [Шишмарев, В. Ф. / Сухотин, В. П. / Михальчи, Д. Е.] (eds.) (1953): *Вопросы молдавского языкознания*, Москва / Кишинев: Институт языкознания (Академия наук СССР) / Институт языка и литературы (Академия наук СССР, Молдавский филиал).

- Thomas, George (1991): *Linguistic Purism*, London / New York: Longman.
- Veny, Joan (2005): „Norma i espai en català“, in: Roviró, Bàrbara / Torrent-Lenzen, Aina / Wesch, Andreas (eds.): *Normes i identitats / Normen und Identitäten. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags. Köln 2003*, Titz: Lenzen [Sprachen in Forschung und Lehre; 3].
- Viadel, Francesc (2006): *No mos fareu catalans. Història inacabada del “blaverisme”*, Barcelona: L’Esfera dels Llibres.
- Villalonga, Llorenç (2002): *Articles polítics (1924–1936)*, ed. Jeroni M. Mas Rigo, Binissalem / Barcelona: Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga / Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Voronin, Vladimir (2009): „Apel televizat al Preşedinteleui Republicii Moldova, Vladimir Voronin“ vom 15. April, <<http://www.interlic.md/2009-04-15/apel-televizat-al-preshedintelui-republicii-moldova-vladimir-voronin-9752.html>> [30.5.2015].

- Sebastià Moranta Mas, Philipps-Universität Marburg, Institut für Romanische Philologie, Wilhelm-Röpke-Straße 6d, D-35039 Marburg, <morantam@staff-uni.marburg.de>.

Resum: Aquest article compara els discursos sobre la identitat etnolingüística en el context sociopolític a Mallorca i a la República de Moldàvia, tot fent ressaltar una sèrie de paral·lelismes. Ens basem en l’anàlisi d’algunes ideologies lingüístiques difoses a través de textos que vehiculen el discurs públic en ambdós territoris, produït per intel·lectuals, polítics i periodistes. S’hi comenten aspectes diversos dels processos de normativització a les àrees de llengua catalana i romanesa, la posició de la majoria de la gent de lletres mallorquina i moldava a favor de la llengua estàndard, la controvèrsia entorn de la “veritat científica” i dels glotònims respectius o l’existència d’actituds puristes. S’alludeix així mateix a la ideologia bilingüista (“bilingüisme mític”) i a l’empremta de les llengües tradicionalment hegemòniques (respectivament, l’espanyol i el rus). ■

Summary: This article compares the discourses on ethnolinguistic identity in the socio-political context of Majorca and the Republic of Moldova, highlighting a series of parallel affinities. We base our study on the analysis of some linguistic ideologies disseminated through texts produced by scholars, politicians and journalists, which shape the public discourse in both territories. Various aspects of the standardization processes of Catalan and Romanian are discussed, as well as the position of most Majorcan and Moldovan intellectuals in favour of the standard language, the controversy surrounding the “scientific truth” and the respective glottonyms, and the persistence of purist attitudes. We also allude to the “mythical bilingualism”, used to the benefit of dominant languages, and to the marks left by traditionally hegemonic Spanish and Russian. [Keywords: Majorca; Moldova; linguistic ideologies; language and identity; standardization; linguistic purism; nation-building] ■

Sprachlandschaft in der Grenzregion: Eine *Linguistic Landscape Study* in Llivia (Cerdanya)

Claus D. Pusch (Freiburg im Breisgau)

■ 1 Einleitung

Seit dem grundlegenden Aufsatz der frankokanadischen Forscher Rodrigue Landry und Richard Bourhis (1997) hat sich mit der *Linguistic Landscape Study* (LLS) ein methodisches Paradigma in der empirischen Soziolinguistik etabliert, das die Dokumentation und Analyse der skripturalen Präsenz von Sprache(n) im öffentlichen Raum zum Gegenstand hat. Eine ‚Sprachlandschaft‘ im Sinne der LLS konstituiert sich nach Landry / Bourhis dabei wie folgt:

The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration. (Landry / Bourhis, 1997: 25)

Dabei zielt LLS auf die Erfassung von sich schriftliche manifestierender Vielsprachigkeit, wie sie für die multikulturelle globalisierte Gesellschaft als typisch erachtet wird, vor allem in städtischen Räumen ab, was zur Beschreibung von ‚City-scapes‘ wie z.B. in Backhaus‘ wegweisender Arbeit zu Tokio geführt hat (Backhaus, 2007; vgl. auch Ben-Rafael / Ben-Rafael, 2015). Die Grundannahme von LLS ist, dass die Art und Weise, wie Sprachen im graphischen Code im öffentlichen Raum auftreten, Rückschlüsse auf und Korrelationen mit dem ihnen zugeschriebenen Prestige, ihrem soziolinguistischen Status und in vielen Fällen mit der in diesem Raum praktizierten Sprachpolitik zulässt.¹ Es überrascht daher nicht, dass beson-

---

1 Überblickartige Darstellungen zur Entwicklung der LLS, ihrer Grundlagen und Anwendungsbereiche liefern Gorter (2006), Castillo Lluch / Sáez Rivera (2013), Barni / Bagna (2015) sowie – handbuchartig in die methodologische Praxis einführend – An-

ders Migranten- und territorialisierte Minderheitensprachen im Fokus von LLS stehen, wie z.B. in der Studie von Cenoz / Gorter (2006). Dabei kann die empirische Datenerhebung von Beschilderungen, Plakaten und anderen Beschriftungen in zwei Richtungen eingesetzt werden: als Versuch eines Zugangs zu einer komplexen Mehrsprachigkeitssituation oder komplementär im Zuge einer plurimethodologischen Studie, die auf vorhandener Vorkenntnis der Sprachsituation und daneben auf soziolinguistischen Daten, die durch klassische Erhebungsmethoden wie Befragung / Interview oder teilnehmende Beobachtung gewonnen wurden, aufbaut. Wie bei anderen Methoden der empirischen Sozialforschung auch, können die im Zuge von LLS erhobenen Daten quantitativ und/oder qualitativ ausgewertet werden. Bei einer quantitativen Analyseperspektive wird in der Regel versucht, die Präsenz von geschriebener Sprache im vorab festgelegten Untersuchungsgebiet (einem Stadtviertel, einem Straßenzug u. dgl.) möglichst exhaustiv zu erfassen und mittels statistischer Verfahren zu gewichten; Comajoans Studie zu Barcelona (Comajoan Colomé, 2013) wäre dieser Kategorie von LLS zuzuordnen. Die qualitative Perspektive konzentriert sich auf bestimmte Beschriftungstypen, Textsorten oder ‚Diskurse‘ im öffentlichen Raum oder aber auf soziale Akteure, die als Produzenten oder Rezipienten dieser Elemente der Sprachlandschaft gelten. Die Sichtweise auf das Untersuchungsgebiet ist in der Regel die des die Daten erhebenden Forschers, wobei die Wahrnehmung durch nicht linguistisch vorgeprägte ‚Laien‘ wiederum durch die klassischen Methoden der (Passanten-/Informanten-)Befragung zusätzlich zumindest ansatzweise einbezogen werden kann. Zwar gibt es Vorschläge, Perceptionsdaten und -verläufe von Nicht-Experten mit experimentellen Mitteln direkt zu erheben, doch wurden diese bisher in LLS aufgrund des technischen Aufwands nicht umgesetzt. Das wichtigste in LLS eingesetzte Werkzeug ist daher im Moment die (Digital-)Kamera.

In diesem Beitrag wird ein Aspekt der Sprachlandschaft in einer Grenzregion zwischen Spanien bzw. der Autonomen Region Katalonien und Frankreich bzw. der Region Languedoc-Roussillon beleuchtet, nämlich die Präsenz geschriebener Sprachen im – weit definierten – Handels- und Dienstleistungsbereich der katalanischen Kleinstadt Llívia. In Abschn. 2 werden das Untersuchungsgebiet vorgestellt und die Arbeitshypothese formuliert. Abschn. 3 gilt der Beschreibung der Erhebungs- und Auswer-

---

droustopoulos (2014). Neben kritischen Reflexionen zum LLS-Ansatz wichtige taxonomisch-terminologische Ergänzungen enthält Auer (2009).

tungsmethodik und gleichzeitig der Begründung für die Eingrenzung der einbezogenen Sprachlandschaftselemente. Abschn. 4 ist der Visualisierung und kommentierenden Diskussion der Ergebnisse gewidmet, während Abschn. 5 ein kurzes Fazit der Untersuchung zieht.

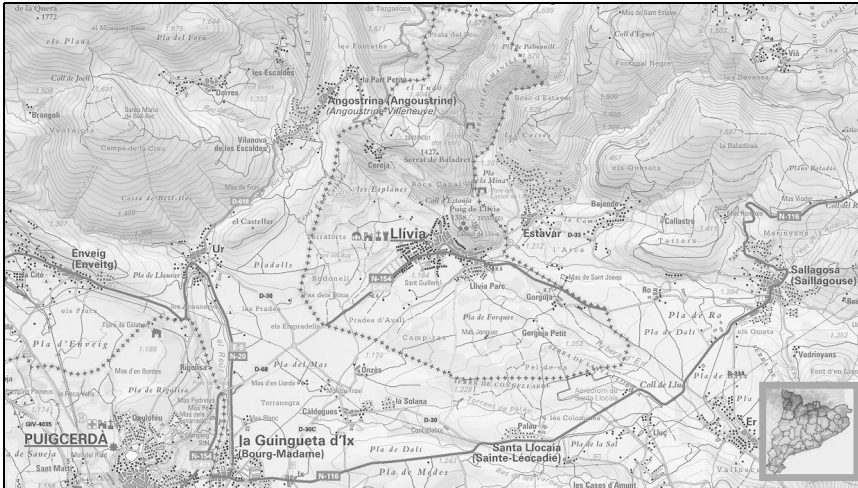

Abb. 1: Exklave Llivia – geographische Lage;
© Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

■ 2 Das Untersuchungsgebiet: die politische Exklave Llivia

Llivia ist eine Gemeinde mit aktuell (2014) 1.536 Einwohnern (<<http://www.idescat.cat/emex/?id=170947>> [13.6.2015]), die auf 1.224 m über N.N. im innerpyrenäischen Becken der Cerdanya (kast. Cerdaña, frz. Cerdagne) liegt und zur gleichnamigen *comarca* Kataloniens gehört.² Die heutige Siedlung wird von dem sich 160 m über den Ort erhebenden Puig de Llivia überragt, auf dem sich die Reste eines im 16. Jh. zerstörten Schlosses finden. Als befestigter Ort ist Llivia wohl römischen Ursprungs (Vilaseca i Narbona / Garriga i Llorente, s.a.: 40ff), büßte jedoch im Laufe des Mittelalters seine politische Bedeutung zugunsten der benachbarten Neugrün-

2 Vielfach wird hier von Baixa Cerdanya gesprochen, was darauf zurückzuführen ist, dass der östliche Teil der geographisch-naturräumlichen Einheit Cerdanya zum Département Pyrénées Orientales und damit zu Frankreich gehört und dieser französische Teil oftmals als Alta Cerdanya / Haute Cerdagne bezeichnet wird.

dung Puigcerdà ein. Seit 1528 trägt Llivia jedoch die Bezeichnung *vila*, was 1659/1660 beim Pyrenäenfrieden zwischen Spanien und Frankreich von Bedeutung werden sollte (Casals, 2009: 236f): Bei der Festlegung der Pyrenäengrenze sollten die Cerdanya geteilt und 33 Dörfer der östlichen Cerdanya Frankreich zugesprochen werden. Die kastilischen Unterhändler widersetzten sich jedoch erfolgreich der Abtretung Llívias, da es kein „Dorf“, sondern eine „Stadt“ sei. Aus diesem Grund wurde das 12,9 km² umfassende Gemeindegebiet zu einer territorialen Exklave des spanischen Staats. Mit Puigcerdà war Llivia durch einen *camí reial* verbunden, aus dem im 19. Jahrhundert – und bis zum Schengen-Abkommen – eine zollfreie Straße (N-154) wurde (vgl. Abb. 1).

Ökonomisch war (und ist) Llivia u.a. von der Landwirtschaft (Ackerbau und Weidewirtschaft; Viehhaltung und Herstellung von Milchprodukten) geprägt. Im 19. Jh. gab es einen Industrialisierungsschub durch die Ansiedlungen von Textilfabriken, die jedoch mittlerweile allesamt verschwunden sind. Im Llivia der Gegenwart dominiert der Dienstleistungssektor, vor allem der Tourismus. Dies zeigt sich weniger bei den Beherbergungsbetrieben, wo die Gemeinde 2014 ‚nur‘ 123 Betten in 6 Hotels aufweisen konnte (zum Vergleich: das benachbarte Puigcerdà verfügte mit 784 Hotelbetten, 78 Betten in Privatunterkünften und 825 Camping-Stellplätzen über eine auch im Vergleich zur Einwohnerzahl deutlich höhere Beherbergungskapazität), wohl aber bei den Zweitwohnsitzen, die 2014 in Llivia mehr als doppelt so zahlreich waren als die Erstwohnsitze (1553 vs. 700),³ sowie bei den Handels- und Gastronomie-Dienstleistungen, die auf die Bedürfnisse einer touristischen Klientel zugeschnitten sind. So springen neben den zahlreichen Restaurants und Bars mehrere auf Sportbedarf und Sportbekleidung ausgerichtete Geschäfte ins Auge, wobei zum Zeitpunkt der Erhebung (vgl. Abschn. 3) Wintersportartikel dominierten. Llivia selbst bietet keine Wintersporteinrichtungen, allerdings sind die Skigebiete von La Molina (E), Font-Romeu Pyrénées 2000 (F) und Err-Puigmal (F) nur wenige Kilometer entfernt. Diese auf Tourismus und Dienstleistungen ausgerichtete Wirtschaftsstruktur beschert Llivia einen auch in Zeiten der ökonomischen Krise relativ robusten Arbeitsmarkt; 2014 lag die Arbeits-

---

3 Aus den Daten des Institut d'Estadística de Catalunya (<www.idescat.cat>) lässt sich nicht ablesen, ob diese Zweitwohnsitze katalanischen, spanischen oder ausländischen Eigentümern gehören. Der Anteil von Ausländern an der Wohnbevölkerung liegt in Llivia mit 16% leicht über dem Schnitt der *comarca* (Cerdanya insg. 14%; Puigcerdà 18%).

losigkeit mit 7% knapp 3 Punkte unter dem Schnitt der *comarca* und deutlich unter den zum selben Zeitpunkt rund 20% in Katalonien insgesamt.

Sprachlich ist die Mundart Llúvias – wie die Varietäten der Cerdanya überhaupt – dem Übergangsdialekt des *català septentrional de transició* (Veny / Massanell, 2015: 155ff) zuzurechnen, der zwischen dem Zentral(ost)katalanischen und dem Nordkatalanischen des Rosselló / Roussillon vermittelt. Inwieweit der Dialekt in Llúvia im Alltag praktiziert wird, ist nicht untersucht. Was die Basiskompetenzen in der *llengua pròpia* betrifft, weist Llúvia nach dem Sprachenzensus von 2011 folgende Werte auf: Verstehen 100% der Einwohner; Sprechen 72%; Lesen 79,5%; Schreiben 53% (<<http://www.idescat.cat/pub/?id=cens>> [13.6.2015]), womit Llúvia unter den Kompetenzgraden des zu Spanien gehörenden Teils der Cerdanya bleibt (dort 2011: Verstehen 97%; Sprechen 79%; Lesen 83%; Schreiben 62%). Die Schreibkompetenz ist vorwiegend bei Altersgruppen zu verorten, die seit dem Ende der Franco-Diktatur auf Katalanisch beschult wurden, so dass der geringere Wert hier in dieselbe Richtung deutet wie die Alterspyramide der Einwohnerschaft von Llúvia: den relativ geringen Anteil jüngerer und junger Bevölkerung, ein für einen solchen ruralen Raum typisches Phänomen. Gleichzeitig deutet die 100% erreichende Passivkompetenz auf eine so hohe Dominanz der Regionalsprache in der Alltagskommunikation in der Gemeinde hin, dass alle Bevölkerungsteile (einschließlich der aus dem Ausland stammenden Einwohner) zumindest bis zu diesem Grad sprachlich integriert werden.

Auf der Grundlage dieser sprachlichen, sozioökonomischen und geographischen Rahmenbedingungen lassen sich die folgenden, für diesen Beitrag relevanten Hypothesen formulieren: (1.) In der skripturalen Sprachlandschaft der Gemeinde Llúvia finden sich das Katalanische als solide verankerte autochthone Regionalsprache sowie das Kastilische als ko-offizielle und das Französische als offizielle Sprache der politischen Großeinheiten, mit denen Llúvia durch seine Grenzlage in Beziehung steht, in prominenter Position. (2.) Französisch und Kastilisch als nicht-autochthone Idiome im Sprachgefüge von Llúvias Sprachlandschaft richten sich dabei an größtenteils identische Rezipientengruppen, nämlich primär (Regional- und Fern-)Touristen sowie (Arbeits- und Freizeit-)Migranten. (3.) Dem Französischen kommt dabei eine gleichwertig prominente Position zu wie dem Kastilischen.

■ 3 Datenerhebungs- und Auswertungsmethodik

Die Daten für die vorliegende Untersuchung wurden während eines einwöchigen Aufenthaltes in Llívia im Februar 2013 erhoben. Er fiel damit in die touristische Winter(sport)saison, allerdings in eine ruhigere Phase zwischen den Spitzen des Jahreswechsel und der Osterwoche. Da trotz des überschaubaren Siedlungsgebiets eine Erhebung sämtlicher schriftsprachlicher Manifestationen im öffentlichen Raum unrealistisch erschien, wurde zunächst eine funktionsräumliche Gliederung dieses Siedlungsgebiets unternommen mit dem Absicht, jene Viertel und Straßenzüge zu identifizieren, die aufgrund von öffentlichen Einrichtungen, touristisch relevanten Zielpunkten und Gewerbebesatz möglichst viele Rezipientengruppen (ständige und temporäre Einwohner, Mehrtages- und Tagestouristen) anziehen. Reine Wohngebiete, die aufgrund des erwähnten hohen Anteils an Zweitwohnsitzen zum Erhebungszeitpunkt einen sehr ruhigen, teilweise verlassenen Eindruck machten, wurden daher bei der Datenerhebung nicht berücksichtigt. Als Ergebnis dieser funktionsräumlichen Analyse wurden zwei relevante Erhebungsgebiete ausgegliedert: zum Einen die die Exklave in West-Ost-Richtung durchquerende Verkehrsachse der N-154 zwischen dem Ortseingang aus Richtung Puigcerdà und der Segre-Brücke, die innerorts als *Avinguda de Catalunya* benannt ist; sowie zum Zweiten der nördlich dieser *Avinguda de Catalunya* gelegene Altstadtbereich mit den in Richtung *Plaça Major*, Rathaus und zur Kirche *Mare de Déu dels Àngels* hinaufführenden Hauptachsen *Carrer de Puigcerdà* und *Carrer del Raval*, ihren Seitenstraßen und den Gassen rund um den historischen Stadtkern. In diesen Erhebungsgebieten A (*Avinguda de Catalunya*) und B (Altstadt) wurden danach die ortsfesten Träger von Schrift, also Schilder, (Fassaden-)Inschriften, Plakate und Aushänge an oder in Gebäuden (sofern sie von außen sichtbar waren) usw. im Hinblick auf die darauf verwendete(n) Sprache(n) erfasst. Dies geschah einerseits schriftlich auf vorbereiteten Erfassungslisten und andererseits, wo immer dies möglich war, photographisch. Das Abfotografieren der Schriftträger hat den Vorteil, dass der kommunizierte Inhalt und seine materiell-typographische Gestaltung für eine spätere genauere Analyse konserviert werden, während bei der Listenfassung nur bestimmte Merkmale (hier: Trägertyp – Schild, Plakat/Aushang, Inschrift, Sonstiges – und verwendete Sprache(n)) dokumentiert werden können. Da der Einsatz der Kamera aber diskret erfolgen sollte, konnten insbesondere bei Ladengeschäften mit Schaufenstern und Auslagen nicht immer alle Schriftträger photographisch dokumentiert werden.

Eine grundlegende kategoriale Unterscheidung bei LLS betrifft die Trennung in *Top-down*- und *Bottom-up*-Schriftträger. *Top-down*-Items werden als ‚offizielle‘, also von öffentlichen (kommunalen, regionalen, nationalen) Verwaltungseinheiten und Körperschaften angebrachte Schriftträger definiert, während *Bottom-up*-Items auf ‚private‘ Produzenten zurückgehen, die häufig kommerziellen Tätigkeiten nachgehen.⁴ *Top-down*- und *Bottom-up*-Schriftträger unterscheiden sich also hinsichtlich der kommunikativ-illokutionären Funktion, der durch sie ‚sprechenden‘ sozialen Akteure und dadurch, „that the former are expected to reflect a general commitment to the dominant culture while the latter are designed much more freely according to individual strategies“ (Ben-Rafael et al., 2006: 10). Dies bestätigt sich in Llívia, wo die ‚dominante Kultur‘ die katalanische ist und damit bei den *Top-down*-Schriftträgern wie den Verkehrs- und Straßenschildern oder Inschriften an öffentlichen Gebäuden ausschließlich das Katalanische in formal häufig einheitlichen Schilder-Ensembles und Schilder-Diskursen (vgl. Auer, 2009: 285ff.) auftritt (vgl. Abb. 2).⁵ Für die vorliegende Untersuchung wurden daher nur die *Bottom-up*-Schriftträger berücksichtigt, die sich an (und im Umfeld von) Ladenlokalen, Gastronomie- und Beherbergungsbetrieben und Gebäuden mit Geschäftsräumen fanden, wo private und in der Regel kommerzielle Dienstleistungen angeboten werden. Bei deren Kategorisierung kommt eine zweite grundlegende Unterscheidung der LLS zum Tragen, nämlich die zwischen Beschriftungen mit (primär) informierend-kommunikativer Funktion und Beschriftungen mit (primär) benennend-symbolischer Funktion. Letztere bilden oft Objektamen (Ergonyme), die sich aus Anthroponymen (häufig Familiennamen der Inhaber) ableiten, oder durch kreative Wortbildungsverfahren wie z.B. Akronymbildung ‚erfundene‘ Markennamen ab (*Branding*). Obwohl diese – im Sinne Auers (2009: 276f) in hohem Maße indexikalischen – Benennungen vielfach durchaus einer Einzelsprache zuzuordnen sind (ein Geschäfts-

---

4 Eine weitere Kategorie bilden *transgressive* Items wie Graffiti und Aufkleber, die auch *Bottom-up*-Schriftträger sind, aber ‚illegal‘ in die LL eingefügt werden. – Dass die *Top-down*- vs. *Bottom-up*-Unterscheidung als binäre Klassifikation äußerst grobmaschig ist und eine skalare Sichtweise hier angebrachter wäre, wird selten problematisiert (vgl. aber Williams, 2014).

5 Wie in Abb. 2 erkennbar, werden in Llívia in die *Top-down*-Schilder-Ensembles, die der innerörtlichen und regionalen Wegweisung dienen, auch Hinweise auf private Dienstleister im Beherbergungs- und Gesundheitsbereich integriert, die im selben Design gehalten sind, was, wie zuvor angedeutet, die Grenzen dieser kategoriellen Dichotomie aufzeigt.

name *Viladecans* ist erkennbar katalanisch, so wie ein Unternehmensname *Eroski* erkennbar baskisch ist), doch wurden diese Objektnamen nur dann als Präsenz einer Einzelsprache gewertet, wenn sie durch (mindestens) ein Appellativum beispielsweise zur Bezeichnung des Gewerbetyps ergänzt wurden (etwa *Llibreria Canal*).

Abb. 2: *Top-down*-Schilderensemble in Llivia.

Beschriftung hoher Granularität, und ausschließlich dieser – abweichend von allen anderen Beschriftungen – spanisch gewesen (eine in Llivia nicht vorkommende Konstellation), wäre das Kastilische als präsent gezählt worden.

■ 4 Ergebnisse der Untersuchung

Alle im Zuge der Erhebung erfassten Lokalitäten mit den dort auftretenden Sprachen, die auf von außen sicht- und lesbaren Schriftträgern vorgefunden wurden und bestimmbar waren, sind in Abb. 3 eingetragen. In einigen wenigen Fällen musste die Sprachverwendung als „nicht bestimmbar“ vermerkt werden; dabei handelt es sich um Ladenlokale, die im Erhe-

Die Granularitätsstufen der Schriftträger, also die Größe oder – technischer gesprochen – der Auflösungsgrad der dort verwendeten Schriftzeichen (vgl. Auer, 2009: 280ff), wurden nicht systematisch in die Analyse einbezogen. Erschien eine Sprache an einer Lokalität (Geschäftsraum, Laden, Restaurant etc.) aber nur in kurzen Beschriftungen von geringer Granularität, wurde sie nur dann als an dieser Lokalität verwendet gewertet, wenn sie an mindestens zwei Stellen auftauchte. Fand sich also z.B. an einem Laden an der Tür die Aufschrift *empujar*, aber ansonsten an der Ladenfront, im Schaufenster oder anderswo kein weiteres spanisches Wortschatzelement, wurde Kastilisch nicht als an dieser Lokalität präsent gewertet. Wäre hingegen der Ladename, also eine Be-

bungszeitraum nicht geöffnet oder unbenutzt und deren Fronten zumeist durch Rollläden verschlossen waren.

Wie aus Abb. 3 hervorgeht, wurden Beschriftungen in den Sprachen Katalanisch, Kastilisch, Französisch und Englisch vorgefunden, wobei das Katalanische von der Zahl der Lokalitäten her, wo es auftrat, deutlich dominiert. Demgegenüber findet sich die – wiederum nach Zahl der Lokalitäten bemessen – am zweithäufigsten verwendete Sprache, das Kastilische, nur an 19 Punkten (gegenüber 70, wo Katalanisch verwendet wird); drei davon – ein Handwerksbetrieb sowie zwei Bars, von denen eine zum Erhebungszeitpunkt aber schon länger geschlossen schien und an der deshalb wenige Schriftträger und z.B. keine Angebotskarten o. dgl. vorhanden waren – kommunizierten nur auf Kastilisch nach außen. Französischsprachige Beschriftungen fanden sich an 13 Lokalitäten; die Hypothese (3.), wonach das Französische in Llívia mindestens gleichrangig mit dem Kastilischen in der skripturalen Sprachlandschaft auftreten sollte, wird also, wenn man die Zahl der Lokalitäten in Ansatz bringt, nicht bestätigt. Das Englische schließlich fand sich an 5 Punkten.⁶

Bezüglich der räumlichen Verteilung zeigt Abb. 3, dass das Erhebungsgebiet A entlang der Avenida de Catalunya von einer ausgeprägteren Mehrsprachigkeit bei den *Bottom-up*-Beschriftungen gekennzeichnet ist als das Gebiet B mit der Altstadt. So befindet sich der überwiegende Anteil der Händler und Dienstleistungsanbieter, die das Kastilische berücksichtigen, im Gebiet A; auch die drei zuvor erwähnten Punkte, wo nur Kastilisch auftritt, liegen in dieser Zone. Die Schriftlandschaft im Gebiet B ist dagegen in höchstem Maße durch das Katalanische bestimmt. In diesem Gebiet findet sich das Französische an mehr Lokalitäten als das Kastilische, wohingegen die Zahl französischer Beschriftungen bzw. Beschriftungselemente im Gebiet A vergleichsweise gering ist – obwohl gerade hier entlang der die Exklave durchquerenden Hauptstraße mit besonders viel

---

6 Wenig überraschend, aber dennoch erwähnenswert ist das völlige Fehlen des Okzitanischen in der Sprachlandschaft Llívias (und das gilt für den *Bottom-up*- wie für den *Top-down*-Bereich), obwohl die traditionell okzitanophone Zone des Tals der oberen Ariège / Arièja nur wenige Kilometer Luftlinie entfernt ist. Inwiefern den Bewohnern Llívias – und des zu Spanien gehörigen Teils der Cerdanya insgesamt – das Okzitanische heute (noch) als ‚Sprache des Nachbarn‘ bewusst ist, sei dahingestellt; es ist aber anzunehmen, dass man den Besuchern aus den grenznahen Teilen Frankreichs außerhalb der Catalunya Nord (gleichwertige oder gar ausschließliche) Kompetenz im Französischen zuschreibt.

(Lauf- bzw. Fahr-)Kundschaft aus dem Nachbarland gerechnet werden müsste. Der Kontrast in der Sprachverteilung zwischen den Gebieten A und B könnte daher, unabhängig von exogenen Faktoren des Tourismus, aus endogenen soziodemographischen Verteilungsmustern resultieren: während die Altstadt als traditionelles Wohn- und Versorgungsgebiet der alteingesessenen Bevölkerung gilt, die als primär katalanischsprachig gelten kann, wären die neuen, erst im Verlauf des 20. Jahrhunderts erschlossenen und bebauten Bereiche entlang der Avinguda de Catalunya das Wohn- und Versorgungsgebiet einer ‚anderen‘, durchmischteren Bevölkerung mit möglicherweise höherem Anteil an (Binnen-)Migranten, für die das Kastilische in der Alltagskommunikation von größerer Bedeutung ist als für die Altstadtbewohner – oder die zumindest von den Inhabern der dortigen Gewerbebetriebe so wahrgenommen werden.

Abb. 4:
Benennender
Gebrauch des
Englischen an einer
Weinhandlung
in Llivia.

Betrachtet man die auftretenden Sprachen in ihrer funktionalen Komplementarität bzw. Konkurrenz an einzelnen Punkten / Lokalitäten genauer, lassen sich einige Tendenzen feststellen. So ist das Englische entgegen dem, was die Auftretenshäufigkeit suggerieren könnte, in der Sprachlandschaft Llívias äußerst marginal präsent: an vier der sechs Vorkommenspunkte erfüllt es primär benennende Funktion im Stil eines *Branding* (Sportgeschäft „Outlet-shop“, „Immobiliaria Stone House“, Weinhandlung „Wine Palace“ [neben räumlich getrennter, materiell-typographisch unterschiedlicher Beschriftung „Bodega / Celler Llivia“]; vgl. Abb. 4). Mit informierend-kommunikativer Funktion wird es nur – gleichwertig neben Katalanisch, Kastilisch und Französisch – auf den multilingual-homophonen⁷ Speisekarten zweier Gastronomiebetriebe im westlichen Bereich von

7 Nach Backhaus (2007: 90ff.) werden mehrsprachige Beschriftungen als *homophon* be-

Gebiet A und am östlichen Rand von Gebiet B verwendet, die demselben Inhaber gehören. Die zum Straßenraum hin sichtbar angebrachten multilingualen Speisekarten der Gastronomiebetriebe Llívias – insbesondere die der gehobenen Gastronomie – weisen zudem eine weitere bemerkenswerte Eigenschaft auf: abgesehen von einer Ausnahme (einem Backwarenladen) findet sich nur bei diesem Gewerbetyp und bei dieser Beschriftungs-/Textsorte die (Beschränkung auf die) Sprachenpaarung Katalanisch + Französisch, und dies bei in der Regel homophoner Verwendung. Dies lässt sich einerseits so interpretieren, dass eine symbolische Assoziation zwischen (anspruchsvoller) Kochkunst und – hier durch die Sprache versinnbildlichter – französischer Kultur hergestellt wird; nicht umsonst weisen zwei Restaurants in Llivia französische Namen auf (vgl. Abb. 5). Zum anderen werden die frankophonen Gäste als Kundenkreis herausgehoben, bei dem es sich für die Gastronomen ‚lohnt‘, ihn explizit in seiner Sprache über das Speisenangebot zu informieren. Zumindest hinsichtlich des Branchensegments der Gastronomie wird die zuvor formulierte Hypothese (3.) also nicht nur bestätigt, sondern hier befindet sich das Französische in einer eindeutig prominenteren Position als das Kastilische.⁸

Ein weiteres Branchensegment, in dem das Französische auffällig oft erscheint, ist das der Dienstleistungen im Bereich Kosmetik / Körper- und Haarpflege / Gesundheit und Wellness (vgl. Abb. 6). Auch hier kann von einer stereotypisch begründeten Assoziation mit französisch geprägtem Lifestyle ausgegangen werden, derzufolge sich solche Dienstleistungen, französisch benannt, suggestiver vermarkten und besser verkaufen lassen.

---

zeichnet, wenn derselbe Inhalt vollständig in mehreren Sprachen erscheint; *polyphone* Beschriftungen sind demgegenüber solche, bei denen die diversen Sprachen unterschiedliche Inhalte transportieren. Bei – nicht ganz glücklich – als ‚gemischt‘ („mixed part-writings“) bezeichneten mehrsprachigen Beschriftungen werden nur Teile des Inhalts einer (dann dominierenden) Sprache in (eine) andere Sprache(n) übersetzt. Backhaus stellt, ausgehend von dieser Kategorisierung, einen Nexus zum Adressatenkreis her: während sich homophone multilinguale Beschriftungen informierend an die Sprecher der jeweiligen Sprache richten, haben polyphone Beschriftungen eher symbolische Funktion und richten sich nicht primär an die Sprecher der Sprache. Das gilt im Übrigen auch für fremdsprachige benennende Beschriftungen wie die erwähnten englischen *Branding*-Aufschriften in Llivia.

8 Wobei dies, wohlgemerkt, nur für die außen angebrachten Speisekarten gilt, wo zudem auch technisch-materielle Faktoren wie der zur Verfügung stehende Raum in den Schaukästen o. dgl. dafür verantwortlich sein kann, dass auf eine homophone kastilische Sprachversion verzichtet wurde, die aber innerhalb des Restaurants durchaus verfügbar sein kann.

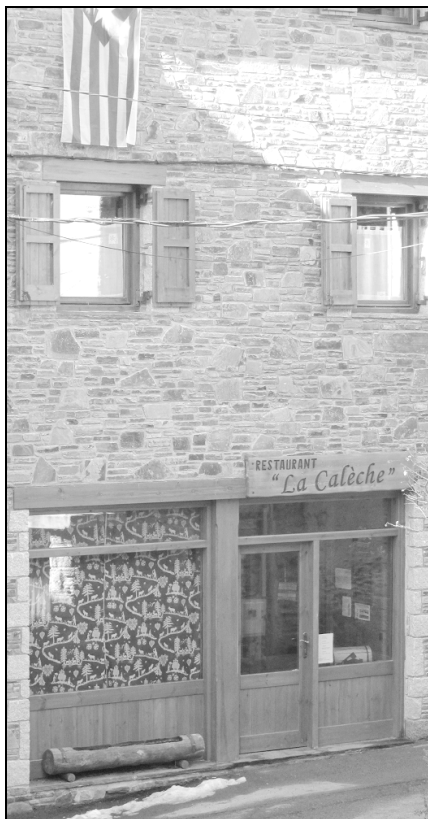
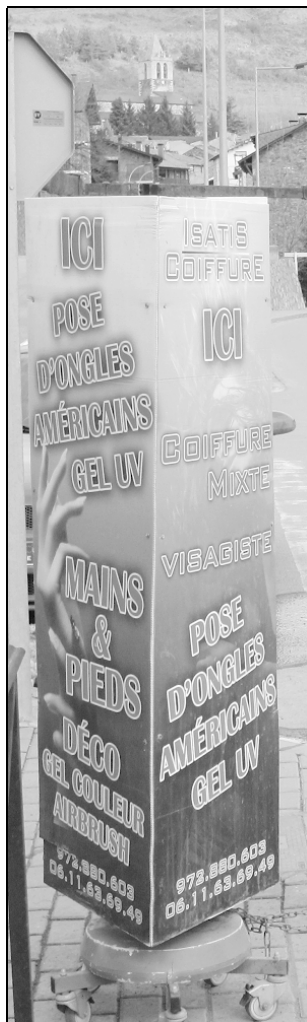

Abb. 5 (oben): Benennender Gebrauch des Französischen an einem Restaurant in Llivia.

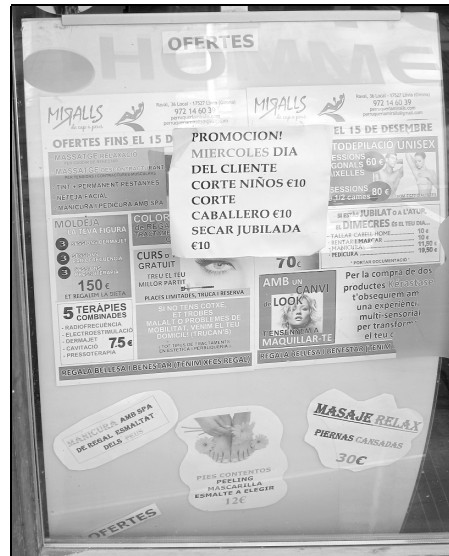
Abb. 6 (rechts): Französisch auf einem Aufsteller vor einem Kosmetik- und Friseursalon in Llivia.

Allerdings wird das Französische in diesem Segment nicht nur benennend eingesetzt wie bei einem Friseursalon im Gebiet B, dessen Ladenfront mit „PERRUQUERIA COIFFEUR ESTETICA HOMME-FEMME“ (in Majuskeln; vgl. Abb. 7) beschriftet ist; es finden sich zahlreiche Schriftträger mit informierender Funktion, was auf das gezielte Ansprechen frankophoner Kunden verweist. Allerdings zeigt sich, dass die informierenden Texte auf Franzö-

Abb. 7 und 8:
Unsystematisch-polyphone
Beschriftungen an einem
Friseursalon in Llúvia,
oben mit benennender, rechts
mit informierender Funktion.

sich nur teilweise zusammen mit homophonen Sprachversionen auf Katalanisch und/oder Kastilisch gruppiert auftreten; gerade an den Fronten der Lokaltäten mit Körperpflege/Wellness-Angeboten finden sich Potpourris von teilweise einsprachig-monophonen Beschriftungen, die ganz unterschiedliche Informationen auf Französisch, Katalanisch oder Kastilisch kommunizieren, ohne dass aus der Sprachverwendung eine Systematik erkennbar wäre (vgl. Abb. 8). Bei technisch und gestalterisch unaufrichtigeren oder handschriftlich erstellten ‚improvisierten‘ Aushängen überwiegt dagegen eher das Kastilische. Ein weiterer produzentenseitiger Aspekt scheint hier relevant zu werden: Eigennamen der Inhaber(innen) und Handynummern für Terminvereinbarungen außerhalb der Öffnungszeiten deuten an, dass manche der Anbieter dieser Dienstleistungen aus Frankreich kommen und/oder dort wohnen. Diese verwenden, wenn sie als Schriftproduzenten zur Sprachlandschaft Llúvias beitragen, für elabourierte, durch Werbegestalter und -agenturen erstellte Schriftträger das Katalanische (teils, wie erwähnt, zusammen mit anderen Sprachen und auffallend oft zusammen mit dem Französischen) und tragen damit dem Status des Katalanischen als lokal dominierender Umgangs- und Prestigesprache Rechnung. Für spontan und selbst erstellte Schriftträger bevorzugen diese Produzenten dann aber das Kastilische, vermutlich weil sie ihre aktive Kompetenz in der Regionalsprache – zumal in deren Schriftform – als zu

gering einstufen, aber dennoch als Akteure in einem politisch zum spanischen Staat gehörenden Raum eine sprachliche Akkomodation vollziehen möchten.

■ 5 Fazit

In diesem Beitrag wurde die Präsenz verschiedener Sprachen im Bereich der kommerziellen *Bottom-up*-Beschriftungen in der spanisch-katalanischen Exklave Llívia mit dem Instrumentarium des *Linguistic Landscaping* untersucht. Die Untersuchung erfasste dabei zwei Erhebungsgebiete innerhalb Llívias, zwischen denen signifikante Unterschiede festgestellt wurden: entlang der Hauptverkehrsachse der Avinguda de Catalunya (Gebiet A) ist die Sprachverwendung an den Ladenlokalen und Geschäftsräumen vielfältiger und uneinheitlicher als in der Altstadt (Gebiet B), wo das Katalanische deutlich dominiert. Die in Abschn. 2 formulierte Hypothese (1.) wird daher für das Erhebungsgebiet A klar, für das Erhebungsgebiet B nur teilweise bestätigt. Die Hypothese (2.) konnte ebenfalls nur teilweise bestätigt werden: zwar werden Kastilisch und Französisch in Llívia durchaus verwendet, um Rezipientengruppen, für die diese Idiome die Primärsprache darstellen, gezielt informierend zu adressieren. Neben benennend-symbolischer Funktion des Französischen gibt es aber Hinweise auf Verwendungspräferenzen für diese Staatssprachen, die durch produzentenseitige Kompetenzfaktoren bestimmt sind. Hypothese (3.) konnte aufgrund der erhobenen Daten im Kern nicht bestätigt werden: die generelle Vorkommensfrequenz des Französischen, ausgedrückt in Lokalitäten, an denen es auftaucht, bleibt hinter der des Kastilischen zurück; im Bereich der (gehobenen) Gastronomie erscheint diese Sprache jedoch in deutlich prominenterer Position als das Kastilische.

Die hier geleistete Interpretation (eines Ausschnitts) des skripturalen öffentlichen Raums von Llívia basiert, wie in Abschn. 3 dargelegt, auf im Straßenraum beobachtbaren Schriftsprachen-Präsenzen und bleibt daher vielfach spekulativ. In einem weiteren Untersuchungsschritt könnten die LLS-Daten durch Befragungsdaten der involvierten sozialen Akteure (Geschäftsinhabern, Kunden und Passanten) ergänzt werden, um so die Innensicht auf diese interessante Sprachlandschaft in der Grenzregion zu dokumentieren. ■

■ Bibliographie

- Androutsopoulos, Jannis (2014): „Computer-mediated Communication and Linguistic Landscapes“; in: Holmes, Janet / Hazen, Kirk (eds.): *Research Methods in Sociolinguistics. A Practical Guide*, Malden et al.: Wiley Blackwell, 74–90.
- Auer, Peter (2009): „Sprachliche Landschaften. Die Strukturierung des öffentlichen Raums durch die geschriebene Sprache“; in: Deppermann, Arnulf / Linke, Angelika (eds.): *Sprache intermedial. Stimme und Schrift, Bild und Ton*, Berlin et al.: De Gruyter, 270–2908.
- Backhaus, Peter (2007): *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Barni, Monica / Bagna, Carla (2015): „The critical turn in LL. New methodologies and new items in LL“, *Linguistic Landscape* 1, 6–18.
- Ben-Rafael, Eliezer / Ben-Rafael, Miriam (2015): „Linguistic landscapes in an era of multiple globalizations“, *Linguistic Landscape* 1, 19–37.
- / Shohamy, Elana / Amara, Muhammad Hasan / Trumper-Hecht, Nira (2006): „Linguistic Landscape as symbolic construction of the public space: The Case of Israel“, *International Journal of Multilingualism* 3:1, 7–30.
- Casals, Àngel (2009): „El Tractat dels Pirineus: panoràmica“, in: ders. (ed.): *Les fronteres catalanes i el Tractat dels Pirineus*, Cabrera de Mar: Galerada, 225–242.
- Castillo Lluch, Mónica / Sáez Rivera, Daniel M. (2013): „Introducción“ [Sección temática: „Paisajes lingüísticos en el mundo hispánico“], *Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana* 11, 9–22.
- Cenoz, Jasone / Gorter, Durk (2006): „Linguistic landscape and minority languages“, in Gorter (ed.), 67–80.
- Comajoan Colomé, Llorenç (2013): „El paisaje lingüístico en Cataluña: caracterización y percepciones del paisaje visual y auditivo en una avenida comercial en Barcelona“, *Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana* 11, 63–88.
- Gorter, Durk (2006): „Introduction: The study of the Linguistic Landscape as a new approach to multilingualism“, in ders. (ed.), 1–6.
- (ed. 2006): *Linguistic Landscape. A new approach to multilingualism*, Clevedon / Buffalo / Toronto: Multilingual Matters.

- Landry, Rodrigue / Bourhis, Richard Y. (1997): „Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An empirical study“, *Journal of Language and Social Psychology* 16:1, 23–49.
- Veny, Joan / Massanell, Mar (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*, Barcelona et al.: UB Publicacions i Edicions et al.
- Vilaseca i Narbona, Miquel / Garriga i Llorente, Rosa Maria (s.a. [1987]): *Llívia. Dos mil anys d'història. 2.* Auflage, Llívia: Patronat del Museu Municipal de Llívia.
- Williams, Damian (2014): „Sign of the times: Exploiting the urban linguistic landscape as a language learning resource“, *In English Digital* 8, 10–13, <<http://issuu.com/britishcouncilportugal/docs/inenglish-digital-08>> [25.9.2015].⁹

- Claus D. Pusch, Albert-Ludwigs-Universität, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, <claus.pusch@romanistik.uni-freiburg.de>.

Resum: En aquest treball s'analitza la presència escriptural de les diverses llengües en l'espai públic urbà del municipi de Llívia (Cerdanya / Pirineu), un enclavament de l'Estat espanyol dins del territori francès. S'aplica la metodologia sociolingüística dels *Linguistic Landscape Studies* (Estudi del Paisatge Lingüístic) per estudiar l'ús del català, del castellà, del francès i de l'anglès en la retolació *bottom-up* comercial de Llívia. Resulta de l'anàlisi que el català domina en el barri vell mentre que al llarg de l'eix de trànsit principal hi ha més variació lingüística. El francès, tot i ser d'un ús escriptural menys freqüent que el castellà, té molta presència i visibilitat en branques comercials específics com la gastronomia i els serveis de salut / cura del cos / estètica / wellness. ■

Summary: The present contribution studies the written presence of different languages in the public space of the municipality of Llívia (Cerdanya / Pyrenees), an enclave of the Spanish state on French territory. Applying the sociolinguistic methodology known as *Linguistic Landscape Studies*, it analyzes the use of Catalan, Castilian, French and English in *bottom-up* commercial signage in Llívia. It turns out that Catalan predominates in the old town center, while along the main thoroughfare, written language use shows more variation. French, despite being less frequent in absolute terms, shows up prominently and with high visibility in certain commercial branches such as gastronomy and health / beauty / wellness services. [Keywords: Linguistic Landscape Studies; bottom-up signs; border towns; multilingualism; Llívia; Cerdanya; Catalanian Pyrenees] ■

9 Abb. 1 entstammt der Topographischen Karte 1:50.000 der Online-Kartothek des Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (<<http://www.icc.cat/visitr/>>), die Kartengrundlage von Abb. 3 der *Gran Geografia comarcal de Catalunya*, hrsg. von Max Cahner, Bd. 14, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 21996, S. 254. Den Rechteinhabern sei an dieser Stelle für die Abdruck- bzw. Verwertungserlaubnis gedankt.

Sobre la transmissió manuscrita de l'obra poètica de Francesc Fontanella: els cançoners principals i l'ordenació dels textos

Pep Valsalobre (Girona)

■ 1 Introducció¹

L'obra poètica de Francesc Fontanella (1622–1682/83) va ser profusament difosa des de la segona meitat del segle XVII. Avui en dia en conservem encara trenta-set testimonis: trenta-un de manuscrits² i sis d'impresos.³ I

-
- 1 Aquest treball s'inscriu en el projecte de recerca del Ministerio de Economía y Competitividad, ref. FFI2012-37140 /FILO. Veg. Valsalobre (2015b). Agraïxo les aportacions i observacions d'Anna Garcia Busquets, Eulàlia Miralles, Albert Rossich i Marc Sogues.
  - 2 Aquesta és la llista completa de manuscrits fontanellans poètics amb les sigles que els adjudica el projecte esmentat a la nota anterior: ms. A-67 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (A), mss. de la Biblioteca de Catalunya 27 (B1), 75 (B2), 78 (B3), 80 (B4), 172 (B5), 1140 (B6), 1183 (B7), 1358 (B8), 1406 (B9), 2238 (B10), 2271 (B11), 2794 (B12), 4158 (B13) i lligall XXXV/A –de l' Arxiu Renart i Arús– (B14), ms. D.47 de la Boston Public Library (BO), ms. núm. reg. 7393 del Museu-Arxiu Municipal de Calella (C), ms. 83493 de l'Institut del Teatre de Barcelona (I2), ms. 288 Fons Blanxart de l'Arxiu Monestir Sant Joan de les Abadesses (J), mss. 3-I-4 (L1), 3-I-6 (L2), 3-I-9 (L3) i 3-I-10 (L4) de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, ms. 350 de la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat (M), ms. 3899 de la Biblioteca Nacional de Espanya –Madrid– (MA), ms. reg. R. 6383 de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (P), ms. 68 de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (R), ms. de la Biblioteca particular d'Albert Rossich (RO), ms. 111 de la Biblioteca del Seminari Conciliar Barcelona (S), ms. 230 (V1) i 268 (V2) de la Biblioteca Museu Episcopal de Vic. Dos altres manuscrits, el ms. 1487 de l'Institut del Teatre de Barcelona (I1) i el ms. 23 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (U), contenen només obres teatrals de Fontanella. Més dades sobre aquests testimonis a Rossich (2006).
  - 3 De la tradició impresa coneixem quatre testimonis contemporanis a l'autor (*Cataloniae Decisiones*, 1639 i 1645; *Occident eclipse...*, 1641; Barra, *Bren tractat de artilleria*, 1642) i dos del segle XIX (Grau / Ors [1840], amb 8 poesies, i Bernad [1899], amb 72 composicions, els autògrafs dels quals estan encara per determinar). No considerem aquí les edicions vuitcentistes de Pers i Ramona de la *Tragicomèdia*.

tenim notícia encara de sis testimonis manuscrits més, avui perduts.⁴

■ 2 Els cançoners monogràfics

D'entre aquest important nombre de testimonis conservats, mereixen una atenció especial els manuscrits que transmeten una part substantiva de la seva poesia. La major part d'aquests són manuscrits monogràfics. En menor mesura hi ha manuscrits que transmeten un nombre molt important de textos fontanellans agrupats com una unitat al costat de conjunts de poesies d'altres autors cabdals de la literatura catalana barroca.

Els manuscrits que podem considerar pròpiament monogràfics o unitaris, és a dir compilats expressament amb obra seva,⁵ són vuit:⁶

-
- 4 1) Ms. *Curiositat Catalana* de la Biblioteca del Baró de Segur, de final XVII–inici XVIII (en conservem l'índex, amb 52 composicions de Fontanella i un nombre indeterminat de “Cartes en prosa i vers”) (Mestres, 1868; Rossich, 1984: 105–110; Miró, 1995: I, 29; probablement és un dels que esmenta Torres Amat [1836: 261], amb poesies de Fontanella: «en la [assa] de Tamarit o Vilallonga tienen las obras»); 2) ms. de Josep Ullastre, *Diversió per los alumnos del Parnás catalá: obras poeticas de Francisco Fontanella*, del segle XVIII (Torres Amat, 1836: 261; Miquel i Vergés, 1938 [1989: 162–163], que en dóna un índex succint); 3) ms. Biblioteca Episcopal de Barcelona (Torres Amat [1836: 261], amb detall de l'índex de poesies); 4) ms. de Pere Serra i Postius (descriu al ms. 13604 de la Biblioteca Nacional d'Espanya, on detalla les primeres composicions); 5) mss. de Marià Sans (*Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reynado de Jayme el Conquistador* d'Antoni Elies i Robert, 1795: «Fray Francisco Fontanella, carmelita [!]. Poeta excelente de mediados de siglo [XVII]. *Poesías varias*. Quatro tomos en folio, manuscritos, en poder de don Mariano Sans, de Barcelona»: Campabadal, 2004: 478); 6) ms. biblioteca de Joan Josep d'Àustria, «Un tomo trajicomedia pastoral de amor, firmeza y porfia, manuscrito en 4º en 6 reales» (Bouza, 2001: 55): és probable que, malgrat el títol, potser al·lusi a la primera composició del ms., contingués poesies (en els mss. monogràfics fontanellans, el teatre sempre encapçala la compilació).
  - 5 Prescindint que abans o després del conjunt fontanellà s'hi hagin afegit alguns textos de característiques diverses. Són testimonis confeigits *ex professo* com a recopilacions de poesia fontanellana.
  - 6 Notes per les dues taules següents:
 Columna «data / copista»: Sempre que fem referència a copistes ens referim només als textos fontanellans.
 Columna «poesies»: El nombre de textos poètics és sempre aproximat per tal com de vegades s'aglutinen diverses composicions en una, com passa amb els conjunts de jeroglífics, emblemes o versions, que consten com un sol poema; de vegades perquè es copien com un sol text diverses poesies independents; o, al contrari, un poema és fragmentat en dues o més parts independents; finalment, perquè en ocasions alguns manuscrits repeteixen alguna composició.
 Columna «comentaris i bibliografia»: Fem constar només les referències bibliogràfiques que fan una descripció completa del manuscrit.

sigla	identificació	títol	data / copista	poesies	comentaris i bibliografia
A	A-67. Arxiu Històric Ciutat de Barcelona	<i>Taula de las obras de Fontanella y altres papers recopilats en aquest tomo</i>	final XVIII / 1 mà	60	Rossich, 1984: 94–95; Miró, 1984; Miró, 1995: I, 30–32
B1	27. Biblioteca Catalunya	sense títol	mitjan XVIII / 1 mà	91	No consta enlloc l'atribució dels textos a Fontanella. Rossich, 1984: 68; Massó / Rubió, 1989: 95–100; Miró, 1995: I, 22; Valsalobre ed., 2002: 167–168; MCEM
B5	172. Biblioteca Catalunya	sense títol	primera meitat XVIII / 2 mans	66	Rossich, 1984: 73–74; Miró, 1995: I, 24–25; MCEM
B12	2794. Biblioteca Catalunya	sense títol	final XVII / 1 mà	50	Acèfal i àpode. Miró, 1995: I, 19–22; MCEM
C	Reg. 7393. Museu Arxiu Municipal Calella	<i>Catalana musa ab que canta la lira de Apollo Francisco Fontanella</i>	final XVII–inici XVIII / 1 mà	162	Miró, 2006a
I2	83493. Institut del Teatre. Barcelona	<i>Catalana musa ab que canta la lira de Apollo Francisco Fontanella</i>	final XVII–inici XVIII / 2 mans	163	Miró, 1995: I, 17–18
R	68. Biblioteca Lambert Mata. Ripoll	<i>Petri in cunctis ex omnibus aliquid sive magistri liborum labores</i>	final XVII–inici XVIII / 1 mà	330	Vila, 1981; Rossich, 1984: 124; Miró, 1995: 32–34; Rossich / Miralles, 2014
V2	268. Biblioteca Museu Episcopal. Vic	<i>Obras del pare mestre Fontanella...</i>	1695 / 1 mà	166	Miró, 1981; Rossich, 1984: 137; Miró, 1995: I, 15.

■ 3 Els cançoners col·lectius

Tres altres manuscrits són col·lectius i apleguen textos de diversos poetes, però dediquen un espai específic i extens al nostre poeta amb un nombre molt important de composicions.

sigla	identificació	títol	data	poesies	comentaris i bibliografia
B4	80. Biblioteca Catalunya	<i>Curiositat catalana y [cor.: ò] Recreo, y Jardí del Parnàs que conté las Obras y Poesias escullidas del Insigne Poeta Doctor Vicens Garcia Rector de Vallfogona y de altres poetas Catalans. Ix à llum à instancias dels apasionats al Autor, y á la Poesia Catalana</i>	segona meitat XVIII / 1 mà	69	Col·lecció poètica amb textos de Garcia, Fontanella, Maçaners, Noguers, Eura i Terrer. Massó / Rubió, 1989: 162–165; Rossich, 1984: 72–73; Miró, 1995: I, 29–30; Brown / Melchor, 1995: 51–52; Valsalobre ed., 2002: 169–170; MCEM
L4	3-I-10. Arxiu Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona	sense títol	final XVII–inici XVIII / diverses mans	194	Majoritàriament dedicat a Garcia i Fontanella, els quals tenen un índex específic al final. Rossich, 1984: 112–115; Miró, 1995: I, 36–37; Brown / Melchor, 1995: 57; Valsalobre ed., 2002: 164–165
MA	3899. Biblioteca Nacional. Madrid	sense títol	final XVII–inici XVIII / 1 mà	63	Col·lecció factícia de poesia catalana i castellana. Els autors més representats són Fontanella i Garcia, per aquest ordre. Domínguez Bordona, 1931: 49–51; Rossich, 1984: 116–118; Miró, 1995: I, 25–27

■ 4 Ordenació dels textos: cicles, sèries i agrupacions

Jordi Rubió parlava de l'«estranya barrejadissa» de les poesies fontanellanes en els manuscrits: «el més banal al costat del més noble, sense ordenació per temes, fins i tot separant obres dedicades a un mateix afer» (Rubió,

1953 [1985: 205]). L'il·lustre historiador, que va fer el primer assaig important sobre l'obra de Fontanella, havia pres en consideració ben pocs testimonis: només tres manuscrits de la Biblioteca de Catalunya —els mss. B1, B4, B5— i els textos impresos inclosos a les *Decisiones* (1639 i 1645), els del panegíric a Claris (1641), l'inclòs al tractat de Barra (1642) i les *gilettes* recollides per Bernad (1899).⁷ Les seves apreciacions depenien d'aquella circumstància tan limitada.

I, certament, qui esperi trobar en la tradició textual fontanellana una ordenació perfectament racional que classifiqui els poemes bé per temàtiques, bé cronològicament, s'endurà una certa decepció. Però no hi ha un desordre complet, no és el caos que sembla desprendre's de les paraules de Rubió.

Albert Rossich, molt més recentment, comentava que «convindria estudiar encara l'ordre de les composicions en els manuscrits unitaris, per poder detectar models comuns i falses atribucions» (Rossich, 2006: 164). Aquest apartat vol desplegar una primera aproximació a aquest assumpte, d'una banda, per matisar les afirmacions de Rubió després de considerar un més gran nombre de materials i, d'altra banda, per aportar una resposta a la requesta de Rossich.

El fet és que en la major part dels manuscrits esmentats s'hi poden observar perfectament determinats cicles i agrupacions d'ordre temàtic i cronològic. Si reservem el nom de *cicle* per denominar agrupacions textuales que presenten algun tret específic (temàtic, destinatari, circumstància de la composició...) que els dona coherència com a conjunt, advertirem que, a més, solen 'viatjar' agrupats en la major part dels testimonis que els transmeten. Els dos cicles més amplis de textos fontanellans són les *gilettes* i la poesia religiosa. Altres cicles contenen un nombre menor de textos però es mostren també molt coherents, com els diversos cicles d'epístoles literàries conventuals, els cicles de purgues i rams, etc. Finalment podem observar cicles més reduïts en nombre de composicions que també solen anar plegats en els testimonis: dins del gran cicle de poesia religiosa estan ben delimitats una sèrie de cicles menors (Immaculada Concepció, Nativitat, Santa Rosa de Lima, etc.), el cicle elegíac dedicat a Nise, el cicle que tracta sobre Montjuïc —en el que no sol viatjar, però, un romanç jocós sobre el mateix tema: «Torre excelsa, alta atalaia», perquè pertany, en rigor, a un

---

7 Coneixia també els textos impresos inclosos a l'edició del XIX de Grau i Rubió i Ors (1840). En canvi, el text que li atribueix aparegut als preliminars del llibre de Narcís de Peralta, *De la potestat secular en los eclesiàstics...* (1646) és del seu germà Josep (Vall, 2001).

altre cicle–, el cicle del Setge de 1652 –les rúbriques del qual indiquen que van ser escrits en aquesta circumstància (tot i pertànyer a temàtiques ben diverses)–, el cicle del Panegíric –que conjunta alguns dels textos que van aparèixer impresos al 1641 en ocasió de la mort de Pau Claris–, el Cicle de l'Acadèmia de Sant Tomàs –que engloba dos textos, el «Vexamen» i un altre text al·lusiú a l'acadèmia tomística–, o el cicle de Münster –que aplega els textos relatius al viatge de l'«ambaixada» catalana a la ciutat alemanya al 1643–.

Hi ha, en canvi, manuscrits que, efectivament, van transcriure els textos fontanellans de manera aleatòria, sense cap ordre aparent, sovint desfent cicles i altres agrupacions que altres grups de manuscrits, com veurem, sí mantenen. Es tracta de molt pocs casos. Ens referim als manuscrits B1, B4 (dos dels considerats per Rubió), L4 i MA.

Una qüestió diferent és veure com s'ordenen els textos en els diferents manuscrits i comparar aquestes ordenacions entre ells. Aquesta tasca comparativa ens donarà indicis que s'hauran de tenir en compte a l'hora de filiar els manuscrits en col·laboració amb l'anàlisi ecdòtica dels textos.

En aquest sentit, es visualitzen clarament una sèrie de grups de manuscrits que reporten ordenacions coincidents o quasi coincidents. Hem de pensar, per tant, que deriven dels mateixos subarquetips.

Per una banda, els mss. C, I2 i V2 mantenen una ordenació dels textos gairebé idèntica. Si anomenem *sèrie* –que de vegades coincideix amb els cicles descrits– a cada conjunt de poemes que 'viatgen' junts en aquest grup concret de tres manuscrits obtenim el següent esquema:⁸

Sèrie	Poemes	Comentaris
Inicial	«Ab cingulo ditxós, ab prenda rica» «Vinc, Jesús meu, per rompre la cadena» «Coronades d'esperances» «Passen edats i vides» «Alça la vista confusa»	Al ms. C, l'ordre dels dos primers està invertit i entre els textos 2 i 3 s'intercala «Esta que veus figura rigorosa» + «Est índice volant, fletxa lleugera».
Religiosa	«Més les ombres se retiren» «En primavera se muden les ires» «Aquell llibre immaculat» «Qui ha vist una blanca rosa» «Del fill immens la puresa»	La sèrie és idèntica en tots tres testimonis, amb l'excepció de quatre poemes que canvien d'ordre a C.

8 Desestimem aquí les variants en els primers versos. Apliquem la regularització de les grafies seguint els criteris establerts a Rossich / Valsalobre (2006).

	<p>«Qui com Déu? no la supèrbia» «La filla del summo Rei» «Del pa diví l'oficina» «Elevats al Cel los ulls» «Lluna del mirall més noble» «Ama, paloma obligada» «Una bellíssima esposa» «Espines dures que foren» «Per aquelles aspres selves» «La neu i pa competeixen» «Entre funestes ruïnes» «Pastorets d'esta comarca» «Hola, pastors de Betlem» «Ditxosos i humils pastors» «Sentiu gran pena» «Què has, què has vist, oh pastor» «La Verge pura» «A l'amanèixer lo Sob»</p>	
[Només a C]	<p>«Dolç esperit de la selva» «Tes prendes Elisa mia» «Francino adora a Amaranta» «Ja torna la Filomena» «Deixa la penya i la pena» «Encantadora belles»</p>	Aquests sis textos, en dos grups de tres, són reportats també per I2 i V2 més avall, en els mateixos llocs en ambdós mss.
Amorosa I (Amaril·lis/Filis)	<p>«Ja que lo rigor fatal» «Ja que no saps los rigors» «En felicitat tan nova» «Quan del furibundo Marte» «Si del rigor lo poder» «Reverencia't ja l'aurora» «Fulminen mos ulls incendis» «Adéu, ingrata pastora» «Del vall del profundo olvit» «Què importa, pastora hermosa» «És hora ja que l'amor» «En la més nova ventura» «Favor, soberanes muses» «Aquell pastor desditxat»</p>	L'ordre és idèntic en els tres testimonis.
Cicle Münster	<p>«En lo bullici inquiet» «Ja m'aguarda altra ribera» «Coronats de llarga boga»</p>	L'ordenació és idèntica en els tres testimonis.
Amorosa II	<p>«Dessobre la sexta esfera» «Ja cessaren los rigors» «Jacinta, bella pastora»</p>	L'ordenació és també idèntica en els tres testimonis.

	«Volava una àguila altanera» «Cruel entra lo desembre» «D'un desdeny tan prosseguit» «Llamento infeliç i plor»	
[només a C]	«O he de morir o he d'amar» «Lo primer de ells és romà» «En estes dos flors, senyora» «Però en va l'agraïment» «Dono, petita Giletà» «Ni la ciutat populosa»	També aquests textos són reportats per I2 i V2 més endavant, en els mateixos llocs.
Cicle Montjuïc	«Excelsíssima muntanya» «Astre que en la nit opaca» «Ve la nit, i de baieta»	L'ordenació és idèntica en els tres testimonis.
Cicle Epístoles conventuals	«Ja torna la Filomena» «Deixa la penya i la pena» «Encantadora bellesà» «Oïu senyores devotes» «D'aquest trono circular» «Altra vegada senyores»	D'aquest conjunt de textos, només «Encantadora bellesà» no sembla pertànyer al cicle de cartes a les monges dels Àngels. Els tres primers no són reportats aquí per C, que els ha transcrit més amunt.
Cicle Setge 1652	«La botella s'és morta» «Dolç esperit de la selva» «Tes prendes, Elisa mià»	Les dues darreres han estat reportades per C més amunt.
Amorosa III (Amaranta / Amaril·lis / Terinda)	«Francino adora a Amaranta» «Tant, Terinda, heu castigat» «Divina bellesà» «On Tetis fugitiva» «Líquido ja instrument, trompa canora» «Terinda bella, singular i hermosa»	Idèntica ordenació en tots tres manuscrits; C ha transcrit més amunt el primer dels textos de la sèrie.
Amorosa IV	«O he de morir o he d'amar» «Les últimes seran llàgrimes mies» «Aquest fang que Lutècia denomina» «En estes dos flors, senyora»	D'aquesta sèrie de poesies amoroses, el primer i el quart del textos, han estat transcrits més amunt a C.
Casament Mora- Xammar + versió Ovidi	«On lo cristal·lí Neptuno» «Tots los amadors militen»	En els tres testimonis aquests textos heterogenis viatgen junts.
Vària	«Ni la ciutat populosa» «Però en va l'agraïment» «Lo primer d'ells és romà»	Aquest conjunt de tres poemes de temàtica diversa (el primer sembla poder-se

		vincular al setge de 1652, el segon pertany al cicle de textos a les monges dels Àngels i el tercer està dedicat a l'elecció d'Alexandre VII, al 1655) coincideix a I2 i V2 mentre que C els havia reportat prèviament, també formant conjunt.
Cicle Acadèmia St. Tomàs	«No ja de Febo inspiració sonora» «De la que el Llobregat verda ribera» «La pau de l'abundància acompanyada» «Fragant bellesa, pompa peregrina»	Entre els dos poemes relatius a l'Acadèmia de Sant Tomàs (textos 1 i 4), I2 i V2 intercalen els dos poemes impresos a <i>Decisiones Cathaloniae</i> , 1639 i 1645, absents a C.
Concepció + Gileta	«Quant ab astre feliç, la bella Astrea» «Nova brillant estela»	Novament una agrupació heterogènia, idèntica en els tres testimonis, un poema dedicat a la Immaculada i una <i>gileta</i> , fora de la col·lecció pròpia que concentren tots tres manuscrits a la part final.
Cicle Nise + èglogues + epitafi	«Dolces despulles quant lo cel volia» «Quan cinyen caminant la pedra dura» «Muda Dafne la planta fugitiva» «Dafne veloç, Siringa fugitiva» «Oh contento dels humans» «Oh dures fletxes, de mon fat rompudes» «Llàgrimes tristes, llàgrimes confuses» «De Fontano la queixa llastimosa» «Ínclita, excelsa Lise generosa» «Estes que veus relíquies són postreres»	Idèntica ordenació en tots tres manuscrits.
Cicle Panegíric	«Sepulta Febo sa claror divina» «Fènix que animat a incendis» «Sepulta Cúrcio en la caverna ombrosa» «Columna Atlant gegantea» «D'Eolo romp lo vent caverna dura» «Torre excelsa, alta atalaia»	Idèntica ordenació en tots tres manuscrits. Agrupació de part dels textos impresos al panegíric per Pau Claris (1641), en què no es copien mai (en cap testimoni manuscrit) els altres textos

	«Ja sepultar-se intentà»	també impresos, catalans, llatí o francès.
Sonet Lutècia + poema a Floris	«Aquest fang que Lutècia denomina» «Floris bella, gentil perla adorada»	Sèrie prèvia a les <i>giletas</i> , idèntica en tots tres manuscrits. Sorpren la repetició del sonet, text que ja havia estat reportat anteriorment per tots ells (veg. sèrie amorosa IV).
<i>Giletas</i>		La sèrie consta de 56 textos, és idèntica en tots tres testimonis, excepte que V2 reporta un text (de mà distinta a la resta, al marge) que no apareix en els altres dos, «D'on sou, nova Gileta», poema que presenta alguns dubtes d'atribució (copiat també a L4). El ms. C, per la seva banda, repeteix quatre <i>giletas</i> cap al final de la sèrie i no inclou en la sèrie «Dono, petita Gileta», que ja ha reportat més amunt. Es dona la circumstància compartida per tots tres testimonis que el poema «Tant vos enyoro, Gileta» està integrat dins del poema «Adéu, Gileta adorada», sense separació, la qual cosa ha de ser considerada com un error comú a tots tres testimonis, repetit també a MA i L4 (2n sector) (mentre que R i L4 – 1r sector – el consideren un poema independent).

Aquí acaben les composicions de C. El ms. I2 reporta encara dos textos atribuïts a Vicent Garcia. El manuscrit V2, en canvi, conté a continuació una sèrie de cinc poemes fontanellans de temàtica eroticoconventual: «Enviem-vos des d'ací» + «Però en va l'agraïment» (que ja ha reportat més amunt) + «No és mal búcaro un tupí» + «No us envio al frare ací» + «Què discrets són los tupins»; finalment, hi ha una sèrie de poemes que presen-

ten seriosos dubtes d'atribució a Fontanella els quals seran analitzats en un altre lloc (Valsalobre, 2015a).

Notem, en definitiva, que el nombre, l'agrupació i ordenació dels textos és idèntica en els testimonis I2 i V2, mentre que al ms. C hi observem unes molt lleus divergències: hi ha dos grups de sis poemes cadascun que són reportats més amunt que no ho fan els altres dos manuscrits –com es veu en l'esquema anterior–, i dos textos que no copia (sèrie Acadèmia St. Tomàs) al costat d'altres dos que no reporten els altres dos manuscrits (sèrie Inicial) i una *gileta* que reporta fora del cicle propi.

Algunes d'aquestes sèries, disposades en llocs no coincidents amb el d'aquests tres manuscrits, són també respectades totalment o parcialment per altres testimonis.

- De la sèrie Inicial, B1, R i L4 presenten agrupats també «Ab cingulo ditzós, ab prenda rica» + «Vinc, Jesús meu, per rompre la cadena» (L4 amb ordre intercanviat).
- La sèrie Religiosa consta dels mateixos poemes a R, si bé en ordre distint.⁹
- La sèrie Amorosa I és reportada també idènticament per R i L4, fora que R no hi inclou el poema «En la més nova ventura» i L4 no hi inclou «Quan del furibundo Marte». De manera aproximada, amb algun text exclòs i amb ordre diferent, es reporta la sèrie per B1.
- La sèrie del Cicle Münster apareix d'idèntica manera a R (a B5 hi manca «Ja m'aguarda...»).
- La sèrie Amorosa II és reportada de la mateixa forma per L4, mentre que R ho fa parcialment (els quatre primers textos, pel mateix ordre).
- La sèrie Montjuïc apareix constituïda pels mateixos textos en el mateix ordre a L4 i R.
- La sèrie del cicle Epístoles conventuals també manté aquesta agrupació a L4 (excepte el primer dels textos, «Ja torna la Filomena», que no apareix en aquest punt).
- Els poemes «Dolç esperit...» i «Tes prendes...», amb aquest ordre, de la sèrie Amorosa III apareixen agrupats també a A, B5, B12 i R.

---

9 R conté molts més textos religiosos però manté aquesta sèrie agrupada.

- Els dos textos de la sèrie del cicle Acadèmia St. Tomàs s'agrupen igualment a L4 (tot i que només reporta aquí un fragment del Vexamen) i a R, sense l'incís dels textos impresos a *Decisiones* com fa C.
- La sèrie del cicle Nise + èglogues + epitafi es manté també en els testimonis A, B5, B12 i R. L4 manté parcialment la sèrie: hi manca «Dafne veloç...» (que transcriu més amunt) i l'ordre no coincideix exactament; d'altra banda, no reporta les èglogues (que transcriu conjuntament en un altre lloc) ni l'epitafi (que ha reportat també en un altre lloc de manera independent).
- També els manuscrits B1, L4 i R agrupen la sèrie Cicle Panegíric amb un ordre de vegades alterat o amb l'excepció d'un dels textos.

■

Igual com passa amb els tres testimonis analitzats, també A, B5 i B12 mantenen un mateix esquema general d'ordenació que sembla fer-los derivar d'un antecedent comú.¹⁰ En canvi, les agrupacions internes o sèries de textos al llarg d'aquests tres testimonis no resulten tan coherents com passava amb els tres manuscrits considerats abans. Per això en farem un esquema menys detallat que com ho hem fet anteriorment amb els manuscrits C, I2 i V2:

Sèrie	Poemes	Comentaris
Inicial	«No ja de Febo...» «Coronades...» «Tots los amadors...» «Les últimes...» «Llamento infeliç...» «Alça la vista...»	El segon text és absent al ms. A.
Cicle Nise		Coincident amb C-I2-V2.
Epístoles i poemes conventuals I	4 epístoles en prosa i vers «Oïu, senyores devotes» 1 epístola en prosa i vers «Ja torna la filomena»	El ms. A reporta alguna epístola menys i no transcriu el darrer poema de la sèrie.

¹⁰ El ms. de Serra i Postius, perdut (veg. la nota 3), sembla coincidir parcialment amb la part inicial reportada per aquest grup de tres manuscrits ja que hi ha certes coincidències, segons les escasses notes sobre el contingut del manuscrit conservat a la biblioteca particular de Pere Serra (*Tragicomèdia + Lo Desengany + «No ja de Febo...» + «Tots los amadors...» + cicle Nise...).*

<p>Amorosa I</p>	<p>«Francino adora...» «Ja m'aguarda...» «Dolç esperit...» «Tes prendres...» «Aquest fang...»</p>	<p>Notem que es mesclen diversos cicles ben estructurats en altres testimonis: Münster o Setge de Barcelona.</p>
<p>Epístoles i poemes conventuals II</p>	<p>«D'aquest trono...» «Enviam-vos...» «Aqueix frare...» 1 epístola en prosa i vers «No és mal búcaro...» «No us envio el frare...» «Altra vegada...»</p>	<p>El ms. A només reporta el primer dels textos d'aquesta sèrie.</p>
<p>Vària</p>	<p>«On lo cristal·lí...» [fragm.] «La botella...» «La Verge pura» «Pastorets d'esta...» «Hola, pastors...» «Entre funestes...» «Què has, què has...» «Dessobre la sexta...» «Vinc, Jesús...» «En lo bullici...» «Coronats...» «Quan ab astre...» «Ínclica, excelsa...» «Fragant bellesa...» «Passen edats...» «A l'amanèixer lo Sol» «En primaveres s'inunden les ires» [fi de B12] «O he de morir...» «En la més nova...» «Cristal·lina companya»</p>	<p>Notem la barreja de textos d'agrupacions diferents: un del casament Mora-Xammar (fragmentari), un del setge de Barcelona, poemes a la Nativitat (en dos sectors), poemes amorosos, poemes ascètics, poemes del cicle Münster... A partir de «En primaveres s'inunden les ires», el ms. B12 s'interromp (àpode). El ms. A transcriu la mateixa sèrie fins a «En la més nova...»; i reporta sencer el poema «On lo cristal·lí...», a diferència dels altres dos mss.; després afegeix una sèrie religiosa que, dels tres testimonis, només ell inclou: «Aquell llibre...» + «Del Fill immens...» + «Qui com Déu...» + «La filla del summo...» + «Del pa diví...» + «Elevats al Cel...» + «Lluna del mirall...» + «Ama, paloma...» + «Una bellíssima...» + «Espines dures...» + «Per aquelles aspres...» + «La neu i pa...». No reporta «Cristal·lina companya».</p>

<i>Giletas</i>	«Belisa de les giletas» «Molts anys alegres...» «Guardau la porta...» «Silenci, penes...» «Dos coses voleu...» «Te'n vas, amada...» «Adéu, amable...» «No sé si em voleu...» «Jo us vull bé...»	El ms. A conté la mateixa sèrie en el mateix ordre, excepte els textos primer i últim.
----------------	---	--

Després del darrer poema esmentat en l'esquema «Jo us vull bé...», el ms. B5 torna a copiar diversos poemes ja transcrits abans, entre ells, el cicle de Nise; continua amb «Càndida, cristal·lina...» (de Francesc Granollacs) i una sèrie de poemes en castellà, altres de Vicent Garcia i d'altres autors (14 ff.); tanca amb «Amaranta la nimfa...» + «He sabut, senyora ingrata» (aquest darrer, de dubtosa atribució a Fontanella) i una nota sobre les nou muses en castellà i llatí.

El ms. A, per la seva banda, després de les *giletas* incorpora textos d'ordre molt divers, en castellà, català i llatí, la major part en prosa.

Notem, doncs, com B5 i B12 copien en idèntic ordre els textos, mentre que A n'exclou algun de dispers i afegeix una sèrie religiosa just abans de les *giletas* que no apareix a B5 (B12 és àpode), una sèrie que en gran part és idèntica, i en el mateix ordre, que la sèrie corresponent, la segona, de C-I2-V2.

■

Pel que fa als manuscrits B1, B4, L4 i MA,¹¹ cadascun d'ells reporta ordenacions peculiars dels textos fontanellans. Al primer, B1, hi observem agrupacions dels poemes per sèries i cicles propis: Amaril·lis / religiosa I / rams, purgues i hams I / al galant Alva / religiosa II / epístoles conventuals / rams, purgues i hams II / Panegíric... amb alguns pocs textos solts entremig. Coincideix molt escadusserament amb les sèries de C-I2-V2. D'altra banda, conté molta poesia religiosa, distribuïda en dos sectors del manuscrit, sovint textos que només reporta també R; l'ordenació dels textos en aquests sectors religiosos de B1 coincideix amb la de R. També coincideix amb R en el fet de disposar dues sèries separades de poemes que

11 El ms. R és objecte d'una monografia específica (Miralles, 2015).

tracten de rams, purgades i hams, fora d'algun poema escadusser, així com en l'ordre (textos que només reporten R i B1 i de vegades B4).¹²

B4 comença amb el cicle Nise + èglogues / epitafi (ordre general d'A B5 B12 C I2 R V2, sense «Dafne veloç...» ni «Oh contento...», i hi manca l'epitafi, com a L4). La resta es caracteritza per no seguir cap mena d'agrupació coherent (poemes desordenats) i incloure textos esparsos pertanyents a cicles que figuren ben establerts en altres testimonis (un poema de Montjuïc, un de Münster, un de Panegíric...). Al final, en canvi, hi trobem algunes agrupacions habituals en la resta de manuscrits: emblemes religiosos (però els jeroglífics a sant Joan de la Creu han aparegut sols, més amunt); Concepció (cinc dels textos en el mateix ordre que R); Nativitat; rams i purgues (que només són a B1-R) i unes poques *giletas*. Manté algunes parelles habituals: «Esta que veus...» + «Est índice...», com C; «Líquido ja...» + «Ab cíngulo...», tot coincidint amb B1 i C.

Al manuscrit L4 es poden diferenciar tres sectors fontanellans agrupats en dos blocs. El primer sector va de la p. 86 a la 229. El conjunt ve encapçalat pel títol general d'«Obres de Fontanella» i s'enceta amb les dues obres de teatre. A partir de la p. 164 comença un conjunt extens de poesies de Fontanella l'ordenació de les quals no es correspon amb cap dels conjunts esmentats fins ara, és a dir, presenten un ordre peculiar. Amb tot, es poden distingir algunes agrupacions menors que solen ser respectades per la tradició dels manuscrits unitaris més importants: sèrie religiosa (parcialment coincident amb C-I2-V2), cicle Panegíric, impresos 1639–1645, les dues èglogues, el cicle de Sant Tomàs (per bé que el «Vexamen» és reportat de manera fragmentària en tres apartats del manuscrit, cas únic entre tots els manuscrits en què això s'esdevé), una segona sèrie religiosa que reproduïx l'ordre que veïem a C-I2-V2, un conjunt de *giletas* amb altres poemes intercalats (que són *giletas* que no pertanyen a la sèrie del mateix nom de C-I2-V2 i que reporten només aquest testimoni i el ms. R, i en algun cas B4). Enmig d'aquestes agrupacions s'hi intercalen poemes diversos que no semblen respondre a cap agrupació.

El segon sector, a continuació de l'anterior –i per això diem que ambdós formen un sol bloc–, abasta de la p. 230 a la p. 309. De fet, s'inicia amb una portada nova: «Obres del fènix català Francisco Fontanella», i tot sembla indicar que l'antígraf d'aquest nou sector fontanellà del manuscrit

12 Les 27 primeres composicions d'aquest ms. B1 coincideixen quasi plenament amb l'índex del manuscrit de la «Biblioteca episcopal de Barcelona», perdut, que detalla Torres Amat (1836: 261–262).

és diferent de (o dels) que ha (o han) servit per al primer sector. A l'inici d'aquest segon sector hi ha de nou un conjunt de textos més o menys desordenats, tot i que s'hi poden identificar algunes agrupacions: dos poemes del cicle de Münster, textos del cicle de Nise, amb poemes diversos intercalats. És a partir de la p. 263 que detectem una ordenació paral·lela a la corresponent del conjunt C-I2-V2. Primer hi figuren una sèrie de *giletas* pràcticament idèntica a la de C-I2-V2 (pel mig hi ha transcrits tres dels quatre textos del cicle al galant Alva, hi manquen un parell de *giletas* i un grup de tres o quatre textos presenten un ordre lleugerament diferent).¹³ Després de la sèrie de *giletas*, a la p. 281, l'ordre dels textos coincideix plenament amb el de I2-V2 (no reporta l'incís de C entre la sèrie Amorosa II i el Cicle Montjuïc), des de la sèrie Amorosa I («Ja que lo rigor fatal») fins al poema pel casament Mora-Xammar («On lo cristal·lí Neptuno»), que és un conjunt de textos ben considerable. Només n'exclou sis textos, perquè ja havien estat reportats en el primer sector fontanellà. Segons això, és evident que els textos transcrits entre les pp. 263–309 remunten a un model d'ordenació que coincideix amb el de C, I2 i V2.

Hi ha, finalment, un tercer sector –i segon bloc– del manuscrit L4, molt més breu i separat físicament dels anteriors (pp. 869–876), amb només vuit textos els quals tenen la peculiaritat que solament són reportats per aquest testimoni i pel ms. R –i en tres dels vuit casos també per B1, i en un per R i B5–. És a dir, es tracta d'un grup de textos d'una difusió molt limitada.¹⁴

Del conjunt de textos catalans i castellans que reporta, finalment, el ms. MA, la poesia de Fontanella –la més nodrida en nombre de composicions–, es distribueix en dues parts asimètriques: ff. 68–125v i ff. 178–179. El primer sector conté l'*Ambaixada...* (veg. Miró, 2006b; Miralles, 2010), el cicle de cartes a Belinda, en prosímetre (Sogues, 2012 i 2013) seguit d'un text estretament vinculat a aquest («Oïu, senyores devotes») i, a continua-

13 Que aquesta sèrie de *giletas* està emparentada amb la de C-I2-V2 ho demostra, a més, que el poema «Tant vos enyoro, Gileta» apareix en aquest sector del ms. (p. 279) inserit dins de «Adéu, Gileta adorada», un error que sembla remuntar a un antecedent comú que el va difondre als testimonis que en depenien. En canvi, a la p. 214, sens dubte a partir d'un altre testimoni, és reportat de nou pel copista de L4 com a poema independent.

14 En el ms. R aquests poemes apareixen en llocs dispersos; per bé que majoritàriament són poemes relatius al tema de les purgues (cinc dels vuit textos), hi ha també una *gileta*, un d'adreçat a unes «missenyores» que sens dubte són monges i un de dedicat a la Mediterrània. Són: «Camaleó de les flames», «Versos després de la purga», «Algunes flors us envio», «Si lo ram no va a cant d'orgue», «Corona en vostra esfera», «Lo color d'una esperança», «Era caçador, Gileta» i «Cristal·lina companya».

ció, 55 *giletas*, l'ordenació de les quals no es correspon amb la de cap altre testimoni. El segon sector conté només «Hola, pastors de Betlem» i «Entre funestes ruïnes», dues composicions a la Nativitat. Segons aquestes dades, aquest testimoni no mostra parentiu amb cap dels manuscrits tinguts en compte aquí, pel que fa a l'ordenació dels textos fontanellans.¹⁵ Una primera aproximació a l'edició crítica d'alguna *gileta* permet observar que el text que ofereix MA és més proper al de R que al de cap altre manuscrit.

■ 5 Ordenació dels textos: dades complementàries (rúbriques, ecdòtica...)

Aquestes coincidències, que fan pressuposar un subarquetip comú, hauran de ser confirmades per la comparativa de les rúbriques, d'una banda, i, sobretot, per l'anàlisi de variants i errors en les *collationes* per a l'establiment de l'edició crítica. Els textos fins ara editats críticament per nosaltres consoliden les conclusions que hem exposat sobre l'ordenació dels textos. ■

■ Bibliografia

- Bernad y Duran, Joseph (1899): *Obras poéticas del "fénix catalá" Francisco Fontanella*, Barcelona: Imprempta "L'Atlántida".
- Bouza, Fernando (2001): *Corre manuscrito*, Madrid: Marcial Pons.
- Brown, Kenneth / Melchor, Vicent de (eds.) (1995): *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Campabadal i Bertran, Mireia (2004): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, tesi doctoral dirigida per Eulàlia Duran, Barcelona: Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.
- Domínguez Bordona, Jesús (1931): *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid: Blass.
- Grau, Josep Maria de / Rubió i Ors, Joaquim (eds.) (1840): *La Armonia del Parnás, mes numerosa en las Poesias varias del Atlant del Cel Poetic, lo Dr..., Rector de la Parroquial de Santa Maria de Vallfogona*, Barcelona: Rafel Figueró.

---

15 Tot i que hi ha un detall que vincula una de les *giletas* amb els mss. C-I2-V2 i I4 (segon sector): «Tant vos enyoro, Gileta» apareix inserida dins de «Adéu, Gileta adorada».

- Massó i Torrents, Jaume / Rubió i Balaguer, Jordi (1989): *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya* (1914–1920), vol. 1 (Mss. 1–154), Barcelona: Biblioteca de Catalunya.
- MCEM: *Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, <<http://mcem.iec.cat/>> [22.01.2014].
- Mestres, Salvador (1868): «Poesías perdidas de Vallfogona: poetas ignorados: fragmento de un libro manuscrito titulado *Curiositat Catalana*», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* II, 385–412.
- Miquel i Vergés, Josep M. (1938): «La filologia catalana en el període de la Decadència», *Revista de Catalunya* 90 (setembre), 63–80; 91 (octubre), 261–285; 92 (novembre), 429–452; 93 (desembre), 641–672. [Reed.: Barcelona: Crítica, 1989, 53–172.]
- Miralles, Eulàlia (2009): «Per a una lectura de L'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* de Francesc Fontanella», in: Sansano, Gabriel / Valsalobre, Pep (eds.): *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622–1683/85)*, Girona: Documenta Universitaria, 271–301.
- (2015): «Algunes reflexions sobre la disposició textual d'un cançoner barroc (BLM, ms. 68). *Per a una lectora*: un llibre-ofrena i un testament literari», *Zeitschrift für Katalanistik* 28 [en aquest volum].
- Miró, Maria-Mercè (1981): «El manuscrit Fontanella del Museu Episcopal de Vic», *Ansa* IX, 211–218.
- (1984): «Un manuscrit Fontanella a la Casa de l'Ardiaca», *Ansa* XI, 251–255.
- (1995): *La poesia de Francesc Fontanella*, 2 vols., Barcelona: Curial.
- (2006a): «Un altre manuscrit de Francesc Fontanella, del segle XVII, al Museu Arxiu de Calella», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* LIII [Homenatge a Joseph Gulsoy; 1], 71–83.
- (2006b): «Una farsa barroca: l'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia*, de Francesc Fontanella», in Valsalobre / Sansano (eds.), 319–339.
- Rossich, Albert (1984): *Francesc Vicent Garcia: assaig d'edició crítica*, vol. I, tesi doctoral dirigida per Joaquim Molas, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Hispànica.
- (2006): «Notes sobre la transmissió textual de l'obra de Fontanella», in Valsalobre / Sansano (eds.), 157–174.

- / Miralles, Eulàlia (2014): «Un pròleg desconegut de Francesc Fontanella», *Els Marges* 102, 90–102.
- / Valsalobre, Pep (eds.) (2006): *Poesia catalana del barroc. Antologia*, Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Rubió Balaguer, Jorge (1953): «Literatura catalana», in: Díaz-Plaja, Guillermo (dir.): *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. IV, Barcelona: Barna. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.]
- Sogues, Marc (2012): *De Fontano a Belinda: un desengany cavalleresc i epistolar*, treball de final de carrera, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, Estudis de Filologia Catalana. Consulta en xarxa dins l'espai UOC Treballs de l'offletra <<http://lletra.uoc.edu/offletra/>>.
- (2013): «Oïusenyoies devotes...»: *edició crítica de les epístoles literàries de Francesc Fontanella a les monges dels convents dels Àngels i de Jerusalem*, treball de recerca de màster, Girona: Universitat de Girona, Departament de Filologia i Comunicació.
- Torres Amat, Félix (1836): *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de J. Verdager.
- Vall i Solaz, F. Xavier (2001): «La faceta literària de Josep Fontanella», *Revue d'Études Catalanes* 4, 157–187.
- Valsalobre, Pep (ed.) (2002): *Agustí Eura, Obra poètica i altres textos*, Barcelona: Curial / Fundació Pere Coromines.
- (2015a): «En els marges de la poesia fontanellana: els textos d'atribució dubtosa o falsa (una aproximació)», *Revista de Cancioneros Impresos y Manuscritos* 4, 132-166, <<http://www.cancioneros.org/adjuntos/rcim/4/RCIM%20%20-%20Pep%20Valsalobre.pdf>>.
- (2015b): «Per a una edició crítica de la poesia de Francesc Fontanella», *Els Marges* 105, 84-107.
- / Sansano, Gabriel (eds.) (2006): *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Vila, Pep (1981): «Un manuscrit de Fontanella», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* III [Miscel·lània Pere Bohigas; 1], 139–159.
- Pep Valsalobre, Institut de Llengua i Cultura Catalanes, Universitat de Girona, Facultat de Lletres, Plaça Ferrater Mora, 1, E-17071 Girona, <pep.valsalobre@udg.cat>.

Zusammenfassung: Das Werk des Barockdichters Francesc Fontanella (1622–1682/83) war sehr weit verbreitet, und heute sind noch siebenunddreißig Dokumente erhalten: einunddreißig handgeschriebene und sechs gedruckte. Es wird gewöhnlich behauptet, dass diese poetischen Texte in der Manuskriptüberlieferung ungeordnet vorliegen. In dieser Arbeit werden allerdings zwei Korrekturen dieser Wahrnehmung vorgeschlagen: einerseits ermöglicht die Analyse von Fontanellas Dichtungsüberlieferung die Bestimmung von Mikro-Sortierungen in klar definierte Zyklen nach Thema, Empfängern, Abfassungsumständen usw. Zum anderen können durch den Vergleich der Textanordnung in allen erhaltenen Dokumenten sowie in den diversen Miszellen-Sammlungen zahlreiche Texte von Fontanella klassifiziert werden. Auf diese Weise kann man zwischen drei großen Manuskript-Gruppen unterscheiden, eine Gruppierung, die durch die Vergleichsanalyse der Rubriken gestützt wird. Beide Faktoren bieten einen Leitfaden, um die Überlieferung des poetischen Werkes des in Barcelona geborenen Dichters und Dramaturgen zu begreifen, und tragen zur Textkritik der Manuskripttradition bei, die der Erstellung einer kritischen Ausgabe seiner Dichtung dienen kann. ■

Summary: The poetic oeuvre of the baroque poet Francesc Fontanella (1622–1682/83) was widely known. We still keep thirty-seven witnesses of his work: thirty-one are manuscripts and six are printed copies. Despite the fact that his poems have been generally regarded as following a disordered arrangement, this paper proposes two nuances to this perception: on the one hand, the analysis of Fontanella's poetry transmission allows us to define a micro organization through well defined cycles in accordance with subject, addressees, writing circumstances, etc.; on the other hand, we can classify a large number of Fontanella's poetry through the comparison of the disposition of the poems both in his books and in the miscellaneous collections which contain a critical number of his poems. The outcome are three large sets of manuscripts. The resulting data has been supported by the comparative analysis of its rubrics. Both factors offer a guideline to understand the poetic works of the Barcelona poet and playwright and collaborate with the ecdotic analysis to build a critical edition of his poetic oeuvre. [Keywords: Francesc Fontanella; baroque poetry; modern Catalan literature; textual criticism; codicology] ■

Algunes reflexions sobre la disposició textual d'un cançoner barroc (BLM, ms. 68). Per a una lectora: un llibre-ofrena i un testament literari

Eulàlia Miralles (València)¹

Jordi Rubió, un dels historiadors de la literatura que possiblement va saber llegir més bé la poesia de Francesc Fontanella, malgrat haver-ho fet amb les limitacions pròpies de la seva època, assenyalava: «Una de les particularitats que més sorprenen en els manuscrits de Fontanella és l'estranya barrejadissa en què apareixen els versos: el més banal al costat del més noble, sense ordenació per temes, fins i tot separant obres dedicades a un mateix afer» (Rubí, 1985: 205); Rubió treballava amb només cinc manuscrits dels més de trenta que coneixem actualment de l'obra de Fontanella, i no precisament els més complets i fiables, però ja va veure que la disposició textual dels poemes d'aquest autor en els cançoners presentava certa problemàtica.

D'ençà de Rubió, van ser pocs els que van saber mirar amb nous ulls la poesia fontanellana; de fet, van ser pocs els que s'hi van interessar. El 1995 va arribar la publicació de la poesia completa, a cura de M. Mercè Miró, que posava per primera vegada a l'abast del públic tota la poesia de Fontanella; el mèrit de l'empresa de Miró és innegable, però val a dir que amb la distribució que va proposar de la poesia fontanellana va desvirtuar les unitats que s'observen en alguns dels manuscrits que transmeten l'obra del poeta barroc, per tal com va separar la seva producció en funció de sis grans grups temàtics i del metre de les composicions: la poesia civil, el *Vexamen* (tot sol), la poesia amorosa en dos grans blocs (Nise i Elisa, per una banda; Gileta, per una altra), la poesia religiosa, la poesia satírica i jocosa, i, finalment, els prosímetsres. Que la lectura de Fontanella amb aquesta

---

1 L'estudi s'inscriu en la línia de recerca del projecte FFI2012-37140/FILO, del MEyC. Agraïxo les aportacions i observacions de Marta Castaño, Anna Garcia Busquets, Albert Rossich, Marc Sogues i Pep Valsalobre.

ordenació en dificulta la comprensió ho ha posat en evidència darrerament Sogues (2013 i 2014) a partir de les Cartes a les senyores dels Àngels i de Jerusalem; però hi ha altres exemples que ho manifesten, com ara l'ordenació d'un cicle tan emblemàtic com les Gilettes. Tot i que la poesia a Giletta es pot llegir agrupada en l'edició mironiana, es perd la relació tematico-cronològica existent entre algunes de les composicions com a conseqüència de la distribució en funció del metre dels poemes.

En la poesia de Fontanella s'han distingit dos tipus de transmissió, la dels cançoners unitaris o individuals, i la dels cançoners miscel·lanis o col·lectius; els primers inclouen només poesia atribuïda a l'autor, mentre que els segons són conformats, com el seu nom indica, amb composicions seves i d'altres poetes (Rossich, 2006).² Pel que fa als cançoners individuals que es conserven, estem en condicions de distingir també entre dos tipus de testimonis: un manuscrit que tot fa pensar que guarda una disposició textual dels poemes deutora de l'autor, i la resta de cançoners unitaris, en què no podem assegurar que l'ordenació provingui de Fontanella totalment, però tampoc estem en condicions de negar que ho sigui en part.

Valsalobre (2105b) s'ocupa, en aquest mateix volum, de la disposició textual dels cançoners fontanellans. Per la meua banda, em centraré en exclusiva, per la seva importància, en el cançoner que guarda una ordenació molt possiblement d'autor, el ms. 68 de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (BLM): del seu estudi se'n dedueix que la compilació distribueix les obres en funció d'uns paràmetres pensats per Fontanella i que alguns elements, com ara les rúbriques, són determinants en alguns moments per ajudar-nos a seguir els diversos fils narratius que es desgranen en el volum. Aquesta disposició textual permet llegir la poesia de Fontanella sota una nova llum, d'una manera més suggerent, interessant i engrescadora encara de com l'hem llegit fins avui.

■ 1 Algunes notes (encara) sobre BLM, ms. 68

El ms. 68 de la BLM (que identifiquem amb la sigla R) és un testimoni singular en la transmissió de la poesia del barceloní: es tracta d'una còpia, de final del segle XVII–inici del XVIII, d'un volum que havia estat compilat

---

2 La nòmina dels manuscrits fontanellans és a Valsalobre (2015b); per distingir-los faig servir les sigles que s'hi especifiquen. Uso el terme “cançoner” en el sentit doble de l'accepció: d'una banda, recopilació de poemes de diversos autors; de l'altra, volums de poesia completa (cf. Fernández, 1995: 466–467).

amb posterioritat a 1676 per l'autor.³ És el testimoni de les obres de Fontanella que transmet un nombre més elevat de composicions, testimoni únic d'alguns poemes i de dos pròlegs d'autor (vinculats amb algunes composicions que només conserva R), sol a guardar una determinada disposició textual i a ser dedicat explícitament pel poeta a una «lectora». És per aquesta última característica que el considerem un llibre-ofrena i que avui el podem llegir com si fos una mena de testament literari: el discurs que Fontanella va voler llegir (teòricament) a una única dona.

Abans d'endinsar-nos en l'estructura dispositiva d'R, val a dir que la transmissió de la poesia de Fontanella presenta poques variants textuais i no gaires contaminacions, de manera que la dificultat de la seva lírica no prové tant de la reconstrucció de l'hipotètic original com de desembullar el sentit últim dels seus versos: són, per damunt de tot, les referències constants, explícites o no, a una realitat quotidiana que avui no coneixem (i que mirem de refer amb les poques dades biogràfiques segures que tenim) el que n'encrypta el sentit per a nosaltres. Sobre el copista d'R s'ha de dir que és poc atent i que de vegades comet errors pràcticament inexplicables, però no ens hem de posar les mans al cap per aquesta raó, perquè els copistes no són per força gent que es dedica a les lletres. Ara bé, el text que transmet R presenta un estadi més tardà que altres testimonis, com semblen provar les (noves) versions, reescriptures o recreacions, d'alguns poemes. De la nova edició crítica de l'obra de Fontanella que actualment es du a terme en resulta, ara per ara, l'evidència que R va quedar fora del circuit de la transmissió i no va crear tradició;⁴ és a dir, no va ser autògraf de cap altre manuscrit que coneguem i la *contaminatio* és inexistent.

R té una portada ben diferent a les altres que figuren en els manuscrits unitaris de Francesc Fontanella, o en els miscel·lanis que també en tenen. És una portada críptica: «F.F[acarada] F.F[acarada] Petri in cunctis ex omnibus aliquid sive magistri liborum labores» que vam mirar de desxifrar, no fa gaire, amb Albert Rossich (Rossich & Miralles, 2014: 107–108). Les dues FF amaguen el nom de l'autor; el reflex de les dues FF, en un acarament simètric, potser la voluntat de Fontanella d'advertir que les seves obres s'emmirallen en la seva vida o un missatge adreçat a la persona a qui diri-

---

3 La data figura en una rúbrica (p. 179). S'han ocupat d'aquest manuscrit Vila (1981), Rossich (1984: 124), Miró (1995: 32–34) i Rossich & Miralles (2014). Partim de la base que es tracta d'una còpia de l'original d'autor, però és clar que també podria ser la còpia d'una còpia; ara per ara no tenim, però, cap pista que ens ho faci dir.

4 L'edició crítica de Fontanella es du a terme en el marc del projecte de recerca citat a la n. 1 (veg. Valsalobre, 2015c); el primer resultat vistent es pot llegir a Fontanella (2015).

geix el volum. La frase en llatí la vam traduir, lliurement, com «Coses escollides d'un que es fica on no el demanen, o composicions de l'autor de les ofrenes»; literalment: «D'un entremetedor alguna cosa entre moltes, o treballs del mestre de les dolces ofrenes».

Hi torno perquè aquests dos aspectes són claus per entendre la funció d'aquest manuscrit i també, des del meu punt de vista, la relació de Fontanella amb la literatura i amb la seva obra. D'una banda és significatiu que amagui el seu nom, que no figuri en la portada, cosa que és força habitual en la resta de manuscrits amb títol general o portades interiors (que no sabem deutors d'una voluntat autorial):⁵ de fet, el seu nom no figura enlloc en tot el volum; el que sí que hi trobem, com és lògic, són els pseudònims que l'identifiquen (Gilet, Fontano, etc.). Que amagui el seu nom volgudament té un sentit, preservar el seu anonimat i el de la dona a qui es dirigeix, però que tingui un sentit no vol dir que no deixi de ser una *captatio*. De l'altra, també és significatiu el sentit que amaga la frase en llatí per entendre la relació que mantenia Fontanella amb la literatura: es qualifica d'«entremetedor», d'«aquell que es fica on no el demanen», situant-se en un terreny que és ben habitual en ell, la ironia i la jocositat; i també es diu «mestre de les dolces ofrenes», on «mestre» s'ha d'entendre no aplicat a la seva capacitat com a poeta —és a dir, com aquell que té la capacitat d'ensenyar a compondre versos— sinó a la voluntat de donar als altres —i més concretament, com explicitarà al segon dels pròlegs d'aquest manuscrit, a una altra— «ofrenes» (poemes) que són «dolces» (amoroses) —és a dir, com aquell que té la capacitat de regalar els versos que són testimoni del seu amor per una dona a la dona en qüestió. La poesia, i la literatura, és per a Fontanella un canal de diversió i també una manera de reflectir la vida, la pròpia.

En la portada també ens és dit que aquest recull és una tria escollida («alguna cosa entre moltes»), una antologia doncs, cosa que ha de voler dir que l'autor no hi ha volgut aplegar tota la seva obra. I és així: a R hi trobem a faltar alguns poemes de Fontanella i també la prosa del *Panegíric* a la mort de Pau Claris que havia estat imprès el 1641. Hi tornaré més endavant.

Els dos pròlegs que podem llegir a continuació en el manuscrit aclareixen algun altre aspecte sobre la intenció de l'autor en construir-lo. En el primer, al «Lector», ens ennova que no escriu ni per passar l'estona ni per «ensenyar» (ja havia afirmat, a la portada, que el seu mestratge no era com a

---

5 És el cas, p. ex., dels títols dels ms. A, C, I2 i V2, o d'algunes portades interiors de manuscrits miscel·lanis, com L4 (veg. Valsalobre, 2015b). En els que no hi ha el nom de l'autor, és perquè no hi ha un títol general per al volum: no s'hi ha posat o són acèfals.

poeta), sinó per fixar les lectures que ha pogut fer, fruit de la seva passió de lector; també, que no té gaire interès a divulgar la seva obra, i s'excusa pels errors comesos. En el segon, dirigit a una «Benèvola o rigorosa lectora», la destinatària última del volum, li demana favor o clemència i que el llegeixi en la intimitat.⁶

■ 2 Sobre la disposició textual d'R

■ 2.1

He començat l'article citant Rubió, amb uns mots que fan clara la inicial perplexitat del lector quan mira d'entendre l'estructura de la majoria dels manuscrits poètics de Fontanella. Crec que era amb el mateix sentiment que argumentava Rossich (2006: 157–158) quan deia que l'aparent «aparença caòtica» d'alguns cançoners fontanellans –i barrocs en general– ha de respondre, en darrer terme, a alguna raó. Doncs bé, tot i que ni l'un ni l'altre feien referència en concret a R (Rubió ni tan sols el coneixia), i tot i que no en trauré l'entrellat del tot, perquè hi ha baules en la comprensió de la lírica fontanellana que encara se'ns escapen, miraré d'oferir algunes nòtules que ajudin a desfer l'«aparença caòtica» d'R. La problemàtica d'R, tot i que no es pot extrapolar a altres casos, perquè cada manuscrit poètic té un sistema propi, pot ajudar a plantejar diverses qüestions sobre la disposició textual dels cançoners de l'època; no només han estat Rubió i Rossich a fer veure l'aparent desordre d'aquests volums en general, ho han fet igualment altres estudiosos de la lírica barroca hispànica.

Quan Fontanella va decidir compilar aquest manuscrit per a la «benèvola o rigorosa lectora» que n'era la destinatària, va haver de pensar com volia llegar-li la seva poesia; és a dir, va haver de seleccionar i d'ordenar la seva producció en funció d'uns paràmetres que, ja en la maduresa i amb la seva obra completa (o pràcticament completa⁷), no devien ser els mateixos que quan va compondre els versos. Havia vist passar la vida: de la joventut a Barcelona, on era el centre d'un cenacle literari modern i enjogassat, a la maduresa de religió a Perpinyà; i no només això: potser va redefinir la funció inicial d'algunes de les seves composicions en la mesura que construïa un llibre nou i amb una finalitat diversa. Durant més de tres

---

6 Veg. l'edició i una anàlisi dels dos pròlegs a Rossich & Miralles (2014: 108–112).

7 No sabem si, després de compilar el recull, Fontanella va seguir escrivint poesia; en tot cas, no li coneixem cap altra composició posterior. Altres poemes que són seus i no són a R són escrits amb anterioritat a la data de factura del manuscrit.

dècades havia anat escrivint textos de tota mena, i ara tocava veure'ls amb una nova llum i oferir-los a qui havia estat en molts casos motor, font d'inspiració del poeta. Pel camí havia perdut moltes coses, però també n'havia guanyat; i algunes característiques del seu caràcter i personalitat sembla clar que van perdurar sempre: el sentit de l'humor, la ironia i la paròdia, com mostren el títol del ms. R i els seus dos pròlegs.

No sabem quina ordenació primigènia va donar Fontanella –si és que ho va fer– a la seva obra poètica i dramàtica, però de l'ordenació dels manuscrits unitaris que la transmeten, i que desconeixem si foren directament controlats per ell, podem deduir que hi ha certes constants: l'obra dramàtica es copia generalment a l'inici dels cançoners (quan es fa), i hi ha alguns poemes, com ara els del Cicle de Münster o el de sant Tomàs, que acostumen a viatjar plegats, així com bona part de les seves obres religioses o les Gilettes. Pel que fa a aquestes últimes, majoritàriament reben un tractament distint, com a “llibre” independent, en la mesura que se situen diferenciades de la resta de l'obra poètica, a vegades amb portades pròpies en l'interior dels còdexs i aplegades generalment al final. Valsalobre (2015b) ha identificat, en altres manuscrits que no són R, algunes ordenacions coincidents en la poesia fontanellana, i tot podria fer pensar que potser són d'autor.⁸ En tot cas, s'advera com a possible que hi hagi una doble manera de llegir Fontanella: una, a partir d'una ordenació primigènia seva, que no coneixem i que només es podria arribar a reconstruir en part, perquè devia anar canviant a mesura que passava el temps i escrivia més; i, una altra, a partir de l'ordenació d'R, que és més tardana i, tot fa pensar, deutora del propi Fontanella, totalment o en molt bona part, i que sembla alhora, en alguns moments, deutora de la(es) primigènia(es).

L'única ordenació d'un llibre que podem considerar sens dubte de Fontanella és la del *Panegíric* a Claris, escrit i publicat l'any 1641.⁹ I és precisament aquest llibre, el *Panegíric*, que pot mirar d'ajudar-nos a entendre en part això que ara deia sobre la reordenació per l'autor de la pròpia producció poètica.¹⁰ Parteixo de la base que, de la mateixa manera que col·locionem els versos i fixem el text crític amb la voluntat d'acostar-nos a l'original d'autor, s'ha de fer el mateix amb la disposició textual d'un corpus poètic (sempre, és clar, que tinguem indicis que ha estat volgudament

8 També a Valsalobre (2015a: 133), algunes consideracions sobre el particular.

9 Hi ha una edició relativament recent, a cura de M. Clarasó i M. Mercè Miró (Fontanella, 2008), però que presenta mancances interpretatives i d'edició.

10 Deixo de banda el teatre, que no presenta dificultats en aquest sentit: es copia en manuscrits independents (només dramàtics) o al principi en reculls d'autor.

ordenat pel seu autor).¹¹ Així les coses, el 1641 Fontanella publicava el seu *Panegíric*, amb un fil narratiu clarament definit i confegit com una amalgama de vers i de prosa, d'entrada indestruïble. Tot i que d'una primera lectura pot semblar que és la prosa la que ens explica el sentit dels versos, la realitat és, al final, una altra: és cert que la poesia actua com a suport de la prosa, però és el vers que il·lumina, en darrer terme, el sentit global del text. Convertir la discursivitat de la prosa del *Panegíric*, certament complexa, en vers demana concreció, un domini del gènere extraordinari, que Fontanella executa amb mestria tot i els seus divuit anys. Si en l'elaboració del *Panegíric*, el 1641, el poeta el pensà com un discurs complet i tancat, d'intenció laudatòria i propagandística (cf. Grilli 2006), més endavant en desmembrarà la unitat per crear un discurs nou únicament fet de versos: el lector aleshores haurà de ser capaç de llegir aquests poemes majoritàriament com un homenatge fúnebre, exempts en bona part de la càrrega ideològica inicial.

Fontanella, com tants d'altres poetes, d'abans i d'ara, no “tanca” la seva obra cada vegada que acaba una composició, sinó que pot revisar-la i, si convé, reescriure-la més o menys a fons; tampoc ho fa quan completa un cicle, perquè pot reordenar els seus elements, desestimar-ne uns o afegir-ne de nous. I l'autor farà tot això: reordenar, triar, afegir, i també reescriure. Al ms. R hi trobem variants que han de ser d'autor i, tot i que aquest és un tema que mereix un estudi més aprofundit, crec que val la pena avançar-ho. Valgui com a exemple de reescriptura el poema «On Tetis fugitiva»:¹² les variants que presenten els dos grups de manuscrits que el transmeten són prou importants per considerar els dos textos que en resulten dues redaccions distintes fetes pel mateix Fontanella. Hi ha altres casos complicats de resoldre, com ara les agrupacions de versos que es mouen d'un poema a un altre: es tracta de reescriptures o, senzillament, d'errors de còpia? Valsalobre (2015a: 140–142) estudia, p. ex., els casos de «Ni la ciutat populosa» i «Tan enorme és mon dolor», amb conclusions versemblants: les dues composicions serien dues versions d'un text modificat en funció de dos destinataris diferents. No tenim cap manuscrit autògraf de Fontanella, ni tan sols algun poema espars escrit de la seva mà, però això no és

---

11 És igualment interessant si l'ordenació és d'un copista (o d'un editor), perquè no deixa de donar-nos pistes sobre la manera en què es llegia a l'època una determinada obra.

12 Els títols dels poemes, que identifico pel primer vers, van entre cometes; quan es tracta de rúbriques uso la cursiva. A l'apèndix final hi ha la remissió al número de poema de l'edició de Miró (Fontanella, 1995); les altres edicions, si escau, són indicades en nota.

estrany en la transmissió de la poesia barroca hispànica en general, i tot plegat fa que el terreny de les reelaboracions sigui relliscós.

Malgrat el que s'afirma a la portada, R prefereix acumular més que no pas seleccionar. En aquesta acumulació es detecta un sistema, un mètode, de disposar o d'ordenar els textos, i tot i que potser més valdria parlar de disposició textual que d'ordenació, usaré els dos termes. Segons el DIEC2, *ordre* significa: «1. Arranjament, disposició regular de les coses, les unes amb relació amb les altres», «2. Successió metòdica, fixada». R disposa regularment, relacionant uns elements amb els altres, però el mètode fixat és variable cada vegada que la seqüència canvia, de manera que no sempre s'endevina la relació entre aquestes seqüències. La disposició textual dels elements és genèrica, cronològica, temàtica o mètrica en funció d'una combinació de factors única en cada moment, i és aquesta combinació, i la successió de moments, el que el pot fer semblar "caòtic". Les rúbriques són en bona mesura necessàries per seguir l'ordre establert i fer clares algunes de les seqüències narratives, però no resolen el tot, el conjunt del manuscrit. El que no es pot pretendre és llegir tot el volum narrativament, perquè aleshores no fa sentit: hem de mirar d'entendre'l com un conjunt de seqüències narratives parcials, algunes de les quals possiblement ja fixades (o fixades parcialment) abans de construir aquest volum, que desemboquen en un discurs general que no té a veure amb la narrativitat individual de cada un dels episodis sinó amb la construcció del discurs líric del poeta.

Quant a les rúbriques, un breu apunt: si mirem la totalitat de la transmissió de la poesia fontanellana, ens adonarem que n'hi ha algunes que es repeteixen, amb poques variants, en pràcticament tots els testimonis, d'altres que reporten tots els testimonis però amb variants remarcables i també d'altres que figuren en uns testimonis i en altres no. La creença general és que les rúbriques s'afegeixen un cop s'ha acabat d'escriure el text (com passa pràcticament sempre amb tota mena de paratextos) i que quan hi ha moltes divergències entre els diferents testimonis no són d'autor (veg. Carreira, 2009). En el cas d'R hi ha proporcionalment, si ho comparem amb la resta de la transmissió fontanellana, poques composicions que no tinguin rúbrica, o que no tinguin una rúbrica desenvolupada (és a dir, que no es limitin a enunciar-ne la forma mètrica: *Sonet*; o a ser acumulatives: *Altra*, o *Altra sobre el mateix*, p. ex.), i són per norma general més explicatives del contingut dels poemes que no pas les d'altres testimonis; han de ser rúbriques d'autor que, per aquesta raó, tenen un valor substantiu.¹³

---

13 P. ex., sobre la rúbrica *Honor enamorat. Idil·li de Fontano* («Era del dia aquella edat prime-

■ 2.2

A banda de la portada i dels dos pròlegs d'autor, el ms. R s'enceta amb la *Tragicomèdia d'Amor, Firmesa i Porfia* i *Lo Desengany*, i segueixen les *Dècimes d'una comèdia que havia Fontano començada* (p. 3–140). Com ja he dit, aquesta és una estructura no estranya en les compilacions unitàries fontanellanes: el teatre va agrupat a l'inici del volum. El que sembla que d'entrada volia fer Fontanella era obrir amb les obres que considerava majors, les dramàtiques (amb l'afegit de les *Dècimes*, per raons de gènere literari). Després hi llegim la *Traducció de l'Elegia nona del llibre primer dels amors d'Ovidi* (p. 141–146) i un conjunt de cartes en prosa i en vers que van des de «Molt magnífic i esforçat cavaller...» fins a «Col i flor presenta amor» (p. 146–179).

D'aquestes missives n'hi ha una part, fins a quinze, que configuren un conjunt tancat, les Cartes a les senyores dels Àngels i de Jerusalem (que inclouen el Cicle de Belinda i el Cicle del frare blanc): vinculades al tòpic literari del galanteig de monges, són deliberadament ambigües, amb elements eròtics i fins i tot obscens, i la seva unitat ha estat ben establerta (Sogues 2013 i 2014). Per a la comprensió de la importància que tenen les rúbriques a R, però, voldria assenyalar encara que en aquest bloc, com en d'altres, són imprescindibles per seguir la història relatada: no només dibuixen el fil argumental de la història i ens ajuden a entendre'n el sentit, sinó que també marquen el gènere textual. Són “cartes” perquè així ens ho indica el propi autor (independentment que siguin en prosa o en vers, o en prosímetre), i com a tals s'han de llegir, com un diàleg doncs, sigui complet o no (perquè tenim les dues veus: la masculina i la femenina, en aquest cas; o perquè només n'hi ha una de les dues).

Sobre la resta de cartes que figuren a continuació (majoritàriament, prosímètres) ara per ara només podem apuntar algunes hipòtesis de treball que en confirmen, al capdavant, la seva unitat temàtica i la relació formal i funcional amb les anteriors.¹⁴ Segueixo les rúbriques. En *Lo present que féu un devot a la purga de la devota. Fou un ram de flors, al mig del qual hi havia una gàbia de filigrana i dins un caponet de seda ab estos versos que l'acompanyaven*, el jo poètic es troba “rovellat” després d'un temps d'inactivitat poètica («Desalinyada ma ploma, / ufana un temps, i brillant, / que ab los pensaments lleugera /

---

ra»), veg. Miralles (2015b). Les rúbriques de la poesia religiosa són les menys narratives, i allà sí que hi abunden les remissions de caràcter acumulatiu.

14 Hi ha una tesi doctoral, en curs, de Sogues, sobre les epístoles de Fontanella; Valsalobre (2015a: 144–146) avança algunes de les línies de recerca sobre aquests textos.

sabé escriure i volar... / Ni ja com solia canta, / antes plora haver cantat...»; v. 1–18); sembla clar que els mots marquen un canvi de cicle respecte a les Cartes a les senyores dels Àngels i de Jerusalem. En les següents la protagonista és una dama de nom Ham: en primer lloc, *Lo present que envià un cavaller a una dama que es deia Ham lo dia de la purga...*; a continuació, *Esta altra quartilla glossada ab dos cartes acompanyaven lo ram* (inc.: «Ham admirable dels cors»), *Carta del mateix ram en nom de na Janeta de Canet* i *Altra carta a la mateixa ab lo mateix ram* (inc.: «Flor dels hams i ham de les flors»). Ja s'ha assenyalat en altres ocasions la necessitat d'estudiar conjuntament aquestes composicions en què la protagonista és una dama de nom Ham i en què les referències a l'amant com a pescador/pescat ens remetent a altres textos del corpus fontanellà o del cercle d'amistats del poeta i que parlen d'ell (Miralles, 2014). A remarcar aquí que a la primera de les composicions citades, «Desalinyada...», hi ha una referència al Canigó (v. 7) que ens la situa en l'òrbita de la perpinyanesa Maria Teresa Ham, així com també ho fa el pseudònim Janeta de Canet, versemblantment Canet del Rosselló; d'altra banda, en «Ham admirable...» s'identifica la protagonista dels amors del poeta amb (encara) un altre nom poètic, Taleristis, i l'ham del pescador hi és també molt present. Continua amb algunes composicions que d'entrada poden semblar d'adscripció temàtica més dubtosa, perquè els protagonistes no queda clar ben bé si són el poeta, que es desdobra (com fa en altres ocasions), i la dama Ham-Taleristis-Janeta, o algú del seu grup d'amics que escriu per mà de l'autor o imitant-lo (*Esta carta, ab la següent lletra i una rosa, envià Fontano a un cavaller que la hi havia demanada; Envià un galant a una dama que es deia...¹⁵ lo dia de la purga una panereta de roses i alguns pensaments ab esta lletra; Enviant-li un altre ram ab esta lletra; A la mateixa ocasió envià lo pare Terrats un ram compost de carxofes i algun... ab esta carta; A una altra purga envià lo mateix altre paneret de confitura ab flors guarnit de flocs, ab esta lletra; i I lo pare Terrats envià també un ram compost de algunes carxofes ab algunes faves tendres, pomes, peres, prunes i algunes altres fruites verdes ab esta carta*). Tot amb tot, a R després es retorna a Taleristis, que és el nucli de les tres composicions següents, cosa que sembla confirma la unitat temàtica del conjunt: *A la primera envià lo mateix lo dia d'una segona purga una plata de confitura guarnida de flocs i flors, ab esta lletra; Esta carta l'acompanyava, i A la mateixa ocasió envià un son company ab una florera de lliris i cascalls. Carta*. Finalment, clou aquest bloc de missives: *A un*

15 Els punts suspensius en aquesta rúbrica i en la de la carta que comença *A la mateixa ocasió...* marquen un espai en blanc a R. En altres testimonis s'indica que la destinatària és una dama de nom Ham (Fontanella, 1995: núm. 313 i 342, respectivament).

ram guarnit de fulla morta que un galant envià a la dama, que es deia terrena, lo dia de sa purga; A altra purga envià lo mateix un ram guarnit de azul, ab esta lletra, i el diàleg, entre una veu masculina i una veu femenina, «Col i flor...».

Pel que fa a les cartes en prosa i en vers, sembla que l'agrupació és de nou genèrica (cartes), com en el cas del teatre, i hi ha dues línies argumentals: Belinda-frare blanc, per una banda, i Ham-Taleristis-Janeta, per una altra, cada una de les quals té un recorregut cronològic intern¹⁶ definit a través no només del propi text sinó també de les rúbriques. Ara, aquest ordre sembla que s'esquinça a continuació, i no sabem per quina raó: hi ha encara altres aplecs de missives a R, que no es troben tot seguit i que s'hi poden relacionar formalment (són cartes) i temàticament (hi reapareix alguna de les protagonistes femenines). De la coneixença de la biografia de Fontanella i de les referències que amaguen aquests altres blocs epistolars potser en resultarà que no són agrupades aquí per un criteri cronològic extern: és a dir, perquè foren compostes en un altre moment.

Per la seva frescor i pel seu desvergonyiment, les línies argumentals Belinda-frare blanc i Ham-Taleristis-Janeta semblen obra d'un home jove, amb ganes de divertir-se i de divertir.¹⁷ També sembla versemblant adscriure als primers anys com a poeta la traducció ovidiana de l'elegia IX del llibre primer dels *Amores*, que se situa, al manuscrit, just abans de les epístoles. Coroleu (2015) ha fet veure que la familiaritat de Fontanella amb els autors clàssics, com ara Ovidi, ha de ser el resultat de la pràctica escolar.

Després de les cartes, R transmet els emblemes a sant Joan de la Creu i «On Tetis fugitiva» (p. 179–182), que s'intercalen en el que semblava fins ara un ordre ben estructurat (obra dramàtica; composicions primerenques) i que, després, tindrà una lògica continuïtat cronològica. «Esta sagrada memòria», que porta com a rúbrica *En les festes que es feren als 8 març 1676 en la iglésia dels carmelites descalços per la beatificació del beato Joan de la Creu féu Fontano los següents jeroglífics*, és el text datat més tardà que recull el volum. La nostra lògica demanaria que fos agrupat amb el Cicle de poesia religiosa: hi

16 Distingeixo entre cronologia interna i externa: la primera fa referència a les referències cronològiques en la narració lírica de la història descrita (és a dir, la que es dedueix del contingut narratiu, a través de les rúbriques o del text); pel que fa a l'externa, respon a la datació coneguda de les peces i la seva relació directa amb la biografia de l'autor. Sóc conscient que la cronologia externa, quan es tracta d'episodis de la vida de l'autor, és insegura en moltes ocasions, perquè una cosa és la data de l'acció relatada i l'altra, que pot ser diferent, quan es literaturitza (per a Fontanella, veg. p. ex. Miralles, 2015b).

17 La seva limitada transmissió fa pensar d'entrada en poemes tardans, però les Cartes a les senyores dels Àngels i de Jerusalem han estat datades amb força seguretat cap a 1647 (Sogues, 2013: 55–57).

ha dos altres grups d'emblemes dedicats a sants (Tomàs de Vilanova i Rosa de Lima), escrits en ocasió de les festes de 1658 i 1667 (Bonaventura, 2006: 210–217), i la seva disposició textual en el manuscrit és precisament entre la poesia religiosa.¹⁸ Per quina raó els de sant Joan de la Creu no hi són? La lògica del lector actual no és evidentment la del compilador, i ara per ara no tinc resposta per a aquesta pregunta: el criteri no és ni d'importància, ni genèric, ni cronològic, com tampoc temàtic o mètric.

Segurament també és un poema tardà la versió d'«On Tetis...» d'R, si tenim en compte la poca transmissió que li coneixem. Al poema ja m'hi he referit breument abans: R guarda una reescriptura, una nova versió (Fontanella, 2015: núm. XXXII), d'un text anterior que reporten la majoria dels testimonis fontanellans (Fontanella, 1995: núm. 338). Per al que ara ens interessa, s'ha d'assenyalar que, com les cartes anteriors als emblemes a sant Joan de la Creu, es tracta d'un prosímetre, en què apareixen referències a Canet de Rosselló (s'hi parla de la desembocadura del riu Tet), com ja passava en els prosímetres anteriors (*í.e.* l'aparició del pseudònim Janeta de Canet); d'altra banda, la protagonista femenina és una dona de nom Amaril·lis, que retrobarem de nou ben aviat a R, a «De Fontano la queixa llastimos». La possibilitat que Amaril·lis (o Janeta de Canet o Taleristis...) sigui Maria Teresa Ham o, dit d'una altra manera, que Amaril·lis i un altre pseudònim habitual fontanellà, Amaranta, siguin deformació de Maria (com Terinda, de Teresa) i que totes elles facin referència a la mateixa dona, és cada vegada més plausible (Miralles, 2014: 541–544; Valsalobre, 2015a: 146). De tot plegat en resulta la possibilitat de connectar «On Tetis...» amb els prosímetres Ham-Taleristis-Janeta.

Al ms. R segueix un grup de textos també homogeni, més connectat amb la possible cronologia externa de la traducció ovidiana i les cartes que els emblemes a sant Joan de la Creu, i que guarda dos poemes del Cicle de sant Tomàs: d'una banda «No ja de Febo inspiració sonora», és a dir, el famós *Vexamen* (Brown, 1987), i, de l'altra, la composició «Fragant bellesa, pompa peregrina» (p. 187–215). Del primer sabem que es llegí a Barcelona en les festes celebrades el 1643 en honor de sant Tomàs; del segon no s'indica que sigui del mateix any, ni que es compongués per a la mateixa ocasió, però que figurin plegats, en aquest manuscrit i en la majoria dels manuscrits fontanellans, ho fa de bon deduir.

---

18 La disposició dels emblemes a sant Tomàs i santa Rosa és temàtica i cronològica (religiosa de la segona etapa vital de Fontanella, veg. *infra*) i no genèrica (emblemes); hi ha encara un altre grup d'emblemes funerals en un altre espai d'R, sense datar i no dedicats a cap sant.

El següent bloc temàtic és també (relativament) fàcil de delimitar: un conjunt de poemes funerals o sobre la mort, força extens, escrit entre 1641 i 1648 (p. 216–248). En primer lloc hi figura «Ja sepultar-se intenta», unes lires que provenen del *Panegíric* a la mort de Claris (1641); en segon lloc, els poemes a la mort de Nise (1648);¹⁹ en tercer lloc, dues èglogues i un epitafi; en quart lloc, un conjunt de cinc poemes originàriament del *Panegíric* a Claris i que van dedicats a la figura del lloat president de la Generalitat; i, finalment, dos sonets morals que serveixen del cloenda d'aquest bloc funeral: «Esta que veus figura rigorosa» i «Est índice volant, fletxa lleugera» (encapçalats per la rúbrica *A una calavera i relloste de pols*).

Pel que fa al bloc de Nise,²⁰ el conformen: «Dolces despulles quan lo Cel volia», «Quan cinyen, caminant, la pedra dura», «Muda Dafne la planta fugitiva», «Dafne veloç, Siringa fugitiva», «Oh, contento dels humans», «Oh, dures fletxes de mon fat rompudes» i «Llàgrimes tristes, llàgrimes confuses». En aquesta seqüència crida l'atenció un poema que habitualment no s'ha vinculat amb el Cicle funeral de Nise, perquè va ser desmembrat del conjunt en l'edició de 1995. Es tracta de «Oh, contento...» (*Atxa del desengany*), un poema bastit a partir d'uns passatges de *Gelelmi vidae et Leonae Oscasalae parentum manibus* de Marco Gerolamo Vida,²¹ les *Metamorfosis* d'Ovidi i la *Gerusalemme liberata* de Tasso, que ha d'haver estat escrit en l'ocasió de la mort de l'estimada.

Sembla més difícil d'explicar en aquest conjunt funeral la seqüència de dues èglogues i un epitafi: «De Fontano la queixa llastimosa», «Ínclita, excelsa, Lise generosa» i «Estes que veus relíquies són postreres», però també es repeteix, i va a continuació dels poemes nisencs i abans dels de Claris, en altres manuscrits (Valsalobre, 2015b). No són poemes pròpiament *in morte*, com ho són els de Nise o els de Claris, però sí poemes en què la mort és eix del discurs: una mort imaginada, a venir. El primer és un poema protagonitzat per Fontano i una dona de nom Amaril·lis en què l'autor, possiblement a Münster, és a dir, entre 1643 i 1645, anticipa el moment futur en què tots dos es trobin als Camps Elisis i on s'hi pot llegir al final, p. ex., una referència a Orfeu (v. 130), que és equiparat per Tirsis

19 Com a presentació del Cicle de Nise, llegim a R: *Inscripció cronològica. Fúnebres obsèquies a una eclipsada bellesa a qui Fontano, afligit, ofereix: lo cor per sepultura, lo dolor per epitafi. Nota que les lletres numerals que componen la inscripció cronològica fan lo any 1648, en què morí la plorada Nise...* Hi ha variants importants d'aquesta rúbrica en els manuscrits que transmeten el cicle.

20 Per a Nise, Valsalobre (2010a: 67–69).

21 A R s'indica explícitament que es tracta d'uns versos *in funere*: «Marchus Hiieronimiy Vide, liber diversorum carminum, in funere Gelelmi et Leone vidae, parentum eius...».

(una altra veu del poema) al pastor Fontano; hi ha alguns versos paral·lels, a més, amb els poemes del Cicle de Nise, específicament amb «Llàgrimes tristes...» (Fontanella, 2015: núm. XXIII). El segon és una ègloga urbana amb una protagonista femenina, Elisa, que la historiografia literària, partint de la transmissió, ha identificat amb Estàsia d'Ardena, i datat els mateixos anys, cap a 1645–47 (Valsalobre, 2013; Miralles, 2015b). El que podria explicar la seva inclusió en aquesta seqüència és el fet que, a banda d'una ègloga urbana, es tracta també d'un poema d'absència per Elisa, que les rúbriques d'R indiquen que cal llegir juntament amb el següent, «Estes que veus...»: *Retrato imposible, ègloga de Fontano. A una hermosura i Epitafi al sepulcre de la imaginada deïtat de l'hermosura*.

La identificació d'Elisa amb Estàsia d'Ardena prové bàsicament de les rúbriques de tres manuscrits que no són precisament claus en la transmissió fontanellana i que consideren destinatària última del poema la vescomtessa d'Illa de Canet, Lluïsa d'Aragó i d'Aybar (la Lise del primer vers), esposa de Josep d'Ardena i, en conseqüència, cunyada d'Estàsia (A, B5 i B12);²² en els altres testimonis, Lluïsa no hi és esmentada. Certament, el contingut dels v. 1–12 indica que Elisa pot ser Estàsia, però no deixa de sobtar que en els testimonis més complets i fiables s'obvii una referència que sembla important per a la comprensió del text, per conèixer-ne la destinatària. L'explicació podria ser que a R, dedicat a una dona que no era Estàsia, Fontanella no va voler que hi figurés el nom de la cunyada de la seva segona esposa, però tampoc hi consta a V2, un volum també important en la transmissió fontanellana i no controlat per l'autor, copiat l'any 1695 pel fill d'un amic de Fontanella que imaginem sabedor de qui s'amagava rere els noms de Lise i Elisa.²³ En tot cas, el que pot haver passat és que en un determinat moment certes còpies van començar a transmetre el nom de Lluïsa d'Aragó en les rúbriques, per coneixement o intuïció, o per error (cf. Miralles, 2014: 542), o bé que d'altres el van eliminar amb la suposada connivència de l'autor, atès que no és a R. Posat que aquest últim cas sigui l'encertat, ens trobem amb un fenomen que no és estrany en la poesia barroca: un poema que ha estat dedicat a una determinada persona, deixa de ser-ho i canvia el seu sentit quan se n'elimina el nom.²⁴

22 Les rúbriques diuen, amb alguna variant: *Retrato imposible. Ègloga de Fontano a la excel·lentíssima Sra. Lluïsa d'Ardena i d'Aragon, comtessa d'Illas*.

23 Per al copista de V2, Anton Móra i Xammar, veg. Miralles (2014).

24 Cf. amb els casos de Quevedo i Fernando de Herrera que recull Blecua (2012: 238).

«Ínclita, excelsa...» ja no és per a Estàsia, si és que ho havia estat mai: ha estat despul·lat de referències nominals explícites i és primera part, a través de les rúbriques (*Retrato imposible, ègloga de Fontano. A una hermosura*), d'una segona que és un epitafi (*Epitafi al sepulcre de la imaginada [i innominada] deïtat de l'hermosura*), a la vegada que s'ha agrupat un altre text en què es recrea la imaginada mort d'Amaril·lis, l'estimada.

Per al conjunt que he anomenat funeral, es reaprofiten també diversos poemes del *Panegíric* a Claris, redistribuïts: «Ja sepultar-se intenta» és el primer (anterior al Cicle de Nise) i funciona com a presentació de tot el conjunt perquè que s'hi parli de Claris no és el més rellevant (de la mateixa manera que els dos sonets que s'agrupen sota la rúbrica *A una calavera i rellotge de pols* en són la cloenda). En alguns dels altres manuscrits unitaris de Fontanella (C, I2 i V2) es repeteix, a grans trets, la seqüència: Nise + èglogues i epitafi + Claris, però la reordenació de «Ja sepultar-se...» com a prolegomen, i dels dos sonets finals, és tan sols R a tenir-la.

Els altres cinc poemes sobre Claris que reporta R són, per aquest ordre: «Sepulta Febo sa claror divina», «Fènix, que animat a incendis», «Sepulta Cúrcio en la caverna umbrosa», «Columna atlant gegantea» i «D'Eolo romp lo vent caverna dura». Més endavant encara en recuperarà un altre: «Torre excelsa, alta atalaia», en un conjunt de textos civils dels primers anys de la Guerra dels Segadors. Així, la inclusió d'alguns poemes del *Panegíric* a R (i també a part de la transmissió manuscrita unitària) s'ha d'entendre en funció de la voluntat que té Fontanella de reubicar-los, de donar-los una funció diferent en el conjunt de la seva producció. Ho deia tot just en començar. Per norma general els poemes centrals del *Panegíric* es transmetien plegats, però a R haurien sofert una reordenació.

Paral·lelament, quatre poemes del *Panegíric* han quedat fora del circuit de la transmissió manuscrita: els tres sonets preliminars i la silva que el tanca. Precisament es tracta de composicions que no necessiten de la prosa per ser (d'inici) compreses i que pot semblar que seria més fàcil que tinguessin una transmissió independent. Diria que la raó per la qual s'obvien els tres preliminars és perquè són poemes paratextuals: n'hi ha dos en francès i en llatí, que no són llengües habituals en la producció poètica de Fontanella (i que, per tant, no defineixen la seva veu lírica), i el que és en català s'ha de llegir vinculat a aquests dos últims, en una mateixa seqüència. Pel que fa a la silva «Ànima pura, que en regió divina», és igualment paratextual i s'ha de llegir paral·lelament, i d'entendre, doncs, en relació amb els tres que inauguren el llibre (cf. Fontanella, 2015: núm. II).

S'inicia aquí un llarg bloc de poesia amorosa (p. 248–329), que permet individuar alguns nuclis i que se'ns ofereix salpebrat amb poemes clarament deutors de la situació històrica, la Guerra dels Segadors, i amb alguns racons obscurs; els que remetent al moment històric són els que permeten aproximar la cronologia externa d'aquestes peces. L'inaugura «Les últimes seran llàgrimes mies», en què figuren els conceptes, lligats a les seves obres dramàtiques (que són del període barceloní), amor, firmesa, porfia i desengany (Fontanella, 2015: núm. XXVII); porta la rúbrica *Avorrit un amant de la sua dama, lamenta sa desventura*, i la desventurada veu poètica hi lamenta: «ningú espere firmesa en l'hermosura / si un àngel és subjecte a la mudança» (v. 13–14). Després hi trobem dos poemes escrits a la mateixa època: «Tronc infeliç que en rames dilatades», sobre la mort de Lluís XIII de França (1643) (Alegret, 2006), i «Aquest fang que Lutècia denomina», que fa referència a un viatge a París segurament de 1643–44 (Valsalobre, 2014) i en què el poeta diu enyorar Barcelona (i, per extensió, les seves dames). A «Líquido ja instrument, trompa canora», *Tement un amant ser ell causa de la tristesa de sa dama per haver-li donat alguns recels, li dona amoroses disculpes*, ell ha fet veure que n'estimava una altra (Elisa) quan la dama (Amaril·lis) no hi era, i és just que ella estigui dolguda (i potser per això el sentiment de desconsol de «Les últimes seran...»); l'aparició de les dues dones, Elisa i Amaril·lis, que comparteixen atencions per part del poeta il·lustra ben a les clares que no són la mateixa (Miralles, 2015b). La situació de la veu poètica és desesperada («perquè jo, en penes tantes, / muira desesperat en vostres plantes», v. 23–24) al poema «Terinda bella, singular i hermosa»: ha vist com passava del favor a ser burlat per ella, i hi ha un tercer que s'immisceix en la relació (*Tenint un amant zeloses queixes de sa dama, desconfiat li presenta lo rendit de son amor per obligar-la*; cf. també v. 6 i 22: «no atropellen los zelos ma esperança»; «quan de l'altre augmentau la confiança»).

Interrompen el discurs amorós «Vinc, Jesús meu, per rompre la cadena» i «Ab cingulo ditzós, ab prenda rica» (p. 253–257). El primer s'ha datat el 1660 per les rúbriques, coincidents, de tres manuscrits que no són fonamentals en la transmissió de Fontanella (A, B5 i B12): *Octaves que envià des de Perpinyà a 26 d'abril 1660* (Fontanella, 1995: I, 56). El ms. R (i altres testimonis) diuen: *Llàgrimes d'una ànima rendida als peus de son Redemptor*, sense cap altra indicació. Si la data fos certa, a banda d'escapçar-se la temàtica amorosa es trencaria (com passa amb els emblemes a sant Joan de la Creu) la seqüència cronològica que situa els poemes que hem vist fins ara en els primers anys de producció fontanellana. Ens trobem amb una data real obviada per R per alguna raó en concret? Aquest poema, de caire ascètic, i

el següent, «Ab cingulo ditzós...», dedicat a sant Tomàs, tenen alguna relació? Tots dos tenen una situació conjunta i preeminent en la transmissió fontanellana, perquè inauguren els manuscrits C, I2 i V2, on (com a R) no hi figura la suposada data de 1660. Que el darrer sigui un poema dedicat a sant Tomàs i que no estigui agrupat amb el Cicle de sant Tomàs (*Vexamen* + «Fragant bellesa...») fa de bon deduir que no foren escrits alhora: s'haurien d'estudiar les concomitàncies entre tots tres per detectar possibles deutes, però aquesta és una feina que s'escapa d'aquest estudi. Potser Fontanella els va agrupar perquè foren escrits en ocasió d'una altra festa tomàsiana o per a la mateixa Acadèmia de sant Tomàs en un altre moment? No tenim cap altre certamen documentat a sant Tomàs, a Barcelona, que no sigui el de 1643, i tampoc ens consta que se'n celebrés cap més dedicat a cap altra temàtica el 1660 a la ciutat (Rossich, 2003: 106–107); però també es podria tractar d'un espectacle poètic que no ha deixat cap rastre. La data de 1660, la temàtica de «Vinc, Jesús meu...» i la seva situació preeminent en alguns manuscrits, han fet que s'hagi volgut veure aquest poema com una mena de declaració d'intencions de l'inici de la vida del poeta com a religiós, esdevinguda el 1657;²⁵ si fos així, és incompreensible per als nostres ulls la posició dels dos poemes a R en relació amb els altres que els envolten.

Segueixen «Floris bella, gentil perla adorada» (sense rúbrica), «Camaleó de les flames» (*A petició d'algunes missenyores, feu Fontano una invectiva a certs pretesos galants...*), «D'un desdeny tan prosseguit» (*A un bitllet que envià un amant a la sua dama...*), «O he de morir o he d'amar» (*Ostenta un amant la fineza de son amor*), «La flama junte ditzosa» (*A un casament*), «Lo primer d'ells és romà» (*A la creació del pontificat d'Alexandro VII*) i «En estes dos flors, senyora» (*Bitllet que envià un amant a la sua dama...*) (p. 257–265). Tots són poemes de temàtica amorosa a excepció del dedicat a Alexandre VII. D'aquests, el tercer i el darrer són bitllets, és a dir, missives, i el segon sembla estar vinculat amb aquest gènere, per la rúbrica i el contingut (va dirigit a unes dames que li han fet una requesta concreta, i ell jocosament els respon). És circumstancial el poema dedicat *A un casament*, no sabem de qui, però enllaça amb la temàtica nupcial que retrobarem després de la sèrie sobre la Guerra dels Segadors, a continuació.

En l'endemig d'aquesta sèrie de temàtica amorosa, R reporta «Lo primer...», un poema *A la creació del pontificat d'Alexandro VII*. Fabio Chigi, el futur Alexandre VII, fou nunci apostòlic a Múnster i mediador entre les

---

25 Fontanella (2015: núm. XLI); s'ha llegit en to polític i ascètic (Valsalobre, 2010b: 287).

parts en conflicte, un «autèntic mur de contenció per a la missió diplomàtico-informativa» de catalans i portuguesos, una mena de pedra a la sabata per a Josep Fontanella (Busquets 2001: 250). No deixa d'estranyar que un contrincant tan dur en les negociacions de pau a Münster, i candidat preferit d'Espanya per a la seu papal sigui, després, motiu de lloança per Francesc Fontanella en aquest poema. El text ha de ser de 1655, data de la proclamació de Chigi com a papa, però potser és la vinculació del seu protagonista amb Münster el que fa que Fontanella el col·loqui aquí. Sembla una hipòtesi versemblant, no del tot forçada, que la disposició del poema en altres testimonis no permet aclarir si és certa.

Més definit sembla el conjunt de les p. 266–288, uns poemes civils de l'època de la Guerra dels Segadors, de data incerta però segurament inicials (més endavant hi ha una agrupació temàtica més sobre la guerra, datable entre el 51 i el 52), i amb referències a Montjuïc i a la situació bèl·lica:²⁶ «Excelsíssima muntanya», «Astre que en la nit opaca», «Ve la nit i de baieta» (en què la protagonista femenina és Filis) i «Coronades d'esperances». Segueixen els tres romanços del Cicle de Münster («En lo bullici inquiet», «Ja m'aguarda altra ribera» i «Coronats de llarga bogà»), de 1643 (Costa, Quintana & Serra, 1991; Miralles, 2015b). Finalment, hi figura «Torre excelsa...», que prové del *Panegíric* a Claris, de 1641, i que té com a protagonista, un cop més, la muntanya de Montjuïc, i per això deu ser aquí i no més amunt, amb els altres. Per això i també perquè aquest és, segons ens indica la rúbrica d'R (i també el *Panegíric*), un *Romanç jocós a Montjuïc*, poc connectat doncs amb la temàtica funeral. El nucli d'aquest conjunt enllaça amb els dos poemes “francesos” «Tronc infeliç...» i «Aquest fang...», situats una mica més amunt.

La sèrie següent es mostra poc cohesionada (p. 288–297), però tot i així la línia cronològica es manté i també algunes temàtiques. A «En la més nova ventura» es reprèn de nou un discurs amorós amb una protagonista femenina ben coneguda per al lector (Amaril·lis) i en un context, el mongívol, també prou habitual: *Celebra un amant sa dïtixa per haver-li donat la mà sa dama des d'una reïxa*. Continua amb un *Romanç endecasíl·labo a les festes de la Concepció de Maria*, «Quan, ab astre feliç, la bella Astrea», en què, tot i la temàtica religiosa, predomina un vocabulari bèl·lic que ens l'acosta indefectiblement a l'època de la Guerra dels Segadors (Mart, banderes, llen-

---

26 Miró els data amb dubtes el 1641 o el 1652 (Fontanella, 1995: I, 62): podrien ser de qualsevol moment del conflicte.

gües al furor, Pal·las sanguinosa, rama pacífica d'Atenes, pau, etc.).²⁷ «On lo cristal·lí Neptuno», escrit en ocasió del casament de Joan Móra amb Magdalena Xammar, el 1647 (Miralles, 2014 i 2015b), recupera la temàtica nupcial i la jocositat habitual en Fontanella. Finalment, «Alça la vista, confusa» (*Al crucificat Amor*) i «Passen edats i vides» (*Desengany del món*) són dos poemes de to ascètic i moral, respectivament; el darrer guarda una referència no explícita però sí prou clara a Lluís XIII i a la seva mort, fet que el fa posterior a 1643 (v. 61–64; Fontanella 2015, núm. XXXVI).

També sembla estar definit, gràcies a la narrativitat de les rúbriques, tot un conjunt de poemes amorosos que protagonitza, majoritàriament, de nou Amaril·lis (però també Filis, Jacinta i Terinda, que si seguim el fil del discurs sembla que podrien ser la mateixa dona) (p. 297–329). La majoria són cartes en vers (romanços), que s'hauria de veure si enllacen amb algunes de les anteriors a què ja m'he referit, i contenen referències a la ciutat de Barcelona i a la guerra. No sabem quan van ser escrites amb precisió: dibuixen un recorregut d'anades i vingudes amoroses, que coincideixen amb l'allunyament físic del jo narratiu, i la presència d'un tercer que fa perillar la relació (Miralles, 2014: 540). La situació dels enamorats, els noms de les dames i la presència d'un tercer ens remetent a una situació ja explicada en composicions que se situen anteriorment en aquest volum. Hi ha dos poemes datats per les rúbriques *en lo siti de Barcelona* («Dolç esperit de la selva» i «Tes prendes, Elisa mia»), és a dir, entre 1651–52, i un, més específicament, *en l'últim del siti de 1652* («La botella s'és morta»): els dos primers són de temàtica amorosa i el tercer tracta en clau burlesca la situació de carestia que es vivia a la ciutat. Grinyola, aquí, la (re)aparició del pseudònim Elisa en un discurs clarament de submissió amorosa per part del poeta: la identificació d'Elisa amb Estàsia d'Ardena en «Ínclita, excelsa...» ha fet que, fins no fa gaire, s'hagi assumit que són per a ella tots els poemes per a Elisa («Tes prendes...», «Era del dia aquella edat primera», «Ara sí que ets divina, Elisa mia»); però també podria ser que no fos així, perquè no sempre els pseudònims poètics coincidents s'han de referir a una mateixa persona.²⁸

Al final d'aquest extens cicle amorós es llegeix el poema «Francino adora a Amaranta» (Amaranta i Amaril·lis són, ja ho he apuntat, segura-

27 Rossich (2003: 106–107) documenta certàmens a Barcelona, sobre aquesta temàtica, els anys 1656, 1662 i 1663. No ha de ser forçosament escrit en cap d'aquestes ocasions, essent com era un tema comú, prou habitual i repetit a l'època.

28 Per al cas d'Elisa/Estàsia, Valsalobre (2010a i 2014).

ment la mateixa dama), que no és obra de Fontanella com diu la rúbrica: *Canta Menàlio al so d'una arpa lo ditxós amor de son amic Francisco* (Miralles, 2014: 542; Valsalobre, 2015a: 136–137, 147). S'incorpora doncs al discurs una composició del cercle d'amics del poeta però que parla de Fontanella (aquí, Francino), en què es descriu ben a les clares el procés amorós que hem anat intuïnt a partir d'alguns poemes de Fontanella i que en aquest poema es resol positivament a favor dels enamorats.²⁹

La proximitat d'aquesta composició amb «Cruel entra lo desembre», que ve a continuació i que s'ocupa de cantar el rigor del fred de l'hivern i de proclamar l'amor del jo poètic per Terelinda (un pseudònim que només trobem en aquest poema de Fontanella),³⁰ fan que Valsalobre (2015a: 137–139) s'interrogui sobre si es tracta d'una atribució espúria, tot i que arriba a la conclusió que no és així. D'altra banda, el joc que planteja «Cristal·lina campanya» entre dues dones («Ja ta deserta platja / deserta és d'alegria: / si a Galatea adores / ignores a Belisa», v. 41–44) ens remet a una situació que ja ha estat explicitada. A «En vostra amable bellesa», a continuació, no hi lleigeixo cap pista que permeti explicar cap altra cosa sinó que es tracta d'un discurs amorós.

Explicat així potser pot semblar que la disposició textual de la primera part del manuscrit no té gaire sentit (p. 146–329). Ara bé, alguns cicles narratius i genèrics definits (espec., cartes), la dependència entre alguns poemes que d'entrada sembla que no tinguin relació temàtica entre ells, les repeses de sentit, algunes imatges que s'encadenen i altres aspectes laterals, fan pensar que la disposició cronològica és la que predomina. Hauria estat més fàcil per a nosaltres que l'artífex del volum no barrequés temàtiques diverses, que les ordenés, o que no separés amb un criteri poc clar obres per a nosaltres relacionades. Però no ho va fer.

En tot cas, l'agrupació idèntica o similar dels poemes en altres manuscrits unitaris en referma la relació. Les epístoles conventuals es transmeten per norma general juntes, tot i que qui les reporta de manera més completa, sense salts, és R. La vinculació d'«On Tetis...» amb altres textos és difícil d'extrapolar a partir de la seva situació en altres manuscrits, perquè la versió que s'hi transmet és habitualment la primera (és a dir, diferent a la que reporta R). Pel que fa al Cicle de sant Tomàs, també acostuma a aparèixer

29 Editat a Fontanella (1995: núm. 64). Llegim la mateixa història en un altre poema del mateix cercle, «Ja del tot apaciguada», que per la història narrada ha de ser més tardà que «Francino adora...» (Miralles 2014).

30 El nom és “sospitosament” proper a Terinda, amb una síl·laba més que exigeix el recompte mètric i que potser respon al joc Tere[sa]+linda.

junt en altres testimonis, com també ho fan les composicions que hem classificat sota l'epígraf de funerals: les del *Panegíric* a Claris (tot i que amb una altra ordenació), el Cicle de Nise, la tríada «De Fontano...», «Inclita, excelsa...» i «Estes que veus...», i les dues situades sota l'epígraf *A una calavera i rellojge de pols*. D'altra banda, «Les últimes seran...», «Aquest fang...», «Líquido ja instrument...» i «Terinda bella...» acostumen a estar agrupades també en les sèries que Valsalobre (2015b) classifica com a Amorosa III i IV; quant a «Floris bella...», viatja a vegades amb «Aquest fang...». Pel que fa a «Vinc, Jesús meu...» i a «Ab cingulo ditzós...», ja m'he referit a la preeminència que ocupen en alguns manuscrits, en el sentit que són els primers a copiar-se de la producció fontanellana, i van igualment junts; també se situa entre els primers poemes transmesos «Coronades d'esperances», un poema vinculat al Cicle de Montjuïc. Pel que fa a aquest últim Cicle, la sèrie «Excelsíssima muntanya», «Astre que en la nit...» i «Ve la nit...» viatja junta en altres testimonis, de la mateixa manera que ho fan els poemes fluvials del Cicle de Münster. La sèrie Amorosa I que Valsalobre (2015b) individua en els manuscrits C, I2 i V2 coincideix exactament amb R (p. 297–313, de «Ja que lo rigor...» a «Aquell pastor...», i que les rúbriques ens indiquen, tot i que parcialment, que s'han de llegir com a cartes), i va seguida immediatament però de manera parcial de la sèrie Amorosa II (p. 313–317, de «Desobre la sexta...» a «Volava una àguila...») i dels dos primers poemes de l'Amorosa III, amb l'ordre intercanviat (p. 317–320, «Tant, Terinda...» i «Divina bellesa»). Després, a R hi ha tres poemes que no són a C, I2 i V2, perquè presenten una transmissió migrada, però en un dels quals torna a reparèixer Amaril·lis: «Si l'amor, si l'esperança», «Conspiren, bella Amaril·lis» i «Adora l'abril i l'alba». Segueix el Cicle del setge de Barcelona (anterior a Amorosa III a C, I2 i V2, i per tant, disposat pràcticament de manera simètrica a R) i una sèrie de quatre poemes que s'allunyen de la disposició textual dels altres cançoners que presenten una ordenació pràcticament calcada (C, I2 i V2): «Encantadora bellesa»,³¹ el text aliè «Francino adora...» i «Cruel entra...» (que es vincula amb la sèrie Amorosa II), i finalment «Cristal·lina campanya», un text igualment amb poca transmissió. Aquesta agrupació dels poemes en altres manuscrits, que es pot seguir també a partir de Valsalobre (2015b), és tan sols orientativa per mirar d'entendre la lògica d'R: en primer lloc, perquè R és un cas excepcional entre tots els manuscrits fontanellans, amb unes característiques úniques; en

31 C, I2 i V2 el reporten amb una sèrie d'epístoles conventuals; diu Valsalobre (2015b), encertadament, que «no sembla pertànyer al Cicle de cartes a les monges dels Àngels».

segon lloc, perquè queda per fer un estudi sobre l'evolució de les compilacions fontanellanes des del punt de vista de la disposició textual; en tercer lloc, perquè hi ha poemes que només són a R, o a R i dos o tres manuscrits, i no podem extreure cap mena de conclusió sobre el particular.

Com ja he avançat, doncs, em sembla veure una lògica per a tot el conjunt, des de «Tots los amadors...» fins aquí. És una lògica que podem definir per paràmetres externs i interns. Des del punt de vista cronològic, es tracta majoritàriament d'obres de joventut, de l'etapa barcelonina; des del punt de vista de la transmissió, són textos que habitualment circulen força (és a dir, que reporten un nombre important de testimonis); i, per últim, la temàtica de les composicions ens marca que hi ha un discurs amorós en què predominen algunes protagonistes femenines (que majoritàriament sembla que són la mateixa dama, però no sempre) i en què s'hi intercalen poemes que solen respondre a la situació bèl·lica del moment (també es poden combinar els dos aspectes: guerra i amor).

■ 2.3

Un dels conjunts poètics que semblen més clars d'R, juntament amb el de les Giletes, és el de la poesia religiosa (a partir de la p. 330); de fet, no és cap sorpresa: tots dos són cicles ben delimitats en quasi tots els manuscrits unitaris. Hi distingim dos blocs (que anomeno I i II), ordenats aproximadament de la mateixa manera, que responen a un esquema cronològic i temàtic (cicles menors o subcicles). En primer lloc (I), una sèrie de poesies que tenen una transmissió més àmplia que les del segon bloc, que possiblement s'han de datar en la primera etapa de Fontanella com a poeta i que s'ocupen, per aquest ordre, dels següents temes: Santíssim Sacrament, Puríssima Concepció, Magdalena, santa Caterina de Siena i Nativitat (p. 330–348); no hi ha cap composició de totes aquestes que sigui escrita en castellà, una llengua literària que l'autor adoptà, pel que sembla, només de manera puntual al final de la seva vida. Pel que fa al segon (II), són poesies de transmissió més restringida, a R i, eventualment, un parell més de manuscrits (B1 i B4), n'hi ha força que són escrites en castellà i segueixen un ordre temàtic que s'assembla bastant al del bloc I: Santíssim Sacrament, Nativitat i Transfiguració, Maria i la Puríssima Concepció, i sants (p. 349–403).

Per quina raó havia de separar l'autor composicions dels mateixos subcicles, presents tant a I com a II? Penso en el cas, p. ex., de les dedicades al Santíssim Sacrament o a la Concepció de Maria. Una possible explicació que se m'acut, i que d'entrada confirma la transmissió de les peces i la llen-

gua dels dos blocs, és que responguin a dues etapes diferents de la seva vida: la primera, l'etapa en què el poeta viu a Barcelona i la seva poesia es difon àmpliament per via manuscrita, fet que confirma la presència d'aquests poemes en un nombre elevat de manuscrits; i, la segona, l'etapa de Perpinyà (laica i, a partir de 1657, religiosa), en què la difusió de la seva poesia és força més restringida, perquè l'autor es troba fora del circuit literari de Barcelona, i en què observem que adopta de vegades el castellà com a llengua vehicular.³² A tot plegat s'ha d'afegir que les poques composicions religioses que es poden datar (de 1658 a 1671: canonitzacions de sant Tomàs de Vilanova, sant Francesc de Sales, sant Francesc de Borja i santa Rosa de Lima; veg. Fontanella, 1995: vol. I, 62) confirmen aquesta divisió entre l'etapa barcelonina i la perpinyanenca, i les referències a textos llegits després d'un sermó també ajuden a refermar-la; s'han de llegir en el mateix sentit la presència de formes inèdites fins a la segona etapa, com els goigs, molt vinculats a la devoció popular, entre d'altres aspectes a tenir en compte.³³ Si ja era prou evident que la peripècia vital del poeta es trobava esquincada per la fugida a Perpinyà, ara és la disposició textual del manuscrit a fer-la més evident, a remarcar-la.

Recapitem. La poesia religiosa, col·locada pràcticament en l'endemig del manuscrit, té una funció divisòria des del punt de vista cronològic extern del discurs líric de la poesia fontanellana, i també del seu teatre: fins a poesia religiosa I llegim obres vinculades amb l'etapa barcelonina (més nombroses), amb alguna excepció que no m'he sabut explicar; a partir de poesia religiosa II, llegirem obres en bona part perpinyanques. El cas de les Giletes, al final del manuscrit, presenta una casuística pròpia.

■ 2.4

Des del final de la poesia religiosa fins a les Giletes, el conjunt, força heterogeni, ha de tenir una unitat pel fet de tractar-se de poesies que han de ser datades majoritàriament a Perpinyà (p. 405-434). Ho fa pensar la cronologia externa d'algunes obres, la temàtica i una transmissió més aviat escassa (com ho era la del bloc II de poesia religiosa): totes figuren evidentment a R, i algunes només aquí (p. ex.: «Qui domarà de Maastrich», «Aquí va la

32 Rossich (2006: 165) ha fet veure que no hi ha una tradició manuscrita de Fontanella al Rosselló. Valsalobre (2010b) s'ocupa de l'esquinc de l'exili i de la poesia religiosa.

33 P. ex., la primera part del poema «Ara sí que ha de cremar-se» (v. 5-52), que és una introducció jocosa a un poema religiós: Fontanella, ja gran, es parodia a ell mateix com a poeta i s'exclama que ara que li convé que l'acompanyi la musa, l'ha deixat tot sol.

capa pluvial», «La botella plena de vent», la sèrie que va des de «Ai, arrogant Aristeo» fins a «Ay, del que callando muere», o les *Empreses funerals*); també eventualment són a B3, B4 i L4.

En primer lloc trobem dues lletres per a un bateig («L'aurora del cel saluda» i «Quanta alegria») que bé es podrien inscriure en el cicle anterior de poesia de temàtica religiosa, com a tancament,³⁴ i un poema civil que ha estat datat l'any 1673 (Miró, 1995: I, 62) pel tema de la composició: *En lo rendiment de Maastrich a les armes franceses* («Qui domarà...»). Després hi ha un grup de dos poemes teòricament per a Estàsia d'Ardena, la segona muller de Fontanella, perquè la protagonista torna a ser Elisa: «Era del dia aquella edat primera» i una *Selva elegíaca* en la seva mort, «Ara sí que ets divina, Elisa mia». En el primer hi ha una referència a l'edat del poeta (v. 74: «Jo, que en cinc lustres de l'edat primera») que permetria considerar-lo de 1648, però és en un fragment en què Fontano recorda uns fets passats, de manera que no és concloent; pel que fa a la *Selva elegíaca*, si identifiquem Elisa amb Estàsia, cosa que no és del tot clara, ha de ser de poc abans de 1657, data de la seva mort. En tot cas, hi ha una unitat temàtica entre els textos i tots dos compten amb poca transmissió, a diferència d'«Ínclita, excelsa...», també sobre Elisa i situat en la primera part del manuscrit. És evident que entre aquests tres poemes a Elisa hi ha una vinculació: a «Ínclita, excelsa...» i «Era del dia...» s'observen remissions temàtiques i estructures lèxiques paral·leles, com, p. ex., la invocació «escolta/escoltau» amb què Fontano suplica ser oït, i l'epítet «divina» d'Elisa (tot i que «divina» és també epítet per a altres dames); a l'últim dels tres, amb ella ja fora d'aquest món, s'afirma: «Ara sí que ets divina...».

El volum segueix amb una sèrie de composicions amoroses (p. 416–432), algunes de les quals són novament cartes: el to fa pensar en poemes de maduresa, més tranquils, de recuperació d'un amor que s'havia mantingut volgudament aletargat per unes circumstàncies que desconexem; és clar, però, que tot plegat és tan sols una primera impressió que es deriva d'una lectura de conjunt i que convindria estudiar-los a fons. Entre aquests n'hi ha un que recupera un to més propi diria de la seva joventut: es tracta d'«Amaranta, la nimfa més bella», un poema que una lectura descontextualitzada fa candorós però que no ho devia pas ser. La rúbrica, *Marizápalos*, ens remet a una cançó que fou molt popular en el segle XVII, de temàtica

34 En un moment determinat em va semblar que aquests poemes s'havien de llegir com a dedicats a una filla natural de Fontanella (Miralles, 2015a: n. 30); ho desaconsella, entre altres coses, la seva disposició en el ms. R.

obscena; mentre es cantaven els versos de Fontanella, l'oïdor devia tenir la lletra de l'altra cançó al cap. En aquesta sèrie de poemes amorosos hi apareixen els pseudònims femenins Amaril·lis («La rosa i la castanya») i Taleristis («Oronte, messaget»), que no són nous en la poesia fontanellana, i hi ha també alguna referència a Perpinyà («Entre suelos i terrats») i dues composicions («Ham ab or, enigma clar» i «Pescador que viu de l'Ham») en què reapareix el joc pescador/pescat i el nom Ham: més amunt he remarcat una seqüència de cartes on la protagonista era una dama de nom Ham-Taleristis-Janeta (de Canet), i aquí tornem a recuperar una part d'aquest trinomi, Ham-Taleristis, amb l'afegit d'Amaril·lis que també havíem trobat a «On Tetis...». Maria Teresa Ham, el nom real de la dona a qui es dedica aquest manuscrit, és la dona que s'amaga sota el pseudònim bucòlic Gileta, però també possiblement els de Taleristis, Terinda, Amaril·lis, Amaranta o Janeta. Si fos així, pràcticament tot el discurs poètic fontanellà estaria bastit sobre l'amor a una única dona: hi hauria un cicle complet amb el nom Gileta, i uns poemes paral·lels per a la mateixa dona amagada sota altres noms; la desconeguda Nise i Elisa (la segona dona, Estàsia?) serien excepcions en aquest discurs, com qui sap si també Belinda, Floris o algun desdoblament de les que ens ha semblat poder identificar amb Ham.

Aquest últim és un conjunt de textos que comença amb uns versos explícits: «Vui se renova la història / (tant vostra bellesa pot) / de l'elefant que, ab la trompa, / oferia flors al sol» (v. 1–4): Pús del pretèrit i la constatació que la història «se renova», afegit al fet que el poeta (l'«elefant») diu haver après de l'experiència, ens menen a creure que ha passat un temps entre les últimes cartes que havia escrit i aquestes (tot i que val la pena recordar que entre el Cicle dels Àngels i de Jerusalem i el Cicle de Taleristis passava exactament el mateix). En aquest bloc poètic hi ha quatre poemes circumstancials escrits amb motiu del casament d'un galant de nom Alva (d'«Entre lo cel i la terra» fins a «Que bé comença lo dia»),³⁵ que ara per ara no s'ha pogut identificar, i un conjunt força nombrós de transmissió única a R. El tanquen «Clavel, ayer venturoso» (*Cobla ajena*) i «Ay, del que callando muere» (sense rúbrica), en castellà, que són aliens a la ploma de Fontanella (Miralles, 2014: 542; Valsalobre, 2015a: 134–135).

La seqüència que començava just després de la poesia religiosa, i que hem dit de considerar poesia laica de l'etapa perpinyanenca, es tanca amb un últim grup d'*Emblemes funerals* (Bonaventura 2006: 217–221). Han de ser textos tardans en la producció fontanellana, transmesos només per R.

---

35 Miró (Fontanella, 1995: I, 62) els data presumiblement en el viatge a Münster de 1643–44 per una referència a Holanda; no ha de ser per força així (Vallverdú, 2015).

■ 2.5

El darrer conjunt del manuscrit, les Giletas, és un cicle clarament definit. S'estructuren seguint un esquema força clar: en primer lloc, una portada interior pròpia (*Canta Gilet enamorat ab diferents afectes sos amors ab la adorada Gileta*),³⁶ seguida de dos textos introductoris, la quarteta «Fins lo que no parla, parla» i un *Anagrama enigmàtic* («Gileta, sempre adorada»), que sabem connectats amb els dos pròlegs d'autor d'aquest manuscrit i que tenen la funció de revelar la identitat de Gileta, Maria Teresa Ham.³⁷ En la seva joventut, Fontanella no n'havia descobert el nom real, però ara, ja gran i en un manuscrit que només és per a ella, ja no té necessitat de seguir ocultant-lo: hi ha el joc d'haver-lo de descobrir, però és un joc fàcil de resoldre. Hi ha a continuació un grup de cinc poemes també prologals: tres retrats, que són descripció, de Gileta, un en castellà («Quisiera yo retratarte») i dos en català («Si vol Amor que retrate», «Belisa de les Giletas»), i els dos únics sonets de la producció fontanellana que es dediquen a aquesta dona («Jo t'adoro, bellíssima Gileta», «Sens vostra llum, Gileta vençedora»). Tot i que sempre s'havia dit que les Giletas s'havien d'inscriure en l'etapa de joventut del poeta, ara sembla clar que no és així (Rossich & Miralles, 2014: 112). En el poema que ve a continuació, «D'on sou, oh nova Gileta»,³⁸ potser l'adjectiu «nova» s'ha de llegir precisament en un sentit de recuperació de l'amor en la maduresa (cf. amb el sentit del segon pròleg d'autor i els dos poemes inicials de les Giletas: la quarteta i l'*Anagrama enigmàtic*). Sigui com sigui, la disposició textual que segueixen les Giletas que vénen a continuació és possiblement cronològic: costa delimitar quan comencen, certament, si la primera que va escriure Fontanella és l'anterior o la següent, però el que és cert és que les rúbriques en alguns moments dibuixen un fil narratiu força clar que es referma amb la lectura dels poemes.³⁹ Una història d'alti-

36 Com ja he dit, no és només R a diferenciar, en la totalitat de la transmissió, situant-les al final i en alguns casos amb una portada independent, les Giletas. Ho fan també C i I2.

37 Editats a Rossich & Miralles (2014), on s'expliquen també les connexions amb els pròlegs; per al segon, veg. també Fontanella (2015: núm. XIV).

38 Es tracta de «D'on sou, oh nova Gileta, / de l'Amor prodigi nou» (Fontanella, 1995: núm. 149); l'altre poema que comença pràcticament igual, «De on sou, nova Gileta, / prodigi nou de l'Amor» (Fontanella, 1995: núm. 143) és una atribució espúria (Miralles, 2014: 535–536; Valsalobre, 2015a: 158–159). D'entre totes les Giletas, tot i que amb alguna excepció, els poemes prologals són els que tenen una transmissió més escassa.

39 Un exemple d'aquesta narrativitat, i de la cronologia interna de les composicions, es pot veure resseguint les rúbriques en una sèrie de poemes d'absència: p. ex., els que van de

baixos sentimentals, d'anades i vingudes físiques, amb la intromissió d'un tercer, que acaba amb una composició que ha de ser de les més tardanes que Fontanella escrigué del Cicle de Gileta, «Gileta en dulces enojos ojos»: el que la fa diferent, singular, és que és un poema amb eco, una forma poc habitual en la poesia fontanellana, i, és clar, la llengua castellana que només retrobem ocasionalment a l'inici del Cicle de Gileta.⁴⁰

L'esquema del cançoner (o del subcançoner) a Gileta és diferent al que segueix la totalitat del manuscrit. Sembla que respon a un esquema tradicional, diguem-ne d'entrada de factura petrarquista o italianitzant. En les Giletas conviuen diverses formes mètriques de manera coherent,⁴¹ hi ha un únic fil narratiu que explica una única història d'amor per a una dona,⁴² amb una seqüencialitat lineal que sembla respondre a un ordre cronològic intern (que segurament té un correlat en la cronologia real, externa), i una continuïtat de discurs des del punt de vista de l'expressió i del contingut en què el jo poètic i el referent de l'estimada són presents tothora. Hi ha composicions-pròleg, composicions-aniversari,⁴³ i les rúbriques són la pista que dona l'autor per aclarir el sentit dels versos en relació amb diversos moments de la seva vida; tot és poesia en vida, perquè ella hi és. Els dos pròlegs a la totalitat del manuscrit enllacen precisament, de manera directa, amb aquest (sub)cançoner a Gileta, i concorda la idea de “mestratge” que hi exposa Fontanella amb la idea del cançoner petrarquista com a *exemplum vitae*. Potser van ser aquestes característiques que van fer dels poemes a Gileta els més transmesos (i imitats), i s'ha de creure que els més populars i coneguts, d'entre tota la producció fontanellana.

Obligat Gilet a ausentar-se de la dolça Gileta per una infame murmuració... a Encara que en penosa ausència, gustosament mor Gilet enamorat per la vida de la gallarda Gileta...

- 40 Valsalobre (2015a: 143) el considera un poema d'atribució dubtosa: perquè, com les dues Giletas inicials castellanes, no el reporta cap altre manuscrit; per la seva forma amb eco; i per la posició final al manuscrit, lloc idoni per a afegits de tota mena. Tot i que les prevencions són vàlides, pot ser un poema de Fontanella: hi ha altres poemes en castellà i versos amb eco en la seva poesia, tots presumiblement de la segona etapa.
- 41 Diu Fernández (1995: 484) que «no es imposible insinuar que, cancionero o no, existe cierta tradición en España que acerca sonetos y canciones al recuerdo petrarquista, siendo siempre los primeros mucho más abundantes». No és el cas de Fontanella: els sonets a Gileta són escassos, tots concentrats a l'inici del Cicle i segurament tardans.
- 42 He dit més amunt que Gileta, Maria Teresa Ham, pot respondre també a altres pseudònims poètics. Ara bé, aquí és el nom, Gileta, i no la seva correspondència amb una dona real o amb altres pseudònims, el que perfila la història amorosa.
- 43 En tot el discurs sobre Gileta identifiquem poemes que assenyalen dates concretes de la relació amorosa, tot i que el lector actual no està en condicions de poder-les precisar.

Aclarim d'entrada que això no vol dir que el cançoner a Gileta sigui un “cançoner petrarquista” d'acord amb les pautes tradicionals: ja s'ha vist que no. La forma d'organització textual del cançoner petrarquista ja no era vàlida per al barroc hispànic en general, però sí que actuava com a referent; un referent més, però no un referent únic i directe, perquè el barroc exigeix més complexitat. Ara bé, que no fos plenament vàlida no vol dir que no ho pogués ser en part, i que la seva petja fos vigent encara, tal i com demostra l'estudi d'algunes ordenacions líriques dels poetes del Segle d'Or hispànic.⁴⁴

Vist R en la seva totalitat, distingim entre un cançoner amb una lògica preferentment cronològica (abans i després de l'esquinç de l'“exili” rossellonès), amb unes unitats genèriques i/o temàtiques internes, per una banda, i el Cicle de Gileta, per una altra. En aquest sentit, i d'acord amb la tradició italiana, el conjunt d'R s'acostaria més al model de *Rime* de Tasso:

E infine venne il Tasso, e con lui in sostanza la dissoluzione della formula de ascendenza petrarchesca... Da una costruzione fino allora, e sia pur con varia norma, centripeta, si passa ad una costruzione centrifuga, a più fuochi, congeniale all'estetica dell'imminente architettura barocca. Non più *Canzoniere*, ma *Rime* in più parti, di complessa elaborazione, la cui vicenda redazionale talora sfugge di mano allo stesso autore, sempre lasciandolo insoddisfatto. (Gorni, 1984: 509)

El ms. R pot ser considerat doncs dues coses alhora des del punt de vista de l'estructura dispositiva: un cançoner de disposició textual barroca, acostat al model de les *Rime* tassianes, i un *canzoniere* de ressons petrarquistes pel que fa a les Giletas.⁴⁵ I és també un doble cançoner a una dona: en el primer el poeta sembla voler reafirmar que la seva literatura, i consegüentment la seva trajectòria vital, ha estat presidida per l'amor (els poemes amorosos són majoria) i migpartida per l'“exili” rossellonès i la vida de religió, tot plegat sense renunciar a altres aspectes que l'han configurada (altres amors, projecció pública, guerra, etc.); en el segon, que és paral·lel a la línia amorosa narrativa del primer (p. ex., anades i vingudes físiques i sentimentals; presència d'un tercer⁴⁶) sense veure's interromput per ele-

44 Fernández (1995) mostra quin és el reflex de la poesia italiana, i concretament del cançoner petrarquista i la seva disposició textual, en la lírica del Segle d'Or hispànic (són útils les definicions de “cançoner” que recull, des de Martín Alonso fins als nostres dies). Per a l'ús (o abús) del concepte “cançoner petrarquista”, veg. Burguillo (2008).

45 Cf. Fernández (1995: 484) sobre les tradicions d'ordenació textual que poden conviure en el Segle d'Or: acumulativa, a la manera petrarquista i d'ordenació mètrica, per bé que es poden barrejar (el cas de Garcilaso, p. ex.: petrarquista i per gèneres mètrics).

46 Hi ha altres línies argumentals que es repeteixen i que no m'he aturat a comentar en

ments aliens, la dama és l'únic centre. Deu ser per aquesta dualitat que el pròleg a la «lectora», que enllaça directament amb el Cicle de Gileta, es troba situat a l'inici del manuscrit i no quan comencen les Giletes.

■ 2.6

A diferència d'altres poetes, que van morir joves o que no van trobar l'ocasió de posar-s'hi, Fontanella va llegir un manuscrit que respon a la seva concepció de cançoner líric, un llibre-ofrena que ara llegim com el seu testament. Es va posar a construir-lo en els últims anys de la vida, fet que li va permetre poder disposar de tota la seva obra (o de tota la que avui coneixem) i va decidir actuar acumulativament. Al ms. R hi és pràcticament tot, i les poques peces que no hi són s'expliquen per una raó o una altra: poemes circumstancials i prèviament editats, i un text curiós com l'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* (Miró, 2006; Miralles, 2009).⁴⁷ Entre els primers hi ha els quatre poemes paratextuals del *Panegíric* a Claris, a què ja m'he referit, i encara tres poemes paratextuals més que no hi serien per la mateixa raó: un madrigal en els preliminars del *Breu tractat d'artilleria* de Francesc Barra, de 1642, i els dos poemes preliminars del *Cathaloniae Decisiones* del pare, el jurista Joan Pere Fontanella, de 1639 i 1645 (Valsalobre, 2015a: 149 i ss.). Pel que fa a l'*Ambaixada*, la raó de la seva no inclusió a R podria explicar-se per ser un text potser inacabat que Fontanella no va considerar pertinent completar (Miralles, 2015a: n. 29).

Tot plegat sigui dit amb la consciència que l'artífex final d'R no és Fontanella sinó el seu copista, que es converteix en coautor del text en la mesura que se l'apropia quan escriu: entra en el text i n'esdevé en certa manera també protagonista (cf. Canfora, 2014: espec. 17–25). Quin grau d'intervenció del copista hi ha en aquest ms. R? Podem mirar d'establir fins a quin punt es va arribar a equivocar a l'hora de copiar un poema, col·locant-lo amb els altres testimonis que tenim, però no podem saber, ara per ara, quina és la seva intervenció en la disposició textual del llibre-ofrena que Fontanella havia dedicat a la «benèvola o rigorosa lectora». Hi va introduir altres poemes, en l'ordenació inicial? En va canviar algun d'ordre? Que això fos així ens aniria molt bé per justificar la col·locació d'alguns

---

aquest treball: el joc entre caçador/pescador (en la línia dels poemes pescador/pescat), composicions sobre rams i purgues (que ens acosten a les cartes), etc.

47 Els altres poemes que hi falten han estat tradicionalment atribuïts a Fontanella però no són seus; sobre les falses atribucions, Miralles (2014) i Valsalobre (2015a).

elements dissonants en espais “inexplicables”, com ara els emblemes a sant Joan de la Creu. Ara, si no trobem l'autògraf de Fontanella, o un altre manuscrit de la mateixa branca, no ho arribarem mai a saber del cert. L'única guia que tenim és el títol del manuscrit, d'autor, en què s'afir-ma que aquest volum és una selecció, però això tampoc resol res: així com el tenim ara, a R ja hi ha selecció, però una selecció també hauria pogut comportar una tria més gran.

■ 3 Coda. Per a una edició de l'obra poètica de Fontanella

La possibilitat de conservar l'obra lírica d'un autor del Siscents amb una disposició de textos seva, totalment o en molt bona part, és més aviat una excepció en el barroc hispànic: per norma general llegim l'obra d'aquests autors en volums, manuscrits o impresos, recollits per amants de la poesia, aficionats o amics dels poetes, o per editors. Són volums que es configuren més en funció dels gustos i interessos del públic lector (cada manuscrit té el seu, de manera individual o col·lectiva, i cada imprès, col·lectivament en funció d'un més ampli mercat lector) que no de la intenció de l'autor (o autors) dels poemes.

Quan es tracta d'editar l'obra completa d'un autor antic hi ha hagut, i hi ha, partidaris de reordenar el seu corpus líric (establert pel propi autor o per qui sigui, coetani seu) i també reticències a aquesta tendència. Hi ha casos en què potser està justificat, però no crec que sigui el de Fontanella. Des del punt de vista de la disposició textual dels poemes, l'experiència no reeixida de Miró (Fontanella, 1995) i la constatació que R és ordenat per l'autor, amb la hipotètica possibilitat d'una “col·laboració” del copista d'R no confirmada, ens ha de dur a seguir aquest esquema. Cada cançoner es construeix d'una manera diferent i ens dóna dades sobre els gustos i les dèries de qui l'organitza. Així, tindrem un ordre que ara per ara potser no acabem de saber justificar del tot però que no és fictici, perquè té un sistema, i si no és de Fontanella completament, ho ha de ser en l'essència. I potser, amb aquest ordre i amb una edició crítica filològicament solvent i ferma, serem capaços d'acabar d'entendre'l. O no, perquè no sempre és possible, i aquesta és precisament la gràcia: poder-hi tornar. I pel que fa als textos de Fontanella que no són a R i que també s'hauran d'editar sempre ens queden els apèndixs: si ell no els volia amb la resta de la seva obra, ha de ser per alguna raó. ■

■ Bibliografia

- Alegret, Joan (2006): «El sonet “Tronc infeliç...”», dins Sansano / Valsalobre (ed.), 245–254.
- Gorni, Guglielmo (1984): «Le forme primarie del testo poetico. Il canzoniere», dins: Asor Rosa, Alberto (dir.): *Letteratura italiana. Le forme del testo. I Teoria e poesia*, Torino: Einaudi, 504–518.
- Blecu, Alberto (2012): *Estudios de crítica textual*, Madrid: Gredos / Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- Bonaventura, Montserrat (2006): «Imatges i paraules: el llenguatge mixt en la literatura emblemàtica en Francesc Fontanella. Un recorregut per la guerra, la pietat i la mort», dins Sansano / Valsalobre (ed.), 197–223.
- Brown, Kenneth (1987): «Context i text del *Vexamen* d'Acadèmia de Francesc Fontanella», *Llengua & Literatura* 2, 173–252.
- Burguillo López, Francisco Javier (2008). «Notas para una revisión del concepto *cancionero petrarquista*», dins: Burguillo López, Francisco Javier / Mier, Laura (ed.): *La fractura historiográfica: las investigaciones de Edad Media y Renacimiento desde el tercer milenio*, Salamanca: Semyr, 491–505.
- Busquets, Joan (2001): «La Pau de Westfàlia. La missió diplomàtica de Fontanella al Congrés de Münster», *Estudi General* 21, 241–259.
- Canfora, Luciano (2014): *El copista como autor*, Madrid: Delirio [1^a ed., en italià, 2002].
- Carreira, Antonio (2009): «El paratexto en los manuscritos poéticos del Siglo de Oro», dins: Arredondo, M. Soledad / Civil, Pierre / Moner, Michel (ed.): *Paratextos en la literatura española. Siglos XV–XVIII*, Madrid: Casa de Velázquez, 37–48.
- Coroleu, Alejandro (2015): «Notes sobre la difusió dels textos clàssics a la Catalunya del Sis-cents», dins Jufresa (ed.) [en premsa].
- Costa, Jaume / Quintana, Artur / Serra, Eva (1991): «El viatge a Münster dels germans Josep i Francesc Fontanella per a tractar les paus de Catalunya», dins: Schlieben-Lange, Brigitte / Schönberger, Axel (ed.): *Polyglotte Romania. Homenatge a Tilbert Dídac Stegmann*, Frankfurt del Main: Domus Editoria Europaea, vol. I, 257–294.
- Fernández, Santiago (1995): «*El cancionero*: una estructura dispositiva para la lírica del Siglo de Oro», *Bulletin Hispanique* 97:2, 465–492.

- Fontanella, Francesc (1995): *La poesia de Francesc Fontanella*, M. Mercè Miró ed., Barcelona: Curial, 2 vol.
- (2008): *Panegíric a la mort de Pau Claris*, a cura de Montserrat Clarasó i M. Mercè Miró, Barcelona: Fundació Pere Coromines.
- (2015): *O he de morir o he d'amar*, a cura de Pep Valsalobre, Eulàlia Miralles & Albert Rossich, Barcelona: Empúries.
- Grilli, Giuseppe (2006): «Clarís, home polític (segons Francesc Fontanella)», dins Sansano / Valsalobre (ed.), 225–244.
- Jufresa, Montserrat (ed.) (2015): *Els clàssics i la llengua literària: norma i canón*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans [en premsa].
- Miralles, Eulàlia (2009): «Per a una lectura de l'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* de Francesc Fontanella», dins: Valsalobre, Pep / Sansano, Gabriel (ed.): *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622–1683/85)*, Girona: Documenta Universitaria, 271–301.
- (2014): «Un itinerari sentimental de Fontanella (o un desengany amorós en boca de Silvano)», *eHumanista/IVITRA* 5, 533–545.
- (2015a): «L'“ambasciatore” Fontanella, dalla realtà alla finzione», dins: Grilli, Giuseppe (ed.): *Viaggi rari*, Roma: Aracne editrice [en premsa].
- (2015b): «Una nota sobre Ausoni en època moderna», dins Jufresa (ed.) [en premsa].
- Miró, M. Mercè (1995): «Introducció», dins Fontanella (1995), I, 11–101.
- (2006): «Una farsa barroca: l'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* de Francesc Fontanella», dins Sansano / Valsalobre (ed.), 319–339.
- Rossich, Albert (1984): *Francesc Vicent Garcia. Assaig d'edició crítica*, Bellaterra: Universitat Aut noma de Barcelona [tesi doctoral].
- (2003): «Els certàmens literaris a Barcelona, segles XIV–XVIII», *Barcelona Quaderns d'Història* 9, 83–108.
- (2006): «Notes sobre la transmissió textual de l'obra de Fontanella», dins Sansano / Valsalobre (ed.), 157–174.
- / Miralles, Eulàlia (2014): «Un pròleg desconegut de Francesc Fontanella», *Els Marges* 102 (hivern), 106–118.
- Rubió i Balaguer, Jordi (1985): *Història de la literatura catalana. Vol. II*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat [1  ed., en castellà, 1953].

- Sansano, Gabriel / Valsalobre, Pep (ed.) (2006): *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Sogues, Marc (2013): "Oïu, senyores devotes...". *Edició crítica de les epístoles literàries de Francesc Fontanella a les monges dels convents dels Àngels i Jerusalem*, Girona: Universitat de Girona [treball de final de màster].
- (2014): «L'erotisme a les *Cartes de les Senyores dels Àngels i de Jerusalem*, de Francesc Fontanella», *Scripta* 3, 209–238.
- Vallverdú, Jordi (2015): *Noces de paper. El Cicle de casaments de F. Fontanella*, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya [treball de final de grau].
- Valsalobre, Pep (2010a): «"Mudats tots los perfils": aportacions a la biografia de Francesc Fontanella», *Els Marges* 92, 54–81.
- (2010b): «L'obra (o la vida) de Francesc Fontanella en l'esquinç de 1655–1659», dins: Jané, Oscar (ed.): *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 281–290.
- (2014): «L'egloga urbana: un ossimoro fontanelliano», dins: Carreras i Goicoechea, Maria et al. (ed.): *Ciutat de l'amor. Scrivere la città, raccontare i sentimenti*, Alessandria: Edizioni dell'Orso, 281–302.
- (2015a): «En els marges de la poesia fontanellana: els textos d'atribució dubtosa o falsa (una aproximació)», *Revista de cancioneros impresos y manuscritos* 4, 132–166.
- (2015b): «Sobre la transmissió manuscrita de Francesc Fontanella: els cançoners principals i l'ordenació dels textos», *Zeitschrift für Katalanistik* 28 [en aquest volum].
- (2015c): «Per a una edició crítica de la poesia de Francesc Fontanella», *Els Marges* 105, 84–107.
- Vila, Pep (1981): «Un manuscrit de Fontanella», *Estudis de llengua i literatura catalanes* III (= *Miscel·lània Pere Bobigas*; 1), 139–151.

■ Apèndix: contingut del ms. R⁴⁸

- [1 prel.] F.F[acarada] F.F[acarada] *Petri in cunctis ex omnibus aliquid sive magistri liborum labores*
[Portada]
- [2 prel.] [En blanc]
- 1 *No escrib per escriurer...* [Lector]
- 1–2 *Me admiro que ningun escriptor...* [Benèvola o rigurosa lectora]
- 3–86 [Tragicomèdia d'Amor, Firmesa i Porfia]
- 87–139 [Lo Desengany]
- 139–140 *Llamento infelís, y ploro* [Dècimas de una comèdia que havia Fontano començada]
- 141–146 *Tots los amadors militan* [Traducció de la Elegia Nona del llibre primer dels Amors de Ovidí]
(núm. 19)
- 146–147 *Molt alta y serena princessa: per mon amic Francisco de Alemania...* [Carta que escrigué a una monja després que un amic seu li digué que le n'havia enamorat per procura a estil de cavaller andanà] (núm. 349)
- 148–149 *Molt magnífich y esforsat cavaller: de lo que estimo...* [Resposta de la senyora monja] (núm. 350)
- 150–154 *Íncilita y soberana princessa: a favors tant descomunals...* [Resposta de Fontano] (núm. 351)
- 153–154 *O, vosaltres, los que errant...* [Cartell de desafi en alabança de la princessa Belinda]
- 154–157 *Oïu, señoras devotas* [Aquestos bons principis desvanesqué un blanquet fraricó y Fontano, desengañat de son natural, feu aquest romans. Romans] (núm. 307)
- 157–159 *A vos, bellíssima infanta y sàbia...* [Y en señal de son desengany, escrigué la carta que·s segueix a una senyora monja amiga de la princessa] (núm. 348)
- 159–160 *Ja torna la philomena* [En señal, donchs, de las ja curadas melancolias, vos envio aqueixa lletra que aquesta matinada he obit cantar a un rossinó] (núm. 304)
- 160 *Amorós rosiñol, que ab la armonia* [Madrigal a un rosiñol] (núm. 42)
- 161 *De aquest trono circular* [Romans que envià Fontano a las señoras monjas dels Àngels un dia que·s purgà] (núm. 308)
- 162 *Enviem-vos des de assí* [La resposta que las reverendíssimas misseñoras feren a esta carta fou un paneret, dintre del qual venia un tupí ab moltes poncellas de diferents flors, y en mitg de ellas un frare blanc d'estos que·s fan en los camps. Lo tupí portava un bitllet agafat ab esta quartilla] (núm. 347)
- 162–163 *Apesarat que vostre cèlebre favor...* [Tot lo present, en cos y ànima, envià Fontano a Hierusalem y, després de haver aguardat dos o tres días la resposta, vent que se'n descuydaven, respongüé a les senyores Àngels la carta que·s segueix] (núm. 346)
- 163–164 *No és mal búcaro un tupí* [A penas agué enviat esta carta, las señoras de Hierusalem li tornaren a enviar lo paneret ple de rosas ab los versos que·s segueixen] (núm. 279)
- 164 *No us envio al frare aquí* [Lo paneret, rosas y versos remeté luego als Àngels acompanyats d'estos altres] (núm. 280)
- 164–165 *Que discrets són los tupins* [Misseñoras, tot és carta] (núm. 310)
- 165–166 *Altra vegada, señoras* [Pochs dies després, sent-se tornat a purgar, envià als Àngels la carta que se segueix] (núm. 309)

48 Cada registre conté: paginació, 1r vers o incipit (tret del cas de les obres dramàtiques, només amb el títol), rúbrica entre claudàtors ([s.r.] = sense rúbrica) i, entre parèntesi, la remissió al número de l'edició de Miró (Fontanella, 1995). No regularitzo els incipit ni les rúbriques, tan sols hi aplico criteris diplomàticointerpretatius; no corregeixo errors de còpia evidents. En cursiva, el text del manuscrit; en rodona, les meves intervencions.

- 167 *Versos després de la purga* [Estos versos envià Fontano a una devota dos días després que hagué presa la purga, sent-se ella quexada de que ell no li n'havia enviats. La purga fou dos días de una gran xera] (núm. 311)
- 168 *Desalinada ma ploma* [Lo present que féu un devot a la purga de la devota. Fou un ram de flors, al mitg del qual hi havia una gàbia de fihgrana y dins un caponet de seda ab estos versos que l'acompañavan] (núm. 312)
- 168 *Cor y peix, tot en un ram* [Lo present que envià un cavaller a una dama que·s deya Ham lo die de la purga. Fonch un ram de flors ab un ham dorat que penjava ab un filet de un costat del ram y un peixet fet com un cor que estava pres en lo ham ab esta quartilla] (núm. 290)
- 168–169 *Ham admirable dels cors* [Esta altra quartilla glosada ab dos cartas acompañavan lo ram] (núm. 326)
- 169–170 *Misseñora: quant sabés que mon ram...* [Carta del mateix ram en nom de na Janeta de Cane] (núm. 339)
- 170–171 *Flor dels bams y ham de las flors: si jo sabia també enflorar las cartas...* [Altra carta a la mateixa ab lo mateix ram] (núm. 340)
- 171–172 *Allà va la lletra o no va...* [Esta carta, ab la següent lletra y una rosa, envià Fontano a un cavaller que la y havia demanada] (núm. 341)
- 172 *Algunas flors vos envío* [Envià un galant a una dama que·s deya ... lo dia de la purga una panereta de rosas y alguns pensaments ab esta lletra] (núm. 313)
- 172–173 *Si lo ram no va a cant d'orga* [Enviant-li un altre ram ab esta lletra] (núm. 315)
- 173–174 *Misseñora: jo que no sé fer versos...* [A la mateixa ocasió envià lo pare Terrats un ram compost de carxofas y algun ... ab esta carta] (núm. 342)
- 174 *Un panaret fortunat* [A una altra purga envià lo mateix altre paneret de confitura ab flors guarnit de flocs, ab esta lletra] (núm. 315)
- 174–175 *Mademoiselle: segona carxofada va desamparada...* [Y lo pare Terrats envià també un ram compost de algunas carxofas ab algunas javas tendres, pomas, peras, prunas y algunas otras fruytas verdas ab esta carta] (núm. 343)
- 175–176 *Entre vivent y difuncta* [A la primera envià lo mateix lo dia de una segona purga una plata de confitura guarnida de flocs y flors ab esta lletra] (núm. 344)
- 175–176 *A falta de flors, o cosineta amable...* [Esta carta l'acompanyava]
- 176–177 *Bella Thaleristes: gran cosa de ram...* [A la mateixa ocasió envià un son company ab una floreira de lliris y cascalls. Carta] (núm. 345)
- 177–178 *Corona en vostra esfera* [A un ram guarnit de fulla morta que un galan envià a la dama, que·s deya terrena, lo dia de sa purga. Lletra] (núm. 316)
- 178 *Lo color de una esperança* [A altra purga envià lo mateix un ram guarnit de azul, ab esta lletra] (núm. 317)
- 178–179 *Cor y flor presenta Amor* [Remallets. Diàlogos] (núm. 82)
- 179–182 *Esta sagrada memòria* [En las festas que·s feren als 8 mars 1676 en la iglésia dels carmelitas descalços per la beatificació del beato Joan de la Creu, féu Fontano los següents gerolfichs] (núm. 270)
- 182–186 *Hont Tetis fugitiva, al marge: Lo riu la Tet se anomena en llatí Thetis, com lo mar* [Fantasia no de música] (núm. 338)
- 187–212 *No ja de Pbebo inspiració sonora* [Certamen poètic en alabança del doctor angèlich, sant Thomàs de Aquino] (núm. 17)
- 213–215 *Fragant bellesa, pompa peregrina* [En l'annua celebritat de son cherúbich tutelar, la thomística escola dedica esta sebra] (núm. 172)
- 216 *Ja sepultar-se intenta* [Liras] (núm. 12)

- 217–218 *Dolçes despulles quant lo Cel volia* [Inscripció coronològica. Fúnebres obsèquias a una eclipsada bella a qui Fontano, afligit, ofereix lo cor per sepultura, lo dolor per epitafi. Nota que las lletres numerals que componen la inscripció coronològica fan lo any 1648, en què morí la plorada Nise, com se veu en esta demostració...] (núm. 22)
- 218 *Quant ciñen, caminant, la pedra dura* [s. r.] (núm. 23)
- 219 *Muda Dafne la planta fugitiva* [s. r.] (núm. 24)
- 219–220 *Dafne velós, Siringa fugitiva* [Muda de altra manera lo sentit mateix del passat soneto] (núm. 25)
- 220–221 *O, contento dels humans* [Atxa del desengany] (núm. 18)
- 221 *O, duras fletxas, de mon fat rompudas* [A la mort de Nise] (núm. 26)
- 221–230 *Llàgrimas tristes, llàgrimas confusos* [Llàgrimas de Fontano en la mort de Nise] (núm. 32)
- 231–236 *De Fontano la queixa llastimosa* [Ègloga amorosa de Tirsis y Fontano] (núm. 29)
- 236–242 *Inclita, excelsa, Elísa generosa* [Retrato impossible, ègloga de Fontano. A una hermosura] (núm. 30)
- 242–243 *Estas que veus, relíquias són postreras* [Epitafi. Al sepulcre de una imaginada dejdat de la hermosura] (núm. 35)
- 243 *Sepulta Phepo sa claror divina* [Epigramma] (núm. 6)
- 244 *Fènix que, animat a incendis* [Romans] (núm. 7)
- 245 *Sepulta Cúrsio en la caverna umbrosa* [Sonet] (núm. 8)
- 245–246 *Columna Atlant gegantea* [Romans] (núm. 9)
- 246–247 *De Eolo romp lo vent caverna dura* [Estansas] (núm. 10)
- 247 *Esta que veus figura rigurosa* [A una calavera y rellotge de pòls] (núm. 163)
- 247–248 *Est índice volant, fletxa llaugera* [s.r.] (núm. 164)
- 248–249 *Las últimas seran llàgrimas mias* [Avorrit un amant de la sua dama, lamenta sa desventura] (núm. 20)
- 249 *Tronch infelís que en ramas dilatadas* [s.r.] (núm. 14)
- 249–250 *Aquest fanch que Lutècia denomina* [A la usansa de anar tapadas de cara las damas de París] (núm. 21)
- 250–251 *Líquido ja instrument, trompa sonora* [Tement un amant ser ell causa de la tristesa de sa dama per haver-li donat alguns recels, li dóna amorosas disculpas] (núm. 34)
- 251–252 *Terinda bella, singular y hermosa* [Tenint un amant zelosas queixas de sa dama, desconfiat li representa lo rendit de son amor per a obligar-la] (núm. 41)
- 253–255 *Vínch, Jesús meu, per rómprer la cadena* [Llàgrimas de una ànima rendida als peus de son Redemptor] (núm. 167)
- 255–257 *Ab cingulo ditxós, ab prenda rica* [Canta la gala del cingulo de pureza que va donar y ceñir un àngel a sant Thomàs de Aquino] (núm. 166)
- 257–258 *Floris bella, gentil perla adorada* [s.r.] (núm. 36)
- 258–260 *Camaleó de las flamas* [A petició de algunas misseñoras, feu Fontano una invectiva a certs pretesos galants baix los sis noms suposats] (núm. 318)
- 260–262 *De un desdeny tant proseguit* [A un bitllet que envià un amant a la sua dama, havent-se'l ella posat en los pits] (núm. 37)
- 263 *O be de morir o be de amar* [Ostenta un amant la finesa de son amor] (núm. 38)
- 263–264 *La flama junte ditxosa* [A un casament] (núm. 278)
- 264 *Lo primer de ells és romà* [A la creació del pontificat de Alexandro VII] (núm. 175)
- 264–265 *En estas dos flors, señora* [Bütlet que envià un amant a la sua dama acompanyat ab duas flors] (núm. 39)
- 266–267 *Excelentíssima montaña* [s. r.] (núm. 327)
- 267–269 *Astre que en la nit opaca* [s. r.] (núm. 328)

- 269–270 *Ve la nit y de bayeta* [s.r.] (núm. 329)
- 271–279 *Coronadas de esperansas* [*Celebra lo triümf de la viuda Judith contra Holofermes. Romans*] (núm. 177)
- 279–280 *En lo bullici inquiet* [*Romans que escrigué Fontano a sos amichs embarcats en lo Leure camí de París*] (núm. 301)
- 280–283 *Ja me aguarda altra ribera* [*Romans que escrigué Fontano des de Charlavila estant per embarcar-se en lo riu Mossa, camí de Münster*] (núm. 302)
- 283–287 *Coronats de llarga boga* [*Romans que escrigué Fontano embarcat, caminant per lo riu Mossa*] (núm. 303)
- 287–288 *Torra, excelsa, alta atalaya* [*Romans jocós a Monjuich*] (núm. 11)
- 288–289 *En la més nova ventura* [*Celebra un amant sa ditxa per haver-li donat la mà sa dama des de una reixa. Romans a una senyora monja*] (núm. 56)
- 289–291 *Quant, ab astre felís, la bella Astrea* [*Romans endecasil·labo a las festas de la Concepció de Maria*] (núm. 176)
- 291–292 *Hont lo cristal·lí Neptuno* [*Embaxada que féu Fontano essent anomenat embaxador en los escallots, en què fou abat don Pedro Soler, quant Joan Móra casà ab la senyora Madalena Xammar*] (núm. 305)
- 294–295 *Alça la vista, confusa* [*Al crucificat Amor*] (núm. 178)
- 296–297 *Pàssan edats y vidas* [*Desengany del món*] (núm. 202)
- 297–299 *Ja que lo rigor fatal* [*Dóna un amant zelosas queixas a sa dama*] (núm. 45)
- 299–300 *Ja que no saps los rigors* [*Participa un amant a altre la desdenyosa duresa de sa dama*] (núm. 46)
- 301 *En felicitat tant nova* [*Demuestra un amant amorós agraïment a sa dama per correspondrer ella a son amor*] (núm. 47)
- 302–303 *Quant del furibundo Marte* [*Despedida amorosa de un amant poch afavorit de sa dama partint per a la guerra*] (núm. 48)
- 303–304 *Si del rigor lo poder* [*Fa un amant una amorosa descripció de la hermosa de sa dama*] (núm. 49)
- 304–305 *Reverencia't ja l'aurora* [*Demana un galant a sa dama que corresponga a son amor*] (núm. 50)
- 305–306 *Fulminan mos ulls incendis* [*Zelosa ràbia de un amant*] (núm. 51)
- 306–307 *Adéu, ingrata pastora* [*Despedeix-se un amant de sa dama havent de estar algun temps apartat de sa vista*] (núm. 52)
- 307–308 *Del vall del profundo olvit* [*Ausent, un amant escriu una carta a sa dama sollicitant-la no olvide son amor*] (núm. 53)
- 308–309 *Què importa, pastora hermosa* [*No havent tingut resposta un amant ausent de una carta que escrigué a sa dama, la sollicita de nou ab altra carta*] (núm. 54)
- 310–311 *És hora ja que l'amor* [*Un amant ausent, vent que sa dama no havia correspost a dos cartas que li havia escrit, li dóna ab altra carta desconfiadas queixas*] (núm. 55)
- 311–312 *Favor, soberanas musas* [*Participa un amant desconfiat a sa dama sa amorosa afició*] (núm. 57)
- 312–313 *Aquell pastor desdixat* [*Dóna desconfiadas queixas ab una carta ausent amant a sa dama, y li representa la firmesa de son amor*] (núm. 58)
- 314 *Desobre la sexta esfera* [*Resposta astrològica de Fontano a la petició de una senyora dama*] (núm. 59)
- 315 *Ja cessaren los rigors* [*Determina un amant olvidar lo amor per haver-li donat zelos la sua dama*] (núm. 60)
- 315–316 *Jacinta, bella pastora* [*Carta amorosa de un ausent amant a la sua dama*] (núm. 61)
- 316–318 *Bolava una àguila altanera* [s. r.] (núm. 62)
- 318 *Tant, Terinda beu castigat* [*Solicita un amant la resposta de una carta que havia escrit a sa dama*] (núm. 40)

- 319–320 *Divina bellesa* [*Vent un amant novas tibiesas en la amor de sa dama, pensant que las causava altre amant ab sinistras informacions contra de ell, de nou la solícita que avise lo amor*] (núm. 74)
- 320 *Si l'Amor, si l'Esperança* [s. r.] (núm. 67)
- 320–321 *Conspíran, bella Amarilis* [*Ram de flors*] (núm. 68)
- 321 *Adora l'abril y l'alba* [s. r.] (núm. 69)
- 321–322 *Ni la ciutat populosa* [s. r.] (núm. 65)
- 322 *Dols esperit de la selva* [*Estant Fontano en lo citi de Barcelona féu esta lletra, que canta un amant sas penas donant concells a un rosiño*] (núm. 63)
- 323–324 *Tas prendas, Elisa mia* [*Al so de un instrument canta un amant sos amors estant apartat de sa dama. Lletra que féu Fontano acitiat en Barcelona*] (núm. 77)
- 324–325 *La botella és morta* [*Lletra que féu Fontano en lo últim del citi de 1652*] (núm. 331)
- 325 *Encantadora bellesa* [*Ab cant trist lamenta un amant los rigors de la sua dama*] (núm. 81)
- 326 *Francino adora a Amaranta* [*Canta Menàlio al so de una arpa lo ditxós amor de son amic Francisco*] (núm. 64)
- 327 *Cruel entra lo deçembre* [*Lletra*] (núm. 259)
- 328 *Cristal·lina campañà* [*Lletra al to de Gigante Cristalino*] (núm. 76)
- 329 *En vostre amable bellesa* [*Lletra en què se celebra la amable bellesa de una dama que per indifèrent junta lo foch de l'amor ab lo ge*] (núm. 78)
- 330–332 *Mes las ombas se retiràn* [*Al Sant Sagrament*] (núm. 207)
- 332–333 *La neu y pa competeixen* [*Al Santíssim Sagrament y Transfiguració*] (núm. 218)
- 333 *Del Fill immens la puresa* [*Al Santíssim Sagrament y Puríssima Concepció*] (núm. 210)
- 334 *Del Pa diví la officina* [*Al Santíssim Sagrament y Puríssima Concepció*] (núm. 213)
- 334–335 *Aquell llibre immaculat* [*A la Puríssima Concepció de Maria. Lletra a duo*] (núm. 208)
- 335 *Qui ha vist una blanca rosa* [*Altra a la Puríssima Concepció*] (núm. 209)
- 336 *Qui com Déu? No la supèrbia* [*A la Puríssima Concepció de Maria*] (núm. 211)
- 336 *La filla del summo Rey* [*A la Puríssima Concepció*] (núm. 212)
- 337 *Elevats al cel los ulls* [*A la Madalena*] (núm. 214)
- 337–338 *Lluna del mirall més noble* [*Altra a la Madalena*] (núm. 215)
- 338 *Ama, paloma obligada* [*A una ànima justa*] (núm. 179)
- 338–339 *Una bellíssima esposa* [*A santa Catharina de Sena*] (núm. 216)
- 339 *Espinas duras que foren* [*Altra a santa Catharina de Sena*] (núm. 180)
- 340 *Per aquellas aspres selvas* [*Altra a santa Catharina de Sena*] (núm. 217)
- 340–341 *Ditxosos y humils pastors* [*Lletra al naixament, al to de Madama de Ricort*] (núm. 265)
- 341–342 *Sentia gran pena* [*Altra lletra a la Nativitat del Señor, al to de la Ministranda*] (núm. 256)
- 342 *Entre funestas ruínas* [*Altra lletra a la Nativitat*] (núm. 254)
- 343 *Pastorets d'esta comarca* [*Altra lletra al mateix assumpte*] (núm. 255)
- 344 *Olà, pastors de Betlem* [*Altra lletra al mateix assumpte*] (núm. 264)
- 345 *Què has, què has vist, o, pastor?* [*Altra lletra al mateix assumpte*] (núm. 266)
- 346 *La Verge pura* [*Altra lletra al mateix assumpte*] (núm. 257)
- 346–347 *A l'amanèixer lo sol* [*Altre lletra al mateix assumpte*] (núm. 258)
- 347 *En primavera se múdan las iras* [*Altra lletra al mateix assumpte*] (núm. 253)
- 347–348 *Deixau, pastores, la cabaña* [*Altra lletra al mateix assumpte*] (núm. 260)
- 349 *Llegad al monte, llegad* [*Lletra al Sacramento*] (núm. 221)
- 349–350 *Fuentecilla generosa* [*Otra letra*] (núm. 183)
- 350–351 *Subid al monte, subid* [*Otra letra al Sacramento*] (núm. 222)
- 351 *Ya nuestro Sol eclipsado* [*Otra letra al Sacramento*] (núm. 184)
- 351–352 *Espíritus generosos* [*Otra letra al Sacramento*] (núm. 223)

- 352–353 *Adoro, humil, un amor* [Altra lletra al Sagrament] (núm. 219)
- 353–354 *Si vas a Betlem, pastora* [Lletra al naixement del Señor] (núm. 261)
- 354–355 *Quant s'anticipa lo dia* [Altra lletra a la Nativitat] (núm. 262)
- 355–356 *Lo Cel admira* [Altra lletra a la Nativitat] (núm. 263)
- 356–358 *La neu de esta montaña* [A la Nativitat del Señor. Lletra representada y glosada] (núm. 267)
- 358 *A los rayos desta Esphera* [Lletra a la Transfiguració] (núm. 182)
- 358–359 *Home-Déu, sempre amorós* [Altra lletra al Sagrament y a la Transfiguració] (núm. 220)
- 359 *O, quanta neu! O, quant sol!* [Altra lletra a la Transfiguració] (núm. 227)
- 359–360 *Bohed, Salvador, los ojos* [Lletra a un crucifixo] (núm. 181)
- 360 *Clara, divina Aurora* [Peroració a Maria] (núm. 203)
- 360–361 *Humil ocell de la felíz ribera* [En un fi de sermó per la puríssima Concepció. Peroració] (núm. 168)
- 361–362 *Altra vegada vuy, o Verge pura!* [Altra peroració] (núm. 173)
- 362 *Aquell llibre volant, que ab flama pura* [Altra peroració] (núm. 174)
- 363 *Quant del Cel les sirenes numerosas* [Altra peroració] (núm. 169)
- 363–364 *O, Sol immens a qui lo sol adora* [Altra peroració] (núm. 170)
- 364 *Quant a la veu del desert* [Altra peroració] (núm. 185)
- 365 *O, Sol, que en núvol segon* [Altra peroració] (núm. 186)
- 365 *Quant del pobre bressol que el sol adora* [Altra peroració en lo sermó de la Chalenda en sant Joan] (núm. 171)
- 365–366 *O, de generoso padre* [Lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 193)
- 366–367 *La Font que lo cel adorna* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 187)
- 367 *Estela clara del dia* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 224)
- 367–368 *Una estela lluminosa* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 192)
- 368 *La brillant estela* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 228)
- 368–369 *Maravella, maravella!* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 225)
- 369 *Serp enroscada de flames / que, en tenebrosa regió* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 189)
- 369–370 *Cridà lo mar una perla* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 226)
- 370 *En lo jardí més amable* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 194)
- 370–371 *Serp enrocada de flames, / eterna nit de tos raitgs* [Altra lletra a la Puríssima Concepció] (núm. 189)
- 371–373 *Ara sí que ha de cremar-se* [Rosa jocosa que fou premiada en las festas de Barcelona a Nostra Señora de la Concepció. Cobla donada en lo cartell] (núm. 330)
- 373 *Pharo brillant, Estela vencedora* [Vot a Nostra Señora de la Consolació. Soneto] (núm. 165)
- 374 *En lo temple se presenta* [A la presentació de la Verge Maria. Lletra] (núm. 229)
- 375–378 *Veniu del Líbano* [Per la triomphant Assumpció de la Verge. Diàleg]
- 378–379 *La divina Zagala de gràcies* [Altra lletra al mateix] (núm. 230)
- 379 *Sin voz publiquen las aves* [Lletra a san Juan Baptista] (núm. 195)
- 379–380 *Cedeixen, menguants, les llanes* [Lletra a sant Jaume Major] (núm. 231)
- 380 *Un capitán invencible* [Lletra a san Antonio de Padua] (núm. 232)
- 381 *Alegre l'amor celebre* [Altra lletra a sant Antoni de Pàdua] (núm. 233)
- 381–382 *Contra lo major planeta* [Lletra a sant Francisco de Sales] (núm. 234)
- 382–383 *Qui passa, qui corre, qui bola* [Lletra en la canonizació de sant Francisco de Borja] (núm. 235)
- 383–384 *Choro de àngels alegre* [Lletra a san Julià y santa Basilicia] (núm. 236)
- 384 *Esposa del Rey de glòria* [Altra lletra a sant Julià y santa Basilicia] (núm. 237)
- 385 *Qual és la major victòria?* [Altra lletra al mateix] (núm. 238)
- 385–386 *Puix la divina clemència* [Goïtgs de santa Madalena] (núm. 251)

- 386–387 *Càndida Theresa* [*Lletra a santa Theresa*] (núm. 204)
- 387–388 *Esperit amable* [*Altra lletra a santa Theresa*] (núm. 239)
- 388 *De Eulària flames admira* [*Lletra a les santes Eulària i Júlia*] (núm. 240)
- 389 *O, què fermeza!* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 241)
- 389–390 *A, de l'esfera* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 242)
- 390 *De nuestra Eulalia quisiera* [*Lletra a santa Eulalia de Mérida*] (núm. 196)
- 390–391 *Un corazón abrazado* [*Otra letra a lo mismo*] (núm. 197)
- 391 *Lo foch y lo foch àlterman* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 243)
- 391–392 *Coronando de alegría* [*Lletra a santa Rosa*] (núm. 198)
- 392 *Rosa feliz de los cielos* [*Otra letra a lo mismo*] (núm. 199)
- 392–393 *Ditxoses Índies tribútan* [*Lletra a santa Rosa*] (núm. 200)
- 393 *Clara, fragant, generosa Rosa* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 244)
- 394–395 *Te'n vas, amorosa Rosa* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 245)
- 395 *A la dolça esposa amada* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 205)
- 396 *Al dols Espòs adorable* [*Resposta de la esposa*] (núm. 206)
- 396–397 *Partiu, amorosa Rosa* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 246)
- 397 *Perles de l'alva corònan* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 247)
- 397–398 *Una bellíssima Rosa* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 248)
- 398 *Qui adivina* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 249)
- 399 *Qui ha vist una Rosa bella* [*Altra lletra al mateix*] (núm. 250)
- 399 *Jardín de luzes el cielo* [*Otra letra a lo mismo*] (núm. 201)
- 399–400 *Lo sol, en alegre dia* [*Goigs de santa Rosa*] (núm. 252) (núm. 252)
- 400–402 *Una rosa que ab candor* [*Emblemas per santa Rosa*] (núm. 269)
- 402–403 *Desfet lo cor en affectes* [*Romans o tradubít o paraphraseat que santa Rosa féu y cantà, convidant un ocellat a repetir les divines alabances*] (núm. 188)
- 403–405 *La que en lo fràgil fou terra* [*Empresas o emblemas per la festa de sant Thomàs de Vilanova en sa canonització*] (núm. 268)
- 405 *L'aurora del cel saluda* [*Lletra per un bateig*] (núm. 336)
- 406–407 *Quanta alegría* [*Altra lletra per lo mateix*] (núm. 337)
- 407–408 *Qui donarà de Mastrich* [*En lo rendiment de Mastrich a les armes franceses*] (núm. 16)
- 409–414 *Era del dia aquella edat primera* [*Honor enamorat. Idylli de Fontano*] (núm. 28)
- 415–416 *Ara sí qu'ets divina, Elisa mia* [*Selva elegiaca*] (núm. 33)
- 416 *Vuy se renova l'història* [*Enviant un ram a una purgada*] (núm. 319)
- 416 *La rosa y la castaña* [*Per una purgada, anomenada Castañera, enviat un ram de rosas*] (núm. 324)
- 417 *Lo salpasser entre·ls dos* [*Enviant un ram fet de un salpasser*] (núm. 320)
- 417 *Amor, que sab fer la guerra* [*Enviant un ram a una purgada ab coquilles entre les flors*] (núm. 289)
- 417–418 *Del vidre vuy la puresa* [*Present de vidre*] (núm. 272)
- 418 *Est ram tant mal fogotat* [*Enviant un ram a una que·s nomenava Cavaller*] (núm. 273)
- 418 *Ordena de cavaller* [*Altra així mateix*] (núm. 274)
- 418 *Una tortoleta sola* [*Enviant un ram a una vinda*] (núm. 275)
- 419 *De voluntat verdadera* [*Per altre ram*] (núm. 276)
- 419 *En ales de un pellicano* [*Enviant un ram ab un galle*] (núm. 321)
- 419–420 *Entre suelos y terrats* [*A una purgada*] (núm. 322)
- 420 *Indivisible de perla* [*A una sangria de un peu*] (núm. 323)
- 420 *Ham ab or, enigma clar* [*Enigma*] (núm. 277)

- 421 *Aquí va la capa pluvial* (núm. 299)
- 421 *La botella plena de vent* (núm. 300)
- 421–422 *Pescador que viu de l'Ham* [*A una senyora anomenada Ham*] (núm. 325)
- 422 *Si lo pescador de caña* [*Resposta*]
- 422–423 *Festiva la matinada* [*Lletra per un galant anomenat Alva*] (núm. 332)
- 423 *Entre lo cel y la terra* [*Altre per lo mateix ja nuvi*] (núm. 333)
- 424 *Admira nostra campanya* [*Altra al mateix*] (núm. 334)
- 424–425 *Que bé comença lo dia* [*Altra al mateix*] (núm. 335)
- 425–426 *Ay, arrogant Aristeo* [s. r.] (núm. 70)
- 426–427 *Serenitats no t'engañen* [s. r.]
- 427–428 *Oronte, messageta* [s. r.] (núm. 75)
- 428–429 *Quant en lo univers respira* [s. r.] (núm. 71)
- 429–430 *Los clavells que moriran* [s. r.] (núm. 43)
- 430–431 *Amaranta, la nimpha més bella* [*Marisápalos*] (núm. 80)
- 431 *Clavell, ayer venturoso* [*Cobla agena*] (núm. 72)
- 431–432 *Ay, del que callando muere* [s. r.] (núm. 73)
- 432–434 *Un arbre verd y un empelt sech* [*Empresas funerals*] (núm. 271)
- 435 *Canta Gilet enamorat ab difrens affectes sos amors ab la adorada Gileta* [Portada interior]
- 436 [En blanc]
- 437 *Fins lo que no parla, parla* [M.T.A.] (núm. 146)
- 438 *Gileta, sempre adorada* [*Anagrama enigmàtic del nom de Gileta o lo que sia. No resta al discret lector sinó a la amable lectora*] (núm. 147)
- 439 *Quisiera yo retratarte* [*Retrato de Gileta*] (núm. 148)
- 439–440 *Si vol Amor que retrate* [*Altre retrato de Gileta*] (núm. 99)
- 440–441 *Belisa de les Giletas* [*Altre retrato de Gileta*] (núm. 162)
- 441 *Jo te adoro, bellíssima Gileta* [*Disculpa son amor. Soneto*] (núm. 83)
- 441–442 *Sens vostre llum, Gileta vencedora* [*Se lamenta ausent de la adorada Gileta. Soneto*] (núm. 84)
- 442 *D'bont sou, o nova Gileta* [*Exagera la hermosura de Gileta*] (núm. 149)
- 442–443 *En va, adorada Gileta* [*Queixas de la duresa de la adorada Gileta*] (núm. 150)
- 443–444 *Si jo t'adoro, Gileta / què y faràs y què y faré* [*Disculpa son amor*] (núm. 151)
- 444 *Ton rigor, bella Gileta* [*Explica com a favors los rigors de Gileta*] (núm. 120)
- 444 *Si jo te adoro, Gileta, / vols que calle?, vols que diga?* [*Solisita ésser obit de la adorada Gileta*] (núm. 152)
- 445 *Què faràs, bella Gileta* [*Dóna amorosas queixas a la adorada Gileta*] (núm. 153)
- 445–446 *Tu vols ohvidar, Gileta* [*Queixas de que Gileta nulla ohvidar-lo*] (núm. 100)
- 446 *Jo null lo que vols, Gileta* [*Volent Gileta no ésser volguda, no pot deixar Gilet de voler-la*] (núm. 101)
- 446 *Gileta vol a Gileta* [*Disculpa a Gileta de no voler a Gilet y voler-se a sã*] (núm. 102)
- 446–447 *Te null y me vols, Gileta* [*Proba voler Gileta a Gilet por voler-se a sã*] (núm. 103)
- 447 *Dos regadas flors y plantes* [*Després de dos anys de ausent, se rendeix Gilet, constant en son amor, a les ares de la adorada Gileta*] (núm. 104)
- 447–448 *Torno y no torno, Gileta* [*Havent-se restituit Gilet per breu temps a la presència de la amada Gileta, assegura lo fi de son amor*] (núm. 105)
- 448 *Gileta que parda peña* [*Persuadeix a Gileta no admètia lo amor de un vell anomenat Puitg*] (núm. 116)
- 448–449 *Dos cosas volem, Gileta* [*Demana a la adorada Gileta li permètia vèurer-la o morir*] (núm. 94)
- 449 *Silenci, penas, silenci* [*Tement Gilet ofèndrer a Gileta, persuadeix a sas penas lo silenci*] (núm. 93)

- 449–450 *Per haver-te vist, Gileta* [Declara lo contento ha tingut ab la vista de sa adorada Gileta recobrada de malaltia] (núm. 106)
- 450 *Molts anys alegres, Gileta* [Celebra Gilet, enamorat, ab alegres expressions, lo haver eixit a vista sa amada Gileta] (núm. 90)
- 451 *Adén, amable Gileta* [Obligat Gilet a ausentar-se de la adorada Gileta, ab vius sentiments se despedeix y assegura sa fermesa] (núm. 96)
- 451–452 *Guardau la porta, Gileta* [Persuadeix enamorat Gilet a sa Gileta adorada no se apacione de amor] (núm. 91)
- 452 *Vostra duresa, Gileta* [Compara la duresa de Gileta ab lo fi de son amor] (núm. 154)
- 452–453 *Passà lo torment, Gileta, / y la tormenta passà* [Desengañat Gilet ab alguna mudança de sa amada Gileta, blasona ser libre per olvidar] (núm. 113)
- 453 *Passà lo torment, Gileta, / no la tormenta passà* [Altra contra la antecedent] (núm. 118)
- 453–454 *Fujo, gallarda Gileta* [Explica Gilet, enamorat, sa perplexitat en seguir o fugir de la adorada Gileta; y determina seguir] (núm. 114)
- 454 *Ama Gileta a Gileta* [Exagera los mèrits de la adorada Gileta per voler-se y merèixer-se ella sola, y se lamenta Gilet de no ser volgut] (núm. 115)
- 454–455 *Guardau, gallarda Gileta* [Persuadint Gilet a la gallarda Gileta no aprecie un engaños amor, li fa memòria de son amor verdader] (núm. 155)
- 455 *Amor, gallarda Gileta* [Assegura Gilet la puresa de son amor y sollicita ser correspost de Gileta generosa] (núm. 122)
- 455–456 *Quant és la flama perfeta* [Se llastima Gilet desdeñat quexan-se de la tirana Mort per negar-li lo morir que sollicita] (núm. 89)
- 456 *En una font congelada* [Ab los reflexos de una congelada font, declara la hermosura de Gileta y lo constant de son amor] (núm. 156)
- 456–457 *Tenim, amada Gileta* [Ostenta Gilet son amor, sacrificant lo silenci y son dolor sens remey al repòs de sa amada Gileta] (núm. 124)
- 457 *Jo us null bé, Gileta mia* [Declara Gilet lo verdader de son amor] (núm. 98)
- 458 *No sé si-m voleu, Gileta* [Per las rellevants amables prendas de Gileta, disculpa la rabó de adorar-la sens merèixer-la y la demana permètia sa affició] (núm. 97)
- 458–459 *Te'n vas, amada Gileta* [Estant la amada Gileta per embarcar-se, se alimenta Gilet affligit] (núm. 95)
- 459 *Si volen, dolsa Gileta* [Obligat Gilet a ausentar-se de la dolsa Gileta per una infame murmura-ció, proba lo honest y finesa de son amor] (núm. 125)
- 460 *Ay, adorable Gileta* [Ausent Gilet, participa sa mort a la adorable Gileta, demanant per sa affició una pura llàgrima] (núm. 126)
- 460 *A memòrias de Gileta* [Madada la sort de Gilet, mort de amor, rescuita feliz a memòries de Gileta] (núm. 127)
- 461 *Si vol Gileta que viscas* [Estant Gilet afavorit de la adorada Gileta, encara que trist y ausent, és persuadit deise sa tristesa y accepte content la vida] (núm. 117)
- 461–462 *Viviu, gallarda Gileta, / no importa que jo no visca* [Gustós, mor Gilet enamorat en la enemi-ga ausència perquè visca Gileta adorada] (núm. 128)
- 462 *Viviu, gallarda Gileta, / que jo myre poch inporta* [Encara que en penosa ausència, gustosa-ment mor Gilet enamorat per la vida de la gallarda Gileta, vivint los dos per lo amor una mateixa vida] (núm. 129)
- 462–463 *Te'n vas, amada Gileta, / qual ton Gilet restarà* [A l'ausentar-se la amada Gileta, ab llàgrimas se alimenta Gilet affligit y celebra la hermosura de Gileta] (núm. 130)
- 463 *Te'n vas, amada Gileta, / qual resta lo teu Gilet* [Altra al mateix] (núm. 131)

- 464 *Ja perdo, bella Gileta* [*Despedint-se Gilet de Gileta a qui celebra, se queixa de la brevedat de sa ditsxa*] (núm. 132)
- 464 *Viuuré, gallarda Gileta* [*Assegura Gilet son amor en la fermesa constant a pesar de la trista ausència*] (núm. 134)
- 465 *No la brillant estela* [*Celebra Gilet ausent la bellesa de la amable Gileta y sollicita anime generosa son amor. Liras*] (núm. 85)
- 466 *Cessà lo torment, Gileta* [*Alegre Gilet de haver en la ausència rebut una breu carta o memòries de la gallarda Gileta, amorós se queixa de la brevedat de sa ditsxa*] (núm. 133)
- 466–467 *Ja púgan mos ulls, Gileta* [*Plora Gilet, enamorat, la ausència de Gileta amada*] (núm. 135)
- 467 *Partesch, o dolça Gileta* [*Havent Gilet ausent de apartar-se més distant de la adorada Gileta, se lamenta trist y amorós*] (núm. 136)
- 467–468 *Adéu, Gileta adorada* [*Gilet, enamorat, se despadeix ab llàgrimes de la adorada Gileta*] (núm. 137)
- 468 *Tant vos aïoro, Gileta* [*Demostra sentir Gilet l'ausència de l'amada Gileta*] (núm. 138)
- 468 *Sento y no sento, Gileta* [*Altra al mateix*] (núm. 139)
- 468–469 *Mal les brases dissimulo* [*Publica Gilet los zelos que sa finesa voldria, y no pot, dissimular*] (núm. 140)
- 469 *No me amenaces, Gileta* [*Temerós, Gilet sollicita que l'amada Gileta no l'amenace y perdone lo que plora y lo que canta*] (núm. 141)
- 469–470 *Cantas y los cors encantas* [*Trist y amorós Gilet celebra lo que ab sonora veu canta la sempre adorada Gileta*] (núm. 142)
- 470 *Partiré, bella Gileta* [*Canta Gilet a l'ausentar-se de Gileta bella la immortal fermesa de son amor*] (núm. 107)
- 471 *Dolsa y amada Gileta* [*Llamenta Gilet enamorat y, com a cigne que mor, canta morint la finesa de son amor olvidat*] (núm. 107)
- 471–472 *Pus vos enfadan, Gileta* [*Sollicita Gilet los favors de la amable Gileta, y ofereix morir ausent y olvidat per no ésser enfadós*] (núm. 108)
- 472 *Podrà resistir, Gileta* [*Canta Gilet lo difícil resistir a la dolsa tirania de l'amable Gileta*] (núm. 109)
- 472–473 *Adéu, Gileta amorosa* [*Al partir-se, Gilet se despadeix de la amorosa Gileta*] (núm. 110)
- 473 *Partiu, amable Gileta* [*Exagera Gilet son amor al partir-se Gileta amable*] (núm. 111)
- 473 *No us envío flors, Gileta* [*Celebre la hermosura de Gileta y, per estar malalta, amorós se lamenta*] (núm. 112)
- 474 *Si mor, Gileta, quan miro* [*Morint Gilet ausent se lamenta de patir olvidat*] (núm. 123)
- 474 *Mori ton pastor, Gileta* [*Publica Gilet sa mort y la vida de son cor enamorat*] (núm. 121)
- 475 *Què donas, bella Gileta* [*Sollicita Gilet a la bella Gileta que, ja que lo cor li roba, accepte son voler*] (núm. 157)
- 475 *De la nevada montaña* [*Encareix Gilet la bellesa de l'amable Gileta, amorós suspira y humil la venera*] (núm. 119)
- 476 *Era caçador, Gileta* [*En ocasió que Gilet havia de ballar ab sa dama anomenada Guilla y fou presisat anar-se'n a Canet y deixar tant gustosa ventura, feu Fontano esta lletra*] (núm. 158)
- 476–477 *Mal encuberts los incendis* [*Canta Gilet enamorat sa perplexitat en callar sa queixa o publicar-la*] (núm. 145)
- 477–478 *Bella, fragant primavera* [*Canta Gilet y, ab plantes y ocells, celebra la bellesa de Gileta bella y dedica a ses ares lo cor sens esperansa*] (núm. 159)
- 478 *Tots donam flors ben purgades* [*Enviant Gilet un ram a Gileta havent pres una purga*] (núm. 160)
- 479 *Dono, petita Gileta* [*Envia Gilet a sa adorada Gileta altre ram ab perles*] (núm. 86)

- 479 *Com Gileta, ingrata, ordena* [Enviant altre ram de flors y, en ell, un cor ferit] (núm. 87)
 480 *Gileta en dulces enojos ojos* [Encarece con los ecos de las voces la hermosura de Gileta] (núm. 161)
 481–498 [Índex]

- Eulàlia Miralles, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana, Avda. Blasco Ibáñez 32, E-46010 València, <eulalia.miralles@uv.es>.

Zusammenfassung: Ziel dieser Studie ist die Analyse von Francesc Fontanellas dichterischem Werk, wie es in Ms. 68 der BLM überliefert ist. Dieses Textzeugnis beinhaltet Rubriken und eine textuelle Anordnung durch den Autor, die es erlauben, seine Dichtung in neuer Weise zu verstehen. Das Manuskript ist in unterschiedliche Teile gegliedert, von denen der erste dem dramatischen Werk gewidmet ist, während der zweite einer chronologischen Ordnung folgt (zum Einen die in Barcelona, zum Anderen die in Perpignan entstandenen Dichtungen); am Ende findet sich eine ausschließlich *Gileta* gewidmete Gedichtsammlung. Die Textanordnung Fontanellas im Ms. 68 der BLM sollte es ermöglichen, die poetische Ordnung auch anderer Dichtungssammlungen des katalanischen Barock und des spanischen Goldenen Zeitalters besser zu verstehen. ■

Summary: The aim of this study is to analyse Francesc Fontanella's lyrical collection in BLM ms. 68. This testimony contains headings and a manuscript layout by the author, which allows us to understand its poetry in a new way. Divided in several parts, the first one is devoted to drama; the second one follows a chronological layout (on the one hand, poetry made in Barcelona; on the other, poetry written in Perpignan); finally, there is a collection of verse only for *Gileta*. Fontanella's manuscript layout in BLM ms. 68 should help us understand the poetic arrangement of other lyrical collections of Catalan baroque and of the Spanish Golden Age poetry. [Keywords: Francesc Fontanella; lyrical collection; manuscript layout; catalan baroque; Spanish Golden Age] ■

Comparació interdialectal al segle XIX. *Las joyas de la Roser / Les choyes de Roseta*

Joaquim Martí Mestre (València)

■ 1

L'any 1874 es publicava a València, en la impremta de Piles, *Les choyes de Roseta. Drama en tres actes y en vers, escrit en català, per Don Serafí Pitarra (Frederich Soler), y traduït y arreglat a la esena y costums valensianes per Don Leandro Torromé*, estrenat “en gran ècsit” el 7 de març de 1874, “a benefisi del traductor”. Leandre Torromé (1825–1878) fou un popular actor valencià especialitzat en papers còmics, i autor d'algunes obres teatrals, en català i en castellà.¹

Sovint aquesta adaptació de Torromé ha estat poc valorada. Garcia Frasquet (1988: 136; 1989: 466–470) afirma que “la versió empobreix i traïx l'obra de Soler”, per la “facilitat hiperbòlica” de l'adaptador, per l'eliminació i afegiment de diàlegs, i lingüísticament, perquè adapta la llengua a la de l'espectador valencià que havia de presenciar-la, el qual “parlava una llengua cada cop més corrupta i castellanitzada”.

Amb tot, en el panorama teatral valencià d'aquells anys, quan les peces representades eren sobretot sainets, no convé llevar mèrits a l'intent de Torromé per assajar en el teatre valencià el gènere dramàtic, cosa que va fer tant amb l'adaptació de l'obra de Soler com amb el seu drama original *Pobres y rics*.² D'altra banda, és també meritòria la voluntat d'introduir en el context valencià el teatre procedent del Principat, a través d'un autor tan

-
- 1 Va escriure el “drama valencià en tres actes y vers” *Pobres y rics* (València: impr. de Piles, 1875), i l’“apropósito en un acto” *Les festes del sentenar*, que, segons comenta Sanchis Guarner (1980: 73), no va ser impresa, “i és possible que fos escrita l'any 1855, amb motiu del quart centenari de la canonització de sant Vicent Ferrer”. A més, com figura en la bibliografia de l'autor inclosa en *Les choyes de Roseta*, és autor de diverses obres en castellà.
  - 2 Per aquells anys altres autors valencians assajaren el drama, com Francesc Palanca (*Lo que sembles culliràs*, València, 1871; *Els dos anells*, València, 1874), o Josep Garcia Capilla (*La veu de la consensia*, València, 1872).

reconegut com Frederic Soler. Torromé es va avançar, així, a l'arribada intermitent a València, a partir de la temporada 1878–79, d'algunes companyies teatrals procedents de Catalunya, que hi representaren obres d'autors catalans (veg. Garcia Frasset, 1988).

Des d'un punt de vista lingüístic, no és la primera vegada que hom destaca del valencià del s. XIX el seu caràcter “corrupte i castellanitzat”. Però entenem que aquesta és una afirmació massa genèrica i reduccionista, que no permet copsar tota la varietat i riquesa lingüística del valencià vuitcentista, la qual va molt més enllà dels castellanismes, els quals, de fet, no estaven absents de les altres varietats diatòpiques catalanes. Amb el present treball intentarem, doncs, partint de l'adaptació de Torromé, mostrar la riquesa i varietat del valencià del s. XIX.

Però primer pensem que cal referir-se a l'original del qual parteix l'adaptació valenciana. La primera edició de *Las joyas de la Roser* és de l'any 1866 (Barcelona: Eudalt Puig), any també de la seua estrena. El mateix 1866 se'n publicà una segona edició (Barcelona: Eudalt Puig), sense canvis respecte a la primera.³ L'any 1872, a la mateixa “Llibreria d'Eudalt Puig”, isqué a la llum la tercera edició de *Las Joyas de la Roser*; en aquest cas, amb notables diferències respecte a les altres dues. Aquesta tercera edició fou la base de les altres dues edicions que es publicaren al s. XIX (Barcelona: Eudalt Puig, 1882; Barcelona, Imprempta de «Lo Teatro Regional», 1893), encara en vida de l'autor. La tercera edició, doncs, inclou, respecte a les dues primeres, nombrosos canvis, estilístics, lingüístics i de contingut, la qual cosa ens fa pensar que degueren ser obra del mateix Soler, o almenys autoritzats per ell. L'adaptació de Torromé segueix també la tercera edició de l'obra, com es pot comprovar, per exemple, comparant les acotacions escèniques, menys abundants i molt més sintètiques a partir d'aquesta edició, com també en l'adaptació valenciana, i així mateix tenint en compte els canvis en el nombre d'escenes, i les supressions de versos, sobretot en l'escena X (XIII en les dues primeres edicions) del tercer acte.

Resulten interessants els canvis de la tercera edició, que, entre altres coses, aporten informació sobre el model lingüístic de la llengua literària i sobre els criteris de correcció lingüística seguits aleshores entre els escriptors del Principat. Per exemple, hom tracta de regularitzar l'ortografia, corregint algunes vacil·lacions de les dues primeres edicions: en l'ús de la *s* per

---

3 Únicament canvia la paginació, i algun error material de la segona edició, com l'escena IV del segon acte, que, per error, en la segona edició figura com “Escena VI”.

ss (“grandísim” 59,⁴ “necesita” 74, “pasió” 81 – “grandíssim” 50, “necesita” 62, “passió” 67), en “vensut” (76) substitueix la *s* per *ç*: “vençut” (63), si bé la *ç* és molt poc usada en totes les edicions; en l’ús de la *b* per *v* (“estaba” 10, “batua” 17, “llabi” 32, “avans” 47, “bora” 50 – “estava” 10, “vatua” 15, “llavi” 28, “abans” 40, “vora” 42, però erròniament hom substitueix *trobar* per *trovar*), en la *qu-* (“cuarto” 45 – “quarto” 38), en la *-t* final (“edad” 19 – “edat” 17), restaurant-la en el grup final *-nt* (“saben” 27, “correns” 92 – “sabent” 24, “corrents” 75, i sempre en “tan” 15 – “tant” 14); es restitueix la *-r* final (“rustí” 15, “senyó” 23, “coló” 28 – “rustir” 14, “senyor” 20, “color” 25), la *b* (“n” 11, “l’ora” 87 – “n’hi” 11, “l’hora” 72); hom corregeix en *x* o en *tx* els pocs casos de *ch* palatal de les dues primeres edicions (“planchas” 45, “dicha” 52 – “planxas” 39, “ditxa” 44); sol substituir-se la *y* dels diftongs per *i* (“cuydado” 13, “truytas” 18, “aygua” 54 – “cuidado” 12, “truitas” 17, “aigua” 46). La tercera edició tracta de corregir els usos confusionaris de *a* per *e* i de *e* per *a* en posició interior (“traballador” 12, “arrebalet” 25, “are” 72 – “treballador” 11, “arrabalet” 22, “ara” 60), o en el femení singular (“pobre mare” 47 – “pobra mare” 40), però manté els plurals en *-as* i la desinència *-an*, encara que alguna vegada la corregeix en *-em*: “si t’ho agrahèixan ja t’ho pàgan” (78) – “si t’ho agrahèixen ja t’ho pàgan” (64); i també les confusions entre *u* i *o* àtones, molt menys habituals (“mossu” 50, “soplicar” 83 – “mosso” 42, “suplicar” 69); d’acord amb l’etimologia, es canvia “neixe” (19) en “naixe” (17) i “treyent” (21) en “trayent” (19); igualment, hom canvia la *-p* final de les formes del verb *saber* en *-b* (“sap” 13, “saps” 28 – “sab” 13, “sabs” 24), i “mitx” (22) en “mitj” (20). Aquesta edició inclou moltes més elisions de vocals que formen sinalefa, sobretot en la partícula *que* (“que és” 14, “que haveu” 15 – “qu’és” 13, “qu’haveu” 14), però també en altres casos (“lo llum de cuyna, el porró” 15 – “lo llum de cuina'l porró” 14, “però se repensa” 36 – “però’s repensa” 31), i corregeix la forma de primera persona del present d’indicatiu “vuy” (28, 31)⁵ en “vull” (24, 27).

En la morfologia, la tercera edició substitueix els casos de desinència *-i* de l’imperfet de subjuntiu en *-e* (“trobessis” 21, “fossin” 22, “vegessis” 23 – “trovesseis” 19, “fossen” 19, “vegesses” 20); sovint canvia els infinitius de la segona conjugació en *-re* per *-rer* (“riure” 12, “viure” 13, “cloure” 33 – “ríurer” 12, “víurer” 13, “clòurer” 29), regularitza la segona persona del

4 Citem a partir de la segona edició, que, com hem dit, és idèntica a la primera.

5 Cf. “*my* que sàpigas” (Eduard Vidal: *Qui juga no dorm*, Barcelona: Jepús, 1865, p. 6), “*A* casa no hi *my* cap dona” (Eduard Vidal: *L’ase d’en Mora*, Barcelona: Jepús, 1866, p. 9).

present d'indicatiu del verb *ésser*: “tu que li *est* mare” (66) – “...*ets*...” (55);⁶ i un cas de l'incoatiu *-ix* en *-eix*: “seguix” (88) – “segueix” (73). Igualment, d'acord amb l'ús del català oriental, hom regularitza els casos d'“hòmens” (61) en “homes” (52), i es substitueix el demostratiu neutre “assò” (78, 80) en “això” (65, 66); també és substituït el femení “dos” (80) en “duas” (67), i els casos del pronom feble “os” (52, 81) per “us” (45, 67); l'adverbi “sol” (32) hi és substituït per “sols” (28), i “així” (32, 34) per “aixís” (28, 30). Hom canvia la preposició *en* per *a* indicant situació en un lloc: “¡Si la tens aquí *en* la mà! (34) – “¡Si la tens aquí *a* la mà! (31), “apareix *en* la porta del fondo” (94) – “apareix *a* la porta del fondo” (77), “(Que surt ab dos planxas y las posa *en* lo fogó)” (53) – “(Que surt ab dos planxas y las posa *an al* fogó)” (45); es tendeix a reforçar *a* en *an a*: “tira a lo pou a la Cinta” (41) – “tira *an al* pou a la Cinta” (35), “sé lo bé qu'heu fet / sempre a lo meu protector” (55) – “...*an al* meu protector” (46).⁷ Hom canvia algun cas rar de la forma reforçada de l'article *el* de les dues primeres edicions per *lo*: “(Hi corre y li agafa *el* puny clos)” (34) – “(Hi corre y li agafa *lo* puny clos)” (30), però davant de la preposició *de* ara es prefereix *el*: “—Bé, ¿quin cuento contarem? / —*Lo de* las quatre bruixotas. / —*Lo de* un vell que era molt ase” 39 – “—Bé, ¿quin cuento contarem? / —*El de* las quatre bruixotas. / —*El de* un vell que era molt ase” 33). Així mateix, hom elimina el pronom *naltres* (44, 52), probablement perquè era considerat massa vulgar.

Els canvis lèxics sovint són motivats estilísticament, ex. “tambor” 20 – “tímbal” 18, “moca” 22 – “aixuga” 20, “que van de traydó” 25 – “que van a traició” 22, “xicots” 42 – “noys” 35, “se topa ab Bernat” 58 – “se trova ab Bernat” 49, “tempestas” 78 – “ventadas” 65. S'hi corregeixen alguns castellanismes: “hasta” 30 – “fins” 26, “después” 59 – “després” 50, “rostro” 43 – “rostre” 37, “bueno” 45 – “molt bé” 39, “¡viva!” 92 – “¡visca! 75, “luego” 47 – “prompte” 40, “socorro” 43 – “aussili” 37. En algunes ocasions hi són substituïts alguns versos sencers, canviant el sentit del text, ex.

6 Cf. en la segona persona “—Donchs *est* rich? / —Per lo que *ets* tu...” (Eduard Vidal: *Tal hi va que no s'ho creu*, Barcelona: Jepús, 1866, p. 16), “Olal Ja *est* aquí, Peret?” (Josep M. Arnau: *La mitja taronja*, Barcelona: Puig, 1868, p. 26).

7 El reforç de la preposició *a* (*an*, *en*) és habitual en els textos catalans dels segles XVIII i XIX, ex., “Y *an* aquet no-l correspon?” (Eduard Vidal: *Tants caps tants barrets*: Barcelona, Jepús, 1865, p. 12), “la forquilla en questa mà, / lo ganivet *an* aquí?” (Modest Busquets: *La cuestió són quartos*, Barcelona: Gaspar, 1867, p. 7), “Y tu què dius *en* això? / —Jo... no res...” (Narcís Campmany: *A la lluna de València*, Barcelona: Gaspar, 1868, p. 31), també *am*: “que no al vols *am* ell, / perquè'm vols a mi” (Francesc de Sales Vidal: *La malhasia de Sígies*, Barcelona: Jepús, 1866, p. 17), i veg. Prat, Vila (1992: 122).

“No he menjat encara res” 21 – “¿Com podré cavar després?” 19; “Vamos, bé: / no’m pensava encara jo...” 28 – “Així ho deus fer. / A mi encara em feya por...” 25, i, per últim, s’hi corregeixen les errades materials de les dues primeres edicions, ex. “fan” 19 – “fam” 17, “primé'l fluviols” 38 – “primé'ls fluviols” 33, “pobte” 50 – “poble” 43.

■ 2

Torromé afirma adaptar l’obra de Soler als “costums” valencians. En aquest sentit, trasllada l’acció de “la vila d’Hostalrich” a “un poble immediat a València”. Igualment, modifica alguns antropònims de l’original per altres de més corrents en valencià: *Rosa* en comptes de *Roser*, *Chimet* en lloc de *Benet*, i *Melcior* varia la seua forma en *Melchor*; canvia alguns topònims catalans: la “font del Masbusom” (*J* 32) en la “fonteta de l’Hom” (*Ch* 28),⁸ o “Raminyó” (*J* 19) per “l’horta de les Moreres” (*Ch* 16); substitueix la referència al “siti de Girona” (*J* 41) durant la Guerra del Francès, pel “siti (...) de València” (*Ch* 38). Al llarg de l’obra fa altres adaptacions al context valencià. Així, hi ha canvis en l’àmbit de la gastronomia: els “fasols” (*J* 11) es converteixen en “arròs en fesols y naps” (*Ch* 9); Mateu vol lluir-se “lo dia de la boda” de la seua filla, oferint un gran àpat: “Què faré? Tot lo que puga. / Confits de matafaluga, / borregos de Cardedeu, / y hasta xocolate y tot” (26), que en la versió valenciana esdevé: “Què farà? / —Sopà en bescuits, / olla en pilotes, gallines, / marresquino, coques fines, / pastissets...” (23). Igualment, la “palma, mona y tot això / que pe’ls padrins ja són lleis” (*J* 26) es substitueixen en *Ch* per “Flauta, estrenes, tabalet..., (...) / que ya pa’ls padrins són lleys” (23), com a regals del padrí al fillol; o en el costum “de posar pe’ls reys / la sabateta al balcó” (*J* 26), que en *Ch* és: “Y posarem per els reys / en el balcó el tabaquet” (23).

La versió valenciana manté una postura, podríem dir, més espanyolista i de defensa dels interessos espanyols. Així, per evitar o minimitzar la crítica que fa el francès *Miquel* dels costums espanyols més tòpics: “Y què feu los espanyols (sic)? / La guitarra, lo pandero, / porró, ballar lo bolero, / y atipar-vos de fasols” (*J* 13), Torromé suprimeix la referència directa als espanyols: “Y què feu así, no hu saps? (...)” (*Ch* 9), o, amb un altre sentit, substitueix *Girona* per *Espanya* per referència al valor: “No pot nàixer cobart, pare, / qui naix a prop de Girona” (*J* 64) – “No pot ser un cobart, pare, /

8 A partir d’ara, ens referim amb *J* a *Las joyas de la Roser* (Barcelona, 1872) i amb *Ch* a *Les choyas de Roseta* (València, 1874).

el qu·ha naixcut en España!” (*Cb* 63). Igualment, les referències catalanes a la Guerra del Francès de l’original són substituïdes per referències espanyoles generals, com en el canvi de la batalla del Bruc (*J* 14, 57, 64) per la de Saragossa (*Cb* 11, 40, 56).

No deixa de ser significatiu, des del punt de vista dels usos lingüístics, que en l’adaptació valenciana, a diferència de l’original, les referències a l’ensenyament del catecisme siguin en castellà, la qual cosa deu ser indicativa de l’ús llavors d’aquesta llengua en la catequesi en les parròquies valencianes. Així, parlant del rector, que ensenya la doctrina, en *J* llegim: “Ell, qu·en faltant·hi una coma, / ja no deixa passar re! / Ves! Perquè no sé ben bé / las darrerias del home” (25), que en *Cb* s’adapta en: “Mateu: —Què·t preguntà el retor? / Melchor: —*Las / postemerias del hombre. (Melchor y Rosa se ribuen a carcallaés) / Mateu: —El postema eres tu!*” (21), diu *Mateu*, indignat per la ignorància de *Melchor*,⁹ així mateix, en *J* afirma *Melchor*: “Si fins sé quants déus hi ha!” (24), però en *Cb* diu *Melchor*: “Yo sé... cuántos dioses hay...” (21).

■ 3

Estudiem a continuació, des d’una perspectiva contrastiva i diatòpica, els canvis lingüísticament més destacats introduïts en l’edició valenciana en els apartats de morfosintaxi i de lèxic.

■ 3.1 Morfologia i sintaxi

■ 3.1.1

En l’article, destaquem l’ús que fa *J* habitualment de les formes clàssiques del masculí *lo*, *los*,¹⁰ que Torromé canvia generalment per *el* (*l*), *els* (*ls*), respectivament, ex. *J*: “(Lo plor la ofega)” (68) – *Cb*: “(El plor la ofega)”

9 Joc humorístic de parònims entre el mot cast. *postrimerias* (mal pronunciat per *Melchor* en *postemerias*) i el terme col·loquial i metafòric val. *postema* ‘pesat, molest’ (veg. Martí, 2006a).

10 Soler també fa servir les formes asil·làbiques *li* i *ls*, i molt rarament les reforçades: “enviant·me tan dols sonris / com *el* qu·en los àngels brilla” (42), on la forma *el* s’explica per evitar ambigüitats amb un possible relatiu genèric de cosa (*lo que*), i, com ja hem dit més amunt, davant la prep. *de*, segurament per evitar possibles ambigüitats amb l’article “neutre”. Es fa difícil d’interpretar alguns casos d’*al* i *als* en complements directes en *J*, en els quals teòricament la *a* tant podria representar la preposició *a* unida amb l’article, formant una contracció, com la representació gràfica de la vocal neutra de l’article masculí: “però ell sols ab lo seu or / salva *als* que t’han dut amor” (67), encara que, donada la clara preferència de Soler per la forma plena de l’article masculí, ens inclinem més aviat per la primera possibilitat. L’ús habitual de l’article masculí *lo*, *los* per part de Torromé coincideix amb la doctrina de Ballot (1987 [1813]: 2).

(56), *J*: “(a contar *lo* cuento)” (33) – *Ch*: “a contar *el* cuento)” (30), *J*: “a *lo* seu niu” (28) – *Ch*: “*al* seu niu” (25), *J*: “vull seguir *los* passos” (66) – *Ch*: “vullc seguir *els* pasos” (85). L’edició valenciana només fa servir l’article masculí *lo*, *los* darrere la preposició *en*: “en *lo* si” (12), “en *lo* poble” (14), “en *los* làbios” (26), “en *lo* rey” (32), “en *lo* sel” (37), “en *lo* cap” (51), “en *los* teus brasos” (64), que és segurament el context en el qual ha tingut una major continuïtat la forma plena de l’article masculí en valencià general,¹¹ i, de fet, hi ha arribat pràcticament fins als nostres dies, entre les generacions grans. L’anomenat article “*lo* neutre”, en *J*, davant del relatiu *que* i precedit d’un mot acabat en vocal, sol adoptar la forma asil·làbica *l*, cosa que no ocorre en *Ch*, on apareix *lo*; ex. “Jo·*l* que vuy que estiguen bé, / (...) jo ja sé·*l* que tinch de fé (*J* 26), “si jo podia / ensenyà·*l* que·m desespera” (*J* 28), “Vaig a fer que·m digui·*l* qu’és, / y veurem qui té rahó” (*J* 38).¹²

La contracció de l’article amb la preposició *per* té lloc en *J*, però no en *Ch*, ex. “*pels* trastorns passats” (58) – *Ch*: “*per* els trastorns pasats” (56), *J*: “hem anat a cullir móras / *pels* esbarzers del barranch” (66) – *Ch*: “ham anat a collir móres / *per* els brasers del barranc” (60). Igualment, Torromé elimina l’article personal, *en* per al masculí i *la* per al femení, que apareix en l’original de Soler, ex. *J*: “«Cobarts!» ha cridat al veure-u / *en* Rafel” (54) – *Ch*: “«Cobarts!» ha cridat al vore-u / Rafelet” (53), *J*: “*La* Rosé, *en* Melció y son pare” (60) – *Ch*: “Rosa, Melchor y son pare” (59).

■ 3.1.2

Quant als pronoms personals, notem en *J* l’ús de *li* per representar les combinacions d’un complement directe singular determinat, o d’un complement directe neutre, i un complement indirecte singular, d’acord amb l’ús del català central a l’època, ex. “—Ara no·*l* perdeu fent bulla! / —A punta·*li* ab una agulla” (20), “(Ell *li* dóna, y ella se la posa, clouhent-se-la tota sola)” (30), “però lo cap ho sap / perquè *li* diu baix lo cor” (28). Tor-

11 En els sainets valencians i en les explicacions falleres del s. XIX s’observa que la forma plena *lo*, *los* es manté especialment en aquest context, i també precedida del quantitatiu *tot*, *tots* (Martí, 1996: 242; id., 2006b: 105).

12 Vegeu més mostres de reducció de l’article “*lo* neutre” en altres textos teatrals principals del s. XIX, no únicament en oracions de relatiu, sinó també en altres casos: “Veus aquí·*l* que sou las donas” (Eduard Vidal: *A boca tancada...*, Barcelona: Jepús, 1864, p. 16), “Perquè·*l* mateix que vosté, / lo meu cor per l’Elvireta / se consum fins a la arrel” (Vidal: *Tants caps tants barrets*: Barcelona, Jepús, 1865, p. 19), “ni sé·*l* qu’és meu ni lo vostre” (Vidal: *Tal hi va...*, p. 24), “Donchs lo noy no farà·*l* seu” (Eduard Vidal: *Cada hu per hont la enfila*, Barcelona: Jepús, 1866, p. 31), “defensa’t prompte, a l’instant, / del que aquet senyor t’acusa” (id., 43).

romé el substitueix per les combinacions *li'l*, *li la* i *li bo* (*li u*), respectivament, segons l'ús valencià: “No-l pergues anant de bulla! / —Clava-li'l en una ahulla” (16), “(*Li la* dóna, y ella se la posa)” (27), “però el meu cap eu sap... / perquè *li u* apunta el cor” (25). En *J* es troba la combinació *els hi* per representar un complement indirecte plural: “—Ho diuhen tot a la bruixa, / demanant-li ser bonicas, / perquè més qu'a sa germana / las estimi:l rey qu'estiman. / —Y què·*ls hi* va dir la bruixa?” (35), i l'ús de *n'hi* per *li'n*: *J*: “Veus, aquí, a n'en Miquel ara? / *N'i* dius unas a la cara...!” (11), “—Parlo com vos mereixeu. / Que *n'hi* feu, de nosa, a Espanya!” (37). *Cb* evita ambdues estructures, respectivament: “Y què respongué la bruixa?” (32), “Veus? Así està Miquel ara, / y unes *li'n* dius en la cara...!” (8), “Parle com se mereixeu. / No feu més que mal a España” (34).

El pronom de primera persona del plural en *J* pren les formes *ens* (*·ns*) i *nos*, però en *Cb* se substitueixen per *se* (*s*), amb valor reflexiu i recíproc, i *mos*, ex. *J*: “—Que pesats y fastigosos! / Fa un quant temps que cada punt... / —No·*ns* los treyam del damunt” (19) — *Cb*: “...No *se*'ls traurem de damunt!” (16), *J*: “Y·*ns* estem encara aquí?” (62) — *Cb*: “Y encara *s*'estem así?” (62), *J*: “Quant éram xichs *nos* passàvam / riu amunt y riu avall; / pujàvam per las sureras / a agafar nius de pardals. / Lo que·*ns* déyan las promesas / *nos* contàvam en sent grans” (61) — *Cb*: “...*se* pasàvem... / lo que les nòvies *mos* dien / *se* contàvem sent ya grans” (60), “Tots *nos* havem d'estimar; / som germans” (22) — *Cb*: “Tots *mos* havem d'estimar...” (19).

Igualment, Torromé canvia *vos* i *us* per *os* i, amb valor reflexiu i recíproc, per *se* (*es*, *s*), ex. *J*: “Ves de què *vos* alabeu!” (14) — *Cb*: “Has vist de què *s*'alabeu?” (10), *J*: “Acoste·*vos* tots un xich” (34) — *Cb*: “Acoste·*se*; acosta't, Quico” (30), *J*: “Veus, vetaquí lo que feu: / No reseu, feu los tabals, / y després los lliberals, / si un *vos* diu negre, / *us* cremeu” (25) — *Cb*: “...y al oïr «negre», *es* cremeu?” (21), *J*: “si *us* maltracteu, / no la toqueu la persona” (13) — *Cb*: “Si *os* maltrateu...” (10), *J*: “Què *us* falta?” (24) — *Cb*: “Què *os* falta?” (20), “La Roser que, per salvar·*vos*, / la vida a sacrificar·*vos* / anava ja” (76) — *Cb*: “...per salvar·*os*...” (76). Però de vegades *Cb* manté *vos*, ex. “Jo *vos* he vist naixe a tots” (17) — *Cb*: “A tots *vos* viu nàixer yo” (14); en *J* es troba la reducció de *vos* a *se*, amb el verb pronominal *anar-se'n*: “*anen-se'n* ja en nom de Déu” (51).

Torromé evita l'ús del pronom adverbial *hi* del text de Soler, d'acord amb la pèrdua de la majoria dels usos d'aquest pronom en valencià. Sovint l'elimina, ex. *J*: “—Bé, bé, vaja, du això als bous. / (...)—Bé, ja *hi* vaig” (16) — *Cb*: “...Bé, ya vach” (12). Una altra solució, menys habitual, és canviar-lo per un altre pronom, que pot ser feble, ex. *J*: “Sols pensant·*hi* [en el sacri-

fici que ha de fer Roser, per salvar Rafel], un suor fret / sento ja que'l front me mulla" (67) – *Cb*: “De pensar-o, un suor fret / sent que'l meu front arremulla!” (66), *J*: “Ara fem-*hi* la llengüeta / y tot seguit sonarà (*Acaba bé lo fluiol y se posa a tocar-lo*)” (33) – *Cb*: “Ara fem-*li* la llengüeta...” (29), o fort, ex. *J*: “(*Hi* corre, y li agafa lo puny clos)” (30) – *Cb*: “(Corre *a ell* y li agafa el puñ)” (26). En *J* l'ús del pronom *hi* pot suplir un pronom relatiu tònic darrere de preposició: “Es qu-*hi* ha cosas qu-un no *hi* cau” (24), “Tot justament a la cama / que *hi* tinch lo dolor!” (30); en canvi, *Cb* en aquests casos recorre a altres alternatives, com un pronom relatiu tònic o un complement del nom: “Y à coses... *en què* u no cau...” (21), “Chustament en la cama / *del dolor!*” (27).

Així mateix, elimina el pronom adverbial *en* en els casos on el valencià del seu temps ja no el feia servir, ex. *J*: “—Y això? Per què us abrasseu? / —Què n'has de fer? (18) – *Cb*: “—Y això? Per què s'abraseu? / —Què t'importa?” (15), *J*: “No us ho dich? Roig de mal pèl. / Jo me'n rich” (16) – *Cb*: “Yo sols li ha dit roch mal pèl, / y em ric...” (13). De vegades evita un pleonasme de l'original: *J*: “de tu no *me'n* queixo pas; / d'ell, que se n'ha anat, me queixo” (24) – *Cb*: “No-*m* queixe yo de Melchor, / que me queixe de Rafel” (20). La decadència del pronom *en*, però, era menor que la de *hi* en valencià al s. XIX (cf. Martí, 1996: 244; id., 2009: 90–91), i, per això, es manté en *Cb* en alguns casos: amb el verb *eixir*: “—El retor..., pa que s'asombre, / vol... / —D'ahí may n'*eixiràs!* / Què't preguntà el retor?” (21), no present en *J*; *enrecordar-se'n*: *J*: “(Recordant-se'n)” (25) – *Cb*: “(Enrecordant-se'n)” (22), del color de la casulla; *guardar-se'n*: *J*: “Per què no ho féyau an ell / an al Bruch, quant lo fusell / podia encara teni? / Ja us *en hauríau guardat!*” (37) – *Cb*: “...Tu *te'n guardaries* bé!” (34–35). Destaquem també la construcció *res me s'i'n dóna* ‘no importar res (d'una cosa)’, no present en *J*, que deu representar la combinació dels pronoms *en* i *hi*, la qual es troba en altres textos populars valencians del s. XIX: “—Si a cas, diu, s'ha de salvar, / Rosa eu lograrà només. / —Y a lograr-o vach, Bernat. / —Y el teu cor? / —Res *me s'i'n dóna.* / —Se mereix una corona / de glòria el teu cor honrat!” (66).

Els pronoms personals de primera i de segona persones del plural *nosaltres* (10, 14, 63, 65) i *vosaltres* (13, 65) són substituïts en *Cb* per *nosotros* (64, 68), *noatros* (11), *mosatros* (61), *moatros* (7), i *vosatros* (9, 61), respectivament.

En *Cb* es substitueix el tractament de *vós* de *J* per *vosté*, ex. *J*: “Ara no'l perden fent bulla!” (20) – *Cb*: “No'l *pergues* anant de bulla!” (16), *J*: “És que *vós* no sabeu, pare” (23) – *Cb*: “És que *vosté* no repara” (19), i només s'hi manté *vós* adreçant-se a la Verge Maria: *J*: “Verge del Socós, / si del foch

nos salveu *vós*, / jo amparo aquest angelet” (42) – *Ch*: “...mos lliureu *vós*” (40).

■ 3.1.3

Torromé substitueix els demostratius reforçats de *J* pels corresponents no reforçats, seguint l'ús valencià, ex. *J*: “(Me fa po. *Aquestas* miradas!)” (12) – *Ch*: “(Me fa por! *Eixes* miraes!)” (9), *J*: “En *aquest* moment” (18) – *Ch*: “En *este* instant” (15), *J*: “En *aquesta* edat” (20) – *Ch*: “En *esta* edat” (17). Les formes habituals en el text de Soler són les reforçades, però de vegades hi apareixen també formes no reforçades, ex. “sens móurer'm d'*esta* terra” (*J* 27), “Feu-ho per *est* amarch plor / que m'està acabant la vida!” (*J* 69).¹³ L'edició valenciana canvia *aquest* i *est* per *este*, ex. *J*: “t'ho demano en *est* instant” (44) – *Ch*: “t'ho demane en *este* instant” (42). En *J* en plural es troba la forma de consonantisme simplificat *aquets*, ex. “En *aquets* temps tan dolents” (40), *J*: “*aquets* diners” (69), però en singular manté sempre el clàssic *aquest*.¹⁴

Torromé canvia el demostratiu adverbial *aquí* de *J* per *ací* i, de vegades, per *ahí*, ex. *J*: “A França, com *aquí* al poble, / hi ha francesos de cor noble” (10) – *Ch*: “en Fransa, com *así*, / y à fransesos de choi” (7), *J*: “—Són *aquí*, y una pila. / —Qui? / —Ls carlistas. / —De debò?” (31) – *Ch*: “—*Ahí* estan!... / Els carlistes” (27–28). En el text de Soler es troba *ço* com a demostratiu neutre en l'expressió *per ço*, que *Ch* evita, ex. *J*: “*Per ço* us vam matà a vosaltres” (13) – *Ch*: “*Per això* matem fransesos” (10), *J*: “Bé, *per ço* no maltracteu, / que jo no volhia fer-ho” (31) – *Ch*: “No me maltracteu!..., / que yo no volia fer-o” (27).

■ 3.1.4

Quant als possessius, en femení, en *J* conviuen les formes etimològiques i les analògiques amb *v*; en canvi, *Ch* només fa servir les formes analògiques amb *u*, ex. *J*: “la *tena* mare” (63) – *Ch*: “la *tehua* mare” (62), *J*: “la ditxa *mià*” (49) – *Ch*: “dicha *mehua*” (47). Es conserven també les formes febles dels possessius, més corrents en *J* que en *Ch*,¹⁵ ex. *J*: “*Ma* petició era justa, n'era

13 També se'n troben en altres textos teatrals procedents del català central de l'època, ex. “Lo pendran en *esta* sala?” (Vidal: *Tants caps...*, p. 13), “En *esta* tauleta” (id.); Ballot (1987 [1813]: 25) incloïa també els demostratius reforçats i no reforçats.

14 Però trobem el singular *aquet* en altres textos teatrals catalans del XIX, juntament amb *aquest*, exs. “Me volz comprà *aquet* paper?” (Campmany: *A la lluna...*, p. 10), “Ab *aquet* ram” (id., 56), “Arribo-n *aquet* moment” (Vidal: *Tants caps...*, p. 10).

15 Ballot (1987 [1813]: 27–29) recollia també les tres formes: les febles, i les tòniques (etimològiques, tipus *la sua*, i analògiques, tipus *la seva*).

santa; / penetrarà en *son* cor desdixta tanta / y al fi serà piadós per *mon* consol” (65) – *Ch*: “*la mehua* petisió fon chusta y santa, / y arribant a *son* cor desdicha tanta, / per fi s’apiadarà del nostre dol” (64), *J*: “en *tos* brasos” (66) – *Ch*: “en *los teus* brasos” (84).¹⁶

■ 3.1.5

En els quantificadors, destaquem la substitució de l’indefinit *un* per *u*, ex. *J*: “Qu’*un* no puga estar may quiet!” (22) – *Ch*: “Que *u* no puga estar may quiet!” (18), *J*: “(Lo dóna a *un*, suposant qu’és el qu’ho ha dit primer)” (36) – *Ch*: “(La dóna a *u*, suponent qu’és el que u ha dit primer)” (33), i de *l’un* per *la u*. *J*: “(L’*un* pregunta a l’altre lo resultat de la anada)” (58) – *Ch*: “(La *u* pregunta al atre el resultat)” (57); així mateix *tothom* (*J* 10, 77) per *tots* (*Ch* 27, 77), i *re* (*J* 19, 32, 58) per *res* (*Ch* 16, 28, 57).

En *J* apareix el quantificador *tot* davant d’un numeral, amb el sentit d’“uns i altres sense excepció”, i davant d’un adverbí o un adjectiu, intensificant-los; es tracta d’unes construccions que *Ch* no reproduïx, ex. *J*: “Perduts la noya y *tots* dos, / me sento un impuls secret” (42) – *Ch*: “Perduts la chica y els dos...” (40), *J*: “*Tot* justament a la cama / que hi tinch lo dolor!” (30) – *Ch*: “Chustament en la cama / del dolor!” (27), *J*: “No sé què ha passat, / que ve ara en Pau *tot* de pressa / dihent que ab vós ha de parlar” (52) – *Ch*: “No sé qu’ha pasat, / qu’ara ve Pau molt de presa...” (50), *J*: “(Ell li dóna, y ella se la posa, clouhent-se-la *tota* sola)” (30) – *Ch*: “(Li la dóna, y ella se la posa)” (27).

En *J* perviuen alguns termes de polaritat negativa amb valor positiu, però no en *Ch*, ex. *J*: “Si en Melció això *may* sabia, / ay de mi y ay de vós! / Si no insistiu, callaré, / mes si *res* torneu a dir-me, / jo no dech ja contenir-me, / y a n’en Melció ho contaré” (48) – *Ch*: “Si Melchor asò sabera..., / ay d’ell, de vosté y de mi! / Si no insistix, callaré, / mes si torna a importunar-me, / serà ya un delit callar-me..., / y a Melchor li u contaré” (46).

■ 3.1.6

Assenyalem alguns canvis que s’observen en la morfologia verbal entre el text de Soler i l’adaptació de Torromé. En el present d’indicatiu: *J*: “aborreixo” (67) – *Ch*: “odie” (66), *J*: “obro” (51) – *Ch*: “òbric” (49), *J*: “mereixo” (76) – *Ch*: “mereix” (76) primera persona, *J*: “t’agraheixo” (24) – *Ch*: “t’agraïxc” (20); *J*: “llegeix” (55) – *Ch*: “llix” (53), *J*: “fregeixen” (15) – *Ch*: “frich” (12); *J*: “s’obra” (75) – *Ch*: “s’obri” (75), *J*: “moro” (66) –

16 En altres textos valencians d’intenció popular del s. XIX s’observa també un clar predomini dels possessius tòpics sobre els àtoms (cf. Martí, 1996: 245; id., 2006: 108–109).

Cb: “muic” (66), *J*: “veyeu” (64) – *Cb*: “veem” (63),¹⁷ *J*: “he” (17, 21, 54), “hem” (14, 54), “heu” (13) – *Cb*: “ha” (14, 17, 53), “ham” (10, 53), “hau” (10), *J*: “haig” (39) – *Cb*: “ha” (36); *J*: “vull” (22, 26, 39) – *Cb*: “vullc” (19, 21, 23, 36, 67), *J*: “ets” (39, 45, 67) – *Cb*: “eres” (36, 44, 54, 66).

En el present de subjuntiu en *J* predomina la desinència *-i*, però es troba també la més antiga *-ia*, i en alguns verbs es conserven les desinències en *-a* / *-e*, ex. *J*: “fassis” (11), “quedis” (23), “vegin” (20), “plòrian” (68), “estiga” (60), “digas” (61), “puga” (56), “vulga” (56), “sias” (11), “sia” (15, 56) – *Cb*: “fases” (8), “quedes” (19), “vegen” (17), “ploren” (67), “estiga” (67), “digues” (67), “puga” (65), “vullga” (54), “sigues” (8), “siga” (12, 52); en l'incoatiu: *J*: “beneheixi” (43) – *Cb*: “beneïxca” (41). D'altra banda, Torromé canvia les desinències analògiques *-em*, *-eu* per les etimològiques *-am*, *-au* en les conjugacions segona i tercera: *J*: “siguem” (19), “estiguem” (26), “volgueu” (61) – *Cb*: “sigau” (16), “estigau” (22), “vullgau” (60).

En l'imperfet d'indicatiu destaquen els canvis en alguns verbs rizotònics de la segona conjugació, que en *Cb* es troben amb l'accent sobre la vocal temàtica o reduïts, ex. *J*: “veya” (28), “feya” (43), “deya” (15, 53), “deyas” (53, 73), “quéyan” (55), “creyas” (73) – *Cb*: “vea” (25), “fea” (39), “dia” (37, 52), “diya” (51), “dies” (73), “caïen” (53), “creïes” (73). En l'imperfet de subjuntiu el canvi més notable és la substitució de les formes en *-j-* per les corresponents en *-r-*, ex. *J*: “tornessen”, “se'n recordessen” (10), “fossen” (11), “sigués” (13), “siguesses” (27), “vegés” (58), “deixésseu” (69) – *Cb*: “tornaren”, “s'enrecordaren” (7), “fóra” (7, 10), “fores” (24), “vera” (57), “deixara” (68). Com veiem, en la primera conjugació en *J* ja s'ha produït el canvi analògic a la vocal temàtic *e*. Notem-hi també la convivència de “fossen” amb les formes analògiques “sigués”, “siguesses”.

D'acord amb l'ús del valencià central, Torromé fa servir el passat simple més que en l'original, i així, substitueix moltes vegades el passat perifràstic, i també el perfet i el plusquamperfet, per aquest temps verbal, ex. *J*: “van fer” (11), “he vist” (17), “Me só encegat” (18), “havia anat” (28), “vaig vendre” (56) – *Cb*: “feren” (7), “viu” (14), “Me segu” (15), “anà” (25), “vengu” (54).

La versió valenciana canvia molts usos de *ser* de l'original per *estar*, ex. *J*: “Psit! Calleu, que ja és aquí!” (12) – *Cb*: “Chit! Calleu, que ya està así” (9), *J*: “—Véndrer lo camp. / —Ja és venut! / —Aquesta casa... / —És venuda. / —Què diheu! (*Sorpresa general*)” (56) – *Cb*: “—Vendre el camp. / —Ya

17 La *i* antihiàtica del gerundi, s'elimina també en *Cb*, ex. *J*: “treyent” (21, 74), “creyent” (25), “cayent” (70, 87, 92) – *Cb*: “creén” (18), “caent” (40, 74).

està venut! / —Esta casa. / —*Està venuda!* (*Sorpresa cbeneral*)” (54), J: “Si la planxa no *era* al punt...” (45) — *Cb*: “Si la plancha no *està* en punt...” (43), J: “—Què és això? / —*És* molt ben fet” (31) — *Cb*: “—Qu’és això? / —*Està* mol ben fet” (28).

■ 3.1.7

Pel que fa als elements de relació (preposicions i conjuncions), indicant situació en l’espai, Torromé substitueix sovint *a* per *en*, ex. J: “Ni un dia·m quedo *a* casa” (18) — *Cb*: “Ni un dia me quede *en* casa” (15), J: “Benet, Quico y los demás xicots, voltant a Bernat; uns assentats *a* terra, altres *al* banch, etc., etc.” (32) — *Cb*: “...uns asentats *en* terra, atres *en* un banc” (29). També substitueix *per* per *per a* (de vegades, *pa*, *pe a*), amb valor final, ex. J: “(Miquel alsa·l bastó *per* pegar a Bernat)” (15) — *Cb*: “(Miquel alsa el bastó *per a* pegar a Bernat)” (11), “No tindriau estisoras / ni gorros *per* las senyoras” (13) — *Cb*: “...ni gorros *pa* les siñores” (10), J: “La cayguda de la fulla / serà *pel* pobre vellet!” (67) — *Cb*: “...serà *pe a* el pobre agüelet” (66).

Altres canvis destacables en les preposicions: J: “ab” (9, 15, 25) — *Cb*: “en” (5, 11, 21), J: “sota” (12, 16, 40) — *Cb*: “baix de” (9, 13, 37), J: “*a* dins del calaix” (50) — *Cb*: “*en* el calaix” (48), J: “a prop” (39) — *Cb*: “prop de” (36), J: “sens” (24, 26, etc.) — *Cb*: “sinse” (20, 23, etc.), J: “sense” (26) — *Cb*: “sens” (23), però *sense* també es troba en *Cb* (69, 72); J: “fins” (25, 44, etc.) — *Cb*: “hasta” (22, 42, etc.).

En les conjuncions, *Cb* substitueix els casos de *perquè* final de *J* per *per a que*, *pa que*, ex. J: “vull en ton ànima un puesto / *perquè* m’hi guardis lo cor” (46) — *Cb*: “...*per a que*·m guardes el cor” (44), J: “De cal senyó alcalde tu / porta aquí·ls mossos armats, / *perquè* los diners juntats / algun d’ells puguí anà a dú” (56) — *Cb*: “...*pa que*·ls dinés achuntats / els puga portar algú (55). Altres canvis d’interès són: J: “fins que” (30, 68) — *Cb*: “hasta que” (27, 67), J: “donchs” (11, 16, 45), “doncas” (16) — *Cb*: “pués” (7, 13, 43), “pos” (30).

■ 3.1.8

Quant als adverbis, Torromé substitueix sempre *quasi* (35, 53, 58) i *quasibé* (76) de Soler per *casi* (31, 51, 56, 76), o bé elimina *quasibé* (J 42 — *Cb* 39) de l’original. Ara bé, la reducció de *quasi* a *casi* no era tampoc desconeguda a Catalunya a l’època, ex. “y això *casi* totas horas” (Prat / Vila, 1992: 131), “*Casi* res” (Vidal: *Tal hi va...*, p. 10), “*Casibé* tinch mitja por / que tampoch vindrà per mi” (Vidal: *Tants caps...*, p. 48), “*Casibé* me ha marexat” (Vidal: *L’ase...*, p. 14), i, de fet, *casi* és la forma de la *Gramàtica* de Ballot (1987 [1813]: 87).

Torromé tendeix a substituir l'adverbi *sols* (15, 61) de l'original per *només* (11, 60), segurament més habitual en el valencià del seu temps. Fins i tot la substitució el pot dur a canviar una mica el sentit del text: J: “Sabs qu'aborreixo en Miquel, / però ell *sols* ab lo seu or / salva als que t'han dut amor” (67) – Ch: “Tu saps quant òdie (sic) a Miquel, / però *només* el seu or / salva al chermà de Melchor” (66); altres vegades opta per eliminar l'adverbi *sols* de J (J 32, 39, 67 – Ch 29, 36, 66); també canvia *sols* (14, 71) per *solamens* (11), per *tan sols* (70) i per *a soles*: J: “Estiga's tranquila, / dona; si entran en la vila / *sols* serà en l'arrabalet” (22) – Ch: “...En un cas qu'entren, *a soles* / serà hasta el arrabalet” (19), i *tot sol* per *a soles*: J: “quant *tot sol* se'n va” (21) – Ch: “quant *a soles* se'n va” (17);¹⁸ igualment canvia l'adj. *sola* per *a soles*: J: “(Quan Roser se veu *sola*)” (77) – Ch: “(Quant Rosa veu que està *a soles*)” (77). Però en alguna ocasió opta per conservar *sols* (Ch 53, 64 – J 37, 45), i en un cas fins i tot es val d'aquesta forma per solucionar l'adaptació d'un vers: “No us ho dich? Roig de mal pèl. / Jo me'n rich” (12) – Ch: “Yo *sols* li ha dit roch mal pèl, / y em ric...” (13).

La versió valenciana no manté mai l'adverbi *després* (9, 19, 31, 44, 71, etc.) de l'original; generalment el canvia pel castellanisme *después* (5, 15, 28, 42, 70, etc.); menys sovint en Ch es substitueix *després* per *dempres* (9, 32), forma prou habitual en els textos valencians popularistes dels segles XVIII, XIX i primeres dècades del XX. En l'edició de Torromé se substitueix sempre *aixís* (20, 34, 40, 43, 51, etc.),¹⁹ que és la forma més habitual en el text de Soler;²⁰ generalment la substitució té lloc per *així* (30, 37, 41, 49, etc.), i en alguna ocasió pel més dialectal *aixina* (41), forma predominant actualment en valencià.

Canvia “may” (57, 77) per “enchamay” (50, 76), forma que té una presència important en els textos valencians dels segles XVIII i XIX (cf. Martí, 2011a), i que probablement cal relacionar amb el castellà i aragonés *enjamás*, i valorar la possibilitat d'una influència d'aquest sobre la forma valenciana, si no en l'origen, en la notable difusió que arribà a tenir.

18 Sobre l'antiguitat i vigència d'*a soles* ‘només’, veg. Martí (2009: 131).

19 Tot i que el *DCVB* recull la realització *aixís* a València, aquesta és una forma inusual en els textos valencians d'intenció popular dels segles XVIII i XIX, i només en trobem alguns exemples esporàdics als segles XVI i XVII: “disponent-o *aixís* nostre Señor” (Ferrando, 1995: 52), “Alguns volgeren dir que era corona, y no u era, sinó que *axís* se acostuma de nomenar” (Martí, 1994: II, 191); en canvi, era la variant popular en cat. central en el temps de Soler (cf. *DECat*, VII, 914).

20 Rarament apareix *així* en Soler (29).

Així mateix, *Ch* canvia *endarrera* (57) per *arriere* (56), *endavant* (54, 60) per *avant* (52, 59), *a prop* (30, 38, 40) per *prop* (26, 36) i *propet* (37), *a dintre* (20) per *dins* (16), *a baix* (53) per *baix* (51), *de primer* (33) per *primer* (30), *avuy* (25, 29) per *hui* (21, 28), *aviat* (30, 60) per *pronte* (25) i per *a l'instant* (59), *a poch a poch* (36) per *poc a poc* (33), *tot seguit* (33, 54, 65) i *de seguida* (16, 34, 35, etc.) per *en seguida* (12, 29, 30, 32, 53, 64, etc.), però no sempre, car en algunes ocasions conserva *de seguida* (J 42, 56, *Ch* 39, 55), i de vegades, *menos* (64, 77) per *manco* (59, 63); substitueix les locucions *el damunt* (19) i *el davant* (45) per *damunt* (16) i *dabant* (43), respectivament; igualment Torromé elimina els adverbis *enrrera* (J 37, *Ch* 35), *gaire* (J 12, *Ch* 9), *detràs* (J 22, *Ch* 19), *tant-mateix* (J 44, *Ch* 42) i *allavoras* (J 54, 56, *Ch* 52, 54), *llavoras* (J 43, *Ch* 41), i, en canvi, usa *entonses* (*Ch* 47); també elimina la partícula negativa *pas* (J 24, 25, *Ch* 20, 22) i les locucions adverbials *a sobre* (J 32, 54, *Ch* 29, 53), *a sota* (J 16, *Ch* 12), *a fora* (J 33, *Ch* 29), *al darrera* (J 37, *Ch* 34), *de debò* (J 31, *Ch* 28) i *un xich* (J 34, *Ch* 30) de l'original.

■ 3.2 Lèxic

Com en els altres nivells de la llengua, Torromé sol canviar els mots de Soler que li resulten poc familiars per altres que li són més coneguts en el seu valencià. Repassem les substitucions lèxiques d'interès dialectal, o lingüístic en general, que fa el nostre autor, sense entrar ara en els canvis purament estilístics; afegirem en alguns casos comentaris que poden resultar d'interès per a la història del lèxic català.

■ 3.2.1

Canvi d'un terme genuí per un altre amb un sentit semblant.

<i>J</i>	<i>Ch</i>
“acudits” (21)	“caprichos” (17), de la vellesa.
“afany” (46)	“ànsia” (44)
“afanys” (63)	“temors” (63)
“afatigat” (53)	“sofocat” (51)
“aixerit” (9)	“arriscat” (5), aplicat a un home vell.
“apariats” (53), els bous	“aparellats” (52)
“aprens” (29), “apren” (45)	“deprens” (25), “deprén” (43)
“arribo” (23)	“aplegue” (19)
<i>assarronar</i> (16)	<i>assaonar</i> (13) ‘tupar (algú)’ ²¹
“l'atura” (52)	“el dete” (50)

21 En el *DCVB* amb aquest sentit *assaonar* no es recull en valencià, però hi és també ben conegut (cf. Martí, 2006a).

- “barraló” (15)
 “barrejava” (47)
 “bermella” (25)
 “blau” (54)
 “cambra” (34)
 “Caratsos!” (32)
 “carbassó” (15)
 “càvach” (20, 21)
cinta (34, 35, 65)
 “cistell” (27)
clòurer (29, 30)
 “condol” (45)
 “cop” (16, 23)
 “cop de canya” (37)
 “defensar” (11, 51, 69)
desar (33)
 “descompartint-los” (37)
- deturar* (18, 49)
 “diada” (45)
 “dolents” (10)
- “ab tu *s'enmarida*” (34)
 “ensenyar” (38)
- “marraixa” (12), per al vi.
 “mesclaba” (44).²²
 “rocha” (21), el color de la casulla.²³
 “cardenals” (53)
 “sala” (31)²⁴
 “Guitsa!” (29), expressant disgust.
 “carabassa” (12), per a posar-hi vi.
 “aixà” (= aixada) (11, 17)
llista (30, 32, 64)
 “sistella” (24)
tancar (26)
 “dol” (43)
 “volta” (12, 19)
 “caña”, “cañes” (34)
 “defendre” (7, 48, 68)
guardar (30)
 “despartir-los” (34), dues persones que es barallen.
detindre (15, 48), algú que se'n va.
 “gran dia” (42)
 “mals” (7), aplicat als francesos (‘malvat, mancat de bondat’), i aplicat a la situació socioeconòmica del moment, J: “En aquets temps tant *dolents*” (40) – Cb: “hui que'l temps està tan *mal*” (37).²⁵
 “es casa en tu?” (31)
 “amostrar” (36)²⁶

-
- 22 Segons Coromines (*DECat*, I, 676), *barrejar* ‘mesclar’ és un verb del Principat, “inusitat o molt poc popular en el País Valencià i en general a les Illes”. Amb tot, *barrejar* no és tampoc desconegut en val., fins i tot en l’actualitat. L’usava, per ex., Hernández Casajuana, que reproduïa el parlar castís de les classes populars de la ciutat de València: “les influències extrañes tot ho *barrechen*” (*El carreró de la Llanda*, in: *El Cuento del Dumenche*, 158, 1917, p. 2).
- 23 Com és sabut, actualment en valencià l’ús de *vermell* és poc habitual (cf. *DCVB*; *DECat*, VII, 399), però trobem encara *vermell* en textos populars valencians del s. XIX.
- 24 *Cambra* tendeix a especialitzar-se en el val. contemporani en el sentit d’andana, algorfa’ (veg. Martí, 2011).
- 25 Sobre els usos i vitalitat de l’adjectiu *dolent*, vegeu el *DECat* (III, 164). En valencià, on antigament també era conegut *dolent* amb els significats de ‘mancat de bondat moral’, ‘que no és bo’, als segles XVIII i XIX hi era més conegut amb els sentits de ‘malalt’ i ‘endolorit’.
- 26 J: “Donchs que vagi a *ensenyar* monas” (38) – Cb: “Pués que vacha a *amostrar* mones” (36). L’ús d’*amostrar* ‘ensenyar, fer saber’ és habitual en val. als segles XVIII i XIX (Martí, 2011); sobre *mostrar* i *amostrar*, veg. també Coromines (*DECat*, V, 814–815).

“cynas” (9)	“ferramentes” (5), de llaurador. ²⁷
<i>estimar</i> (17, 47)	<i>voler, amar</i> (14, 45) ²⁸
“espera’t una estona” (57)	“espera’t un poquet” (55)
“fastigosos” (19)	“fastidiosos” (16)
“floch de neu” (51)	“bolves de la neu” (49)
“fogó de ferro”, “fogó” (45, 49)	“foguer de fanc”, “foguer” (36, 43) ²⁹
“gros” (12, 16)	“gran” (9, 12)
“llumet” (35)	“llumeneta” (31)
“mantega” (15)	“sachí” (12)
“Deixau-la ja <i>marçar</i> ” (74)	“Deixe-la vosté <i>anar</i> ” (74)
“medi” (61)	“mich” (60) ³⁰
“menjadora” (16)	“gamella” (13)
“minyó” (24)	“chic” (21) ³¹
“mirall” (39)	“espill” (36)
“noy”, “noya” (8, 11, 17, 22)	“chic”, “chica”, “chiquet” (4, 22, 29, 40). ³²

- 27 En val. també *aïna* (pl. *aïnes*), que pot aplicar-se, com en el text, als instruments de treball d’un agricultor, com en: “La essena representa una casa de llauradors pobres, en la que per tot mobiliari hi à una tauleta chicoteta, algunes cahires y vàries *aïnes* del treball” (Nicolau Garcia Marco: *Les alegries de un músic*, València: tip. «La Gutenberg», 1919, p. 3), o en el refrany *Dia que no pugues llaurar, deus les aïnes arreglar* (Estanislau Alberola: *Refraner valencià*, València: «Arte y Letras», 1928, p. 64)
- 28 Però Torromé no sempre canvia *estimar* per *voler* o *amar*, altres vegades el manté: J: “Vet-aquí, doncs, que matant-las, / lo rey de Fransa la *estima*” (35) – Cb: “Pués vat ahí que matant-les, / el rey de Fransa la *estima*” (32), i fins i tot en una ocasió canvia l’original “volían” per “estimen”: J: “Lo rey porta dos infants / qu-a las doncellas *volían*” (35) – Cb: “El rey porta dos infants / de presència molt garrida / qu-*estimen* a les donselles / que la bruixa matà un dia” (32). De fet, *estimar* amb el valor d’*amar* es troba en altres textos populars valencians dels segles XVIII i XIX, ex. “Señora, que no me *estima*? / Mire que yo estic penant / per llograr eixa hermosura” (*Parlament curios y entretengut per al desfrés de les Carnistoltes (...)*. *Primera part*, València, impr. de Agustí Laborda, s. a., p. 4), “al pas veches que te *estime*, / vullc així me correspongues” (*Coloqui. El enamorat en dia de Corpus, que referix son deliri y despropòsits molt al cas*, BV, ms. 419, f. 17v), i juntament amb *voler* en un mateix text: “Yo te *estime*, yo te adore, / y te *bullc*, y en tu idolatre” (Martí, 1997: 248). I, inversament, també es troba *voler* ‘estimar’ en textos teatrals orientals contemporanis a Soler: “-La noya-m *vol*. / (...) -No pot ser: sens mon permís / ella no deu *estima*” (Vidal: *Tal hi va...*, p. 20).
- 29 Aceptació de *foguer* especialment valenciana (‘fogó per escalfar’) (veg. *DCVB*; *DECat*, IV, 66).
- 30 J “Donchs ara he trobat un *medi*” (61), per a resoldre una situació – Cb: “Ya ha trobat un *mich*” (60).
- 31 En val. *minyó* es mantenia al s. XIX fonamentalment aplicat als membres d’una tropa encarregada de perseguir els malfactors.
- 32 *Xic, xica*, com a substantius, es troben també en textos d’escriptors orientals dels segles XVIII i XIX, ex. “Sempre ab lo seu pentinat / y delirant per las modas. / La filla sí, és bona *xica*, / tant sensilla y carinyosa, / més la vella és vanitosa” (Vidal: *Tants caps...*, p. 9), “sinó anàban a compàs / als *xichs* daba bells rapotís” (Brown, 1989: 82).

“noyets”, “noyeta” (36, 42)
 “nosa” (37), amb el verb *fer*.
 “pagès” (8, 9, 23, 41)
 “pardals” (61)
 “pasant farina” (9)
 “sota-l *pedrís* de la porta” (76)
 “pató” (29)
 “petit” (36, 48, 61)
 “plaga” (29)
 “porró” (13)
 “ral” (14)
 “ruixar” (39)

sabatejar (algú) (29)
semblar (33, 42, 72)

sentir (12, 51, 59)
 “soch” (27)
surtir (14, 20, 27, 69), *sortir* (35)
 “tip” (43)
 “túits” (17)
treure (67, 70)

“chiquets”, “chiqueta” (33, 39)
 “mal” (34), o el *suprimeix*.³³
 “llaurador”, “llauror” (4, 5, 20, 38)
 “taulains” (60)
 “sernent farina” (5)³⁴
 “baix del *banquet* de la porta” (76)
 “bes” (26)
 “chiquet” (33, 47, 60)
 “pesar” (26)
 “barral” (9), per a beure vi.
 “quinset” (11)
 “estufar” (36), la roba per planxar-la,
 llançant-hi aigua per la boca.
calçar (26) ‘pegar-li, tupar-lo’.
paréixer (30, 39, 72), però en altres ocasions
 manté *semblar*: “Después mire tot a reu /
 clares aigües...; del riu són, / y em *semblen* el
 plor del món / que plora perquè no-t veu”
 (*Ch* 25).³⁵
ouir (9, 49, 59)
 “bachoc” (24) ‘beneïtot, curt d’enteniment’.
eixir (11, 16, 25, 27, 68)³⁶
 “fart” (41)
 “teulains” (14)
llevar (66, 69).

-
- 33 J “si-ns fa nosa” 17. Però *nosa* també és doc. en valencià als segles XIX i XX en textos de vocació popular, en les construccions *fer nosa*, *donar (mala) nosa*, *pendre nosa* i *tenir nosa*.
 34 En Pou (1575) ja es troba la dualitat ‘passar la farina o cendre’, per relació a la varietat gironina i valenciana, respectivament (cf. *DECat*, II, 680).
 35 Actualment es manté *semblar* ‘ésser en aparença; oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos tal o tal cosa’ en part del valencià.
 36 En els textos teatrals del cat. central de la segona meitat del s. XIX sembla habitual *sortir* (*surtir*), i *eixir* a penes hi és emprat, en expressions com *eixir-ne* ‘escapar d’una situació molesta, irritant’: “Tu sempre estàs de tabola! / Demà van a la cassola [els coloms], / y aixís potser *n’axirem*” (Vidal: *L’ave...*, p. 8), però en els textos populars centrals del segle XVIII *eixir* s’usava encara amb normalitat, exs. “*Hixen* la senyora Ignès, senyora Juana y criada” (Prat, Vila, 1992: 133), “Pués, Francesc, no tingues por, / ja *eixinàs* bé” (Villalonga, 2010: 106), “que no me *isca* ab lo perdó de Vostra Mercet” (Vidal Colell, 1988: 318), “no *ix* la sentència” (Romeu, 1988–89: 165), “puig *hexiu* tan de matí” (Sala Valldaura, 2007: 129), “per la porta / *isque* poch a poch” (Brown, 1989: 65). Per als usos d’*eixir* i *sortir* en valencià, veg. el *DECat* (VIII, 100–101).

■ 3.2.2

Altres vegades, Torromé opta per evitar el mot de l'original canviant-lo per un altre de sentit diferent, més habitual en valencià. Sovint el mot substituït manté alguna relació de proximitat semàntica amb el substituït, però en altres casos la vinculació semàntica és més feble, o inexistent; també hi pot haver certa relació formal entre tots dos, encara que tinguen sentits diferents. Aquests canvis l'obliguen en alguns casos a modificar el sentit de la frase. Vegem-ne alguns exemples d'interés:

J: “Fins los *préssecs* he aburrit, / perquè n'hi han de gabatxos” (10) – Cb: “Yo ha aburrit els *albercocs*, / perquè n'hi han de gabachos” (7), amb el canvi de *préssecs* per *albercocs*.³⁷ Evita, així mateix, l'ús de *caldre* en l'expressió *com cal*, amb la qual no devia estar gaire familiaritzat: J: “hi ha francesos de cor noble, / que són honrats y *com cal*” (10) – Cb: “en Fransa, com así, / y a francesos de choí, / de bon cor y honrats, *cabal*” (7).

Altres exemples:

J	Cb	J	Cb
“albas” (40)	“abrets” (37)	<i>anyorar</i> (22)	<i>enxisar</i> (18)
“bressant-la” (43)	“besant-la” (41)	“cireras de arbós” (27)	“sireres” (23) ³⁸
“desar” (40), unes joies	“deixar” (38)	“detureu-me” (73)	“sereneu-me” (72)
“empeny” (51)	“du” (49)	“fastigosos” (46)	“fastidiosos” (43)
“florete del fayol” (28)	“flor del taroncher” (24)	“fluviols” (32)	“flautes” (29)
“fredor” (72)	“serenitat” (71)	“galleda” (46, 49)	“cànter” (43, 47)
“malls” (48)	“martells” (46) ³⁹	“promesas” (61)	“nóvies” (60)
“sälzer” (47)	“siprer” (45)	“salzereda” (63)	“pontet” (62)
“sivelleta” (34)	“ahulleta” (32)	“sureras” (61)	“abres” (60)

En algunes ocasions en l'edició valenciana són eliminats determinats mots, que Torromé veia com a poc habituals en el seu valencià, sense substituir-los expressament per altres de relacionats. Per exemple, *aixecar-se* (59), *alzina* (10), *aturar* ‘deturar, detenir (algú)’ (14),⁴⁰ *aucell* (65), *aviat* (19),

37 El joc de mots està motivat en la crítica als francesos o gavatxos, per això Torromé conserva la varietat de la fruita, però canvia el tipus d'aquesta, ja que en valencià són coneguts els *albercocs gavatxets* (cf. DCVB; Martí, 2011) i no tant els *préssecs gavatxos* de l'original; a més a més, el substantiu *préssec*, tot i que no hi és desconegut, és molt menys habitual en valencià que el sinònim *bresquilla*, i variants (cf. ALPI, núm. 473; ALDC núm. 1166).

38 En val. els fruits de l'arborcer s'anomenen més aviat *arborços* o *alborços* (cf. DCVB; DE-Cat, I, 358).

39 Però *mall* no era desconegut en val. als segles XVIII i XIX.

40 El verb *aturar* no era desconegut en val. al s. XIX, però devia ser, almenys en el val. de Torromé, més usual que altres sinònims.

aymia (49), *bufó* (27), *clatell* (11), *colla* (11), *escaure* (27), *gayre* (20), *glaçar* (70), *minyó* (24), *nell*: “Y·ns déixan sols? Com hi ha *nell*...!” (22),⁴¹ *ruch* (14), *turó* (10), *verola* (27), *xirinola* ‘tabola, broma, gresca festosa’ (12),⁴² entre altres.

I inversament, l’adaptador hi aporta alguns mots i locucions sense equivalents en el text de Soler, que generalment representen solucions valencianes: *a genollons* (24), *agüelo corruixes* (30), *borinot* (23), *carcallada* (21, 26), *contraçuitça!* (31), *enramada* (7), *espinàs* (51), *estovar-se* (36), *fóller!* (51), *gamella* (10), *gesmilet* (38), *ruquerol* ‘ignorant’ (21), *tabac* (36) tipus de cistelleta; *xel!* (11), *xec!* (37), o la loc. *fer (algú) com un tac*. “Per fi, donen el atac / els franchutes malaïts, / y arrimaben uns confits / que *mos feen com un tai*” (6), és a dir, els atacaven amb grans descàrregues d’armes de foc.

■ 3.2.3

Canvi de variant formal. Citem i comentem algunes variants formals d’interès.

<i>J</i>	<i>Ch</i>	<i>J</i>	<i>Ch</i>
“àligas” (14, 64)	“àguiles” (11, 63)	“arri!” (51)	“arre!” (49)
“butxaca” (20)	“bolchaca” (16)	“cops” (52)	“colps” (50)
“disputa” (29)	“desputa” (25)	“catedral” (48)	“catredal” (45)
“delicte” (50)	“delit” (48)	“esbarzers” (61, 67)	“brasers” (60, 65) ⁴³

41 Eufemisme, per *Déu*, cf. *com hi ha Déu!* (Robrenyo, 2004: I, 103); no és enregistrat en el *DCVB* ni el *DECat*, però es troba en altres textos catalans de l’època, ex: “pués l’aprecio *com hi ha nell*” (Campmany: *A la lluna...*, p. 13), en una fórmula diferent: “Caram, quin jove més gat, / m’agrada, vetuga *nell*!” (Andreu Arnau: *El noy de las camas tortas*, Barcelona: Gaspar, 1866, p. 18), “(Qu’és estrany, vatua *nell*!” (Andreu Brases, Narcís Campmany: *Embolica que fa fort*, Barcelona: Puig, 1870, p. 29), i amb la variant *dell*: “T’has lluit, com hi ha *dell*!” (Josep M. Arnau: *Un embolich de cordas*, Barcelona: López, 1866, p. 36). Un altre eufemisme relacionat que va usar Soler en *Las joyas*, i que trobem a l’època en altres textos del Principat és *neu*: “Com hi ha *neu*!” (19), substituït en *Ch*: “per Déu!” (14), cf. *voto a neu!* (Robrenyo, 2004: I, 65, 71), “—Y ja’t dich; no tornis. Creu. / Puig usant d’autoritat, / te planto pres o arrestat. / —¡Qu-heu de fé! (*Ab befà*) / —Com hi ha *neu*!” (Vidal: *Tal bi va...*, p. 22), “—Y si l’hech ab lo senyor, / a fe de *neu*, li armo un jùlit...” (Vidal: *Qui juga...*, p. 12), “Viva *neu*!” (id., 28), “A mi·ls crits, gràsias a Déu, / no·m fan pó, / perquè·m un vatua *neu*!... / *aquí dió fin* al sarmó” (Vidal: *La malvasia...*, p. 18). En val. als segles XVII, XVIII i XIX trobem, amb un sentit semblant, els parònims *lleu*, que forma part de les fórmules de jurament *per lleu!*, *per lleu ador!*, *per lleu salat!*, *cap de lleu!*, *cap té lleu!*, i *gren*: *cap de gren!*, *cap té gren!*, *a fe de gren!* (Martí, 2006a; id., 2011).

42 En val. el va recollir Escrig (1851), amb *e*, *gerinola*, però no és un mot habitual en els textos populars valencians del segle XIX, i ja no el van recollir *EscLJ* ni *MGad*; la var. amb *e*, *gerinola*, es troba en un col·loqui de Morlà (s. XVII): “—Què li pareix de aquest sigle? / —Que stà ple de *gerinola*, / que de pasechans que veig / gastant gales, gastant prosa, / y ab ser de capa y espasa, / lo seu viure és de tramoya?” (Ferrando, 1983: 1003).

“estrella” (70)	“estrela” (70) ⁴⁴	“m’insulta” (38)	“m’ansulta” (35)
“julivert” (33)	“cholivert” (30)	“lluny” (31, 34)	“llunt” (28, 31) ⁴⁵
“perdre” (50)	“pedre” (48)	“somnia” (71)	“ensòmit” (71)
“quicaraqüich!” (33)	“quiquiriqüic!” (30)	“succehit” (74)	“sosüit” (74)
“tresor” (40, 58, 71)	“tesor” (37, 57, 71)	“unsas” (60, 76)	“onses” (60, 76).

De vegades *J* i *Cb* difereixen per la presència o no de prefix, o per l’ús d’un prefix distint: *J*: “aconsola” (68) – *Cb*: “consola” (57), *J*: “apendreu” (38) – *Cb*: “dependreu” (35), *J*: “baixis” (65) – *Cb*: “abaixes” (64), com a intr., ús especialment val. i bal. (cf. *DECat*, I, 557); *J*: “havían caminat” (35) – *Cb*: “acaminaren” (31), *començar* (36, 38) – *escomençar* (33, 35), *J*: “destorbar” (61) – *Cb*: “estorbar” (60), *J*: *encegar-se* (18) – *Cb*: *cegar-se* (15), ofuscar-se l’enteniment; *J*: “enrahonan” (52) – *Cb*: “rahonen” (50), *J*: *escalfar-se* (34) – *Cb*: *calfar-se* (32), *J*: “los diners *juntats*” (56) – *Cb*: “els dinés *achuntats*” (55), *J*: “*va pujar* ma esposa al cel” (44) – *Cb*: “ma muller *s’empuchà* al sel” (42).

43 Variant de *barser*, der. de *barça*. No figura en el *DECat* ni en el *DCVB*. La documentem en textos val. a partir del segle XIX. Deu ser una var. secundària de *barser*, explicable per metàtesi de la consonant vibrant, i potser també per encreuament amb algun altre mot (com *bracera*).

44 La forma *estrela*, que documentem des de la segona meitat del segle XVII, per l’antic i tradicional *estela* (< STĒLLA), era la forma popular en val. al segle XIX. Coromines (*DECat*, III, 764) l’explica per “la mateixa *r* epentètica o repercussiva que el cast. *estrella* i el port. *estrela*”, i Veny (2011: 208) diu que “sembla resultat d’un encreuament de *estela* amb *estrella*”. No convé, però, perdre de vista la relació amb l’aragonés *estrela*, molt difós per l’Alt Aragó, amb documentació ja medieval, la influència del qual pogué haver actuat sobre el val. *estrela*.

45 Variant val. i de part del cat. nord-occ., habitual en els textos valencians dels segles XVIII i XIX (el derivat *lluntar* es documenta ja al s. XVII, en el *Dietari* de Porcar, cf. *CICA*, f. 76r, l. 9). En el *DCVB* s’explica per fonètica sintàctica, per “Pús freqüentíssim de *lluny* com a preposició seguida de *de* (*lluny de*), amb despalatalització de la nasal davant dental (*llun de*)”. Coromines (*DECat*, V, 248) rebutja aquesta explicació perquè un canvi semblant no s’ha produït en altres territoris de la llengua “on la fonètica sintàctica actua en forma molt més inexorable que en val. i en el Principat”, com és el cas de les Illes i el Rosselló, i proposa una explicació per analogia, a partir del model de l’adverbi *sovint*, on, des de l’Edat Mitjana, “coexistien les variants en *-ny*, *-n* i *-nt*” (*sovín* / *soviny* / *sovint*). Però, igualment, caldria preguntar-se per què aquesta atracció analògica s’ha produït fonamentalment en val. i la “llenca ponentina” del cat. nord-occ. La presència de *luent*, *luentes* en aragonés medieval, assenyalada per Coromines (*DECat*), ens fa pensar que probablement l’explicació de l’abast geogràfic de la variant *llunt* en català, precisament en els parlars més mediatitzats per l’aragonés, té relació amb aquesta varietat lingüística.

■ 3.2.4

A més dels que s'han comentat en apartats anteriors, vegem a continuació alguns mots actualment envellits o en procés de retrocés en val., o en una part del val., que fa servir Torromé, la major part dels quals segurament eren més habituals en el val. del seu temps: “ase” (25), que no figura en el text original corresponent; “arracà” (26; en *J* “arracada” 29, 30),⁴⁶ “capseta” (amb les joies) (37; en *J* 40), i “capses” (69; en *J* “capsas” 67), amb el mateix sentit, però en una altra ocasió substituïx “capsa” (*J* 57), referit també a un receptacle per contenir joies, per “caixeta” (*Cb* 56);⁴⁷ “devallar” (59; en *J* “baixà” 60); *escanyar* (34) “—M'ha pegat en eixa caña! / —Pués si no entres tu, m'*escaña* (Aksió de aufegar-lo)” (34) (en *J*: “M'ha pegat un cop de canya. / —Si tu no arribas, m'*escanya*” 37), possiblement afavorit per la rima, i acompanyat en l'acotació d'*aufegar*, més habitual en el val. del seu temps amb aquest valor, és a dir, com a transitiu, amb el sentit de ‘matar (algú) privant-lo de respirar per compressió o obstrucció de la gola’;⁴⁸ “esglay” (53; en *J* 52), “pluches” (64; en *J* 65 “plujas”), *J*: “siti” (38; en *J* 41) ‘setge militar’, “rosella” (51; en *J* 44), “toros” (10; en *J* 13), “trenc” (37; en *J* “trench” 39), produït per una caiguda violenta de la trona; “vila” (38; en *J* 41), *aonar-se*: “Mateu: —Y una volta estigau llestos, / en seguida la casaca. / (...) Com u pels nêts desatina!... / Melchor: —Si és una chica, Cristina; / y si és un chic, Baldomero (*A Rosa, y esta diu avergoñida*) / Rosa: —Anem!... De què *te n'abones* / tinc vergoña...” (*Cb* 22). En aquest cas el verb *abonar-se* (var. d'*adonar-se*) no figura en *J*. *Rosa* té vergonya que el seu promés *Melchor*, abans de casar-se, pense en els fills que tindran.⁴⁹ Ara bé, en altres ocasions Torromé elimina el verb *adonar-se* de l'original, amb el sentit de ‘percebre

46 En una altra ocasió Torromé substituïx “arracada” (47) de Soler pel castellanisme “barquillo” (37).

47 Probablement això té a veure amb el fet que el diminutiu *capseta* devia ser més habitual en val. al s. XIX que *capsa*, ja que designava generalment un receptacle de dimensions relativament petites; de fet, el que trobem normalment en els textos valencians de l'època és el diminutiu *capseta* (cf. Martí, 2011).

48 Més corrent en valencià n'és l'ús pronominal, *escanyar-se*, que ja va recollir Carles Ros (1764: 281) ‘desgañitarse, desgañifarse’, així com els diccionaris del s. XIX (Lamarca, 1839; Escrig, 1851; *EscL*, *MGad*), i que trobem en els textos populars del s. XIX i principis del XX.

49 Coromines (*DECat*, III, 26–28) afirma que el verb *adonar-se* va significar primitivament ‘atendre a, ocupar-se de’, sentit mantingut a Mallorca; afí a aquesta accepció es troba la que doc. en Jaume Roig (‘adaptar-se, ajustar-se’) i la que considera valenciana ‘recordar-se de, pensar-hi’, que doc. en la *Terra del Ge* de Martí Gadea i troba en Escrig (1851), la qual sembla ser també la que té el mot en Torromé.

(una cosa), no escapar a l'atenció', el més comú modernament en català general: “Jo sí ho sé; és que l'he atrapat / sense qu'ell *se n'adonés*, / y ab dotze anys que ho fa, o més, / tant sols jo me *n'be adonat*” (J 21), “Saquejàvan los francesos / y ns incendiàvan la vila. / Quant *se'n va adonà*l castell, / los va treure a canonadas” (J 42), o el substitueix per *advertir*: “Bernat se adelanta fins a posar-se al costat de Miquel sens qu'aquest *se n'adonà*” (J 49) – “Bernat s'adelanta hasta posar-se al costat de Miquel, sinse qu'este hu *advertixca*” (Cb 47). Per últim, assenyalem que Torromé manté l'adjectiu *regaños*, J: “Ell ja és vell, y és *reganyós*” (44) – Cb. “Ell és algo fastidiós, / y com a vell *regaños*... / perdone!” (42), a pesar de ser la var. *reguinyós* la que es troba habitualment en val. al s. XIX (i en l'actualitat).

■ 3.2.5

Notem, així mateix, algunes diferències en les locucions, expressions i refranys.

J: “a la esquitllada” (21)⁵⁰ – Cb: “a la callaeta” (17), amb el verb *anar-se'n*; J: “y a l'últim diu” (61) – Cb: “y per últim diu” (60), J: “y-l salvem *ab foc y a sanç*” (64) – Cb: “y el salvem *a foc y a sanç*” (63), J: “cara farrenya” (54) – Cb: “cara d'almànguena” (52), J: “de debò” (31) – Cb: “de veres” (15), J: “De riallas vénen plorallas” (13) – Cb: “Les bromes se tornen veres” (10), J: “de vegadas” (61) – Cb: “a voltes” (60), J: *deixar (algú) pitjor que pardals mullats* (14) – Cb: *deixar (algú) com fotges de l'Albufera* (11), referència a una de les victòries sobre els soldats francesos en la Guerra del Francès; J: “— Pare! / —*Déu te fassa bo!*” (22) – Cb: “—Pare! / —*Déu te fasa un sant!*” (18), J: *dur (i portar) afecte (a algú)* (37, 52) – Cb: *tenir afecte (a algú)* (34, 50), J: “Ja estem *en paus*” (77) – Cb: “Ya estem *en pau*” (77), J: “Ah, Ah, Ah! *Fa qu'està bé?*” (9) – Cb: “Ja!, Ja!, Ja! *Mha qu'està bé!*” (5), J: “fa un gran crit” (30) – Cb: “pega un crit” (27), J: “llansar un crit” (75) – Cb: “pegar un crit” (74), J: *no donar-se pena (d'una cosa)* ‘estar disgustat’ (25) – Cb: *no donar pena (una cosa)* (21), no saber-se la doctrina; J: *prendre un aire (a algú)* (20) ‘refredar-se’ – Cb: *pegar un aire (a algú)* (16); J: *saber greu* (38, 64) – Cb: *saber mal* (35, 64);⁵¹ J: “—Veus, aquí, a n'en Miquel ara? / N'hi dius unas a la cara...! / —Sí,

50 En el DCVB amb la preposició *de*, *d'esquitllada*.

51 Sobre les locucions *saber mal* i *saber greu*, veg. Casanova (2002: 262–271); al s. XVII encara documentem en textos valencians *saber greu*, ex. “A fe reparaba en dir-o, / perquè als tals sé que el (sic) *sab greu*, / que dir-li calbo és calbot / pegar-li a un home de bé” (*Sacro y solemne novenario, públicas y luzidas fiestas que hizo el real convento de Nuestra Señora del Remedio de la ciudad de Valencia a sus dos gloriosos patriarcas san Juan de Mata y san Félix de Valois*, València: Macé, 1669, p. 487), “y tal volta serà un moro, / el qual, com li *sabrà greu* / dur moncha al coll, la durà / com si fos de lenya un feix” (Escartí / Brown, 1990: 90), però ja no la hi trobem al segle XVIII, i, en temps de Torromé era una forma inusual en val.

senyor, perquè és francès. / —No és francès! Si és patuà / —*Si m'enbrutas, t'enmascaro.* / *Diga-li H*" (11) — *Ch*: “—Veus? Así està Miquel ara, / y unes li'n dius en la cara...! / —Sí, señor..., perquè és francès. / —No és francès, qu'és patuà. / —Pués *tarará y tarará...*, / *Matehuet, tot ve a ser u'*" (8), *J*: *tenir-ne sempre una per dir* (15) ‘estar sempre a punt per dir algun pensament agut o original’ — *Ch*: *tindre'n sempre alguna en lo si* (12), *J*: “un cop” (54) — *Ch*: “una volta” (53), *J*: “una pila” (17) — *Ch*: “un riu” (8), de diners.

■ 3.2.6

Pel que fa als castellanismes, aquests estan presents en totes les edicions, com era habitual a l'època. Ja hem comentat més amunt que en la tercera edició de *Las joyas...* se'n corregiren alguns, però continuava havent-n'hi. De vegades, partint de l'ús popular valencià, en l'edició de Torromé figuren castellanismes que no es trobaven en *J*. Amb tot, no convé deixar-se ofuscar per això, ja que, com hem anat veient en els apartats precedents, la versió valenciana va molt més enllà de la introducció de barbarismes. Hom pot trobar una llista, encara que no completa, dels castellanismes de *Ch* en Garcia Frasset (1989: 467–468),⁵² que ara no repetirem ací, però sí que en comentarem alguns casos d'interès, que serviran també per fer algunes precisions cronològiques sobre la seua introducció i per a incidir en la variació del valencià del s. XIX, on sovint, juntament amb el barbarisme, es mantien solucions ben genuïnes.

J: “adéu” (31, 41, 66), “adéu siau” (19) — *Ch*: “adiós” (15, 28, 38, 65), *J*: “adobar” (12, 31) — *Ch*: “apañar” (9, 28) paraigües,⁵³ *J*: “agafar” (15, 30), un càvec, una persona que fuig — *Ch*: “agarrar” (11, 27). Al s. XIX ja s'havia estès molt en val. el verb *agarrar*, però encara es feia servir el genuí *agafar* (veg. Martí, 2011a); en l'època de *Les choyes*, *agarrar* hi era més habitual que *agafar*, però aquest no era desconegut en val. Així, Torromé el manté en altres ocasions (p. 12, 47), o fins i tot l'introdueix on no es troba en l'original de Soler, en l'expressió *agarra, agafa i què fa?*: “Pos Señor, ella, al sentir-o, / com era tan remaligna, / *agarra, agafa y què fa?*, / mata a les dos en seguida” (32), que es troba també en altres autors val. de l'època. *J*: “càlzer” (47) — *Ch*: “calis” (45), *J*: “cerco” (26) — *Ch*: “buscar” (22), però en un altre lloc *J*

52 Aquest autor afirma que “principalment els canvis afecten el lèxic amb una substitució abundant de paraules catalanes per castellanés”.

53 *Adobar* ha anat perdent ús en valencià, per la competència d'altres verbs, com *apanyar*, preferit per Torromé, però encara perviu en la llengua popular amb diversos valors (cf. Martines, 2004: 353) i es troba en els textos valencians popularistes dels segles XVIII, XIX i primer terç del XX.

substitueix “cerca” de les dues primeres edicions per “busca” (30), que era també aleshores més habitual en català central; J: “*cèrrol* de foch” (73) – Cb: “*sírcul* de foc” (73).⁵⁴ El mot *cèrrol* (i *cèrrol*) amb l’accepció de ‘cercle (en general)’ és vist actualment com antiquat (*DECat*, II, 676), però, segons Coromines (*DECat*), es manté amb el valor de ‘peça de bóta o de roda’.⁵⁵ J: “*esparverat*” (31) – Cb: “*asustat*” (27),⁵⁶ J: “*boig*” (77) – Cb: “*loco*” (77),⁵⁷ J: “*fidel*” (40) – Cb: “*hòmens fiels*” (38), J: “*jueu*” (29, 50) – Cb: “*chodio*” (26, 48), J: “*llavi*”, “*llabi*”, “*llabis*” (32, 43, 48, 73) – Cb: “*làbio*”, “*làbios*” (24, 41, 45, 73),⁵⁸ J: “*oblidant*” (41) – Cb: “*olvidant*” (39), J: “*racó*” (9) – Cb: “*rincó*” (5),⁵⁹ J: “*raig del sol*” (40) – Cb: “*rayo de sol*” (37),⁶⁰ J: “*rialleta*” (43) – Cb: “*riseta*” (41).⁶¹

-
- 54 *Círcul*, que deu ser un castellanisme, el trobem des del s. XVIII; abans apareix *círculo*, a la primera meitat del s. XVI, que, donada la data en què es documenta, potser es podria veure més aviat com un llatíisme (cf. Martí, 2011).
- 55 No era desconegut en val. al segle XIX, amb el sentit de ‘peça de bóta’, però també designant altres peces circulars, com la dels mirinyacs: “Diu que és tan gran el consumo que se fa dels *sèrvols* d’aser o de ferro arremullat que gasten les loques a els mirinyacs de les sinagües” (*El Mole*, 1864: 299), o referit a l’itinerari habitual de la *ronda*: “ix-quí del cantó / anit a les deu (...) / Fora el *sèrvol* de la ronda, / casi a la palpa, y per sendes / y en cautela per la tropa, / vach arribar a Alacuàs” (Escalante, *Colección completa de las obras dramáticas*, València, 2, p. 28), a una ‘contrada, contornada’: “Aquella casera fon tan gran que va ser nomenà molt temps per tot lo *sèrvol*, y a tots cuants ho contàvem es feen creus” (*Ensisam de totes herbes*, València, 1891, p. 478), i en la loc. *fer passar (algú) pel* (o *per lo*) *cèrcolet* ‘obligar-lo, forçar-lo, menar-lo a fer una cosa, valent-se de la força, del poder o de l’enginy’, que trobem des del s. XVIII. Actualment, *cèrrol* (i *cèrrol*) es conserva en valencià dialectalment, amb diversos significats.
- 56 El verb *esparverar* ‘aterroritzar, esverar’, derivat d’*esparver*, no era desconegut en val. El documentem en un *Coloqui satíric* valencià anònim, que deu ser del s. XVIII: “Medina pareix un corp / en los ulls *esparberats*” (Bibl. Serrano Morales, ms. 6781, p. 6), i també recollim *esparveritzar*, aquest no registrat en el DCVB ni el *DECat*: “cuant una nit / que estava yo descuidat / baixa a fer agües *menores* / la mehua chica al corral, / y com això de les dones / tenen tan fort el orinar, / m’alse tot *esparverisat*” (*Coloquis de la merda y dels pardals*, València, s. a., p. 8). *EscLi* i *MGad* recullen *esparverar* com a sinònim d’*açorar*.
- 57 Amb tot, *boig* era conegut en valencià a l’època, amb el sentit de ‘foll’ i amb el de ‘simple, babau’.
- 58 El genú *llavi* ha decaigut molt actualment en valencià, davant la competència del castellanisme *làbio*. En els textos valencians del s. XIX es troben *llavi*, *làbio* i *morros*. Bernat i Baldoví feia servir habitualment *morros*, i considerava *làbio*, que solia escriure en cursiva, com una veu encara del llenguatge urbà, no usada, o poc usada, en l’àmbit rural (veg. Martí, 2011).
- 59 El genú *racó* també es conserva en valencià, si bé *rincó* ha fet progressos importants en alguns parlars.
- 60 Documentem el castellanisme *raio* des del segle XVII (Martí, 2011); al segle XVIII, Carles Ros (1771: 15), conscient del seu caràcter foraster, tractava de corregir-lo pel genú *raig*.

Torromé substitueix *soroll* per *ruïdo*, *roïdo*, aplicat a un tipus de so: “Bernat, a la pastera, passant farina, y cantant al compàs del *soroll* que fa” (J 9) – “...y cantant al compàs del moviment y del *ruïdo* que fa” (Cb 5), “(No podent-se contenir, li fa un pató, no en la cara d’ella, sinó fent lo *soroll* ab los llabis)” (J 29) – “...fent el *roïdo* en los làbios” (Cb 26).⁶²

J: “trempat” (20) – Cb: “templat” (17), J: “truitas” (17) – Cb: “tortilles” (13), d’ous; J: “la *volta* esquerdada” (42) – Cb: “la *bòveda* calsinà” (40).⁶³

Encara que menys sovint, també es troba, en la direcció inversa, la substitució d’un terme d’origen castellà de J per un mot més genuí: J: “lo meu *deber*” (66) – Cb: “el meu *deure*” (65), J: “ditxa” (70) – Cb: “alegria” (64), J: “mosso” (41) – Cb: “criat” (39), però uns versos més avant manté *mosso* de l’original: “dret lo *mosso* estava allí” (J 42) – “dret el *moso* estava allí” (Cb 40), J: “mossos” (56) – Cb: “fadrins” (55); J: “quarto”, “quartos” (36) – Cb: “dinés”, “inés” (33); J: “zelos” (29) – Cb: “sels” (26), gelosia; J: “antes d’ahir” (25) – Cb: “después-air” (21).

Al s. XIX *raio* s’havia estès molt en val., i segurament en el temps de Torromé hi era la forma més habitual, però no havia desplaçat totalment *raig*. En efecte, Bernat i Baldoví usava sovint *rayo* ‘raig de llum’, però en alguna ocasió escrivia “rachet de sol” (Martí, 2011), i en altres autors valencians del s. XIX, sovint en textos d’intenció popular, trobem encara *raig*.

- 61 El castellanisme *risa* es documenta ja al s. XVI en Pou (DCVB), i, al s. XVIII, Carles Ros el corregia en *rialla* (cf. Martí, 2011); al s. XIX, tot i la difusió del castellanisme *risa* en valencià, el genuí *rialla* continuava present en els textos d’intenció popular, juntament amb derivats, com *rialler* i *riallós*.
- 62 Però el genuí *soroll* és també conegut en val. als segles XIX i XX, on el trobem en textos d’intenció popular, i continua, en part, en l’actualitat, aplicat generalment a la bullícia, a l’agitació, i encara que menys sovint, referit a un tipus de so, ex. “Y al vindre yo de la festa / pa posar-me a fer l’arròs, ouint *soroll*, ha cregut / qu’era l’ànima del mort” (Joaquim Balader: *Aserter errant*, València: Ortega, 1883, p. 26).
- 63 Castellanisme doc. des del s. XVI, en O. Pou, i afavorit, segons Coromines (DECat, IX, 367), per l’“extrema plètora semàntica” de *volta*. Al s. XVII conviu amb *volta*, sovint formant parell sinonímic, ex. “fent una *bòveda o volta*” (a. 1633) (Pingarrón, 1998: 567), “fent-li una *bòveda* damunt de cañes y quartons” (a. 1681) (id., 604), “en lo presbyteri se à de fer una *bòbeda o bolta* per ygal, doblada y carreronada a tres aygües” (a. 1676) (Olucha, 1987: 119), “les tres *boltes o bòvedes* han de fer totes un canó unit” (a. 1696) (id., 175), però en les *Memòries* de Josep Esplugues, del s. XVIII, ja només trobem *bòveda* (cf. Casanova, 1989); amb tot, amb aplicació arquitectònica, *volta* continua essent una paraula coneguda popularment en valencià, on coneixem les *voltes* en el sostre de les cases tradicionals, per designar l’espai arquejat entre les bigues.

■ 4

En conclusió, l'estudi contrastiu de la versió valenciana d'un text dramàtic barceloní de la segona meitat del segle XIX permet conèixer millor l'estat de les dues varietats lingüístiques en un període recent de la història de la llengua catalana. Els canvis de Torromé respecte a la llengua de l'original es fan seguint l'ús valencià que li resultava més familiar, com també adapta, pensant en el públic valencià, altres aspectes de l'obra, relacionats amb els costums o amb l'ambientació. En cap moment, però, hi ha en Torromé una voluntat de vulgaritzar o de castellanitzar la llengua de l'original. Els castellanismes que es troben en *Les choyes de Roseta* són els habituals en el dialecte valencià de l'època, com també n'hi ha, de castellanismes, en l'original de Soler. L'historiador de la llengua i el dialectòleg, però, no pot deixar-se encegar per això, perquè altrament restarien desatesos la major part dels textos catalans literaris moderns i contemporanis anteriors a la reforma fabriana. L'anàlisi contrastiva de *Las joyas de la Roser* i *Les choyes de Roseta* fa possible resseguir les diferències que mantenen els dos textos respecte a les innovacions lingüístiques, o aquells en què es mostren lingüísticament més conservadors. Veiem, per exemple, la presència en la versió de Torromé de mots que avui pateixen, en grau divers, una recessió en valencià (ex. *sagí*, *ase*, *capsa*, *escanyar*, *esglai*, *boig*, *pluja*, *toro*), alguns, que antigament tenien un ús més general en val., s'hi han especialitzat en un determinat sentit (ex. *cambra*, *dolent*, *minyó*, *soroll*, *aonar-se*). Les substitucions lèxiques, com en els altres nivells de la llengua, cerquen una major identificació amb la varietat lingüística dels espectadors i lectors valencians, per això en ocasions ofereixen solucions preferentment valencianes, sovint compartides amb altres varietats de la llengua, sobretot occidentals, que difereixen de la forma del català central (ex. *volva de neu*, *xiquet* 'infant', *espill*, *foguer* 'fogó', *cerndre*, *banquet* 'marxapeu', *teuladí* i *tauladí*, *barral* 'porró', entre altres). Acabem recordant que, des del punt de vista del lèxic, l'estudi comparatiu dels nostres dos textos permet aportar novetats respecte als diccionaris històrics i etimològics catalans, tant pel que fa a l'inventari, com a la datació, a la documentació, a la localització i a la interpretació de diverses veus. ■

■ Bibliografia

- ALDC = Veny, Joan / Pons, Lúdia (2001–2010): *Atlas Lingüístic del Domini Català*, Barcelona: IEC, 5 vols. (en curs de publicació).
- ALPI = Garcia Perales, Vicent (2001): *Atlas Lingüístic de la Península Ibèrica (ALPI): Edició i estudi del País Valencià*, tesi doctoral dirigida pel Dr. Emili Casanova, València: Universitat de València, 2 vols.
- Andolz, Rafael (2004): *Diccionario aragonés*, Saragossa: Mira.
- Ballot, Josep Pau (1987 [1813]): *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana*, ed. a cura de Mila Segarra, Barcelona: Altafulla.
- Brown, Kenneth (ed.) (1989): Francesc Tegell, *Poema anafòric*, Barcelona: Curial / PAM.
- Casanova, Emili (1989): *Memòries d'un capellà del segle XVIII*, València: IAM.
- (2002): “Locuciones entre dos lenguas: *saber mal* y otras”, in: Saralegui, Carmen / Casado, Manuel (eds.): *Pulbre, bene, recte. Estudios en Homenaje al prof. Fernando González Ollé*, Pamplon: EUNSA, 259–283.
- CICA = *Corpus Informatitzat del Català Antic*, J. Torruella (dir.), Manuel Pérez Saldanya, Josep Martines i Vicent Martines, 2006, <<http://webs.2002.uab.es/sfi/cica>>.
- DCVB = Alcover, Antoni M. / Moll, Francesc de B. (1988): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca: Moll, 10 vols.
- DECat = Coromines, Joan (1980–2002): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 10 vols.
- EscLl. = Escrig, Josep / Llobart, Constantí (1887): *Diccionario valenciano-castellano*, València: Aguilar.
- Escartí, Vicent / Brown, Kenneth (1990): “Edició i estudi d’alguns poemes catalans en un manuscrit de don Francesc de la Torre i Sebil”, *Caplletra* 9, 59–117.
- Escrig, Josep (1851): *Diccionario valenciano-castellano*, València: Ferrer de Orga.
- Ferrando, Antoni (1983): *Els certàmens poètics valencians*, València: IAM.
- (1995): “Les *Memòries curioses* (1609–1651) de mossén Vicent Torralba”, *L’Aiguadolç* 21, 37–64.
- Garcia Frasset, Gabriel (1988): “El teatre procedent del Principat representat a València (1833–1936)”, *Caplletra* 3, 127–138.

- (1989): “Sobre algunes adaptacions dialectals d’obres literàries catalanes”, in: Ferrando, Antoni (ed.): *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, VII, Àrea 7. Història de la llengua*, València: IFV, 461–485.
- Lamarca, Lluís (1839 / 1842): *Ensayo de un diccionario valenciano–castellano*, València: Ferrer de Orga.
- Martí, Joaquim (1994): *El Libre de Antiquitats de la Seu de València. Estudi i edició*, València / Barcelona: IUFV / PAM, 2 vols.
- (1996): “Aproximació a la llengua del segle XIX a través dels sainets valencians”, in: Serra, Enric et al. (eds.): *Panorama de la investigació lingüística a l'Estat Espanyol. Actes del I Congrés de Lingüística General*, València: Universitat de València, 236–248.
- (1997): *Literatura de canya i cordell al País Valencià*, València: Denes.
- (2006a): *Diccionari històric del valencià col·loquial*, València: Universitat de València.
- (2006b): “Els llibrets de falla del segle XIX com a font per a l'estudi del català popular”, *Randa* 57, 93–125.
- (2009): *Josep Bernat i Baldoví. La tradició popular i burlesca*, Barcelona: Afers.
- (2011): *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809–1864) en el seu context històric*, València: Denes.
- (2012): “L’aportació lèxica de Josep Bernat i Baldoví, dins del context literari dels segles XVIII i XIX”, *Revista de Llengües y Literatures Catalana, Gallega y Vasca* 17, 31–70.
- Martines, Josep (2004): “Els llibres de privilegis reials valencians: una font per a l'estudi de la llengua”, in: Barrio, Juan Antonio (ed.): *Los cimientos del Estado en la Edad Media*, Alcoi: Marfil, 345–369.
- MGad = Martí i Gadea, Josep (1891): *Diccionario general valenciano–castellano*, València: Canales Romà.
- Olucha Montins, Ferran (1987): *Dos siglos de actividad artística en la villa de Castellón*, Castelló: Diputació de Castelló.
- Pingarrón, Fernando (1998): *Arquitectura religiosa del siglo XVII en la ciudad de Valencia*, València: Ajuntament de València.
- Prat, Enric / Vila, Pep (1992): “L’entremès del ball dels ermitans”, in: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XXIV, Miscel·lània Jordi Carbonell* 3, Barcelona: PAM, 113–187.
- Robrenyo, Josep (2004): *Teatre català*, Tarragona: Arola, 2 vols.

- Romeu i Figueras, Josep (1988–89): “Poemes inèdits d’Ignasi Ferreres, escriptor del segle XVIII”, *Llengua & Literatura* 3, 121–191
- Ros, Carles (1764): *Diccionario valenciano–castellano*, València: Monfort.
- (1771): *Corrección de voces y frases*, València: Burguete.
- Sala Valldaura, Josep Maria (2007): *Teatre burlesc català del segle XVIII*, Barcelona: Barcino.
- Sanchis Guarner, Manuel (1980): *Els inicis del teatre valencià modern 1845–1874*, València: Universitat de València.
- Veny, Joan (2011): *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, Barcelona: IEC, vol. 3.
- Villalonga, Anna Maria (2010): *Teatre català inèdit del segle XVIII: Examen d’un mestre sabater*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres.

- Joaquim Martí Mestre, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana, Avinguda Blasco Ibáñez, 32, E-46101 València, <Joaquín.Martí@uv.es>.

Zusammenfassung: Die sprachlichen Abweichungen in Leandre Torromés (1874 entstandener) valencianischer Version von Frederic Solers Theaterstück *Las joyas de Roser* (3. Aufl. 1872) erlaubt einen dialektalen Vergleich zwischen der zentralkatalanischen und der valencianischen Varietät in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, der interessante Phänomene sprachlicher Variation in diesem Zeitabschnitt sichtbar macht. Wir untersuchen die auffälligsten Aspekte im Bereich der Morphologie, der Syntax und insbesondere des Lexikons in beiden Fassungen; dabei werden die vorgefundenen Formen mit denen anderer zeitgenössischer Texte und Wörterbüchern verglichen und im Hinblick auf ihr Interesse für die katalanische Sprachgeschichte kommentiert sowie neue Daten gewonnen, die zur Ergänzung und Spezifizierung von Angaben in historischen Wörterbüchern dienen können. ■

Summary: The linguistic contrast of Leandre Torromés’s Valencian version (1874) of the play of Frederic Soler *Las joyas de Roser* (3rd ed. 1872) allows us to carry out a dialectal comparison between the Central Catalan and the Valencian varieties in the second half of the 19th century, from which the interesting variation of the language at that time becomes obvious. We study the most distinguished aspects of morphology, syntax and, especially, the lexicon of both versions, comparing the forms with those of other contemporary and previous texts and dictionaries, and adding comments of interest for the history of the Catalan language, as well as new data that complement and specify the information of the historical dictionaries. [Keywords: History of the lexicon; historical grammar; dialectal contrast; 19th century] ■

L'adquisició del català en infants portuguesos: un estudi sobre l'ús i el coneixement dels pronoms clítics

Mònica Tarrés (Barcelona)
Aurora Bel (Barcelona)

■ 1 Introducció

Aquest article examina l'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics catalans en infants de primera llengua portuguès escolaritzats en català en el sistema educatiu andorrà. L'objectiu principal és aportar dades sobre l'ús i el coneixement dels pronoms clítics en l'adquisició del català en un context escolar particular i en una combinatòria lingüística fins ara inexplorada. Si comparem els sistemes pronominals del català i del portuguès, destaquem que, tot i que presenten algunes semblances pel que fa a la forma morfològica dels clítics, unes diferències fonamentals els separen. Aquest és el punt de partida de l'estudi, que pretén analitzar l'ús dels clítics d'acusatiu i datiu. Com a primer objectiu, observarem el coneixement que demostren els infants portuguesos quant a la posició que ha d'ocupar el clític respecte del verb, ja que en el portuguès peninsular el clític es col·loca darrere del verb. Aquesta és la norma per defecte, a excepció d'alguns casos que detallarem més endavant en què el tipus d'oració condiona que el clític vagi al davant del verb. En català, però, la posició del clític no depèn del tipus d'oració sinó de la finitud del verb. Com a segon propòsit d'aquest treball, analitzarem l'ús dels clítics partitiu *en* i locatiu *hi* del català. Aquests clítics, presents en altres llengües romàniques com el francès i l'italià, són inexistents en portuguès, i, per tant, és rellevant estudiar-ne l'adquisició. Mitjançant una prova de producció semiguada, observarem l'ús i el coneixement de les formes i funcions dels pronoms clítics. També, una prova de preferències mesurarà les propietats pragmaticoinformatives adquirides prioritzant els contextos anafòrics en què el clític apareix com a pronom de represa. La finalitat és, d'una banda, obtenir un recull de l'ús dels clítics partitiu *en* i locatiu *hi* en estruc-

tures de dislocació, i també de definir fins a quin punt l'adquisició d'aquestes formes de partitiu i de locatiu representen un repte per als aprenents de primera llengua portuguès. A més, l'enfocament d'aquest estudi pot aportar dades a un debat actual en adquisició de segones llengües: els darrers anys, una part de la recerca ha posat èmfasi en els fenòmens d'interfície sintaxi-pragmàtica. Ens referim a fenòmens gramaticals que se situen en una àrea en què conflueixen aspectes computacionals, com la fonologia i la sintaxi, i aspectes conceptuals, com la semàntica, el lèxic i la pragmàtica. Entre molts altres, els estudis de Valenzuela (2006), Sorace (2009) i Arche i Domínguez (2011) debaten que la confluència dels dominis de la morfosintaxi i el discurs, com és el cas del nostre estudi, afegeixen dificultat en el desenvolupament de l'adquisició d'una segona llengua.

A l'apartat següent repassarem alguns dels estudis afins al nostre que han tingut per objecte l'adquisició dels clítics en diferents llengües romàniques tant pel que fa a l'adquisició de les propietats estrictament gramaticals com pel que fa a les relacionades amb els fenòmens d'interfície, que són els dos nivells que tractem aquí.

■ 2 Fonaments teòrics

Pel que fa a l'adquisició de la morfosintaxi dels clítics, la recerca proporciona dues perspectives: d'una banda, l'adquisició de les propietats morfològiques seria interdependent de l'adquisició de les propietats sintàctiques (Vainikka i Young-Scholten, 1994, 1996*a*, 1996*b*). Més recentment, l'estudi de Santoro (2007) demostra que les propietats morfològiques dels clítics es desenvolupen de manera més tardana que les seves propietats sintàctiques, conclusió que demostraria que els dos tipus de propietat s'adquiririen en estadis independents. D'altra banda, Rothman (2007) argumenta que hi poden haver dificultats en l'adquisició de la morfologia encara que la sintaxi s'hagi fixat, fet que evidenciarà que l'adquisició de les propietats morfològiques i sintàctiques es desenvolupen en estadis independents. Els estudis centrats en l'adquisició de la forma i la posició dels clítics, en aprenents de nivell inicial i intermedi, manifesten que fan errors en la posició dels clítics i que també tendeixen a ometre'ls (Liceras, 1986; Bruhn-Garavito i Montrul, 1996 i Parodi, 2002). En canvi, en nivells més avançats i gairebé nadius, s'ha obtingut dades febaents que els aprenents han adquirit les propietats morfosintàctiques dels clítics i també la posició (Duffield i White, 1999). Entre els treballs més recents sobre l'adquisició dels clítics en català, Maré (2007) estudia la interferència de la L1 en l'ús dels clítics pro-

nominals de parlants romanesos del català. Les conclusions de l'autor reforcen la seva hipòtesi segons la qual la L1 condiciona les produccions de la L2. A partir d'entrevistes a tres informants romanesos que aprenen el català com a L2, recull errors d'omissió, d'addició i de confusió de pronoms que estan directament relacionats amb la primera llengua dels subjectes. L'autor explica l'omissió i la confusió per la manca de partícules pronominals en romanès, i també manifesta que les divergències en el fenomen de la duplicació pronominal en romanès i en català poden ser la causa de la duplicació innecessària de clítics de la mostra.

Paral·lelament, i pel que fa a l'adquisició de les condicions d'ús dels clítics en contextos informatius regulats en la interfície sintaxi-pragmàtica, s'ha posat en relleu que l'adquisició dels clítics que apareixen com a pronom de represa en construccions on s'ha dislocat un complement oracional sembla presentar problemes i, a més, residuals (Valenzuela, 2006; Arche i Domínguez, 2011), és a dir, que es mantenen fins i tot en un nivell de competència lingüística de la L2 molt avançat o gairebé natiu. Tanmateix, hi ha treballs que indiquen que els aprenents d'una segona llengua poden arribar a dominar no només les propietats morfosintàctiques sinó també les pragmàtiques (Ivanov, 2009, per al búlgar L2; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012, per a l'espanyol L2). Aquest darrer bloc de treballs ha partit, durant el darrer decenni, de la idea que els fenòmens lingüístics regulats en les interfícies –sobretot en la interfície sintaxi-pragmàtica– suposen, per als parlants d'una L2 de diverses combinatòries lingüístiques, dificultats derivades del maneig de dos tipus d'informació; i s'ha proposat que es tracta d'un domini vulnerable (Müller i Hulk, 2001), caracteritzat per una realització lingüística inestable o opcional. Precisament aquests darrers autors estudien l'adquisició de les condicions sintacticopragmàtiques que regulen l'ús dels subjectes nuls i explícits en llengües de subjecte nul i observen que aquest fenomen presenta una influència interlingüística en la producció d'infants de L1 alemany i holandès que adquireixen el francès o l'italià com a L2. Els treballs de Paradis i Navarro (2003) i Serratrice i Sorace (2003) exploren la distribució del mateix fenomen lingüístic en infants anglòfons que adquireixen llengües romàniques (italià i castellà) com a L2 i obtenen resultats similars, això és, un ús inestable dels subjectes pronominals caracteritzats, sobretot, per una sobreproducció de pronoms explícits. A la llum d'aquests estudis, Sorace (2004) i Sorace i Filiaci (2006) formulen la Hipòtesi de la Interfície (HI) per als darrers estadis d'adquisició d'una segona llengua. La HI exposa que els bilingües han de fer un esforç de processament afegit davant de fenòmens d'interfície atès que han d'atendre

a informació de diversos components (morfològic, sintàctic i també pragmàtic). Aquestes troballes explicarien que en els darrers estadis de l'adquisició es constati també una opcionalitat en la producció de les estructures amb topicalització en l'espanyol com a L2 (Valenzuela, 2006; Arche i Domínguez, 2011); aquesta opcionalitat es caracteritza per la producció o l'acceptació variable d'estructures de topicalització amb o sense represa de clític.

Si l'adquisició de les construccions de desplaçament, o topicalització, s'ha centrat en la comparació de llengües que tenen aquestes construccions (espanyol) amb d'altres que no en tenen (anglès), en aquest treball examinem dues llengües que comparteixen aquesta construcció, com són el català i el portuguès, per posar a prova la HI. Si, com en els treballs ressenyats en el paràgraf anterior, també es produeix una realització opcional, no podem atribuir els resultats a la influència interlingüística sinó, pròpiament, al paper que pugui tenir la HI. Per tant, la combinatòria lingüística proposada no és només interessant perquè és una novetat en el nostre context, sinó perquè constitueix un bon camp de proves per testar la hipòtesi suara esmentada.

■ 3 Breu descripció de les propietats morfosintàctiques i dels usos pragmàtics dels clítics objecte d'estudi

■ 3.1 Funció i posició del pronom clític en català i en portuguès

En aquest apartat, farem una breu descripció, necessària per als nostres supòsits, dels sistemes clítics pronominals de les dues llengües, si bé ens centrarem en els de tercera persona ja que són els pronoms que estudiem aquí. Per a la descripció de la distribució sintàctica dels pronoms clítics portuguesos, ens basem en l'obra descriptiva del portuguès de Carrasco (2001), i en les obres de Madeira (1992) i Madeira i Xavier (2009). En primer lloc, pel que fa a la forma morfosintàctica, el portuguès, com el català, disposa de pronoms clítics de tercera persona amb funció d'objecte directe i indirecte. Una de les diferències essencials que distingeix els sistemes pronominals clítics del català i del portuguès és l'existència en català –i l'absència en portuguès– de les formes de clític partitiu *en* i locatiu *hi*, també presents en francès i en italià. Els pronoms *en* i *hi* representen també altres funcions, que no detallem aquí ja que no són objecte del nostre estudi.

Una altra dissemblança bàsica és la posició del clític respecte del verb: com es pot observar a (1), mentre que en català el pronom clític es col·loca abans del verb o després del verb segons que aquest sigui finit (en aquest

cas se situa en posició preverbal) o no finit (en aquest cas la posició és postverbal),¹ en el portuguès peninsular la posició més generalitzada del clíctic és l'enclítica, darrere del verb, però diverses característiques sintàctiques de l'oració fan que el clíctic aparegui en posició preverbal tal com s'indica més avall.

- (1) CATALÀ: La veig. El llegeix. *vs.* Ha anat a saludar-les. Mira'ls.
 PORTUGUÈS: Vejo-a. Lê-lo. *vs.* Foi saludá-las. Olha-os.

Com a excepció en portuguès, el pronom apareix en posició proclítica si l'oració principal és negativa (2), en qualsevol oració subordinada (3), en oracions interrogatives o exclamatives (amb pronom interrogatiu o exclamatiu) (4), en oracions coordinades amb la majoria de conjuncions (5), quan el verb va precedit d'un adverbí o locució adverbial (6), o quan l'oració comença amb un subjecte que conté un indefinit (7).

- (2) CATALÀ: No el conec.
 PORTUGUÈS: Não o conheço.
- (3) CATALÀ: Van marxar abans que li hagués donat el regal.
 PORTUGUÈS: Foram-se embora antes que lhe tivesse dado o presente.
- (4) CATALÀ: On la vai trobar? On vai trobar-la?
 PORTUGUÈS: Onde foi que a encontraram?
- (5) CATALÀ: Aquelles lliçons, ara les estudiava, ara les deixava d'estudiar.
 PORTUGUÈS: Aquelas lições, ora as estudava, ora as deixava de estudar.
- (6) CATALÀ: Ja els he regalat el llibre.
 PORTUGUÈS: Já lhes ofereci o livro.
- (7) CATALÀ: Tots les coneixem de fa temps.
 PORTUGUÈS: Todos as conhecemos faz tempo.

La disparitat del sistema pronominal del català i del portuguès descrita fins aquí fa especialment interessant l'estudi ja que ofereix un repte per als nens lusoparlants a l'hora d'enfrontar-se amb l'adquisició del sistema pronominal del català. I el que encara pot representar un desafiament més gran és l'adquisició dels pronoms clíctics partitíu *en* i locatiu *hi*. En aquest estudi preliminar ens centrem en l'ús d'aquests clíctics com a pronom de represa

---

1 Cal assenyalar que, en català, el passat anterior i el passat anterior perifràstic permeten l'ús del pronom davant i darrere del verb (*li va demanar* o bé *va demanar-li*; *quan li vaig haver explicat* o bé *quan vaig haver-li explicat*).

en construccions de tòpic. A continuació, detallarem a quin tipus de construcció fem referència.

■ 3.2 Les construccions topicalitzades

La caracterització del català com a llengua d'ordre gramatical SVO (subjecte–verb–objecte) no és absoluta. Ho demostra el fet que l'embalatge informatiu (Vallduví, 1990) i la intenció comunicativa del parlant poden alterar la linealitat de l'oració. Així, s'obtenen ordres canònics i no canònics on els elements es poden desplaçar cap a la perifèria esquerra o dreta de l'oració. És a dir que el contingut pragmàtic altera l'ordre estricte SVO. D'aquesta manera, una oració com *El Joan es va menjar el pastís* pot ser dita amb tematització (o topicalització), o sigui, situant un constituent no emfàtic en una posició perifèrica de l'oració. El constituent pot ser desplaçat a l'esquerra de l'oració (8), o bé a la dreta (9); hi ha algunes diferències en el valor informatiu entre tots dos ordres, que detallarem tot seguit, si bé no ens concerneixen als efectes d'aquest estudi. Fixem-nos que hi apareix un pronom de represa en l'oració principal. En portuguès, aquestes estructures també existeixen (Costa, 2000), però el pronom de represa és opcional en aquests casos, com en l'exemple (10).

(8) El pastís, se'l va menjar el Joan.

(9) Se'l va menjar el Joan, el pastís.

(10) O bolo comeu(-o) o João.

A (8) i (9) il·lustrem dos processos de tematització diferents que s'usen per a funcions pragmàtiques distintes. Vallduví (1995) planteja que la dislocació a l'esquerra (8) té la funció discursiva d'introduir un tema, mentre que la dislocació a la dreta (9) en reprèn un de ja esmentat en el discurs, o un que se pressuposa. Pel que fa a les possibles diferències sintàctiques entre la dislocació a la dreta (DD) i la dislocació a l'esquerra (DE), segons Vallduví (1990: 103) l'una és la imatge al mirall de l'altra. En canvi, Villalba (1996: 209) rebateja aquest argument afirmant que la DD i la DE, a part de distingir-se en aspectes semàntics, també es diferencien en la sintaxi, en concret en el nivell d'adjunció. Independentment de les característiques internes de les dues construccions, totes dues són anafòriques (López, 2009) i comporten un pronom de represa; per tant, per al nostre propòsit seguirem la proposta de Vallduví i no les diferenciarem.

Basant-nos en els estudis previs sobre l'adquisició dels clítics, tant pel que fa a la morfosintaxi dels clítics com al paper que representen en construccions regulades per la interfície sintaxi–pragmàtica, i tenint presents els trets propis dels dos sistemes lingüístics implicats, ens plantegem les preguntes següents: el grup lusòfon de L2 català produirà ocurrences errònies de pronoms clítics pel que fa a la forma i la funció? Tot i les diferències en la posició relativa dels clítics i el verb entre el portuguès i el català, el grup lusòfon mostrarà un bon domini de la posició dels clítics respecte del verb? Els nens de L1 portuguès seran capaços d'adquirir les propietats sintàctiques associades a les construccions amb dislocació a la dreta i a l'esquerra? Evidentment, per a un bon coneixement i ús dels clítics en aquestes construccions particulars, és un requisit previ el coneixement de les formes morfològiques específiques i les seves propietats sintàctiques. D'aquí que analitzem primer si han assolit aquest domini.

■ 4 L'estudi

Per intentar respondre a aquestes preguntes, hem recollit dades específiques que intenten aportar llum a cadascuna mitjançant l'aplicació de dos mètodes d'obtenció de dades: una prova de producció escrita guiada i una prova de preferències. A més, afegim l'estudi específic d'un corpus de narracions d'un grup catalanoparlant en el qual s'observaran, en contextos de producció més espontània, les construccions de dislocació i es compararan amb els resultats obtinguts a la segona prova per part del grup control.

■ 4.1 Participants

Els participants de l'estudi són 6 nens catalanoparlants d'entre 11 i 12 anys i 4 alumnes lusòfons de la mateixa edat escolaritzats a 6è de Primària d'una escola d'Andorra. El grup lusoparlant el forma 1 nen i 3 nenes, i el grup control, 4 nens i 2 nenes. Mitjançant un qüestionari sociolingüístic, disposem de dades del perfil lingüístic de cada grup. Com a trets generals, cal destacar que tots els participants del grup control han nascut a Andorra i fan servir el català per a usos familiars, amb les amistats i els mestres de l'escola. Per fer activitats relacionades amb l'oci, com llegir, escriure, consultar Internet, també usen altres llengües, en particular el castellà. Pel que fa al grup lusòfon, tres dels quatre infants fa com a mínim cinc anys que viuen a Andorra. Parlen portuguès exclusivament en contextos familiars i alternen el català i el castellà per parlar amb amics i companys de classe i en

les activitats d'oci. Tenen un coneixement del català que els permet fer-ne un ús comunicatiu eficient i independent en context escolar, tant en l'ús acadèmic com en l'informal. Per enriquir el grup control de l'estudi, disposem d'un subgrup de 10 alumnes catalanoparlants d'entre 12 i 13 anys escolaritzats a Catalunya. Tots tenen el català com a primera llengua i han adquirit el castellà com a L2 en un context no familiar.

■ 4.2 Disseny

Com hem avançat més amunt, hem elaborat dues proves: una de producció escrita induïda en què es provoca la realització de clítics d'acusatiu i datiu en català per analitzar-ne el coneixement morfosintàctic, i una altra de preferències, a partir de la qual s'estudia el coneixement dels clítics *en* i *hi* en les construccions de dislocació a l'esquerra i a la dreta, construccions regulades per la interacció entre la sintaxi i la pragmàtica. Aquestes proves es van aplicar tant al grup experimental de nens portuguesos com al grup control de nens catalanoparlants de l'escola andorrana. A més, per tal de comparar les construccions de dislocació amb dades obtingudes en contextos de producció més espontanis, aportem i analitzem un corpus de producció semiespontània en català de nens d'edats semblants del context educatiu català (GRERLI).

■ 4.2.1 Prova de producció de pronoms clítics

L'objectiu de la prova de producció de pronoms clítics és estudiar l'ús i el coneixement de les formes i funcions dels pronoms d'acusatiu i datiu. Per obtenir les formes pronominals objecte d'estudi, s'ha dissenyat una prova de producció guiada. Es presenten 19 imatges com a estímulo acompanyades d'una pregunta per induir els participants a construir oracions per escrit que continguin un pronom clíctic d'acusatiu o datiu. Dels 19 ítems, 11 demanaven una resposta amb només un pronom *i*, tot i que en aquesta prova només es consideren les formes de clíctic de tercera persona d'acusatiu i datiu, els 8 ítems restants induïen a respondre amb una combinació binària de pronoms clítics d'acusatiu i datiu i el pronom reflexiu *es*. En detall, en 13 de les 19 respostes es pretenia induir la producció de clítics de tercera persona d'acusatiu de gènere masculí i femení (*el*, *la*), singular i plural (*els*, *les*). Els següents són exemples de formes d'acusatiu d'algunes de les respostes que s'esperaven obtenir:

- (11) Pregunta: Què farà el gos amb el menjar?
 Resposta esperada: Se'l menjarà / Menjar-se'l
- (12) Pregunta: Què fa el nen amb la guitarra?
 Resposta esperada: La toca / Tocar-la
- (13) Pregunta: Què fa el noi amb els cabells?
 Resposta esperada: Se'ls pentina / Pentinar-se'ls
- (14) Pregunta: Què fa la nena amb les vambes?
 Resposta esperada: Se les corda / Cordar-se-les

Pel que fa al datiu, només un ítem demanava un pronom clític de tercera persona singular:

- (15) Pregunta: Què li ha passat al nen?
 Resposta esperada: Li ha caigut el gelat

Cal remarcar que aquest ítem, juntament amb els dos que detallem a continuació, (16) i (17), forçaven exclusivament el clític en posició enclítica a causa del temps verbal de la pregunta. En canvi, la resta de preguntes del tipus *Què fa X...?* deixa al parlant l'opció de triar la posició del clític.

- (16) Pregunta: Què li ha passat al cor?
 Resposta esperada: S'ha trencat / *Trencar-se
- (17) Pregunta: Què ens passa quan deixem caure un vas?
 Resposta esperada: (Que) se'ns trenca / *Trencar-se'ns

■ 4.2.2 Prova de preferències en contextos de dislocació amb clític de represa

Aquesta prova mesura les propietats pragmaticoinformatives per part d'alumnes portuguesos que aprenen el català com a L2: en concret, les estructures dislocades a la dreta i a l'esquerra amb pronom de represa. Centrant l'atenció en l'ús dels pronoms adverbials *en* i *hi*, la prova la formen deu contextos, vuit pròpiament de dislocacions i dos que fan de distractors amb qüestions sobre pronominalitzacions de cas acusatiu, però sense dislocacions. D'aquests vuit contextos, quatre presenten dislocacions a l'esquerra i els altres quatre a la dreta, amb pronominalitzacions del complement dislocat. Es tracta d'una prova de preferències en què es proporciona un context ampli i quatre continuacions, o respostes, que els participants han de jutjar i comparar per tal de triar la que consideren més adequada segons

el context. Des del punt de vista de les construccions de dislocacions, només hi ha una opció acceptable de les quatre proposades. En primer lloc, pel que fa a les oracions que demanen una resposta amb dislocació a la dreta, es van triar dos ítems que forcessin l'aparició del pronom clíctic *en* i dos ítems que fessin utilitzar el pronom clíctic *hi*. Pel que fa a les oracions que requereixen una resposta amb dislocació a l'esquerra, de la mateixa manera que en el cas de les dislocacions a la dreta, es van triar dos ítems en què s'hagués de respondre amb el pronom *en* i els dos altres, amb el pronom *hi*.

Els següents són exemples, dos de dislocació a la dreta (18 i 19) i dos a l'esquerra (20 i 21), extrets de la prova. Per a cada context es proporcionen quatre continuacions que responen a dues condicions: presència / absència de clíctic ([+CL] / [-CL]), i dislocació del complement (a la dreta o a l'esquerra) / complement *in situ* ([+DD] o ([+DE] / [-DD] [-DE])). Només una resposta és correcta, com s'indica a continuació:

- (18) Context: La Jordina fa moltes dolenteries i sovint no la deixen baixar al pati. Però avui la mestra farà una excepció i...

Respostes proposades: *sí que baixarà, al pati [-CL] [+DD]
 *sí que al pati baixarà [-CL] [-DD]
 *sí que al pati hi baixarà [+CL] [-DD]

Resposta esperada: sí que hi baixarà, al pati [+CL] [+DD]

- (19) Context: Cada any per Sant Jordi, el Joan regala una rosa però, aquest any...

Respostes proposades: *no ha regalat cap, de rosa [-CL] [+DD]
 *no ha regalat cap [-CL] [-DD]
 *no ha regalat [-CL] [-DD]

Resposta esperada: no n'ha regalat cap, de rosa [+CL] [+DD]

- (20) Context: Tens retoladors?

Respostes proposades: *de retoladors tinc a la butxaca [-CL] [+DE]
 *tinc a la butxaca molts [-CL] [-DE]
 *tinc molts [-CL] [-DE]

Resposta esperada: de retoladors, en tinc a la butxaca [+CL] [+DE]

- (21) Context: Has anat alguna vegada a Caldea?

Respostes proposades: *a Caldea no he anat mai [-CL] [+DE]
 *no he anat mai [-CL] [-DE]
 *no he anat a Caldea mai [-CL] [-DE]

Resposta esperada: a Caldea, no hi he anat mai [+CL] [+DE]

■ 5 Resultats

Presentarem els resultats, primer, parant esment a la producció dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu, això és, l'ús de la forma i funció i la posició, per part dels lusòfons que tenen el català com a L2 i dels catalanoparlants. Segonament, ens fixarem en si s'ha produït omissió de pronoms clítics, en una forma única o en combinació. Per acabar, examinarem la sensibilitat del grup experimental enfront de les estructures temàtiques que generen un doblament de clíctic.

■ 5.1 Resultats de la prova de producció de clítics

■ 5.1.1 Resultats de producció i posició del clíctic

Els resultats s'han mesurat tenint en compte els encerts dels catalanoparlants (65,8%) i dels lusòfons (67,1%). S'entén com a encert un pronom clíctic realitzat correctament tenint en compte la forma, la funció i la posició en relació amb el verb. Pel que fa als errors en la posició, més endavant s'analitzarà exclusivament ateses les diferències intrínseques avançades en les pàgines precedents entre el portuguès i el català. La taula 1 mostra el càlcul del percentatge d'encerts sobre el total d'oracions proposades en la prova de producció de pronoms clítics. Es destaca que el nivell d'encerts és gairebé idèntic en el grup de L1 català i el de L1 portuguès. No es remarca cap error de gènere, nombre ni posició en els pronoms clítics de cas acusatiu i datiu. S'observa, però, incorreccions com ara *Se li ha caigut el gelat*, en què el verb *caure* s'usa erròniament com a pronominal per part de tots dos grups.

	L1 català	L1 portuguès
Encerts	65,79%	67,11%

Taula 1. Percentatge d'encerts dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu.

Pel que fa únicament a la posició del clíctic respecte del verb, la taula 2 mostra que el grup lusòfon no presenta dificultats en la producció de la posició del clíctic, sigui al davant o al darrere quan, en aparèixer una forma verbal no finita, era opcional, sigui al davant quan el verb era finit. Dels contextos opcionals, aquest grup ha produït un 67,2% dels pronoms clítics al davant del verb i ha fet servir els verbs en posició enclítica en un 32,8%.

El grup catalanoparlant ha triat l'opció proclítica en un 52,1% i l'enclítica en un 47,9%. Si comparem tots dos grups, conclouem que el grup de L1 portuguès s'ha decantat fins i tot més que el grup control a triar com a opció general la posició proclítica, és dir, la posició que no és la general en la seva primera llengua. Pel que fa als tres ítems en què era obligatori respondre-hi amb un verb finit i per tant amb el clític al davant, el grup lusòfon no ha errat cap resposta.

	Proclisi	Enclisi
L1 català	52,10%	47,90%
L1 portuguès	67,19%	32,81%

Taula 2. Percentatge d'ús de proclisi i enclisi en contextos opcionals.

■ 5.1.2 Resultats de realització vs. omissió del pronom clític

La taula 3 mostra que tant el grup catalanoparlant com el lusòfon eviten la clització en les respostes en un percentatge no gaire alt però força similar. Les respostes sense clític resulten agramaticals i les estratègies que segueixen ambdós grups són semblants, com es detalla a continuació.

	L1 català	L1 portuguès
Omissió	15,79%	18,42%

Taula 3. Percentatge d'omissió del clític.

Una estratègia, que dona un resultat agramatical, es respondre amb el verb en infinitiu i sense el pronom. A continuació, com a exemple, detallarem algunes de les respostes recollides amb omissió de clítics:

(22) Pregunta: Què fa el nen amb la guitarra?

Resposta esperada: La toca / Tocar-la

Resposta obtinguda: *Tocar

En altres casos la tendència a evitar el clític es produeix en la combinació binària de pronoms clítics, i això fa esdevenir la resposta agramatical, com exemplifiquem tot seguit:

(23) Què farà el gos amb el menjar?

Resposta esperada: Se'l menjarà

Resposta obtinguda: *El menjarà

(24) Què fareu amb el pastís?

Resposta esperada: Ens el menjarem

Resposta obtinguda: *El menjarem

Finalment, una altra estratègia àmpliament documentada en la bibliografia consisteix a evitar la producció de pronoms reprenent el complement directe sense pronominalitzar-lo en la resposta; en aquest cas l'oració produïda no és en si mateixa agramatical, però sí que ho és en el conjunt del diàleg, o si més no, no es tracta d'una resposta apropiada al context:

(25) Què fa el panda amb la fulla?

Resposta esperada: Se la menja.

Resposta obtinguda: *Es menja la fulla.

En el cas concret d'aquest exemple, a més, observem que la no realització del clític es produeix en un context de combinació pronominal, com els exemples de (23) i (24). En general sembla que les combinacions de pronoms generen més dificultats als participants.

■ 5.2 Resultats de la prova de preferències

■ 5.2.1 Resultats de dislocació a la dreta

La taula 4 presenta les dades obtingudes en la tria dels ítems amb dislocació a la dreta. Destaca la baixa proporció en què els subjectes dels dos grups han seleccionat les opcions correctes, és a dir les continuacions oracionals en què el complement dislocat a la dreta s'ha de realitzar amb un pronom clític dins la seva oració. Recordem que en aquesta prova els elements dislocats demanaven la represa amb *en* i *hi*. En una proporció molt alta, els participants s'han inclinat per l'opció en què no hi ha el pronom de represa, és a dir, una de les opcions agramaticals.

	L1 català	L1 portuguès
DD	8,25%	12,5%

Taula 4. Percentatge de dislocació a la dreta.

A continuació, recollim algunes de les respostes errònies comunes:

- (26) Context: Li he demanat a la meva germana si avui anava a patinar i m'ha respost que...

Resposta obtinguda: *No anava, avui.

Resposta esperada: No hi anava, avui.

- (27) Context: Cada any per Sant Jordi, el Joan regala una rosa. Però aquest any...

Resposta obtinguda: *No ha regalat cap.

Resposta esperada: No n'ha regalat cap, de rosa.

■ 5.2.2 Resultats pel que fa a la dislocació a l'esquerra

Quant a l'estructura de la dislocació a l'esquerra, el nombre d'encerts també és gairebé nul. Com en el cas dels ítems en què calia respondre amb una dislocació a la dreta i amb represa pronominal, ni el grup L1 català ni el grup L1 portuguès ha triat com a opció correcta la que contenia una dislocació a l'esquerra amb pronom clític, sinó que han escollit l'opció agramatical en què no hi ha dislocació ni represa pronominal. El grup L1 català no ha triat cap resposta amb dislocació a l'esquerra i amb pronom de represa mentre que el grup lusòfon de L2 català ha encertat el 12,5% de les respostes.

	L1 català	L1 portuguès
DE	0%	12,5%

Taula 5. Percentatge de dislocació a l'esquerra.

L'exemple següent és una mostra de les respostes coincidents de gairebé la totalitat dels participants:

- (28) Context: Que tens pipes?

Resposta obtinguda: *Tinc moltes.

Resposta esperada: De pipes, en tinc a la butxaca.

(29) Context: Has anat alguna vegada a Caldea?

Resposta obtinguda: *No he anat mai.

Resposta esperada: A Caldea, no hi he anat mai.

Val a dir que resulta sorprenent el baix grau d'encert, sobretot en el cas dels alumnes catalanoparlants. Això ens fa pensar que la prova era potser massa complexa o no mesurava de manera prou clara les construccions objecte d'estudi, potser a causa del fet que algunes respostes, o continuacions, si bé no eren adequades a la pregunta, o al context, sí que eren en si mateixes possibles. Tornarem sobre aquesta qüestió a l'apartat de la conclusió.

■ 5.3 Dades extretes de narracions d'infants catalanoparlants

En aquest estudi també disposem d'un corpus de dades de textos narratius de producció semiespontània orals i escrites. Com hem indicat més amunt, hem cregut convenient complementar el nostre estudi sobre les construccions dislocades amb dades de producció menys controlada sobre l'ús d'aquestes construccions entre alumnes catalanoparlants de 12 i 13 anys per tal de descobrir si els nens d'aquesta edat en fan un ús adequat i productiu. Hem treballat amb 20 narracions de 10 nens, que formen part d'un corpus derivat d'un projecte de recerca de la Universitat de Barcelona,² es van obtenir seguint la metodologia del projecte internacional *Developing Literacy in Different Contexts and Different Languages* (Berman, 2008: 738). Cada nen produïa una narració a partir de les imatges d'un vídeo en modalitat oral i escrita. Les produccions es van transcriure amb el format CHAT del sistema CHILDES (MacWhinney, 2000) i se'n van extreure totes les construccions que contenien un element dislocat, amb represa o sense.

En un total de vint produccions de modalitat narrativa oral i escrita, els pronoms d'acusatiu i datiu s'han usat correctament. En canvi, els pronoms clítics locatiu *hi* i partitiu *en* s'han usat escadusserament. Pel que fa a les dislocacions, sigui a l'esquerra sigui a la dreta, en aquestes produccions d'escolars catalanoparlants, no es documenta cap dislocació amb represa de clíctic. Les úniques oracions que no responen a l'ordre canònic del català

---

2 Títol del projecte: *Fenòmens lingüístics de despersonalització: perspectives translingüística, evolutiva i didàctica*. Investigador principal: Joan Perera, ICE, UB. MEC 2000-2003, dins del grup GRERLI. Aquest projecte forma part d'un projecte internacional més ampli, finançat inicialment per la Fundació Spencer, en què es van recollir produccions utilitzant el mateix protocol en moltes llengües per tal de comparar-les posteriorment.

(SVO) que s'hi han recollit són una dislocació de subjecte (30), en una narració oral, i una oració clivellada (31), en una narració escrita:

(30) I es va quedar inconscient el nen.

(31) Algun amic sí que l'ha tingut.

D'aquest conjunt de dades, tot i la seva limitació, sembla deduir-se que el gènere narratiu no promou l'ús de contextos informatius que generin dislocacions d'elements. De ben segur, el tipus de gènere que provocaria més construccions d'aquest tipus és el dialògic, de nivell força més informal.

■ 6 Conclusions

Els resultats obtinguts ens ajuden a respondre, en diferent mesura, a les preguntes plantejades al final de l'apartat 3 segons els propòsits que ens havíem fixat. En aquest estudi hem posat en pràctica una prova de producció i una prova de preferències amb l'objectiu d'encarar dues finalitats principals: 1) testar el grau d'adquisició morfosintàctica de les formes pronominals clítics d'acusatiu i datiu, i 2) explorar la sensibilitat cap a les estructures amb dislocació (a la dreta i a l'esquerra) amb els clítics de represa *en* i *hi* per part d'aprenents lusòfons de L2 català. Primer, d'acord amb els estudis de Duffield i White (1999), podem suggerir que els lusòfons han adquirit correctament la forma i la posició dels clítics en català, és a dir, les propietats morfosintàctiques bàsiques, encara que el portuguès disposi els clítics de manera diferent pel que fa al verb i no tingui equivalents absoluts als clítics del català. En la prova de producció de clítics, no s'han decantat tampoc per la posició enclítica, tendència més freqüent d'aquesta llengua.

Pel que fa a la sensibilitat cap a les propietats discursives estudiades, en concret les realitzacions específiques dels clítics en contextos informatius que els requereixen, les nostres dades no poden aportar resultats atesa la naturalesa de la prova emprada. El coneixement de les construccions de tòpic bé es podria transferir a la L2 català atès que la L1 portuguès també disposa de construccions equivalents (recordem l'oració dislocada a l'esquerra citada a l'apartat 3 *El pastís, se'l va menjar el Joan*, que, en portuguès, esdevindria *O bolo comeu(-o) o João*). Els aprenents no només han d'adquirir les propietats lligades a la morfosintaxi de la construcció, tant pel que fa a la presència del clític com al desplaçament de l'element topicalitzat, sinó també l'adequació discursiva d'aquestes construccions; aquesta adequació representa d'una banda que l'element desplaçat expressa un valor o tret de

tòpic i també que estableix una relació anafòrica amb un element del discurs previ. D'una part, els resultats del grup lusòfon estan en consonància amb els dels subjectes d'estudis afins en què es conclou que els fenòmens lingüístics lligats a la interfície sintaxi–discurs són vulnerables, de difícil adquisició i resulten en una opcionalitat (Valenzuela, 2006; Sorace, 2009; Arche i Domínguez, 2011) en els darrers estadis de l'adquisició de la segona llengua. La raó és que, segons la Hipòtesi de la Interfície (Sorace i Filiaci, 2006) esmentada a l'inici, aquests fenòmens requereixen un processament extra, ja que el parlant ha de combinar la informació morfosintàctica precisa i la derivada de l'estructura informativa; en aquest context l'omissió de clític documentada en les estructures dislocades de la prova de preferències sembla una estratègia per evitar la dificultat que comporten. Ara bé, els resultats del grup catalanoparlant són semblants als del grup lusòfon que ha adquirit el català com a segona llengua. Arribats en aquest punt, tenim, si més no, dues alternatives: els resultats tan deficitaris del grup catalanoparlant són un efecte de la prova, o bé és el cas que aquests clítics són també opcionals, poc normatius, en unes construccions, les de dislocació, d'altra banda força escadusseres en el seu ús quotidià. Com que aquestes construccions són pròpies de registres col·loquials, els parlants necessiten tenir accés a aquest tipus particular d'experiència lingüística per tal que puguin ser apreses. Com hem indicat més amunt, la prova de preferències és complexa entre altres coses perquè els participants han de contrastar quatre opcions i, tot i que només una és l'adequada al context i conté la construcció adequada, n'hi ha d'altres que, amb independència del context proveït, també són correctes (per exemple la resposta repetitiva i sense dislocació següent: *Has anat alguna vegada a Caldea? No he anat mai a Caldea*). Això els pot haver fet decantar per aquesta opció. D'altra banda, les marques prosòdiques de dislocació en una prova escrita queden reduïdes a la presència d'una coma, que en una lectura ràpida els pot haver passat desapercebuda (per exemple, en el mateix context anterior: *A Caldea, no hi he anat mai*); tinguem present que aquestes construccions emergeixen en contextos informals, normalment orals i no pas escrits. Evidentment, aquestes observacions sobre l'adequació de la prova i dels diferents ítems no treuen que els catalanoparlants potser tampoc no facin un ús gramatical d'aquestes construccions i les produeixin sense clític; això sumat al fet que, com acabem d'apuntar, no és una construcció gaire freqüent, com també s'ha pogut constatar en la cerca d'aquestes construccions en discursos espontanis a partir del corpus de textos narratius per nens catalanoparlants del mateix grup d'edats –tot i no ser el més propici per a la generació d'aques-

tes construccions, com s'ha assenyalat–, suggereix una altra explicació al fet que els parlants lusòfons que tenen el català com a L2 presentin dificultats en la seva adquisició: es tractaria d'unes construccions, les de dislocació, no gaire presents en l'input que han rebut. Podria ser que no haguessin adquirit, els L2, o tinguessin erosionat, els L1, els pronoms *en* i *hi*, ja que el coneixement morfosintàctic no s'ha avaluat a la primera prova. És cert que és un fenomen molt propi de l'oralitat i en el futur encaminarem la recerca a dissenyar proves, potser de producció i reconeixement oral, que promoguin l'ús d'aquestes formes per aportar observacions en el debat sobre si en els darrers estadis d'adquisició d'una segona llengua es pot assolir un tipus d'estructura que requereix un maneig complex d'informació sintàctica i pragmàtica i, per tant, més recursos de processament lingüístic. ■

■ Bibliografia

- Arche, Maria / Domínguez, Laura (2011): “Morphology and syntax dissociation in SLA: a study on clitic acquisition in Spanish”, in: Galani, Alexandra / Hicks, Glyn / Tsoulas, George (eds.): *Morphology and its Interfaces*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 291–320.
- Berman, Ruth (2008): “The psycholinguistics of developing text constructions”, *Journal of Child Language* 35, 735–771.
- Bruhn-Garavito, Joyce / Montrul, Silvina (1996): “Verb movement and clitic placement in French and Spanish as a second language”, 20th Annual Boston University Conference on Language Development.
- Carrasco González, Juan (2001): *Manual de iniciación a la lengua portuguesa*, Barcelona: Ariel.
- Costa, João (2002): “Multiple focus in European Portuguese: apparent optionality and subject positions”, in: Beyssade, Claire / Bok-Bennema, Reineke / Drijkoningen, Frank / Monachesi, Paola (eds.): *Romance Languages and Linguistic Theory 2000*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 93–108.
- Duffield, Nigel / White, Lydia (1999): “Assessing L2 knowledge of Spanish clitic placement: Converging methodologies”, *Second Language Research* 15:2, 133–160.
- Ivanov, Ivan (2009): *Second Language Acquisition of Bulgarian Object Clitics: A Test case for the Interface Hypothesis*, Iowa: University of Iowa [tesi doctoral].

- López, Luis (2009): *A derivational syntax for information structure*, Oxford: Oxford University Press.
- Licerias, Juana (1986): *Linguistic theory and second language acquisition: the Spanish nonnative grammar of English speakers*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Madeira, Ana Maria (1992): "On clitic placement in European Portuguese", *Working Papers in Linguistics* 3, Londres: University College, 95–122.
- / Xavier, Maria Francisca (2009): "The acquisition of the clitic pronouns in L2 European Portuguese", in: Pires, Acrisio / Rothman, Jason (eds.): *Minimalist inquiries into child and adult language acquisition: case studies across Portuguese. Studies on Second Language acquisition*, Berlin / Boston: De Gruyter, 273–300.
- Maré, Pau (2007): *L'ús dels clítics pronominals en parlants romanesos del català*, Girona: Universitat de Girona [treball de recerca].
- (2011): *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per part de parlants de romanès i de tagal*, Girona: Universitat de Girona [tesi doctoral].
- MacWhinney, Brian (2000): *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Müller, Natascha / Hulk, Aafke (2001): "Crosslinguistic influence in bilingual language acquisition: Italian and French as recipient languages", *Bilingualism: Language and Cognition* 4:1, 1–21.
- Parodi, Teresa (2002): "Optionality in developing grammars: pronouns and clitics in L2 acquisition", *Working Papers in English and Applied Linguistics* 7, 57–80.
- Serratrice, Ludovica / Sorace, Antonella (2003): "Overt and null subjects in monolingual and bilingual Italian acquisition", in: Beachley, Barbara / Brown, Amanda / Conlin, Frances (eds.): *Proceedings of the 27th Annual Boston University Conference on Language Development*, vol. 2, Somerville MA: Cascadilla Press, 739–750.
- Slabakova, Roumyana / Kempchinsky, Paula / Rothman, Jason (2012): "Clitic-doubled Left Dislocation and Focus Fronting in L2 Spanish: A case of successful acquisition at the syntax-discourse interface", *Second Language Research* 28:3, 319–343.
- Santoro, Maurizio (2007): "Second language acquisition of Italian accusative and dative clitics", *Second Language Research* 23, 37–50.
- Sorace, Antonella / Filiaci, Francesca (2006): "Anaphora resolution in near-native speakers of Italian", *Second Language Research* 22, 339–368.

- / Serratrice, Ludovica (2009): “Internal and external interfaces in bilingual language development: Beyond structural overlap”, *International Journal of Bilingualism* 13:2, 195–210.
- Rothman, Jason (2007): “Sometimes they use it, sometimes they don’t: An epistemological discussion of L2 morphological production and its use as a competence measurement”, *Applied Linguistics* 28:4, 609–615.
- Vainikka, Anne / Young-Scholten, Martha (1994): “Direct access to X²-theory: Evidence from Korean and Turkish adults learning German”, in: Hoekstra, Teun / Schwartz, Bonnie D. (eds.): *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 265–316.
- / — (1996a): “Gradual development of L2 phrase structure”, *Second Language Research* 12, 7–39.
- / — (1996b): “The early stages in adult L2 syntax: Additional evidence from Romance speakers”, *Second Language Research* 12, 140–176.
- Valenzuela, Elena (2006): “L2 end-state grammars and incomplete acquisition of Spanish CLLD constructions”, in: Slabakova, Roumyana / Montrul, Silvina / Prévost, Philippe (eds.): *Inquiries in Linguistic Development*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 293–304.
- Vallduví, Enric (1990): *The Informational Component*, Philadelphia: University of Pennsylvania / Institute for Research in Cognitive Science [tesi doctoral].
- (1995): “Structural properties of information packaging in Catalan”, in: Kiss, Katalin É. (ed.): *Discourse Configurational Languages*, Oxford: Oxford University Press, 122–152.
- Villalba, Xavier (1996): “Sobre la dislocació a la dreta”, *Llengua i literatura* 7, 209–234.

■ Mònica Tarrés, Universitat Pompeu Fabra, Campus de la Comunicació-Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <monica.tarres@upf.edu>.

■ Aurora Bel, Universitat Pompeu Fabra, Campus de la Comunicació-Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <aurora.bel@upf.edu>.

Zusammenfassung: Die klitischen Pronomen stellen aufgrund ihrer polymorphischen sowie ihrer syntaktischen und diskursiven Funktionen eines der idiosynkratischsten Elemente der katalanischen Sprache dar. Die Teilnehmer dieser Studie sind 4 portugiesische (L1-)Kinder, die Katalanisch lernen, sowie eine Kontrollgruppe von 6 katalanischen (L1-)Kindern. Die Kinder beider Gruppen sind zwischen 11 und 12 Jahre alt und besuchen eine katalanische Grundschule (immersiver Unterricht) in Andorra. Hauptziel

dieser Studie ist die Beobachtung und Analyse des Gebrauchs sowie die Kenntnis der klitischen Pronomen im Akkusativ und Dativ und der adverbialen Pronomen *en* und *hi*, wobei die beiden letztgenannten in ihrer Verwendung in segmentierten Konstruktionen analysiert werden. Das Portugiesische hat sowohl klitische Akkusativ- als auch klitische Dativ-Pronomen. Anders als das Portugiesische besitzt das Katalanische obligatorische Pronomen für die lokale Angabe (*hi*) sowie ein partitives Pronomen (*en*). In romanischen Sprachen können fokussierte Phrasen, abhängig von der kommunikativen Intention des Sprechers, an den rechten oder linken Rand rücken. Diese Struktur liefert einen pragmatisch-informativen Mehrwert, der bei Kindern zu Schwierigkeiten beim Zweitsprachenerwerb des Katalanischen führen kann. ■

Summary: Clitic pronouns represent one of the most idiosyncratic properties of Catalan due to their polymorphism as well as to their syntactic and discursive functions. The participants in this study are 4 L1 Portuguese children learning Catalan and a control group of 6 L1 Catalan children. Both groups are aged between 11 and 12 years and are attending a Primary School in a Catalan immersion context in Andorra. The main objectives are to observe and to analyze the usage and knowledge of the accusative and dative clitic pronouns and those of the adverbial pronouns *en* and *hi*, the latter two in their appearance in dislocated constructions. Portuguese has both accusative and dative clitics but, unlike Portuguese, Catalan has obligatory pronouns for location (*hi*) and a partitive pronoun (*en*). In Romance languages, focused phrases can move to the right or to the left periphery depending on the speaker's communicative intention. This structure provides an additional pragmatics-informative value which can contribute to the difficulties in the acquisition of Catalan as a second language by children. [Keywords: Syntax; pragmatics; second language; acquisition; Catalan; Portuguese] ■

L'adquisició i l'ensenyament dels usos del passat: anàlisi de manuals de català com a segona llengua

Llorenç Comajoan Colomé
(Vic / Barcelona)

■ 1 Introducció: temps i aspecte verbals

L'adquisició dels usos de les formes perfectives (per exemple, passat perifràstic *vaig córrer*) i imperfectives (per exemple, imperfet *corria*) està estretament lligada a la manera com les llengües expressen la noció de temps. Seguint Pérez Saldanya (2002), definim el temps com una categoria dítica, és a dir que situa una acció en relació amb el moment de parla (anterior, simultània o posterior). En canvi, l'aspecte és una categoria no dítica que no situa una acció respecte al moment de parla sinó que va relacionada amb la temporalitat interna de la situació i la manera com es visualitza (per exemple, com a puntual o durativa, acabada o no, etc.). En català, com en moltes altres llengües, en el cas dels verbs distingim l'aspecte gramatical (o morfològic) de l'aspecte lèxic (o modalitat de l'acció, o *Aktionsart*). L'aspecte gramatical ve marcat per la flexió verbal (o perífrasis gramaticalitzades) i en aquest capítol ens centrem en l'aspecte perfectiu de la forma del passat perifràstic en català (*anar* gramaticalitzat + infinitiu) i de l'aspecte imperfectiu de la forma de l'imperfet (amb les terminacions *-ava*, *-ia*). En canvi, l'aspecte lèxic fa referència a allò aspectual proporcionat per les característiques lèxiques dels predicats verbals. La classificació de l'aspecte lèxic verbal més freqüent és la quatripartita de Vendler (1967), que classifica els predicats verbals en dues grans categories, cadascuna amb dos tipus de predicats (Taula 1).

Predicats atèlics (sense punt culminatiu)		Predicats tèlics (amb punt culminatiu)	
Estat	Activitat	Realització	Assoliment
[–puntual]	[–puntual]	[–puntual]	[+puntual]
[–tèlic]	[–tèlic]	[+tèlic]	[+tèlic]
[–dinàmic]	[+dinàmic]	[+dinàmic]	[+dinàmic]
<i>ser, voler</i>	<i>estudiar, menjar</i>	<i>estudiar el problema, menjar un entrepà</i>	<i>arribar a Berlín, trobar les claus</i>

Taula 1. Classificació de predicats verbals segons l'aspecte lèxic.

■ 2 Marcs teòrics i resultats sobre l'adquisició del temps i l'aspecte verbals en L2¹

■ 2.1 Teoria i pràctica

La disciplina de l'adquisició tant de primeres com segones llengües s'ha ocupat abastament de l'adquisició de les formes –i principalment dels usos – dels verbs, i més en concret dels de les formes del passat perifràstic i de l'imperfet o equivalents en altres llengües. Això és així principalment per tres raons. En primer lloc, s'observa una adquisició desigual dels usos perfectius (perifràstic) i dels imperfectius (imperfet), la qual cosa demana una explicació. En segon lloc, el procés d'aprenentatge de les seves formes i usos és un dels més complexos, que fa que fins i tot en aprenents de nivell avançat encara perdurin els errors en els usos d'aquestes formes. Finalment, han proliferat els estudis d'adquisició de les formes del passat perquè la recerca en adquisició s'ha desenvolupat principalment en el món anglosaxó i hi ha hagut un interès en la manera com els parlants d'anglès com a primera llengua (L1) (que no disposa d'un sistema verbal ric en passat amb marques aspectuals morfològiques) adquireixen segones llengües amb distincions aspectuals clares en passat (per exemple, en llengües romàniques o eslaves).

Un dels objectius d'aquest article és crear ponts de contacte entre dues disciplines que sovint queden força allunyades: d'una banda, l'adquisició de

1 En aquest article no fem la distinció entre *llengua estrangera* i *segona llengua* i farem servir *segona llengua* (L2) tant si ens referim a l'adquisició del català en un context on no es parla la llengua com si s'adquireix en un on es parla en l'entorn. Tampoc fem la distinció entre *adquisició* i *aprenentatge* i fem servir *adquisició* tot i que en la majoria dels casos ens referim a un context d'aprenentatge a l'aula per part de persones adultes.

segones llengües i, de l'altra, l'ensenyament o didàctica de llengües (Ellis, 2012; Lightbown, 2000). Que vulguem crear ponts de contacte entre les dues disciplines no implica directament que vulguem aplicar en el sentit tradicional el que diu la teoria a la pràctica de l'aula, ja que aquesta relació unidireccional ha estat abastament discutida en totes dues disciplines i s'ha vist que no és productiva. Per això, seguint Ortega (2012), en lloc de parlar d'*aplicació* parlarem de *rellevància* i intentarem establir ponts bidireccionals entre totes dues disciplines. En aquest sentit, la pregunta que ens fem no és “Com podem aplicar els resultats dels estudis en adquisició de segones llengües a l'aula?” sinó “Quina rellevància tenen els resultats dels estudis de segones llengües (i de lingüística) en l'ensenyament del passat perifràstic i l'imperfet a l'aula?” o “Quins problemes que ens trobem en l'ensenyament a l'aula poden ser rellevants per fer recerca en adquisició de segones llengües?”.

Ortega (2012) fa un repàs a algunes de les polèmiques sobre la relació entre adquisició de segones llengües i ensenyament de llengües –des de l'“apliqueu però amb cura” de Hatch (1978) fins a la desconfiança mútua– i explica que l'ús de la metàfora de l'aplicació propicia el pensament que la relació entre teoria i pràctica és unidireccional i que perpetua les percepcions enfrontades entre teòrics i docents: D'una banda, percepcions paternalistes que tenen els docents sobre els teòrics i, d'altra banda, les percepcions de resistència al canvi o d'antiteòrics que tenen els investigadors sobre els docents. Com a alternativa, Ortega proposa parlar de rellevància en el sentit d'interrogar-nos sobre la rellevància potencial del coneixement entre les dues disciplines:

En lloc de reclamar als investigadors i professors que pensin en la viabilitat i el desig d'aplicar la recerca a l'ensenyament, és preferible demanar tant als professors com als investigadors que busquin de manera activa la rellevància potencial de la recerca per a l'ensenyament i, recíprocament, de l'ensenyament per a la recerca. (Ortega, 2012: 26; traducció de l'autor)

El debat sobre teoria i pràctica que il·lustra la cita no és original perquè, tot i que el canvi de metàfora és interessant, la complexitat de com traslladar un tipus de coneixement (teòric) a la pràctica de l'aula és ben coneguda en didàctica (cf. la *transposició didàctica*, Bronckart / Plazaola, 2000). El que és més nou en Ortega (2012) és que l'autora dóna exemples de tres àrees d'investigació en adquisició de segones llengües que ella considera amb més o menys rellevància per a l'ensenyament a l'aula. En concret, parla de “rellevància recíproca i sinèrgica” per al cas de la recerca en motivació i

adquisició de llengües; de “rellevància menys òbvia” per al cas de la recerca en aptitud lingüística, i de “rellevància escassa” per al cas de la recerca en correcció d’errors. En aquest últim cas, l’autora explica que “els professors tenen el dret i haurien d’exercir el seu bon judici per deixar de banda la recerca i continuar amb la seva manera d’ensenyar. I els investigadors han d’aprendre a reconèixer i respectar aquest dret reclamar irrellevància també” (Ortega, 2012: 31).² Ara ens podem preguntar: I la recerca en adquisició de formes i usos del passat? Quina rellevància té? Per tal de contestar aquesta pregunta ens fixem en les dades d’estudis d’adquisició i analitzem fins a quin punt els materials d’ensenyament de català com a L2 tenen en compte o no els resultats dels estudis.

■ 2.2 L’adquisició dels usos del passat en l’adquisició de segones llengües

■ 2.2.1 Els estudis d’adquisició de segones llengües

La recerca en l’adquisició de les formes i usos de passat en segones llengües gaudeix ja d’una certa tradició, la qual cosa ha permès que s’arribi a algunes conclusions sobre les variables que incideixen en el procés d’adquisició i que l’expliquen (*vid.*, p. ex., Bardovi-Harlig, 2000; Salaberry / Comajoan, 2013). Salaberry (2008) fa un repàs teòric al repte de l’adquisició de les formes de passat en espanyol com a L2 (contrast *cantó – cantaba*) i denomina variables independents els factors que intervenen en l’adquisició de les distincions tempoaspectuals. En concret, cita els cinc factors següents, cadascun associat amb enfocaments teòrics prou diferenciats: 1) l’aspecte lèxic, 2) l’estructura del discurs, 3) la transferència de la primera llengua, 4) l’estructura sintàctica i 5) la prominència perceptual. Partint de la classificació de Salaberry (2008), i centrant-se en el cas de l’espanyol, Comajoan (2013) distingeix tres enfocaments teòrics principals que han estudiat l’adquisició del temps i aspecte en segones llengües (Taula 2).³

-
- 2 Ortega reconeix que titllar la recerca en correcció d’errors d’escassa rellevància és paradoxal perquè a primera vista semblaria inherentment rellevant per als professors de llengua.
  - 3 L’adquisició de les formes i usos del passat en català encara no s’ha estudiat amb profunditat, tot i que hi ha un nombre creixent d’estudis sobre l’adquisició verbal en infants (Bel, 2001) i adults (Canals / Comajoan, 2010; Comajoan, 2006; Gràcia, 2007) i sobre l’ensenyament de les formes i usos verbals (Casas, 2012; Comajoan, 2014; Pérez, 2013; Torralba, 2012). Per a una anàlisi de llibres de text i la didàctica de la llengua, vegeu Ribas (2010).

Enfocament teòric	Variable independent	Hipòtesi
Semàntics	Aspecte lèxic dels predicats verbals	<i>Hipòtesi de l'aspecte lèxic</i> (Andersen / Shirai, 1996; Bardovi-Harlig, 2000; Salaberry, 2008; Comajoan, 2006): 1) Els aprenents primer fan servir formes perfectives en predicats tèlics (assoliments i realitzacions) i més tard ho fan en predicats atèlics (activitats i estats). 2) Les formes imperfectives emergeixen més tard que les perfectives i ho fan abans en predicats atèlics que en tèlics.
	Primera llengua i aspecte lèxic	<i>Hipòtesi del temps passat per defecte</i> (Salaberry, 2008): Els aprenents de nivells baixos no usen l'imperfet a l'inici (encara que a l'aula l'hagin après) ja que fan servir les formes perfectives per defecte per marcar passat (en tot tipus de predicats). A mesura que avancen de nivell, usen la forma perfectiva (per exemple, <i>canté</i>) en predicats tèlics i la imperfectiva (per exemple, <i>cantaba</i>) en atèlics (com prediu la Hipòtesi de l'aspecte lèxic).
Discursius	Plans del discurs	<i>Hipòtesi del discurs</i> (narratiu) (Bardovi-Harlig, 1994; Comajoan, 2005; Comajoan / Pérez Saldanya, 2005): Els aprenents de segones llengües fan servir la morfologia verbal emergent per distingir els plans del discurs (primer pla: formes perfectives; segon pla: formes imperfectives).
	Organització de la informació en la primera llengua dels aprenents	Enfocament de la <i>quaestio</i> (Carroll / Von Stutterheim, 2002; Von Stutterheim / Carroll / Klein, 2009): La manera com s'organitza la informació en l'L1 dels aprenents influeix en la manera com l'organitzen en l'L2. L'organització de la informació no es limita als plans del discurs sinó a la manera com els aprenents estructuren diferents tipus de textos (narracions, descripcions, diàlegs, etc.) amb els elements lingüístics (referència a participants, punts finals, etc.).

Sintàctics	Trets sintàctics	<i>Hipòtesi de l'estructura sintàctica</i> (Salaberry, 2008; Montrul, 2004): La informació sobre temps i aspecte es troba a diferents posicions dins de l'estructura sintàctica. L'adquisició de temps i aspecte per part d'aprenents implica adquirir categories funcionals, que es poden adquirir gràcies a l'accés a la Gramàtica Universal.
Múltiples (semàntic i discursiu)	Aspecte lèxic i plans del discurs	La Hipòtesi de l'aspecte lèxic i la Hipòtesi del discurs estan relacionades (Bardovi-Harlig, 1994; Salaberry, 2011; Comajoan / Pérez Saldanya, 2005): 1) Els aprenents primer fan servir formes perfectives en predicats tèlics al primer pla i més tard les imperfectives en predicats atèlics al segon pla (Bardovi-Harlig, 2000). 2) A mesura que avancen en el procés d'adquisició, l'efecte tant de l'aspecte lèxic com del pla del discurs augmenta. L'ús segons els plans del discurs és el que distingeix els aprenents dels parlants nadius (Salaberry, 2011).

Taula 2. Hipòtesis sobre l'adquisició de les formes perfectives i imperfectives en segones llengües.

En resum, avui dia disposem d'un corpus considerable de dades que demostren que l'aspecte lèxic i el discurs són dues influències decisives en l'adquisició del sistema tempoaspectual en L2.

■ 2.2.2 Didàctica de segones llengües

D'ençà d'un temps també podem afirmar que hi ha una bibliografia considerable sobre la didàctica en L2 dels usos de les formes perfectives i imperfectives, sobretot relacionada amb l'ensenyament dels usos de les formes de passat simple i continu de l'anglès (per exemple, *I slept* “vaig dormir” / “dormia”, *I was sleeping* “estava dormint” / “dormia”) i del *pretérito perfecto simple* i el *pretérito imperfecto* de l'espanyol (per exemple, *dormí, dormía*). Centrant-se en el cas de les llengües romàniques, Blyth (2005) va fer una revisió de diversos estudis sobre l'adquisició de la distinció entre formes perfectives i imperfectives del passat i va resumir els resultats en tres de principals, que alhora relaciona amb tres principis didàctics per a la pràctica a Paula (Taula 3).

Resultats en estudis d'adquisició de segones llengües	Principis didàctics
1. La interllengua dels aprenents es desenvolupa gradualment en estadis marcats per associacions prototípiques d'aspecte lèxic, estructura del discurs (primer pla i segona pla) i aspecte gramatical (perfectiu i imperfectiu).	1. Cal implementar activitats d'aprenentatge per enriquir l'input tenint en compte el nivell de desenvolupament de la interllengua dels aprenents.
2. L'aspecte gramatical està relacionat amb la presa de perspectiva, que es basa en la percepció visual.	2. Cal proporcionar explicacions gramaticals i activitats d'aprenentatge que es basin en la percepció visual dels esdeveniments per part dels aprenents.
3. L'ús de marcadors aspectuals està influenciat per les tasques i els gèneres textuais.	3. Cal triar textos narratius apropiats i tasques que tinguin en compte tant la complexitat lingüística i cognitiva com les normes dels parlants nadius.

Taula 3. Resultats d'estudis sobre l'adquisició del passat i implicacions didàctiques (Blyth, 2005).

D'altra banda, diversos estudis centrats en aspectes didàctics de l'ensenyament dels usos del passat en espanyol també han mostrat que la informació proporcionada en les explicacions explícites sobre el passat en espanyol com a L2 són poc rigoroses i que les activitats que es dissenyen no tenen en compte la manera com els alumnes processen l'input. Per exemple, Frantzen (1995: 146) va analitzar 30 llibres de text d'espanyol com a L2 (11 de nivell inicial, 9 d'intermedi i 10 d'avançats) publicats els anys 90 als Estats Units i hi va identificar el que l'autora anomena sis "mitges veritats" en les regles que donaven sobre l'ús del pretèrit perfet simple (*canté*) i l'imperfet (*cantaba*): 1) L'imperfet descriu activitat emocional o mental, 2) l'imperfet s'usa per expressar accions passades repetides o habituals, 3) la fórmula [*would* + infinitiu] en anglès es tradueix per un imperfet en espanyol, 4) alguns mots i expressions (adverbials) van associats sovint amb el pretèrit i altres amb l'imperfet, 5) alguns verbs (estats) tenen un significat especial en el pretèrit, i 6) quan dues accions tenen lloc simultàniament en el passat, es fa servir l'imperfet.

Des de la perspectiva de la lingüística cognitiva, Llopis-García / Real / Ruiz (2012) critiquen els tres enfocaments que segons aquests autors s'han seguit a l'hora d'ensenyar els usos del pretèrit i l'imperfet en espanyol (enfocaments taxonòmic, formalista i discursivofuncional). En l'enfocament taxonòmic, es dona als aprenents una llista de funcions per al pretèrit i una per a l'imperfet (per exemple, imperfet habitual, imperfet descriptiu, imperfet de sorpresa, etc.). El principal problema és que s'informa l'aprenent d'on apareix una forma o altra però no se li diu què significa. En l'enfocament formalista, es pretén ensenyar la diferència a partir de marcadors: d'una banda els associats amb l'imperfet, com ara *llavors, de petit, tots els dies, sempre*, etc.; d'altra banda, els associats amb el pretèrit, com per exemple *ahir, fa dies, fa molt o aquella setmana*. El problema d'aquest enfocament és que cap d'aquests marcadors és exclusiu del pretèrit o de l'imperfet. El tercer enfocament és el discursivofuncional, que consisteix a associar funcions discursives per al pretèrit i imperfet, com ara que l'imperfet fa referència al context d'una escena del passat i que el pretèrit fa referència als fets fonamentals, que l'imperfet fa referència a una acció que dura en el temps i el pretèrit a accions puntuals, o que l'imperfet fa referència a accions que continuen i que no han acabat, mentre que el pretèrit fa referència a accions completes i acabades. Els autors troben problemàtica aquest enfocament perquè hi ha contraexemples per a cada principi i els alumnes han de triar d'una llista massa llarga de possibilitats. Com a solució Llopis-García / Real / Ruiz, seguint els principis de la lingüística cognitiva, proposen la regla següent:

Mientras que el imperfecto nos permite contemplar la acción desde *dentro* del espacio epistémico en el que la acción se realiza, el indefinido nos sitúa *fuera* de ese espacio. Dicho de otra manera, el imperfecto nos permite ver el desarrollo de la acción desentendiéndose del final; el indefinido, en cambio, presupone el proceso y dirige su foco hacia el final del mismo. (Llopis-García / Real / Ruiz, 2012: 162)

Finalment, des de diferents corrents teòrics en adquisició de segones llengües i didàctica, en els últims anys s'ha destacat el paper que té l'input que reben els alumnes a l'hora d'explicar el procés d'adquisició i a l'hora de dissenyar activitats d'aprenentatge (Benatti / Lee, 2008; Lee / VanPatten, 2003; Nassaji / Fotos, 2011; VanPatten, 1996). Des d'aquesta perspectiva centrada en l'input, és crucial que l'alumne no només rebi input sinó que el processi de manera adequada establint relacions entre forma i ús segons l'L2 i l'L1 abans que es demani que produeixi alguna forma; és a dir, en el cas del passat perifràstic i l'imperfet, és convenient que l'alumne entengui

la diferència entre temps i aspecte (perfectiu i imperfectiu) abans que se li demani que produeixi formes verbals perfectives o imperfectives. Els resultats dels estudis que han investigat més de la vora aquest fenomen són els de processament de l'input en espanyol com a L2 (VanPatten, 1996), que han mostrat que quan es duen a terme activitats d'aprenentatge centrades en el processament de l'input els alumnes adquireixen i retenen millor les formes i usos verbals que en activitats centrades exclusivament en la producció.

En conclusió, podem afirmar que avui dia disposem de resultats d'estudis d'adquisició i de didàctica que ens han de permetre establir ponts entre uns i altres. Tal com hem dit no es tracta de fer una aplicació prematura sinó de preguntar-nos fins a quin punt són rellevants per a investigadors i professors. A continuació, doncs, investiguem la relació entre recerca en adquisició i didàctica analitzant si els manuals de català com a segona llengua incorporen algun tipus de coneixement obtingut a partir dels estudis d'adquisició en l'ensenyament dels usos de les formes del passat.

■ 3 Anàlisi de la presentació dels usos del passat en manuals de català com a segona llengua

En aquest apartat es presenten els resultats de l'anàlisi de quatre⁴ manuals de català com a segona llengua publicats entre 2006 i 2011 utilitzats tant en cursos de català com a segona llengua a terres de parla catalana com a l'exterior. En concret, s'han analitzat les unitats on es presenten per primer cop les formes i usos del passat (passat perifràstic, imperfecte i perfect). Els manuals i les corresponents unitats corresponen aproximadament al nivell A2 (o A1+) del Marc Europeu Comú de Referència (Taula 4).

Per tal de dur a terme l'anàlisi, es van identificar en els quatre manuals les unitats i seccions on s'introdueixen les formes i usos de passat per primer cop (majoritàriament a Bàsic 2) i, a partir dels resultats i dels principis de Blyth (2005) (Taula 3), es van analitzar les unitats tenint en compte els temes següents: 1) Ordre de presentació de les formes i usos dels temps verbals de passat, 2) informació gramatical explícita i/o implícita (aspectual, discursiva, visualització i diversitat de textos) i 3) presència d'activitats basades en el processament de l'input o en la producció.

---

4 Ens referim a quatre manuals tot i que en realitat es tracta de vuit llibres perquè en el cas d'Abello / Rodríguez (2006) i Roig *et al.* (2010) el material del nivell bàsic està dividit en tres llibres mentre que en els altres casos està recollit en un sol llibre.

Manuels ⁵	Unitats analitzades
<i>Veus 1</i> (Bastons <i>et al.</i> primera reedició revisada, 2007)	Unitat 5. <i>La nostra història</i> Secció de gramàtica corresponent a la Unitat 5
<i>Bàsic 1, Bàsic 2, Bàsic 3</i> (Abelló / Rodríguez, 2006)	Unitat 3 (Bàsic 2). <i>Em pots ajudar?</i>
<i>Nou nivell bàsic 1, Nou nivell bàsic 2, Nou nivell bàsic 3</i> (Roig <i>et al.</i> , 2010)	Unitat 3 (Bàsic 2). <i>L'ofici que més m'agrada...</i> Unitat 4 (Bàsic 2). <i>Mira què m'ha passat.</i> Unitat 5 (Bàsic 2). <i>Un viatge per recordar.</i>
<i>Passos 1</i> (Roig / Padrós / Camps, 2011)	Unitat 1 (Bàsic 2). <i>Amb qui vivies de petit?</i> Unitat 7 (Bàsic 2). <i>Recordes quan vas arribar a Catalunya?</i> Unitat 9 (Bàsic 2). <i>Com eres abans?</i>

Taula 4. Manuals de català coma segona llengua i unitats analitzats.

■ 3.1 Ordre de presentació de les formes i usos dels temps verbals de passat

Pel que fa a l'ordre, els quatre manuals analitzats coincideixen a presentar les formes i usos del present d'indicatiu en primer lloc. Ara bé, pel que fa a les formes i usos del passat, notem que hi ha diferències considerables. Així, *Veu* presenta les formes i usos del passat perifràstic i l'imperfet dins d'una mateixa unitat (5), que té com a objectiu “relacionar fets del passat amb l'experiència personal”, és a dir, a partir de biografies de persones famoses i dels alumnes mateixos, i primer presenta el passat perifràstic i després l'imperfet. L'imperfet es presenta com una forma que descriu les circumstàncies o causes de les dades biogràfiques: *Vaig néixer a Romania. Hi havia una dictadura*. En tota la unitat no es fa cap referència a l'ús habitual de l'imperfet. A *Bas*, dins de la Unitat 3 *Em pots ajudar?*, la tasca 1 és “Se m'ha espantat la rentadora”, i s'hi presenta l'ús del perfet. A continuació, a la tasca 2, *Se'm va rebenotar la roda del cotxe*, es presenta el passat perifràstic. Mitjançant la tasca 3, titulada *No em trobava gens bé*, es presenta l'imperfet, i en la mateixa unitat s'inclou l'ús contrastat del perfet, el passat i l'imperfet. El

5 En la resta de l'article es fan servir les següents abreviacions per referir-se als quatre manuals: *Veu*: *Veus1*; *Bas*: *Bàsic 1, 2 i 3*; *Nou*: *Nou nivell bàsic 1, 2 i 3*; i *Pas*: *Passos 1*.

manual Nou presenta en primer lloc l'imperfet a la Unitat 3 de Bàsic 2 de manera aïllada, tot seguit a la Unitat 4 presenta el perfect i el passat perifràstic, i a la unitat 5 presenta l'imperfet i el passat perifràstic. Finalment, el Manual Pas és el que fa un tractament més allunyat de la resta de manuals, ja que presenta els temps de passat en unitats molt separades: Presenta l'imperfet d'indicatiu a la Unitat 1 de Bàsic 2, i al cap de sis unitats presenta el passat perifràstic per primer cop i en combinació amb l'imperfet.

Si ens centrem en les formes i usos de passat perifràstic i imperfet i ho relacionem amb les dades d'adquisició, ens podem demanar si l'ordre de presentació en els manuals segueix l'ordre d'adquisició (primer les formes perfectives i més tard les imperfectives; Taula 2). La resposta és que no, ja que hi ha manuals que presenten les formes perfectives abans que les imperfectives (Veu, Bas), mentre que n'hi ha que ho fan de manera inversa (Nou, Pas). A més, mentre que alguns manuals no fan cap referència a l'ús habitual de l'imperfet (Veu), altres l'introdueixen com a primer ús principal d'aquesta forma (Nou, Pas). Un cas particular és el de Pas, que presenta les formes imperfectives en el seu ús habitual a l'inici de Bàsic 2 i al cap de sis unitats presenta les perfectives (passat perifràstic). En conclusió, els quatre manuals de català com a segona llengua analitzats organitzen la presentació dels temps del passat des d'un punt de vista de seqüenciació didàctica de manera diversa, la qual cosa implica que no tots segueixen l'ordre d'adquisició que s'ha documentat en estudis de segones llengües.

■ 3.2 Informació gramatical explícita i implícita

■ 3.2.1 Informació aspectual (lèxica i gramatical)

Els manuals podrien incorporar dos tipus d'informació aspectual: lèxica i gramatical. En un cas, es tractaria d'informació sobre els diferents tipus de predicats verbals i les seves característiques aspectuals (duratius, puntuals, etc.); en el segon cas, de la diferència entre temps i aspecte. Abans de res, cal fer notar que tots els manuals contenen molt poca informació gramatical explícita i que la manera com s'incorpora aquesta informació és diferent. Així, Veu i Pas tenen compendis gramaticals en seccions separades, mentre que Bas inclou la informació gramatical dins de la unitat, i Nou pràcticament no conté informació gramatical explícita tot i que presenta quadres en què s'enriqueix l'input mitjançant subratllats i canvi de color. A continuació s'analitza cada manual per tal d'examinar quin tipus d'informació gramatical proporciona a l'alumne de català com a segona llengua a

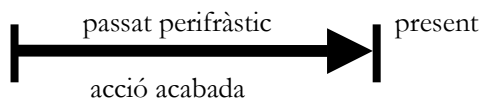
l'hora de presentar els mecanismes lingüístics per expressar temps i aspecte en el passat. L'anàlisi se centra en la informació gramatical sobre els usos del passat perifràstic, el perfet (si s'inclou dins de les unitats) i l'imperfet i no en les formes.

Bas és el manual que proporciona una major quantitat d'informació gramatical explícita. S'hi descriuen els usos de les formes de la manera següent (Unitat 3, Bàsic 2): 1) “Per expressar una acció ocorreguda en un passat recent, cal utilitzar el perfet...” I es proporcionen els següents exemples: “Hola, Pep! com ___ anat el cap de setmana?” “Malament, perquè ___ estat malalt i ___ quedat al llit”. 2) “Cal utilitzar el passat per expressar una acció ocorreguda en un passat llunyà...”. S'acompanya l'explicació amb aquests exemples: “Ei, Laura! Ahir no (venir) ___ a esmorzar!” “És que (adormir-se) ___”. 3) “Cal utilitzar l'imperfet per expressar una acció inacabada en el passat”. En aquest cas, es donen els exemples següents: “La setmana passada vas estar malalt, no? Com et trobes?” “Més bé. Però la setmana passada (esternudar) ___ contínuament i (tenir) ___ molta febre. Dissabte encara no (saber) ___ si podria venir a treballar”. La informació explícita sobre els usos del passat en aquest manual mereix dues observacions. En primer lloc, la distinció entre perfet i passat perifràstic mitjançant la distància (passat recent i passat llunyà) pot considerar-se poc efectiva, ja que els conceptes de llunyania o proximitat són relatius al parlant i és probable que l'alumne no entengui què s'entén per passat llunyà i per recent. D'altra banda, si el que es vol indicar és que el perfet és un passat perfectiu hodiernal o que té contacte amb el present, llavors caldria indicar-ho de manera explícita. De fet, els exemples no són gaire apropiats tampoc, perquè en el cas del perfet es fa referència a *el cap de setmana*, que pot ser tan distant com *ahir*, que és el que es fa servir per al passat perifràstic.⁶ En segon lloc, pel que fa a la diferència entre el passat perifràstic i l'imperfet, no hi ha suficient informació aspectual per tal que l'alumne pugui entendre-la. En el cas del passat perifràstic, es limita a informar l'alumne que és un temps que es fa servir per referir-se a accions en un passat llunyà. Podríem interpretar que la referència a llunyà és aspectual, però sense dir-ho explícitament és difícil que s'entengui. En el cas de l'imperfet, podem considerar que hi ha una mínima referència a qüestions aspectuals quan es diu que fa referència a “expressar una acció inacabada”. La referència a

6 La relativitat de termes com “recent” i “llunyà” queda reflectida de manera clara en la manera com dos manuals diferents tracten aquests termes. Mentre que a Pas *ahir* fa referència a un passat recent, a Bas es dóna com a exemple de passat llunyà.

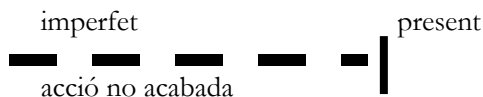
l'acabament o no de les accions (aspecte terminatiu) és freqüent en manuals d'aprenentatge de segones llengües quan es presenta la diferència entre perfectivitat i imperfectivitat però és problemàtica, perquè tot i que és cert que les formes perfectives imposen l'acabament de l'acció per defecte, no és cert que les imperfectives impliquin el no acabament (*vid.* Pérez Saldanya, 2002 i Llopis-García / Real / Ruiz, 2012).⁷ Finalment, l'ús d'un verb de la categoria dels esdeveniments puntuals com *esternudar* en l'exemple també es pot considerar poc afortunat ja que es tracta d'una classe peculiar de verbs (puntuals com els assoliments, però sense fase prèvia, Pérez Saldanya, 2002: 2608) que en l'exemple apareix en una combinació poc prototípica (en imperfet). El fet que apareixen marcadors com ara *la setmana passada* i *continuament*, que entren en contradicció, també fan que l'exemple amb el verb *esternudar* en imperfet pugui considerar-se excessivament complex per introduir l'ús de l'imperfet.

El segon manual que proporciona més informació gramatical a l'alumne és Veu, que a la seva secció gramatical indica el següent: “Utilitzem el passat perifràstic per parlar d'algun fet, puntual i acabat, que va tenir lloc en el passat. La persona que parla no el relaciona amb el present” (p. 162). Els exemples proporcionats són: *Vaig estudiar a Girona. Va néixer a Ciutadella l'any 1990. Al principi, no va ser gens fàcil.* A continuació s'inclou l'esquema següent:

Els usos de l'imperfet segons Veu són: “Fem servir l'imperfet d'indicatiu per expressar el context o la circumstància en què van passar uns fets. També és habitual per explicar els motius o les causes d'un fet” (p. 166). I s'exemplifiquen amb les frases i esquema següents: *Quan va néixer l'ovella Dolly, jo tenia tretze anys i estudiava a l'institut. Van venir aquí perquè al nostre país no teníem feina.*

7 Dir que les formes perfectives indiquen accions acabades és una simplificació ja que de fet aquestes formes poden tenir un valor ingressiu (inici d'acció) (“A les tres *vaig fer* el dinar”) o un valor terminatiu (“La Caballé *va cantar* ahir a Madrid”) (García Fernández, 1998) que depenen en part de les característiques lexicoaspectuals dels predicats i de l'estructura de les oracions. Pérez Saldanya (2002: 2586) mostra com l'imperfet pot expressar accions acabades mitjançant l'ús d'adjunts oracionals: “En Jordi *venia* diaris a l'entrada de la facultat fins que el degà li ho va prohibir”.

Destaquem dues qüestions sobre la informació gramatical explícita d'aquest manual. En primer lloc, en les explicacions gramaticals respectives, les formes de passat perifràstic i imperfecte no es presenten com una parella aspectual (perfectiva i imperfectiva), sinó que el passat perifràstic es presenta com una forma perfectiva del passat i l'imperfecte com un marcador discursiu de segon pla. En canvi, en els esquemes, es presenten els usos de manera contrastada, ja que per al passat perifràstic s'indica que l'acció és acabada mentre que en el de l'imperfecte s'indica que és inacabada. Ja s'ha dit més amunt que mentre que això és així en el cas del perifràstic no ho és en el cas de l'imperfecte. En segon lloc, la descripció del passat perifràstic conté informació aspectual de dos tipus. D'una banda s'hi diu que serveix per parlar d'algun fet "puntual i acabat". Sense especificar-ho més, sembla que només puguem usar el passat perifràstic per expressar fets puntuals, quan en realitat el podem usar en tot tipus de situacions. De fet, dos dels exemples que s'inclouen a l'explicació són verbs que no són puntuals (*estudiar* i *ser*). Probablement, el que es volia destacar és que mitjançant el passat perifràstic es visualitza l'acció com un tot amb límits, més que no pas puntual. D'altra banda, es pot entreveure una referència aspectual quan es diu que "La persona que parla no el relaciona amb el present", la qual cosa indica que depèn de la manera com la persona que parla vegi o visualitzi l'acció i la relació que estableix amb el present.

Els altres dos manuals contenen molt poca informació explícita. Pas no en té gens i es limita en les unitats i a la secció de gramàtica a presentar quadres principalment de formes. Nou només presenta informació aspectual en una de les tres unitats que tracten del passat, en concret a la Unitat 5 de Bàsic 2 quan s'introdueix l'objectiu de "narrar un esdeveniment passat" en un requadre i s'indica el següent: "L'imperfecte explica fets passats que s'estenen en el temps; en canvi, el passat perifràstic descriu fets puntuals que ja han passat". I s'exemplifica amb les frases següents: *Quan era petit, sempre acompanyava la mare al mercat. Quan va arribar, ens va explicar la veritat.* En la informació proporcionada trobem dos tipus d'informació aspectual: "s'estenen en el temps" i "fets puntuals". Es tracta d'una explicació que sense cap altre matis pot ser difícil per a un alumne ja que es pot preguntar què vol dir que un fet passat *s'estén* en el temps. A més l'extensió del temps per *ser petit* i *acompanyar la mare al mercat* no és exactament la mateixa, fet

parcialment explicat per la presència de dos tipus de predicats amb aspecte lèxic diferent (estat i activitat). La referència a fets puntuals ja ha aparegut en el manual *Ve* també i pot desorientar l'alumne perquè sembla que es digui que només es pot usar per a accions puntuals quan en realitat es vol indicar que el perifràstic imposa una visió que sovint converteix la situació en puntual independentment del tipus de predicat verbal (puntual o no).

Tot i que *Pas* i *Nou* contenen poca informació gramatical explícita, ens podem fixar en altres tipus d'informació que ens permeti examinar la caracterització de les formes verbals de passat, com ara els objectius didàctics, les presentacions a l'inici de les unitats o les activitats d'aprenentatge. Tant a *Pas* com a *Nou* es presenta abans l'imperfet que el passat perifràstic i es fa en un ús semblant, que és el de comparar el present amb el passat, per això els usos associats de l'imperfet són l'habitual i el continu: *En aquesta foto tenia 16 anys* (*Pas*, p. 82); *A què jugàveu? Què feïeu? Portàveu uniforme?* (*Pas*, p. 85). Tot i que a *Pas* no hi ha explicacions gramaticals, les breus introduccions a les unitats proporcionen algunes pistes de com es conceptualitza el passat. Per exemple, la presentació de la Unitat 1 de Bàsic 2 *Amb qui viues de petit?* és la següent: “Aquesta unitat tracta de com érem nosaltres de petits i també la nostra família. Surt per primera vegada el temps passat. El treball de la mà d'aspectes coneguts: l'edat, el lloc de residència, l'aspecte físic i el caràcter; també parlem dels jocs infantils” (p. 80). I a la Unitat 7 *Recordes quan vas arribar a Catalunya?* es fa la presentació següent: “Aquesta unitat tracta del passat: d'on va néixer, d'on va estudiar o d'on va treballar. Parla d'un passat llunyà, per exemple del dia que va arribar a Catalunya, i també d'un passat recent, per exemple ahir” (*Pas*, p. 126). És a dir, tant en la Unitat 1 com en la 7, segons les presentacions, es parla del passat, tot i que en usos podríem dir diametralment oposats (habitual i perfectiu). En el cas de *Nou*, la primera referència a l'imperfet és a la primera activitat de la Unitat 3 de Bàsic 2, titulada *Comparar el passat i el present* (p. 34), on es demana que l'alumne completi un text amb les formes de l'imperfet que sent en una audició: “Quan la Lucía ___ (ser) petita, ___ (anar) a l'escola del seu poble. Li ___ (agradar) jugar amb els seus amics i amigues, però un dia els seus pares van decidir marxar a Catalunya i ella també hi va anar...”.

Cal destacar que tant *Pas* com *Nou* introdueixen l'ús de l'imperfet en els seus usos habitual i continu i no presenten el seu ús progressiu (*vid.* Pérez Saldanya, 2002). L'ús habitual és transparent pel que fa a la seva concepció de comparar passat i present, però presenta el perill que els alumnes associïn aquesta forma amb el passat de manera exclusiva i arribin a la con-

clusió que així s'expressa el passat en català (sobretot en el cas de Pas, en què es triguen sis unitats a introduir el passat perifràstic). L'associació entre ús habitual i passat encara es pot fer més evident si es té en compte que en la introducció de l'imperfet es presenten adverbis temporals com ara *en aquell moment* i *llavors* (Pas), fàcilment associables amb el passat perifràstic.

En conclusió, de les dades de l'anàlisi sobre la presència d'informació gramatical aspectual, cal notar que hi ha diferències notables en els manuals, que en cap cas s'introdueix la noció d'aspecte o es fa reflexionar l'alumne sobre aquest concepte⁸ i que la informació aspectual és ambigua i fàcilment induïble a dubtes i errors.

■ 3.2.2 Informació discursiva

Tal com s'ha dit abans (Taula 2), diversos estudis d'adquisició de les formes del passat destaquen el paper primordial dels plans del discurs narratiu (primer pla i segon pla) a l'hora de poder explicar l'emergència de les formes i usos del passat (perfectiu al primer pla, imperfectiu més tard i al segon pla). Per això és útil fixar-se també si els manuals ofereixen de manera implícita o explícita informació relacionada amb els plans del discurs narratiu.

El manual *Veü* inclou una descripció de l'imperfet que es pot considerar discursiva ja que s'hi indica que s'usa per expressar el context o la circumstància en què van passar uns fets, és a dir per al segon pla. Així, podríem dir que aquest manual, encara que sigui d'una manera limitada, inclou informació discursiva. A més, la funció de segon pla de l'imperfet queda del tot reflectida en les activitats d'aprenentatge que es plantegen als alumnes (per exemple, activitat 11, p. 89).

Al manual *Bas* no hi ha cap referència discursiva explícita, tot i que es demana als alumnes que produeixin narracions. Per exemple, a la tasca 3 *No em trobava gaire bé* es demana als alumnes que expliquin una malaltia amb pistes com ara “Quina malaltia tenies / vas passar?”, “Vaig tenir / Tenia...”, “Quins símptomes tenies?”, “Tenia...”, “Què et passava?”, etc. En aquest manual, a la secció de gramàtica 10, en què es comparen els tipus de passat, que seria un lloc idoni per fer referència a les funcions discursives dels temps de passat, no se n'hi fa cap i el resum es limita a donar explicacions temporals (i no aspectuals o discursives) com la següent: “El

---

8 Trobem una excepció al manual *Bas*, que en la secció gramatical de l'ús del perfet, el passat i l'imperfet (p. 72) inclou la següent reflexió: “En la teva llengua també distingeixes entre el perfet, el passat i l'imperfet?”.

perfet expressa una acció ocorreguda en un passat recent i el passat expressa aquelles accions ocorregudes en un passat llunyà. L'imperfet és un temps verbal que expressa una acció inacabada ocorreguda en un passat tant recent com llunyà" (p. 72).

En el cas del manual Nou, després de la presentació de l'imperfet a la Unitat 3, a les dues unitats següents es presenta la funció de narrar: 1) "narrar un esdeveniment" (amb perfet i passat perifràstic d'indicatiu) (Unitat 4) (*—Què t'ha passat? —He rel·lisat i m'ha caigut la caixa de les ampolles.*) i 2) "narrar un esdeveniment de passat" amb imperfet i passat perifràstic (Unitat 5) (*Quan va arribar a Catalunya, en Mamadou compartia pis amb uns amics senegalesos*). Com es pot observar, en un cas es tracta d'una narració amb dues situacions puntuals ordenades cronològicament (formes de perfet) i en l'altre d'una narració en què una situació puntual queda contextualitzada per una activitat. Amb tot, en cap cas es fa referència als diferents usos de les formes verbals encara que és bastant evident a partir dels exemples que es tracta de narracions de diferent tipus, en part motivat per l'ús de formes verbals diferents.

Finalment, a Pas, a la Unitat 7 (p. 128), es presenta el passat perifràstic en combinació amb l'imperfet i es presenten activitats que semblen dissenyades per contrastar el primer pla i el segon pla (diverses persones expliquen els seus records de com van arribar a Catalunya i en quines circumstàncies), però en cap cas es fa explícita la noció de primer i segon pla de la narració.

En conclusió, pel que fa a la informació discursiva com a factor que contribueix a l'adquisició dels usos verbals i que pot ajudar l'alumne a adquirir-los, podem dir que els manuals, amb l'excepció de Veu, en proporcionen poca i que fins i tot aquells que es proposen com a continguts ensenyar a narrar no fan explícit el paper dels temps verbals en aquesta funció.

■ 3.2.3 Visualització

Referent a la visualització de les distincions tempoaspectuals, l'únic manual que les incorpora és Veu, mitjançant l'ús de fletxes contínues i discontinües (*vid.* secció 3.2.1). Tot i que l'ús de visualitzacions per a l'ensenyament dels usos temporals pot ser útil (*vid.* Llopis-García / Real / Ruiz, 2012), les que s'usen a Veu són excessivament simplificadores i no van de bracet amb les explicacions proporcionades a la secció gramatical, tal com hem explicat a la secció 3.2.1.

■ 3.2.4 Diversitat de textos

Pel que fa a la diversitat de textos i tasques que puguin mostrar els diferents usos tempoaspectuals del passat, cal dir que tots quatre manuals principalment proporcionen frases simples, diàlegs (no reals) i narracions (en escrit i oral) centrades en la tercera persona; és a dir, no associen l'ús de determinades formes verbals a tipologies o gèneres concrets de textos. Fins i tot en el cas en què és explícit l'objectiu d'ensenyar a narrar en passat es fan poques o cap referència a la manera com les formes verbals contribueixen a crear els diferents plans discursius.

■ 3.3 Activitats basades en l'anàlisi de l'input o en la producció

Per tal d'esbrinar si els manuals contenen més activitats d'aprenentatge centrades en el processament de l'input o en la producció, es van classificar totes les activitats d'aprenentatge dels manuals (no es van analitzar les dels llibres d'activitats) com a proveïdores d'input (per exemple, en què es demana a l'alumne que escolti una conversa i es fixi en l'ús d'un temps verbal) o de producció (per exemple, en què es demana directament a l'alumne que produeixi una narració). Els resultats mostren dues tendències. En primer lloc, en tots els manuals les activitats centrades en la producció superen les d'anàlisi o processament de l'input. Aquest resultat va en contra d'algunes tendències en l'ensenyament de llengües que fomenten la reflexió metalingüística de l'alumne i el processament de l'input abans de la producció d'elements lingüístics (Nasaji / Fotos, 2011; Trévisé, 2010), la qual cosa fa evident que els manuals segueixen metodologies centrades en les formes lingüístiques més que no pas en els processos cognitius dels aprenents. En segon lloc, els quatre manuals presenten una disparitat en el nombre d'activitats de producció i de comprensió d'input (més presents a Pas i Veu que a Nou i Bas). Amb tot, en investigacions futures cal estudiar amb més profunditat els tipus d'activitats i fer-ne una anàlisi més acurada que tingui en compte no només les activitats dels manuals sinó també les dels llibres d'activitats, el seu format (oral, escrit, individual, en grup) i les explicacions del docent.

■ 4 Conclusió

El punt de partida d'aquest article ha estat la constatació que avui dia disposem de recerca en adquisició de segones llengües i en didàctica que ens informa, d'una banda, sobre quins són alguns dels factors que expliquen l'adquisició de les formes perfectives i imperfectives del passat i, de l'altra, sobre la manera d'integrar els resultats d'adquisició a la didàctica de segones llengües. Això ens ha portat a plantejar-nos si la recerca en adquisició és rellevant per a l'ensenyament dels usos del passat en català. Pensem que la resposta és afirmativa, ja que el coneixement dels factors que intervenen en l'adquisició dels usos de passat pot facilitar la feina del professor de català com a segona llengua en el sentit de ser conscient de la complexitat cognitiva del sistema tempoaspectual català (Comajoan / Canals, 2010) i tenir expectatives més raonables sobre el que sap i pot fer un alumne de català com a segona llengua (Blyth, 2005). Tornant a la noció de rellevància de la recerca per a l'ensenyament de llengües, ens podem plantejar –en el sentit d'Ortega (2012)– si la rellevància de la recerca per a l'ensenyament dels usos del passat és recíproca i sinèrgica, poc òbvia o escassa. Tot i que Ortega posa exemples dels tres tipus de rellevància no queda del tot clar quin serien els requisits per decidir el tipus de rellevància per a diferents temes d'investigació i ensenyament. Amb tot, és cert que si bé hi ha un nombre considerable d'estudis que se centren en el procés d'adquisició de les formes i usos del passat (en contextos d'aula o d'adquisició natural) i que investiguen el paper de diferents variables en l'adquisició del passat, encara n'hi ha pocs que se centrin en la implementació de procediments didàctics concrets per ensenyar el passat. El fet que hi diferents teories que intenten explicar el procés d'adquisició del passat en una segona llengua –amb la consegüent diversitat d'explicacions i resultats (Salaberry / Comajoan, 2013)– també fa que la rellevància no sigui fàcil d'entreveure. Per això, podríem afirmar que la rellevància dels estudis d'adquisició es trobaria a mig camí de l'anomenada rellevància recíproca i la menys òbvia.

A partir de l'anàlisi dels quatre manuals de català com a segona llengua hem constatat que hi ha diferències en l'ordre de presentació dels usos del passat, en les explicacions gramaticals sobre temps i aspecte, en la inclusió de factors lexicoaspectuals i discursius i en les característiques de les activitats d'aprenentatge. La discordança que hi ha en els manuals es podria explicar pel fet que estan pensats per a públics diversos o segueixen metodologies d'ensenyament diverses. Aquesta possibilitat sembla poc plausible ja que tots els manuals segueixen programacions i enfocaments semblants

(amb referències explícites al Marc Europeu Comú de Referència) i estan pensats per a un públic general alfabetitzat adult que s'inicia en l'aprenentatge de la llengua catalana. Així doncs, la diversitat dels materials probablement s'ha de relacionar amb l'experiència, creences i coneixement dels diferents autors a l'hora d'ensenyar les formes de passat. En estudis posteriors seria interessant indagar quines són les creences i experiència dels autors de materials didàctics per tal d'aprofundir en la influència d'aquests factors en el disseny de materials.

Per concloure, fóra bo que en el futur els materials d'ensenyament de català com a segona llengua proporcionessin explicacions gramaticals que tinguin més en compte la recerca tant en adquisició de llengües com en didàctica o lingüística. Els enfocaments de la lingüística cognitiva (Castañeda, 2006; De Knop / De Rycker, 2008) poden ser útils a l'hora de crear ponts entre teoria i pràctica ja que no parteix de les formes lingüístiques sinó que integra llenguatge i cognició d'una manera que fa més evident la necessitat de partir d'explicacions gramaticals que s'adiguin amb la manera com els éssers humans conceptualitzen la llengua en lloc de centrar-se en les "funcions" que expressen les formes lingüístiques. Per això, fóra beneficiós dur a terme aliances entre investigadors i docents per tal d'experimentar amb diferents explicacions i materials didàctics i avançar tant en el coneixement de l'adquisició de les formes i usos del passat com en l'ensenyament de segones llengües. ■

■ Bibliografia

- Abelló, Xavier / Rodríguez, Judit (2006): *Bàsic 1, Bàsic 2, Bàsic 3*, Barcelona: Barcanova.
- Andersen, Roger / Shirai, Yasuhiro (1996): "The primacy of aspect in first and second language acquisition: The pidgin-creole connection"; dins: Ritchie, William / Bhatia, Tej (eds.): *Handbook of second language acquisition*, San Diego: Academic Press, 527–570.
- Ayoun, Dalila / Salaberry, Rafael (eds.) (2005): *Tense and aspect in Romance languages*, Amsterdam: Benjamins.
- Bardovi-Harlig, Kathleen (1994): "Anecdote or evidence? Evaluating support for hypotheses concerning the development of tense and aspect"; dins: Gass, Susan / Cohen, Andrew / Tarone, Elaine (eds.): *Research*

- methodology in second language acquisition*, Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 41–60.
- (2000): *Tense and aspect in second language acquisition: Form, meaning, and use*, Malden: Blackwell.
- Bastons, Núria *et al.* (2007): *Veus 1. Curs de català*. Primera reedició revisada, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Bel, Aurora (2001): *Teoria lingüística i adquisició de llenguatge*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Benati, Alessandro / Lee, James (2008): *Grammar acquisition and processing instruction*, Bristol: Multilingual Matters.
- Blyth, Carl (2005): “From empirical findings to the teaching of aspectual distinctions”; dins Ayoun / Salaberry (eds.), 211–252.
- Bronckart, Jean-Paul / Plazaola, Itziar (2000): “La transposició didàctica”; dins: Camps, Anna / Ferrer, Montserrat (eds.): *Gramàtica a l'aula*, Barcelona: Graó, 39–96.
- Carroll, Mary / von Stutterheim, Christiane (2002): “Typology and information organization: perspective taking and language-specific effects in the construal of events”; dins: Giacalone Ramat, Anna (ed.): *Typology and second language acquisition*, Berlín: Mouton de Gruyter, 365–342.
- Casas, Mariona (2012): *La construcció del coneixement sobre els valors del temps verbal del present a l'educació primària*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral inèdita).
- Castañeda, Alejandro (2006): “Aspecto, perspectiva y tiempo de procesamiento en la oposición imperfecto/indefinido en español”, *Revista Electrónica de Lingüística Aplicada* 5, 107–140.
- Comajoan, Llorenç (2005): “The acquisition of perfective and imperfective morphology and the marking of discourse grounding in Catalan”; dins Ayoun / Salaberry (eds.), 35–78.
- (2006): “The Aspect Hypothesis: Development of morphology and appropriateness of use”, *Language Learning* 56, 201–268.
- (2013): “Tense and aspect in second language Spanish”; dins: Geeslin, Kimberly (ed.): *The Handbook of Spanish second language acquisition*, Hoboken: Wiley Blackwell, 235–252.
- (2014): “Tendències actuals en l'ensenyament de la gramàtica en contextos de primera o segona llengua: El cas català”, *Lenguaje y textos* 40, 33–48.

- / Canals, Eulàlia (2010): “L’adquisició de les formes i funcions del pas-sat en català com a segona llengua: el paper de la primera llengua i d’altres variables”; dins: Creus, Imma / Puig, Maite / Veny, Joan R. (eds.): *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Vol. 1, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 391–403.
- / Pérez Saldanya, Manuel (2005): “Grammaticalization and language acquisition: Interaction of lexical aspect and discourse”; dins: Eddington, David (ed.): *Selected proceedings of the 6th Conference on the acquisition of Spanish and Portuguese as first and second languages*, Somerville: Cascadilla Proceedings Project, 44–55.
- De Knop, Sabine / DeRycker, Teun (2008): *Cognitive approaches to pedagogical grammar*, Berlín: Mouton de Gruyter.
- Ellis, Rod (2012): *Language teaching research and language pedagogy*, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Frantzen, Diana (1995): “Preterite/imperfect half-truths: Problems with Spanish textbook rules for usage”, *Hispania* 78, 145–458.
- García Fernández, Luís (1998): *El aspecto gramatical en la conjugación*, Madrid: Arco.
- Gràcia, Lluïsa (2007): “Diferencias tipológicas y adquisición de segundas lenguas I: flexión verbal”, *Revista Española de Lingüística* 37, 7–40.
- Hatch, Evelyn (1978): “Apply with caution”, *Studies in Second Language Acquisition* 2, 123–143.
- Lee, James / VanPatten, Bill (2003): *Making communicative language teaching happen*, Nova York: McGraw-Hill.
- Lightbown, Patsy (2000): “Classroom SLA research and second language teaching”, *Applied Linguistics* 21, 431–462.
- Llopis-García, Reyes / Real, Juan Manuel / Ruiz, José Plácido (2012): *Qué gramática enseñar, qué gramática aprender*, Madrid: Edinumen.
- Montrul, Silvina (2004): *The acquisition of Spanish*, Amsterdam: Benjamins.
- Nassaji, Hossein / Fotos, Sandra (2011): *Teaching grammar in second language classrooms*, Nova York: Routledge.
- Ortega, Lourdes (2012): “Language acquisition research for language teaching. Choosing between application and relevance”; dins: Hinger, Barbara / Unterrainer, Eva Maria / Newby, David (eds.): *Sprachen lernen: Kompetenzen entwickeln – Performanzen (über)prüfen*, Viena: Praesens, 24–38.

- Pérez, Jordi (2013): *Proposta didàctica per presentar el contrast entre el passat perifràstic i el perfet en el nivell bàsic de català com a L2*, Barcelona: Universitat de Barcelona (treball final de grau inèdit).
- Pérez Saldanya, Manuel (2002): “Les relacions temporals i aspectuals”; dins: Solà, Joan *et al.* (dir.): *Gramàtica del català contemporani*. Vol. 3, Barcelona: Empúries, 2567–2662.
- Ribas, Teresa (2010) (coord.): *Llibros de texto y enseñanza de la gramática*, Barcelona: Graó.
- Roig, Maria *et al.* (2010): *Nou nivell bàsic 1, 2, 3*, Barcelona: Castellnou.
- Roig, Nuri / Padrós, Marta / Camps, Sandra (2011): *Passos 1. Curs de català per a no catalanoparlants*, Barcelona: Octaedro.
- Salaberry, Rafael (2008): *Marking past tense in second language acquisition*, Londres: Continuum.
- (2011): “Assessing the effect of lexical aspect and grounding on the acquisition of L2 Spanish past tense morphology among L1 English speakers”, *Bilingualism: Language and Cognition* 14, 184–202.
- / Comajoan, Llorenç (2013): *Research design and methodology in studies on L2 tense and aspect*, Berlín: Mouton de Gruyter.
- Torralba, Mireia (2012): *La comprensió dels temps verbals a primària*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral inèdita).
- Trévis, Anne (2010): “Apostar per la inevitable activitat metalingüística dels estudiants en l'ensenyament de llengües”; dins: Guasch, Oriol (ed.): *El tractament integrat de les llengües*, Barcelona: Graó, 113–144.
- VanPatten, Bill (1996): *Input processing and grammar instruction*, Norwood: Ablex.
- Vendler, Zeno (1967): *Linguistics in philosophy*, Ithaca: Cornell University Press.
- von Stutterheim, Christiane / Carroll, Mary / Klein, Wolfgang (2009): “New perspectives in analyzing aspectual distinctions across languages”; dins: Klein, Wolfgang / Li, Ping (eds.): *The expression of time*, Berlín: Mouton de Gruyter, 195–216.
- Llorenç Comajoan Colomé, Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya, Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes, Sagrada Família, 7, E-08500 Vic / Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona, <llorenç.comajoan@uvic.cat>.

Zusammenfassung: Dieser Beitrag befasst sich mit dem Verhältnis zwischen den Ergebnissen, die die Zweitsprachenerwerbsforschung hinsichtlich der Erwerbsmechanismen zum Gebrauch perfektiver und imperfektiver Verbalformen erzielt hat, und den entsprechenden Darstellungen in Lehrbüchern für Katalanisch als Fremd- oder Zweitsprache (L2). Der erste Abschnitt fasst die theoretischen Grundlagen und die Ergebnisse der bisherigen Forschung zum Erwerb und zur didaktischen Vermittlungen von Vergangenheitsformen im Zweitsprachenerwerb zusammen. Im zweiten Abschnitt werden vier Lehrbücher für Katalanisch als L2 daraufhin analysiert, ob sie Erkenntnisse aus der Zweitsprachenerwerbsforschung berücksichtigen oder nicht. Diese Analyse zeigt, dass sich die Lehrbücher beträchtlich darin unterscheiden, wie sie die Formen und Gebrauchsweisen der Vergangenheitsformen darstellen, und dass sie insgesamt die Ergebnisse aus der L2-Erwerbsforschung so gut wie nicht einbeziehen. ■

Summary: This article deals with the relationship between results in second language (L2) acquisition research with respect to the acquisition of the uses of perfective and imperfective forms and the contents of L2 Catalan language textbooks. The first section of the article reviews the theoretical approaches and the results of studies on the acquisition and teaching of L2 past forms. The second section analyzes four L2 Catalan textbooks in order to examine whether the findings from research are integrated or not. The results show that textbooks differ significantly in how they present the forms and uses of the past and that, in general, results from language acquisition and teaching research are not taken into account. [Keywords: acquisition of tense and aspect; textbooks; second language acquisition; language teaching; Catalan] ■

Manuels i ensenyament del català: algunes reflexions

Núria Bastons Vilallonga (Barcelona)

Des que es va normalitzar i estendre l'ensenyament del català, s'han publicat una gran quantitat de materials per a nivells diferents, els quals s'han creat a partir de documents marc com ara el *Nivell Llíndar per a la llengua catalana* (1992) o més recentment el *Marc europeu comú de referència per a les llengües* (MERC; 2002). L'anàlisi d'aquests materials ens permet veure com ha evolucionat l'ensenyament-aprenentatge de la llengua per a no catalanoparlants¹ condicionat pels mètodes i enfocaments que hi ha hagut en els últims 30 anys. Ara bé, tot i els canvis tant en els plantejaments metodològics com en el tipus d'alumnat, es pot constatar, a partir de l'anàlisi de diversos materials, que el model de llengua que es planteja a partir dels textos orals i escrits a vegades divergeix del que l'alumne pot sentir o llegir al carrer, als mitjans de comunicació, a les xarxes socials i a Internet. En aquesta mateixa línia, la competència gramatical, definida en el MERC (2002: 187) com “el coneixement dels recursos gramaticals de la llengua i la capacitat d'utilitzar-los”, se sol treballar a partir d'un conjunt de normes i estructures rígides que poden confrontar el coneixement i la intuïció dels estudiants amb la instrucció formal que es fa a l'aula. Aquesta distància entre el que s'ensenyava i la llengua que s'usa provoca que, tard o d'hora, els professors de català hàgim de respondre aquestes preguntes dels nostres alumnes: “Però, això es diu?” o “També es pot dir...?”

Molts textos i activitats que podem trobar en els manuels em suggereixen algunes preguntes que, de ben segur, altres companys de professió es deuen haver fet:

- 1) Per començar, quin model de llengua hi ha als manuels? A l'hora de seleccionar o elaborar els textos i les activitats, es té en compte l'àmbit d'ús, la relació entre els parlants, les característiques de la llengua oral i de la llengua escrita?

---

1 El concepte de *no catalanoparlants* engloba tots els aprenents que no tenen el català com a llengua materna o que no han estat escolaritzats en català.

- 2) Quines creences hi ha al darrere dels textos i de les activitats? S'ende-
vina quina idea té l'autor sobre què és una llengua i com s'aprèn?
- 3) La instrucció formal que es proposa implica eficiència comunicativa?
- 4) La llengua dels textos tant orals com escrits és artificial o, al contrari,
reproduïx els trets de l'oralitat i l'escriptura?
- 5) Quin tipus de gramàtica s'ensenya? Quina lògica funciona, la de la
forma o la del significat?
- 6) Els textos i les activitats que es proposen a classe susciten l'interès i la
motivació de l'alumnat?

Com que el ventall de qüestions és ampli i difícil d'abastar, em centraré en tres punts que agrupen aquestes i d'altres reflexions: d'una banda, els canvis que hi ha hagut en el camp de l'ensenyament de llengües i com s'han reflectit en els manuals; d'altra banda, el treball dels textos en els materials publicats i, finalment, el tractament de la gramàtica en els manuals pel que fa a les explicacions i als exercicis.

■ 1 Teories gramaticals i material de classe

La concepció de la llengua que hi ha al darrere dels documents curriculars i dels materials publicats les últimes dècades és un reflex dels canvis que s'han produït en el camp de l'ensenyament-aprenentatge. Els canvis són lents i normalment impliquen la convivència de dos models diferents.

Els primers manuals de català per a no catalanoparlants, que val a dir eren molt escassos a causa de la manca de tradició, tenien un plantejament força estructuralista. Alguns principis bàsics de l'estructuralisme que recull Cuenca (1992: 49–50) són els següents:

- 1) La llengua és bàsicament parla, per tant, l'ensenyament s'ha de basar sobretot en la llengua oral, i la llengua escrita s'ha d'introduir després de l'oral.
- 2) Una llengua és un conjunt d'estructures. Per tant, aprendre una llengua és identificar i adquirir aquestes estructures.
- 3) A partir dels processos d'analogia i generalització, l'estudiant arriba a descobrir l'estructura de la llengua i la posa en pràctica de manera inconscient i automàtica.
- 4) L'ensenyament no ha de fer referència a la llengua materna de l'alumne.

La conseqüència d'això va ser que els textos treballats a classe eren sobretot orals i servien per presentar una sèrie d'estructures que s'aprenien amb la repetició, seguint els principis del conductisme com a teoria de l'aprenentatge. Els textos escrits només eren un complement de les habili-

tats orals. Les mostres de llengua eren més aviat un producte de laboratori amb l'objectiu de presentar i reproduir estructures. Una altra conseqüència de l'aplicació d'aquesta teoria gramatical va ser la tipologia d'exercicis, l'objectiu dels quals era destacar una estructura lingüística i fer que l'alumne la interioritzés mitjançant els exercicis d'analogia i repetició.

A partir dels anys 60, va començar a haver-hi un canvi de paradigma gràcies a la lingüística textual i a les diferents disciplines que s'hi relacionaven com ara la sociolingüística, la pragmàtica, l'anàlisi del discurs, etc. En el camp de l'ensenyament, la culminació d'aquest canvi es va concretar en el *Nivell Llindar per a la llengua catalana* (1992), un recull d'unitats mínimes, nocions i funcions de la llengua, el qual servia de document de referència. Amb el *Nivell Llindar* es va replantejar el centre d'interès de les classes, i la comunicació va desplaçar l'estudi de la gramàtica. La conseqüència metodològica d'aquest canvi va ser l'enfocament comunicatiu, que orientava l'ensenyament-aprenentatge cap a la competència comunicativa, entesa com la capacitat de les persones per actuar de manera eficaç en una determinada comunitat de parlants. En el camp de l'ensenyament del català, es va elaborar el curs multimèdia *Digni, digni* (1984), que marcava una diferència significativa en relació amb els escassos materials publicats. Aquest curs es fonamentava en el mètode funcional-nocional, alguns principis del qual detalla Maria Josep Cuenca (1992: 116–117):

- 1) El significat és el factor de major importància.
- 2) Els diàlegs, si s'usen, se centren en les funcions comunicatives i no solen ser memoritzats.
- 3) La contextualització és una premissa bàsica.
- 4) Aprendre llengua és aprendre a comunicar-se.
- 5) Es busca la comunicació efectiva.
- 6) La lectura i l'escriptura poden començar des del primer dia.
- 7) L'objectiu desitjat és la competència comunicativa (és a dir, l'habilitat per a utilitzar el sistema lingüístic de manera efectiva i apropiada).
- 8) La variació lingüística és un concepte central en els materials i la metodologia.

La culminació d'aquest procés és el *Marc Europeu Comú de Referència per a les llengües* (2002), que recull les aportacions de la lingüística, la sociologia, la psicologia i la didàctica, i proposa un enfocament orientat a l'acció; tal com es detalla en el document de referència:

L'ús de la llengua –que n'inclou l'aprenentatge– comprèn les accions que realitzen les persones, les quals, com a individus i com a agents socials, desenvolupen una sèrie de

competències: les de caràcter general i les competències lingüístiques comunicatives en particular. Les persones utilitzen les competències que tenen a la seva disposició en diversos contextos i sota diverses condicions i limitacions, amb l'objectiu de dur a terme activitats lingüístiques. Aquestes activitats comporten uns processos lingüístics destinats a produir i/o comprendre textos relacionats amb temes d'àmbits específics, activant les estratègies més convenientes per a l'acompliment de les tasques. El control que tenen els participants d'aquestes accions condueix al reforçament o a la modificació de les seves competències. (MECR, 2002: 27)

En aquests moments tenim un ventall força ampli de manuals per als nivells A1, A2, B1, B2 i C1 del MECR; a més a més, des del 2008 comptem amb el Parla.cat, un entorn virtual d'aprenentatge estructurat en diferents cursos que combrega plenament amb l'enfocament comunicatiu tot i les limitacions que provenen del mitjà. Tots aquests materials segueixen les orientacions del MECR, la qual cosa implica que condueixen l'aprenentatge de la llengua cap a l'actuació.

Ara bé, tot i les orientacions, amb les quals coincidim la majoria de professors i que intentem aplicar de forma conscient o intuïtiva per conduir l'ensenyament cap a l'ús, moltes vegades, el material que fem servir a classe no ens acaba de fer el pes. Sovint, els docents seguim el guió dels materials, però potser no acabem de conèixer bé els principis, l'enfocament, l'estructura i el disseny que els vehicula. Però aquesta reacció no és exclusiva dels professors ja que també els alumnes poden tenir els mateixos neguits. M'atreveixo a indicar algunes de les possibles causes: d'una banda, hem d'impartir un curs amb un manual que no hem triat i que, a més, té un plantejament que no encaixa amb les necessitats dels estudiants; d'altra banda, a vegades es percep que hi ha una distància entre l'etiqueta de comunicatiu i la realitat del disseny dels materials. Darrere de qualsevol material, inventat pel professor o publicat, hi ha unes creences que es concreten en dues preguntes: què és una llengua? Com s'aprèn? Aquestes qüestions són els fonaments que tant professors com alumnes tenim interioritzats i, encara que no es formulin explícitament, incideixen en tots els elements que intervenen en el procés d'ensenyament-aprenentatge: les activitats, els textos orals i escrits, la metodologia, l'avaluació, els rols dels docents i dels aprenents, etc. Pot passar que aquestes creences sobre què és una llengua i com s'aprèn no es comparteixin entre els diferents membres que participen en el procés, és a dir, els alumnes, els professors, els elaboradors de materials i també els redactors de currículums, programes i programacions.

La realitat és que tenim manuals editats que no ens acaben de satisfer tant als docents com als alumnes. Als professors perquè a vegades hem d'invertir esforços a treballar els materials i adaptar-los, i als aprenents perquè potser no veuen cap a on els porten i quin és l'objectiu del que estan fent.

■ 2 El treball dels textos en els materials publicats

Seguint les especificacions del MECR, els manuals se centren en l'estudi del text com a eix de qualsevol acte comunicatiu, cosa que representa la descripció de la llengua a partir de nivells diferents: el lingüístic, el sociolingüístic i el pragmàtic. El MECR (2002: 124) afirma que un text és “qualsevol seqüència discursiva oral o escrita que els usuaris o aprenents reben, produeixen o intercanvien. En conseqüència, no hi pot haver un acte comunicatiu lingüístic sense un text”. Això vol dir que els materials són bàsicament textos, la qual cosa implica la presència de tots els aspectes que són presents en un text: emissor, receptor, canal, contingut, intenció, context, funció, etc.

En el capítol 6 es detallen les diferents funcions que tenen els textos en l'ensenyament-aprenentatge de la llengua que, en resum, poden ser, d'una banda, aportar *input* lingüístic per poder treballar el context d'ús, el contingut i el significat i, d'altra banda, treballar l'ús més formal de la llengua, és a dir, l'anàlisi d'exponents, de gramàtica i vocabulari o dels elements gràfics i prosòdics. Segons la naturalesa dels textos, el MECR (2002: 180–181) especifica que poden ser autèntics o inventats. Els autèntics són “produïts amb finalitats comunicatives i no amb la intenció d'ensenyar llengua, per exemple: els documents autèntics sense manipular que l'aprenent troba al llarg de la seva experiència directa amb la llengua (diaris, revistes, emissions de ràdio, etc.); o els textos autèntics seleccionats, classificats per ordre de dificultat i/o parcialment modificats per tal que siguin adequats a l'experiència, als centres d'interès i a les característiques de l'aprenent”. Els inventats són “concebuts específicament com a material per a l'ensenyament de la llengua, per exemple, textos compostos perquè semblin autèntics; textos elaborats a fi d'aportar exemples contextualitzats del contingut lingüístic que s'ha d'ensenyar”; i també “frases aïllades per fer exercicis (fonètics, gramaticals, etc.)”.

Aquesta classificació ens porta a parlar del concepte d'autenticitat, que la didàctica i l'anàlisi de discurs han analitzat abastament. Van Lier (1991) reconeix diversos tipus d'autenticitat en el discurs de l'aula i, tal com es recull en el *Diccionario de términos clave* de l'Institut Cervantes, pot ser de

diferents menes: d'origen, quan no hi ha hagut una manipulació del text; també de propòsit, quan el document i l'ús són adequats a l'objectiu marcat; i finalment, un text pot ser autèntic des d'una perspectiva existencial, és a dir, quan l'aprenent percep que el contingut i l'ús del document són rellevants. Els textos de les activitats d'aprenentatge seran més o menys autèntics en la mesura que responguin a aquests paràmetres.

Ara bé, tenint en compte el que acabo d'exposar, m'agradaria comentar algunes limitacions que, segons el meu parer, té el treball dels textos en diferents manuals de català:

- 1) Seguint la classificació del MECR, una bona part dels textos que es treballen són inventats i concebuts com a material per a l'ensenyament de la llengua, sobretot en els nivells inicials. Els textos autèntics produïts amb finalitats comunicatives són més aviat escassos. Això comporta que l'alumne els faci servir des de la seva condició d'aprenent i no d'usuari de la nova llengua; el fet de limitar-se a buscar un contingut formal o lèxic comporta que no faci cabal del significat o que el deixi en segon pla.
- 2) Els models de parla solen ser força artificials; es treballa a partir de textos orals i escrits inventats que no s'acaben d'ajustar a la realitat.
- 3) Les mostres de llengua oral se centren sobretot en converses i es tendeix a la simplificació o abstracció per evitar problemes de comprensió. A vegades no es tenen en compte fenòmens propis del text oral, com ara intercanvis, repeticions, reformulacions, torns de paraula, transgressions, etc., que s'haurien d'incloure en el material àudio perquè són propis de la comunicació oral.
- 4) La llengua sol ser maquillada i simplificada, sense formes col·loquials o no normatives. Sovint divergeix del que l'alumne pot sentir o llegir.
- 5) A vegades els textos són avorrits o no susciten l'interès dels alumnes. Aquesta desconexió amb el text pot ser deguda a diferents motius entre els quals, el que apuntava abans en relació amb el concepte d'autenticitat: el material no és rellevant pel seu contingut o ús.
- 6) Encara és força freqüent trobar en els manuals propostes per treballar textos de diferents àmbits, sobretot escrits, que consisteixen en l'anàlisi de l'estructura i de les diferents parts sense tenir en compte que l'alumne ja té una competència textual. La prioritització de l'esquema té el risc de deixar en segon pla altres aspectes com ara l'eficiència comunicativa o la creativitat.

En definitiva, caldria que els textos representessin models existents i desenvolupessin les funcions pròpies en els diversos àmbits d'ús, tenint en compte les convencions socials i culturals, i les característiques dels usuaris.

■ 3 El tractament de la gramàtica en els manuals pel que fa a les explicacions i als exercicis

Un tercer punt d'anàlisi és el tractament de la gramàtica que es fa en els manuals. Segon el MECR (2002: 187),

la gramàtica d'una llengua es pot considerar formalment com el conjunt dels principis que regeixen la combinació d'elements en cadenes significatives marcades i definides (les frases). La competència gramatical és la capacitat de comprendre i expressar significats produint i reconeixent frases ben construïdes segons aquests principis i no de memoritzar-les i reproduir-les com a fórmules completament fetes. [...]

Els usuaris del *Març* han de tenir present i, si escau, determinar:

- en quina teoria gramatical han fonamentat el seu treball;
- quins elements gramaticals, categories, classes, estructures, processos i relacions hauran de dominar els aprenents, com se'ls capacitarà perquè ho puguin fer o què se'ls exigirà.”

Aquestes orientacions conviden el professorat a reflexionar sobre quin tipus de gramàtica es fa a classe i quines són les conseqüències a l'hora de seleccionar els continguts i també la manera de treballar-los.

En el camp de l'ensenyament del català, sobretot com a llengua primera, hi ha hagut una forta tradició de gramàtica normativa, que estipula el que és correcte i el que és incorrecte. La fidelitat a la norma i a l'ús culte de la llengua ha comportat que una bona part dels professionals que ens hi dediquem (professors, correctors, escriptors, etc.) ens plantegem fins a quin punt cal ser fidel a la norma, sobretot quan aquesta no reflecteix l'ús que en fem els parlants.

Pel que fa a l'ensenyament del català per a no catalanoparlants, la gramàtica descriptiva hi ha tingut molt de pes, sobretot a partir dels anys 80, arran de la publicació del *Digui, digui* i del *Nivell lliard per a la llengua catalana*. Aquest tipus de gramàtica es caracteritza per la descripció de la llengua mitjançant àmplies llistes d'elements i expressions lingüístics que pretenen recollir, de forma més o menys exhaustiva, tot el que es diu sense tenir en compte la intenció del parlant. Un exemple del que acabo d'exposar és el tractament del discurs directe i indirecte de la majoria de manuals per a no catalanoparlants, els quals presenten el contingut de la manera següent:

(1)

a.

estil directe	estil indirecte
present	present / imperfet
futur	futur / condicional
perfet d'indicatiu	perfet d'indicatiu / passat perifràstic d'indicatiu / plusquamperfet d'indicatiu
passat perifràstic d'indicatiu	passat perifràstic d'indicatiu / plusquamperfet d'indicatiu

Taula 1. Canvis en els temps verbals del discurs directe al discurs indirecte des del punt de vista formal.

Com es pot comprovar, es descriu la forma sense vincular-la al significat semàntic o pragmàtic, la qual cosa fa que l'alumne triï l'estructura però sense ser conscient de les repercussions comunicatives del seu discurs:

b.

estil directe	estil indirecte
present “ T'estimo ”	present / imperfet “El Pep m'ha dit que m'estima ” (El parlant usa el present perquè s'apropa al missatge i s'hi implica) “El Pep m'ha dit que m'estimava ” (El parlant es distancia del missatge i, d'aquesta manera, fa notar que són paraules d'una altra persona)

Taula 2. Canvis en els temps verbals del discurs directe al discurs indirecte des del punt de vista del parlant.

Avui dia, atenent les directrius del MERC en relació amb el concepte de gramàtica que es basa en la comprensió i expressió de significats mitjançant frases ben construïdes i no la memorització i la repetició de fórmules, l'ensenyament d'aquesta disciplina implica parlar de gramàtica pedagògica que, segons el *Diccionario de términos clave* de l'Instituto Cervantes, és un concepte genèric, i pot referir-se tant a qüestions gramaticals com a les seccions i activitats d'un curs o d'un manual de llengua; també a la manera com un enfocament planteja l'ensenyament i l'aprenentatge de la gramàtica.

El diccionari virtual esmentat destaca diferents característiques de la gramàtica pedagògica, de les quals resalto les següents:

- 1) L'objectiu és facilitar la comprensió i el domini de la llengua, tant del sistema com dels diferents usos.
- 2) La selecció dels continguts es guia pels criteris següents:
  - l'actualitat, és a dir, l'estat actual de la llengua i els diferents usos;
  - la descripció, tenint en compte la manera com usen la llengua els seus parlants nadius i no com diu la normativa que haurien d'usar-la;
  - la freqüència dels usos lingüístics en detriment d'una selecció exhaustiva o de les particularitats i excepcions;
  - la rellevància comunicativa, és a dir, els valors comunicatius més freqüents associats a determinades formes d'expressió;
  - el criteri de la informació específica, que consisteix en la descripció de fenòmens diferents dels que ofereixen les gramàtiques descriptives o normatives per a parlants nadius, i que es desprenen de les necessitats (comunicatives o cognitives) dels aprenents.
- 3) També tracta fenòmens dels diferents nivells de descripció de la llengua (fonètic, morfològic, sintàctic, semàntic i pragmàtic) i estableix relacions entre les disciplines.
- 4) La gramàtica pedagògica adopta i integra les aportacions més útils dels diferents models teòrics, és a dir, l'estructuralisme, el generativisme, la lingüística del text, etc.
- 5) Pel que fa al metallenguatge i la terminologia, es tenen en compte les possibilitats de comprensió del destinatari i, per tant, els criteris de claredat i efectivitat prevalen sobre el rigor científic. En cas de necessitat, se simplifiquen les explicacions en benefici d'una major facilitat de comprensió.

Al llarg de les últimes dècades, l'ensenyament de segones llengües està apostant per l'atenció en la forma com a model per a una gramàtica pedagògica. Els principis del moviment *Focus on Form* intenten acoblar la metodologia actual amb els estudis d'adquisició, i es basen en la instrucció formal del component gramatical inserit en el paradigma pedagògic comunicatiu. La comprensió de la forma se situa en el punt de partida perquè l'aprenent prengui consciència de la funcionalitat dels elements del sistema lingüístic.

Si fem una anàlisi del tractament de la gramàtica en els manuals, tant pel que fa a les explicacions com als exercicis, podem apreciar els aspectes següents:

- 1) Tot i que la majoria dels manuals tenen com a objectiu el treball de la comunicació, veiem que el tractament de la gramàtica, en general, continua tenint una concepció de la llengua bastant formalista i estructuralista.
- 2) Pel que fa a la tria de les formes, notem l'omissió de les no normatives o de les col·loquials, tot i ser d'ús estès en diferents contextos. Un exemple d'això és la combinació de pronoms, la forma *lo* o els quantitatius. Per exemple, la majoria de manuals no dona per vàlides les formes *bastanta* / *bastantes*, tot i que tenen un ús molt estès.
- 3) A l'hora d'analitzar la terminologia gramatical, veiem que sol ser tècnica i potser desconeguda pels aprenents, ja que s'atén més a la tradició o al rigor científic que a la capacitat de comprensió de l'alumne. En la mateixa línia, les explicacions poden arribar a ser més difícils d'entendre que la forma *i*, a vegades, són parcials o confoses. Vegeu-ne un parell d'exemples:

(2)

a.

 Pronoms d'objecte directe de tercera persona *el, la, els, les, en, ho*

 Els pronoms **el, la, els, les, en, ho** poden substituir un objecte directe de tercera persona determinat, indeterminat o neutre.

---

el	Substitueixen un element	<i>Amb qui va tenir <u>el seu primer fill</u>?</i>
la	determinat (amb article	<i><u>El</u> va tenir amb un ballari</i>
els	definit, demostratiu o	<i>Abans de casar-se, ella ja tenia <u>aquesta casa</u>?</i>
les	possessiu)	<i>Sí que <u>la</u> tenia, era de la seva família.</i>

 Taula 3. Quadre de les formes i dels usos dels pronoms de complement directe. *Veus 3. Llibre d'exercicis i gramàtica* (2008).

L'explicació del manual respon més a la tradició que al significat de les formes i a l'ús de la llengua. Si canviéssim la resposta de l'exemple, veuríem com la norma ja no seria vàlida:

b.

— *Abans de casar-se, ella ja tenia aquesta casa?*— *No, en tenia una altra.*

(3)

a.

-
- El complement directe és determinat quan ens referim a un producte concret per als dos interlocutors. En aquest cas, si el complement directe no estigués substituït per un pronom estaria introduït per un article determinat, un demostratiu o un possessiu. Recorda que els pronoms **el**, **la**, **els** i **les** són els pronoms de complement directe determinat.
  - En canvi, el complement directe és indeterminat quan parlant d'un producte genèric que volem comprar no concretem si volem aquest o un altre. Com hem vist, el pronom **en** és el pronom de complement directe indeterminat.
-

Taula 4. Quadre de les formes i dels usos dels pronoms de complement directe. *Bàsic 1. Llengua Catalana* (2006).

Veiem que les explicacions són difícils de seguir i no s'ajusten a la realitat del fenomen que es vol descriure perquè imperen criteris formals i no de significat:

b.

- *Vols tastar aquest vi? M'han dit que és molt bo.*
- *Sí, però només en prendré una mica perquè he de conduir.*

En aquest cas, la resposta no s'adiu a la norma perquè el parlant no respon "el prendré"; la seva resposta amb el pronom *en* es justifica perquè expressa la noció de quantitat d'una cosa identificada.

- 4) En els manuals de caire comunicatiu, la gramàtica sol ocupar un lloc secundari, aïllada de les activitats més obertes, per tant, es continua fent la divisió entre forma i significat. D'altra banda, el fet que hi hagi activitats comunicatives amb instruments gramaticals no garanteix que es treballi la unió entre gramàtica i comunicació, ja que sovint es recorre a llistes d'estructures desvinculades del significat més properes a la tradició estructuralista. En un sentit extrem, també veiem l'absència de reflexió formal a causa d'un plantejament comunicatiu mal entès. Avui dia, els estudis sobre adquisició demostren que la instrucció formal és necessària i del tot compatible amb els enfocaments metodològics actuals.

- 5) La lògica de la forma passa per davant del significat amb què el parlant usa aquesta forma. Vegeu l'exemple següent extret d'un bloc que fa un professor de català per als seus alumnes que ve a ser un diari de classe en el qual l'ensenyant aclareix un dubte en relació amb l'ús del subjuntiu. Els alumnes, segurament per coneixement intuïtiu, qüestionen la regla del llibre sobre la correlació verbal “verb de l'oració principal en condicional / verb de l'oració subordinada en imperfet de subjuntiu”; en aquest cas, apliquen la lògica del significat, és a dir, amb el present de subjuntiu veiem l'acció més propera i, per tant, més factible; en canvi, amb l'imperfet percebem l'acció més llunyana i, en conseqüència, menys possible.

(4)

DIJOUS 29 DE MARÇ DE 2012

En la sessió d'ahir, mentre fèiem l'exercici 31 del *Llibre d'exercicis i gramàtica*, pàg. 63, ens van sorgir alguns **dubtes** amb determinades oracions per expressar **desitjos** o fer **peticions** en **condicional**. Les oracions són aquestes:

1. **M'agradaria** un pis que _____ (ser) espaiós i que _____ (tenir) com a mínim dues habitacions, perquè així podrien venir amics a visitar-me.
2. **Preferiria** que el pis _____ (ser) lluminós i assolellat i que _____ (donar) al carrer.
3. **M'estimaria més** que _____ (ser) moblat.
4. Ja **m'estaria bé** que els mobles _____ (ser) senzills i pràctics.
5. **M'agradaria** que la cuina _____ (estar) completament equipada.

Recordau que en aquesta unitat 3 hem practicat les estructures en present d'indicatiu i en condicional per expressar una petició. Hem dit que la correlació temporal és:

- Tant en un cas com en l'altre els verbs de les oracions subordinades van en subjuntiu. La correlació temporal és:

oració principal	oració subordinada
present d'indicatiu	present de subjuntiu
condicional	imperfet de subjuntiu

Vull un pis que tingui terrassa.
Preferim que l'habitació doni al carrer principal.
S'estima més una casa que sigui assolellada.

Voldria un pis que tingués terrassa.
Preferiríem que l'habitació donés al carrer principal.
S'estimaria més una casa que fos assolellada.

Font: *Veus 3. Llibre d'exercicis i gramàtica*, pàg. 146.

Font: <http://motpermot.blogspot.com/es/2012_03_01_archive.html>

De fet, el dubte dels alumnes és justificat, ja que és habitual veure manifestacions escrites i orals que no s'adiuen a les explicacions del manual, com per exemple, la petició següent que fa un usuari d'Internet:

(5)

Tenc diversos blocs i **voldria** que les entrades d'aquests blocs **s'importin** automàticament a un altre bloc.

Font: <<http://www.formspring.me/bitscatalans/q/138144495>>

- 6) Pel que fa a la tipologia d'exercicis gramaticals, veiem que els de caire estructuralista són encara vigents, com ara les taules de substitucions, els exercicis de repetició, d'omplir buits, els de transformació o els de reformulació. És evident que aquesta mena d'activitats són útils per aprendre el sistema formal de la llengua, però cal veure si estan ben plantejats, és a dir, si el context és significatiu o si es treballen les estructures de forma no mecànica.

Finalment, voldria fer un resum dels diferents aspectes que he anat comentat, i formular algunes propostes operatives que no tenen cap pretensió d'originalitat, ja que només són el fruit de moltes reflexions nascudes de l'ús dels diferents materials que els docents tenim a l'abast:

- 1) Tots els professors hauríem de fer l'exercici de reflexionar sobre què és una llengua i com s'aprèn ja que aquestes creences són en la base de les nostres decisions i actuacions professionals. De la mateixa manera, hauríem d'estar atents a les idees dels alumnes sobre la llengua i l'aprenentatge.
- 2) Cal que siguem conscients i coherents amb la tria d'un mètode o enfocament, la qual cosa no vol dir que deixem de banda altres propostes. Tots els mètodes i enfocaments han fet i fan aportacions vàlides, però

- és indubtable que les que condueixen a l'ús de la llengua i les que cobreixen les necessitats comunicatives dels aprenents haurien de tenir més rellevància en el camp de l'ensenyament-aprenentatge de llengües.
- 3) Els llibres no haurien de ser l'esquelet del curs perquè, d'una banda, no n'hi ha cap de perfecte i, d'altra banda, es difícil que cobreixin el que s'estableix a la nostra programació. Cal buscar, triar i elaborar materials complementaris que s'adaptin a les característiques i necessitats del curs, i que compensin les mancances dels manuals.
  - 4) A l'hora de triar o crear textos, cal tenir en compte per a què els volem. D'una banda, textos per treballar la llengua des del punt de vista formal deixant en segon pla el contingut; d'altra banda, textos per treballar la llengua des del punt de vista de la comunicació. Els textos poden ser reals o inventats, però han de ser actuals, vinculats a un context, que suscitin interès en els alumnes, que compleixin les característiques del tipus de text i que siguin representatius del que l'alumne es trobarà en una situació d'ús. Hauríem d'evitar que els textos inventats o modificats perdessin les seves característiques.
  - 5) Tant en el procés de selecció, d'adaptació o de creació de materials, cal apostar per un model de llengua proper, no artificios, perquè l'alumne reconegui el mateix instrument de comunicació que trobarà en qualsevol entorn d'ús fora de l'aula i, sobretot, que no tingui la sensació que és difícil i inabastable. Sempre podem recórrer als nostres coneixements com a usuaris de la llengua que ensenyem o a altres instruments metodològics com ara el *Tipotext* (Artigas et al., 2003). A més a més, Internet i les xarxes socials representen un banc de materials reals inesgotables.
  - 6) Tenint en compte que les teories sobre adquisició en les últimes dècades demostren que la instrucció formal és necessària, els professors hem de ser conscients de quina gramàtica ensenyem i de com l'ensenyem, sempre d'acord amb el plantejament metodològic adoptat. Pel que fa a la tria de continguts, és important estar atents a la llengua d'ús dels parlants nadius, cosa que pot posar en dubte la normativa; es tracta de trobar una mesura justa entre normativa i normalitat.
  - 7) Durant força temps, els professors de català ens hem format en diferents àmbits com ara la llengua, la metodologia o les noves tecnologies, però potser és l'hora d'incloure en els plans de formació l'estudi i l'anàlisi dels manuals que fem servir. En aquest sentit, caldria instruments per poder analitzar i avaluar els llibres que usem, la qual cosa ens per-

metria revisar la nostra pràctica docent i l'encaix dels materials amb les característiques i necessitats dels alumnes.

En definitiva, es tracta de reflexionar sobre la pròpia feina i sobre les eines que fem servir per poder rectificar, millorar o donar validesa a la nostra pràctica diària. ■

■ Bibliografia

- Abelló, Xavier / Rodríguez, Judith (2006): *Bàsic 1. Llengua catalana*, Barcelona: Barcanova.
- Artigas, Rosa *et al.* (2003): *Tipotext: una tipologia de textos de no-ficció*, Vic: Eumo.
- Bastons, Núria *et al.* (2011): *Gramàtica pràctica del català*, Barcelona: Editorial Teide.
- Consell d'Europa (2002): *Marc europeu comú de referència per a les llengües: aprendre, ensenyar, avaluar*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística.
- Cuenca, Maria Josep (1992): *Teories gramaticals i ensenyaments de llengües*, València: Tàndem.
- Ezeiza, Joseba (2009): “Analizar y comprender los materiales de enseñanza: algunas claves para la formación del profesorado”, *Marco ELE. Revista de español como lengua extranjera* 9, 5–24.
- Instituto Cervantes (1997): *Diccionario de términos claves de ELE*, <http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/> [visitada el 20.09.2012].
- Llopis-García, Reyes *et al.* (2012): *Qué gramática enseñar, qué gramática aprender*, Madrid: Edinumen.
- Mas, Marta *et al.* (1982): *Digni, digni*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- / Melcion, Joan (1999): *Nivell llindar per a la llengua catalana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- / Vilagrasa, Albert (2008): *Veus 3. Llibre d'exercicis i gramàtica*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Van Lier, Leo (1991): “Inside the classroom: Learning processes and teaching procedures”, *Applied Language Learning* 2, 29–68.

Zayas, Felipe (2004): “Cap a una gramàtica pedagògica”; dins: *Articles de Didàctica de la llengua i de la literatura* 33, Barcelona: Graó, 9–26.

- Núria Bastons Vilallonga, Generalitat de Catalunya, Departament d’Ensenyament, Via Augusta, 201, E-08021 Barcelona, <nbastons@xtec.cat>.

Zusammenfassung: In diesem Artikel werden die wichtigsten Änderungen im Bereich des Lehrens und Lernens, die von unterschiedlichen Methoden und Sichtweisen ausgingen, dargestellt und untersucht, wie sich diese Veränderungen in den Lehrbüchern für Katalanisch als Fremd- oder Zweitsprache widerspiegeln. Der erste Teil des Beitrags betrachtet die Arbeit mit Texten in den Lehrbüchern ausgehend von der Definition und den Funktionen im Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen (GER). Im zweiten Teil wird über die Behandlung der Grammatik in den Lehrbüchern mit Bezug auf Erklärungen und Übungen reflektiert. Zum Abschluss werden Reflexionen und Vorschläge im Zusammenhang mit den angesprochenen Themen vorgelegt. ■

Summary: In this article, we offer a brief review of the most important changes in the field of education/learning conditioned by different methods and approaches, and how these changes have been reflected in the text books for Catalan as a foreign language or second language (L2). In the first part, we focus on how these texts have been employed according to the definition and the functions outlined by the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). In the second part, a reflection is made about the treatment of grammar in students’ books as far as explanations and exercises are concerned. Finally, we discuss some reflections and proposals concerning the above-mentioned subjects. [Keywords: methods and approaches; text; grammar; activities; text book] ■

Tagungsbericht 24. Katalanistentag / 24è Col·loqui Germano-català: Kulturen im Kontakt / Cultures en contacte

Annett Azbel · Julian Brock ·
Sarah Gemicioglu (Bochum)
Jenny Brumme (Barcelona)

Der 24. Katalanistentag fand vom 17. bis 19. September 2014 an der Ruhr-Universität Bochum statt. Das Ruhrgebiet, welches als eine der dichtesten Metropolregionen Europas bekannt und durch seine industrielle Vergangenheit von einer intensiven Migrationsgeschichte geprägt ist, stellt einen Schmelztiegel verschiedener Kulturen dar. Auch die katalanischsprachigen Länder weisen im Laufe der Geschichte einen ständigen Kontakt zu anderen Kulturen auf. Aufgrund dieser geschichtlichen Parallele wurde Kulturen im Kontakt zum Motto des *Col·loqui Germano-català*, das in der thematischen Gestaltung der Sektionsarbeit, der Plenarvorträge und des begleitenden Kulturprogramms aufgegriffen wurde.

Bereits der erste Plenarvortrag griff thematisch die interkulturelle Tradition der katalanischsprachigen Länder auf. Prof. Dr. Nikolas Jaspert (Heidelberg) gab einen an Beispielen und Quellenzitaten reichen Überblick über die mittelalterlichen christlich-islamischen Beziehungen und hob dabei die diplomatische Praxis zwischen den Kronländern von Aragón und verschiedenen muslimischen Potentaten besonders hervor.

In den folgenden Tagen beschäftigte sich die Sektionsarbeit mit dem Thema Kulturkontakt. In den verschiedenen Sektionen wurden die Berührung, der Austausch und die Schnittstellen zwischen verschiedenen Nationalitäten und Sprachen aus literaturwissenschaftlicher, kulturwissenschaftlicher und linguistischer Perspektive untersucht.

In der literaturwissenschaftlichen Sektion *Die Katalanen und Lateinamerika*, geleitet von Corinna Albert und Imma Martí (Bochum), wurden die interkulturellen Verflechtungen beider Kulturräume im 19. und 20. Jahrhundert thematisiert, mit einem besonderen Schwerpunkt auf der lite-

rarischen wie journalistischen Tätigkeit katalanischer Exilanten im 20. Jahrhundert.

Zunächst stellte Montserrat Bacardí (Barcelona) die beiden katalanischsprachigen Zeitschriften *Catalunya* und *Ressorgiment* aus Buenos Aires vor, die vor allem während des Franquismus zu einem wichtigen Sprachrohr exilierter Schriftsteller und Übersetzer wurden. Ein theoretischer Zugang zum Sektionsthema wurde von Marco Thomas Bosshard (Bochum) in seinem Eröffnungsvortrag präsentiert, indem er die lateinamerikanischen kulturwissenschaftlichen Konzepte der *heterogeneidad*, *transculturación* und *hibridez* auf zwei Romane von Juan Marsé und Jordi Soler übertrug. Margarida Casacuberta (Girona) hingegen beschäftigte sich mit den Reiseerfahrungen des katalanischen Malers, Schriftstellers und Journalisten Santiago Rusiñol, der die im Zuge der Feierlichkeiten des *Centenario* im Jahre 1910 nahezu omnipräsenten Modernitätsideale in Argentinien kritisch-distanziert unter die Lupe nahm. Einem literarischen Einzeltext widmete sich Eusebi Coromina Pou (Vic). Er untersuchte die Übersetzungs- und Rezeptionsgeschichte des Theaterstücks *Misterio de Quanaxhuata* von Josep Carner. Der Autor übersetzte das ursprünglich auf Spanisch verfasste Werk erst acht Jahre später ins Katalanische und erntete gerade deshalb die Kritik anderer katalanischer Intellektueller. Verstärkt um nationalistische Strömungen drehte sich der Vortrag *Prensa i identitat catalana a Cuba* von Lluís Costa (Girona), der die wichtige Rolle des Mediums Zeitung bei der Aufrechterhaltung einer katalanischen Identität auf Kuba herausarbeitete, wo katalanische Migranten seit 1861 journalistisch tätig waren.

Als ein wichtiger Botschafter katalanischer Kultur gilt auch der von Ramon Farrés (Barcelona) vorgestellte brasilianische Diplomat und Dichter João Cabral de Melo Neto, der im Jahr 1949 nach langem Aufenthalt in Barcelona eine zweisprachige Anthologie zeitgenössischer katalanischsprachiger Lyrik in Brasilien herausbrachte und damit als bedeutsamer portugiesisch schreibender Autor den Grundstein der brasilianischen Rezeption katalanischer Literatur legte. Das Werk eines weiteren Diplomaten war Thema des Vortrags von Josep Figueres (Barcelona): Josep Carner arbeitete während der Diktatur von Primo de Rivera in der spanischen Botschaft in Costa Rica und verfasste Artikel im Ressort Internationale Politik des *Diario de Costa Rica*.

Der Vortrag von Roger Friedlein (Bochum) stand im Zeichen des Genres Reiseberichte. Er behandelte die Texte von Josep Pla, der in zwei Artikelserien in eher nüchterner Sprache den poetischen *tropicalismo*, mit dem Brasilien von Zeitgenossen oft beschrieben wurde, als zu rhetorisiert und

substanzlos hinstellt. Einen eher biographischen Fokus wählte dagegen Montserrat Galí (Puebla), die über das Schaffen des Barceloniner Herausgebers, Journalisten und Kunstkritikers Rafael de Rafael i Vila referierte, der vor allem in Mexiko tätig war und dort die in Wien und Rom begründete nazarenische Romantik bekannt machte.

Vielseitig in geographischer Hinsicht betätigte sich die von Pilar Godayol (Vic) behandelte Schriftstellerin Aurora Bertrana, die mit Ozeanien, Amerika, Afrika und Europa vier Kontinente bereiste und darüber sowohl literarische als auch journalistische Texte verfasste. Irene Polo, eine weitere Reisende, bildete den Schwerpunkt des Vortrags von Teresa Julio (Vic). War die Dramaturgin ursprünglich als künstlerische Leiterin zu einer mehrmonatigen Theater-Tour durch Lateinamerika aufgebrochen, so blieb sie nach Ausbruch des spanischen Bürgerkriegs in Buenos Aires, wurde so zur Exilantin und nahm sich dort 1942 das Leben. Die Referentin stellte vor allem das übersetzerische Schaffen Irene Polos heraus. Auch Ramon Vinyes, den Imma Martí Esteve (Bochum) in ihrer Präsentation thematisierte, sah sich durch den Bürgerkrieg zum Exil gezwungen. Der Vortrag konzentrierte sich auf den Einfluss seines erzählerischen Werkes auf die innovativen Strömungen in der lateinamerikanischen Literatur, die besonders in der von ihm begründeten *grupo de Barranquilla* ihren Ausdruck fanden.

Einen über den geographischen Fokus Lateinamerika/Katalonien hinausgehenden Blickwinkel nahm Ludger Pries (Bochum) – neben Marco Bosshard Eröffnungsredner der Sektion – ein, indem er die Spannungsfelder zwischen regionalen und transnationalen Identitätsmustern im Zeitalter der Globalisierung aufzeigte und dabei zu dem Schluss kam, dass sich verschiedene Typen kollektiver Identitätsbildung keinesfalls gegenseitig ausschließen. Das Alteritäts- bzw. *otredad*-Konzept stand im Fokus des Vortrags von Lluís Quintana Trias (Barcelona) und wurde auf das Werk des exilierten Autors Pere Calders angewandt, der sich als eher wenig weltmännischer Asylsuchender in Mexiko einer unerwartet komplexen, indigen geprägten Welt gegenüber sieht.

Den Abschluss bildeten die Ausführungen von Martí Soler Vinyes, sie drehten sich um das Werk des Exilschriftstellers Agustí Bartra. Besonders ging der Referent dabei auf die Werke über die mythologischen Gestalten Odysseus und Quetzalcoatl ein, die er auch als Reflexionsfläche der unfreiwilligen Reiseerfahrungen des Autors interpretiert.

Die Sektion *Herausbildung, Ordnung und Überlieferung von Wissen in Mittelalter und Renaissance* unter der Leitung von Isabel Müller (Bochum) und

Frank Savelsberg (Göttingen) behandelte sowohl literaturwissenschaftliche als auch kulturwissenschaftliche Themen. In der Sektion untersuchte man den Kontakt unterschiedlicher Wissens- und Textkulturen. Im Fokus stand dabei die sich ab Ende des 13. Jahrhunderts ergebende Veränderung in der Form der Wissensdarstellung, welche sich unter Anderem im sprachlichen Wechsel vom Lateinischen zur Volkssprache manifestierte.

Eine Reihe von Vorträgen beschäftigte sich mit medizinischen Wissenstexten. So betonte Antònia Carré (Barcelona), die die lateinischen Übersetzungen des Arnau de Vilanova untersuchte, dass volkssprachliche Übersetzungen aus dem Lateinischen besonders eine Veränderung in Bezug auf die Adressaten der Texte hervorriefen. Während bis dahin nur gelehrte Personen mit Lateinkenntnissen auf medizinisches Wissen zugreifen konnten, wurde es nun durch Übersetzungen auch Laien zugänglich. Auch Lluís Cifuentes (Barcelona), der sich in seinem Vortrag mit medizinischen Miszellenhandschriften beschäftigte, stellte heraus, dass die *miscellànies mèdiques* sich sowohl an ein gelehrtes Publikum richteten, als auch auf ein interessiertes Laienpublikum abzielten. Er stellte heraus, dass es für die Klassifikation dieser Texte notwendig ist, die Sammelhandschriften als Ganzes zu betrachten.

Mit der Herausbildung einer medizinischen Terminologie in der Volkssprache beschäftigten sich die folgenden drei Beiträge: Meritxell Blasco (Barcelona) zeigte, dass zahlreiche medizinische Fachausdrücke katalanischen Ursprungs in mittelalterliche hebräischsprachige Medizintexte einfließen. Auch andere Sprachen bedienten sich des Katalanischen bei der Formation einer medizinischen Fachsprache. So erklärte Maria Sofia Corradini (Pisa), dass das Okzitanische bei der Ausbildung der medizinischen Wissenschaftssprache Gebrauch vom benachbarten lexikalischen System des Katalanischen machte. Der Bedeutungszuwachs der Volkssprache im Bereich der Medizin wurde auch deutlich anhand der von Guido Mensching (Göttingen) vorgestellten medizinisch-botanischen Glossare, welche – in hebräischer Schrift verfasst – arabische, katalanische und lateinische Fachtermini zu einander in Beziehung setzen.

Ebenso machten sich auch auf anderen Gebieten Veränderungen in der Wissenskultur bemerkbar. Raimon Sebastian Torres (Barcelona) untersuchte die in der katalanischen Übersetzung des agronomischen Werkes *Opus agriculturae* vorhandenen Interpolationen mit der Absicht, die Intention des Übersetzers im Hinblick auf die Vermittlung agronomischen Wissens herauszukristallisieren. Theo Loinaz (Barcelona) zeigte am Beispiel eines astrologischen Wissenstextes, dem *Llibre de les semblances de tots los*

hòmens, wie verschiedene Wissenstraditionen zusammenfließen: das Werk basiert auf einem lateinischen Original, das sich wiederum auf arabische Quellen (*Llibre de les Nativitats* von Abu Maʿšar) zurückführen lässt. Rosanna Cantavella (València) beschäftigte sich mit den volkssprachlichen Übersetzungen des Facetus *moribus et vita*, eines im 7. Jahrhundert entstandenen erotodidaktischen Textes, und zwar im Hinblick auf die Frage nach seiner Bedeutung und Stellung im Rahmen des zeitgenössischen Erziehungsprogramms.

Einen weiteren großen Block stellt das philosophisch-theologische Wissen dar. Die in dem Vortrag von Maribel Ripoll Parellón (Universitat de les Illes Balears) eröffnete Perspektive, die Frau als Adressatin der Werke Ramon Llulls und damit als potenzielle Verbreiterin der *Art lul·liana* zu betrachten, wies auf die Notwendigkeit hin, den Rezipientenkreis der Werke Llulls genau zu bestimmen. Auch in anderen Vorträgen standen die innovativen Wissensvermittlungsstrategien Ramon Llulls im Vordergrund. Anna Clot Fernández (Barcelona) setzte sich mit den rhetorischen Mitteln auseinander, welche Llull in dem *Coment del Dictat* – einem Autokommentar zum *Dictat de Ramon* – anwendet, um die christlichen Glaubensgrundsätze zu verbreiten. Elena Pistolesi (Modena) stellte die Ergebnisse der Datenbank *Base de dades Ramon Llull* (BD Llull) vor, welche von großem Wert bei der Untersuchung der Wirkung und Verbreitung der Wissenstexte Llulls ist. Der Beitrag von Alexander Fidora (Barcelona) beschäftigte sich mit dem unklaren Status einer in der *Confessió de Barcelona* von Arnau de Vilanova enthaltenen Übersetzung eines prophetischen Textes von Hildegard von Bingen.

Mit poetologischem Wissen beschäftigte sich der Beitrag von Josep Solervicens (Barcelona). Er zeigte auf, dass bei der Rezeption Ausiàs Marchs in der Renaissance italienische Modelle an Bedeutung gewannen. Zugleich wies er am Beispiel der Paratexte, die die March-Editionen des 16. Jahrhunderts begleiten, nach, dass Marchs Editoren versuchten, diesen als literarische Autorität zu etablieren.

Die linguistische Sektion *Kontrastive Phraseologie* war mit insgesamt neun Beiträgen und dem Plenarvortrag von Prof. Beatrice Schmid (Basel) eine kleine Sektion. Die beiden Organisatorinnen, Sarah Gemicioglu (Bochum) und Jenny Brumme (Barcelona), hatten ein Thema ausgewählt, das einen hohen Grad an Spezialisierung aufweist, aber immer stärkeres Interesse in der Forschung erweckt. Es wurden Phänomene und Bereiche in den Fokus gerückt, die zuvor wissenschaftlich nicht bearbeitet worden waren und die eine rege, kollegiale Debatte unter allen Teilnehmern der Sektion und über

den gesamten Zeitraum hinweg beförderten. Die Spezialisierung gestattete eine detaillierte Erörterung umstrittener Fragen und die Benennung von Desiderata für künftige Untersuchungen.

Am Beginn der Sektion standen zwei Beiträge, die sich mit formelhaftem Sprechen beschäftigten. Zunächst ging Victòria Alsina (Barcelona) auf die verschiedenen Routineformeln in beiden Sprachen ein, wogegen Óscar Bladas (Belfast) umgangssprachliche Ausdrücke und deren Klassifizierung im Rahmen der Phraseologie in den Mittelpunkt rückte. Es folgten die Vorträge von Aina Torrent (Köln) und Ferran Robles (València). Erstere befasste sich mit der Evidentialität im Katalanischen, einem Thema, das international im Brennpunkt der Linguistik steht. Ferran Robles kontrastierte Diskursmarker mit einer metasprachlichen Komponente (z. B. *das heißt, és a dir*), also feste Wendungen, die textstrukturierende und kognitive Funktion haben.

Es folgten Beiträge, die ihre Aussagen auf konkreten Texten bzw. Diskursen aufbauten. So sprach Immaculada Fàbregas (Université Bretagne-Sud, Lorient) zu den Sprichwörtern im Werk von Francesc Eiximenis (1327–1409) und deren Funktion der Wissensvermittlung. Vom Mittelalter ging es direkt in die Neuzeit und zum Thema Fußball: Mireia Calvet Creixet (Barcelona) nahm die Berichterstattung und die Phrasen, die Journalisten wie Trainer häufig benutzen, unter die Lupe.

Mit der Phraseologie in literarischen Werken befassten sich die drei folgenden Beiträge, die sich in unterschiedlicher Weise mit Werken zeitgenössischer Autoren und deren Übersetzung beschäftigten. Mit einem eigens zu diesem Zweck entwickelten Programm überzeugte Carme Colominas (Barcelona) in ihrem Beitrag. Sie lieferte quantitative Daten zur Kennzeichnung des Stils zeitgenössischer katalanischer Autoren. Ebenfalls korpusbasiert arbeitete Heike van Lawick (Graz) und hinterfragte das in der Translationswissenschaft stark umstrittene Konzept der Äquivalenz anhand deutsch-katalanischer Übersetzungen. Im Unterschied zu diesen Beiträgen bauten Elena Voellmer und Jenny Brumme (Barcelona) auf der Übersetzung eines Werkes auf. Sie untersuchten im Roman *Das Parfum* (1981) von Patrick Süskind olfaktorische Phraseologismen und zeigten Tendenzen in der katalanischen Übersetzung.

Den Abschluss der Sektion bildete der Plenarvortrag von Beatrice Schmid (Basel). Auch sie basierte ihre Ausführungen auf einem Roman, *Un crim imperfecte* (2006) von Teresa Solana, der als ‚Barcelona-Krimi‘ ins Deutsche übersetzt wurde. Beatrice Schmid ging anhand der Okkurrenzen des

Verbs *fer* den deutschen Äquivalenten konkret im genannten Text und aus kontrastiver Sicht nach.

Im letzten Plenarvortrag mit dem Titel *Adoptar una llengua* berichtete die in Marokko geborene katalanische Schriftstellerin Najat El Hachmi über das Zusammentreffen von unterschiedlichen Sprachen – in ihrem Fall von ihrer Muttersprache Tamazight und dem Katalanischen. Im Anschluss erhielt Hanna Budig (Bamberg) das Rudolf-Brummer-Stipendium für ein soziolinguistisches Projekt im valencianischen Raum.

Auch das Kulturprogramm stand ganz im Motto *Kulturen im Kontakt*. Ein anschauliches und erlebbares Beispiel für das Zusammentreffen katalanischen und außereuropäischen Kulturguts stellt die *Rumba Catalana* dar, ein Musikstil, der Melodik und Harmonik des Flamenco mit katalanischsprachigen Texten und afrokubanischer Rhythmik verbindet und sich ab den 1940er Jahren in den Sinti- und Roma-Gemeinschaften Barcelonas entwickelt hat. Auf dem Katalanistentag lud die Band *Rumba Expresso* sowohl zu einem Konzert als auch zu einem Workshop, der den TeilnehmerInnen Geschichte und Hintergründe des musikalischen Genres näherbrachte. Ergänzend wurde eine Führung durch die Bochumer Innenstadt und den Botanischen Garten angeboten. Den Abschluss bildete ein Diner im Rittersaal der Wasserburg Haus Kemnade sowie eine Führung über das ehemalige Zechengelände und UNESCO-Welterbe Zollverein in Essen. ■

- Annett Azbel, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, Gebäude GB, Universitätsstraße 150, D-44780 Bochum, <annett.azbel@rub.de>.
- Julian Brock, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, Gebäude GB, Universitätsstraße 150, D-44780 Bochum, <julian.brock@rub.de>.
- Jenny Brumme, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, C/ Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <jenny.brumme@upf.edu>.
- Sarah Gemicioğlu, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, Gebäude GB, Universitätsstraße 150, D-44780 Bochum, <sarah.gemicioğlu@rub.de>.

Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 2014 und im Wintersemester 2014/2015

Julia Fuchs (Frankfurt am Main)

Die folgende Aufstellung verzeichnet katalanistische Lehrveranstaltungen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 2014 und im Wintersemester 2014/2015. Aufgeführt werden die aus den Vorlesungsverzeichnissen zu entnehmenden Angaben zu den Veranstaltungen des Bereichs Romanistik (Katalanistik). Katalanistisch relevante Veranstaltungen aus anderen Bereichen werden gerne aufgenommen, sofern diese der Verfasserin angezeigt werden. Die Auflistung bemüht sich um Vollständigkeit. Die katalanistisch tätigen Hochschullehrerinnen / Hochschullehrer und Lektorinnen / Lektoren werden gebeten, Änderungen der in den Verzeichnissen abgedruckten Angaben durch die Vorlesungspraxis (zusätzliche, ausgefallene, im Titel geänderte Veranstaltungen) der Verfasserin mitzuteilen. Gleiches gilt für in der folgenden Aufstellung lückenhaft dokumentierte Angaben.

Bundesrepublik Deutschland

Bamberg

Otto-Friedrich-Universität / Institut für Romanistik

SS 2014:

- Katalanisch express – Katalanisch schnell lesen und verstehen lernen:
Núria Picallo
- Strukturkurs Katalanisch für RomanistInnen: Hans-Ingo Radatz,
Núria Picallo

WS 2014/2015:

- keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Berlin

Freie Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2014:

- Katalanisch Grundmodul 2: Núria Trias Gilart
- Katalanisch Grundmodul 3, 2. Teil: Núria Trias Gilart

WS 2014/2015:

- Landeskunde Katalanisch: Núria Trias Gilart
- Katalanisch Grundmodul 1: Núria Trias Gilart
- Katalanisch Grundmodul 3, 1. Teil: Núria Trias Gilart

Humboldt-Universität / Institut für Romanistik

SS 2014:

- Llengua catalana II: Anna Betlem Borrull i Llombard
- Introducció a la literatura catalana: Anna Betlem Borrull i Llombard

WS 2014/2015:

- Llengua catalana I: Anna Betlem Borrull i Llombard
- Introducció a la cultura catalana: Anna Betlem Borrull i Llombard

Bochum

Ruhr-Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

- Katalanisch I: Imma Martí i Esteve
- Katalanisch II: Imma Martí i Esteve
- Journalismus und Medien in den katalanischen Ländern:
Imma Martí i Esteve
- Lesekurs Katalanisch im Rahmen des 24. Katalanistentages „Kulturen
im Kontakt“: Imma Martí i Esteve

WS 2014/2015:

- Katalanisch I: Imma Martí i Esteve
- Katalanisch III: Imma Martí i Esteve
- Intensivkurs Katalanisch (A2+) Blockkurs: Imma Martí i Esteve

Bremen

Universität / Sprach- und Literaturwissenschaften

SS 2014:

- Katalanisch Grundmodul 2 (für Fortgeschrittene): Lenke Kovács
- Intensivkurs Katalanisch: Lenke Kovács

WS 2014/2015:

- keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Frankfurt am Main

Goethe-Universität / Institut für Romanische Sprachen und Literaturen
SS 2014:

- Katalanisch 1: Montserrat Ruiz Ortigosa
- Katalanisch 2: Montserrat Ruiz Ortigosa
- Katalanisch 3: Montserrat Ruiz Ortigosa
- Verbindungsstraßen: Katalanische Kultur in Deutschland und deutsche Kultur in Katalonien: Tilbert Dídac Stegmann
- EuroComRom – sechs romanische Sprachen lesen lernen. Anleitung zur Vielsprachigkeit für Romanisten: Tilbert Dídac Stegmann

WS 2014/2015:

- Katalanisch 1: Montserrat Ruiz i Ortigosa
- Katalanisch 2: Montserrat Ruiz i Ortigosa
- Katalanisch 3: Montserrat Ruiz i Ortigosa
- De cims, serres i valls: un recorregut per la literatura catalana de muntanya / Von Gipfeln, Graten und Tälern: eine Einführung in die katalanische Bergliteratur: Montserrat Ruiz Ortigosa
- EuroComRom – sechs romanische Sprachen lesen lernen. Anleitung zur Vielsprachigkeit für Romanisten: Tilbert Dídac Stegmann

Freiburg im Breisgau

Albert-Ludwigs-Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

- Basiskompetenzen I (A2) Intensivkurs: Anna Subarroca Admetlla
- Basiskompetenzen II (B1): Anna Subarroca Admetlla
- Sozial- und Kulturgeschichte Kataloniens: Anna Subarroca Admetlla
- Einführung in die katalanische Literaturwissenschaft:
Miquel Malondra

WS 2014/2015:

- Basiskompetenzen I (A2): Anna Subarroca Admetlla
- Textproduktion I (B2.1): Anna Subarroca Admetlla
- PanoRomania – Die romanischen Sprachen im Überblick:
Claus D. Pusch
- Literatura catalana contemporània: un viatge del passat al present per entendre el futur: Dari Escandell
- Literaturverfilmungen aus Spanien: Marco Thomas Bosshard
- Medien und Minderheiten: Rolf Kailuweit

Göttingen

Georg-August-Universität / Seminar für Romanische Philologie

SS 2014:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2014/2015:

— Katalanisch A1: Sebastià Moranta Mas

— Brückensprache Katalanisch – zwischen Ibero- und Galloromania:
Frank Savelsberg

Hamburg

Universität / Institut für Romanistik

SS 2014:

— Gramàtica II: Assumpta Terés i Illa

— Expressió escrita: Assumpta Terés i Illa

— Comentari de textos literaris: Assumpta Terés i Illa

— Cultura i civilització: Assumpta Terés i Illa

— Grundzüge der Syntax des Spanischen und Katalanischen:
Marc-Olivier Hinzelin— Minderheitensprachen und Sprachkontakt in Spanien:
Marc-Olivier Hinzelin

WS 2014/2015:

— Gramàtica I: Assumpta Terés i Illa

— Curs de conversa I: Assumpta Terés i Illa

— Curs de conversa II : Assumpta Terés i Illa

— Comentari de textos I: Assumpta Terés i Illa

— Grundzüge der Semantik (Frz./Kat./Port./Spa.):
Mihaela Adriana Moreno Perdomo— Grundzüge der Syntax (Spanisch/Italienisch/Katalanisch):
Andrea Pesková

— Morphologie romanischen Sprachen: Marc-Olivier Hinzelin

— Sprachwandel (Spa./Frz./Port./Kat.): Marc-Olivier Hinzelin

Heidelberg

Ruprecht-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

— Katalanisch I + II (Anfänger): Maria Lacueva i Lorenz

— Katalanisch III (Fortgeschrittene): Maria Lacueva i Lorenz

— Kulturwissenschaft Katalanisch: Maria Lacueva i Lorenz

WS 2014/2015:

- Katalanisch I + II (Mittelstufe): Maria Lacueva i Lorenz
- Katalanisch III (Fortgeschrittene): Maria Lacueva i Lorenz
- Kulturwissenschaft Katalanisch: Maria Lacueva i Lorenz

Kiel

Christian-Albrechts-Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

- Unterkurs Katalanisch: Marina Mayor Signes
- Mittelkurs Katalanisch: Marina Mayor Signes
- Aufbaukurs Katalanisch II: Marina Mayor Signes

WS 2014/2015:

- Unterkurs Katalanisch: Jordi Joan Cassany Bates
- Mittelkurs Katalanisch: Jordi Joan Cassany Bates
- Aufbaukurs Katalanisch I: Jordi Joan Cassany Bates

Köln

Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

- Katalanisch für Anfänger II: Anna Guerra Costa
- Katalanisch für Fortgeschrittene II: Anna Guerra Costa
- Landeskunde der Katalanischen Länder: Anna Guerra Costa

WS 2014/2015:

- Katalanisch für Anfänger I (A1.1): Anna Guerra Costa

Konstanz

Universität / Sprachlehrinstitut

SS 2014:

- Katalanisch III + IV: Francina Massana i Gonzáles
- Literatura y música catalanas durante el Franquismo:
Francina Massana i Gonzáles

WS 2014/2015:

- Katalanisch I + II: Francina Massana i Gonzáles
- Katalanisch I: Francina Massana i Gonzáles
- Katalanisch V: Francina Massana i Gonzáles

Leipzig

Universität Leipzig / Institut für Angewandte Linguistik und
 Translatologie / Iberoromanische Sprach- und Übersetzungswissenschaft
 SS 2014:

- Katalanisch – Sprache und Kultur: Òscar Bernaus i Griñó
- Sprachkompetenz Katalanisch II: Òscar Bernaus i Griñó
- Text- und Lexikanalyse: Òscar Bernaus i Griñó
- Übersetzen Katalanisch-Deutsch: Carsten Sinner
- Übersetzen Deutsch-Katalanisch: Òscar Bernaus i Griñó
- Übersetzungswerkstatt Katalanisch – L'ars culinària:
 Òscar Bernaus i Griñó

WS 2014/2015:

- Sprachkompetenz Katalanisch I: Òscar Bernaus i Griñó
- Katalanische Sprache und Gesellschaft: Òscar Bernaus i Griñó
- Kulturstudien/Sprache Katalanisch: Òscar Bernaus i Griñó
- Übersetzen Katalanisch-Deutsch: Carsten Sinner
- Translation I Katalanisch – L'ars culinària: Òscar Bernaus i Griñó
- Übersetzen Katalanisch: Carsten Sinner
- Kulturstudien und Übersetzen Katalanisch: Òscar Bernaus i Griñó

Mainz

Johannes Gutenberg-Universität / Institut für Romanistik
 SS 2014:

- Okzitanisch und Okzitanien (mit Seitenblick aufs Katalanische):
 Bernd Bauske

WS 2014/2015:

- keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Mannheim

Universität / Romanisches Seminar

- Katalanisch II: Anna Subarroca Admetlla
- Sozial- und Kulturgeschichte Kataloniens / Cultura i societat
 catalanes: Anna Subarroca Admetlla

WS 2014/2015:

- Katalanisch für AnfängerInnen: Anna Subarroca Admetlla
- Literatura y música en catalán: Desde el franquismo hasta la
 actualidad: Anna Subarroca Admetlla

Marburg

Philipps-Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2014:

- Katalanisch II (A2): Sebastià Moranta i Mas
- Konversationskurs / Curs de conversa (B1): Sebastià Moranta i Mas
- Expressió escrita (B1/B2): Sebastià Moranta i Mas
- Historia social de las lenguas de la Península ibérica:
Sebastià Moranta i Mas

WS 2014/2015:

- Katalanisch A1: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch B1: Sebastià Moranta i Mas
- Expressió escrita (B1/B2): Sebastià Moranta i Mas
- Lexicología: Sebastià Moranta i Mas
- Einführung in die spanische und katalanische Sprachwissenschaft:
Isabel Zollna
- Las lenguas de la Península ibérica – unidad y diferencia: Isabel Zollna

München

Ludwig-Maximilians-Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2014:

- Katalanisch II: Montserrat Varela Navarro
- Katalanisch Begleitkurs zu Katalanisch II: Joana Romano i Álvarez
- Katalanisch IV: Joana Romano i Álvarez

WS 2014/2015:

- Katalanisch I: Montserrat Varela Navarro
- Katalanisch Begleitkurs zu Katalanisch I: Joana Romano i Álvarez
- Katalanisch III: Joana Romano i Álvarez
- Katalanisch Begleitkurs zu Katalanisch III:
Montserrat Varela Navarro

Saarbrücken

Universität des Saarlandes / Romanistik

SS 2014:

- Katalanisch 1+2: Maria Lacueva i Lorenz
- Katalanisch 3: Maria Lacueva i Lorenz
- Das katalanische Kommunikationssystem: Maria Lacueva i Lorenz

WS 2014/2015:

- Katalanisch 1 + 2 für Anfänger: Maria Lacueva i Lorenz
- Katalanisch 3: Maria Lacueva i Lorenz

Siegen

Universität / Romanistik

SS 2014:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2014/2015:

— Katalanisch 1: Eva Balada i Rosa

Tübingen

Eberhard-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

— Katalanisch Anfängerkurs: Gemma Bernadó Ferrer

— Katalanisch Mittelkurs: Gemma Bernadó Ferrer

— Katalanisch Oberkurs: Gemma Bernadó Ferrer

— Landeskunde I/II – Introducció a la lingüística de varietats de la llengua catalana: Gemma Bernadó Ferrer

WS 2014/2015:

— Katalanisch Anfängerkurs: Laura Homs Vilà

— Katalanisch Mittelkurs: Laura Homs Vilà

— Katalanisch Oberkurs: Laura Homs Vilà

— Katalanisch Workshop: Laura Homs Vilà

— Landeskunde I/II – Expressions de la cultura catalana de principis del segle XXI: Laura Homs Vilà

Würzburg

Bayerische Julius-Maximilians-Universität / Romanische Philologie

SS 2014

— Katalanisch 1: Antonio Gallardo

— Die Sprachen der Iberoromania im Vergleich: Katalanisch, Spanisch, Portugiesisch: Robert Hesselbach

WS 2014/2015

— Katalanisch 1: Antonio Gallardo

— Katalanisch 2: Antonio Gallardo

Österreich

Wien

Universität / Institut für Romanistik

SS 2014:

- Català 1: Carles Batlle i Enrich
- Català 2: Carles Batlle i Enrich
- Cataluña: Construcción de la identidad nacional: Pia Jardí
- Història contemporània de Catalunya: Pia Jardí

WS 2014/2015:

- Català 1: Carles Batlle i Enrich
- Català 2: Carles Batlle i Enrich
- Història contemporània de Catalunya: Pia Jardí

Deutschsprachige Schweiz

Zürich

Universität / Romanisches Seminar

SS 2014:

- Introducció al català, II part: Anton-Simó Massó i Alegret
- Curs superior de català: Josep Pla, «El quadern gris»: Anton-Simó Massó i Alegret

WS 2014/2015:

- Introducció al català, I part: Anton-Simó Massó i Alegret
- Curs superior de català: Albert Sánchez Piñol, «Victus»: Anton-Simó Massó i Alegret

- Julia Fuchs, J.W. Goethe-Universität Frankfurt, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <J.Fuchs@em.uni-frankfurt.de>.

Buchbesprechungen Ressenyes

- Francesc M. Rotger (coordinador), Carlota Vicens Pujol, Joan Borràs Reynés, Josefina Salord Ripoll, Helena Tur, H  l  ne Rufat, Carles Cabrera, Josep Maria Nadal Suau: *Albert Camus i les Balears (Flors dins la mar)*. Pr  leg de Carme Riera. Palma: Edicions Documenta Balear, 2014. 173 Seiten. ISBN 978-84-16163-04-5.

Nur wenige Schriftsteller haben in der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg einen vergleichbaren Einfluss auf die europäische Literatur ausgeübt wie Albert Camus. So war es naheliegend, in Zusammenhang mit der Hundertjahrfeier von Camus' Geburt 2013 die Bedeutung des Autors für die katalanische Literatur mit einer detaillierten Untersuchung zu würdigen. Camus' Beziehung zu Katalonien und Spanien ist jedoch noch in anderer, nämlich biografischer Hinsicht von Interesse: Camus' Familie stammte mütterlicherseits aus den Balearen, genauer gesagt aus Menorca (und da wiederum aus Ciutadella); seine Urgroßeltern waren Mitte des 19. Jahrhunderts nach Algerien ausgewandert. Der junge Camus h  rte von seiner Großmutter zuweilen einen Dialekt, der als „mahonnais“ (kat. maon  s, sp. mahon  s, abgeleitet von der menorkinischen Hauptstadt Maß) bezeichnet wurde. „Mahonnais“ war im damaligen Algerien der Sammelbegriff für alle, die aus den Balearen zugewandert waren.

Der vorliegende Band enthält neun Aufsätze von balearischen Autoren, die den Themen von Camus' Herkunft und seiner Rezeption in der balearischen und katalanischen Literatur gewidmet sind. „Qu   sabia Albert Camus de les seves arrels espanyoles?“: um diese Frage kreist der einleitende kurze, aber sehr konzise Aufsatz von Carlota Vicens Pujol „Notes per a un imaginari de la Mediterrània“ (S. 23–29). In Kürze werden die wesentlichen Faktoren der Biografie des frühen Camus skizziert: die große Armut der Familie,verstärkt durch den frühen Tod des Vaters im Weltkrieg 1914; das Schicksal der Mutter, die Analphabetin war und ihrem Sohn wohl nur wenig von ihrer Herkunft vermitteln konnte; das Leben des jungen Camus

in dem Arbeiterviertel Belcourt. Auf der positiven Seite stehen jedoch die Faktoren, die für Camus' Zukunft entscheidend waren: im Geistigen die Förderung durch die Schule („l'École de la République“) und im Sinnlich-Ästhetischen die Erfahrung des Mittelmeerischen. Camus' erste Reise überhaupt führte ihn 1935 nach Mallorca und Eivissa (nicht nach Menorca); es sollte auf Grund der Machtübernahme von Franco 1939 die einzige Spanienreise seines Lebens bleiben. Eng waren jedoch in Paris seine Beziehungen zu den republikanischen und anarchistischen Spaniern des Exils; in diesem Kontext entstand auch seine Übersetzung von Joan Maragalls Gedicht „Cant espiritual“, in Zusammenarbeit mit dem Exilspanier Víctor Alba. In diesem Gedicht sieht Carlota Vicens die Aspekte Exil und Mittelmeer vereinigt. „Més que d'Espanya o de les Balears“ – schreibt sie als vorläufiges Fazit – „Albert Camus sembla proclamar-se fill del Mediterrani“ (S. 28).

Der Aufsatz von Joan Borràs Reynés „Aproximació a l'emigració balear cap a Algèria (segles XIX i XX)“ (S. 33–45) untersucht aus der Sicht des Historikers und Demographen das Phänomen der Auswanderung von Menorca und den Balearen nach Algerien. Borràs Reynés zeigt, dass die Auswanderung nach Algerien im zweiten Drittel des 19. Jahrhunderts einen Höhepunkt erreichte. Gründe dafür waren die wirtschaftliche Schwächung des bis 1802 unter britischer Verwaltung stehenden Menorcas durch die Wiedereingliederung in den spanischen Herrschaftsbereich, aber auch die günstigen Bedingungen für europäische Einwanderer in Algerien in der ersten Zeit der Kolonisierung durch Frankreich. Auch die spanische Auswanderungspolitik, die zeitweise die Auswanderung nach Amerika drosselte, spielt hier eine Rolle; gegen Ende des Jahrhunderts sollten sich die Verhältnisse wiederum ändern.

Camus' etwa zweiwöchige Reise nach Mallorca und Eivissa im August 1935, in Begleitung seiner ersten Frau Simone Hié, hat ihren Niederschlag in dem Kapitel „Amour de vivre“ in seiner ersten Buchpublikation „L'envers et l'endroit“ (1937, dt. Übs. „Licht und Schatten“) gefunden. Mit dieser Reise beschäftigt sich der Aufsatz von Francesc M. Rotger „Hagués volgut viure i morir a Valldemossa...“ (S. 49–68). Im Rückgriff auf diesen Text und die spärlichen Notizen in Camus' Tagebüchern („Carnets“) rekonstruiert Rotger die Reise des jungen Schriftstellers, wobei er den politischen, sozialen und kulturellen Kontext in Mallorca, Spanien und Europa miteinbezieht. Dass Camus von dieser Reise tief beeindruckt war, kann Rotger auch anhand späterer Tagebuchnotizen zeigen, etwa als Camus 1955 in einer Liste der fünf Orte, wo er „leben und sterben möchte“, den

Ort Valldemossa aufführt. Auf der Reise von Paris nach Algier 1952 notiert sich Camus beim nächtlichen Überfliegen der Balearen, sie erschienen ihm wie „Blumen im Meer“, ein Zitat, das als Untertitel des vorliegenden Bandes Verwendung fand. Die Entdeckung und Erfahrung des Mittelmeerischen ist nach Rotger das entscheidende Ergebnis der Mallorca-Reise: „Troba aquí un paisatge i un estil de vida que identifica amb casa seva, Algèria, i aquesta germandat ha de representar un dels pilars del seu pensament“ (S. 66).

Auf ähnliche Weise wie Rotger untersucht Helena Tur in ihrem Aufsatz „Albert Camus a les Pitiüses“ (S. 93–104) Camus' wohl zwei- bis dreitägigen Aufenthalt auf Eivissa im Anschluss an seinen Aufenthalt auf Mallorca. Helena Tur stellt die Ähnlichkeit der Landschaft in Eivissa und Algerien heraus, die bei Camus einen Prozess des Wiedererkennens auslösen mochte. Sodann arbeitet sie das soziale und kulturelle Umfeld im Eivissa jener Jahre heraus und bestimmt im Vergleich mit anderen Eivissa-Reisenden, etwa Walter Benjamin, das Spezifische von Camus' Erfahrung des Mittelmeerischen am Beispiel von Eivissa. In Albert Camus und Walter Benjamin sieht Helena Tur zwei ihrem Wesen nach sehr unterschiedliche Begründer des Eivissa-Mythos. Tur greift bei ihren Analysen vor allem auf Camus' Jugendwerke zurück, sodann aber auch auf die Schrift „Les îles“ (1933) von Camus' Universitätslehrer und Vorbild Jean Grenier, in der die Inselerfahrung als Teil des Mediterranen thematisiert wird.

Die wohl wichtigste Quelle für Camus' Auseinandersetzung mit seiner Herkunft ist das posthum erschienene autobiografische Romanfragment „Le premier homme“ (1994). Wenn dieses Werk auch vordergründig der Suche nach dem verlorenen Vater gewidmet ist, so spielt die mütterliche Herkunft eine nicht weniger wichtige Rolle, wie der Aufsatz von Josefina Salord Ripoll „La menorquinitat algeriana en la vida i l'obra d'Albert Camus“ (S. 71–90) zeigt. Josefina Salords Aufsatz untersucht detailliert die Artikulierung der Identitätsproblematik bei Camus vor dem Hintergrund des Gesamtwerks, wobei sie drei Phasen unterscheidet. In einer ersten Phase, die das Jugendwerk umfasst und bis 1942 geht, wird der Begriff des Mittelmeerischen entwickelt; die Erfahrung des Paradiesischen wird jedoch durch die gleichzeitige Erfahrung der Armut relativiert. Die Welt der Armut erscheint wie eine „Insel“ in der Gesellschaft; sie bedingt jenes „bizarre“ Gefühl der Fremdheit, das bereits für den jungen Camus charakteristisch ist. Die zweite Epoche (1942–51), in der die meisten der großen Werke entstanden sind, ist die Phase der „literarischen Entpersonalisierung“, in der die Auseinandersetzung mit den Ursprüngen zurücktritt,

die dann aber in der dritten Epoche (1952–59) um so stärker durchbricht. Der Roman „Le premier homme“ zeigt nach Salord Ripoll, dass Camus' Spanienbild letztendlich nicht so sehr durch die noblen Gefühle des Engagements auf Seiten der Republikaner, sondern durch seine menorquinischen Ursprünge, seine Kindheit in Armut und die unbedingte Liebe zu seiner Mutter geprägt ist. Die „menorquinitat algeriana“ sei die Grundlage seiner Identität: als Algerienfranzose sei Camus durch die Armutserfahrung der menorquinischen Einwanderer gegangen. In dieser Formel ist auch das Erleben der Fremdheit enthalten, die für Camus' Lebensgefühl bestimmend ist.

Die Begriffe Fremdheit und Exil sind im Werk von Camus zentral, und sie müssen auch in die Erörterung von Camus' Beziehung zu den Balearen mit einbezogen werden. Auf die mehrfache Bedeutung des Exil-Begriffs weist Hèlène Rufat in ihrem Aufsatz „Camus i l'exili espanyol“ (S. 107–18) hin. Camus war schon in Algerien in gewisser Weise im „Exil“, bedingt durch die Armut seiner Familie, und später fühlte er sich auch in Paris als Algerienfranzose gewissermaßen exiliert. Der Hauptteil des Aufsatzes ist jedoch Camus' Beziehungen in seiner Pariser Zeit zu den katalanischen und spanischen Republikanern des Exils gewidmet, die sehr eng waren und auch durch gemeinsame „ideals i imatges literaris“ (S. 113) bestimmt waren. Die Autorin erläutert u. a. die Arbeitsweise bei der Entstehung von Camus' Maragall-Übersetzung. Bekannt ist auch Camus' Beziehung zu der französischen Schauspielerin galicischer Herkunft Maria Casarès, der Tochter des spanischen Ministerpräsidenten bei Ausbruch des Bürgerkriegs.

Die Frage der Rezeption von Albert Camus in der balearischen und katalanischen Literatur wird sehr detailliert in dem Aufsatz von Carles Cabrera „Camus: els llibres sobre la taula“ (S. 121–53) behandelt. Die Camus-Rezeption kulminiert in den fünfziger und sechziger Jahren; die Tatsache, dass unter Franco erst ab 1962 fremdsprachige Werke ins Katalanische übersetzt werden durften, hat dessen frühe Rezeption kaum behindert. Auch die gleichzeitige Camus-Rezeption in der spanischen Literatur, etwa bei Cela oder Delibes, hat die katalanische Rezeption befördert. Hervorzuheben ist die Übersetzertätigkeit von Joan Fuster, dem die katalanischen Fassungen von fünf Werken von Camus zu verdanken sind. Carles Cabrera untersucht die Camus-Rezeption in den Bereichen Theater und Roman; er zeigt, dass viele der großen katalanischen Autoren der Epoche von Camus beeinflusst waren. Dies gilt im Bereich des Theaters vor allem für Jordi Teixidor und Joan Soler i Antich, im Bereich des Romans für Maria Aurèlia Capmany, die Camus auf ihre feministischen

Fragestellungen bezieht, für Manuel de Pedrolo, Josep Maria Espinàs und Jordi Sarsanedas, für Baltasar Porcel in seinen frühen Romanen. Interessant ist, dass der Verfasser auch in Mercè Rodoredas Roman „La plaça del diamant“ eine klare Beziehung zu Camus' Roman „L'étranger“ erkennen will und den Wunsch äußert, dass diese Beziehung einmal näher untersucht werde. In späterer Zeit sind Oriol Pi de Cabanyes, Carme Riera und Alexandre Ballester zu nennen. Cabrera unterscheidet bei einzelnen Autoren zwischen der Camus- und der Sartre-Rezeption, wobei er zu diesem Aspekt auch auf die Arbeiten von Carme Arnau verweist.

Der Aufsatz von Josep Maria Nadal Suau „La sal o el migdia (Correspondències entre Albert Camus i Cristóbal Serra)“ (S. 157–65) untersucht die Camus-Rezeption bei dem katholisch geprägten mallorkinischen Schriftsteller spanischer Sprache Cristóbal Serra. Für Serra war die christlich orientierte Camus-Interpretation von Charles Moeller wegweisend; unter Camus' Werken hat ihn vor allem „L'homme révolté“ beeinflusst.

Die Aufsatzsammlung wird durch ein Vorwort der mallorkinischen Schriftstellerin (und Literaturwissenschaftlerin) Carme Riera eingeleitet („Un Camus molt personal“, S. 13–19). Der Text ist ein Beleg für die fortwährende Präsenz von Camus in der Literatur der Balearen, und er lässt auch die wichtige Rolle von Camus im Werdegang der Schriftstellerin gut erkennen. Rieras Roman „La meitat de l'ànima“ (2005) enthält bekanntlich eine „Hommage“ an Albert Camus, und das launige Vorwort zeigt, wie „familiär“ die Beziehungen der Autorin zu Camus waren. In ihrer Jugend sei sie eine „camusiana militant“ gewesen, und das sei sie bis heute geblieben. Im Gegensatz zu Sartre habe Camus seine Aktualität bis heute behalten, er sei ein Klassiker nicht nur der französischen, sondern der europäischen Literatur geworden, und darüber hinaus „un clàssic de la literatura universal“ (S. 15); sein Werk sei Ausdruck der „modernen Sensibilität“. Das Vorwort enthält längere Ausführungen zum Roman „L'étranger“ und dessen Verfilmung durch Visconti, einem wichtigen Faktor der damaligen Camus-Rezeption.

So hat diese Publikation zu Camus und den Balearen ein doppeltes Verdienst: es wird ein wichtiges Kapitel der jüngeren balearischen und katalanischen Literaturgeschichte aufgearbeitet, und es wird gleichzeitig auch die Tür zu einer neuen Interpretation des Werks von Camus (aus der Sicht der immer noch zu wenig beachteten balearisch-mahonesischen Wurzeln) aufgestoßen. ■

■ Horst Hina, Albert-Ludwigs-Universität, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, <h.hina@t-online.de>.

- Trinidad Marín Villora: *Entre espacios, entre exilios. Los espacios del exilio en la narrativa mexicana de Anna Seghers, Max Aub y Pere Calders*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2013. 232 Seiten. ISBN 978-3-8260-5141-8.

Trinidad Marín porta a terme una anàlisi detallada de l'estructuració de l'espai en la narrativa de tres exiliats europeus a Mèxic durant la Primera Guerra Mundial i la Guerra Civil Espanyola: l'alemanya Anna Seghers i els espanyols Max Aub (narrativa en castellà) i Pere Calders (narrativa en català). Per a desenvolupar-la té en compte tant els espais físics (cases, cafès, associacions) com els abstractes (memòria, llengua, cultura). L'autora explica com els protagonistes perceben la seva pàtria abans i després del conflicte bèl·lic, el país d'acollida i l'espai d'evasió que s'hi construeixen des de la seva condició d'exiliats. D'aquesta manera revela el món interior dels protagonistes: el seu estat emocional, les seves expectatives, la seva posició davant l'exili i davant el conflicte polític que han deixat enrere, i el sentit que acaben trobant a la seva experiència de desterrament.

Marín escriu aquest llibre amb una impecable coherència estructural. L'autora l'obre amb una exposició clara i precisa dels conceptes teòrics que sostenen el seu estudi, basats en la semiòtica cultural de Yuri M. Lotman i Andreas Mahler, i les teories sobre l'espai de Michael Foucault. A partir d'aquesta base metodològica vertebrats tots els elements de la seva investigació. L'estudi narratiu ve precedit per una contextualització històrica i social entorn de l'exili. La correspondència que duu a terme entre realitat i ficció —espais narratius i reals, escriptors i protagonistes, marc socio-històric i imaginari— ajuda a establir relacions que faciliten la comprensió dels relats. L'autora insisteix en l'objectiu historicista que mogué els escriptors de l'exili. Al mateix temps se serveix de les teories sobre l'espai per invalidar la controvertida identificació entre escriptor i protagonista, diferenciació que justifica en cadascuna de les obres estudiades. Marín defensa que es tracta de representar una visió de l'exili que ensenyi a grans trets la realitat que es visqué, sense pretendre una còpia fidedigne ni autobiogràfica. Aquesta distància li permet arribar a fixar la connexió entre escriptor i obra, és a dir, a percebre la finalitat del seu procés creatiu: la lluita de Seghers contra el feixisme i la reeducació de la joventut alemanya des de la distància, o la paròdia de l'experiència de l'exili en Aub i Calders.

La contextualització que en fa és realment enriquidora per a l'anàlisi de les obres. Marín caracteritza aquestes tres literatures (l'alemanya, l'espanyola, i en concret la catalana) durant el Tercer Reich i la Segona República, i

repassa l'èxode intel·lectual, remarcant el problema de la llengua a què hagueren d'enfrontar-se els escriptors un cop desterrats (fins i tot en el cas dels castellanoparlants, perquè toparen amb una variant dialectal diferent que els dificultava el pas a les traduccions). Tot seguit, explica les condicions que visqueren els exiliats: la privilegiada acollida que reberen, la situació de Mèxic durant el primer terç del segle XX i les opinions del poble mexicà vers la decisió política d'asil als refugiats de guerra, en gran part favorables. Per últim, tracta els punts més importants dels tres exilis: la creació d'espais d'evasió com les associacions culturals i les tertúlies de cafès; l'aportació intel·lectual i el desenvolupament econòmic dels nouvinguts a partir de l'establiment d'universitats, escoles, editorials i restaurants; i la història personal de Seghers, Aub i Calders a partir de la decisió d'abandonar la seva pàtria. Marín sap emprar les veus dels que visqueren aquell moment històric per enriquir el llibre amb anècdotes divertides i amenes que donen una panoràmica àmplia d'opinions, des de les més generalitzades i conegudes fins a posicions extremes, diversitat que ens dóna una mirada imparcial.

L'anàlisi dels tres textos narratius esdevé un bon exercici de literatura comparada, que ve ampliada amb referències a altres escrits dels mateixos autors. La selecció de les obres no és aleatòria, sinó que respon a l'objectiu principal del seu estudi: entendre el conflicte interior dels exiliats. Per tant, un dels grans encerts és haver triat obres on la hibridació entre la cultura pròpia i l'aliena sigui mínima: *Der Ausflug der toten Mädchen*, d'Anna Seghers; *De cómo Julián Calvo se arruinó por segunda vez*, de Max Aub; i *L'ombra de l'atzavara*, de Pere Calders. Totes elles són protagonitzades per personatges que no es van adaptar al país d'acollida i que mai no van percebre aquest espai com una nova pàtria, sinó com una sala d'espera. Marín explica que el fet que l'exili representi un desplaçament forçós del país d'origen cap a un altre, en aquest cas desconegut i exòtic, determina una actitud de distanciament amb el nou entorn. Els exiliats s'esforcen a evitar la permeabilitat dels elements forans en les seves vides per por d'oblidar o perdre per sempre la pàtria en què vivien abans de la guerra, una pàtria idealitzada, concebuda com a paradís perdut. Per observar millor aquest fenomen, Marín tria obres en què a part d'un protagonista exiliat inadaptat hi hagi un personatge mexicà "que permita analizar el choque no sólo con el nuevo espacio sino también con la nueva cultura".

En conseqüència, el fenomen de la hibridació cobra un pes rellevant en el seu estudi. La hibridació és major en els relats dels escriptors espanyols. Mentre en l'obra de Seghers la narració es concentra en descriure el passat

a Alemanya, les obres dels dos autors espanyols parlen de l'experiència de l'exili i palesen un cert encreuament amb la cultura mexicana, malgrat que els protagonistes s'escarrassin en impedir-ho. Seghers només utilitza l'espai mexicà per crear un efecte asfixiant que representi el món intern de la protagonista. En canvi, a les narracions dels espanyols s'analitza amb detall el comportament de personatges exiliats i mexicans. Marín explica amb força perspicàcia el plantejament dels protagonistes, que amb la seva actitud mantenen l'antic esquema de reminiscència històrica: el dels colonitzadors i les víctimes. Els exiliats pretenen amb més o menys subtileza demostrar als mexicans la superioritat de la seva cultura i imposar-los els seus valors en tots els àmbits: laboral, culinari, educatiu, religió, conductual. El discurs d'alteritat es formula en paràmetres del que és i no és civilitzat, eficient, lògic o bo. L'autora observa també el victimisme dels mexicans: la seva actitud és reactiva, però no activa, rebutgen els exiliats pel mal tracte rebut i, per tant, des de la posició de víctimes, però en cap moment no invaliden el plantejament eurocentrista: continuen sentint-se inferiors, i per tant, colonitzats.

L'autora constata el neocolonialisme, la intolerància i la inadaptabilitat dels dos protagonistes desterrats, que s'alcen com a portadors del progrés, la raó i la civilització. Tot i així, la crítica de Marín no confronta els paràmetres de superioritat cultural europea amb un paradigma mexicà equiparable, un que contraresti l'esquema establert, perquè en cap moment no planteja l'enteniment d'una nova cosmovisió. Potser aquesta inserció en la seva anàlisi hagués ajudat a completar el quadre general de l'exili i a entendre alguns aspectes del xoc cultural. I és que aquesta cosmovisió no és només en gran mesura desconeguda (és jutjada, però no realment entesa) sinó sobretot antagònica, perquè avantposa l'esperit a la matèria, l'emoció i la intuïció a l'intel·lecte i la raó com a mitjans de coneixement de la realitat, el desenvolupament de la consciència a la visió pragmàtica del món, l'aspiració a la unitat de l'absolut (des d'aquest punt s'entén la unió indestriable entre vida i mort) a la visió dualista i individualista de l'existència. La mort, per tant, és un espai més d'aquesta existència que no només és matèria, sinó sobretot esperit. Per això no la rebutgen, sinó que la integren. Alguns moviments artístics europeus com el romanticisme o el surrealisme s'havien apropiat en certs aspectes a aquest paradigma, però no van tenir la transcendència necessària per capgirar el racionalisme que encara vertebrava el pensament europeu. José Vasconcelos, el gran intel·lectual mexicà del primer terç del segle XX, secretari d'educació i rector de la universitat més important del país, la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic (UNAM),

explica de manera contundent aquesta visió nacional que s'arrela en el pensament precolombí. La seva proposta educativa va quedar glossada en el lema que va crear per a la UNAM: "Por mi raza hablará el espíritu". Es tracta, per tant, de dos visions del món oposades.

El reconeixement de la cosmovisió mexicana hagués evitat algun malentès. Marín es confon en interpretar com a contradictòria l'actitud dels personatges mexicans a *De cómo Julián Calvo* quan rebutgen la figura del capellà i en canvi s'entesten en beneir la premsa de l'impremta on treballen. Considera que no són creients i que actuen per superstició o per costum, no per fe. És tot el contrari: es tracte d'un acte de fe que enclou una profunda espiritualitat. I és que el cristianisme no va fer desaparèixer les antigues creences ni els cultes precolombins, sinó que s'hi barrejà de manera peculiar. Aquest sincretisme religiós és visible encara avui dia. Sabem que la benedicció de cultius importants com el blat de moro o d'alguns elements de la naturalesa era habitual en les cerimònies anteriors a l'arribada del cristianisme, i per extensió la benedicció de persones, objectes o situacions de la vida quotidiana, ja fos en forma de ritual o simplement com una invocació en el seu favor. Aquests rituals d'agraïment a la naturalesa i a tota la creació han perdurat en la vida espiritual dels mexicans. Per tant, no es tracta d'una incongruència, com diu l'autora, sinó de la permanència de les creences anteriors al cristianisme, que tot i la hibridació soferta (fan servir el lèxic religiós i la llengua del conqueridor), a voltes rebutgen encara l'element aliè: el capellà, que representa la institució eclesiàstica, el cristianisme.

També hagués ajudat a comprendre millor la paròdia que Max Aub fa dels exiliats europeus. I és que la veu narrativa que millor intueix aquesta nova visió del món és el narrador de *De cómo Julián Calvo se arruinó por segunda vez*, que qualifica insistentment el protagonista del relat de tossut. Marín considera aquesta característica com un element més que justifica la comicitat de l'obra. Si bé és cert, també cal precisar que la tossuderia i la rigidesa són els qualificatius habituals que fan servir els mexicans per definir els europeus. Així ho hem d'entendre quan el narrador fa burla de la inflexibilitat del protagonista, que intenta controlar la realitat i organitzar-la seguint un ordre mental, fet que a Mèxic no resulta fructífer. En efecte, si bé la concepció racional del món ajuda a una millor organització de la matèria, també limita les percepcions de la realitat i les opcions que hi apareixen. En la cosmovisió mexicana es prioritza la imaginació i la invenció creadora al pensament lògic i al sentit comú. En conseqüència, en general els mexicans són més adaptables, més flexibles, més intuïtius; també més caòtics, més irreflexius i menys sistemàtics.

Per últim, aquest nou paradigma hagués permès constatar allò que Marín ja intueix: la impotència dels desterrats davant una societat que es regeix per coordenades de vegades incomprensibles per als europeus. Aquest aspecte és latent en les narracions espanyoles. La separació entre autor i personatge que Marín estableix li permet interpretar-les en clau paròdica i d'autocrítica. Per exemple, l'autora senyala la burla que Aub fa dels militants d'esquerres exiliats, perquè acaben convertint-se en petits burgesos (el protagonista del conte *La Merced* passa d'anarquista a patró). També destaca la crítica que fan els personatges mexicans de la violència dels exiliats espanyols, que criden enlloc de parlar amb un to moderat i que mostren la seva altivesa a l'hora de dirigir-se als cambrers. L'autora no s'atura aquí i a través d'un examen minuciós compara la figura del refugiat de guerra, convertit en un nou conqueridor espanyol, amb la d'en Quixot per explicar la paròdia que els escriptors fan de la seva pròpia experiència. Malgrat aquest bon parangó, crec oportú remarcar que si bé la interpretació en clau paròdica és coherent, no desfà l'esquema de superioritat europea que articula els relats, perquè en cap moment no es reconeixen els valors de l'altra societat —ni els reconeixen els personatges espanyols, ni els mexicans—. Els protagonistes no accepten ni integren el món de l'altre perquè no el comprenen. L'autocrítica els ajuda a adonar-se que la seva visió del món no és l'única vàlida, però no saben treure-li profit a les qualitats que presenta una nova manera de concebre la realitat. Només emulen les mancances de la nova societat: com bé apunta Marín, es resignen al seu destí i opten per actuar seguint la indiferència dels mexicans. Aquest sentiment és encara més obvi en l'obra de Calders. Per tant l'humor, si bé funciona com a exercici crític d'autoreflexió per reconèixer la pròpia perspectiva eurocentrista i per ridiculitzar les pretensions d'alguns exiliats, també palesa la frustració de viure en una societat que troben absurda i que els dificulta qualsevol progrés material i qualsevol satisfacció personal.

Malgrat aquesta ommissió, el judici que fa de la realitat mexicana és bastant equànime, sobretot si tenim en compte que el seu objectiu és exposar la percepció dels exiliats. I ho fa de manera amena i minuciosa, amb gran rigor i respecte per ambdós grups, cercant sempre una visió objectiva d'aquest encontre forçós que representa sempre un exili. Així doncs, podem concloure que l'estudi de Marín desenvolupa un esplèndid exercici d'intertextualitat i d'interculturalitat que obre camí a noves investigacions en aquest àmbit. Per tant, compleix amb precisió l'objectiu establert: explorar a fons la lluita interna de l'exiliat des de l'anàlisi de l'organització dels espais, partint de la base que l'espai transmet una manera de pensar. La

voluntat explícitament historicista dels escriptors de l'exili propicia el parangó constant entre realitat i ficció, un vincle estret que Marín sap aprofitar per donar al lector una panoràmica extensa i profunda d'una experiència al capdavant enriquidora, i alhora, sap justificar la necessària diferenciació entre vida i literatura. El seu anàlisi literari ens demostra que si bé aquest encontre manifestà de nou les diferències entre ambdós continents, també serví per estrènyer llaços que aconseguiren anar més enllà de la incomprensió: llaços de solidaritat i de gratitud. ■

■ Neus Ortega, Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia, Gran Via de les Corts Catalanes 585, E-08007 Barcelona, <nom0202@hotmail.com>.

■ Josep Solervicens / Antoni L. Moll (eds.): *La poètica europea de la Il·lustració. Raó & cànnon*. Lleida: Punctum & Mimesi, 2014 (Poètiques; 4). 223 S. ISBN 978-84-941987-6-2.

La poètica europea de la Il·lustració ist die mittlerweile vierte Sammelpublikation der Reihe *Poètiques* im Punctum-Verlag in Lleida und veröffentlicht die Vorträge der dritten internationalen Fachtagung der Barceloniner Forschungsinitiative *Mimesi*. Während die vorigen Bände der Reihe des katalanischen Forscherteams Renaissance- und Barockliteratur bzw. -poetik zum Gegenstand hatten (Moll, 2009; Moll, 2011; Solervicens, 2012), folgt nun mit der Untersuchung der Aufklärungsliteratur ein epochal auf den ersten Blick neues Feld: jene Epoche, die ideengeschichtlich nachhaltig mit den Ordnungssystemen gebrochen hat, welche rinascimentalen und barocken Wertvorstellungen und damit den Grundlagen des Ancien Régime ihren Bestand gesichert hatten. Dass die europäische Aufklärungsliteratur in den hier versammelten 7 Fallstudien aus dem Blickwinkel eines genuin *frühneuzeitlichen* Forschungsverbundes in den Blick genommen wird, erweist sich dabei, so möchte ich in aller Entschiedenheit vorwegnehmen, als großes Glück. Denn auf diese Weise entfallen jene modernisierenden Implikaturen, die weiten Teilen der Aufklärungsforschung bis heute eignen, und es treten literarhistorische Verstreungen zu vorausliegenden Epochen in den Vordergrund, die das gängige Bild von Aufklärungsliteratur gewinnbringend zu nuancieren imstand sind. Wenn nämlich, wie es vielfach geschieht, im Sinne einer starken emanzipatorischen Teleologie vereinseitigend die epistemische wie ästhetische Modernität der Aufklärung betont wird, geraten historisch vorgängige Diskurstraditionen als durchaus prägende

Ermöglichungsstrukturen von Aufklärungsliteratur zugunsten der Vorstellung eines forcierten Bruchs leicht aus dem Blick. Jüngst noch verdrängt Matuschek (2015) an einer für den Forschungsstand repräsentativen Stelle die Bedeutung klassizistischer Normen für die aufklärerische Literatur, wenn er einen wesenhaften Zusammenhang zwischen Aufklärung, Abschied von Regelpoetik und Autonomisierung der Literatur behauptet. Sicherlich lassen sich zwischen dem unbestritten ‚neuen‘ Denken der Aufklärung, das, wie schon Cassirer betont, an die Stelle eines hypothetisch-deduktiven Denkens des 17. Jahrhunderts empirisch-induktive Denkformen stellt, und radikal ‚innovativen‘ literarästhetischen Phänomenen wie Diderots *Jacques le fataliste* Entsprechungsverhältnisse einrichten. Gleichzeitig aber sollte nicht vergessen werden, dass gerade aufklärerische Diskurs- bzw. Darstellungsformen – nicht die ideengeschichtlichen Konzepte – ebenso überlieferten Regelsystemen verpflichtet bleiben und dass ‚fortschrittliche‘ Aufklärungsphilosophie und traditionsgebunden-klassizistische Aufklärungsliteratur keine Widersprüche sind, sondern häufig konstitutiv miteinander verwoben. Dass es daher – mindestens im Bereich der Romania – von größter Wichtigkeit ist, ‚Aufklärungsliteratur‘ nicht von der Moderne her hermeneutisch zu aktualisieren und zu vereinnahmen, sondern mit frühneuzeitlicher Kompetenz von ihren diskurshistorischen Voraussetzungen her zu rekonstruieren und zu verstehen, belegt der vorliegende Band auf glänzende Weise.

Konzis und einleuchtend erklärt Josep Solervicens in seiner Einleitung (7–18) eine Interdependenz von neuem, aufklärerischem Denken und formaler Diskurstraditionalität. Ausgehend von Bouhours‘ klassisch rhetorischer Verbindung von *bien écrire* und *bien penser* sieht er den neuen Denkstil der Aufklärung durch einen starken Klassizismus aufklärerischer Ver-textungsformen tangiert und umgekehrt das Feld der Literatur nicht schlicht als ein ästhetisches, sondern als Reflexionsraum eines „pensament literari“ (7 und passim) im vollen Wortsinn. Den gern hypostatisch verkärten Freiheitsgedanken der Aufklärung rückt er wegweisend zurecht, wenn er Marmontels Diktum „le génie doit être réglé“ zwar einerseits als normative Maxime gegen den dort attackierten Barockmanierismus anführt, andererseits aber eben auch als Beleg für eine strenge formale Ordnung des aufklärerischen Denkens im Momentum seiner Äußerung veranschlagt, für deren Funktionieren Regelsysteme wie *ars*, *imitatio* oder *aptum/decorum* keineswegs in Frage gestellt, sondern vorausgesetzt werden. Etwas zugespitzt, aber im Kern doch ebenso stimulierend wie überzeugend spricht Solervicens in Hinblick auf Ignacio de Luzán und Gregori

Mayans von einem „renaixement del Renaixement“ (8); und dass dies kein katalanischer Sonderweg ist, belegt er dabei mit einem Verweis auf Diderots *Art*-Eintrag in der *Encyclopédie*, dem zufolge sich die „expression de la pensée“ nur relational zu einem vorgeordneten „système d’instruments et de règles“ vollziehen kann. Erklärtes Ziel des Bandes ist daher, nicht nur in Hinblick auf Poetologie im engeren Sinne, sondern im Wechselspiel von Form und Diskurs auch auf die transnational weitgehend einheitlich erscheinende Epistemologie der Aufklärung nach Übergänglichkeiten und Abgrenzungsphänomenen zu fragen; „ubicar diacrònicament el pensament literari de la Il·lustració i [...] apreciar-ne les continuïtats i les discontinuïtats“ (8). Genau dies tun die folgenden Beiträge, wobei zunächst zwei Autoren (Hempfer und Sánchez de León) im systematischen Zuschnitt grundsätzliche Fragen stellen und sodann Fallstudien den Problemzusammenhang exemplarisch aufrollen. Die Reihe der Beiträge eröffnet Klaus W. Hempfer mit Erwägungen „Sul rapporto tra *letteratura* e *Illuminismo*“ (21–42). Zunächst setzt Hempfer Cassirers Begriff der Denkform, Flecks Konzept des Denkstils und Foucaults Begriff der *episteme* miteinander in Beziehung und zeigt, dass es angesichts der unterschiedlichen Abstraktionsebenen, die je gemeint sind, durchaus möglich ist, Foucaults Vorstellung einer Kontinuität von 17. und 18. Jahrhundert in der *episteme* der *représentation* mit Cassirers These eines Bruchs der aufklärerischen Denkform mit der vorausgehenden zu vermitteln. Das Spezifische der Aufklärungsliteratur sieht Hempfer vor diesem Hintergrund sodann nicht in ihrem mitunter vermuteten Störpotential alten oder insgesamt hegemonialen Denkformen gegenüber, sondern in ihrer bis dahin so nicht beobachtbaren Aufgabe der Vermittlung der neuen Denkform: „[...] la *letteratura* dell’*illuminismo* si caratterizza [...] per il fatto che l’estetica diventa, in un modo fino ad ora sconosciuto, una funzione per l’affermazione di un nuovo modello di pensiero e di realtà; ovvero, volutamente semplificando: dal classico *plaire et instruire* si passa ad un *plaire pour instruire*. [...] la configurazione epistemologica non è più il presupposto inaggirabile del discorso letterario, bensì ne è l’oggetto di riflessione“ (28f.). Genau diesen neuen Zusammenhang von literarischem und philosophischem Diskurs macht Hempfer – ausgerechnet, möchte man sagen – am Beispiel von Diderots *Bijoux indiscrets* durchsichtig. Innerhalb dieses *roman licencieux* findet sich nämlich der Traum des *voyage dans le pays des hypothèses*, und dieser Traum wird überdeutlich lesbar als Allegorie der Ablösung des alten, deduktiven Denkstils durch die neue, empirisch-induktive Denkform der Aufklärung. Angesichts der Faktur dieser Traumsequenz im Spannungsfeld von Satire, Orientalismus, *conte licen-*

cieux, Ariostzitat und *permixta apertis allegoria* der Traumsequenz freilich wird ein weiteres Spezifikum aufklärerischer Literatur erkennbar: die Hybridisierung von kanonischen und nicht-kanonischen literarischen Modellen. Aufklärerische Literatur kann daher, wie das Beispiel Diderots zeigt, gleichzeitig aufklärerisch und klassizistisch, traditionell und innovativ sein.

Dem aufklärerischen Durchdringungsverhältnis von Rationalismus und Empfindsamkeit widmet sich María José Rodríguez Sánchez de León in „Razón, sensibilidad y norma en la poética europea de la Ilustración“ (45–70). Im Mittelpunkt seines Interesses steht die Tatsache, dass ein neues Konzept wie das des ästhetischen ‚Geschmacks‘ – u.a. Diderot zufolge – ebenso auf individueller Empfindung wie auf überindividueller Rationalität, ja ‚Wissen‘ (Batteux) basiert. So wird deutlich, wie die aufklärerische Ästhetik und damit auch das ihr entsprechende aufklärerische Denken in dem Feld der Herausbildung neuer Konzepte – hier des Geschmacks – durch die Verwebung einer vorgängigen, cartesianisch objektiven Rationalität einerseits und subjektiven Lizenz der Empfindung andererseits gekennzeichnet sind, wobei traditionelle Vorstellungen vom Wesen des ‚Schönen‘ natürlich auch zu einem guten Teil in diesen Problemzusammenhang hineinspielen – auch wenn dann im englischen Empirismus gerade die Dimension cartesianischer Rationalität massiv zurückgedrängt wird und es zu einer „disolución de la poética clasicista“ kommt (56f.).

Die für das Verstehen aufklärerischer Poetik und Ästhetik zentrale Kategorie des ‚Geschmacks‘ greift auch Antoni Lluís Moll im Rahmen konkreter Fallbeispiele auf („La regulació estilística del bon gust: de Muratori a Sempere i Guarinos“, 73-90). Moll zeigt, wie insbesondere im katalanischen (valencianischen) Raum die Behandlung des Geschmacksbegriffs auf Gracián zurückgreift und sich doch von ihm auch deutlich absetzt. Moll spannt einen Bogen von den noch stark in barockem Konzeptismus verorteten *Riflessioni sopra il buon gusto* von Ludovico Antonio Muratori aus dem Jahr 1708 über einschlägige Dichtungstheorien von Ignacio de Luzán, Gregori Mayans und Joan Andrés bis hin zu Joan Sempere i Guarinos, der 1782 Muratoris Text als *Reflexiones sobre el buen gusto* nicht nur ins Kastilische übersetzt, sondern sich als entschiedener Aufklärer auch mit Muratori auseinandersetzt und einen Anhang anfügt, *Discurso sobre el gusto actual de los españoles en literatura*. Durch Molls Untersuchung wird sowohl deutlich, dass sich in der katalanischen Aufklärung anlässlich der Reflexion des Geschmacksbegriffes eine Vorstellung stilistischen Fortschritts verfestigt, als auch dass der Stilbegriff ganz wesentlich zur Objektivierung und überindividuellen Konzeptualisierung von Geschmack einge-

setzt wird: „[...] podem constatar que la necessitat d'objectivització que en general caracteritza el pensament literari català troba la coartada discursiva en la regulació de l'estil, que es converteix, en l'àmbit de la poesia i de l'eloqüència, en el tret definitori i definitiu d'una obra de gust“ (87f). Mit dem Erhabenen als einem anderen, aber ebenso wichtigen und noch wesentlich stärker traditionsgebundenen Konjunkturbegriff des 18. Jahrhunderts beschäftigt sich Bernhard Huss. In „Il sublime e la tragedia in Vittorio Alfieri“ (93–125) zeigt Huss zunächst, dass entgegen der naheliegenden Vermutung gar nicht der Sensualismus eines Burke für Alfieri den primären Bezugspunkt für das Erhabene der Tragödie darstellt, sondern dass sich Alfieri minuziös mit dem antiken Traktat des (Pseudo-)Longinus beschäftigt hat. Im Rückgriff auf Longinus entwickelt Alfieri eine individualistische, auf den Autor zentrierte Poetik exzentrisch schroffer *grandesça*. Auf diese Weise kommt es nicht nur zu sprachmateriellen Neuerungen; auch die Tragödie als Gattung erfährt eine Weiterung in Hinblick auf ihre expressiven Möglichkeiten. In insgesamt drei theoretischen Schriften formuliert Alfieri sein Programm einer erneuerten Tragödie, das insbesondere die Vorstellung einer Verhärtung (*inasprimento*) privilegiert, welche erhabene Leidenschaften auf vorzügliche Weise zu repräsentieren imstand sein soll. Alfieris Beispiel dafür ist der starke und wilde, nachgerade ‚virile‘ Charakter der Antigone. Die damit einher gehende Komplexitätsreduktion der Figur – Antigone verliert z.B. amouröse Zwischentöne – nimmt Alfieri in Hinblick auf eine überwältigende „passionalità tragica“ in Kauf. Das Longinianische Erhabene avanciert so zum Grundprinzip von Alfieris Stil im Bereich tragischer „grandi-loquenza“. Dass dadurch die Gattung „kollabiert“, ist das Eine („Il fatto che egli abbia sottoposto questo genere ad una rielaborazione totale nel segno del sublime, assoggetta la tragedia contemporaneamente a una tensione elevata, portandola, infine, al suo collasso“, 122). Das Andere, für den übergreifenden Epochenzusammenhang Entscheidende in Huss' Analyse ist, dass Alfieris Poetik des Erhabenen die *measure* der *doctrine classique* brüsk über Bord wirft – nur eben nicht im Habitus autonomistischer Modernisierung, sondern im ultraklassizistischen Rückgriff auf einen antikes Bezugssystem.

Die literarische Form als Grundlage einer umfassenden Literaturtheorie behandelt Ramon Pla i Arxé ausgehend von Ignacio de Luzáns 1737er *La poética o reglas de la poesia en general, y de sus principales especies* und Antoni de Capmany's *Filosofía de la eloqüencia* aus dem Jahr 1777 („La significació de la forma en literatura: Ignacio de Luzán i Antoni de Capmany“, 129–174). Ramon Pla zeigt, dass gerade formalästhetische Regelaspekte für die

Dichtungslehren der beiden Autoren von zentraler Bedeutung sind, m.a.W.: dass in beiden Fällen rhetorische Normativität Literatur klassizistisch von ihrer Produktion her denkt und nicht im Sinne moderner Ästhetik von der Wirkung des fertigen Produkts her. Vor diesem Hintergrund entfalten sich auch die moralisch perspektivierten Diskussionen über literarische Semantiken, die sich zwischen Wahrheit und Fiktion oder Schaden und Nutzen für die Gemeinschaft bewegen können – darin aber stets auf rhetorisch-formalistische Normen der Textproduktion bezogen bleiben, und zwar mit einer Zentralstellung der *elocutio*, ganz so, wie man sie als der klassischen Rhetorik her kennt („[...] l'estil sembla la clau del discurs eloqüent: és personal i és capaç d'infondre els singulars sentiments de qui parla. [...] Capmany presenta un repertori completíssim de tots els materials que integren el discurs –de les idees a les síl·labes, de l'estructura a les figures retòriques, dels mots a la gestualitat– i, en cada cas, explica les opcions que doten el discurs de les virtuts de l'eloqüència i són les de 'la claridad, la corrección, el número y la armonía' –pròpies de la dicció– i 'la facilidad, la naturalidad, la variedad, la precisión, el decoro, y las otras virtudes accesorias' –pròpies de l'estil“, 170f.).

Mit dem für die Rationalität der Aufklärung wesentlichen Perfektibilitätsgedanken befasst sich Gisela Schlüter. In „Dalla perfettibilità alla logica evolucionista: aspetti della poetica sette- ed ottocentesca“ (177–198) zeigt die Vf.in Kontinuitäten naturgeschichtlicher Reflexionsformate, und zwar ebenso aufschlussreich wie ausgreifend von der *Querelle des Anciens et des Modernes* – in diesem Feld sind ebenso Pascals *Préface sur le Traité du vide* wie La Bruyères *Caractères* als Vorbereiter des aufklärerischen *progrès*-Begriffs von Belang – über Condorcets *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain* als Höhepunkt der aufklärerischen Fortschrittsideologie – in diesem Zusammenhang demaskiert Schlüter gleichsam beiläufig die perfektibilistische Grundierung auch zyklischer Geschichtsmodelle etwa bei Vico, Doria und Hume – bis hin zu Villemains *Cours de littérature française* von 1828/29 und Brunetières *L'Évolution des genres dans l'histoire de la littérature* von 1890, die mit allem Nachdruck Literaturgeschichte einerseits positivistisch-biologistisch, andererseits aber auch noch in der Tradition aufklärerischer *perfectibilité* als Evolutionsgeschichte denkt und damit die Autonomie der Literatur evolutionsbiologisch einhegt. Im Mittelpunkt dieser solchermaßen etablierten *durée* eines „biomorphologisch“ entwickelten Perfektibilitätsgedankens steht als Angelpunkt der Entwicklungen im 19. Jahrhundert Grimms Definition des Neologismus ‚perfectibilité‘ im Jahre 1755, zeitgleich zu der Herausbildung des *civilisation*-Begriffs. Dort wird von

Anfang an die Perfektibilität als biologisches Anthropologicum entworfen, das den Menschen als Individuum und als Gattung seinen naturgegebenen Zustand transzendieren lässt. Condorcets Konzept einer *perfectibilité indéfinie* öffnet dabei den Weg zu einer ästhetischen Bedeutung des Begriffs, und zwar im Spannungsfeld von klassischem Schönheitsbegriff und modernistischer Entgrenzung: „La nozione [...] oscilla tra un'estetica neoclassicista della perfezione che si orienta verso un classico (unico) *beau absolu* e un'estetica relativistica, trasformista, naturalista e addirittura modernista dove una logica della perfettibilità fa scattare processi di *perfectionnements* diversi [...], orientandosi verso una serie di *beaux relatifs*“ (187f.). Auf das große Ganze bezogen macht die Vf.in vor diesem Hintergrund deutlich, wie wichtige Stationen der Herausbildung moderner Autonomieästhetik in der Tradition eines „biomorphologischen“ Denkens stehen, das seinen Anfang in der *Querelle* des 17. Jahrhunderts hat. Abgeschlossen wird die Reihe der Beiträge durch Neus Ortega Molinos' Beobachtungen zur Frage der Kanonizität in aufklärerischer Literaturgeschichtsschreibung, der sich das systematisch drängende Problem stellt, den Fortschrittsgedanken mit der Vorstellung einer dauerhaften Geltung literarischer Texte in Einklang zu bringen („El cànon literari de Joan Andrés i Morell“, 201–219). Das 1782 bis 1799 in Rom erschienene enzyklopädische Werk Andrés i Morells, *Dell'origine, progressi e stato attuale d'ogni letteratura*, vertritt zwar eine – aristotelisch geprägte – präzeptive Auffassung von Dichtung, verortet dichterische Produktivität aber entschlossen in einem „equilibri entre la imaginació i la raó“ (215). Von daher richtet Andrés keinen ausdrücklichen Kanon ein, sondern zieht fallweise Texte heran, um poetische Vorzüge oder auch Fehler zu veranschaulichen. Nur so vermag er, *de facto* geltungsmächtige Autoren wie Racine, Molière, Horaz, Petrarca, Sophokles, Euripides, Vergil, Metastasio u.a. lobend zu behandeln, sie gleichzeitig aber nicht als überzeitliche Autoritäten einer – wie auch immer gearteten – *imitatio* ausweisen zu müssen, sondern gegen einen Autor wie Boileau Literaturgeschichte als dynamischen Prozess anzusetzen und Literatur als wandelbares Ausdrucksdispositiv menschlichen Fortschritts zu exaltieren. – Die spezifische Historizität und Konstruktivität einer solchen aufklärerischen Großerzählung zu erhellen ist nur einer der zahlreichen Verdienste des vorliegenden Bandes. Es steht zu hoffen, dass die hier versammelten, ebenso aufschlussreichen wie anregenden ‚Probeforschungen‘ eine breite Wirkung in der Aufklärungsforschung entfalten. ■

■ Bibliographie

Matuschek, Stefan (2015): Art. „Literatur“; in: Thoma, Heinz (ed.): *Handbuch Europäische Aufklärung. Begriffe, Konzepte, Wirkung*, Stuttgart: J.B. Metzler, 335–343.

Moll, Antoni L. / Solervicens, Josep (eds.) (2009): *La poètica barroca a Europa. Un nou sistema epistemològic i estètic*, Lleida: Punctum & Mimesi.

— / — (eds.) (2011): *La poètica renaixentista a Europa. Una recreació del llegat clàssic*, Lleida: Punctum & Mimesi.

Solervicens, Josep (ed.) (2012): *La poètica del Barroc. Textos teòrics catalans*, Lleida: Punctum & Mimesi.

■ David Nelting, Ruhr Universität Bochum, Romanisches Seminar, D-44780 Bochum, <david.nelting@rub.de>.

■ **Vicent Salvador / Manuel Pérez Saldanya (eds.): *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2013 (Col·lecció Recerca; 17). 724 pàgs. + CD. ISBN 978-84-482-5868-9.**

En el marc dels actes celebrats el 2013 pel 20è aniversari de la mort de l'escriptor Vicent Andrés Estellés (Burjassot, 4 de setembre de 1924 – València, 27 de març de 1993), l'Acadèmia Valenciana de la Llengua li dedica aquest monogràfic, el qual aspira, segons els seus editors Vicent Salvador (UJI) i Manuel Pérez Saldanya (UV), a omplir un buit bibliogràfic i oferir una “panoràmica sistemàtica de la seua obra com a retaula de gèneres diversos i com a producte d'unes tradicions poètiques que l'autor va saber assimilar i transformar en una lírica suggestiva i innovadora”. Una panoràmica que siga útil a l'hora de “bastir la visió d'Estellés com a gran poeta contemporani, no sols en el marc valencià, sinó en el del cànon literari internacional”. Un objectiu que, diguem-ho des del principi, s'ha assolit amb escreix: sense esgotar, ni de bon tros, les línies d'investigació que encara genera –i generarà– la producció estellesiana, aquest volum policèntric se'ns presenta tan farcit de dades empíriques, d'interpretacions suggeridores i de lectures comparades amb diferents tradicions literàries o artístiques que, inevitablement, el públic lector percebrà autor i obra de manera diferent després de la seua lectura. Dit d'una altra manera: les seixanta mans que hi han participat no només han picat molta pedra, sinó que

han deixat palès que en queda molta més per picar, la qual cosa sempre resulta engrescadora quan es tracta de fer recerca en l'àmbit de la Història de la Literatura.

Dir que bona part dels catalanoparlants, i dels catalanoparlants valencians especialment, tenen assumit que Vicent Andrés Estellés és un escriptor de referència és, a hores d'ara, una obvietat. L'atenció popular, transversal, intergeneracional i multidisciplinar que està rebent, sobretot durant els darrers anys, així ho demostren, i el volum que estem ressenyant se'n fa ressò. Els versos del poeta de Burjassot, ja gravats en la memòria de milers de joves durant els anys setanta i vuitanta gràcies a la feina d'Ovidi Montllor, formen part de la banda sonora del jove (i no tan jove) públic actual: Obrint Pas, Miquel Gil, Eva Dénia, Pau Alabajos, Roger Mas, Soul Attac o Naia, entre moltíssims altres, són els responsables de fer que Estellés sone a ritme de “les músiques d'arrel tradicional, el *pop*, el *rock*, el *ska*, el *reggae* o, fins i tot, el *blues* i el *soul*”, com apunta Josep Vicent Frechina (p. 528). Ara bé, tal i com assenyala Simona Škrabec, en acostar-se a l'obra d'Estellés cal no limitar-se “només a estratègies apreses dels productes comercials” (p. 360), ni tractar d'explicar la seua obra únicament a partir de la seua biografia, de la seua oposició al règim franquista o de la seua incidència en la gent.

Aquest volum, que presenta un total de vint-i-sis treballs, es divideix en dues parts paral·leles però complementàries: la primera està pensada com una mena de manual universitari, mentre que la segona té un caràcter més subjectiu i les reflexions que s'hi presenten, tot i estar majoritàriament ben fonamentades, són més aviat lliures i personals. A més, i com no podia ser d'una altra manera, la major part de les aportacions se centren en la poesia estellesina, encara que també hi ha espai tant per als altres gèneres que l'autor va conrear com per a la seua contextualització històrica i la seua recepció des de diferents àmbits. Així doncs, la primera part comença amb una aproximació al discurs poètic d'Estellés de la mà de Vicent Salvador, el qual, des de la perspectiva de la lingüística i la retòrica, analitza l'ús que hi fa de la llengua, dels recursos expressius, del lèxic, de les estructures gramaticals, de les unitats fraseològiques, etc. per tal d'esbrinar els elements que componen allò tan difícil de definir com és l'estil, i que permet que reconeguem ràpidament l'idiòlecte propi i inconfusible de l'escriptor. Seguidament, Pere Ballart aprofundeix en l'enorme quantitat de intertextos referents a altres poetes catalans contemporanis que s'observa en la poesia d'Estellés, i se centra en les relacions entre la poesia estellesiana i les de Maragall, Carner, Riba, Foix, Salvat-Papasseit, Màrius Torres, Espriu, Gabriel Ferrater, Martí i Pol, Roselló-Pòrcel o Josep Maria Llompart, la influ-

ència dels quals, no només no va amagar, sinó que va al·ludir reiteradament al llarg de la seua obra, com una mena d'agraïment per haver-lo ajudat a formar-se com a poeta. Ballart, tot adoptant un punt de vista estrictament literari, desplega dotze tipologies diferents d'al·lusions, les quals van des de l'aparició al títol d'un poema o llibre, fins a la imitació estilística, tot passant per la dedicatòria, la cita, el comentari crític o la interlocució amb el poeta (p. 89).

L'anàlisi de les intertextualitats és, segurament, un dels aspectes estel·lesians que més joc dona als investigadors, i no és d'estranyar que hi trobem cinc aportacions més al respecte: en primer lloc, Mariola Aparicio desenvolupa un estudi sobre la vinculació de la poesia d'Estellés amb els clàssics catalans, sobretot amb Ramon Llull, Ausiàs March i Jaume Roig i, de manera més tangencial, amb Jordi de Sant Jordi, Roís de Corella, Beatriu de Dia o Anselm Turmeda, entre d'altres (p. 114). Aquesta intertextualitat, tant paratextual com intertextual, és mantinguda al llarg de tota la producció poètica estel·lesiana i, a banda de resultar-li útil per explicitar els seus referents, també li serveix per desenvolupar “una nova tradició literària desvinculada de l'estètica de la poesia del moment i basada en la subversió, el contrast i l'actualització de la tradició medieval” (p. 117). En segon lloc, Amador Calvo i Ramon observa la interacció dels poetes grecollatins en general i, concretament dels llatins de l'edat d'or (Virgili, Horaci, Ovidi i Catul) i, a través d'ells, de Safo (p. 124), en els reculls *Horacianes*, *Les acaballes de Catul* i *Exili d'Ovidi*. Calvo destaca la precoç capacitat d'Estellés a l'hora “d'explorar el text aliè, d'apropiar-se'l amb la lectura i de reinterpretar-lo mitjançant l'escriptura” (p.123), cosa que farà, també, amb la tradició grecollatina, entesa, però, no com un fre a l'originalitat expressiva, sinó com una certa herència, “a la qual Estellés s'adhereix lliurement, enfrontada a la imposició forçada de la tradició, com a llegat textual ideològicament manipulat o manipulador” (p. 125).

Tercerament, Javier Vellón analitza la relació d'Estellés amb la poesia en espanyol, tant clàssica com contemporània, dins d'un marc epistemològic que inclou, d'una banda, la noció d'intertextualitat que ha desenvolupat Julia Kristeva a partir de Bakhtin i, de l'altra, la teoria de l'“angoixa de la influència” de què parla Harold Bloom i que Pérez Montaner ja va fer servir a *El Mural com a fons* (2009). Garcilaso especialment, però també Góngora, són dues de les plomes clàssiques que més influenciaran Estellés, bé amb la lectura directa, bé a través de les estètiques i autors del segle XX que també els tenien com a referent. Corrents com el neopopulisme de la Generació del 27 s'entrecreuen amb la poesia existencial d'Unamuno, i les

plomes de Luis Cernuda, García Lorca o Rafael Alberti hi apareixen, implícita o explícitament, juntament amb les de Vicent Aleixandre, Neruda, León Felipe, Celaya o César Vallejo. Les afinitats estètiques i ètiques amb molts d'aquests autors acompanyen Estellés en el seu trajecte “vers la construcció d'un model artístic en català, que ultrapassa els límits d'una comunitat per a adreçar-se a un país amb una tendència al localisme, al folklorisme i als dubtes identitaris” (p. 172).

Eloi Grasset, per la seua banda, es basa en el flexible i desacomplexat concepte d'intertext que proposa Roland Barthes per a esbrinar la relació dialògica entre la poesia d'Estellés i l'imaginari col·lectiu francès. Destaca el recull *El corb* (1978), on Estellés concentra poemes dedicats a Baudelaire, Paul Éluard i Apollinaire, tres autors cabdals per a la seua poètica, i on, a més, hi afegeix dibuixos de Matisse. Grasset apunta que la resta de referències explícites a la cultura francesa són variades i disperses i apel·len tant escriptors canònics com figures del cinema o la cançó popular, tot passant pels topònims i per les nombroses al·lusions a la llengua francesa. D'altra banda, la importància que dóna Estellés a la quotidianitat només es pot entendre associada a la figura moderna del *flâneur* anònim que es passeja per la ciutat i reconstrueix en el text, sovint amb ironia i sarcasme, les emocions viscudes. Així doncs, sembla que a la poesia estellesiana “podem reconèixer més enllaços entre els corrents subterranis que va resseguint la tradició moderna en què s'acomoda la poesia francesa que no pas entre les referències explícites als elements que en formen part” (p. 195). I en cinquè lloc, Dominic Keown s'endinsa en el ressò que ha tingut la literatura anglo-americana en la poètica d'Estellés, tot centrant-se en l'evocació que fa de tres elements diacrònicament distants: *Hamlet* (1603), el *Leaves of Grass* de Walt Whitman (1855-1892) i l'escriptor Philip Larkin (1922-1985). Mentre que *Testimoni d'Horaci* (1981) és el recull que més vinculació presenta amb *Hamlet*, el *Mural del País Valencià*, tot i beure a bastament del *Canto general* de Neruda, també presenta una manifesta relació amb la poesia patriòtica de l'obra de Withman, impacte que Estellés reconeix explícitament en la *Sonata d'Isabel*. Keown apunta que, tot i no haver-hi cap indicatiu de correspondència directa entre Estellés i Larkin, tots dos reaccionen se manera semblant, estilísticament parlant, davant conflictes locals i paral·lels en el temps: la Batalla de València per una banda i l'abolició de la prohibició (per obscena) de la novel·la *Lady Chatterley's Lover*, de D. H. Lawrence. I és que “davant una extremada situació conjuntural, aquest tàndem de poetes saberen revelar l'esperit crític de l'època per mitjà d'eines discursives ben arrelades a la consciència de classe” (p. 222).

La paròdia, una modalitat literària encara poc tractada en l'àmbit de la literatura catalana contemporània, és l'aspecte que Núria León Mercader analitza acuradament, i sobre una sòlida base teòrica, en els deu volums de l'*Obra Completa* d'Estellés i en el *Llibre de meravelles*. Organitza les seues observacions sobre les estratègies paròdiques que fa servir el poeta al voltant, d'una banda, de diferents temàtiques, com ara el sexe, la mort o la jerarquia eclesiàstica i, d'una altra banda, de referents intertextuals, com són els clàssics llatins, els autors catalans medievals o contemporanis, el Modernisme o el Noucentisme. Segons León Mercader, Estellés “recorre a la paròdia per plantejar un seguit de reflexions que provoquen, conseqüentment, ampliacions de significat i un joc d'ambigüitats molt explotat” (p. 262) i perquè la paròdia li resulta triplement útil, ja que li permet superar el control de la censura, experimentar i renovar tant el llenguatge poètic com l'elaboració formal i visitar i reactualitzar els clàssics de diferents èpoques i latituds.

Els tres treballs següents s'ocupen dels gèneres menys conreats pel burjassoter, i també més ignorats per part de la crítica; per això mateix, ens sembla que tenen un valor afegit, ja que miren d'omplir un buit bibliogràfic encara massa gran. Així, Enric Balaguer s'aproxima als escrits memorialístics a partir de l'estudi dels quatre volums explícitament autobiogràfics —o més aviat d'autoretrat— signats per Estellés: *Tractat de les maduixes* (1985), *Quaderns de Bonaire* (1985), *El forn de sol* (1986) i *La parra boja* (1987), tot i que el primer i l'últim li resulten els més interessants. Les referències a la seua infantesa, a la nissaga familiar, els records escolars o la recreació de les sensacions es barregen amb anotacions sobre la literatura, pròpia i aliena, o sobre la seua visió del món, sempre defugint, però, de proclames i declaracions de principis. El fet d'escriure aquestes memòries de manera fragmentària, sense respectar l'ordre cronològic i, moltes vegades, trencant les expectatives creades, fan que aquests materials mantinguen “un aire d'inacabat, amb les consegüents ganes, per part del lector, de saber-ne més de l'autor” (p. 288). Adolf Piquer, per la seua banda, s'atreveix a transitar per la frontera entre literatura i periodisme que tants escriptors, entre els quals es troba Estellés, han creuat al llarg de les seues trajectòries. Tot posant de relleu la formació en castellà que va rebre a Madrid, però recordant que també va arribar a escriure articles en català, sobretot entre 1973 i 1976, Piquer analitza alguns aspectes lingüístics de la seua feina com a periodista al diari *Las Provincias*, com ara l'ús i posicionament dels adjectius, els adverbis acabats en *-ment*, les estructures sintàctiques o la metaforització, i els compara amb les solucions que Estellés desenvolupa en el seu quefer poè-

tic; el resultat és una mena de continuïtat entre tots dos gèneres, cosa que confegeix un estil ben personal, també, a la seua aportació periodística.

Ramon X. Rosselló i Roser Soler, per la seua banda, s'endinsen en el teatre estellesià. La primera dificultat que palesen, i que certament comencen a superar en aquest treball gràcies als documents inèdits i a les informacions que els han transmès els hereus d'Estellés, és la catalogació i datació de la seua escriptura teatral. Tot apunta que l'interès de l'escriptor pel teatre comença ben aviat i perdura al llarg de la seua vida, la qual cosa fa encara més necessària la continuïtat de la recerca en aquest camp. Rosselló i Soler centren la seua anàlisi en diferents aspectes de les peces *Oratori del nostre temps* (1978) i *Tot l'amor per la terra*, (2002), tot situant-les en les coordenades socioculturals i teatrals que es dibuixaren entre finals dels cinquanta i principis dels setanta i sotmeten les obres a un joc de miralls amb la lírica que l'escriptor desenvolupava paral·lelament. El resultat és la convicció que el seu teatre manté “una profunda connexió amb la seua escriptura poètica, amb motius i temes compartits, i amb una opció formal, com ocorre amb els oratoris o les èglogues estellesianes, que qüestiona els límits estrictes entre text dramàtic i text poètic” (p. 338). Val a dir que, malgrat alguns intents, mai no s'ha dut a escena una obra d'Estellés i, tal i com reivindiquen els investigadors, el millor homenatge que li podríem fer és dur-lo als escenaris.

Simona Škrabec, com hem citat més amunt, reivindica (re)tornar a la paraula poètica d'Estellés per tal de valorar la seua força creativa, cosa que justificaria, per si sola, l'interès internacional per la seua obra. Tot aportant un completíssim llistat de les traduccions d'Estellés, tant de llibres sencers com de poemes solts a antologies i revistes, analitza els implícits ideològics que subjauen en algunes d'elles, ja que, en massa casos, “Estellés és reduït a la figura que porta l'estendard del País Valencià, com si tot plegat fos de nou una qüestió de quotes” (p. 349); d'altra banda, encara que reconeix els evidents dificultats a l'hora de traduir una obra tan complexa com la seua, planteja la necessitat de valorar cadascuna de les versions com a portes d'entrada vàlides per acostar-se al poema i activar la interacció amb el públic lector no catalanoparlant. Aina Monferrer és l'encarregada que tancar aquesta primera part del volum amb una acurada i utilíssima bibliografia crítica sobre Estellés.

La segona part inclou un variat conjunt de tretze assaigs i interpretacions sobre la vida, l'obra i la recepció d'Estellés. Les tres primeres aportacions resultaran, de ben segur, peces imprescindibles a l'hora de redactar – esperem que més prompte que tard– una biografia solvent d'Estellés. Així,

Francesc Pérez Moragon repassa exhaustivament la relació de Joan Fuster amb Estellés, no només com a amic, sinó sobretot com a crític i promotor; un contacte importantíssim, ja que la transcendència d'Estellés “com escriptor hauria estat distinta i probablement més curta i difícil sense l'interès que l'assagista prestà ben sovint a l'obra del poeta” (p. 392). Un interès profund i continuat que demostra l'extensa selecció d'escrius que el de Sueca va dedicar al quefer poètic d'Estellés. Faust Ripoll, per la seua banda, se centra en la relació entre Estellés i el grup Torre en general, i més precisament amb Xavier Casp. Tot i que la vinculació a aquest grup no va ser gaire profunda, i que, arribada l'hora de la virulenta polèmica entre Casp i Adlert d'una banda, i Fuster d'una altra, Estellés va restar-ne al marge, cal reconèixer que Torre va servir de plataforma per al “llançament del poeta en l'àmbit català i, potser, el seu definitiu ancoratge a la cultura catalana” (p. 422). Pere Roselló Bover es dedica a resseguir tant la relació d'Estellés amb el món cultural i literari de les Illes com a analitzar la seua recepció crítica i popular. Tot i que, durant la dècada dels cinquanta, els anuaris de Moll ja donaven notícia de les seues primeres obres a través de la ploma de Joan Fuster, el poeta no va arribar al gran públic illenc fins als anys setanta, en part per les versions musicades que va fer Maria del Mar Bonet d'alguns dels seus versos, en part per la lectura i publicació d'alguns dels seus poemes a Mallorca. L'escriptor, un assidu de les Illes, a les quals dedica nombrosos poemes, manté, durant aquests anys, escassos però selectes contactes literaris, com ara Francesc de Borja Moll i, molt especialment, Josep Maria Llompart, amb qui “va mantenir una estreta i intensa amistat de la qual, però, dissortadament, no s'ha conservat cap carta” (p. 428).

Lluís Roda s'acosta a la poesia d'Estellés des del punt de l'anàlisi formal i mètrica amb l'objectiu d'esbrinar l'ús, aparentment caòtic i evidentment ric i variat, que en fa. El resultat són uns il·lustratius quadres al respecte, els quals posen en evidència que els versos decasíl·labs i els alexandrins són, segurament, els que més contribueixen a l'excel·lència del poeta. Ara bé, i ací rau una de les seues grandeses: “En mans d'Estellés, la mètrica dels versos aconsegueix una ductilitat inusitada en poesia, les possibilitats i els millors resultats de la qual, sota experiments, pràctiques i troballes, coneix perfectament” (p. 452). Un coneixement que, a més, posarà al servei del redreçament cultural del país. Jordi Oviedo, per la seua banda, repara sobre la problemàtica de la encara no definitiva ordenació, catalogació i edició del corpus estellesià. Com a cas paradigmàtic, assenyala que l'original de *L'inventari clement de Gandia*, que es va presentar i va guanyar l'*Ausiàs March* de 1966 és diferent al que es va publicar el 1971 i que, al capdavall, estava

composat per poemes dels anys cinquanta. Oviedo fa unes interessants propostes per a començar a superar aquest estat de la qüestió, malgrat la situació de crisi econòmica actual, fent ús de les noves tecnologies i amb l'objectiu “de reconstruir la imatge d'un escriptor hiperproductiu i caòtic, amb un estil dispers, per mostrar les línies de coherència de la seua creació literària a través del temps” (p. 479).

La religiositat, i concretament les categories de l'experiència, la memòria i la profecia, és l'eix temàtic sobre el qual Enric Ferrer Solivares construeix el seu treball sobre la poètica d'Estellés entre 1953 i 1970 i conclou que aquesta poesia “té abundants marques del que és l'alliberament humà com a camí de salvació plena: lluita, denúncia, compassió, solidaritat, pregaria [...] També amb evident orientació profètica: desvetllar els qui dormen, denunciar l'absolutització del poder i del món” (p. 499). Carles Cortés i Miquel Cruz se submergeixen en les relacions entre pintura i poesia en Estellés, sobretot, però no només, a partir del *Llibre dels pintors* inclòs al *Mural del País Valencià*. I ho fan en dos sentits: d'una banda, observen les referències a artistes als quals, per diferents motius, ret homenatge, com ara Picasso, Van Gogh, Antoni Miró, Manuel Boix, Ribera, Sorolla, Diego Rivera o Josep Renau, interessants, aquests dos últims, tant per ser creadors de murals com per la seua defensa de les llibertats. I, d'altra banda, tracen la no menor pervivència de la poesia d'Estellés en la pintura valenciana contemporània, la qual conforma “[u]na reescriptura de la seua poesia a partir d'uns codis distints, els de la pintura o el dibuix, que aprofundeixen en els interessos i els objectius inicials de l'escriptor, tot afegint la visió personal dels artistes plàstics” (p. 524-524).

Josep Vicent Frechina, Paül Limorti i Vicent Berenguer aporten, per la seua banda, tres treballs sobre la recepció, en diferents àmbits, de la figura i l'obra d'Estellés. Com apuntàvem al principi, Frechina cataloga de manera ben completa els rapsodes i cantants que han dit i cantat els seus poemes entre els anys 1973 i 2012, la quantitat i varietat dels quals fa pensar que allò que podríem batejar com a “*passió estellesiana* [...] sembla ben lluny d'haver tocat sostre” (p. 542). Paül Limorti analitza l'impacte d'Estellés als llibres de text de l'assignatura de valencià entre 1974 i 2012, una presència sostinguda en el temps que li permet l'entrada en el cànon escolar per la seua triple dimensió: “cívica o de compromís social [...] de clàssic de la literatura catalana contemporània [...] [i] una dimensió realista” (p. 567-568). Berenguer, per la seua part, indaga sobre les valoracions que crítics i estudiosos han fet de la poesia estellesiana, alhora que comença a dibuixar el mapa d'influències que aquest corpus ha tingut en poetes i obres, des

dels seus contemporanis fins a les darreres fornades, i com s'explicita, també, en nombroses antologies poètiques. Un mapa que caldrà seguir desenvolupant, ja que "l'estellesianisme ja és un aspecte de la tradició [...] que fertilitza més superficialment o profunda determinats autors o determinades obres" (p. 582).

Laia Climent i Aina Monferrer aporten l'únic estudi comparat de la poesia d'Estellés amb la d'una altra autora, en aquest cas Maria-Mercè Marçal, i ho fan a través del tractament d'uns temes cabdals per a tots dos poetes: el cos femení, el sexe i les relacions filials. Tot i les immenses diferències entre aquestes dues maneres de dir i d'entendre el món, tots dos comparteixen, d'una banda, un sentiment d'alteritat que els duu a crear el seu propi espai a través de la poesia i, d'una altra, l'ús del llenguatge de la corporalitat, el qual "es troba en la base d'una actitud subversiva davant de la realitat [...] i que és un mecanisme útil per a la creació de nous mons en contextos socials de repressió col·lectiva" (p. 611). El territori, un *leitmotiv* de la poesia estellesiana, és l'aspecte que analitza Lluís Meseguer, qui el considera estretament vinculat amb la seua poesia política i patriòtica. Meseguer proposa classificar en quatre cicles el conjunt de referències geogràfiques que hi troba (p. 622), i afirma que aquestes provenen "d'una versàtil i alhora meticulosa observació, no *patriòtica*, sinó *periodística* [...] L'acte compulsiu d'anomenar, definir [...] descriure [...] assignar significat mític o simbòlic [...] a cada poble o racó o personatge del País, i als seus esdeveniments i conflictes, és la manera de fer-lo transcendent" (p. 647).

Clou el volum Lluís Massaguer amb un profund anàlisi de la llengua literària d'Estellés que sintetitza amb unes il·lustratives taules on, en primer lloc, es compara la llengua d'Estellés amb la dels clàssics medievals, en segon lloc la coexistència de variants pròpies del valencià amb solucions d'altres llocs del domini lingüístic i, en tercer lloc, l'ús de valencianismes. A més, aporta un extens catàleg amb els castellanismes, adaptacions d'estrangerismes, fraseologia, etc. que conformen i donen personalitat pròpia a la poesia estellesiana. El volum s'acompanya, a més, d'un CD amb la memòria de l'exposició *Vicent Andrés Estellés: cronista de records i d'esperances*, comisariada per Vicent Palomero. ■

■ Maria Lacueva i Lorenz, Universität des Saarlandes, FR 4.2 Romanistik, Postfach 151150, D-66041 Saarbrücken, <m.lacueva@mx.uni-saarland.de>.

- Ramon Llull: *Doctrina pueril. Was Kinder wissen müssen* (übers. von Elisenda Padrós Wolff). Berlin: LIT, 2010.
187 Seiten. ISBN 978-3-643-10522-6.
- Hans-Ingo Radatz (Hg. und Übers.): *Jordi de Sant Jordi: Der letzte Trobador. Eine Anthologie*. Berlin: LIT, 2011.
114 Seiten. ISBN 978-3-643-11283-5.

Gleich zwei mediävistische Publikationen, die 2010 bzw. 2011 in deutscher Sprache im LIT Verlag erschienen, sollen hier kurz vorgestellt werden. Während Ramon Llull schon zu Lebzeiten europaweit Bekanntheit erlangte und bis heute als identitätsstiftender Begründer katalanischen Kulturschaffens schlechthin gilt, handelt es sich bei dem Trobador Jordi de Sant Jordi (*vor 1400, †1424) fast schon um ein literaturhistorisches Kuriosum. Durch seine dichterische wie sängerische Tätigkeit tief im anachronistischen Hofzeremoniell des Mittelalters verwurzelt, war er schon für Zeitgenossen eine interessante Figur, die nichtsdestotrotz lange von den etablierten Philologien vernachlässigt wurde.

Doch auch die hier besprochene Übersetzung eines didaktischen Werkes von Ramon Llull stellt eine Besonderheit dar: Im Gegensatz zu denjenigen seiner Texte, die mit seinem disziplinenübergreifenden *Arx*-Konzept in Verbindung stehen und sich bereits in der frühen Neuzeit auch außerhalb der romanischen Kulturregionen verbreiteten, blieb die Reichweite seiner an Laien gerichteten didaktischen Schriften zunächst auf den westlichen Mittelmeerraum beschränkt.

Der letztere Punkt spiegelt sich auch in der Sprachwahl wider, denn trotz des theologischen Themenschwerpunktes seiner *Doctrina* schrieb Llull eben nicht auf Latein, sondern auf Katalanisch. Der Text wendet sich demnach an „Laien mit geringer oder gar keiner universitärer Bildung“ (S. 9f.), und als Besitzer früher Handschriften und Inkunabeln konnten tatsächlich v.a. Kaufleute, Stadtbewohner und Handwerker ausgemacht werden. Folglich manifestiert sich auch der didaktische Ansatz in einer Figur des Wissenden, der sich an einen Unwissenden wendet. Wohl nirgends wird dieses Verhältnis deutlicher als in der Interaktion zwischen Vater und Sohn, und so sind auch die im Buch enthaltenen Lehren nicht nur in leicht verständlicher Sprache verfasst, sondern wenden sich an den Leser oder Zuhörer explizit wie an einen zu erziehenden Filius.

Auf einen Prolog, in dem u.a. Hinweise zur richtigen Instruktion des Kindes (diese soll mit dem Katechismus beginnen) erläutert werden, folgen im Wesentlichen zwei inhaltliche Blöcke aus insgesamt hundert Kapiteln,

die wiederum in sich gleich strukturiert sind: Der zu besprechende Gegenstand wird zunächst definiert, dann in einzelnen Unterpunkten erläutert und schließlich auf Gott bezogen. Die ersten 67 Kapitel dienen der Katechese, worauf der zweite Teil folgt, in dem von den *septem artes liberales* über die Beschreibung der Ständeordnung bis hin zu Ausführungen über den menschlichen Körper verschiedenste Themen enzyklopädisch dargelegt werden. Den Schluss bilden anschauliche Ausführungen über die Hölle und das Paradies, wodurch das Gesamtwerk trotz der Fülle an besprochenen Inhalten einen theologischen Rahmen erhält.

Sicherlich ist es ein großes Verdienst, dieses eindrucksvolle Frühwerk Ramon Llulls (entstanden zwischen 1274 und 1276) auch einer deutschsprachigen Leserschaft zugänglich zu machen – leider wurde aber darauf verzichtet, neben der deutschen Übersetzung auch den katalanischen Originaltext mit abzubilden, weshalb Leser mit Interesse an der mittelalterlichen Sprachstufe zu kurz kommen. In diesem Fall ist wohl am besten auf die jüngste kritische Edition des Werkes – basierend auf einem ursprünglich im Priesterseminar von Barcelona beheimateten Manuskript – von 2005 zurückzugreifen, die von Joan Santanach i Suñol erarbeitet wurde und auch die Textgrundlage der deutschen Übertragung ist.

Während Ramon Llull zweifelsohne dem literarischen Mittelalter zuzuordnen ist, bezeichnet Hans-Ingo Radatz den Trobador Jordi de Sant Jordi in der Einleitung seiner Anthologie als „Bindeglied zwischen der mittelalterlichen Ideenwelt der Trobadore und derjenigen der italienisch vermittelten Renaissance“ (S. 1). Tatsächlich dürfte es eine Besonderheit darstellen, dass noch im 15. Jhd. eine wohl eher in der höfischen Kultur des Hochmittelalters verankerte Schreib- und Darstellungsform anzutreffen ist.

Doch nicht nur die heutige Leserschaft, sondern selbst Jordis Zeitgenossen hätten diesen Umstand als „auffälligen und unterhaltsamen Archaismus“ (S. 19) empfunden, so Radatz. In diesem literaturgeschichtlichen wie sprachlichen Spannungsfeld – denn eigentlich war die Blütezeit des Okzitanischen als Poesiesprache zu Jordis Lebzeiten längst vorüber – liegt denn auch der besondere Reiz der hier besprochenen Anthologie. Stichhaltig verortet der Bamberger Professor die literarische Tätigkeit des Trobadors in einem auch außerliterarischen, historischen Kontext, der von dynastischen Umbrüchen innerhalb der Krone Aragón zu Jordis Lebzeiten geprägt war. So habe sich seit der Inthronisierung des Aragonesen Ferdinand von Antequera 1410 „der literarische Geschmack bei Hofe“ (S. 14) drastisch verändert, sodass das Okzitanische und teils auch das Katalani-

sche bald als „Erinnerungen an die überlebten Literaturmodelle des Mittelalters“ (ebd.) galten.

Als Kämmerer am Hofe Alfons‘ des Großmütigen habe der Trobador schließlich an militärischen Expeditionen ins Königreich Neapel teilgenommen und sei dort in seinem Schaffen durch die aufkeimenden Strömungen der italienischen Renaissance beeinflusst worden.

Doch nicht nur die epochengeschichtliche Einordnung des Trobadors zwischen Mittelalter und Renaissance sei schwierig – auch auf sprachlicher Ebene scheine er sich einer klaren Kategorisierung zu entziehen. Ob es sich in seinen Gedichten um ein stark okzitanisch geprägtes Valencianisch oder ein „spätes literarisches Koiné-Okzitanisch voller Valencianismen“ (S. 2) handelt, lasse sich anhand der überlieferten Textgrundlage nicht zweifelsfrei feststellen. Dementsprechend sei der Autor auch von den einzelnen Nationalphilologien eher stiefmütterlich behandelt worden und habe weder in der Hispanistik, noch in der Okzitanistik, noch in der Katalanistik sein Zuhause gefunden, auch wenn die meisten Beiträge über sein Werk zweifellos aus letzterer Disziplin stammen.

Ein weiterer interessanter Aspekt der vorliegenden Anthologie ist deren formale Einteilung. Radatz verwendet für die Kapitelüberschriften okzitanische Bezeichnungen aus klassischen Trobador-Manuskripten. So folgt auf sein einleitendes *Proemi* die *Vita* von Jordi de Sant Jordi, bevor unter *Razó* Inhalt und Entstehungsgeschichte der Gedichte resümiert werden.

Den Hauptteil der Publikation bildet jedoch der *Cançoner*, d.h. diejenigen 18 Gedichte, die dem Trobador seitens der aktuellen Forschung zugeschrieben werden. Radatz‘ deutsche Erstübersetzung orientiert sich am okzitanischen Originaltext aus der Edition von Aniello Fratta (2005) und verfolgt den Anspruch, „den sprachlichen Inhalt in mehr oder weniger lyrischer Prosa ins Deutsche zu übertragen und so bei einem Verständnis des Originaltexts zu helfen“ (S. 28).

Diese Funktion erfüllt der deutsche Text voll und ganz, wovon sich der Leser dank einer geschickt formatierten Gegenüberstellung der jeweiligen okzitanischen Originalzeilen auf der linken Seite mit der Übersetzung auf der rechten leicht überzeugen kann. Hauptthema der 18 übersetzten Texte ist die Liebe, wobei v.a. das Gedicht XIV („Deserts d’amichs, de béns e de senyor“) eine interessante Ausnahme als ein in Kerkerhaft verfasster Bittbrief an den König darstellt.

Gerade durch den sehr durchdachten und ausführlichen Einleitungsteil, in dem trobadoreske Fachbegriffe stets erläutert werden, bietet die besprochene Publikation einen seltenen Einblick in das Wirken und Leben eines

späten Trobadors und entfacht darüber hinaus die Neugier an einem ganzen literarischen Betätigungsfeld. ■

■ Julian Brock, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, Universitätsstr. 150, D-44780 Bochum <julian.brock@rub.de>.

■ Josep Gifreu: *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjà (1976–2013)* (Aldea Global; 29). Bellaterra / Barcelona / Castelló de la Plana / València: Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra / Universitat Jaume I / Universitat de València, 2014. 272 pàgs. ISBN 978-843-7092-92-8.

La fi de la lectura d'aquest volum no deixa lloc a dubtes: el compromís que l'autor assumeix en aquest treball l'acompleix amb escreix. A *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjà (1976–2013)*, el lector no només pot fer una exhaustiva revisió del procés de normalització del català en el període de finals del XX i els primers compassos del XXI sinó que trobarà una aproximació panoràmica a les polítiques sobre la llengua i els mitjans de comunicació i els corresponents processos d'estandarització, tant en els mitjà tradicionals com en els nous mitjà. Tot des d'una visió crítica del procés de construcció de l'espai de comunicació del català.

El període abordat va des del 1976 al 2013. El punt de partida coincideix amb l'inici a Espanya del pas de la dictadura, que havia mort al llit el novembre del 1975, al règim democràtic de la monarquia parlamentària, la denominada *Transició*, darrerament objecte de debat i de revisió. I conclou el 2013 en plena eclosió del moviment popular sobiranista a Catalunya. Durant aquest període, l'autor fa simultàniament un repàs a les polítiques de normalització de la llengua i la seua projecció en el camp de la comunicació dels mitjà en català. Un redreçament que comença amb l'aparició del diari *Avui* el 1976 i acaba amb alguns fets emblemàtics com ara l'aparició del diari *Ara* (2010), la versió en català de *La Vanguardia* (2011), el reconeixement internacional del domini .cat o els 400.000 articles que la *Viquipèdia* catalana contenia el 2013 (més de 470.000 en el moment de redactar aquesta ressenya). Tot això emmarcat en la revolució que ha representat *Internet* en general i específicament en els àmbits de la comunicació, la cultura i la llengua, sobre els quals se centra aquest treball de prospectiva.

A més del vector temporal, hi ha l'espacial. I aquest és la “comunitat de cultura” dels Països Catalans, segons la denominació recollida en el manifest del Congrés de Cultura Catalana (CCC) celebrat a Barcelona el 1977. Això planteja distorsions en dos de les línies de treball i reflexió, aspectes sobre els quals l'autor adverteix el lector, com són: que el focus d'atenció es desplaça majoritàriament al Principat més que no pas a altres territoris per la rellevància del procés de normalització i per l'existència de documentació més sistemàtica, entre altres raons; i que el mapa tradicional del domini lingüístic s'ha vist alterat per l'expansió del català en l'espai virtual d'Internet, el que al capdavant s'ha demostrat com una oportunitat per a superar fronteres polítiques i administratives, malgrat les dificultats que això planteja per a la recerca. Altres dificultats per a l'anàlisi i avaluació de l'estat de la llengua en els mitjans tenen a veure amb l'inexistència o les mancances de dades estadístiques o registrals globals que permeten una comparació ponderada entre països o períodes històrics.

■ Llengua, poder i comunicació

El supòsit de què parteix l'autor en aquest treball és que “llengua, poder i comunicació conformen al segle XXI la tríada àuria que determinarà la supervivència i sostenibilitat de les cultures nacionals en un món global” (p. 18). Dit d'una altra manera, sense un espai de comunicació propi, políticament reconegut i socialment institucionalitzat, la plena normalització del català no serà possible. Per tirar endavant el seu programa, Gifreu adopta el registre de l'assaig històric cultural i la crònica política, el que ve a ser una bona síntesi de la trajectòria intel·lectual de l'autor que aplega, d'una banda, una intensa activitat acadèmica i investigadora però, també, una constant producció com a articulista de premsa, conreada, entre altres capçaleres, a *Avui*, *El Punt-Avui* i *El Temps* mitjançant un periodisme fonamentalment d'idees. Això si, sempre atent al flux informatiu i als debats que es produeixen a l'espai comú del català. Aquest bagatge es projecta en la prosa àgil i fluïda amb què està escrit el llibre, el que permet pal·liar l'efecte provocat per l'allau de dades i referències documentals tan abundoses en un treball d'aquests característiques.

El llibre està estructurat, a banda del pròleg que signa Isidor Marí i de la introducció, en 7 capítols, en el darrer dels quals l'autor fa una mena de balanç on enumera algunes de les llums i de les ombres del català en l'espai de comunicació en el període acotat, per a acabar amb una relació dels reptes del català en el nou espai de comunicació que sorgeix amb Internet.

A més, el llibre es tanca amb una bibliografia extensa que dóna una idea prou aproximada del caràcter multidisciplinar de la recerca. Aquest inventari de referències majoritàriament bibliogràfiques, però també d'articles i d'informes, té un valor remarcable tant per a aquells interessats en aspectes relacionats amb l'ús social de la llengua com per a aquells que estiguen decidits a resseguir alguna de les diverses línies de recerca en comunicació que Gifreu va suggerir al llarg de l'obra, en particular els autors de treballs de fi de grau i de tesis doctorals.

En el primer capítol, l'autor planteja un estat de la qüestió pel que fa a les relacions entre llengua i espai de comunicació, un debat que vincula la supervivència de les llengües de grups minoritaris a la preservació de la cultura nacional en un marc de polítiques de protecció que considera com a prioritària la potenciació d'un espai propi de la comunicació d'interès públic. La tesi és que "l'accés d'una comunitat lingüística a la plena normalització de la seva llengua requereix disposar d'un espai de comunicació en llengua pròpia, políticament reconegut, socialment institucionalitzat i funcionalment apte per a tots els serveis de comunicació en l'era global digital" (p. 25). Per a això, l'autor es deté en com les institucions internacionals i europees han tractat el reconeixement dels drets lingüístics, tot centrant-se en l'estudi dels mitjàs des de la sociolingüística i en el concepte d'espai de comunicació que havia delimitat en els anys 90 en *Construir l'espai català de comunicació* (Gifreu & Corominas, 1991)¹ i que implicava la consideració d'un territori, d'una comunitat de llengua i cultura, d'una història particular i d'un poder polític concret.

En el capítol 2 s'ofereix una síntesi de la recerca específica en el àmbits de les polítiques de comunicació, en l'ús del català i en l'estandarització i la fixació de models de llengua per als mitjàs fetats durant el període analitzat. En el següent capítol es fa un repàs a les polítiques de la llengua que han incidit en el procés de normalització del català a l'ecosistema dels mitjàs en els territoris de parla catalana, en el marc de les polítiques desenvolupades a l'Estat Espanyol des de la Constitució del 1978, i de forma específica en la regulació de la ràdio i la televisió, en les polítiques lingüístiques de cada autonomia en relació amb l'ús del català als mitjàs i les polítiques de foment de la llengua als diversos mitjàs.

En els capítols 4 i 5 es fa una crònica de la progressió del català en tot l'ecosistema mediàtic. Tant en els mitjàs tradicionals (premsa, ràdio, tele-

---

1 Gifreu, J. (Director) / Corominas, M. (Coordinació) (1991): *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació.

visió, producció audiovisual) com en els nous mitjans desenvolupats amb la irrupció de la xarxa Internet. En el capítol 6 s'aborda el debat i les propostes d'un model referencial d'estàndard per a les noves realitats dels mitjans orals i audiovisuals que operen en el ciberespai. L'autor es deté en els processos de normalització i estandarització impulsats per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV), l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la Secció Filològica de l'IEC, com també en les primeres demandes d'un model de llengua per als mitjans recollides en el Congrés de Cultura Catalana (1975-1977) i en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). També s'atura en els debats, sorgits durant els anys 80, entre *lights* i *heavies*, les reverberacions dels quals, atenuades, es perllongaren al llarg de les dècades següents. Com també ho fa en la llengua oral per als mitjans audiovisuals, amb els models impulsats a Catalunya Ràdio i TV3 i a la Ràdio Televisió Valenciana (RTVV) i les propostes de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), a més de recollir altres proposicions específiques per a diferents mitjans recollides en els respectius llibres d'estil.

■ Balanç i reptes

En el darrer capítol, el 7, es fa el balanç del català a l'espai de comunicació. Abans, però, es fa un repàs a la particular progressió i normalització del català en l'espai públic i en els mitjans de masses en el període analitzat: de l'etapa del "maximalisme ingenu", prèvia a l'aprovació de la Constitució de 1978, al "replegament estratègic" posterior. Un període de "progressió irregular, però continuada", de "llums i d'ombres", com el qualifica l'autor, amb una clara divisió entre les pràctiques de comunicació de base analògica i territorial i les de la comunicació digital en xarxa. En síntesi, com constata Gifreu, "els avenços i les frustracions derivades d'unes polítiques en pugna entre les opressives d'uns governs estatals inflexibles i les proactives d'alguns governs autonòmics i de cert activisme popular formen part ja d'aquesta història de visibilitat creixent del català en l'ecosistema dels mitjans i de les noves plataformes multimèdia" (p. 220).

En aquest mateix capítol, finalment, l'autor analitza els reptes de futur amb què s'enfronta el català en el marc de la xarxa Internet, el nou espai de comunicació. Al capdavant, una amenaça per a les llengües i cultures minoritàries o minoritzades però també una excel·lent oportunitat per a desfer-se'n de les cotilles que les constrenyen. Sobretot, un cop constades les dificultats dels mitjans tradicionals per superar les barreres polítiques i administratives, derivades d'un model fortament territorialitzat pel marc auto-

nòmic i el suprapoder de l'Estat. Des d'aquesta perspectiva, Gifreu remarca entre altres virtuts del ciberespai el fet que internet obliga a repensar les fronteres polítiques i administratives al temps que n'erigeix de noves, com també el fet que la xarxa democratitza el poder d'edició i de publicació, el que ha comportat una explosió d'intervencions expressives, informatives i opinatives des de tots els àmbits de la societat i del territori de l'espai comú del català arreu del món. El repte per al català en aquest nou espai de comunicació, assenyala Gifreu, és "com garantir la seva presència i multifuncionalitat en l'oferta de continguts en les diverses plataformes. Tal i com evolucionava el sistema de comunicació, sobretot en l'entorn 2.0 i la proliferació de dispositius mòbils d'alta eficiència, el repte central per a una llengua i cultura de rang mitjà com la catalana serà la producció, edició i difusió de continguts aptes per competir en la xarxa: especialment, de continguts audiovisuals, multimèdia i interactius, que són el que més valoraran els nadius digitals" (p. 229). En síntesi, Gifreu ens acosta amb aquest treball la història de la progressió i normalització del català en l'espai públic i en els mitjans de comunicació de masses, especialment en la premsa, la ràdio i la televisió però també a la xarxa Internet. Un trajecte de vora quaranta anys (1975–2013) que, com afirma aquest autor, "no ha estat un passeig triomfal, ni ha avançat arreu amb el determini i la coherència esperats" (p. 216). N'és una mostra la fractura entre els diferents ecosistemes dels territoris històrics del català provocada, d'una banda, per les polítiques hostils exercides per l'Estat (espanyol i francès) i, de l'altra, per les polítiques dels governs autonòmics que amb la gestió irresponsable dels espais assolits han llastrat la consolidació d'un espai de comunicació normalitzat. En aquest sentit són paradigmàtics els governs del Partit Popular al País Valencià (1995–2015) i les Illes (1983–1999, 2003–2007 i 2011–2015), i la seua consideració de la llengua des de la perspectiva educativa, en la recepció de TV3 i Catalunya Ràdio o en la gestió del servei públic de ràdio i televisió que té en el tancament el 29 de novembre del 2013 de RTVV, probablement, l'exemple més paradigmàtic i vergonyós. Malgrat tot, Gifreu es mostra confiat amb les possibilitats del ciberespai per a escapolir-se de les escames, almenys d'algunes, d'aquestes polítiques. "Tanmateix, –conclou– amb zones de llum i d'ombra, la progressió cap a la plena consolidació d'un espai català de comunicació s'ha vist en part reafirmada amb la irrupció de l'era digital" (p. 216).

Per acabar, cal remarcar que aquest treball té, a més a més, un valor afegit ja que representa una continuïtat amb un treball anterior, adés esmentat, del mateix autor. Fa més de vint anys, aquest va dirigir una recerca

amb equips a Catalunya, el País Valencià, les Illes, Andorra, L'Alguer, la Franja d'Aragó i Catalunya Nord que va donar entre els seus fruits un voluminós treball i un llibre: *Construir l'espai català de comunicació*, un treball realitzat durant els anys 1989-1990 que ni inaugurava ni cloïa el debat sobre la qüestió, ja que hi havia algunes experiències recents, però posava ordre en el debat i avaluava la qüestió. I sobretot, oferia unes bases de diagnòstic global sobre l'estat aleshores de la comunicació i la cultura de marca catalana. També feia una avaluació prospectiva sobre el tipus de dinàmica que podria resultar més favorable per a la salvaguarda i potenciació de la identitat comuna. D'una banda (Capítol 6), es detenia en les polítiques a promoure per al conjunt de l'àrea, per al marc europeu i per a les comunitats o regions de l'àrea. També feia una valoració de les perspectives d'acció, tant polítiques com comunicatives, i proposava estratègies i recomanacions en distints àmbits (institucional, de la llengua i els mitjans, socio-econòmic, audio-visual i telecomunicacions i telemàtica), al temps que oferia un quadre d'actuacions prioritàries (Capítol 7).

I una coda final. En el context de l'àmbit de producció de la recerca no deixa de ser significatiu que aquest darrer treball de J. Grifreu haja estat publicat en la col·lecció *Aldea global* que editen conjuntament les universitats Autònoma i Pompeu Fabra de Barcelona, la UJI de Castelló i la Universitat de València. A poc a poc, *Aldea global* ha anat fent-se un lloc de referència en l'àmbit de les ciències de la comunicació, el que d'una banda posa de manifest la importància que aquesta disciplina ha assolit en els darrers temps, però també l'impuls que els camps de recerca que aglutina aquesta àrea de coneixement té a hores d'ara en l'àmbit universitari català. La darrera aportació de Josep Gifreu és d'una rellevància manifesta. ■

- Nel·lo Pellisser i Rossell, Universitat de València, Departament de Teoria dels Llenguatges i Ciències de la Comunicació, Av. Blasco Ibáñez, 32, E-46010 València, <Manuel.Pellicer@uv.es>.

- Joaquim Arnau (ed.): *Reviving Catalan at School: Challenges and instructional approaches*. Bristol / Buffalo / Toronto: Multilingual Matters, 2013. 216 pàgs. ISBN 978-1-783-09024-2.

En les darreres dècades, els models i les polítiques lingüístiques en l'àmbit de l'educació s'han desenvolupat de manera substancialment diferent en cadascun dels territoris del domini lingüístic del català. Joaquim Arnau, professor emèrit al Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de

la Universitat de Barcelona, edita per primer cop en anglès un volum amb una sèrie d'articles que pretenen proporcionar al lector una visió general del panorama lingüístic a les escoles d'aquests territoris i exemplificar algunes situacions, estudis i projectes en particular. Arnau té una llarga i experimentada trajectòria professional i ha publicat en múltiples ocasions sobre temes d'ensenyament i aprenentatge de segones llengües i sobre programes d'educació bilingüe. *Reviving Catalan at School: challenges and instructional approaches* va veure la llum al setembre de 2013 de la mà de l'editorial internacional Multilingual Matters, editorial independent amb seu al Regne Unit coneguda per les seves nombroses i prestigioses publicacions sobre bilingüisme, aprenentatge de segones llengües i llengües estrangeres, sociolingüística i traducció, entre d'altres. No és el primer ni l'últim cop que l'editorial tracta temes relacionats amb la llengua catalana (Wright, 1999) o publica obres d'autors catalans (Vila, 2012; Vila / Bretxa, 2014; Boix, 2015), però sí que cal remarcar la importància que sigui un volum complet i estrictament centrat en la llengua catalana i específicament en el sistema educatiu. Paral·lelament, a partir del 2012 s'iniciava amb un volum de Vila (*Survival and Development of Language Communities: Prospects and Challenges*) un projecte de Multilingual Matters sobre la temàtica de Comunitats Lingüístiques Mitjanes, en el qual participen principalment professors i investigadors de la UB i on generalment trobem un o més articles referents a algun aspecte de la llengua catalana o als territoris del domini lingüístic.

El propòsit d'aquest volum és proporcionar una visió general de la situació lingüística a les escoles del domini lingüístic del català i després centrar-se en estudis duts a terme majoritàriament a Catalunya. La massiva onada migratòria iniciada aproximadament a partir de l'any 2000 ha fet canviar profundament el panorama lingüístic i social de les aules d'aquests territoris. En el cas de les tres Comunitats Autònomes situades a Espanya (Catalunya, Comunitat Valenciana i Illes Balears), tenen el català (o valencià) com a llengua cooficial però hi trobem diferents situacions pel que fa a les lleis i polítiques educatives. La nova realitat després de l'arribada d'aquest gran nombre d'immigrants ha deixat un panorama multilingüe i multicultural que ha obligat a dur a terme un replantejament d'algunes d'aquestes polítiques lingüístiques educatives. En els darrers anys, les nombroses reformes i modificacions de lleis han fet necessària una constant reformulació dels currículums i programes i han canviat substancialment les necessitats formatives dels docents. Els capítols del llibre examinen diversos aspectes de la situació lingüística d'aquests territoris, des de la

recuperació del català a les escoles fins a la posició i l'estatus de les llengües estrangeres majoritàries (anglès i espanyol) en el sistema educatiu actual.

El primer capítol, del mateix Joaquim Arnau amb F. Xavier Vila, «Language-In-Education Policies in the Catalan Language Area», comença amb una breu introducció històrica a la situació sociolingüística del català. Continua amb una descripció dels models i polítiques lingüístiques actuals, centrant-se específicament en els programes d'immersió lingüística i les diferències entre els territoris de Catalunya, València, les Illes Balears, la Franja d'Aragó, l'Alguer i Catalunya Nord. Una segona part de l'article ens presenta alguns resultats d'estudis realitzats en diversos centres d'educació primària de Catalunya sobre el nivell de competència i els usos lingüístics dels escolars, centrant-se i comparant els resultats en les llengües catalana i castellana. S'analitzen els resultats de la nova immersió lingüística i es plantegen possibles models per a una situació ideal de multilingüisme. Finalment, i abans de recapitular amb algunes conclusions, s'apunten alguns dels reptes que segons els autors hauran d'afrontar els sistemes educatius del territori de parla catalana si volen que els models de plurilingüisme o trilingüisme (majoritàriament català, castellà i anglès) tinguin èxit en el futur. Aquests reptes passen per assegurar les competències dels escolars en llengua catalana, valorar-la com a llengua pont per a aprendre altres llengües, planificar l'ensenyament de les tres llengües de la manera més integradora possible, millorar el nivell i els mètodes d'ensenyament de les llengües estrangeres, aconseguir més suport dels equips de docents en la integració de l'alumnat immigrant i, indiscutiblement, invertir en la formació del professorat per a poder assegurar el compliment de tots els altres objectius.

Aquest article proporciona una bona visió general de la situació lingüística en l'àmbit educatiu en els territoris de parla catalana, concentrant-se després més específicament en Catalunya. Considerem que pot ser una lectura interessant i útil per a persones que tractin temes d'immersió lingüística, ensenyament o adquisició de llengües estrangeres, sistemes educatius en contextos multilingües i multiculturalment o planificació i polítiques lingüístiques. És un material especialment pràctic per a introduir-se en el tema i obtenir-ne una idea general, que després, a partir de les referències que s'hi esmenten o dels altres articles del volum, pugui ser ampliat segons els interessos. Trobem que és una lectura apropiada per a estudiants d'Estudis Catalans de fora del domini lingüístic o estudiants universitaris d'intercanvi de les universitats de la Xarxa Vives, perquè tinguin una noció del funcionament del sistema educatiu en l'aspecte lingüístic. Serà especialment útil

per a estudiants de Graus o Màsters d'Educació Primària o Secundària, és a dir, futurs professors de llengües estrangeres.

A continuació, trobem dos estudis que analitzen la complexa situació dels aprenents de català immigrants en un context on aquesta llengua gairebé no és parlada, sigui perquè les persones que els envolten no la parlen com a primera llengua o sigui perquè no és la llengua de socialització dels barris on resideixen. Huget *et al.* estudien els efectes de factors com la llargada de l'estada o la llengua primera (L1) dels immigrants en el procés d'aprenentatge del català i a «The Acquisition of Catalan by Immigrant Children. The Effect of Length of Stay and Family Language» presenten els resultats d'un estudi dut a terme amb 185 estudiants immigrants i 341 de nadius de quart curs de secundària (16 anys). Després d'una llarga introducció parlant d'estudis anteriors d'altres investigadors, descriuen el mètode i el material que l'equip va utilitzar i presenten diverses taules amb els resultats. De tota manera, els mateixos autors coincideixen en afirmar que els resultats són similars als d'altres estudis anteriors; podríem dir, llavors, que ens presenten informacions previsibles. A «Language Attitudes of Latin-American Newcomers in Three Secondary School Reception Classes in Catalonia», Mireia Trenchs-Parera i Adriana Patiño-Santos ens presenten un estudi qualitatiu sobre les actituds lingüístiques d'estudiants de secundària d'origen llatinoamericà en tres aules d'acollida de Catalunya. En primer lloc parlen dels reptes dels professors responsables de les aules d'acollida i a continuació presenten les característiques de les tres escoles i aules d'acollida subjectes d'estudi, així com dels objectius i de la metodologia utilitzats. En les seves conclusions ens descriuen els factors clau d'unes bones pràctiques educatives que assegurin la integració dels estudiants immigrants en contextos bilingües. Sens dubte, ens trobem davant d'un article rellevant per a professors d'aules d'acollida, futurs professors de llengües estrangeres i en contextos multilingües. La selecció bibliogràfica que ens faciliten les autores és també interessant per a persones interessades a aprofundir en el tema de les aules d'acollida o en la integració de nousvinguts en els sistemes educatius.

Els següents tres articles presenten resultats d'estudis duts a terme amb professors de programes de formació de professorat. El primer d'aquests projectes, «Training a Primary Education Teacher to Teach Expository Text Comprehension Strategies» de Núria Castells *et al.*, consistia en un experiment per a millorar l'ensenyament de les estratègies de comprensió lectora de textos expositius de professores de primer cicle d'Educació Primària. En l'article es parla d'estudis duts a terme per altres grups anterior-

ment i ressalta l'aspecte innovador de l'actual projecte, que consistia en observar després d'uns mesos de l'actuació a l'aula si les professores aconseguien posar en pràctica les estratègies apreses i si això influïa i millorava els resultats dels alumnes. A part de descriure el mètode, els materials i la metodologia de l'estudi, ens proporcionen diverses taules exhaustives i comparatives amb els resultats dels dos grups observats, les tasques docents i els resultats.

L'editor del volum, Joaquim Arnau, amb Haridian M de Aysa i Sonia Jarque, presenten el seu projecte de recerca basat en un programa d'intervenció en l'ensenyament de la lectoescriptura en una aula multilingüe a «Teacher Training in Literacy Instruction and Academic Achievement in a Multilingual Classroom». L'article il·lustra com un professor de ciències socials d'Educació Secundària i un formador van dissenyar i dur a la pràctica dues unitats didàctiques corresponents a continguts curriculars, tenint en compte les característiques i les dificultats a l'hora d'ensenyar llenguatge acadèmic. El lector trobarà informació sobre la metodologia emprada i la comparació dels resultats obtinguts entre un grup classe que va participar en l'estudi i un que no. Es tracta d'una experiència especialment destacable per a professors o futurs professors que estiguin interessants en l'ensenyament i la millora de la competència de comprensió i producció de textos escrits de llenguatge acadèmic o especialitat. Trobem interessant la reflexió sobre les particularitats d'aquesta destresa, a vegades en certa manera menystinguda o potser una mica oblidada, a la que simplement alguns docents no dediquen prou temps de reflexió a l'hora de preparar els materials didàctics. L'estudi demostra que un canvi en l'enfocament de les activitats, en la dinàmica de les classes i en la reflexió sobre els objectius i els mètodes, pot suposar una millora substancial en el resultat del rendiment dels estudiants.

El tercer article d'aquest bloc temàtic, «Production of Texts with Multimodal Resources by Two Groups of Primary Education Students», presenta el projecte de recerca d'Ortega, Coromina i Teberosky dut a terme durant un programa de formació en dos centres d'Educació Primària, un amb alumnes de famílies catalanoparlants (per tant amb L1 català) i l'altre grup amb alumnes de famílies immigrants (és a dir, amb diverses L1 a l'aula). En tots dos grups de quart de Primària s'hi posava en pràctica l'ensenyament integrat de llengua catalana i continguts de l'àrea de ciències naturals. Amb aquest estudi es volien analitzar sobretot els aspectes textuais i comunicatius de les produccions textuais finals dels estudiants, tenint en compte que els professors van decidir utilitzar recursos multimodals,

donant una importància crucial als mitjans digitals i les noves tecnologies. L'article explica amb detall els objectius, el mètode, el procediment i les tasques i n'analitza els resultats aportant diverses taules i les corresponents conclusions finals.

Els últims tres articles tenen com a fil conductor dues experiències AICLE (Aprentatge Integrat de Continguts i Llengües Estrangeres) i un exemple de projecte lingüístic trilingüe (català, castellà i anglès). Oriol Guasch presenta en el seu capítol «Interlinguistic Reflection on Teaching and Learning Languages» un projecte d'ensenyament-aprenentatge de gramàtica i reflexió gramatical amb un grup de segon curs de secundària, un treball de cooperació de les àrees de llengua catalana i anglesa. L'objecte d'estudi eren alguns aspectes de la interacció entre els estudiants i també amb els professors, posant especial atenció en les activitats interlingüístiques i metalingüístiques. El capítol ens presenta sintèticament tres dels aspectes teòrics més rellevants per l'estudi i descriu els objectius de l'anàlisi. Finalment, resumeix les activitats i acaba amb les conclusions.

El segon exemple d'AICLE el trobem a «Affording Students Opportunities for the Integrated Learning of Content and Language: A Contrastive Study on Classroom Interactional Strategies Deployed by Two CLIL Teachers» de Cristina Escobar Urmeneta i Natalia Evnitskaya, en el qual les autores presenten un estudi que forma part d'un projecte de recerca més extens. L'article presenta la comparació entre l'organització i gestió de l'aula de dues professores d'AICLE d'anglès com a llengua estrangera (LE) i el discurs acadèmic que cadascuna d'elles utilitza a l'aula. L'objectiu de l'estudi era identificar empíricament les eines o recursos que les professores usen per interactuar a l'aula. Les autores inicien el capítol amb una introducció a la situació sociolingüística actual a Catalunya, un breu context històric de l'aplicació de les pràctiques AICLE en territori espanyol i català i un breu marc teòric. A continuació exposen els detalls de l'estudi en qüestió i un anàlisi detallat de les dues sessions, amb les posterior conclusions.

Tancant el volum, Rosa Maria Ramírez i Teresa Serra descriuen el Projecte Integrat de Llengües (PILL) del Centre Públic d'Educació Infantil i Primària Vila Olímpica de Barcelona al capítol «Integrated Languages Project». En aquesta escola, la llengua es converteix en l'eix transversal de tots els aprenentatges i es materialitza en el treball en català, castellà i anglès com a llengües d'instrucció de continguts de les àrees del currículum, en particular de les àrees de matemàtiques i coneixement del medi natural i social. En aquest capítol les autores ens expliquen les bases del projecte i l'estructura curricular del continguts en cada llengua i per cada curs d'In-

fantil i de Primària. Un aspecte fonamental pel bon funcionament d'aquest projecte és la coordinació i el treball en equip de tot el personal docent, així com també una major dotació de personal que permet doblar la presència de mestres en certes classes. Al final de cada curs acadèmic hi ha un procés d'avaluació que duen a terme tant professors com alumnes i famílies. A partir d'aquí s'estableixen propostes, objectius i millores de cara al curs següent. Les avaluacions del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya que es realitzen al sisè curs de Primària rebe'l·len que els resultats dels alumnes d'aquesta escola es troben a nivells comparables als d'alumnes d'altres escoles catalanes.

En general, podem concloure doncs que el conjunt del volum és una tria variada i encertada que il·lustra diferents aspectes de la situació actual del sistema educatiu català. Hi ha un cert desequilibri d'experiències de les etapes de primària i secundària, ja que predominen els estudis centrats en l'etapa de secundària. Pel que fa a la situació geogràfica dels treballs, observem un evident centralisme situat a la ciutat de Barcelona i l'àrea metropolitana, comprensible si tenim en compte l'aglomeració de població en aquesta regió. De tota manera, es troben a faltar estudis o exemples d'experiències com a mínim de les altres dues Comunitats Autònomes d'Espanya, les Illes Balears i la Comunitat Valenciana (només en el primer capítol es fa referència a altres territoris que no siguin Catalunya). No hem d'oblidar que la situació lingüística a les escoles d'aquests dos territoris és diferent que la catalana, complexa i canviant; i per tant, prou interessant a nivell sociolingüístic i digna de ser estudiada i analitzada.

Podem dir que la totalitat dels articles mostren un rigor i grau d'aprofundiment en la matèria suficients i un ampli ventall de referències i fonts de consulta, així com també de dades i taules de resultats. Es tracta doncs d'un recull de treballs exhaustius i ben documentats, en alguns casos amb resultats previsibles i altres amb enfocaments més innovadors i conclusions més inesperades. Hem de tenir en compte que el fet que sigui un volum escrit únicament en anglès el converteix en un producte dirigit a un públic internacional, un lector estranger que pot ser especialitzat, però no exclusivament. És també molt possible que persones de diferents àmbits educatius, sociolingüístics, polítics i de la planificació lingüística s'aproximin a aquest volum per a satisfer una voluntat de conèixer la realitat lingüística educativa d'un territori bilingüe (o més aviat multilingüe) possiblement poc conegut.

Si les expectatives del lector eren trobar en el volum una solució de futur o respostes a les diferents situacions socials i polítiques dels territoris

de parla catalana, no és això el que es trobarà en aquesta obra. Es tracta més aviat d'una descripció objectiva de la situació en l'última dècada en el primer capítol i un recull d'exemples d'estudis concrets, que poden ser útils individualment per a persones interessades molt concretament en qualsevol dels temes que s'hi exposen. Es pot optar per tant per una lectura total del volum o simplement de l'article que sigui d'interès.

En conjunt, tot plegat fa que el volum sigui un molt bon recurs per a estudiants i futurs professors, educadors i tècnics en política lingüística de qualsevol lloc del món que tractin temes de planificació lingüística i adquisició de llengües estrangeres en contextos bilingües o multilingües, societats multiculturals i integració de nous nadius en els sistemes educatius del país. És una bona eina per a donar a conèixer internacionalment l'èxit dels programes d'immersió lingüística duts a terme durant més de trenta anys i el potencial innovador i d'adaptació del sistema educatiu català. ■

■ Bibliografia

- Boix i Fuster, Emili (ed.) (2015): *Urban Diversities and Language Policies in Medium-Sized Linguistic Communities*, Bristol / Buffalo / Toronto: Multilingual Matters.
- / Vila i Moreno, F. Xavier (1998): *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona: Ariel.
- Rovira-Martínez, Marta (2011): *Estratègies de transmissió lingüística en famílies plurilingües*, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya (UOC).
- Strubell, Miquel / Andreu, Llorenç / Sintès, Elena (coord.) (2011): *Resultats del model lingüístic escolar a Catalunya. L'evidència empírica*, Barcelona: UOC. <http://www.uoc.edu/portal/ca/catedra_multilinguisme/_resources/documents/modelinguisticscolar.pdf> [13.08.2015].
- Vila i Mendiburu, Ignasi (2011): «Balanz de la política lingüística a l'educació escolar dels governs de Catalunya (2004–2011)» in: Masjuan, Josep M. (coord.): *Societat Catalana*, Barcelona: IEC, 295–323. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000179/00000015.pdf>> [13.08.2015]
- Vila i Moreno, F. Xavier (2011): «La recerca sociolingüística educativa escolar als països de llengua catalana: elements per a un balanç» in: *Treballs de sociolingüística catalana 21: La sociolingüística catalana. Balanz i reptes de futur*, Barcelona: IEC, 205–219. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000176%5C00000037.pdf>> [15.08.2015].

- (ed.) (2012): *Survival and Development of Language Communities: Prospects and Challenges*, Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- / Bretxa, Vanessa (ed.) (2014): *Language Policy in Higher Education. The Case of Medium-Sized Languages*, Bristol/ Buffalo / Toronto: Multilingual Matters.
- Wright, Sue (ed.) (1999): *Language, Democracy and Devolution in Catalonia*, Clevedon, UK: Multilingual Matters.

■ Anna Subarroca Admetlla, Albert-Ludwigs-Universität, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, <anna.subarroca@romanistik.uni-freiburg.de>.

■ Vasco da Silva / Andrea Rössler (Hrsg.): *Sprachen im Dialog. Festschrift für Gabriele Berkenbusch*. Berlin: edition tranvía Verlag Walter Frey, 2015. 346 S. ISBN 978-3-938944-90-5.

Die vorliegende Publikation entstand aus Anlass des 65. Geburtstags von Gabriele („Ela“) Berkenbusch, Professorin an der Fakultät für Angewandte Sprachen und Interkulturelle Kommunikation der Westsächsischen Hochschule Zwickau (WHZ) und zweifelsohne ein ‚Urgestein‘ der katalanistischen Soziolinguistik in Deutschland, deren bereits in den 1970er Jahren entwickeltes Interesse für die *causa catalana* in ihrer 1987 angenommenen und kurz darauf publizierten Dissertation zu *Sprachpolitik und Sprachbewusstsein in Barcelona am Anfang dieses [sc.: des 20.] Jahrhunderts* mündete. Im selben historischen Kontext ist ein Aufsatz aus ihrer Feder über die Position des Katalanischen im Erziehungswesen Kataloniens in einer frühen Ausgabe der *ZfK* zu situieren (Berkenbusch, 1989), wo sie bis Mitte der 1990er Jahre zudem regelmäßig als Rezensentin in Erscheinung trat. Nach der rein katalanistischen Promotion legte sie 1998 mit einer konversationsanalytisch-interaktionalen Analyse von Beratungsgesprächen in Radio-*Call-in*-Sendungen eine bewusst gesamtromanisch ausgerichtete Habilitationsschrift vor (Berkenbusch, 2002), in der sie katalanische Sprachdaten neben solchen aus dem Spanischen und Französischen verwendete. Danach vererbte Berkenbuschs ‚Sichtbarkeit‘ als Katalanistin, was vermutlich ihrer akademischen *trajectoire* geschuldet ist: nach ihrem Ruf auf die Professur für Romanische Sprachen mit Schwerpunkt Wirtschaftsspanisch an der WHZ wandte sie sich neuen, stark anwendungsorientierten Lehr- und Forschungsschwerpunkten zu, die sich im Bereich der Vermittlung interkultu-

reller Kommunikationskompetenz bewegen, mit Fokus auf der Integration von Auslands(studien)erfahrung in studentische Lernerbiographien. Die hierzu entstandenen Publikationen sind in der von Berkenbusch mitbegründeten Reihe *Kultur – Kommunikation – Kooperation* im Stuttgarter ibidem-Verlag erschienen; dort soll in Kürze auch eine wieder reinrassig romanistische Monographie zu den *Klassikern der spanischen Sprachwissenschaft* mit Schwerpunkt auf dem 16. und 17. Jh., die Berkenbusch erstmals 1990 vorgelegt hatte, in einer zusammen mit ihrer Fachkollegin und Weggefährtin Christine Bierbach überarbeiteten Neuauflage veröffentlicht werden (Berkenbusch / Bierbach [eds.], i.V.).

Die Festschrift spiegelt die wissenschaftlichen Interessen von Gabriele Berkenbusch (und die zugehörigen Abschnitte ihres akademischen Werdegangs) in den drei Inhaltsbereichen wider, in die die Herausgeber die insgesamt 16 Beiträge gruppiert haben; der dritte dieser Inhaltsbereiche – und zugleich der hier relevante – ist mit „Katalanistik und Polyglossie“ betitelt. Er wird eröffnet mit dem sehr persönlichen Text des Barceloniner Soziolinguisten Emili Boix-Fuster, der unter dem Titel „Els països de llengua alemanya als ulls d’un català“ (S. 235–247) von seinem individuellen Zugang zum deutschen Sprach- und Kulturraum und zu den philosophischen, literarischen und künstlerischen Exponenten dieser Kultur berichtet, die für ihn – Boix – im Laufe seines (nicht nur Forscher-)Lebens zu Referenzen geworden sind. Boix erzählt zugleich von vielen weiteren Elementen der deutschen Alltagskultur, die ihn beeindruckt und beeinflusst und sein – insgesamt sehr positives – Verhältnis zum deutschsprachigen Raum geprägt haben – ein netter, anekdoten- und facettenreicher autobiographischer Text, der deutlich spürbar auf die Jubilarin hin gedacht und geschrieben wurde.

Auch Johannes Kabatek thematisiert in seinem Artikel „Katalanischer Figaro mit deutscher Stimme“ (S. 248–259) ein gemeinsames Erlebnis mit der Jubilarin, nämlich eine Tätigkeit als Theaterdolmetscher bei der Deutschland-Tournee des prestigereichen Teatre Lliure aus Barcelona, das 1993 seine Inszenierung von Beaumarchais’ *Les noces de Figaro* einem deutschen Publikum nahebringen wollte. Dafür musste der – von der Truppe sehr frei interpretierte – Bühnentext über Kopfhörer simultan auf Deutsch gesprochen werden. Kabatek beschreibt, nach welchen Prinzipien Berkenbusch und er die gezwungenermaßen selbst gefertigte deutsche Übersetzung mit dem Originaltext synchronisiert haben, so dass dem Zuschauer/-hörer ein Maximum an formalen Ankerpunkten bereitgestellt und gleichzeitig das auf der Bühne Gesagte in der eingesprochenen Übersetzung der-

art inhaltsäquivalent und informationsstrukturell passend wiedergegeben wird, dass die für eine Theateraufführung konstitutive Schauspieler-Zuschauer-Interaktion zustande kommt – eine Herausforderung, der sich Kabatek und Berkenbusch als Amateure (an professionell für das Sprachenpaar Katalanisch-Deutsch ausgebildeten Dolmetschern herrschte zu jenem Zeitpunkt absoluter Mangel) gestellt und die sie offenkundig bestens gemeistert haben.

Den – aus Sicht des Rezensenten – gewichtigsten katalanistischen Beitrag des Bandes legt Klaus-Jürgen Nagel unter dem Titel „Unabhängigkeit und Sprachproblematik in Katalonien“ (S. 260–282) vor. Der seit vielen Jahren in Barcelona tätige Politikwissenschaftler beschreibt darin sehr konzis die politische Entwicklung und namentlich das Verhältnis zwischen regionalen und nationalen politischen Akteuren während der vergangenen 10 Jahre sowie die Rolle, die in dieser Zeit die Sprachpolitik spielte. Nagel zeigt auf, dass die auf Betreiben der Madrider Regierung erfolgte „Zurechtstutzung“ des neuen Autonomiestatuts von 2006, die u.a. durch den Partido Popular (PP) lancierte Infragestellung des schulischen Immersionsmodells in den katalanischsprachigen Regionen (das in jenen Autonomien, in denen der PP in diesem Zeitraum die Regierung stellte, dann auch weitgehend aufgegeben wurde) und generell die anti-katalanische bzw. als solche empfundene Bildungspolitik der PP-Zentralregierung maßgeblich zum Entstehen und Erstarken der Unabhängigkeitsbewegung in Katalonien beigetragen haben. Zugleich weist Nagel aber auch nach, dass in diesem Prozess der Abwendung Kataloniens vom autonomistischen *nacionalisme* zum souveränistischen *independentisme* die Frage der katalanischen Sprache und ihrer Stellung im möglicherweise zukünftig unabhängigen Katalonien erstaunlich randständig geblieben ist. Dies kann in Anbetracht der sozio-ökonomischen Krise, die der spanische Staat seit 2008 durchlebt, mit gutem Willen und etwas Sarkasmus als Zeichen erfolgreicher Normalisierung des Katalanischen gewertet werden (Fragen der Steuerhoheit, des Finanztransfers, des Arbeitsmarkts u. dgl. werden von der Bevölkerung Kataloniens als dringender eingestuft als die als unproblematisch bzw. nicht bedrohlich empfundene Sprachenfrage); vor allem argumentiert Nagel aber, dass die Verwendung des Spanischen im souveränistisch geprägten politischen Diskurs Kataloniens deshalb zugelegt hat, um den großen nicht primär katalanophonen Teil der sich als Katalanen definierenden Bevölkerung, der vielfach ähnlich den Vertretern des traditionellen *nacionalisme* dem Unabhängigkeitsstreben positiv gegenübersteht, nicht durch einen ostentativen Einsprachigkeitsdiskurs abzuschrecken. Nagel

kommt daher zum Ergebnis, dass auch ein unabhängiges Katalonien zweisprachig mit einer im Detail noch zu entwerfenden (vermutlich asymmetrischen) Offizialität beider Sprachen bleiben wird.

Die beiden folgenden Beiträge dieser Sektion sind nur am Rande (Christine Bierbach, „*Ensaladas*: Polyglossie und Sprachmischung in spanischer Vokalmusik des 16. Jahrhunderts“) bzw. nicht katalanisch ausgerichtet (Isabel Zollna, „Die Stimmen der Anderen. Polyphonie und Polymorphie bei Raymond Queneau“) und sollen hier nicht referiert werden. Dies gilt auch für die Artikel der zwei weiteren Sektionen „Interkulturelle Kommunikation und Hochschuldidaktik“ und „Soziolinguistik und Gesprächsforschung“, die vielfach ebenfalls auf gemeinsamen Studien-, Forschungs- und Lehrerfahrungen aufsetzen, welche die AutorInnen mit Gabriele Berkenbusch verbinden, teilweise auch anekdotischen Charakter haben, aber gerade deswegen mitunter erhellend, originell und lesenswert sind.

Die Festschrift ist eine bekanntermaßen problematische und daher oft in Frage gestellte Textsorte, die auch im geisteswissenschaftlichen Bereich einen zunehmend schweren Stand hat. Im vorliegenden Fall kann man den Herausgebern jedoch bescheinigen, eine im Hinblick auf Werdegang und Profil der Jubilarin kohärente, wohltuend personalisierte und zudem sorgsam editierte Publikation zusammengestellt zu haben. ■

■ Bibliographische Referenzen

Berkenbusch, Gabriele (1989): „Die Rolle des Katalanischen im Erziehungswesen am Anfang dieses Jahrhundert“, *Zeitschrift für Katalanistik* 2, 20–33.

— (2002): *Hörer beraten Hörer. Gesprächsorganisation und Verfahren der mündlichen Textproduktion*, Tübingen: Stauffenburg.

— / Bierbach, Christine (eds. i.V.): *Klassiker der spanischen Sprachwissenschaft. Eine Einführung in die Sprachwissenschaft des 16. und 17. Jahrhunderts*, Stuttgart: ibidem.

■ Claus D. Pusch, Albert-Ludwigs-Universität, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, <claus.pusch@romanistik.uni-freiburg.de>.

Hinweise zur Texteinrichtung

Normes per a la preparació dels textos

Guidelines for the submission of texts

Indicacions tècniques:

Els originals s'enviaran a l'adreça de la redacció en format electrònic, preferiblement com a document adjunt d'un missatge de correu electrònic a <zfk@katalanistik.de>. Si en un text s'empren signes o caràcters especials (símbols fonètics, alfabet del centre i est d'Europa o alfabet no llatins) o si s'hi inclouen il·lustracions, a més a més s'enviarà el text imprès o en forma de fitxer PDF (amb signes tipogràfics integrats).

Us demanem que envieu els originals en un format de text corrent (preferiblement MS WORD en format de fitxer .DOC o .DOCX) o com a arxiu ASCII o RTF.

Les il·lustracions, els diagrames, etc. no es memoritzaran amb els documents de text, sinó que s'enviaran separatament com a documents gràfics en formats descomprimits (preferiblement Bitmap o TIFF). Les taules s'elaboraran amb la funció taules del programa de processament de textos o, eventualment, s'adjuntaran com a arxiu gràfic; si us plau, eviteu enllaços amb altres programes a través d'OLE (*object linking and embedding*), per exemple amb programes de càlcul com MS Excel. Gràfics i taules no podran superar la llargada de la pàgina impresa de la revista, que és de 11,3 cm màxims en cas de posició horitzontal o de 18 cm màxims en cas de posició vertical del gràfic o de la taula.

Si utilitzeu MS WORD per a l'elaboració de l'original podeu baixar un document pauta 'zfk.dot' a <<http://www.katalanistik.de/zfk>> que inclou la majoria dels models de format utilitzats a la *Revista d'Estudis Catalans (ZfK)*, predefinits per a donar forma al text. Les indicacions sobre la utilització dels documents pauta les podeu trobar a l'ajuda *online* de MS WORD. En el cas de no utilitzar el document pauta 'zfk.dot', si us plau, formateu el menys possible. Eviteu la separació de síl·labes, els canvis en la distància de separació entre lletres, les notes a l'encapçalament de pàgina, els números de pàgina, i per a ressaltar empreu només la lletra en cursiva o, eventualment, el subratllat (cap majúscula, capital petita, negreta o espaiat).

Si el text conté gran quantitat de símbols fonètics compeueu-lo des de la lletra TrueType ‘SILDoulos IPA93’ que es pot sol·licitar a la redacció de la revista.

Indicacions formals:

La *Revista d'Estudis Catalans* (ZJK) accepta articles en totes les llengües romàniques (preferiblement en català), així com també en alemany o anglès. Abans d'enviar el text els autors han de parar atenció a tota la documentació científica i a la bibliografia, així com també a l'exacte composició lingüística i estilística del text.

Cada article ha d'anar acompanyat de dos resums d'aproximadament deu línies cada u: en cas d'articles redactats en alemany d'un resum en català; en cas d'articles en català o altres llengües d'un resum en alemany; i en tot els casos d'un resum en anglès, i de 5 a 10 paraules claus, també en anglès.

En el cas que es desitgi subdividir l'article, cal emprar el sistema decimal (1, 1.1, 1.2, 1.2.1, etc.).

Cal que en el text es remeti a les il·lustracions, diagrames o taules que en formin part. Per això cal també numerar totes les il·lustracions, diagrames o taules.

En principi, les citacions s'han de fer en la llengua original. Si les citacions són en qualsevol llengua romànica, en alemany o en anglès no cal que es tradueixin.

Les fonts de les citacions i les indicacions bibliogràfiques s'han d'indicar com a referències bibliogràfiques en el text principal de l'article, i s'han de demostrar mitjançant el sistema “Autor, any: número/s de pàgina/es” (per exemple: Badia i Margarit, 1995: 337s). Presteu atenció a l'espaiat i als signes de puntuació del model de demostració.

En principi les notes a peu de pàgina s'han de col·locar al marge inferior de la plana (cap nota final) i han de contenir informació addicional, però no referències bibliogràfiques o títols abreujats.

Totes les referències bibliogràfiques que es citin o mencionin en el text, així com d'altres títols pertinents han d'aparèixer en la bibliografia al final de l'article. Observeu amb atenció els models i exemples següents per a l'elaboració de la bibliografia (cal fixar-se també en l'espaiat i els signes de puntuació):

Monografia o miscel·lània:

Badia i Margarit, Antoni M. (1995): *Gramàtica de la llengua catalana: descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona: Proa.

Wheeler, Max W. / Yates, Alan / Dols, Nicolau (1999): *Catalan. A comprehensive grammar*, London / New York: Routledge.

Turell, M. Teresa (ed.) (2001): *Multilingualism in Spain. Sociolinguistic and psycholinguistic aspects of linguistic minority groups*, Clevedon: Multilingual Matters.

Articles en revistes o miscel·lànies:

Schlieben-Lange, Brigitte (1996): «Der *Torsimany* und die scholastische Grammatik», *Zeitschrift für Katalanistik* 9, 7–19.

Pradilla, Miquel Àngel (2001): «The Catalan-speaking community», in: Turell, M. Teresa (ed.): *Multilingualism in Spain. Sociolinguistic and psycholinguistic aspects of linguistic minority groups*, Clevedon: Multilingual Matters, 58–90.

És obligatori esmentar els noms de pila complets dels autors i editors, i en el cas de les publicacions monogràfiques i de les miscel·lànies cal indicar l'editorial. En canvi, és opcional esmentar eventuais sèries de publicacions (amb número de volum; darrere del nom de l'editorial entre parèntesis).

En cas que s'emprin o es citin estudis d'obres literàries traduïts, en la bibliografia a més a més hi ha de constar el títol, el lloc de publicació i l'any de publicació de l'original. Per exemple:

Dietrich, Wolf (1983): *El aspecto verbal perifrástico en las lenguas románicas*, Madrid: Gredos (orig. alemany: *Der periphrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen*, Tübingen, 1973).

Si se citen fonts de la xarxa (World Wide Web / Internet), s'han de seguir normes diferents segons que el document de la xarxa esmenti o no un autor, editor o un responsable (persona o institució). Si al document online s'indica autor / editor / persona o entitat responsables, la referència d'aquest document es posarà amb les referències bibliogràfiques impreses, indicant-hi el lligam (URL) i la data quan s'ha consultat per última vegada aquest document electrònic. Exemple:

Institut d'Estudis Catalans (ed.) (o.J.): “Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana” <<http://www.ctilc.iec.cat>> [15.10.2008].

Documents de la xarxa sense indicació d'autor / editor / persona o entitat responsables es posaran al final de la bibliografia amb indicació del títol del document (o, en cas que no hi hagi títol de document, amb el primer títol de paràgraf), el lligam (URL) i la data de la última consulta. Exemple:

“Joanot Martorell, Tirant lo Blanch, València 1490” <<http://www.tinet.org/bdt/tirant>> [05.02.2008].

Cal tenir en compte les normes de puntuació específiques per a cada llengua tant en el text de l'article com en les citacions. Sempre que es pugui utilitzin exclusivament símbols tipogràfics com les cometes, els apòstrofs (“”, «», ’) i els guions de mida mitjana (–).

Indicacions organitzatives:

La recepció d'una proposta d'article serà confirmada de seguida (normalment per correu electrònic). Llavors l'article serà sotmès a un procés d'avaluació que normalment no hauria de durar més de tres mesos. El text s'avaluarà primer pels co-editors de la revista, els quals poden demanar un informe a un o més d'un expert exterior especialitzat en la temàtica del treball presentat. Els avaluadors externs queden anònims. Al final del procés d'avaluació, es comunicarà a l'autor la decisió d'acceptació o no acceptació. Hi ha tres opcions:

- acceptació sense canvis de contingut; en aquest cas es comunicarà també el volum de la revista pel qual està previst la publicació del treball;
- acceptació després d'una revisió de continguts; en aquest cas, es comunicaran a l'autor els comentaris i propostes de modificació dels avaluadors en forma anònima. Després d'haver rebut l'article revisat, els co-editors de la revista s'asseguraran que s'han tingut en compte les recomanacions dels avaluadors però no hi haurà una segona avaluació;
- no acceptació; en aquest cas no es comuniquen motius ni comentaris.

Si un article no correspon a les normes tècniques i formals aquí detallades, es torna el text a l'autor que llavors l'haurà d'adaptar a aquestes normes.

La redacció de la *Revista d'Estudis Catalans* us enviarà les galerades preferentment mitjançant document adjunt a un e-mail (arxiu PDF). Si us plau, torneu-lo per correu electrònic o correu normal (o per fax) en el termini d'una setmana després de la seva recepció. Empleu els símbols de correcció tradicionals de manera clara.

La redacció es reserva el dret de fer canvis lingüístics, estilístics i formals als originals, o si es donés el cas també d'escurçar-los, abans de la seva publicació. S'informarà els autors dels canvis duts a terme en el moment d'enviar-vos les galeres.

Tots els autors rebran un exemplar justificatiu de l'edició de la *Revista d'Estudis Catalans* on apareix el seu article; no s'enviaran tiratges a part. La participació en la *Revista d'Estudis Catalans* no serà remunerada.

Aquestes normes de publicació es poden carregar també a la pàgina internet de la revista a <<http://www.katalanistik.de/zfk>>. ■

Die Hinweise zur Texteinrichtung in deutscher Sprache finden sich in *ZfK* 27 (2014), S. 323–327. Sie stehen außerdem auf der Webseite der Zeitschrift unter <<http://www.katalanistik.de/zfk>> zum Herunterladen bereit. ■

The technical and bibliographical guidelines for text submission and formatting in English have been published in volume 26 (2013), pp. 387–391; they are also available for download on the journal's web-site: <<http://www.katalanistik.de/zfk>>. ■

Biblioteca Catalànica Germànica
Zuletzt erschienene Bände · Últims volums publicats:

Carles Cortés · Carsten Sinner ·
Katharina Wieland (eds.)

La recuperació de la literatura
en català. De la anormalitat a
la normalitat.

BCG 12. 2015. VI, 314 S. Kart.
ISBN 978-3-8440-3492-9. 29 €.

Amb 19 contribucions d'investigadors
i investigadores d'arreu dels Països
Catalans i d'Alemanya.

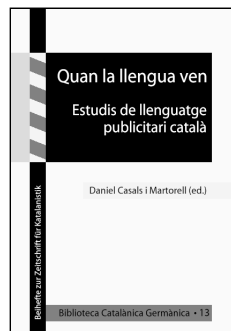

Daniel Casals i Martorell (ed.)

Quan la llengua ven. Estudis de
llenguatge publicitari català.

BCG 13. 2015. VI, 214 S. Kart.
ISBN 978-3-8440-4076-0. 29 €.

Amb 15 contribucions d'orientació
científica i pràctica. Pròleg de Joan A.
Argenter (Universitat Autònoma de
Barcelona i Institut d'Estudis Catalans).

Bestellungen an · Comandes a:
Zeitschrift für Katalanistik, Universität Freiburg,
Romanisches Seminar, Platz der Universität 3,
D-79085 Freiburg im Breisgau, E-mail <zfk@katalanistik.de>

BCG